

AISBN 978-966-8063-97-14

ISSN 2307–6070

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
UKRAINIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES

НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ

*(культура, освіта – антропоцентричні парадигми
і сучасний світ)*

ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА

2015
ВИПУСК 6
(ТОМ 8)

Київ – Буча
Видавництво «МІЛЕНІУМ»

УДК 001(09):[1(09)+80+37+33]
ББК 72.3
Н 34

Наукове видання зареєстровано в Міжнародній наукометричній базі даних РИНЦ (RSCI – Russian Science Citation Index). Ліцензійний договір № 201-04/2015. Входить до аналітичного інструментарію Science Index. Розміщення – Научная электронная библиотека ELIBRARY.RU.

НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – Випуск 6 (Том 8) / Редколегія: Р.В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015. – Вип. 6 (Том 8). – XII с.+ 504 с.

Статті «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)» друкуються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність як за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, так і за дотримання нормативних вимог щодо авторських прав юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, заборонених до публікації у відкритому друці.

Наукова концепція редакційної колегії може не збігатися з концептуальними поглядами деяких авторів «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)». Редакція залишає за собою право на скорочення і корегування матеріалів, поданих до друку.

Передрук матеріалів «Наукових студій–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)» (фрагментів наукових публікацій, концептуальних ідей, статистичних даних, композиційних рішень структури цього видання) допускається лише за письмового погодження редакційної колегії. При використанні матеріалів, опублікованих в «Наукових студіях–ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ)», обов'язкове посилання на це наукове видання.

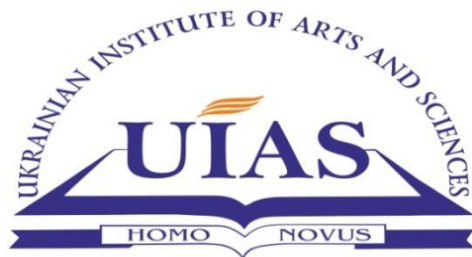
**НАУКОВЕ ВИДАННЯ РЕКОМЕНДОВАНО ДО ДРУКУ РІШЕННЯМ ВЧЕНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ (ПРОТОКОЛ № 8 від 18.06.2015 р.)**

Адреса редколегії
Україна, 08292, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21196 – 10996 Р

ISBN 978-966-8063-97-14
ISSN 2307–6070

© ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», 2015
© Автори публікацій: Акініна Н.Л. та ін., 2015
© Наукове редагування: Болдирев Р.В. та ін., 2015
© Видавництво «МІЛЕНІУМ», 2015

UKRAINIAN INSTITUTE OF ARTS AND SCIENCES

SCIENTIFIC STUDIES – XXI

*(culture, education – anthropocentric paradigms and
the modern world)*

PHILOSOPHY. PHILOLOGY. PEDAGOGICS. ECONOMICS

**2015
ISSUE 6
(Vol. 8)**

**Kyiv – Bucha
Publishing House «MILLENIUM»**

УДК 001(09):[1(09)+80+37+33]

ББК 72.3

Н 34

This scientific publication is registered in the international scientometric database RSCI (Russian Science Citation Index, ELIBRARY.RU), included in the Science Citation Index. License agreement number is 201-04/2015.

SCIENTIFIC STUDIES – XXI

(culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world).

Philosophy. Philology. Pedagogics. Economics. – Issue 6 (Vol. 8) / Editors: R.V. Boldyrev (Editor-in-Chief) et al. – Kyiv: Publishing House «MILLENIUM», 2015. – Issue 6 (Vol. 8). – XII p. + 504 p.

All the articles in «Scientific studies-XXI (culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world)» are published in author's edition. Authors take personal responsibility for the accuracy of information, credibility of facts and authenticity of research results described in their manuscripts as well as for complying with regulations regarding copyright materials and data prohibited for publication in open press.

Scientific approach of the editorial board may not coincide with conceptual views of some of the authors of «Scientific studies-XXI (culture, education – anthropocentric paradigms and the modern world)». Editorial board retains the right to reduce and adjust materials submitted for publication.

All rights for this issue reserved. Not part of it may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the copyright owner.

**This scientific edition is recommended for publication by the decision of academic council of Ukrainian Institute of Arts and Sciences
(№ 8, 18.06.2015)**

Address:

**Ukrainian Institute of Arts and Sciences
14 Institutaska str., Bucha, Kyiv region, Ukraine, 08292**

State registration certificate number is KB № 21196 – 10996 P

ISBN 978-966-8063-97-14

ISSN 2307–6070

© Ukrainian Institute of Arts and Sciences, 2015
© Authors of publications: Akinina N.L. et al., 2015
© Scientific editing: Boldyrev R.V. et al., 2015
© Publishing House «MILLENIUM», 2015

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор, голова редколегії

Болдирев Р.В., академік Академії наук вищої школи України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (Україна)

Заступники головного редактора, заступники голови редколегії

Георгінова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)

Тараненко Л.І., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)

Штанько Л.О., кандидат економічних наук, доцент (Україна)

Члени редколегії

Бойченко М.І., доктор філософських наук, доцент (Україна)

Богачевська І.В., доктор філософських наук, професор (Україна)

Гусейнов С., доктор філософських наук (Азербайджанська Республіка)

Дегтярьов Є.В., академік Міжнародної академії наук екології

та безпеки життєдіяльності, доктор філософських наук (Російська Федерація)

Жаловага А.С., кандидат філософських наук, доцент (Україна, Республіка Польща)

Зінченко В.В., доктор філософських наук (Україна)

Корсак К.В., доктор філософських наук (Україна)

Костюк В.В., Рада Засновників Українського гуманітарного інституту (Україна)

Магсумов Т.А., академік Міжнародної академії соціальних технологій (Російська Федерація)

Рибачук М.Ф., академік Української академії політичних наук, доктор філософських наук, професор (Україна)

Самчук З.Ф., доктор філософських наук (Україна)

Стадник М.М., доктор філософських наук, професор (Україна)

Ткачук В.І., почесний доктор (PhD) (Україна, Російська Федерація)

Філіпович Л.О., доктор філософських наук (Україна)

Яковлев Д., кандидат філософських наук, доцент (Російська Федерація)

Бацевич Ф.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Бріцин В.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Виноградов В.О., доктор філологічних наук, професор (Російська Федерація)

Гнатюк Л.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Голубовська І.О., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Гриценко П.Ю., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Данилич В.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Денисова С.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Єрмоленко С.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Жайворонок В.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Зацний Ю.А., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Іщенко Н.Г., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Кагановська О.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Калита А.А., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Корольова А.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Кочерган М.П., академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (Україна)

Манакін В.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Мацюк Г.П., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Мосенкіс Ю.Л., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Мойсієнко А.К., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Нечитайло І.М., доктор філологічних наук, професор (Україна)

Німчук В.В., член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
Сенів М.Г., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Слухай Н.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Снитко О.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Швачко С.О., академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
Шевченко І.С., академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
Шинкарук В.Д., академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
Черниш Т.О., доктор філологічних наук, професор (Україна)
Майборода В.К., академік Академії наук вищої школи України, доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Ніколаєва С.Ю., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Олійник В.В., академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Онкович Г.В., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Таланова Ж.В., доктор педагогічних наук (Україна)
Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор (Україна)
Власов В.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
Гонта О.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
Кутаєв Ш.К., доктор економічних наук, професор (Російська Федерація)
Петухова О.М., доктор економічних наук (Україна)
Попова О.В., доктор політичних наук, професор (Російська Федерація)
Старостенко Г.Г., доктор економічних наук, професор, кандидат соціологічних наук (Україна)
Чижевська Л.В., академік Академії економічних наук України, доктор економічних наук, професор (Україна)

РЕДАКТОРИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ СЕКРЕТАРІ НАУКОВИХ СЕРІЙ

• ФІЛОСОФІЯ

РЕДАКТОРИ

Зінченко В.В., доктор філософських наук (Україна)
Ятченко А.Д., кандидат філософських наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Ношин Я.І. (Україна)

• ФІЛОЛОГІЯ

РЕДАКТОРИ

Поліна Г.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
Деркач Н.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Гладка М.А. (Україна)

• ПЕДАГОГІКА

РЕДАКТОР

Акініна Н.Л., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Мичак Н.Г. (Україна)

• ЕКОНОМІКА

РЕДАКТОР

Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент (Україна)
Відповідальний секретар – Патраш Л.А. (Україна)

З М І С Т

ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

ТВОРЧА СПАДЩИНА Е. ЛЕВІНАСА: ФІЛОСОФСЬКИЙ І ТЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Ношин Я.І.	1
СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ	
Плеханова Т.М.	18
ЛУГАНСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА: ИСТОРИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ	
Ульянова Е.Н.	25

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

ЛАКУНОЛОГІЯ VS ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Анохіна Т.О.	32
ДАВНЄ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я І ЛЕКСИЧНІ ЗБЛИЖЕННЯ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ Й НЕІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ І ЕТИМОЛОГІЯ	
Болдирев Р.В.	42
СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНІМОМ	
Гальчинська А.В.	88
ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ	
Романюк Н.В.	93
ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ <i>ЖИТТЯ</i> (НА МАТЕРІАЛІ «АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА» [УКЛАДАЧ – К. Т. БАРАНЦЕВ])	
Степанов В.В.	102

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ І ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ	
Георгінова Л.В.	120
НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ОСНОВА НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІКИ	
Мичак Н.Г.	131

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	
СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	
Майданюк К.С.	141
БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ	
Новойтенко І.В., Слободян Н.Я.	150
БІЗНЕС-ШКОЛИ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ: ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ	
(ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)	
Петрашко Л.П.	159

РЕЦЕНЗІЇ. АНОТАЦІЇ. НАРИСИ

ЧАСТИНА I

РЕЦЕНЗІЇ

РОЗДІЛ I

ГРАМАТИЧНА БУДОВА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

СУЧАСНА НОВОГРЕЦЬКА МОВА І ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ	
Сенів М. Г.	167
СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ: АСПЕКТИ	
ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРИЗАЦІЇ	
Любченко Т.В.	173

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

ТЕРМІНОЛОГІЯ І МАСМЕДІЙНІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ МОДУСИ Іванова Л.П.	176
АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І МОДУСИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ Озерова Н.Г.	181
ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС МАСМЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ Пристайко Т.С.	184

ЧАСТИНА II

АНОТАЦІЇ

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 10.02.04 – ГЕРМАНСЬКІ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)	188

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ І ЛІНГВІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ КІНЦЯ ХІХ-ХХ СТ.СТ. Болдирев Р.В.	232
Мейє А. ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ (Перевод с пятого французского издания Н.А. Сигал. Под редакцией, с предисловием и примечаниями проф. В.М. Жирмунского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952) [Частина III]	237

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА I

ЮВІЛЕЇ

ЮВІЛЕЙНА ХРОНІКА НА ПОШАНУ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА КАЛИТИ А. А.	301

ЧАСТИНА II

ХРОНІКА

РОЗДІЛ II, 1

ХРОНІКА ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ» Пархоменко О. М.	325

РОЗДІЛ II, 2

ПРОГРАМА ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, КОГНІТИВНО- ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ» (Національний технічний університет України «КПІ», м. Київ, 2015 р.).	330

РОЗДІЛ II, 3

ПРОГРАМА V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «АНТИКРИЗОВИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ» (Український гуманітарний інститут, м. Буча, 2015 р.).	337

ЧАСТИНА III

НАУКОВЕ ЖИТТЯ (РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ)

РЕФЕРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ «НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 1, А; Вип. 1, В, 2012), «НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 2, А; Вип. 2, В, 2013), «НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 3 (Том 5), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (Вип. 4 (Том 6), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (Вип. 5 (Том 7), 2015)	343

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ «НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА».	484

СПИСОК АВТОРІВ, ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ, РЕДАКТОРІВ, РЕЦЕНЗЕНТІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ СЕКРЕТАРІВ НАУКОВИХ СЕРІЙ «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА», Вип. 6 (Том 8), 2015.....	492–503

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

УДК [296:1(44)»19»]

ТВОРЧА СПАДЩИНА Е. ЛЕВІНАСА: ФІЛОСОФСЬКИЙ І ТЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Ношин Я.І.
Україна, м. Буча

Статтю присвячено висвітленню проблеми взаємозв'язку етичної концепції Е. Левінаса, викладеної в його філософських працях (філософський дискурс) та «конфесійних» текстах (теологічний дискурс). Наголошується на відсутності дихотомії між філософськими та «конфесійними» творами Е. Левінаса. Зазначається, що обидві групи текстів формують своєрідний диптих філософсько-релігійних поглядів французького мислителя.

Ключові слова: етика, феноменологія, діалогічне мислення, Інший, відповідальність за Іншого, асиметрія, талмудичний дискурс.

Статья посвящена освещению проблемы взаимосвязи этической концепции Э. Левинаса, изложенной в его философских трудах (философский дискурс) и «конфессиональных» текстах (теологический дискурс). Акцентируется внимание на отсутствии дихотомии между философскими и «конфессиональными» произведениями Э. Левинаса. Отмечается, что обе группы текстов формируют своеобразный диптих философско-религиозных взглядов французского мыслителя.

Ключевые слова: этика, феноменология, диалогическое мышление, Другой, ответственность за Другого, асимметрия, талмудический дискурс.

The article focuses on the problem of the relationship between E. Levinas' ethical concepts as they are outlined in his philosophical papers (philosophical discourse) and «confessional» texts (theological discourse). The author points to the absence of the dichotomy between philosophical and «confessional» works by E. Levinas as well as states that both groups of texts form a kind of diptych of philosophical and religious views of the French thinker.

Keywords: ethics, phenomenology, dialogic thinking, the Other, responsibility for the Other, asymmetry, Talmudic discourse.

Постановка проблеми. Етична концепція Еманюеля Левінаса наприкінці ХХ ст. набула всесвітнього визнання як інтелектуально

стимулююча філософська відповідь на виклики часу. Здійснене Е. Левінасом переосмислення етичних проблем уможливило новий погляд на європейську філософську традицію від Досократиків до М. Гайдеґґера, а також актуалізувало єврейську релігійну думку, глибокий потенціал якої здатен, на переконання мислителя, підняти фундаментальні філософські проблеми, неартикульовані в західній європейській філософській парадигмі.

На противагу інтенсивному вивченню «загальної» філософії Е. Левінаса, філософсько-релігієзнавче дослідження його «конфесійних» праць у вітчизняному релігієзнавстві досі не поставало предметом системного дослідження.

Філософія Е. Левінаса формувалася в руслі феноменологічної традиції Е. Гуссерля, а також як відповідь на виклики проекту фундаментальної онтології М. Гайдеґґера. Е. Левінас черпає натхнення з джерел єврейської релігійної традиції, талмудичного спадку, його глибокої духовної інтуїції, не намагаючись при цьому «штучно поєднати» біблійну й філософську традиції, оскільки будь-яка філософська думка, на його переконання, ґрунтується на дофілософському досвіді, зокрема на світоглядних духовних парадигмах Святого Письма.

Цілісне осмислення наріжних філософських інтенцій Е. Левінаса потребує їхнього теоретичного філософсько-релігієзнавчого узагальнення з урахуванням переважно аналітичних здобутків багатовекторної інтерпретації вихідних ідейних парадигм авторської «конфесійної» творчої спадщини, особливо у масштабах універсалізації її гуманістичного звучання. Тому на часі поглиблене вивчення взаємозв'язку обох традицій: єврейської – біблійної та грецької – філософської у творчому доробку Е. Левінаса на основі дослідження його «конфесійних» праць, що дозволить заповнити певні прогалини у релігієзнавчому розумінні його творчої спадщини.

Виклад основного матеріалу.

І. *Філософський дискурс* зорієнтовано, переважно, на комплексний філософсько-релігієзнавчий аналіз творчої спадщини Е. Левінаса, викладений в його філософських і конфесійних працях. Незважаючи на всі розходження мислителя з традиційною феноменологією, він, поза будь-яким сумнівом, залишався у межах феноменологічної традиції. Хоча Е. Левінас змінює феноменологічне спрямування, його погляди можна охарактеризувати як феноменологічні, беручи до уваги той спектр тем (*темпоральність, суб'єктивність, значення*), яких він торкається у своїй творчості [21]. Разом з тим, французький мислитель звертає

особливу увагу на проблему переосмислення питань *свободи й відповідальності, ролі танахічного й талмудичного корпусів текстів, їх актуальності*.

Особливий статус етики, яку пропонує Е. Левінас, обумовлюється характером сприйняття ним теми **Іншого**. **Я** бере на себе відповідальність за **Іншого**, обмежуючи свою волю перед волею **Іншого**. Так, етика вводиться в діалогічний контекст і постає у Е. Левінаса як «перша філософія». Мислитель стає на шлях ґрунтовного переосмислення провідних ідей західної європейської філософської традиції, кидаючи виклик феноменології Е. Гуссерля та проекту фундаментальної онтології людського існування М. Гайдеґґера.

Розробляючи етичну концепцію, Е. Левінас, з одного боку, продовжує справу своїх попередників (представників діалогічної парадигми Ф. Розенцвайга (1888 – 1929), М. Бубера (1878 – 1965), О.М.Ф. Розеншток-Гюссі (1888 – 1973), В. фон Вайцзекера (1886 – 1957), Ф. Гогартена (1887 – 1967), Ф. Ебнера, М. Бахтіна (1895 – 1975) та ін.), з іншого, – робить свій внесок у спробах подальшої розробки класичної філософської парадигми.

І.1. Характерною особливістю представників філософії діалогу була спроба подолання монологічного способу мислення. Так, починаючи з філософії Нового часу, ґносеологічний суб'єкт, що конструювався від Декарта до Канта, унеможлиблював існування іншого суб'єкта поруч із собою. Попри це, «**Інший** реально існував у якості носія іншої релігії, культури, іншого способу мислення тощо» [18, с. 69]. Філософію Нового часу можна у деяких її ідейних напрямках охарактеризувати – із певними застереженнями – як таку, що наголошує на монологічному способі осягнення світу.

І.2. *Класична філософська парадигма* ще більш поглибила тенденцію до монологізації осягнення буття. На відміну від класичних філософських побудов, для посткласичних такий спосіб мислення є неприйнятним, оскільки завжди залишається драматичний розрив між тим, що є, і тим, що має бути, між завданням і його виконанням.

Прихильники «нового» способу мислення, до яких безперечно належав Е. Левінас, намагалися відшукати особливий онтологічний досвід, який би зумів вийти за межі іманентного і надав можливість зрозуміти, що існує реальність, яка не конституюється суб'єктом [18, с. 52].

І.3. Відмінність між *класичною та посткласичною філософською парадигмою* полягала у спробі подолання монологічного способу

мислення першої, у прагненні виходу за межі суб'єктивно налаштованої свідомості. Залучення інтерсуб'єктивного досвіду в осмисленні буття та осягненні світу, тобто досвіду, якому була б властива діалогічна природа, характеризувало нову посткласичну філософську парадигму.

Уже наприкінці XIX – на початку XX ст.ст. європейська філософська традиція дедалі гостріше починає відчувати настання кризи. На це звертають увагу провідні мислителі, зокрема й у назвах своїх філософських праць. Так, засновник феноменології Е. Гуссерль пише працю під назвою «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» (1936), в якій намагається переосмислити філософське надбання попередньої традиції, акцентуючи, зокрема увагу історично зумовленої доцільності пошуку такої критично виваженої ідейної парадигми, яка транспонується на всі філософські теорії від минувшини до сучасності. Е. Левінас вважає, що таким об'єднуючим началом і є ставлення **Я до Іншого**.

Філософські погляди Е. Левінаса тісно пов'язані з його життєвим досвідом: прагненням вийти за межі тотальності, не підкоритися їй, оскільки вона приховано або явно призводить до насильства. Коріння насильства Е. Левінас убачає у монологічній філософії, де всезагальне домінує над суцим, конкретним, беззахисним. На його думку, саме домінування мислення над суцим несе в собі небезпеку. Тому Е. Левінас прагне подолати монологічну парадигму європейської філософії, завершенням якої, на його переконання, була, зокрема, філософська система Г.В.Ф. Гегеля [18, с. 213].

Для філософського **Я** Е. Левінас часто використовує поняття «*Самототожний*»: «**Я** – це буття, існування якого полягає в самоідентифікації, в осягненні своєї ідентичності за будь-яких обставин. **Я** ідентичне собі навіть у своїх змінах, воно мислить їх» [8, с. 76].

У філософії Гегеля акт пізнання трактується як акт самопізнання. Пізнання приводить суб'єкт до усвідомлення, що ніякого **Іншого** для нього не існує, що будь-яке **Інше** – це є «своє **Інше**», й «іншого **Іншого**» не буває [14, с. 57]. Визнати **Іншого** означає визнати етичний обов'язок по відношенню до нього. І, навпаки, той, по відношенню до якого *Самототожний* визнає свій етичний обов'язок, вже не може бути витлумачений ні як продукт свідомості *Самотототного*, ні як момент його діалектичного самовідчуження [18, с. 220].

І.4. Безумовно, будучи причетним до європейської філософської традиції, навчаючись у Е. Гуссерля та М. Гайдеґґера, Е. Левінас не міг не захопитися феноменологією, повагу до якої проніс через усе своє життя,

послугуючись її методологією. Попри це, певні спірні моменти у поглядах попередників, з якими Е. Левінас не міг погодитися, призвели до його остаточного розриву з попередньою філософською традицією.

По-перше, як зазначає В. Малахов, Е. Левінас не міг прийняти ідею універсальної конкретної онтології, побудованої на феноменологічних засадах, оскільки чільне місце в ньому відводилося «соліпсистськи обмеженій егології». Навіть інтерсуб'єктивна феноменологія покликана зберегти незмінним принцип: «усе, що існує для мене, може черпати свій буттєвий сенс винятково з мене самого, зі сфери моєї свідомості».

По-друге, на протидію інтенційності людської свідомості, запропонованої Е. Гуссерлем, Е. Левінас розробляє так звану неінтенційну свідомість.

По-третє, Е. Левінас не може погодитися з тим, що Е. Гуссерль мислить **Іншого** як «alter ego» [14, с. 114]. Спроба осягнення **Іншого** як «alter ego», яку здійснила європейська філософія в особі Е. Гуссерля, категорично заперечується Е. Левінасом. **Я** в якості **Іншого** не є **Інший**» [8, с. 76]. Накидання на **Іншого** якихось готових схем чи рамок є абсолютно неприйнятним для французького мислителя. Мислити **Іншого** як «alter ego» означає перебувати в контексті монологічної філософії. Це, на думку Е. Левінаса, є проявом прихованої егологічності у філософії.

І.5. Розмірковуючи над траєкторією, якою рухалася західна філософія, Е. Левінас звертає увагу на той факт, що найчастіше вона і виступала в якості онтології, зводячи **Іншого** до *Самототожного*. «Цей принцип перейшов до неї у спадок ще від Сократа, котрий наголошував на тому, що людина не в змозі взяти будь-що в **Іншого**, якщо цього вже не було у неї самої, так начебто людина вже володіла тим, що приходить до неї ззовні». Таким чином, пізнання відбувається як розгортання ідентичності. «Пізнати онтологічно – це помітити в суцшому те, завдяки чому воно і є саме цим суцщим. Тому пізнання це і є свобода» [8, с. 82].

На глибоке переконання Е. Левінаса, саме етика передуює онтології. На його думку, онтологія являє собою спробу зняти шок від зіткнення з інакшістю і редукує **Іншого** до *Самототожного*. «Пізнати онтологічно – це помітити в суцшому те, завдяки чому воно себе певним чином видає, віддає себе горизонту, де втрачає себе, і, дозволяючи оволодіти собою, знову стає поняттям. Пізнати буття – означає позбавити його інакшості» [8, с. 82].

У свою чергу, звернувши увагу на фундаментальну онтологію М. Гайдеггера, варто відзначити, що в ній будь-який стосунок з Суцщим підпорядковується стосунку з Буттям. Так, Е. Левінас зазначає:

«Ставлення до буття, яке виступає в якості онтології, полягає в тому, щоби нейтралізувати суще, маючи на меті зрозуміти його та «схопити». Фактично, якщо підставити в цей алгоритм **Іншого**, то бачимо, що оволодіння стверджує **Іншого**, проте робить це, заперечуючи його незалежність. Свобода з точки зору онтології – це безперешкодне самоутвердження. Як висновок, не людина володіє свободою, а свобода володіє людиною. Тим самим стверджується пріоритет свободи над етикою» [8, с. 84].

Висуваючи етику на передній план, Е. Левінас протиставляє її онтології. Так, уже з перших сторінок «Тотальності і Безкінечного» Е. Левінас вдається до опису ситуації, що склалася в європейській філософії. Філософ подає її як протистояння двох ідей: ідеї тотальності та ідеї безкінечності.

Не погоджуючись із М. Гайдеггером, Е. Левінас виступає проти філософії, що визначає людське існування тільки у стосунку до безособового буття, яке людина покликана вислуховувати, бути його «пастухом», та, навіть, провідником або медіатором. Ставлення Е. Левінаса до такої онтології цілком можна порівняти зі ставленням Германа Когена до метафізики Г.В.Ф. Гегеля, в якій всезагальність Ідеї поглинала розрізнення між належним і сущим. У схожому напрямку, як зазначає З. Сокулєр, слід шукати левінасові мотиви, відповідно до яких він відмовляється від Гайдеггерового вчення про пріоритет буття над конкретним сущим [18, с. 226]. Ключовим моментом Гайдеггерової онтології як епохи «Буття і часу», так і пізніх етапів творчості мислителя, є визнання за буттям найбільшої цінності.

1.6. *Специфіка розуміння етики Е. Левінаса* полягає в тому, що вона в його працях постає не як одна з галузей філософії чи філософських дисциплін, а, в першу чергу, як така, що, на думку французького мислителя, можна вважати ідейним фундаментом для всіх інших філософських теорій.

Для етичної концепції Е. Левінаса тема **Іншого** є основним мотивом, темою, до якої він звертається впродовж усієї своєї творчості. Тема Іншого є тією віссю, навколо якої обертаються всі так чи інакше важливі елементи його концепції.

Тему **Іншого** французький мислитель розкриває багатогранно й досить оригінально. Це і зустріч з **Іншим**, відповідальність за **Іншого**, ставлення до **Іншого** як до абсолютно **Іншого**. Для розкриття поняття **Іншого** Е. Левінас залучає феномен жіночості, ласки [7, с. 92–98]. Важливим є висвітлення поняття **Іншого** через тему батьківства [7, с.

99–100]. Від перших самотійних філософських узагальнень Е. Левінаса у таких працях, як «Від існування до існуючого» (1946) та «Час і **Інше**» (1947) до останньої – під назвою «Між нами. Дослідження думки-про-іншого» (1991), тема Іншого звучить у дослідженнях французького мислителя як лейт мотив його філософської системи.

Зустріч з **Іншим**; відповідальність за **Іншого**; ставлення до **Іншого** як до абсолютно **Іншого**, уникаючи накидання на нього якихось готових схем чи рамок; намагання почути **Іншого**, знайти з ним спільну мову, зрозуміти його так, як він сам себе являє – це те, до чого закликає у своїх працях Е. Левінас. Саме такий підхід, на його переконання, дозволяє прокласти шлях до іншої особистості, не здійснюючи над нею насилля, тиску, а даруючи їй можливість відкрити саму себе.

1.7. *Метафізичний спосіб мислення*, на думку Е. Левінаса, є умовою подолання тотальності, шляхом до **Іншого** як абсолютно **Іншого**. Підтвердженням цього є такі слова Е. Левінаса: «Метафізика насправді виникає як рух «від себе», в якому ми живемо, до чужого для нас «там», «поза нами». Мета руху – «інше місце», «інше» – в особливому розумінні цього слова. Метафізичне бажання спрямоване на кардинально інше, на абсолютно інше. В основі звичайного бажання лежить потреба. Метафізичне ж бажання не ґрунтується на жодній попередній подібності чи схожості. Це – бажання, яке ніколи не задовольнити. Таке бажання є бажанням абсолютно Іншого. Метафізика бажає Іншого по той бік голоду чи спраги, які можна втамувати» [8, с. 73–74].

Отже, метафізичне бажання не можна втамувати за визначенням. Це «бажання, яке відчуває віддаленість **Іншого**, його інакшість і перебування зовні...» [8, с. 74]. Таким чином, Е. Левінас наголошує на розрізненні потреби і бажання, які мають різну онтологічну природу.

Розкриваючи важливе значення метафізики, ідеї якої базуються на етиці, Е. Левінас наголошує на тому, що етичне ставлення веде трансценденцію до її завершення. «Сутність етики полягає в спрямуванні, яке трансцендує, і, що дуже важливо підкреслити, не кожна трансцендентна інтенція має ноезо-ноематичну структуру» – зауважує Е. Левінас [8, с. 72].

Полемізуючи з Е. Гуссерлем, як це видно з процитованих рядків, Е. Левінас декларує свій намір представити інтенційність іншого порядку (аніж ту, про яку ідеться у Е. Гуссерля) [8, с. 68]. «Метафізик і інше не можуть разом скласти тотальність. Метафізик відокремлений радикальним чином». Як підсумок, метафізичне бажання можна визначити як бажання радикально **Іншого** [8, с. 75].

Попередник Е. Левінаса Ф. Розенцвайг зазначає, що людина може відбутися і здійснити себе, коли вона живе для інших. Цю думку Е. Левінас розвиватиме в своїй філософській творчості. Безумовно, основною інтенцією філософської думки Е. Левінаса є спроба вийти за межі тотальності, яка стає можливою лише за умови метафізичного мислення.

1.8. *Асиметрична етика Е. Левінаса.* Е. Левінас звертає увагу на те, що саме М. Бубер провів розрізнення між монологічним і діалогічним ставленням до об'єкта, яке осягає **Іншого** як **Ти**. І співрозмовник, і друг – відкриті назустріч одне одному як рівноправні партнери у спілкуванні. Незважаючи на те, що сам М. Бубер говорить про запозичення цієї ідеї у Л. Фейєрбаха, Е. Левінас наполягає на тому, що саме завдяки М. Буберу ідея осягнення **Іншого** як **Ти** мала значення у розбудові домінантних характеристик європейської філософії [8, с. 102].

Привернувши особливу увагу до відношення **Я-Ти**, М. Бубер піддає критиці філософію, в основі якої лежить суб'єктно-об'єктний характер осягнення світу. Натомість саме міжособистісний простір постає для мислителя основою його філософської рефлексії. Для М. Бубера важливо наголосити на тому, що зустріч здійснюється у міжособистісному просторі. Філософ звертає увагу, що подія зустрічі відбувається у сфері «*поміж*». На його думку, справжня сутність людини розкривається у події зустрічі як взаємності між партнерами. Справжнє взаєморозуміння може відбутися тільки тоді, коли партнери звільнені від бажання справити враження і висловлюються відкрито.

Прикметною ознакою діалогу, згідно з М. Бубером, є взаємне спрямування, відкритість, зустрічний вектор, коли можна обійтися без слів. «Діалог є синонімом взаємної творчості, взаємного збагачення людей та справжнім втіленням інтерсуб'єктивності, в якому люди творять один одного, не втрачаючи індивідуальності» – продовжуючи думку М. Бубера, зазначає Л. Ситниченко [16, с. 116].

У свою чергу, Е. Левінас звертає особливу увагу на те, що етичне як таке є по суті асиметричним відношенням. Звідси одна з найбільш прикметних ознак етики Е. Левінаса: асиметричний характер стосунку між **Я** та **Іншим** [12, с. 346]. Так, на відміну від М. Бубера, Е. Левінас стверджує, що **Я** не вправі вимагати до себе такого самого ставлення, яке виявляє до **Іншого**. На думку мислителя, *відповідальність за Іншого лежить в основі етики*. Тут Е. Левінас відзначає, зокрема, асиметричний характер зв'язку **Я** і **Іншого**: «Те, що я дозволяю вимагати від себе незрівнянно з тим, що я вправі вимагати від **Іншого**. Цей вельми

звичайний моральний досвід підкреслює метафізичну асиметрію, саме радикальну неможливість бачити себе ззовні і однаково говорити про себе та про інших, а отже, він свідчить про неможливість тоталізації». **Я** та **Інший** перебувають в асиметричних стосунках. **Я** відповідальний за **Іншого**, до мене звернений його заклик. Як при цьому налаштований **Інший** по відношенню до мене – це питання аж ніяк не першого порядку [8, с. 90].

*Підкреслюючи асиметрію стосунку **Я** та **Іншого***, Е. Левінас зазначає, що мова може йти лише про мої обов'язки по відношенню до нього, але аж ніяк не про те, що я можу претендувати на відповідне ставлення з боку **Іншого**.

Звертаючи увагу на певний формалізм, який має місце у стосунку **Я-Ти** у М. Бубера, Е. Левінас вказує ще й на відсутність конкретної структури цього стосунку. Ідеться про те, що таке ставлення може поєднувати людину з людиною, з одного боку, а з іншого – людину з річчю [8, с. 102].

Розробляючи етичну проблематику, Е. Левінас продовжує онтологічні відкриття Ф. Розенцвайга. В емпіричному просторі досвіду етичного стосунку Е. Левінас виокремлює Буття, яке розширює соціально-ідейний простір цього (мого) досвіду. Це Буття, яке **Я** не могло само конституювати, оскільки **Я** несе відповідальність перед ним. «Це оскарження моєї спонтанності самим фактом присутності **Іншого** називається етикою» [8, с. 81]. Буття **Іншого** не залежить від мене і перевищує мене, тому що **Інший** – це буття, яке диктує мені етичний закон.

У зв'язку з трагічним досвідом перебування у таборі для військовополонених, Е. Левінас неодноразово висловлював твердження, що «**Я** – заручник за **Іншого**», яке вартувало великих зусиль інтерпретаторам його філософії. Окрім інших значень і смислів, закладених у цьому висловлюванні, має право й таке: «Той, хто зумів вижити, залишається заручником буття. Він змушений взяти на себе його важкість, щоби не дати перемогти тотальному знищенню» [18, с. 228].

Саме в роботі «Тотальність і Безкінечне» Е. Левінас визначає свою філософію як етику. Однак слід зазначити, що зміст, який він вкладає в це слово, далекий від загально прийнятого. Ж. Дерріда пропонував розглядати філософію Е. Левінаса не як етику, а як «етику етики». Головне питання для Е. Левінаса полягає не в тому, як стати добродішним і навіть не чому потрібно бути добродішним, а насамперед його цікавить: «У чому сенс етичного як такого?»

Для Е. Левінаса роздум про етичне означає запитування «про людське в людині» і про сенс людської свободи. У зв'язку з цим, етика – це не тільки і не стільки практична філософія, скільки шлях до іншої людини, яку розуміють не просто як подібну до мене «психо-фізичну єдність», а як нескінченно трансцендентну по відношенню до мене особистість. Таким чином, етика постає як відношення, яке зберігає трансцендентність **Іншого**.

І.9. Дослідники спадщини Е. Левінаса звертають увагу на те, що, намагаючись відійти від феноменології Е. Гусерля та фундаментальної онтології М. Гайдеґґера, Е. Левінас все-таки не зміг зробити цього у повній мірі, оскільки за манерою викладу залишався в межах традиції, яку критикував, передовсім, у праці «Тотальність і безкінечність». Саме про це пише, зокрема, Ж. Дерріда, який у свою книгу «Письмо і відмінність» включив есе про думку Е. Левінаса, аналізуючи всі праці останнього, які були надруковані до 1967 р. Усе ж слід зазначити, що, ставши на шлях вироблення власного понятійного апарату, Е. Левінас досягає цього в іншій праці «Інакше ніж бути або по той бік сутності» (1974).

Узагальнюючи, варто підкреслити, що тема **Іншого** у Е. Левінаса розгортається у подвійному ключі. Він наголошує на тому, що саме Інший – це підґрунтя філософської етики. Однак **Інший** – це водночас ще й той, до якого прямують, щоб навчитися. Ставлення до **Іншого** є відношенням етичним і, якщо воно прийняте добровільно, то є також і навчанням. Однак це не є поверненням до маєвтики. «Воно приходить ззовні і приносить із собою те, чим я до цього часу не володів», про це нагадує французький мислитель. Левінасова етика як «перша філософія» не є переліком правил чи норм, а певною «духовною оптикою», через яку сприймається і осягається світ [8, с. 88]. Досвід безконечного, за Е. Левінасом, – це досвід трансцендування, що полягає в прийнятті іншої людини як **Іншого**, або, як висловлюється Е. Левінас, **Іншого** у всій його інакшості, коли в обличчі, в очах іншої людини ми читаємо заповідь «Не вбий» [18, с. 236].

II. *Теологічний дискурс.* На формування філософських ідей Е. Левінаса мали вплив соціофілософські імперативи давніх середземноморських цивілізацій як у релігійно-науковому форматі, так і світського походження.

Дослідники творчого доробку Е. Левінаса – власне потужних витоків його світосприйняття – звертають увагу на характерну особливість його філософських поглядів, пов'язаних, зокрема як із феноменологією

Е. Гуссерля й фундаментальною онтологією М. Гайдеґґера (періоду «Буття і часу»), так із філософськими парадигмами іудаїзму.

Сам Е. Левінас зазначає, що з представників т.з. *філософії діалогу* на нього найбільше вплинув Ф. Розенцвайг. Тут варто також відзначити, що Ф. Розенцвайг, М. Бубер та Е. Левінас у своїй творчій діяльності враховували таку національну духовну і релігійну систему як іудаїзм (у тому числі його морально-етичні імперативи і традиції народного благочестя), що з їх погляду знайшли відзеркалення в ідеологічному просторі талмудичного дискурсу, який акумуляував етичний пафос ставлення до світу у масштабах і координатах діалогічного формату.

Саме тому щодо витоків філософського світосприйняття Е. Левінаса відзначається, переважно, потужний вплив трансляції, *по-перше*, релігійного *Танахічного і Талмудичного* досвіду та, *по-друге*, ідей феноменологічних студій Е. Гуссерля і фундаментальної онтології Гайдеґґера (періоду «Буття і Часу»).

II.1. *Специфіка інтерпретації ідеологічного простору конфесійного змісту* простежується у працях Е. Левінаса «Важка свобода. Есе про іудаїзм» (1963) і в талмудичних коментарях, які він представляв на колоквиумах франкомовних інтелектуалів. Згодом ці коментарі були опубліковані у вигляді окремих збірників «Чотири талмудичних лекції» (1968), «Від священного до святого. П'ять нових талмудичних читань» (1977), «За межами вірша: талмудичні читання та обговорення» (1982, 2-е видання – 1986), «Час націй» (1982).

Вважається, що релігійний досвід іудаїзму, віддзеркалений у Танахічному і Талмудичному корпусах текстів мав визначальний вплив на становлення домінантних ознак системи ідейних парадигм Е. Левінаса. Водночас, Е. Левінас не розглядав свою творчість як апологетику іудаїзму.

Дослідники світових релігій, власне духовного життя етнічних спільнот різного – часом драматичного походження і різних морально-етичних парадигм, зокрема пов'язаних з проблемами інтерпретації їх історичного шляху та алгоритмів їхнього духовно-процесуального функціонування послідовно та аргументовано відзначають специфіку генетично і суспільно вмотивованих ритуальних систем як і різних бачень особливостей навколишнього світу.

II.2. *Декодування впливу імперативів талмудичного дискурсу на творчість Е. Левінаса.* Передусім, у зв'язку з цим, важливим є те, що Е. Левінас, демонструючи свої ідейні позиції щодо релігійно-філософського потенціалу іудейської традиції, залишається у

термінологічному просторі загальнолюдських цінностей, опосередковано виявляючи певні рівні ідейно-філософської спорідненості іудаїзму та християнства, справедливо наголошуючи – у форматі виваженої інтерпретації на тому, що їх спільні ідейні витoki є значно історично більш давнього походження напротивагу звичайно пізнішої очевидної їх догматичної несумісності.

У прагненні коректної оцінки філософської спадщини Е. Левінаса дослідники його творчості звертають увагу на те, що його талмудичний дискурс демонструє переконливі ідейні конотації у параметрах семіотичної діади *Людина – Світ*.

«Талмудичні лекції» Е. Левінаса демонструють можливості застосування *феноменологічно-герменевтичного методу* як власне *герменевтичного прочитання* різних фрагментів талмудичної і танахічної інформації. У термінологічному підході, запропонованому Е. Левінасом, виокремлюються такі відомі стилістико-семіотичні особливості, як наявність гумористичної інтенції, що досить часто декодується в його талмудичних коментарях.

Е. Левінас досить часто дистанціюється від автентичного визначення феноменології Е. Гуссерлем як «*visée*». Залучаючи до аналізу проблематику, пов'язану з мовою, Е. Левінас тим самим приєднується до Г. Гадамера, більшість праць якого сконцентровані саме на проблемі мови та герменевтиці.

Е. Левінас, приєднуючись до розбудови посткласичної філософської парадигми у координатах сучасної соціофілософсько-прагматичної ситуації з урахуванням інтерсуб'єктивного зв'язного, часом драматичного досвіду процесів осмислення людського буття, наголошує на необхідності історично вмотивованого переходу в філософських інтенціях від монологічного до діалогічного ідейного формату. Професійне вивчення специфіки релігійно-філософської думки у контексті талмудичного дискурсу Е. Левінас здійснював після Другої Світової війни видатного талмудиста Шушані.

II.3. Аналізуючи етичну концепцію Е. Левінаса, сучасні дослідники акцентують досить часто увагу на тому, що *асиметрія, діахронія і дистанція є запорукою у подальшій гармонізації суспільних відносин*.

Специфічним для іудейської версії діалогічної парадигми, головним її акцентом є *відповідальність і респонзивність*. Адже людина тут жодною мірою не є смисловим центром, ініціатором розмови. Вона стоїть перед своїм Творцем і має йому відповідати – найперше, відповідати за самий дарунок буття, за обраність, за довіру, за ревниву і всепрониклу

любов. Тому її екзистенція розкривається головним чином як респонденція – життя у відповіді – підкреслює В. Малахов [14, с. 113]. На наш погляд, підхід, який пропонує Е. Левінас, більш послідовно відображає танахічний дискурс, зокрема концепцію Завіту.

Звертаючи увагу на соціальний аспект сучасного людського Буття, Е. Левінас говорить про прозріння щодо **Третіх**, власне тих, хто не залучений до найближчого кола спілкування. Під таким кутом зору **Третій**, про якого згадує Е. Левінас, також є **Іншим**. На думку Е. Левінаса, очима **Іншого** на **Я** дивиться **Третій**. Про таке шанобливе ставлення до етичних висот шляхетного змісту моральних чеснот тут веде мову філософ Е. Левінас [14, с. 359].

Висновки. Аналіз взаємозв'язку етичної концепції Е. Левінаса з філософським і теологічним дискурсами засвідчив ідеологосеміотичну своєрідність філософсько-релігійного світосприйняття французького мислителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія: Книги Святого Письма Старого та Нового Заповіту. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1159 с. (Bibliya: Knyhy Svyatoho Pys'ma Staroho ta Novoho Zapovitu. – K.: Ukrayins'ke Bibliyne Tovarystvo, 2003. – 1159 s.).
2. Бубер М. Я и Ты / М. Бубер // Два образа веры. – М., 1995. – С. 15–92. (Buber M. Ya i Ty / M. Buber // Dva obraza very. – M., 1995. – S. 15–92).
3. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія. Вступ до феноменологічної філософії / Е. Гуссерль / Переклад з німецької Р. Скакуна // Філософська думка. – № 3. – 2002. (Husserl' E. Kryza yevropeys'kykh nauk i transtsendental'na fenomenolohiya. Vstup do fenomenolohichnoyi filosofiyi / E. Husserl' / Pereklad z nimetskoji R. Skakuna // Filosofs'ka dumka. – № 3. – 2002).
4. Деррида Ж. Насилие и метафизика. Эссе о мысли Эмманюэля Левинаса / Ж. Деррида // Письмо и различие / Составление и общая редакция В. Лапицкого. – СПб., 2000. – С. 99–196. (Derrida J. Nasilie i metafizika. Esse o mysli Emmanuelya Levinasa / J. Derrida // Pismo i razlichie / Sostavlenije i obshchaya redaktsija V. Lapitskogo. – SPb., 2000. – S. 99–196).
5. Дымерец Р. Философия иудаизма / Р. Дымерец // Юдаїзм: дослідження історії та віровчення: Матеріали міжнародної молодіжної релігієзнавчої школи з юдаїки / Наукова редакція А.М. Басаури-Зюзіна. – К. – 2011. – С. 83–91. (Dymerets R. Filosofiya iudaizma / R. Dymerets // Yudayizm: doslidzhennya istoriyi ta virovchennya: Materialy mizhnarod. molod. religiyevnavchoyi shkoly z yudayiky / Naukjsva redaktsija A.M. Basauri-Zyuzina. – K. – 2011. – S. 83–91).
6. Ключовський Я.А. Філософія діалогу / Я. А. Ключовський / Переклад з польської К. Рассудіної. – К.: Вид-во «Дух і Літера», 2013. – 224 с.

(Klochovs'ky Y.A. Filosofiya dialogu / Y. A. Klochovs'ky / Pereklad z polskoj K. Rassudinoi. – K.: Vid-vo "Dukh i Litera", 2013. – 224 s.).

7. Левинас Э. Время и Другой. Гуманизм Другого Человека / Э. Левинас / Перевод с французского А.В. Парибка. – СПб., 1998. – 265 с. (Levinas E. Vremya i Drugoy. Gummanizm Drugogo Cheloveka / Perevod s frantsuzskogo A.V. Paribka. – SPb., 1998. – 265 s.).

8. Левинас Э. Избранное: Тотальность и бесконечность / Э. Левинас. – М.; СПб.: Изд-во «Университетская книга», 2000. – 416 с. (Levinas E. Izbrannoe: Total'nost' i beskonechnost'. – M.; SPb.: Izd-vo "Universitetskaya kniga", 2000. – 416 s.).

9. Левінас Е. Етика і безконечність. Діалоги з Філіпом Немо / Е. Левінас / Переклад з французької О. Білого. – К.: Вид-во «Порт-Рояль», 2001. – 134 с. (Levinas E. Etyka i bezkonechnist'. Dialohy z Filipom Nemo / E. Levinas / Pereklad z frantsuz'koji O. Biloho. – K.: Vid-vo "Port-Royal", 2001. – 134 s.).

10. Левінас Е. Між нами. Дослідження думки-про-іншого / Е. Левінас / Переклад з французької В. Куринського. – К.: Вид-во «Дух і Літера», 1999. – 291 с. (Levinas E. Mizh namy. Doslidzhennya dumky-pro-inshoho / Pereklad z frantsuz'koji V. Kuryns'kogo. – K.: Vid-vo "Duh i litera", 1999. – 291 s.).

11. Малахов В.А. Право бути собою / В.А. Малахов. – К.: Вид-во «Дух і літера», 2008. – 336 с. (Malakhov V.A. Pravo buty soboyu / V.A. Malakhov. – K.: Vyd-vo "Dukh i litera", 2008. – 336 s.).

12. Малахов В.А. Уязвимость любви / В.А. Малахов. – К.: Вид-во «Дух і Літера», 2005. – 560 с. (Malakhov V.A. Uyazvimost' lyubvi / V.A. Malakhov. – K.: Vyd-vo "Duh i litera", 2005. – 560 s.).

13. Малахов В.А. Еманюель Левінас: погляд із Києва / В. Малахов // Е. Левінас. Між нами: Дослідження. Думки-про-Іншого / Переклад з французької. – К.: Вид-во «Дух і Літера: Задруга», 1999. – С. 267–284. (Malakhov V.A. Emanyuel' Levinas: pohlyad iz Kyieva / Viktor Malakhov // E. Levinas. Mizh namy: Doslidzhennya. Dumky-pro-Inshoho / Pereklad z frantsuz'koji. – K.: Vid-vo "Dukh i Litera: Zadruha", 1999. – S. 267–284).

14. Малахов В.А. Етика спілкування: Навчальний посібник / В.А. Малахов. – К.: Вид-во «Либідь», 2006. – 400 с. (Malakhov V.A. Etyka spilkuвання: Navchalnyj posibnyk / V.A. Malakhov. – K.: Vid-vo "Libid", 2006. – 400 s.).

15. Мендес-Флор П. Єврейська філософія та теологія / Пауль Мендес-Флор // Єврейська цивілізація: Оксфордський підручник з юдаїки. – У 2-х т.т. – К.: Вид-во «Дух і Літера»; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. – Т. II. – С. 810–823. (Mendes-Flor P. Yevrejs'ka filosofiya ta teologiya / Paul' Mendes-Flor // Yevrejs'ka tsivilizatsiya: Oksfords'ky pidruchnyk z yudayiky. – U 2-kh tt. – K.: Vyd-vo "Dukh i Litera"; Dnipropetrovsk: Tsentr «Tkuma», 2012. – T. II. – S. 810–823).

16. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії: Навчальний посібник / Л.А. Ситниченко. – К.: Вид-во «Либідь», 1996. – 176 с. (Sytnychenko L.A. Pershodzherela komunikatyvnoyi filosofiyyi: Navchalnyj posibnyk / L.A. Sytnychenko. – K.: Vyd-vo "Lybid", 1996. – 176 s.).

17. Сігов К. «Між нами»: Насильство? Розрив? Правда? (кенотична етика Еманюеля Левінаса) / К. Сігов // Левінас Е. Між нами: Дослідження думки-про-іншого. – К.: Вид-во «Дух і Літера», 1991. – С. V–XVI. (Sigov K. «Mizh nami»:

Nasyl'stvo? Rozryv? Pravda? (kenotychna etyka Emanyuelya Levinasa) / K. Sigov // Levinas E. Mizh namy: Doslidzhennya dumky-pro-inshoho. – K.: Vid-vo "Dukh i Litera", 1991. – С. V–XVI).

18. Сокулер З.А. Герман Коген и философия диалога / З.А. Сокулер. – М.: Изд-во «Прогресс-Традиция», 2008. – С. 200–294. (Sokuler Z.A. German Kogen i philosophiya dialoga / Z.A. Sokuler. – М.: Izd-vo "Progress-Traditsiya", 2008. – 312 p.).

19. Хромец И. Еврейская философия после М. Хайдеггера: Э. Левинас и Х. Йонас / И. Хромец // Юдаїзм: дослідження історії та віровчення: Матеріали міжнародної молодіжної релігієзнавчої школи з юдаїки / Наукова редакція А.М. Басаури-Зюзіна. – К., 2011. – С. 101–108. (Khromets I. Evrejskaya filosofiya posle M. Khajdeggera: E. Levinas i Kh. Jonas / I. Khromets // Yudayizm: doslidzhennya istoriyi ta virovchennya: Materialy mizhnarod. molod. religiyeznachoyi shkoly z yudayiky / Naukova redaktsiya A.M. Basauri-Zyuzina. – К., 2011. – S. 101–108).

20. Ямпольская А. Творческая эволюция Эмманюэля Левинаса // Эмманюэль Левинас: путь к другому: Сборник статей и переводов, посвященный 100-летию со дня рождения Э. Левинаса / Редакторы: Н.В. Голик и др. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского государственного университета, 2006. – С. 7–21. (Yampol'skaya A. Tvorcheskaya evolutsiya Emmanuelya Levinasa // Emmanuel Levinas: put' k drugomu: Sbornik statey i perevodov, posvyashchennyy 100-letiyu so dnya rozhdeniya E. Levinasa. – SPb.: Izdatel'stvo SPbGU, 2006. – P. 7–21).

21. Ямпольская А. Эмманюэль Левинас. Философия и биография / А.В. Ямпольская. – К.: Вид-во «Дух і літера», 2011. – 376 с. (Yampol'skaya A. Emmanuel Levinas. Philosophiya i biographiya / A. Yampol'skaya. – К.: Vyd-vo «Dukh i litera», 2011. – 376 s.).

22. Філософія. Природа, проблематика, класичні розділи: Хрестоматія: Навчальний посібник / В. П. Андрущенко, Г.І. Волинка, Н. Г. Мозгова та ін. За редакцією Г. І. Волинки. Рецензенти: М. М. Закович, М. Ю. Савельєва. – К.: Втд-во «Каравела», 2010. – 464 с. (Filosofija. Pryroda, problematyka, klasychni rozdily: Hrestomatija: Navchal'nyj posibnyk / V. P. Andrushhenko, G.I. Volynka, N. G. Mozgova ta in. Za redakcijeju G. I. Volynky. Recenzenty: M. M. Zakovych, M. Ju. Savel'jeva. – К.: Vtd-vo «Karavela», 2010. – 464 s.)

23. Хрестоматія з історії європейської філософії / Під загальною редакцією В. Л. Петрушенка. Рецензенти: Е. П. Семенюк, В. П. Лисий, Ю. О. Шабанова. – Львів: Вид-во «Новий Світ – 2000», 2013. – 572 с. (Hrestomatija z istorii' jevropejs'koj' filosofii' / Pid zagal'noju redakcijeju V. L. Petrushenka. Recenzenty: E. P. Semenjuk, V. P. Lysyj, Ju. O. Shabanova. – L'viv: Vyd-vo «Novyj Svit – 2000», 2013. – 572 s.)

24. Гадамер Х. Г. Пути Хайдеггера: исследования позднего творчества / Перевод с немецкого О. В. Лаврухин. – Мн.: Изд-во «Пропилеи», 2005. (Gadamer H. G. Puti Hajdeggera: isledovanija pozdengo tvorchechstva / Perevod s nemeckogo O. V. Lavruhin. – Mn.: Izd-vo «Propilei», 2005)

25. Жицинский Ю. Бог постмодернистов: великие вопросы философии в современной критике модерну / Переклад з польської А. Величка. – Львів: Вид-во Католицького Університету, 2004. (Zhycynskij Ju. Bog postmodernistiv: velyki

pytannja filosofii' v suchasnij krytyci modernu / Pereklad z pol's'koi' A. Velychka. – L'viv: Vyd-vo Katolyc'kogo Universytetu, 2004)

26. Левек П. Эллинистический мир / Перевод с французского Е. П. Чиковой. Комментарии и Послесловие Г. А. Кошеленко. Ответственный редактор Г. А. Кошеленко. Рецензенты: А. А. Вигафин, А. Б. Ковельман. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1989. (Серия «По следам исчезнувших культур Востока»). – 256 с. (Levek P. Jellinisticheskij mir / Perevod s francuzskogo E. P. Chikovej. Kommentarii i Posleslovie G. A. Koshelenko. Otventstvennyj redaktor G. A. Koshelenko. Recenzenty: A. A. Vigafin, A. B. Kovel'man. – M.: Izd-vo «Nauka (Glavnaja redakcija vostochnoj literatury)», 1989. (Serija «Po sledam ischeznuvshih kul'tur Vostoka»). – 256 s.)

27. Оргиш В.П. Истоки христианства: Культурно-исторический генезис / Научный редактор Е. М. Бабосов. Рецензенты: Г. Н. Соколова, Л. В. Уваров. – Мн.: Изд-во «Навука і тэхніка», 1991. – 280 с. (Orgish V.P. Istoki hristianstva: Kul'turno-istoricheskij genezis / Nauchnyj redaktor E. M. Babosov. Recenzenty: G. N. Sokolova, L. V. Uvarov. – Mn.: Izd-vo «Navuka i tjechnika», 1991. – 280 s.)

28. Религии мира: История и современность. Ежегодник 1988 / Ответственный редактор А. В. Малашенко. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1990. – 272 с. (Religii mira: Istorija i sovremennost'. Ezhegodnik 1988 / Otventstvennyj redaktor A. V. Malashenko. – M.: Izd-vo «Nauka (Glavnaja redakcija vostochnoj literatury)», 1990. – 272 s.)

29. Фрагменты ранних греческих философов. – Часть I: От эпических теокосмогоний до возникновения атомистики / Ответственный редактор и автор вступительной статьи И. Д. Рожанский. Рецензенты: В. В. Биbihин, М. Л. Гаспаров. – М.: Изд-во «Наука» 1989. – 576 с. (Fragmenty rannih grecheskih filosofov. – Chast' I: Ot jepicheskikh teokosmogonij do vzniknovenija atomistiki / Otventstvennyj redaktor i avtor vstupitel'noj stat'i I. D. Rozhanskij. Recenzenty: V. V. Bibihin, M. L. Gasparov. – M.: Izd-vo «Nauka» 1989. – 576 s.)

30. Bernasconi R., Critchley S. Re-reading Levinas. Bloomington : Indiana University Press, 1991. – 252 p. Bloechl J., ed. The Face of the Other and the Trace of God : Essays on the Philosophy of Emmanuel Levinas. New York : Fordham University Press, 2000. – 315 p.

31. Burggraeve R. The Bible Gives to Thought : Levinas on the Possibility and Proper Nature of Biblical Thinking // The Face of the Other and the Trace of God : Essays on the Philosophy of Emmanuel Levinas / Bloechl J., ed. – New York : Fordham University Press, 2000. – P. 165–183.

32. Cohen R. Elevtions : The Height of the Good in Rosenzweig and Levinas / R. Cohen. – The University of Chicago Press, Chicago, 1994. – 364 p.

33. Cohen R. Ethics, Exegesis and Philosophy : Interpretation after Levinas, Cambridge University Press, 2001. – 370 p.

34. Fagenblat M. A Covenant of Creatures : Levinas's Philosophy of Judaism. –Stanford University Press, 2010. – 281 p.

35. Gibbs R. Correlations in Rosenzweig and Levinas. – Princeton : Princeton University Press, 1992. – 275 p.

36. Janicaud D. Le tournant théologique de la phénoménologie française, l'Eclat, 1991.

37. Jospe R. Paradigms in Jewish philosophy. Madison. NJ : Farleigh-Dickinson. University Press, 1997. – 290 p.

38. Levinas E. *Nine Talmudic Readings*. – Bloomington, 1994. – 197 p.
39. Lévinas E. *Quatre lectures talmudiques*. – Paris, 1968. – 189 p.
40. Maccoby H. *The Philosophy of the Talmud*. – New York : Routledge, 2002. – 240 p.
41. Marion J.-L. *Being Given. Toward a Phenomenology of Givenness* / transl. By Jeffrey L. Kosky. – Stanford, California. : Stanford University Press, 2002. – 283 p.
42. Meir E. *Levinas's Jewish Thought : Between Jerusalem and Athens*. – The Hebrew University Magnes Press, 2008. – 301 p.
43. Peperzak A. T. *Judaism and Philosophy in Levinas*. *International Journal for Philosophy of Religion*. №40. P. 125–140.
44. Peperzak A. *To the Other : an introduction to the philosophy of Emmanuel Levinas* / A. Peperzak. – W., Lafayette, 1993. – 247 p.
45. Tischner J. *Spór o istnienie człowieka*. – Kraków : Znak, 1998. – 480 s.
46. Waldenfels B. *Levinas on the Saing and the Said* / Bernhard Waldenfels // *Adressing levinas*. – Evanston : Northwestern University Press, 2005. – P. 86–98.
47. Westphal M. *Levinas and Kierkegaard in Dialogue* *Indiana Series in the Philosophy of Religion* 2008. – 208 p.
48. Wygoda S. *A phenomenological outlook at the Talmud. Levinas as reader of the Talmud*. *Phenomenological Inquiry*, vol. 24, Oct. 2000. – P. 117–148.
49. Zizioulas, John D. *Communion and Otherness*. – London, New York : T&T Clark, A Continuum imprint, 2006. – 315 p.

СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Плеханова Т. М.
Україна, м. Запоріжжя

У статті аналізуються форми й функції політичного дискурсу на сучасному етапі, а також визначаються тенденції його функціонування та чинники впливу на формування громадської думки в українському мас-медійному просторі.

Ключові слова: *політичний дискурс, соціолінгвістичний феномен, комунікативне середовище, інформаційний простір.*

В статье анализируются формы и функции политического дискурса на современном этапе, а также определяются тенденции его функционирования и факторы влияния на формирование общественного мнения в украинском масс-медийном пространстве.

Ключевые слова: *политический дискурс, социолингвистический феномен, коммуникативная среда, информационное пространство.*

This article analyzes forms and functions of a political discourse at the present stage of the society. It also identifies trends of its functioning in the Ukrainian mass media space as well as defines the factors influencing the public opinion formation.

Keywords: *political discourse, sociolinguistic phenomenon, communicative environment, information space.*

Постановка проблеми. Важливим складником сучасного інформаційного простору є т. зв. політичний простір – сукупність екстралінгвальних чинників, які впливають на формування політичного дискурсу. Політичний простір будь-якої країни – це арена активних дій різних політичних сил.

Політичний дискурс протягом останніх десятиліть став об'єктом уваги таких дослідників, як К. Серажим, О. Бакун, Х. Дацишин, Д. Дуцик, О. Ільченко, О. Левкова, С. Наумкіна, В. Стоцький, С. Онуфрив та ін.

Різні аспекти теорії дискурсу і методів його аналізу як міждисциплінарної сфери знань розглядають у своїх дослідженнях Ш. Баллі, Е. Бенвеніст, Р. Годель, Т. ван Дейк, А. Ж. Греймас, Р. Крейд, Ч. Філлмор, З. Харріс, П. Хартман, П. Вундерліх, Н. Арутюнова, М. Бахтін, О. Богданова, В. Борботько, І. Ільїн, С. Крестинський, М. Миронова та ін. В Україні – Ф. Бацевич, І. Безкровна, О. Боровицька, Р. Бубняк, В. Бурбело, А. Буряк, Н. Волкогон, Т. Воропай, О. Галапчук, Г. Жуковець, Д. Мамалига, Г. Почепцов, В. Різун, О. Фоменко, І. Штерн та ін. Аналізуються також окремі різновиди дискурсу – судового (Т. Скуратовська), публіцистичного

(І. Соболева), *газетного* (С. Коновець), *спонукального* (Т. Нікульшина), *реklamного* (Н. Волкогон), *літературно-критичного* (Р. Бубняк), дискурсу *національної ідентичності* (О. Онуфрієнко).

Мета статті полягає у виявленні особливостей функціонування політичного дискурсу в сучасному мас-медійному просторі.

Виклад основного матеріалу. Багатоаспектність змісту та форм дискурсу зумовила, зокрема, розмаїття його дефініцій і досить швидку еволюцію концепцій навіть у межах одного наукового напрямку. Сьогодні сфера вживання терміна «дискурс» стосується таких наукових дисциплін, як філософія, соціологія, логіка, семіотика, теорія комунікації, лінгвістика, психолінгвістика, соціолінгвістика та ін.

У зв'язку з цим, зокрема, К. Серажим наголошує, що «під дискурсом ми розуміємо складний соціолінгвістичний феномен сучасного комунікативного середовища, який, *по-перше*, детермінується (прямо чи опосередковано) його соціокультурними, політичними, прагматично-ситуативними, психологічними та іншими (конститууючими чи фоновими) чинниками, *по-друге*, має «видиму» – лінгвальну (зв'язний текст чи його семантично значущий та синтаксично завершений фрагмент) та «невидиму» – екстралінгвальну (знання про світ, думки, настанови, мету адресанта, необхідні для розуміння цього тексту) структуру і, *по-третьє*, характеризується спільністю світу, який «будується» впродовж розгортання дискурсу його репродуцентом (автором) та інтерпретується його реціпієнтом (слухачем, читачем тощо). Дискурс – це, образно кажучи, життя тексту в нашій свідомості, це накладання інформації, яку ми отримуємо з цього тексту, і нашого знання про обставини, спонуки його породження на ментально-чуттєве інформаційне поле нашого індивідуального «Я»» [1, с. 12-13].

Великого значення дискурсу надавав Ю. Габермас, досліджуючи питання відкритості суспільства. Він вважав, що формування не лише громадської думки, а й політичної волі здійснюється «не лише у формі компромісів, але й у формі моделі публічних дискурсів, які направлені на раціональну прийнятність правил у світі узагальнених інтересів, ціннісних орієнтацій, які поділяють усі, та обґрунтованих принципів» [2, с. 244]. Визначальним для політики та здійснення політичної влади автор називає саме діалог. Він вважає, що в дискурсі «ми намагаємося шляхом обґрунтувань знову відновити згоду, що стала проблематичною в комунікативній дії», називаючи цю «згоду» «(дискурсивним) взаєморозумінням» [2, с. 246].

Тут пропонується, зокрема, розрізняти п'ять форм дискурсу:

- дискурс як засіб комунікативної дії (заздалегідь організований диспут);
- комунікативна дія, яка приймає лише форму дискурсу (ідеологічна боротьба);
- «терапевтичний дискурс», в якому створення умов для дискурсу править за підґрунтя саморефлексії (психоаналітична бесіда між лікарем і пацієнтом);
- нормальний дискурс, який слугує обґрунтуванню проблематичних претензій на значення;
- нові форми дискурсу (модель вільної семінарської дискусії за В. фон Гумбольдтом) [2, с. 67].

Д. Дуцик справедливо зазначає, що «у засобах масової інформації можуть використовуватися кілька форм дискурсу» [3, с. 42]. Форма дискурсу як засобу комунікативної дії перегукується з інформаційною функцією медіа. Завдяки цій формі дискурсу відбувається донесення до громадськості різних думок та поглядів, у тому числі й політичних, з метою розвитку демократії.

Інша форма дискурсу може нести певне негативне навантаження, якщо йтиметься, зокрема, про поширення ідеології. Саме ця форма дискурсу найчастіше використовується з маніпулятивною метою.

Терапевтичний дискурс за допомогою медіа певною мірою виконує роль суспільного психоаналітика. Фактично за умови залучення уваги ЗМІ суспільство саморефлексує, позбуваючись внутрішніх наявних комплексів.

За визначенням С. Онуфріва, політичний дискурс ЗМІ – це «сукупність мас-медійних вербально-риторичних структур, які використовуються у журналістських текстах та політичних дискусіях і здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів-реципієнтів та їх реакцію на перебіг політичних процесів» [4, с. 2].

Термін «політичний дискурс» досить часто трактується по-різному:

- 1) під ним розуміють тексти, «занурені» в політичне життя [5, с. 185];
- 2) «увесь комплекс взаємозв'язків між людиною та суспільством» [6, с. 7];
- 3) «тексти в сукупності з екстралінгвальними факторами» [6, с. 8];
- 4) «особливий вид аргументованого дискурсу, що націлений на пропаганду політичних ідей з метою корекції системи цінностей адресата» [7, с. 133].

На нашу думку, найбільш повним є визначення, яке пропонує О. Ільченко: «тексти, об'єднані політичною тематикою, що творяться в

мові управління, дипломатичного спілкування й переговорів, політичного виховання, політичної пропаганди, які вживаються передусім у політичних виступах, впливають на політичну свідомість реципієнтів і функціонують у різних сферах, зокрема в ЗМІ» [8, с. 3].

С. Наумкіна та В. Стоцький, вважають, що «актуальність дослідження впливу політичного дискурсу на суспільні процеси у нашій країні обумовлена, з одного боку, посттоталітарними трансформаціями політичного та медіа-простору України, а з іншого – процесами становлення глобального інформаційного суспільства у світовому масштабі. Політичний дискурс, у тому числі виражений у ЗМІ та сформований за їхнім посередництвом, стає важливим чинником суспільного і культурного життя нашої країни» [6, с. 12].

Уявлення про політичний простір сьогодні формується ЗМІ в контексті візуалізації культурної сфери, домінування мас-медійних дискурсів (і не лише політичного) у житті суспільства в цілому та окремої людини, зокрема. Як зазначає С. Онуфрив, «в організації та функціонуванні світового інформаційного дискурсу <...> політична чи економічна подія тільки тоді має для нас певне значення, коли про неї розповідають ЗМІ. І справді, сьогодні у будь-якій країні жодна суспільна структура не може повноцінно існувати без комунікаційної підтримки. ЗМІ є різновидом суспільно-політичної діяльності, а мас-медійні тексти, з огляду на багатоманітність їхньої тематики, мають більше чи менше політичне спрямування... Якщо у більшості мас-медіа політична тема не є домінуючою, то принаймні дуже важливою» [4, с. 34].

Дискурс може бути повноцінним лише за умов наявності громадянської та політичної відкритості. За Ю. Габермасом, відкритість – це те саме, що Кін називає публічною сферою, тобто те, що «надає комусь різні арени через друковану продукцію, себто через освіту, інформацію та розваги, охоплює більш чи менш дискурсивно проведені поєдинки думок...» [2, с. 17].

Водночас, Ю. Габермас звертає увагу на те, що чим більше розвинене інформаційно суспільство, тим більше є охочих обмежити відкритість. «З комерціалізацією та ущільненням мережі комунікативності, зі зростанням капітальних витрат та організаційного рівня засобів оприлюднення, комунікативні шляхи стають вужче каналізовані, а шанси доступу до громадської комунікативності потраплятимуть під щоразу потужніший селективний тиск» [2, с. 23]. Науковець приходить до висновку, що зі зростанням впливу засобів

масової інформації на суспільні процеси, зростає й можливість їх маніпулятивного використання.

Ю. Габермас підкреслює ще один аспект функціонування відкритості. Ідеться про «свободу громадської думки», яка фактично впливає із суспільної функції особистої свободи думки. Саме завдяки дотриманню «свободи громадської думки» громадяни мають рівні шанси на участь у процесах громадської комунікативності. У цьому випадку «на передньому плані стоїть вимога відкритості політичної преси, і тільки через відкритість забезпечуються всі інші свободи» [2, с. 282].

Якщо ЗМІ здатні на закріплення в суспільстві певних соціальних переваг у негативному сенсі, то вони здатні виконувати і таку роль, як соціалізація особистості у позитивному сенсі. Ідеться про «процес входження людини в життя суспільства через засвоєння системи знань, норм і, у зв'язку з цим, визначення свого місця в системі суспільних цінностей, своїх життєвих цілей та методів їх досягнення» [4, с. 80].

«Щоб демократія була дієвою, потрібен певний рівень компетентності громадян..., адже першочергове завдання на стадії повного розвитку демократії – це виховання мас методом реального мислення, тобто справжня демократизація свідомості» [3, с. 86].

Формування політичного дискурсу ЗМІ, логіка його становлення і розвитку обумовлена, з одного боку, вимогами політичного простору, а з іншого – суспільними функціями, які виконують ЗМІ і без яких ця інституція стає одним із політичних гравців. До таких внутрішньо притаманних ЗМІ функцій належить *функція впливу на масову аудиторію*.

Наступна функція, яку виконують ЗМІ та яка є продовженням попередньої, – це *функція посередника* між владою та суспільством. Сьогодні важко собі уявити політичного діяча, який би не намагався якомога активніше та повніше використати можливості ЗМІ. Це, у свою чергу, обумовлює розвиток технологій, які використовуються для інформаційного супроводу політичних кампаній. Серед них останнім часом набули особливої популярності *комунікативні технології* – пропаганда та реклама, що довели свою ефективність у сприянні діалогу влади та суспільства у демократичних країнах.

ЗМІ мають насамперед здійснювати ще одну важливу в умовах демократії функцію – бути вартовим суспільних інтересів, ставлячи за допомогою громадськості актуальні питання державного будівництва.

Погоджуємось з думкою С. Онуфріва, який вважає, що представлений у ЗМІ політичний дискурс «виконує особливу роль у

забезпеченні свободи слова у державі, у становленні національного інформаційного простору» [4, с. 14].

Дискурсивна теорія виходить з того, що не існує «ідеологічно стерильних» або ідеологічно не обтяжених текстів, саме тому відхід ЗМІ від авторитарних політичних дискурсів є необхідною передумовою демократичного розвитку країни.

Слід відзначити, що дослідницька робота зі створення певної моделі розподілу дискурсів за політичними й ідеологічними категоріями і типами є дуже важливою, бо зведення дискурсивного аналізу масової комунікації лише до аналізу «прикладів» з політичного життя певної країни чи суспільного устрою породжує безліч протиріч. Наприклад, зосереджуючись на аналізі новин чи інших політичних текстів, дослідники дискурсу практично ігнорують реальний процес їхнього виробництва і не цікавляться діяльністю журналістів. Вони виходять з того, що творці інформації, на відміну від одержувачів, займаються лише відтворенням ідеологічного дискурсу в сфері своєї компетенції. Ця теза, характерна для деяких зарубіжних дослідників, у свою чергу, також продукує парадокси, пов'язані з інтерпретацією результатів творчої діяльності сучасних ЗМІ.

Висновки. Отже, формування політичного дискурсу ЗМІ, логіка його становлення і розвитку обумовлена, з одного боку, вимогами політичного простору, а з іншого – суспільними функціями, які виконують ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики): Монографія / К. Серажим. – К.: Вид-во «ПАЛИВОДА А.В.», 2010. – 352 с. (Serazhym K. Dyskurs yak sotsiolinhval'ne yavvyshche: metodolohiya, arkhitektonika, varyatyvnist' (na materialakh suchasnoyi hazetnoyi publitsystyky): Monohrafiya / K. Serazhym. – K.: Vyd-vo «PALYVODA A.V.», 2010. – 352 s.).
2. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії «громадянське суспільство» / Пер. з нім. А. Онишко. – Львів: Вид-во «Літопис», 2000. – 320 с. (Habermas Yu. Strukturni peretvorenniya u sferi vidkrytosti: doslidzhennya katehoriyi «hromadyans'ke suspil'stvo» / Per. z nim. A. Onyshko. – L'viv: Vyd-vo «Litopys», 2000. – 320 s.).
3. Дуцик Д. Політична журналістика / Д. Дуцик. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 138 с. (Dutsyk D. Politychna zhurnalistyka / D. Dutsyk. – K.: Vydavnychyu dim «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya», 2005. – 138 s.).
4. Онуфрив С. Політичний дискурс сучасних ЗМІ України / С. Онуфрив // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету: Журналістика. Медіалінгвістика. Кінотелемистецтво. – К., 2003. – Вип. 2. – С. 26–34 (Onufriv S. Politychnyy diskurs suchasnykh ZMI Ukrayiny / S. Onufriv // Zbirnyk naukovykh

statey Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu: Zhurnalistyka. Medialinhvistyka. Kinotelemystetstvo. – K., 2003. – Vyp. 2. – S. 26–34).

5. Бакун О. Сучасний український комуністичний дискурс як нащадок російського та радянського політичних дискурсів / О. Бакун // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. – Вип. 15 Том 2. – Кам'янець-Подільський: Вид-во «Аксиома», 2007. – С. 185–187 (Bakun O. Suchasnyy ukrayins'kyy komunistychnyy dyskurs yak nashchadok rosiys'koho ta radyans'koho politychnykh dyskursiv / O. Bakun // Naukovi pratsi Kam'yanets'-Podil's'koho derzhavnoho universytetu: Filolohichni nauky. – Vyp. 15. Tom 2. – Kam'yanets'-Podil's'kyu: Vyd-vo «Aksioma», 2007. – S. 185–187).

6. Наумкіна С., Стоцький В. Політичний дискурс засобів масової інформації України як індикатор суспільних процесів / С. Наумкіна, В. Стоцький. – Одеса, 2010. – 125 с. (Naumkina S., Stots'kyu V. Politychnyy dyskurs zasobiv masovoyi informatsiyi Ukrayiny yak indykator suspil'nykh protsesiv / S. Naumkina, V. Stots'kyu. – Odesa, 2010. – 125 s.).

7. Стоцький В. Комунікативні технології у політичному дискурсі ЗМІ в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук / В. Стоцький // Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2010. – 36 с. (Stots'kyu V. Komunikatyvni tekhnolohiyi u politychnomu dyskursi ZMI v Ukrayini: avtoref. dys. ... kand. polit. nauk / V. Stots'kyu // Pivdennoukrayins'kyy natsional'nyy pedahohichnyy universytet im. K.D. Ushyns'koho. – Odesa, 2010. – 36 s.).

8. Ільченко О. Медична й побутова лексика в політичному дискурсі преси ХХІ ст. (на матеріалі метафоричних словосполучень) / О. Ільченко // Харківський національний пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2011. – 367 с. (Il'chenko O. Medychna y pobutova leksyka v politychnomu dyskursi presy XXI st. (na materiali metaforychnykh slovospoluchen') / O. Il'chenko // Kharkivs'kyy natsional'nyy ped. un-t im. H.S. Skovorody, 2011. – 367 s.).

ЛУГАНСКАЯ ЖУРНАЛИСТИКА: ИСТОРИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ

Ульянова Е. Н.
Украина, г. Старобельск

У запропонованій статті розглянуто ідеологічні (політико-правові) і цензурні механізми становлення журналістики Луганщини. Описано умови видавничої діяльності Луганська і області з погляду цензурного і правового законодавства з урахуванням особливостей суспільно-політичного устрою країни.

Ключові слова: журналістика Луганщини, преса, цензура, газета.

В предложенной статье рассмотрены идеологические (политико-правовые) и цензурные механизмы становления журналистики Луганщины. Описаны условия издательской деятельности Луганска и области с точки зрения цензурного и правового законодательства с учетом особенностей общественно-политического строя страны.

Ключевые слова: журналистика Луганщины, пресса, цензура, газета.

The article reveals ideological (political and legal) mechanisms as well as censorship of the journalism formation in Lugansk. The author describes conditions of publishing activities in Lugansk and its region within the framework of censorship and legislation, taking into account the features of a socio-political system of the country.

Keywords: journalism of Lugansk, the press, censorship, newspaper.

Постановка проблеми. История журналистики Луганщины – самобытное явление национально-культурной жизни украинского народа, в частности, идеологических императивов и политических приоритетов его публицистического наследия. Журналистика XX века на востоке Украины как один из ключевых средств формирования общественного мнения аккумулирует стойкую позицию украинской общественности в национально-патриотических соревнованиях за утверждение своей государственности.

Изучение периодики Луганщины дает право утверждать, что условия ее функционирования на протяжении различных этапов исторического развития не были одинаковыми. Находясь под влиянием разноректорных идеологий, с самого начала своего существования луганская печать боролась за право на существование. Общественно-политические и законодательные факторы имели значительное влияние, а иногда были преградой на пути полноценного развития издательского дела Луганского края.

Проблемы функционирования украинского печатного и издательского дела без детального исследования политико-правовых условий их существования в различные исторические периоды рассматриваются в работах П. Алексеенко [1], В. Владимирова [2], С. Радченко [3], Е. Школьной [4], [5], а также автора данной статьи [6], [7], [8].

Целью статьи является анализ развития журналистики Луганщины на начальном этапе ее становления (политико-правовые аспекты) с учетом особенностей общественно-политического строя страны.

Изложение основного материала. XIX век в целом характеризуется планомерным усилением цензурного законодательства: Указы эпохи Петра I, реформированные и закрепленные Временными правилами о цензуре и печати 1865 г. Александром II, ужесточились цензурными контрреформами Александра III и воплотились в кодифицированном «Уставе о цензуре и печати» 1890 г. Такие обстоятельства не предоставляли возможности для зарождения и развития региональной прессы провинциального Луганска в этот период.

Начало XX в. знаменуется некоторыми «потеплениями» в области печатного дела Украины. Из истории известно, что 8 мая 1903 г., в период празднования 200-летия русской печати, Главным управлением цензуры по делам прессы был издан закон, предоставляющий право в губернских городах России (преимущественно в Екатеринославе, Нижнем Новгороде, Саратове, Томске, Харькове и др.) назначать на должности цензоров профессионалов своего дела, тем самым ограничил произвол губернатора и его чиновников на местах [9]. В это время в уездном городе Луганске – тогда еще центре Славяносербского уезда Екатеринославской губернии – начинает свою историю сразу две информационно-ведомственные газеты: «Листок объявлений Славяносербского земства» и «Донецкий листок». Первая из них вышла 1 мая 1903 г. под редакцией главы земской управы В. М. Родакова, периодичностью 2 раза в месяц. Это было издание справочного характера, которое ежедекадно (1-го, 10-го и 20-го числа каждого месяца) знакомило своих читателей с новостями экономической и политической жизни края. Газета уделяла большое внимание правовым документам: Императорским Указам, распоряжениям Сената, Министерства внутренних дел, Государственной Думы и местных органов власти. С 9 номера (в 1915 г.) «Листок объявлений...» стал ежедневным изданием, имел приложения «Луганский листок» и «Ночные телеграммы «Луганского листка».

Почти одновременно с «Листком объявлений...» на протяжении 1903 – 1906 гг. выходила бесплатная газета «Донецкий листок», издателем которой было Опекунство крестьянских сирот Славяносербского уезда, а ее редактором – М. А. Унгер-Штернберг. Исследователь дореволюционной прессы П. Алексеенко обозначил, что «земские листки подлежали общей цензуре, а ответственными за издание были исключительно руководители Управ» [1, с. 26]. Такая ситуация, по мнению автора, продолжалась до 25 октября 1905 г., когда была официально отменена предварительная цензура и 140 статей Устава о цензуре и печати [1, с. 26].

Дальнейший подъем луганской периодики связан с революционными событиями 1905 – 1907 гг., которые модернизировали и немного видоизменили общество, повлияли на развитие местной прессы, вывели ее на качественный уровень и в то же время были вызваны деятельностью самой же печати. По подсчетам Е. Школьной, во время разворачивания революционной ситуации в информационном поле Екатеринославской губернии более или менее успешно действовали около 20 периодических изданий различного направления [4, с. 39].

Информационный всплеск, связанный с октябрьским Манифестом и ноябрьским Указом «О временных правилах повременных изданий» (1905 г.), в дальнейшем непременно отразился на издательском деле Луганска. В период первой революции в городе появилось 10 новых газет, наиболее известными среди которых являются «Донецкое слово» (1905), «Донецкие новости» (1906), «Донецкое эхо» (1906), «Донецкая речь» (1906), «Северный Донец» (1906), «Донецкий колокол» (1906), «Донецкая истина» (1906) и пр. Каждое из названных изданий хоть и объединялось общим концептом-топонимом (производным от географических названий – Донецкий кряж, Донецкий бассейн, Северский Донец), имело различную идеологическую окраску, свидетельством чего является поляризация политических сил во внутренней жизни страны в революционный период. Так, общественно-политическая газета «Донецкое слово», издаваемая А. Еленевым, в своей программе четко придерживалась направления российских прогрессивных партий, а именно – конституционно-демократических.

Другие печатные органы, издаваемые в революционный период, также выражали четкую политическую принадлежность к тому или иному идеологическому течению. Например, газета «Донецкое эхо»

выпускалась депутатом I Государственной Думы и ее II секретарем С. М. Рыжковым, который принадлежал к партии «Народной свободы».

Либерально-демократические, резко оппозиционные к «манифестированному» царским правительством направления выражала общественно-политическая газета «Северный Донец», издаваемая Л. А. Соколовым.

Достаточно популярным в Луганске был печатный орган трудящихся масс и Луганского комитета РСДРП «Донецкий колокол», основанный большевиком Д. М. Розловским. Это первое легальное ежедневное партийное издание на территории Луганского края. Здесь публиковались материалы с конкретными политическими программами. Поднимая массы на борьбу с эксплуататорами, издание политически оснащало пролетариат Донбасса, освещало профсоюзное движение, проводило широкую агитацию перед выборами в Государственную Думу, представляя собой значительный на то время механизм управления общественным мнением. К тому же в «Донецком колоколе» активно печатался известный большевик К. Е. Ворошилов.

Все вышеперечисленные газеты поддавались военной цензуре, механизм которой подробно описал Г. Жирков: «властные структуры после революции 1905 г. все чаще и чаще стали практиковать в мирное время разновидность военной цензуры, объявляя «чрезвычайные условия» в том или ином регионе и вводя в действие «положение о чрезвычайной охране», когда все вопросы о журналистике решались губернатором или градоначальником. На этом настоял Председатель Совета Министров 1906 – 1911 гг. П. А. Столыпин, заявивший, что «в столицах и других крупных городах всегда можно держать исключительное положение» и «можно штрафовать газеты по усмотрению»» [8]. Такие обстоятельства объясняют непродолжительную биографию описанных выше периодических изданий.

Существуют факты, которые свидетельствуют о широкой популяризации политических листовок в революционное время. Проводником в этом деле выступала Луганская организация РСДРП. Как свидетельствуют исторические источники, всего было зафиксировано около 30 000 подобных прокламаций, таких как «Об экспроприациях», «О черной сотне», «Ко всем рабочим Луганска», «Ко всем приказчикам Луганска», «О предстоящих выборах в Думу», «О результатах выборов» и мн. др. [10].

На протяжении 1907 – 1908 гг. в издательском поле Луганщины не появилось ни одной новой газеты, что связано с ужесточением цензуры

в период Столыпинских реформ. Так, по распоряжению Министра внутренних дел (позже председателя Совета Министров) П. А. Столыпина Отдел иностранной и инородческой печати Архива Департамента полиции передается в Главное управление цензуры по делам печати с тем, чтобы осведомлять правительство, подготавливая для него сводки и обзоры печати как общего характера, так и секретные, только для министров (с критикой их работы). С этой целью уже с 1 сентября 1906 г. по распоряжению Совета Министров и МВД создается Осведомительное бюро, действующее в интересах Правительства, обслуживающее прессу «достоверными сведениями» о его действиях, важнейших событиях в государстве. Именно с помощью этого органа был налажен выпуск специальных бюллетеней, делались обзоры печати для ежедневных докладов Председателю Совета Министров и в МВД, начальнику Главного управления цензуры по делам печати, сводки мнений столичных газет по наиболее важным вопросам. Позднее, в 1915 г., Осведомительное бюро было переименовано в Бюро печати [9].

Директивы в области периодической прессы не могли не отразиться на развитии издательского дела Луганщины, которое становится в это время все более размеренным. Однако, начиная с 1907 г., на информационном рынке Луганска происходит усиленное проникновение частного капитала, в чем преуспела еврейская община, отличающаяся большой численностью в городе. Еврейские детские ежедневные педагогические журналы («Гапрахим» / «Цветы» (1907 – 1913), «Юный Израиль» (1909 – 1912), «Цветник Иудеи» (1912 – 1913 гг.)) были первыми на территории Екатеринославской губернии научными, специализированными для детей и семьи, литературными изданиями, которые отличались широкой иллюстративностью подачи материала.

После двухлетнего перерыва, в 1909 г., в крупнейшем на то время луганском издательстве И. С. Житомирского, начинает свою историю ежедневная политическая, общественная, литературная и экономическая газета «Донецкая жизнь», которая квалифицировала себя как беспартийная. Ее редактором был Л. Ю. Гипшман.

Импульсом для дальнейшего развития периодической печати Луганского края стали революционные события 1917 г., связанные с отменой цензурных ограничений, которые видоизменили характер и условия функционирования периодики, стали толчком для развития прессовых органов различной политической ориентации: как украинских националистических сил, так и общероссийских политических партий

(консерваторов – монархистов, реформаторов-либералов – кадетов, социалистов-революционеров – эсеров, меньшевиков, ультра-революционеров – большевиков, левых эсеров, анархистов), а также революционных изданий новосозданных местных Советов нейтрального политического направления.

Выводы. Политико-правовые условия общественно-информационной жизни на востоке Украины, начавшие отсчет в прошлом веке, значительной мерой повлияли на становление устойчивой системы периодики Луганского края. Именно в таких идеологических и директивно-законодательных обстоятельствах формировалась типология периодических изданий. В связи с этим прессу Луганщины от зарождения до 1917 г. правомерно считать одним из достаточно значительных факторов актуализации ее общественно-политической и духовно-культурной жизни.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алексеенко П. Рождены революцией // Жизнь Луганска. – 2005. – 30 ноября. – С. 26–27. (Alekseenko P. Rozhdeny revolyuciej // Zhizn' Luganska. – 2005. – 30 noyabrya. – S. 26–27).
2. Владимиров В. М. Історія української журналістики (1917–1997) / В. М. Владимиров. – Луганськ: Східноукраїнський державний університет, 1998. – С. 32. (Vladimirov V.M. Istoriya ukrayins'koyi zhurnalistyky (1917–1997) / V.M. Vladimirov. – Lugans'k: Skhidnoukrayins'ky derzhavny universytet, 1998. – S. 32).
3. Радченко С.С. Издательская деятельность партийных комитетов КП (б) Украины в 1918–1925 г.г. / С. С. Радченко. – К.: Вид-во «Вища школа», 1989. – 337 с. (Radchenko S. S. Izdatel'skaya deyatel'nost' partijnykh komitetov KP (b) Ukrainy v 1918–1925 g.g. / S.S. Radchenko. – K.: Vid-vo «Vyshcha shkola», 1989. – 337 s.).
4. Школьна О. Д. Преса Катеринославської губернії (1905-1907): тематичні аспекти, тенденції розвитку // Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – Т. 21. – С. 38–50. (Shkol'na O. D. Presa Katerynoslavs'koyi guberniyi (1905-1907): tematychni aspekty, tendentsiyi rozvytku // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky Kyivys'koho natsional'noho universytety imeni Tarasa Shevchenka . – 2005. – Т. 21. – С. 38–50).
5. Школьна О. Д. Становлення та розвиток системи періодичної преси Катеринославської губернії: автореф. дисер. ... канд. філол. наук: 10.01.08. «Журналістика» / О. Д. Школьна. – К., 1997. – 17 с. (Shkol'na O. D. Stanovlennya ta rozvytok systemy periodychnoyi presy Katerynoslavs'koyi guberniyi: avtoref.

diser. ... kand. filol. nauk: 10. 01. 08. «Zhurnalistyka» / O.D. Shkol'na. – K., 1997. – 17 s.).

6. Ульянова К. М. Генезис та концептуальні засади розвитку преси Луганщини кін. 10-х – поч. 20-х рр. XX ст. / К. М. Ульянова // Медіапростір Луганщини в науковому вимірі: Збірник наукових статей / За редакцією В.М. Галич. – Луганськ: Вид-во Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2009. – С. 113–137. (Ul'yanova K.M. Genezys ta kontseptual'ni zasady rozvytku presy Luganshchyny kin. 10-x – poch. 20-x rr. XX st. / K.M. Ul'yanova // Mediaprostir Luganshchyny v naukovomu vymiri: Zbirnyk naukovykh statey / Za redaktsiyeyu V.M. Galych. – Lugans'k: Vid-vo Lugans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2009. – С. 113–137).

7. Ульянова К. М. Журналістика Луганського краю (1903–1938): Монографія / Наук. ред. Галич В. М. – Слов'янськ: Вид-во Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, 2014. – 256 с. (Ul'yanova K.M. Zhurnalistyka Lugans'kogo krayu (1903–1938): Monografiya / Nauk'jva redaktsiya Galych V.M. – Slov'yans'k: Vid-vo Lugans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, 2014. – 256 s.).

8. Ульянова К. М. Зародження журналістики в Луганському краї // Слобожанщина: літературний вимір: Матеріали XII Всеукраїнської наукової конференції. – Вип. 6 / За загальною редакцією О. А. Галича. – Луганськ: СПД Рєзніков В. С., 2014. – С. 116–126. (Ul'yanova K.M. Zarodzhennya zhurnalistyky v Lugans'komu krayi // Slobozhanshchyna: literaturny vymir: Materialy XII Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi. – Vyp. 6 / Za zahal'noyu redaktsiyeyu O.A. Galycha. – Lugans'k: SPD Ryeznikov V.S., 2014. – S. 116–126).

9. Жирков Г. История цензуры в России XIX–XX вв. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 368 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text9/35.htm>. (Zhirkov G. Istoriya cenzury v Rossii XIX–XX vv. – M.: Aspekt Press, 2001. – 368 s. [E'lektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://evartist.narod.ru/text9/35.htm>).

10. Цуприкова О. История луганской печати // Український соціум [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://lugansk.comments.ua/info/pechat.html> (Cuprikova O. Istoriya luganskoj pechaty // Ukrayins'kyu socium [E'lektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://lugansk.comments.ua/info/pechat.html>).

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 811-115

ЛАКУНОЛОГІЯ VS ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Анохіна Т.О.
Україна, м. Київ

У статті об'єктом дослідження є лакунологія, предметом – її статус в ендозоні перекладознавства. Йдеться про становлення нової парадигми, феномену відсутності, пропусків, білих плям та процеси їхньої елімінації й делакунізації. Фокусується увага на синергетичних тенденціях сучасної траслятології. Емпатується теза про триаду доміантних перекладацьких об'єктів – номінативних, комунікативних та лакунарних.

Ключові слова: *лакунологія, перекладознавство, номінативні, комунікативні, лакунарні конструювання.*

В статье объектом исследования является лакунология, предметом – ее статус в эндозоне переводоведения. Речь идет о становлении новой парадигмы, феномена отсутствия, пропусков, белых пятен и процессах их элиминации и делакунизации. Фокусируется внимание на синергетических тенденциях современной траслятологии. Эмпатуется тезис о триаде доминантных переводов объектов – номинативных, коммуникативных и лакунарных.

Ключевые слова: *лакунология, переводоведение, номинативные, коммуникативные, лакунарные конструирования.*

The object of the study presented in the article is lacunology, the subject is its status within the endozone of translation studies. It outlines the stages of a new paradigm formation, represents the phenomenon of absence, omissions, gaps as well as processes of their elimination. The author focuses on synergetic trends in present day translation studies and emphasizes the triad of dominant translation objects – nominative, communicative and lacunar.

Keywords: *lacunology, translation studies, nominative, communication, lacunar constructions.*

Постановка проблеми. У роботі базовою є лексема **лакунологія** (об'єкт дослідження), предметом дослідження – екстеріоризація лакун у перекладацькій практиці на матеріалі переважно сучасних англійської та української мов. Представлені у заголовку метазнаки – *лакунологія*,

перекладознавство – позначені морфологічною та семантичною мотиваціями.

Виклад основного матеріалу. Об'єктами перекладознавства виступають номінативні одиниці (далі – НО) – слова, словосполучення й комунікативні одиниці (далі – КО) – речення та тексти. НО належать модусу мови, КО – модусу мовлення. На часі не існує проблеми бути чи не бути перекладу, він функціонує, міняє підходи, напрями, модифікує механізми дослідженням [8]. Актуальним залишається питання як зробити переклад кращим, адекватним для порозуміння між комунікантами.

Переклад як процес і результат комунікативної інтеракції позначений поліфункціональністю, полімодальністю, поліаспектністю на міжмовному та міжкультурному векторах. Переклад – реакція світової спільноти на велике розмаїття мов і літератур, спроба дійти універсальності й адекватності в розумінні індивідуальної домінантності змісту творів. Надзвичайно важливими й актуальними залишаються проблеми, пов'язані з визначенням науково категоріального статусу перекладу, його міждисциплінарне буття та призначення. При цьому деякі думки про переклад стали афористичним виразами типу:

1) Переклад поезії – найвища, найскладніша форма, а перекладач – це «божевільний геній» (за Платоном).

- Поезія – це функція почуття, уяви, мова богів; її переклади – справа умовності, розуміння, справа випадку (за Аристотелем).

- Мова забарвлює концептуальну модель світу у національно-культурні відтінки (М.П. Кочерган).

2) Переклад – це збереження концепції першотвору.

- Переклад – це новий твір на старий сюжет.

- Переклад – це результат імплантації компонентів змісту оригіналу в новому тексті.

- Переклад – це найважливіший глобального характеру канал загально-інформаційного й культурно-духовного обміну фундаментальними здобутками цивілізаційного поступу людства.

Науковці виокремлюють більше п'ятидесяти функцій перекладу. У режимі контактуючих сторін (одиниць тексту – оригіналу та транслятора) облігаторне та домінантне місце посідає перекладач-тлумач. Це третя особа у парадигмі комунікантів: адресант, адресат та перекладач. Останній *is badly needed* як такий, що забезпечує спілкування осіб, представників різних культур, носіїв різних мов у руслі міжмовної та міжкультурної поліфонії. За принципом *Tertium Comparationis* верифікується відповідність компаративних одиниць для виходу на

простори еквівалентного або адекватного перекладів у царину іншої мови (транслятора). Одиниці вихідної мови є первинними (вихідними), трансляторні варіанти є вторинними конструюваннями. Принцип *Tertium Comparationis* забезпечує семантико-прагматичну цілісність, адекватність та системність перекладу. Тематична спільність денотатів, інформація корелюючих просторів (оригіналу та транслятора), інтендування послань, аксіологічні виміри є базотворчими у корпусі атракторів та репелерів адекватного перекладу, процесів дивергенції та конвергенції на теренах інтерперекладу та інтраперекладу, в міжмовних та міжкультурних ендозонах [7].

Точний переклад є вельми умовним, бо пізнання не може бути тотожним референту. Останній сам собі є паритетом. Квazăтермін укр. *точний переклад* має розмиту семантику та нестабільні критерії виміру [8].

Метазнаки у дебатах відкриті синонімізації, антонімізації та дистанціюванню. Чинними на позначення *характеру* перекладу можна вважати метазнаки типу укр. *адекватний, еквівалентний та відповідний*.

Відповідність результатів перекладу позначається у сучасній методології метазнаками типу укр. *адекватний, еквівалентний, конгруентний* та зокрема, англ. *adequate, equivalent, congruent (congruous)*, франц. *adéquat, équivalent, congruent*, німецьк. *adäquat, äquivalent, kongruent* Формалізація семантичної дистанції об'єктивує шкалярний статус вимірювачів. За формулою $D = 1 - \frac{2q}{A+B}$ лідером парадигми є термін *адекватний, еквівалентний та конгруентний* є його різновидами. У формулі *q* маркує спільне значення алонімів, а $(A+B)$ – суму значень порівнюваних одиниць. Матрицю семантичного наповнення метазнаків *adequate, equivalent, congruent* представлено в Табл. 1.

Семантична парадигма базових характеристик
матазнаків перекладу

Таблиця 1

adequate	equivalent	congruent
1. equal (q)	1. equal (q)	1. equal (q)
2. sufficient for special requirement	2. equivalent in something	2. corresponding 3. coinciding

Значення equal (q) реалізується в усіх метазнаках. Шкалярна дистанція термінів очевидна. Пор.:

$$D(\text{adequate} :: \text{equal}) = 1 - \frac{1 \times 2}{2 + 2} = 0,5;$$

$$D(\text{adequate} :: \text{congruent}) = 1 - \frac{1 \times 2}{2 + 3} = 0,6;$$

$$D(\text{congruent} :: \text{equivalent}) = 1 - \frac{1 \times 2}{2 + 3} = 0,6.$$

У шкалі від 0 до 1 семантична дистанція, відстань між термінами збільшується у напрямку до 1. Адгерентність позначених понять семантизується спільними (q) та сумарними маркерами (A + B) для кожної бінарної групи [3].

Термін *equivalent* корелює з перекладом лексичних та граматичних блоків, *adequate* – з глибинною структурою КО. Еквівалентними є структури, які на інтерлінгвальному рівні частково або повністю співпадають. Адекватне тлумачення переважно зорієнтовано на визначенні основних базових характеристик семантично-прагматичних озгак усіх мовних одиниць, що перекладаються. Поверхнева структура транслятем не має тотожної візуалізації. Переклад не передбачає збереження всіх модусів семіотичних корелюючих знаків. Вибір метазнаків об'єктивується, таким чином, результатами формалізації їх параметрів та ідентифікацією їх семантико-прагматико-функціонального змісту.

У перекладознавстві як науковій дисципліні відбуваються, зокрема, зміни в методології, у соціумі, у ментальності і у мові, в її складниках – полімодальності, поліаспектності, поліфункціональності. У перекладацькому аналізі референтів рафінується думка про смисл та форму корелюючих інформацій, їх прагматичну інтенцію, збереження аури оригіналу, статусу дескриптивного омовлення, повну та часткову конгруентність (еквівалентність), антропоцентричний напрямок контактування мовних одиниць, їх синергетичне буття.

Tertium Comparationis удосконалює семантико-прагматичну презентацію глобальних структур корелюючих текстів [1]. Ситуативні кореляти позначаються лексичними еквівалентами.

На часі у науковій картині світу здійснюються пошуки варіантів інтеркультурної трансляції. Інтегрованими у перекладі є чинники виходу і входу до перекладацького трансферу [7]. До входу відноситься смисл корелюючих текстів, до виходу – їх еквівалентність. Дотичною є семантична представленість, ідіоматичність культурем, лінгворем як вихідних одиниць. Етноспецифічна концептуальність являє собою основні труднощі – *horrowhows*. Адекватність трансферу змісту та інтенції є стабільним чинником виміру результатів перекладацької практики. Компарабельна відповідність специфіки референтів нагадує калейдоскопну мозаїку, хаос, в яких ургентним є пошук порядку та

системності. Приймаюча сторона верифікує часткову еквівалентність, компарабельну відповідність, опосередкований коментар, вербальні та невербальні замітники латентних культурем або лінгворем [7, с. 149–154].

Однією з головних функцій перекладацького трансферу є переклад вихідних оригінальних одиниць засобами мови транслятора. Дієвим є принцип *Tertium Comparationis* – семантичне представлення одиниць корелюючих мов. Маркерами референтів виступають вербальні та невербальні засоби діади НО::КО. Серед невербальних спрацьовують лакуни у модусах мови, мовлення, мовленнєвої поведінки. Априорі об'єктами перекладознавства є не лише НО та КО, а й лакуни. У методології сучасного перекладознавства спостерігається тенденція до розширення аналітичного об'єктного простору у напрямку переорієнтації дослідницької уваги з діади (НО, КО) на тріаду (НО, КО, лакуни) [8]. У науковій картині з'являється нова парадигма кластерів, пор. *лакуни*, *лакунарність*, *лакунологія* та спільнокореневі слова у функції метазнаків. Ми є свідками появи нової науки – лакунології, вчення про *лакуни*, які не є новими у системах номіналем, але на часі становляться науковими термінами. Лакунарність пронизує модуси мови, мовлення і мовленнєвої діяльності. В англійській мові відсутня категорія двоїни, в українській мові – категорія артиклів, в англійській мові – категорія граматичного роду. У мовленні спрацьовує феномен лексичної відсутності, граматичного еліпсису, з'являються екстеріоризатори, маркери, дескриптори лакун, їх графічні замісники. Імплікована семантика спрацьовує у психологічних ситуаціях типу *attention span* («прослухав», «не почув»), у ситуаціях типу *linguistic shock* («забув слово», «short of words»), у комунікативній поведінці («poor manners», «погані манери»), у появі аграматичних форм («poor grammar»), в алогічному омовленні думок («discrepancy», «deterioration», «lost in thoughts»); в епідигматиці – у семантичних та формальних девіаціях (*hard::hardly*). Лакунарність притаманна феномену створення абсурдів та нонсенсів – в анекдотах, веселих, дотепних і недотепних жартах, в недоречних, неочікуваних висловлюваннях [5]. Пор.: *жінка з нічого може зробити салат, трагедію та зачіску* (алогічне розширення лінійного ряду); *veni, vidi, vici – прийшов, побачив, помовчи* (інтерлінгвальне несерйозне вкраплення), в загадках: *Яка хата може перескочити коня? – Ніяка. Хата не стрибає* (недоречне питання); *Скільки буде два помножене на два? – А скільки вам треба?*; *Наречена біля вітаря: «Нарешті»*. *Наречений: «Зарано! Запізно!»* (суб'єктивне бачення); *He gave her a look you could have poured on waffle* – Вона ошпарила нас

своїм поглядом; *To love oneself is the beginning of a life-long romance* (O.Wilde) – Самозакоханість – це початок життєвого романсу (метафорична образність).

Лакунарність спрацьовує у наївній та науковій картинах світу. *Лакуна* своїм вихідним етимологічним мала «lake». На часі зазначена лексема має ряд синонімів. Пор. англ.: *gaps, hollows, missing places, dark spots, white places*. У минулому це слово семантизувало «озеро», «болото», «поселення на болоті», «горище». Грецькі витоки зберігаються у лексемі *лаконічний*. Жителі Лаконії, спартанці, уміли говорити стисло, до речі, їх іменем називали манеру подачі інформації. З часом лат. *lacūna* «цивілізувалося», забуло семантику «вода» та «болото», знайшло свою нішу в науковій царині [2].*

Спрацьовує лакунологія і на фразеологічних просторах. Пор. відсутність лексичних еквівалентів у корелюючих фраземах англ. *to talk*

* Білор. рос. укр. болг. *лаку́на*, чеськ. *lacuna*, словацьк. *lacúna*, франц. *lacune*, румун. *lacúnă*, молдав. *лаку́нэ*, італ. *lacuna*, англ. *lacuna*, німецьк. *Lacuna* найчастіше вважаються міжнародним термінологічним запозиченням з латинської мови; латин. *lacūna* (*lucūna*) «заглибина, заглиблення; порожнина, яма; вибоїна, борозна; глибінь; [поет.] болото, ставок, море; прогалина, пропуск, шкода, втрата» походить від форми **laciūna*, утвореної від *lacus* «озеро, ставок; [поет.] вода, річка або джерело, криниця; водоймище, водойма; чан, ванна, діжка, кадїб; яма для вапняного розчину; яма для зберігання овочів; рів», спорідненого з давньоірл. *loch* «озеро, став, калюжа» (звідки також кімр. *llwch*, давньобретон. *luh*), давньокорн. бретон. *lagen* «море, озеро, став», давньоангл. давньосакс. *lagu* «море, річка, вода; озеро», давньоісланд. *lǫgr* «рідина, вода, озеро, річка, течія» та давньогрецьк. *λάκκος* (<**λάκκος* [**λάκFος*]) «став для водоплавної птиці; яма, рів; водойма, басейн; цистерна (для зберігання вина, олії тощо)» і праслов'ян. **loky* (**laku*) «калюжа», старослов. церковнослов. *лѡкы* «дощова вода; калюжа», болгар. *лѡква*, серб. *лѡква*, хорв. *lǒkva*, словен. *lókva*, *lǫkva*, давньоруськ. *локы* «тс.», україн. діал. *лак* «озеро в плавнях», *лачѡк* «низина, яка не обробляється», що продовжують праїноєвроп. **laqu-* (**laku*) «вода у ямі, вода у калюжі, морська вода» (пор. ще давньоісланд. *lǫ* (*la*) «strandwasser; [поет.] море», норвезьк. діал. *laa* «болотная вода», середньовірхньонім. *lā* «тс.», пов'язані з герман.**lahō*, до якого найвірогідніше зводяться також давньовірхньонім. *lahha*, *laccha* (баварськ. *lache*), середньовірхньонім. *lache*, давньонижньонім. (in Ortsnamen) *laca*, середньонижньонім. середньонідерл. *lāke* (*lake*) «стояча вода», давньоангл. *laci* «річка, ручайок», англ. діал. *lake* «озеро; калюжа», діал. (шотланд.) *latch* «болото» та з видозміною через чергування кореневих голосних давньоісланд. *lǫkr* (*loekr*) «ручайок з повільною течією», норв. *lǫk* «озеро»; укр. діал. *лак* «озеро в плавнях» вважається запозиченням з молдавської або румунської мови; молдав. *лак* «озеро, ставок», румун. *lak* «тс.» походять від латин. *lacus* «озеро; став, ставок».

nineteen to the dozen – товкми воду в ступі, to be in two minds – нерішучий, like two peas – схожі, подібні, як дві краплі води, a small rain lays grey dust – з малої хмари великий дощ буває. Адекватність перекладу спрацьовує тут шляхом залучення семантичної еквівалентності.

Білор. рос. укр. болг. серб. лагу́на, польськ. чеськ. верхньолуж. laguna, словацьк. хорват. словен. lagúna «неглибока морська затока» запозичене, можливо, через посередництво німецької мови (німецьк. Lagune у поодиноких випадках з XVI ст., часто з XVIII ст., зокрема із значенням «яма, заглибина; озеро», фіксується у 1727 р. [Sperander (F. Gladow): A la Mode-Sprach der Teutschen Oder Compendieuses Hand-Lexicon, In welchem die meisten aus fremden Sprachen entlehnte Wörter und gewöhnliche Redens-Arten... erklärt werden. – Nürnberg, 1727]) з італійської мови (звідки також румун. lagúnă, молд. лагу́нэ); італ. laguna «лагуна» походить від латин. lacūna, генетично пов'язаного з lacus «озеро, ставок; (поет.) вода, річка або джерело, водоймище, водойма» [Этималагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 5: К–Л / Рэдактар В.У. Мартынаў. Укладальнікі: В.У. Мартынаў, И. Лучыц-Федарэц]. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1989. – С. 196; Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О.Н. Трубачёва. – Т. II (Е–Муж.). – Изд-во «Прогресс», 1967. – С. 447, 515; Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка. – Т. I (А – О). – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1959. – С. 427, 467; Етимологічний словник української мови. – Т. 3 (Кора – М) / Редколегія: О.С. Мельничук (головний редактор), В.Т. Коломієць, В.Г. Скляренко, О.Б. Ткаченко. Укладачі: Р.В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1989. – С. 179–180, 186; Словник іншомовних слів / За редакцією О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974. – С. 381; Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Т. IV, zes. 1. – Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1970. – S. 27; Kopaliński W. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. – Wydanie 9, rozszerzone. – Warszawa: PW «Wiedza Powszechna», 1975. – S. 552; Holub J., Lyer S. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím / Recenzovali V. Šmilauer, J.V. Bečka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. – S. 279; Български етимологичен речник. – Т. III (КРЕС¹–МИНГО¹) / Съставили: В.И. Георгиев, Р. Бернар, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. Редактор В.И. Георгиев. – София: Изд-во на Българската Академия на науките, 1986. – С. 271, 461–462; Младенов Ст. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. – София: Книгоиздателство Христо Г. Дановъ, [1941]. – С. 278; Милев А., Братков Й., Николов Б. Речник на чуждите думи в българския език / С предговор от Вл. Георгиев. – София: Изд-во «Наука и изкуство», 1958. – С. 326; Вујаклија И. Лексикон страних речи и израза. – Београд, [1954]; Skok P. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Knj. 1–4. – Zagreb: JAZU, 1971–1974 (Knj. 2. – 1972. – S. 276, 315); Старославянский словарь (по рукописям X – XI веков) / Под редакцией Р.М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Авторы: Э. Благова, Р.М. Цейтлин, С. Геродес, Л. Пацнерова, М. Бауэрова. Рецензенты: Н.И. Толстой,

Об'єктами лакунології виступають не лише культурами та лінгвореми, а й явища народної етимології. У псевдоетимології простежується принцип «нового бачення», не зовсім наукового

А.Е. Супрун, Г.А. Хабургаев. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999. – С. 310; *Berneker E.* Slavisches etymologisches Wörterbuch. – 2. Aufl. – Bd. 1. – Heideilberg: C. Winter's Universitätsbuch, 1924. – S. 730; *Дворецкий И.Х.* Латинско-русский словарь. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Русский язык», 1976. – С. 573; *Ernout A., Meillet A.* Dictionaire étymologique de la langue latine: Histoire des mots. – 4-e éd. – T. 1–2. – Paris: Klincksieck, 1959. – P. 337; *Walde A., Hofmann J.B.* Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – 3., neubearb. Aufl. von J.B. Hofmann. – Bd. I (A–L). – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung, 1938. – P. 747–748; *Battisti C., Alessio G.* Dizionario etimologico italiano. – V. 1–5. – Firenze, 1950–1957 (V. 2. – P. 2152, 2153); *Mestica E.* Dizionario della lingua italiana. – Torino, 1946; *Pușcariu S.* Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. – Bd. I. Lateinisches Element. – Heidelberg, 1905. – S. 81; *Dicționarul limbii romîne moderne.* – [București]: Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1958. – P. 443; *Скырт* дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / Редакторь: Н. Раевский, М. Габинский. – Кишинэу, 1978. – П. 230; *Pedersen H.* Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen. – Bd. I–II. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1909–1913 (Bd. I. – S. 361); *Льюис Г., Педерсен Х.* Краткая сравнительная грамматика кельтских языков / Пер. с англ. А.А. Смирнова. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2002; *Дворецкий И.Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под ред. С.И. Соболевского. – Т. 1 (A–L). – М.: Госиздат иностр. и национальных словарей, 1958. – С. 1008; *Boisacq É.* Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – 2-e éd. – Heidelberg; Paris: C. Winter; Klincksieck, 1923. – P. 552; *Hofmann J.B.* Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache. – München: R. Oldenburg, 1950; *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. II. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1969. – S. 75–76; *Kluge F.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 20. Aufl. Bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967. – S. 417, 419; *Pfeifer W.* Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1999. – S. 756, 759; *Jóhannesson A.* Isländisches etymologisches Wörterbuch. – Bern: Francke Verlag, 1956. – S. 726, 749, 1328; *Torp A.* Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch, auf Grund der Übersetzung von Dr. H. Davidsen neu bearbeitete Ausgabe, von H.S. Falk und A. Torp. – 2 Teile. – Heidelberg, 1910 – 1911; *Pokorny J.* Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. – Bern; München: Francke Verlag, 1959; *Walde A.* Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Herausgegeb. und bearb. von J. Pokorny. – Bd. III. – Berlin; Leipzig 1930. – S. 380; *Torp A.* Wortschatz der germanischen Spracheinheit / Unter Mitwirkung von H. Falk, gänzlich umgearbeitet von A. Torp (Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen von A. Fick. – 4. Auflage. – Teil 3). – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1909. S. 358; *Stokes W.* Urkeltischer Sprachschatz / Herausgegeb. von A. Bezzenger (Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen von A. Fick. – 4. Auflage. – Teil 2). – Göttingen, 1894. – S. 237]. – *Прим. редколегії «Scientific studies – XXI».*

тлумачення. Пор.: укр. *графін* – чоловік графіні, *хлопчик* – маленький кілер; рос. *петух* – куратор.

Семантичні лакуни спрацьовують у словах, реченнях, ситуаціях та жанрах [6]. Лакуни є дотичними до несерйозних афористичних текстів [5]. Поспіль вживаються стилістичні прийоми у їх креативній функції. Пор. англ.: *Love me, love my dogs / **and their smell**. Love me / and love **my alma mater**. Love me / and love **my friends in need***.

Лакунарність спостерігається в порушенні сукцесивності, у наявності зворотних епітетів, гіпербол та інших стилістичних прийомів. Пор.: *a **dog** of a friend, a **devil** of woman, a **giant** of a woman, a **bird** of a woman; open secret, darkly pure, sweet sorrow, awfully beautiful; haven't seen you for ages, violently aged*. Інконгруентні непередбачувані лінгвістичні курйози «посміюються» над канонізованими стандартними сентенціями. Пор. англ.: *when I am good, I am very, very good, when I am bad, I am better; woman is at once the serpent, the apple and belly-ache*; укр.: *гроші не пахнуть, бо їх відмивають; за двома зайцями поженешся, а одного пристрелиш; баба з возу – і вовки ситі; мовчання – єдина річ із золота, яку не визнають жінки*.

Проблема лакунарності асоціює з когнітивно-комунікативною операцією як засобом переоцінки, перевираження та коригування інформації [4]. Лакунарність є адгерентною до категорії неґації з її імпліцитними, експліцитними та шкалярними чинниками. Пор.: англ. *father – fatherless, understand – misunderstand, order – disorder*; укр. *недоречний, недобитий*; рос. *Недосерёжа, недоспать, словесный недород*. Аксеологічні функції не цураються засобів неґації: за принципом *в інтересах мови і так, і не, де треба я скажу* (Д. Білоус).

Пустоти не вимірюються, вони екстеріоризуються за допомогою інших семіотичних знаків. У писемному мовленні вельми значущим є текст, в усному мовленні – пауза, інтонація, міміка, жест. Лакунарним є комунікативне мовчання, пусте за формою, але наповнене за змістом. Пор. укр.

*Не жартуй наді мною, будь ласка,
І говорячи не мовчи,
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи* (В. Симоненко).

Висновки. Лакуни – це специфічні семіотичні знаки без поверхневої структури з імпліцитним значенням, яке ситуативно, вербально або графічно маркується на інтерлінгвальному та інтралінгвальному рівнях корелюючих мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В. В. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика». – М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1969. – 384 с. (Akulenko V.V. Anglo-russkij i russko-anglijskij slovar' «lozhnyh druzej perevodchika». – M.: Izd-vo «Sovetskaja jeciklopedija», 1969. – 384 s.).
2. Анохіна Т. О. Статус вихідних патернів категорії лакуарності. – Філологічні трактати. – Т.6, №4. – 2014. – С. 5–8 (Anokhina T. O. Status vykhidnykh paterniv katehoriyi lakunarnosti. – Filolohichni traktaty. – T.6, No. 4. – 2014. – S. 5–8).
3. Бережан С.Г. Семантическая эквивалентность лексических единиц. – Кишинев: Изд-во «Штиинцэ», 1979. – 372 с. (Berezhn S.G. Semanticheskaya e'kvivalentnost' leksicheskikh edinit. – Kishinev: Izd-vo «Shtiince», 1979. – 372 s.).
4. Еникеева С. М. Синергетические параметры структурной организации и развития словообразовательной системы современного английского языка // Синергетика в филологических исследованиях: Монографія / Під голову редакцією Піхтовнікової Л. С. – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 62–88 (Enikeeva S. M. Sinergeticheskie parametry strukturnoy organizatsii i razvitiya slovoobrazovatel'noy sistemy sovremennogo angliyskogo yazyka // Sinergetika v filologicheskikh issledovaniyakh: monohrafiya / Pid holovnoyu redaktsiyeyu Pikhtovnikovoyi L. S. – Kharkiv: Kharkivs'ky natsional'nyy universytet im. V. N. Karazina, 2015. – S. 62–88).
5. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: Монографія. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2007. – 128 с. (Kobyakova I. K. Kreatyvne konstruyuvannya vtorynnykh utvoren' v anhlomovnomu dyskursi: Monohrafiya. – Vinnytsya: Vyd-vo «Nova knyha», 2007. – 128 s.).
6. Піхтовнікова Л. С. Самоорганізація дискурса і окремих типів дискурса // Синергетика в филологических исследованиях: Монографія / Під голову редакцією Піхтовнікової Л. С. – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 88–102 (Pikhtovnikova L.S. Samoorganizatsiya diskursa i otdel'nykh tipov diskursa // Sinergetika v filologicheskikh issledovanyah: Monohrafiya / Pid holovnoyu redaktsiyeyu Pikhtovnikovoyi L. S. – Kharkiv.: Kharkivs'ky natsional'nyy universitet im. V. N. Karazina, 2015. – S. 88–102).
7. Приходько А. Н. Самоорганізація концептивних систем і міжкультурних трансфер концептів // Синергетика в филологических исследованиях: Монографія / Під голову редакцією Піхтовнікової Л. С. – Харків: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2015. – С. 135–154 (Prihod'ko A.N. Samoorganizacija konceptivnyh sistem i mezhkul'turnyh trasfer konceptov // Sinergetika v filologicheskikh issledovaniyah: Monografija / Pid golovnoju redakcieju Pihtovnikovoi L.S. – Kharkiv: Harkivs'kyu natsional'nyy universytet im. V. N. Karazina, 2015. – S.135–154).
8. Швачко С. А. На просторах метазнаков перекладоведення // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Германська філологія. – Вип.692-693. – Чернівці, 2014. – С. 306–310 (Shvachko S.A. Na prostorah metaznakov perevodovedeniya // Naukovyy visnyk Chernivets'kogo universytetu. Seriya: Germans'ka filologiya. – Vyp. 692-693. – Chernivtsi, 2014. – S. 306–310).

ДАВНЄ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я І ЛЕКСИЧНІ ЗБЛИЖЕННЯ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ Й НЕІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ І ЕТИМОЛОГІЯ

Болдирев Р. В.

Україна, м. Київ

У статті розглядаються проблеми етимологічної інтерпретації різних культурно-генетичних пластів структури лексики праіндоєвропейської мови і лексичних систем давніх і сучасних індоєвропейських мов з позицій реконструкції певних тематично маркованих епізодів доісторичного етномовно-міграційного поступу на теренах Євроафразії.

Ключові слова: етимологія, реконструкція, ізогласа, індоєвропейські мови, Євроафразія.

В статье рассматриваются проблемы этимологической интерпретации различных культурно-генетических пластов структуры лексики праиндоевропейского языка и лексических систем древних и современных индоевропейских языков с позиций реконструкции тематически маркированных эпизодов доисторических этноязыковых миграционных смещений в континентальных координатах Евроафразии.

Ключевые слова: этимология, реконструкция, изоглосса, индоевропейские языки, Евроафразия.

The article is devoted to problem of etymological interpretation of different cultural-genetic layers in the structure of Proto-Indo-European vocabulary in ancient and modern Indo-European languages considered from the viewpoing of reconstructing some thematically marked series of episodes of prehistoric Euro-Afro-Asian etno-linguo-migratory development.

Keywords: etymology, reconstruction, isoglosses, the Indo-European languages, Euro-Afro-Asia.

Серед культур Давнього Середземномор'я, його цивілізаційного поступу особливо вагомими є духовні здобутки країн і народів Давнього Сходу, передусім Передньої Азії й Північної Африки, Балкан і Малої Азії. Історичне вивчення писемності, зокрема, ієрогліфіки і клинопису протягом ХІХ і особливо ХХ століть «возвратили науке целый ряд языков, порой очень древних... Но еще более важно то, что это позволило отодвинуть линию исторического горизонта далеко в глубь веков. К двум с половиной тысячелетиям истории человечества, которые уже были доступны знанию, теперь прибавилось по крайней мере еще столько же. Перед нашим взором предстали не только политические события отдаленных эпох, но и материальная и духовная культура древних народов; мы познакомились с их жилищем, одеждой и

образом жизни, с их религиозным, правовым и научным мышлением. Расширившиеся пространственные и временные перспективы позволяют нам с бóльшим правом судить о развитии жизни и мышлении человека.

Раскрытие древних письменностей и языков, осуществленное в течении девятнадцатого и двадцатого веков, относится к числу самых великих подвигов человеческого духа и лишь потому не привлекает такого же внимания, как огромные революционные достижения естествознания и техники, что не имеет столь большого значения для практической жизни» [Фридрих 1961, с. 16–17].

I. Етимологічна інтерпретація у координатах індоєвропейської та неіндоєвропейської етимології різних генетичних пластів у структурі лексики мов Давнього Близького Сходу розширює можливості їх ареально-хронологічної стратифікації і реконструкції певних тематично маркованих серій епізодів доісторичного етномовноміграційного поступу на територіях Євроафроазії, зокрема, у напрямку «виявлення серій лексичних інфільтрацій до діалектів праіндоєвропейської мови з давніх діалектів спільносемітської мови (періоду її розпаду не раніше IV тис. до н.е.) та давньоєгипетської мови (Близький Схід – IV тис. до н.е.)»[♦] й

[♦] Значно пізніше – вже після доби Давнього і Середнього царств – з кінця XVII ст. до н.е. у словниковому фонді новоєгипетської мови, «в связи с гиксосским вторжением и проникновением египтян в Переднюю Азию, появляется много семитических слов. Уже в текстах начала Нового царства на среднеегипетском языке появляются слова из семитических языков... Богатый словарь египетского языка явился объектом заимствований, видимо, всеми племенами и народами, непосредственно соприкасавшимися с египтянами. У нас нет сведений о заимствованиях в период Древнего и Среднего царств. Заимствования, известные нам, сделаны позднее... Заимствования относятся прежде всего к ономастике и топонимике. Само название «Египет» восходит к одному из названий Мемфиса... *ḥ.t-k3-ptḥ* «Усадьба души Птаха» (авилон. *ḥikuṣṣaḥ*, греч. Αἴγυπτος). Имена египетских богов (Осирис, Исида, Амон и др.) широко проникли в другие языки. В самом Египте названия многих городов восходят к древнеегипетским... Заимствования из области ономастики и топонимики встречаются в ассирийском, вавилонском, древнееврейском, греческом языках.

Но этим не ограничивается проникновение египетских слов в другие языки. Заимствования коснулись и других видов знаменательных слов. Особенно интересны наблюдения в области греческого языка. Вавилонский, древнееврейский, арабский языки так же обогатили свой словарный состав за счет египетского словаря... Заимствования в древнееврейском и арабском языках коснулись названий растений, животных, частей тела, строений, сосудов, некоторых глаголов и других слов.

шумерської мови (Месопотамія – IV тис. до н.е.). Тут особливе значення мають як студії за алгоритмом *Ex oriente lux* «Світ приходить зі Сходу», так і праці, пов'язані зокрема з *локалізацією* прабатьківщини давніх індоєвропейських етносів й *визначенням* змісту і параметрів фрагментів їх доісторичних контактів» [Болдирев 2006, с. 60].

Хронологічна й ареальна стратифікація мовно-культурного ландшафту Давнього Близького Сходу на лексичному рівні, засвідчуючи термінологічний код прамовних неіндоєвропейських й індоєвропейських діалектних спільнот Давнього Середземномор'я у масштабах їх перманентної дискретності і міграційної динаміки, віддзеркалює певні епізоди духовного поступу на теренах Афроєвразійського регіону. Тут, зокрема, Н. Möller, Н. Lewy, А. Erman, С. Brockelmann, G. Ipsen, W. Albright, J. Hehn, J. Greenberg, P. Benedict, A. Schott, J. Lukas, J. Mouchet, O. Schrader, K. Frank, K. H. Menges, Le P. De Foucauld, Ф. Гоммель, Н. Zimmern, W. Leslau, A. Ross, J. Aro, J. Cantineau, A. Martinet, J. Vergote, M. Cohen, I. J. Gelb, C. H. Gordon, J. Friedrich, P. Leander, W. Gesenius, А. Erman, В. В. Струве, В. І. Абаєв, Є. О. Бокарев, А. С. Чикобава, М. С. Петровський, В. М. Ілліч-Світич, Вяч. Вс. Иванов, Т. В. Гамкрелідзе, П. В. Ернштедт, М. О. Коростовцев, М. В. Юшманов, Б. М. Гранде, І. Ш. Шифман, І. М. Дьяконов та ін. визначають такі лексичні ізоглосні серії вірогідного (з різним ступенем доказовості) зближення індоєвропейських і неіндоєвропейських мов, як:

1) *семітські й індоєвропейські лексичні утворення*, пор.:

– семіт. **tawr-* (**tawru*, **tauru*, **paṛ-*) «бик» – праіндоєвроп. **t^[h]auro-* // **t^[h]euro-* // **tauro-* // **təuro-* «дикий бик; бик; тур; буйвіл; зубр»;

Через древнееврейский, греческий, латинский и арабский языки египетские слова были восприняты романскими, германскими и славянскими языками» [Петровский 1958, с. 67, 79, 80; див. також: Albright W. F. Notes on Egypto-semitic etymology // Journal of the American oriental society. – Baltimore. – Vol. 47. – 1927, р. 198–237; Ернштедт П. В. Египетские заимствования в греческом языке. – [Изд-во] АН СССР, 1953, с. 21, 82, 97, 98, 139; Brockelmann C. Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar. – 10. Aufl. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1965, S. 179; Brockelmann C. Ägyptisch-semitischen Etymologien // Für Semitistik und verwandte Gebiete. – Bd. 8. – Leipzig, 1932, S. 99–117; Коростовцев М. А. Введение в египетскую филологию / Ответственный редактор В. В. Струве. – М.: Изд-во восточной литературы, 1963, с. 118–119; Болдирев Р. В. Історико-етимологічні розвідки: 1. Давні писемності Близького Сходу (Месопотамське письмо. Єгипетська ієрогліфіка. Індоєвропейські лексичні єгиптизми) // Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). – Вип. 5 (Том 7). – Київ-Буча: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015. – С. 263–79].

– семіт. *duḥn – «просо», *duḥnu «просо; сорго» – праіндоевроп. *d^[h]ohna- // *dhōnā «зерно; хліб»;

– семіт. *g-r-n (< *g-r) «молоти, розмелювати», *gurn «гумно; тік» – праіндоевроп. *k^ʷern- // *k^ʷrāu- (*g^ʷern-, *g^ʷernu, *g^ʷī-n-u-, *g^ʷrānā, *g^ʷrəu-ānā, *g^ʷreun-) «жорно, млин», пов'язане з праіндоевроп. *k^ʷ(e)r-u- «важкий, тяжкий», *g^ʷer- // *g^ʷerə- «важкий, тяжкий»;

– семіт. *ḥ-l-w «солодкий; солодкий напій» – праіндоевроп. *alu(t) «терпкий або солодкий напій; пиво»;

– семіт. *p-l-ḵ «рубати, розколювати; сокира» – праіндоевроп. *p^[h]eleḵ^[u]- (*peleḵu-) «сокира; топір (сокира з довгим держакон – вид зброї)», припускається також пов'язання з алтайським *paluka «молот» (пор.: монг. писем. aluqa, середньомонг. haluqa та нанайськ. paloaⁿ, евенк. halka [Menges 1953, S. 300–301; Иллич-Свитыч 1964, с. 6, 9, 11]);

– семіт. *k-r' «торгувати» – праіндоевроп. *k^ʷreḵ- // *k^ʷerḵ- // *krī- (*k^[h]er- // *k^[h]or-eḵ-) «купувати; торгувати»;

– семіт. аккад. *šukurru «дротик» (можливо, шумерське запозичення), гебр. šeḡōr «сокира, топір» – праіндоевроп. діал. *sek^[h]ūr- «топір (вид зброї), сокира» [Möller 1911, S. 255–256, 99–100, 199, 141–142; Lewy 1895, S. 4; Gesenius 1954, S. 816, 150, 148, 232, 275, 361; Gordon 1955, p. 335, 252; Ipsen 1924, S. 227–228; Albright 1927, p. 229; Cohen Éth. 1931, p. 311; Hrozný F. Das Getreide im Alten Babylonien. – T. I. – Wien, 1913, S. 33; Wüst W. Idg. peleḵu – »Axt, Beil«. Eine paläolinguistische Studie // Suomalaisen tiedeakateman toimituksia. – Sarja B, Nide 93, 1. – Helsinki, 1956, S. 17–23; Menges K.H. Zwei alt – mesopotamische Lehnwörter im Altaischen // Ural – altaische Jahrbücher. – Bd. 25. – 1953, S. 300–301; Zimmern H. Akkadische Fremdwörter als Beweis für den babylonische Kultureinfluss. – 2. Aufl. – Leipzig, 1917, S. 12; Boisacq 1938, p. 761; Абаев 1958, с. 129–130, 612; Pokorny 1959/1, S. 1083, 6, 477, 33–34, 279, 648; Fraenkel 1955, S. 111; Иллич-Свитыч 1964, с. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 574–575, 877, 872, 873, 874, 875, 876];

2) шумерські й індоєвропейські лексичні утворення, пор.:

– шумер. gud(gu) [ḡu=ḡu] (ḡu[d]) «бик; велика рогата худоба» – праіндоевроп. *k^ʷou-, *k^ʷu- (*g^ʷou-, *g^ʷou-) «свійська рогата худоба; бик; корова» [пор. афроаз. *g-w- «бик», з яким пов'язано давньоєгип. ḡḏw «вид великих биків з довгими рогами – як жертвних і запряжених тварин», пізньоєгип. ḡw «вид бика» та кушитські й чадські назви бика];

– шумер. urudu «мідь» – праіндоевроп. *r(e)ud[h] – «руда; мідь; червоний»;

– шумер. *guškin* «золото» – праіндоєвроп. **(a)ues(k[h])* – «золото»;
– шумер. *agar* (=a.gár) «зрошена територія; нива» – праіндоєвроп. **ak'ro-* (**aġro-*) «поле, оброблюване поле; нива», праіндоєвроп. **Naġ'ro-* «необроблюване поле для випасу домашньої худоби»;

– шумер. *tùr* «двір; скотний двір, скотарня; загорода для худоби» – праіндоєвроп. **dh̥uer-* (**dhwer-*, **dh̥ǵēr-*) // **dh̥uor-* (**dhwōr-*, **dh̥ōr-*) «двір; двері», пов'язане чергуванням кореневого голосного зі спорідненою давнішньою основою праіндоєвроп. **d^[h]ur-* (**dhur-*, **dh̥ur-*, **dhuṛ-*) «двері; двір» (первісне значення «простір, замкнений воротами, загорода») [*Möller* 1911, S. 63–64, 2; *Gesenius* 1954, S. 253, 275; *Cohen* 1947, p. 112; *Ipsen* 1924, S. 227–228; *Greenberg* 1950, p. 238; *Schott A.* Indogermanisch – Semitisch – Sumerisch // *Germanen und Indogermanen.* – Bd. II. – Heidelberg, 1935, S. 83; *Devoto* 1962, p. 37; *Benedict P.* Thai, Kadai and Indonesian... // *A. Anthr.* – Vol. 44. – 1942, p. 590; *Schmidt J.* Die Urheimat der Indogermanen and das europäische Zahlensystem. – Berlin, 1890; *Limet H.* Le travail du métal au pays de Sumer au temps de la IIIe dynastie d'Ur. – Société d'Édition «Belles Lettres», Paris, 1960; *Levey M.* Chemistry and chemical technology in Ancient Mesopotamia. – Amsterdam; London; New York; Princeton: Elsevier, 1959, p. 196–211; *Desch et al.* Sumerian copper (Reports of the Committee. «The Annual Reports of the British Association for the Advancement of Science». – Vol. 1-7). – 1928–1936; *Дьяконов* 1967, с. 55; *Иванов* 1976, с. 85; *Гамкрелидзе, Иванов* 1984, с. 575, 711–714, 743, 868, 869, 876–877, 932, 694; *Pokorny* 1959, S. 6, 279, 873; *Иллич-Свитыч* 1964, с. 3–4, 5–6, 8, 9, 10, 14; *Gelb* 1957, p. 71; *Ipsen G.* Sumerisch-akkadische Lehnwörter im Indogermanischen // *Indogermanische Forschungen.* – Bd. 41, H. 1/2. – 1923, S. 175–176].

II. Стратифікація «культурного» словника давніх індоєвропейських етносів у координатах простору і часу виявляє різні культурно-генетичні пласти, серед яких одним із важливих компонентів є певні нечисленні серії таких архаїчних термінів (іноді – міграційних), що найвірогідніше виникли у результаті найдавніших індоєвропейсько–афро-азіатських мовних контактів, зокрема діалектів праіндоєвропейської мови з мовами Давньої Передньої Азії і Африки – афроазійськими мовами, передусім прасемітською мовою (та давньоєгипетською і берберо-лівійськими, чадськими й кушитськими мовами) і шумерською мовою.

III. Клас праіндоєвропейських міграційних термінологічних утворень на позначення «диких» і «свійських» тварин, часто культово наближених до духовного світу й економічного буття людини і пов'язаних з давніми ареалами поширення афроазійських, переважно семітських мов,

найчастіше обмежується – за семантичними й фонетико-граматичними характеристиками – такими лексемами, як: праіндоєвроп. *p^[h]ars- // *p^[h]art'- «барс, леопард, пантера», праіндоєвроп. *t^[h]auro- // *t^[h]eu-ro- (>*təuros) «дикий бик; бик; тур; буйвіл; зубр», праіндоєвроп. *leu- (*leu-os) «лев», праіндоєвроп. *ieb^[h]- (*Heb^[h]-) «слон», праіндоєвроп. *q^[h]er^[h]- // *q^[h]or^[h]- «мавпа» та праіндоєвроп. *Neg^[h]o-no- // *ǵg^uno- // *ǵg^u(h)no- // *ǵg^[h]o-no- «ягня, ягниця; вівця», праіндоєвроп. *g^[h]aiṭ'- // *ghaid- (*ghaido-) // *ǵhaid- (*ǵhaido-) «козля, коза».

III.1. Праіндоєвроп. діал. *q^[h]er^[h]- (*q^[h]or^[h]-) // *q^[h]er- (*q^[h]or-) «мавпа» продовжують такі їх пізніші вже історичні індоєвропейські лексичні рефлекси з ініціальним **k**- і лексичні форми без ініціального **k**- , як:

1) *назви мавпи з ініціальним k-*, що представлені у давньоінд. karí- «мавпа» (пор. власне ім'я Vṛṣākārī- «(букв.) самець-мавпа»), давньогрецьк. κῆβος (κῆπος) «довгохвоста мавпа» [IV ст. до н.е.], πίθηκος (< * [κᾱ] πίθηκος?) [IV-V ст. до н.е.], давньогрецьк. дорійськ. πίθηκος «тс.» [IV-V ст. до н.е.], давньогрецьк. πίθηκο-ειδής «схожий на мавпу, мавпоподібний» [IV ст. до н.е.];

2) *назви мавпи без ініціального k-*, що наявні у давньоісланд. арі «мавпа; (лайл.) дурень» (< праіндоєвроп. *abo-s) (пор.: давньоісланд. арунја [arínja] та ара «мавпа-самка»), давньоангл. ара «мавпа», давньосаксон. аро, середньоніжньонім. āре, середньонідерл. āре, аер, новонідерл. аар, датськ. абе, давньоверхньонім. affo (9 ст. н.е.), affa «тс.; мавпа-самка», affin «мавпа-самка», affinna «тс.» (пор: норв. швед. ара «мавпа-самка») та ірланд. галльськ. ара (< давньоісланд. арі, давньоангл. ара) і у кельт. ἄβρανος «мавпа» [Hesychius Alexandrinus. Lexicon. – Editio minor, hgb. M. Schmidt. – Jena, 1867; Pokorny 1959, S. 2] й у слов'янських утвореннях, можливо пов'язаних з формою *оръ (> слов. *оріса) (< давньоверхньонім. affo «мавпа», давньоісланд. арі «тс.») [Jóhannesson 1956, S. 22; Фасмер 1971, III, с. 144–145], пор.: давньоруськ. опица (опица) «мавпа» (XII – XIII стст.), опыни «тс.» (XI ст.), руськ.-церковнослов. опица (опица), опыни (XIV – XVI стст.) «мавпа», серб. ђлица, хорв. ђріса, словен. ђріса, давньопол. оріса (XV ст. н.е.), давньочеськ. чеськ. орісе, верхньолуж. worіса, полаб. орб «тс.»; разом із тим германськ. *арап- іноді розкладається також як запозичення з давньоруськ. оріса, шляхи якого до германського мовного ареалу не встановлено [Kluge, Mitzka 1967, S. 8];

III.2. Праіндоєвроп. *q^[h]er^[h]- (*q^[h]or^[h]-, *q^[h]er-, *q^[h]or-) «мавпа» найвірогідніше є одним з найдавніших передньоазійських міграційних

термінів, засвідченим у багатьох близькосхідних мовах, зокрема афроазійських найдавнішого періоду їх історичного й доісторичного розвитку, типологічно (за ареалами поширення і часом запозичення) співставним з давньосхідними міграційними назвами «леопарда – барса – пантери», «дикого кабана і лева», «лева і левиці», «дикого бика – тура–зубра» і «слона», пор. давні семітські утворення (аккад. uḫūru; i/aḫūru, гебр. kôṣ, араб. qōṣ «мавпа») і давньоєгип. gif «мавпа» [Soden W. von. Akkadisches Handwörterbuch / Unter Benutzung des lexikalischen Nachlasses von B. Meissner (1868-1947), bearb. von W. von Soden. – Bd. III. – Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1981, S. 1427; Erman A., Grapow H. Wörterbuch der Aegyptischen Sprache / Im Auftrage der Deutschen Akademien. – Bd. V. – Berlin: Akademie – Verlag, 1955, S. 158; Mayrhofer M. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1956, S. 156; Дворецкий 1958, I, с. 940; Дворецкий 1958, II, с. 1316; Льюис Г., Педерсен Х. Краткая сравнительная грамматика кельтских языков / Пер. с англ. – Изд. 2, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2002; Словарь русского языка... / Редколлегия: Д.Н. Шмелев (главный редактор), Г. А. Богатова, О. Н. Трубачев, Р. М. Цейтлин и др. – Вып. 13. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 19, 58; Срезневский 1958, II, с. 682–683, 700–701; Фасмер 1971, III, с. 144–145; Uhlenbeck AfslPh XV, S. 489; Jóhannesson 1956, S. 22; Kluge, Mitzka 1967, S. 8; Steinhauser W. Slawisches im Weinerischen // Zeitschrift Muttersprache. – Reihe VII. – Wein, 1962, S. 165 (Steinhauser W. Slawisches im Weinerischen. 2. Aufl. – Wien, 1978); Pfeifer 1999, S. 15–16; Torp 1909, S. 14; Stender-Petersen 1927, S. 359–360; Machek 1957; Holub J., Lyr St. Stručný etymologický slovník jazyka českého ze zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 20, 346; Pokorný 1959, S. 2–3; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 523–524, 585, 867, 872, 515, 585, 27, 129].

III. 3. Праіндоевроп. діал. (греко-сірійське) *p^[h]elek^[u]u- (*peleku-) «сокира; топір (сокира з довгим держакком – вид зброї)», представлене у давньоінд. raśaśu – «сокира (знаряддя для рубання); топір (про вид зброї)», протоіран. *paraśu «сокира», давньогрецьк. гомер. πέλεκϋς «топір (про вид зброї); сокира», πέλεκκον «держак сокири, топорище; сокира; жертвний ніж з двома лезами», πελεκάω «обрубувати, обтісувати (сокирами)» (пор. давньогрецьк. πέλεκϋ–φόρος «вищий римський сановник, попереду якого мали нести лікторські сокири»), давньогрецьк.-мікен. pe-re-ke-we «(кругла і плоска) мікенська подвійна сокира», осет. færaet «сокира», вважається запозиченням з семітського (аккадського)

pilaḫḫu(pilaḫḫum) «сокира» [< аккад. palāḫu(m), pulluḫu(m) «вбивати (сокирою); рубати, зарубати сокирою»] – етимологічно й семантично пов'язаного з формами інших семітських мов (сирійськ. relḳā «сокира; топір, бойова сокира», мандейськ. rīlḳā «тс.») іменного утворення, співвідносного з давнім дієслівним семітським коренем * p-l-ḳ «рубати, розколювати» (пор.: аккад. palāḫu(m) «зарубати; вбивати, знищувати», араб. p-l-ḳ «розщеплювати», falaḳa «розколювати, розщеплювати»), від якого виводиться також семіт. *p-l-ḳ «сокира» [Иллич-Свитыч 1964, с. 9] (металеві передньоазійського типу бойові сокири й ритуальні сокири були відомі в Месопотамії з IV тис. до н. е. й з III тис. до н. е. вони поширюються на всьому Близькому Сході; сокири як вид зброї, *бойові сокири* зображені на одному з відомих скульптурних рельєфів доби ранньодинастичних шарів (III тис. до н. е.) шумерських городищ) [Ллойд С. Археология Месопотамии: От древнекаменного века до персидского завоевания / Пер. с английского Я. В. Василькова, И. С. Ключкова. Ответственный редактор В. И. Гуляев. Послесловие Н. Я. Мерперта. М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1984, с. 143; *Оппенгейм А.* Древняя Месопотамия: Портрет погибшей цивилизации / Пер. с английского М. Н. Ботвинника. Послесловие М. А. Дандамаева. – Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1990; *Чайлд Г.* Древнейший Восток в свете новых раскопок / Пер. с английского Предисловие и редакция В. И. Авдиева. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956, с. 243–244].

У зв'язку із цим, а також із поширенням, зокрема у Північній Месопотамії – в Ашшурі аккадської доби й на Північному Сході від Ніневії – у IV шарі телля Гавра (Тепе-Гавра), передньоазійських сокир із суміщенням функцій *сокири-сапки* і *сокири-кирки* видається цілком імовірним «предположить, что распространение определенных видов топоров переднеазиатского типа (через семитско-аккадское посредничество) привело к заимствованию соответствующих терминов в определенные индоевропейские диалектные группы» [Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 717], що можна з деякими застереженнями розглядати як один із вірогідних аргументів на підтримку відомої гіпотези про близькосхідну локалізацію ареалу греко-(вірмено-)-арійської діалектної спільноти.

Заслуговує на увагу думка про можливість зв'язку семітських слів з алтайськ. *raluka «молот», представленим у монгольському і тунгусо-маньчжурському мовних ареалах (пор.: монгол. писем. aluqa,

середньомонгол. *haluqa* – нанайськ. *paloa*ⁿ, евенк. *halka*) [*Menges K.H. Zwei alt-mesopotamische Lehnwörter im Altaischen // Ural-altaische Jahrbücher. – Bd. XXV. – 1953, S. 300–301*].

Щодо подальшої інтерпретації аккад. *pilaḫḫu(m)* «сокира» відзначається його омонімічність із запозиченим (найвірогідніше від шумер. *balag*^[h]) аккад. *pilakk (pilaḫḫu, pilaḫḫum)* «веретено», як і омонімічність аккад. *palāḫu (palāḫum)* «зарубати; вбивати, знищувати» з аккадським дієсловом *palāḫu (palāḫum)* «відмежовувати округу, обмежовувати територію» (пор. аккад. *pilku, pilkum* «край, округа»), очевидно, також шумерського походження [*Soden W. von. Akkadisches Handwörterbuch / Unter Benutzung des lexikalischen Nachlasses von Bruno Meissner (1868–1947), bearbeitet von W. von Soden. – Bd. II. – Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1972, S. 863, 813*].

Недостатньо переконливим, видається заперечення можливості виведення – з огляду на труднощі деяких семантичних і хронологічних співвідношень й діалектних обмежень – давньоінд. *paraśú-*, грецьк. *πέλεκϋς* «бойова сокира» від аккад. *pilaḫḫu*, що разом із тим явно суперечить визнанню важливості впливу, зокрема за В. Порцигом, «неиндоевропейской языковой среды Передней Азии, о которой свидетельствует **releḫus* «сокира» [*Порциг В. Членение индоевропейской языковой области / Пер. с нем. А. Ю. Брауде и В. М. Павлова. Редакция и предисловие А. В. Десницкой. – М.: Изд-во «Прогресс», 1964, с. 237, 238; Theime P. Die Heimat der indogermanischen Gemeinsprache. – Wiesbaden, 1953, S. 586–587; Абеев В. И. Древнеперсидские элементы в осетинском языке // Иранские языки. – Т. I. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1945, с. 8–9; Абеев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. – Т. I. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1958, с. 451; Мартынов В. В. Язык в пространстве и времени: К проблеме глоттогенеза славян / Редколлегия: В. Н. Ярцева (ответственный редактор), М. М. Гухман, С. Д. Кацнельсон, В. П. Нерознак, А. А. Уфимцева. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 55; Барроу Т. Санскрит / Пер. с английского Н. Лариной. Редакция и комментарий Т. Я. Елизаренковой. – М.: Изд-во «Прогресс», 1976, с. 80; Елизаренкова Т. Я. Грамматика ведийского языка / Ответственный редактор В. П. Липеровский. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1982, с. 47; Boisacq É. Dictionnaire étymologique de langue grecque: Étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksieck, 1938, p. 761; Kretschmer P. Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. –*

Göttingen, 1896, S. 105; *Ipsen G.* Der alte Orient und die Indogermanen // Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft / Festschrift für W. Streitberg. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1924, S. 226, 232; *Дворецкий И.Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С. И. Соболевского. – Т. II. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958, с. 1277; *Римшнейдер М.* От Олимпии до Ниневии во времена Гомера / Пер. с нем. Л. П. Суздальской. Ответственный редактор А. А. Нейхардт. – М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1977, с. 47, 80, 59, 94; *Гамкрелидзе, Иванов*, 1984, с. 716-717, 874; *Schmidt J.* Die Urheimat der Indogermanen und das europäische Zahlensystem. – Berlin, 1890; *Soden W. von.* Akkadisches Handwörterbuch / Unter Benutzung des lexikalischen Nachlasses von Br. Meissner (1868–1947), bearbeitet von W. von Soden. – Bd. II. – Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1972, S. 814; *Morpurgo A.* Mycenaeae Graecitatis Lexicon // *Jncunabula Graeca.* – Vol. III. – Romae in Aedibus Athenaei, 1963, p. 240; *Zimmern H.* Akkadische Fremdwörter als Beweis für den babylonischen Kultureinfluss. – 2. Aufl. – Leipzig: J. C. Hinrichs, 1917, S. 12; *Brockelmann C.* Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar. – 10. Aufl. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1965; *Brockelmann C.* Lexicon Syriacum. – Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1966, S. 576].

III.4. Ареальні зв'язки праіндоєвропейської мови із загальносемітською й єгипетською мовними системами у межах давньої близькосхідної територіальної спільноти засвідчує, зокрема, серія індоєвропейсько-афроазійських лексичних зближень типу:

1) праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*kla[ā]u-) «замикати; ключ» – семіт. (<афроаз.) *k-l- ' «замикати» – єгипет. kr.t «засув; замок», 2) праіндоєвроп. *naH_u- (*nāu-) «судно; посудина» – семіт. (<афроаз.) *'unw- (*'unw-at-, *'-n-w-) «посудина; (захід.-семіт.) судно» – єгипет. in(w) «горщик».

III.4.1. Так, праіндоєвроп. *k^[h]laH_u-(*kla_u-, *kla_u-, *kle_u-, *klē_u-, *klē_u-, *kle_u-, діал. [s]kleu-) «ключ; крючок для запору; гак, крюк, ковінька; зачепити; заперти, замкнути» продовжують вже історичні давні й сучасні індоєвропейські рефлексії, різні за ареалами та граматичними і семантичними характеристиками, утворюючи разом із зазначеними праіндоєвропейськими реконструйованими лексичними формами серії переважно таких греко-італьсько-кельто-тохарсько-балто-слов'яно-германських ізоглотних рядів, до складу яких, зокрема, входять:

1) давньогрецьк. κλεις (аттичн. κλῆς, епічно-іонійськ. κληίς) «засув, запора; (гомер.) ключ, застібка; ключиця», κληῖσις (κλειῖσις)

«замикання, засування; засув, перепона», κλαίς (дорійськ. κλαῖς) «ключ; засув, запора», κλείω (давнооаттичн. κλήω, κλαίω) «запираю (гомер.); засовую, закриваю засувку (гомер.); захищаю, зміцнюю, закриваю», κληδ-οὔχος (κλειδοὔχος) «хранитель ключів, сторож; жрець; захисник», κληδ-οὔχέω (κλειδοῦχεώ) «зберігаю ключі від храму» [Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – 2-e éd. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksieck, 1923; 3-e éd. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksieck, 1938; Frisk H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. 1-2. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1954–1969, S. 867–868; Шантрэн П. Историческая морфология греческого языка / Перевод со 2-го французского издания, приложение и предисловие Я. М. Боровского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1953, с. 51, 327; Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С. И. Соболевского. – Т. 1. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958, с. 949, 952, 953, 954];

2) латин. clāvis «ключ; засув, засувка; крюк, дрюк», clāvus «[залізний] гвіздок; цвях (у виразі Т. Лівія [родом з Патавії міста у Gallia Cisalpina, на території венетів (тепер Padua), автора історії Рима «Ab Urbe condita»]: clavi indices numeri annorum «цвяхи, що показують кількість років (за успадкованим від етрусків звичаєм, римляни щорічно у вересневі іди забивали у стіну храму Юпітера гвіздок; за такими гвіздками рахувалася кількість років, що минули)»); руль, кормило», claudere «замикати, закривати; зупиняти; заступати, перекривати; оточувати; завершувати, закінчувати», claudus «скалічений; кульгавий, кривий», claustrum «засув, засувка; замок; перепона», clausum «тс.; закрите, обгороджене місце», clausūra (clūsūra) «засув; замок; прикордонна фортеця, укріплений пункт», clāva «дрюк, булава, жезл, пателиця, палиця», clāvātor «носій булав (пателиці, палиці)», clāvicula «ключик», clāviculārius «ключар», clāviger «озброєний дрючками; носій ключа (епітет бога Януса, охоронця дверей)» [Walde A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – 3., neubearbeitete Auflage von J.B. Hofmann. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung, 1938, S. 229–231; Тронский И. М. Историческая грамматика латинского языка / Редактор Я.М. Боровский. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1960, с. 120, 161, 220, 261; Эрну А. Историческая морфология латинского языка / Пер. с франц., под редакцией И. М. Тронского, с предисловием Б. А. Серебренникова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959; Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de langue latine: Histoire des mots. – 4-e éd. – Т. 1–2. – Paris: Klincksieck, 1959;

Тронский И.М. Очерки по истории латинского языка. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1953; Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Русский язык», 1976, с. 193, 194, 597, 730; Walde A. Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Herausgegeben und bearb. von J. Pokorny. – Bd. I. – Berlin, 1928, S. 437, 492];

3) *давньоірл.* cló (clō) «гвіздок» (Gen. clūi, Plur. clói), середньокіпр. clo «засув, засувка; замок», cloi «verschliessen», середньобретон. «Eisenwerk, металургійний завод» [Pedersen H. Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen. – Bd. I. – Göttingen, 1909, S. 63, 251; Льюис Г., Педерсен Х. Краткая сравнительная грамматика кельтских языков / Пер. с англ. А. А. Смирнова. – Изд. 2-е, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2002, с. 87; Walde A. Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – 3., neubearbeitete Auflage von J.B. Hofmann. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung, 1938, S. 230];

4) *тохар.* В klutk- «повертати, обертати, вертїти; (по)-вертатися», тохар. В klautk- «повертати назад, перевертатися», klautke «спосіб; дія, функція» та, можливо, тохар. А lutk- «перевертатися, обертатися», тохар. А lotk- «вертїтися, повертатися; перевертатися» [Sieg E., Siegling W. Tocharische Sprachreste. – Bd. I. Die Texte A. Transcription. – Berlin; Leipzig: W. de Gruyter, 1921; Sieg E., Siegling W. Tocharische Grammatik, bearb. im Gemeinschaft mit W. Schulze. – Göttingen, 1931; Windekens A.J. van. Lexique étymologique des dialectes tokhariens. – Lâwen [Louvain], 1941 (Bibliothèque du Muséon, № 11); Pedersen H. Tocharisch vom Gesichtspunkt der indo-europäischen Sprachvergleichung. – København, 1941; Poucha P. Institutiones Linguae Tocharical. – P. 1. Thesaurus Linguae tocharicae Dialecti A. – Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství, 1955; Тохарские языки / Сборник статей под редакцией Вяч. Вс. Иванова. – М., 1959; Krause W., Thomas W. Tocharisches Elementarbuch. – Bd. I–II. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1960–1964; Windekens A.J. van. Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes. – Vol. 1. La phonétique et le vocabulaire. – Louvain, 1976; Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А.С. Айзикович. Консультанты: Ж.Ж. Варбот, Л.Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. – Т. 1. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 404; Krause W. Westtocharische Grammatik. – Bd. I. Das Verbum. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1952, S. 50, 241; Schneider // Indogermanische Forschungen. – Bd. 58, S. 46];

5) *литов.* *kliūti* «потрапляти; зависнути, зачепитися, зачепити; перешкоджати, заважати», *kliudyti* «зачіпати, зачіплювати; перешкоджати, заважати; попасти, влучити», *kliūtis* (*kliūtis*) «перешкода, перепона; утруднення; завада, перечіпка», *kliauti* «згинати», *kliautis* «причіпка, зачіпка, привід; покладатися (опиратися) на кого-небудь; довіряти, довірятися (кому-небудь)», *kliáuda* (*kliaudà*) «фізична недуга; вада, хиба, дефект», *kliáudis* «тс.; перешкода, перепона; завада; привід», *kliaudyti* «перешкоджати, заважати; утруднювати; перепиняти» – латиськ. *kļūdīt* «засовувати, совати; попадати, влучати; опинятися; блукати», *kļaut* «нахиляти, нагинати; притискати, придавлювати», *kļautiēs* «притискатися, притулятися, згинатися, нахилятися», *kļūt* «unwillkürlich geraten, gelangen, werden», *kļūdītiēs* «geraten, umherirren, schwanken, in die Irre gehen, einen Fehler begehen», *kļūda* «вада, хиба; перешкода, перепона, перечіпка; помилка» [*Trautmann R.* Baltisch-slavisches Wörterbuch. – Göttingen: Vandenhoeck–Ruprecht, 1923, S. 137; *Mühlenbach K.* Lettisch-deutsches Wörterbuch / Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. – Bd. I–IV. – Riga: Lettisches Bildungsministerium, 1923–1932 (Bd. II, S. 239); *Leskin A.* Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. – Leipzig, 1884, S. 299; *Fraenkel E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck – Ruprecht, 1962, S. 271, 274; *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачева. – Т. II. – М.: Изд-во «Прогресс», 1967, с. 256, 257; *Български* етимологичен речник / Съставили: В. И. Георгиев, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. Редактор В. И. Георгиев. – Т. II. – София: Издателство на Българската Академия на науките, 1979, с. 489–490; *Етимологічний* словник української мови. – Т. 2: Д – Копці / Редакційна колегія: О.С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирєв та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1985, с. 468–469; *Этимологический* словарь славянских языков / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – Вып. 10. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 50–54, 55–56];

6) *праслов.* **kljušь* (**kl'ušь*) «ключ» (<**kljukjь*), **kljuka* (**kl'uka* // **kl'ukъ*) «закривлений дрюк, крюк, гак, жердина, ломака; ковінька, костур, милиця» [найвірогідніше, пов'язані з праіндоевроп. **kl'u-*, **klěu-* «кривий, чіпляти (кривим), замикати» та з семантично значно віддаленими праслов. **kl'uti*, **kljukati* (**kl'ukati*) «кљувати; рубати, сікти; стукати, бити, колоти; кульгати»] представлено пізніше – вже в окремих історичних

регіонах східнослов'янських, західнослов'янських і південнослов'янських мов, зокрема, у:

– давньоруськ. *ключь* «ключ», відмичка (з XI ст.); запора, засув, багор, гак (XII ст.); кермо, кормило (X ст.)», *клюка* «жердина, палиця (XII ст.); хитрощі, лукавство, омана (XI ст.)», білор. рос. укр. *ключ* «ключ», білор. діал. *клю́ка* «деталь ярма у формі гачка; колода на зрубі колодязя з журавлем; ніс», *клю́каць* «клювати, бити вістрям, довбати», рос. *клюка́* «закривлена палиця; костур, милиця; (діал.) коцюба, гак; брус із загином; заворот річки», *клюк* «(діал.) коцюба, коса з граблями», *клю́кати* «(діал.) кульгати, ходити на клюках, тюкати сокирою», *клю́чить* «кульгати», укр. *клю́ка* «гак; (діал.) ломака з сучком, ковінька, жердина із залізним гачком», *кл'ука* «(діал.) дерев'яна ручка у дверях, дерев'яний гачок, скоба, клямка; коцюба», *клюк* «(діал.) дерев'яний гак, дерев'яний гвіздок; вид дитячої гри; відлога», *клю́кати* «клювати; битися (про пульс)», *клю́цати* «(діал.) рубати»;

– польськ. *klucz* «ключ; дишло плуга; частина ярма; закривлений дрюк; (діал.) закривлена палиця, залізний прут у ярмі», старопольськ. *klucz* «ключ, гак», *kluka* «(діал.) закривлена жердина, жердина з гачком, гак, санний полоз, ярмо на одного вола; (заст.) дрюк з гачком, ключ у колодязі», *kluka* «гак», старочеськ. *kl'uč* «велика товста закривлена палка; мисливський спис», чеськ. *klíč* «ключ, гак», діал. *ključ*, *kl'úč* «скривлене дишло для ярма, придатного на орання», *klíka* «вигин, гак», *klíka* «клямка, ковінька; ручка у дверях», заст. *kluka*, діал. *kl'uka* «гачкувата палка, ковінька; палка з залізним гачком», словацьк. *kl'úč* «ключ», *kl'uka* «корба, клямка, гак; коліно, згин (у механізмі); (діал.) коза із загнутими назад рогами», верхньолуж. *kluč* «ключ», *kluka* «вигин, закривлення; крюк», нижньолуж. *kluc* «ключ, крюк», старонижньолуж. *kluka*, полаб. *kl'auc* (**kl'učь*) «ключ», *kl'áucə*;

– болг. *ключ* «ключ», *клуч* «ключ», *клю́ка* «плітка, інтрига», діал. *кю́ка* «тс.», діал. *кл'уч* «гак, на якому чіпляється казан; прут для згрібання сіна або соломи», макед. *клуч* «ключ, замок», діал. *кљу́ч* «спеціальна сітка для ловлі форелі», *кл'уч* «довгий пастуший посох з гачком на кінці; суглоб», *kl'uč* «ключ; щиколотка», сербськ. *кљу́ч* «заворот річки; крюк (яким смикають сіно з стогу)», *кључа́ница* «замок, замкова щілина», *кљу́ка* «крюк, крючок; ручка на дверях; вигин, заворот (дороги); (діал.) закривлений, роздвоєний дрюк, кайло», діал. *кў́ка* «крюк; крючок, застібка; роздвоєний дворогий дрюк; кайло», хорв. *ključ* «ключ, крюк», *klūka* «крюк; ручка на дверях», словен. *ključ* «крюк, ключ; (діал.) заворот дороги», *kljuka* «крючок; коліно; рукоятка; ручка на дверях; гак;

закривлений дрюк; засув», діал. *kluč* «знаряддя для смикання сіна», *kjũč* «ключ», старослов. *кључь* «ключ (*claustrum, uncus*); запора, замок», русько-церковнослов. *кључь* «пристрій для відмикання і замикавання замка; ключ», *кљюка* «хитрощі, омана» [*Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*. – Т. 5. К–Л / Укладальнікі: В. У. Мартынаў, І. І. Лучыц-Федарац. Рэдактар В. У. Мартынаў. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1989, с. 72, 73, 74; *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. – Т. II (Е–Муж). – М.: Изд-во «Прогресс», 1967, с. 257, 258; *Этимологический словарь русского языка* / Под руководством и редакцией Н. М. Шанского. Редакционная коллегия: В. В. Виноградов, О. С. Ахманова, Р. А. Будагов, Н. С. Чемоданов, Н. М. Шанский – Т. II. – Вып. 8 (К). – М.: Изд-во Московского университета, 1982, с. 154, 168; *Преображенский А. Г.* Этимологический словарь русского языка. – Т. I (А–О). – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1959, с. 320; *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь русского языка / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А. С. Айзикович. Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. – Т. I. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 404; *Етимологічний словник української мови*. – Т. 2 (Д–Копці) / Редколегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1985, с. 468; *Słowski F.* Słownik etymologiczny języka polskiego. – Т. II. – Zesz. 3 (8): Klimkovać – kokornak. – Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1963, s. 239–240; *Brückner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego / Ze wstępem Z. Klemensiewicza. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957, s. 235; *Holub J., Lyer S.* Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 46, 24, 242; *Български* етимологичен речник. – Т. II: (И – КРЕПЯ) / Съставили: В. И. Георгиев, Й. Заимов, Ст. Илчев, и др. Редактор В. И. Георгиев. – София: Издателство на Българската Академия на науките, 1979, с. 483, 489–490; *Селищев А. М.* Славянское наследие в Албании. – София, 1931, с. 144, 150, 308; *Цонев Б.* История на българския език. – Т. I–III. – София, 1984–1985 (Т. II, с. 167) (Фототипно изд. 1940 г.); *Младенов С.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. – София: Книгоиздателство Христо Г. Дановъ, 1941, с. 242; *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Knj. 1–4. – Zagreb: JAZU, 1978–1996 (Knj. 2, s. 104–105); *Трубачёв О. Н.* Ремесленная терминология в славянских языках (Этимология и опыт групповой

реконструкции). – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 150, 159; Куркина Л. В. О значении «родник, источник» // Этимология. 1976. – М.: Изд-во «Наука», 1978, с. 29; *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд.* – Вып. 10 (*клерась – *копъ) / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 49, 50–52, 53, 54, 55–57, 82–83; *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков): около 10 000 слов* / Э. Благова, Р. М. Цейтлин, С. Геродес и др. Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Рецензенты: Н. И. Толстой, А. Е. Супрун, Г. А. Хабургаев. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 286; *Berneker E. Slavisches etymologisches Wörterbuch.* – 2. Aufl. – Bd. 1. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuch, 1924, S. 528–529; *Słownik prasłowiański / Opracowany przez zespół Zakładu słowianoznawstwa PAN. Pod redakcją Fr. Sławskiego.* — T. I (A–B). — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich (Ossolineum). Wydawnictwo PAN, 1974, s. 89];

7) *vorgerm.* *sklūd-, *germ.* *slūt-, *sleut-, * slītan, *sleutan «замикати; закривати», *sluta- «замок; засув, запопа», *westgerm.* *slūt, *slutila- «прилад, обладнання для замикання», пор. також пов'язані з праіндоєвроп. *skl- (*sklēu-, *skleud-) інші германські утворення з ініціальним s-: давньоверхньонім. slīozan «замикати», sluzzil «ключ», середньоверхньонім. sliezen, slīzen, slüzzel, давньосаксон. англосаксон. slītan, давньосаксон. -slūtan, slutil, *slūtan, середньоніжньонім. середньонідерл. нижньонім. slūten, середньоніжньонім. slōtel, slōttel, нідерл. sluiten, середньонідерл. slotel, slōtel, sleutel, новонідерл. нідерл. sleutel, давньофризск. slūta, sletel, *nordengl.* sloat, англ. slot «засув для замикання»; сюди ж належать: давньоверхньонім. середньоверхньонім. sloz, середньоверхньонім. slōz, середньоніжньонім. slōt, середньонідерл. slot, давньоніжньофранк. sclot, нижньонім. нідерланд. давньофризск. давньоісланд. середньоніжньонім. середньоангл. датськ. slot, швед. slott [*Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* – 20. Aufl. bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967, S. 657–658, 659, 660–661; *Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / Erarbeitet unter der Leitung von W. Pfeifer.* – 4. Aufl. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1999, S. 1213–1214, 1216, 1218; *Falk H. S., Torp A. Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch, auf Grund der Übersetzung von Dr. H. Davidsen neu bearbeitete deutsche Ausgabe, von H. S. Falk und Alf Torp.* – 2 Teile (Germanische Bibliothek I. 4. Reihe, 1. Band). – Heidelberg: C. Winter, 1910–1911,

S. 1070–1071; *Walde A.* Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – 3., Neubearb. Aufl. von J. B. Hofmann. – Bd. I (A–L). – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung, 1938, S. 230; *Jóhannesson A.* Isländisches etymologisches Wörterbuch. – Bern: A. Francke AG Verlag, 1956, S. 1173, 1363; *Hirt H.* // Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen / Herausgeb. von Ad. Bezzenger. – Bd. 24, S. 269; *Vries J. de.* Nederlands etymologisch Woordenboek. – Aflevering 6 (sikkeneurig – veil). – Leiden: E. J. Brill, 1965, S. 649; *Walde A.* Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Herausgeb. und bearb. von J. Pokorny. – Bd. I. – Berlin; Leipzig: W. de Gruyter & Co., 1927, S. 492–494; *Pokorny J.* Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Bern; München: Francke Verlag, 1959, S. 604–605].

III.4.2. Праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*klā_u-, *klau-, *klē_u-, *kle_u-, *klē_u-, *kle_u-, *skle_u-) «ключ, крючок для запору; гак, крюк, ковінька; зачепити; заперти, замкнути» переважно вважається давнім запозиченням семітського походження і зближується з протосеміт. *k-l-' «утримувати, затримувати; замикати», з яким пов'язують аккад. kalû (kalû) «замикати, затримувати», гебр. kālā' (k-l-') «перешкоджати; замикати», kele' (kæle') «в'язниця», арам. k^elā' «перешкоджати», сирійськ. k-l-'- «перешкоджати», араб. kala'a (k-l-') «охороняти», геез k-l-' «замикати; утримувати», що зіставляються також з єгипет. kr.t «засув; замок», копт. (саїд.) kele [*Möller H.* Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch. – Göttingen: Vandenhoeck–Ruprecht, 1911, S. 133; *Gesenius W.* Hebräisches und aramäisches Wörterbuch über das Alte Testament / Bearbeitet von Fr. Buhl. – Berlin, 1954, S. 345; (*Gesenius W.* Hebräisches und chaldäisches Handwörterbuch über das alte Testament. – 3. Aufl. – Leipzig, 1828); *Гранде Б. М.* Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении / Ответственный редактор Х. К. Баранов. – 2-е изд., репринтное. – М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1998, с. 93, 256; *Иллич-Свитыч В. М.* Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты // Проблемы индоевропейского языкознания: Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков / Ответственный редактор В. Н. Топоров. – М.: Изд-во «Наука», 1964, с. 6, 8, 9, 11; *Петровский Н. С.* Египетский язык: Введение в иероглифику, лексику и очерк грамматики среднеегипетского языка / Под редакцией В. В. Струве. – [Л.]: Изд-во Ленинградского университета, 1958, с. 44, 32, 48, 96, 97; *Коростовцев М. А.* Введение в египетскую филологию / Ответственный редактор В. В. Струве. – М.: Изд-во восточной литературы, 1963, с. 96, 98, 121, 122, 124; *Гамкрелидзе Т. В.*,

Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка протокультуры. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984, с. 874, 1225; Brockelmann C. Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar. – 10. Aufl. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1965, S. 179; Дьяконов И. М. Языки древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967; Древние языки Малой Азии: Сборник статей / Переводы с нем., франц. и итальян. языков. Под редакцией И. М. Дьяконова, Вяч. Вс. Иванова. Вступительные статьи И. М. Дунаевской, И. М. Дьяконова, Вяч. Вс. Иванова. Редактор М. А. Оборина. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980].*

* Для ієрогліфічного єгипетського письма характерним є поєднання ідеографічних і звукових знаків. У єгиптян «был выработан алфавит для всех согласных их языка (кроме I), но чисто алфавитной или даже *чисто звуковой их система письменности никогда не стала* (Курсив наш. – Редколегія «Scientific Studies – XXI»). Их систему письма можно назвать смешанной, учитывая при этом, что «душой» их письменности, по выражению Ж. Ф. Шампольона, был звуковой принцип. Египтяне писали по методу ребуса, соединяя в письме звуковые и идеографические знаки... Условное произношение иероглифических знаков и условную транслитерацию не следует смешивать с истинным значением египетских звуков. Исследования в области исторической и сравнительной фонетики позволили в какой-то мере восстановить звуковые единицы древнеегипетского языка... Египтяне знали звук I, но передавали его либо через n, либо через r, а в новоегипетском посредством сочетания n+r (=I)» [Петровский Н. С. Египетский язык: Введение в иероглифику, лексику и очерк грамматики среднеегипетского языка / Под редакцией В. В. Струве. – [Л]: Изд-во Ленинградского университета, 1958, с. 32, 44]. Відомо, що сонорна дентальна фонема I ще у давньоєгипетських текстах «передавалась сочетанием двух разных фонем: ʒn, например в слове dlǝ «карлик»; nr, например в слове sšl «доить», а также фонемами n, r или ʒ. В среднеегипетском наблюдается приблизительно то же самое; в новоегипетском для передачи I обычно служит стабильное сочетание nr, например в слове bl «снаружи» (коптское bol)» [Edel E. Altägyptische Grammatik. – Roma, 1955; Sethe K. Die Vokalisation des Ägyptischen // Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft. – Bd. 77. – Wiesbaden, 1923, S. 145–207; Farina G. Le vocali dell'antico egiziano // Aegyptus. – Anno 5. – Milano, 1924, p. 313–325; Albright W.F. The principles of Egyptian phonological development // Recueil de travaux relatifs à la philologie et à l'archéologie égyptiennes et assyriennes. – Vol. 40. – Paris, 1923, p. 64–70; Vergote J. Phonétique historique de l'égyptien: Les consonnes. – Louvain («Université de Louvain». Institut Orientaliste. Bibliothèque du Muséon), 1945, pp. 34, 147; Vergote J. Exposé de la phonétique historique de l'égyptien // Chronique d'Egypte. – Année 23. – Bruxelles, 1948, p. 56–68; Gardiner A. Egyptian Grammar. – 3-d ed. – London, 1957 (2 ed., p. 428–433, 438–548); Коростовцев М. А. Введение в египетскую филологию / Ответственный редактор В. В. Струве. – М.: Изд-во

III.4.3. Щодо інтерпретації праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*klā_u-, *klau-, *klē_u-, *kle_u-, *klē_u-, *kleu-, *skl-, *skleu-) «ключ, крючок для запору, засув; гак, крюк, ковінька; кривий, чіпляти (кривим), зачепити; заперти, замкнути» у напрямку їх формально-граматичних і семантичних гіпотетичних порівняльно-історичних й типологічних подальших зближень – вже поза межами афроазійського, передньоазійського та малоазійського мовних ареалів – заслуговують на увагу, зокрема:

1) *праіндоєвропейсько-картвельські ізогlossenі кореспонденції*, пор.: праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*klā_u-, *klau-, *klē_u-, *kle_u-, *klē_u-, *kleu-, *skl-, *skleu-) «ключ, крючок для запору, засув; гак, крюк, ковінька; кривий, чіпляти (кривим), зачепити; заперти, замкнути» – давньогрузин. *ḳliṭe* «ключ», грузин. *ḳliṭe* «засув, запора» – мегрел. *k'ila*, *k'əla'* (*ḳəla*) «ключ», *k'əlua* (*ḳəlua*) «замикати» – лазьк. (чанськ.) *k'ila* (*ḳ'ila*), *k'ola* (*ḳola*) «ключ» – сванськ. *k'əl* (*ḳəl*) «ключ», *k'l-* (*ḳl-*) «замикати»;

2) *праіндоєвропейсько-північнокавказькі (переважно спільно-східнокавказькі; менш імовірні – через фонетичні труднощі – західнокавказькі зближення) ізогlossenі кореспонденції*, пор.: праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*klā_u-, *klau-, *klē_u-, *kle_u-, *kleu-; *skl-, *skleu-) «ключ, крючок для запору, засув; гак, крюк, ковінька; кривий, чіпляти (чіпляти кривим), зачепити; заперти, замкнути» – північнокавказьк. (спільносхіднокавказьк.) *k'uṭe «ключ; запора; замок» – лакськ. *k'ula* «ключ», аварськ. *k'ul* «ключ», каратинськ. **k'ula* (-laXa); «замок»; можливо, пор. ще: західнокавказьк. – абхазьк. *а-лыку* «запора на дверях», *а-лэк'w* «затвор, засув; замок» (з вірогідністю метатези типу: абхазьк. *lək' < k'w...*);

3) *праіндоєвропейсько-північнокавказько-хаттська ізогlossenна кореспонденція*, пор.: праіндоєвроп. *k^[h]laH_u- (*klā_u-, *klau-, *klē_u-, *kle_u-, *klē_u-, *kleu-; *skl-, *skleu-) «ключ, крючок для запору, засув; гак, крюк, ковінька; зачепити; заперти, замкнути» – північнокавказьк. (спільносхіднокавказьк.) *k'uṭe «ключ, запора; замок» – хаттськ. *ḥ/kaluḥ/qqalu* «засув», *kaluḥ* (*qqalu*) «тс.» (іноді розглядається як можливе редульоване утворення, засвідчене у будівельному ритуалі з «Keilschrifturkunden aus Boghazköi [KUB II, 2+. – Berlin, 1921]»); через фонетичні труднощі західнокавказьке лексичне зближення для праіндоєвропейських, північнокавказьких (спільносхіднокавказьких) і хаттських форм вважається недоведеним, тому проблематичним [Иллич-

восточной литературы, 1963, с. 96; Фридрих И. История письма / Пер. с нем. Вступительная статья и комментарии И. М. Дьяконова. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1979. – С. 49–60].

Свитыч В. М. Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты // Проблемы индоевропейского языкознания: Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков / Ответственный редактор В. Н. Топоров. – М.: Изд-во «Наука», 1964, с. 6; *Климов Г. А.* О некоторых словарных общностях картвельских и нахско-дагестанских языков // Этимология. 1970. – М.: Изд-во «Наука», 1972; *Климов Г. А.* Несколько картвельских индоевропеизмов // Этимология. 1979. – М.: Изд-во «Наука», 1981, с. 169; *Иванов Вяч. Вс.* Об отношении хаттского языка к северозападнокавказским // Древняя Анатолия / Редколлегия: Б. Б. Пиотровский (председатель), Вяч. Вс. Иванов, В. Г. Ардзинба. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1985, с. 34, 42; *Иванов Вяч. Вс.* История славянских и балтийских названий металлов. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 136; *Ардзинба В. Г.* Некоторые сходные структурные признаки хаттского и абхазо-адыгских языков // Переднеазиатский сборник. III. История и филология стран Древнего Востока. – М.: 1979, с. 26–27; *Дьяконов И. М.* Языки древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967, с. 166–176; *Камменхубер А.* Хаттский язык // Древние языки Малой Азии: Сборник статей / Перевод с нем., франц. и итал. языков. Под редакцией И. М. Дьяконова и Вяч. Вс. Иванова. Вступительные статьи И. М. Дунаевской, И. М. Дьяконова, Вяч. Вс. Иванова. Редактор М. А. Оборина. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980, с. 23–37, 94–98, 104–106; *Schuster H. S.* Die hattisch-hethitischen Bilinguen. – Bd. I, Tl. 1. – Leiden, 1974; *Гигинейшвили Б. К.* Сравнительная фонетика дагестанских языков. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского государственного университета, 1977; *Гамкрелидзе Т. В.* Современная диахроническая лингвистика и картвельские языки // Вопросы языкознания. – 1971. – № 2. – С. 19–30; № 3. – С. 34–48; *Старостин С. А.* Индоевропейско-севернокавказские изоглоссы // Древний Восток: Этнокультурные связи / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 112–114, 128–129; *Дунаевская И. М.* О структурном сходстве хаттского языка с языками Северо-Западного Кавказа // Исследования по истории культуры народов Востока: Сборник в честь акад. И. А. Орбели. – М., Л., 1960, с. 73–77].

III.4.4. У лінгвістичному контексті системи евристичних понять, пов'язаних з дослідженням етномовноміграційних процесів на теренах

доісторичної й ранньоісторичної Євроафразії, важливими є проблеми праїндоевропейсько-північнокавказьких лексичних зближень і структурних зближень хаттської мови і абхазо-адигських мов як підгруп західнокавказької сім'ї північнокавказьких мов. Тут слід зважати, зокрема, на те, що «отсутствие генетического родства между севернокавказскими и индоевропейскими языками очевидно: в базисной лексике этих языков какие бы то ни было совпадения отсутствуют; коренным образом различаются также фонологические и морфологические системы. Следовательно, если мы встречаемся со словарными сходствами между северокавказскими и индоевропейскими языками (как на современном этапе развития, так и в реконструированных состояниях), то речь несомненно должна идти о заимствованиях ... В результате рассмотрения лексических изоглосс, связывающих индоевропейские и северокавказские языки, мы должны сделать несколько важных выводов:

1. Имеется большое количество лексем общих для реконструированного ПСК [прасевернокавказского. – *Редколлегия «Scientific Studies – XXI»*] и ПИЕ [праиндоевропейского. – *Редколлегия «Scientific Studies – XXI»*] состояния.

2. Хотя между ПСК и ПИЕ системами устанавливаются регулярные фонетические соответствия, характер общей лексики не оставляет сомнений в том, что общность этих лексем является не результатом исконного родства, но результатом заимствования... Все это указывает на активность контактов между протосевернокавказцами и протоиндоевропейцами. В то же время наличие среди ПСК–ПИЕ изоглосс довольно большого количества названий диких растений, а также таких терминов фауны, как «лягушка», «рыба», «ласка», наводит на мысль о том, что перед нами результат не просто культурных контактов, но субстратных отношений.

3. Тщательный анализ фонетических соответствий позволяет прийти к выводу о том, что в качестве заимствующей стороны выступал протоиндоевропейский. Очень многие противопоставления, реконструирующиеся для ПСК, нейтрализованы в соответствующих ПИЕ лексемах, что естественно, поскольку ПИЕ обладал значительно более бедной фонологической системой, чем ПСК... ПИЕ ассимилировал ПСК слова в свою систему наиболее естественным образом – путем нейтрализации чуждых себе фонологических противопоставлений.

4. Анализ лексики дает основания и для некоторых других важных заключений. *Во-первых*, контакты должны были осуществляться до

распада общеиндоевропейского единства. Это вероятно по следующим причинам:

а) среди рассматриваемых корней достаточно много таких, которые имеют отражения в анатолийском (а судя по всему, протоанатолийский ранее всего отделился от остальных индоевропейских диалектов);

б) некоторые фонологические правила, характерные для ПИЕ, видимо, еще не действовали в период рассматриваемых контактов...

Во-вторых, ПСК диалект, из которого осуществлялись заимствования в ПИЕ, по-видимому, уже несколько отличался от исходного общесевернокавказского языка...

5. Исходя из всего вышесказанного, а также наших знаний о времени распада ПСК и ПИЕ языковых единств (для ПИЕ это период около V-IV тысячелетия до н.э., для ПСК – рубеж VI-V тысячелетий), мы можем датировать контакты между ПСК и ПИЕ началом V тысячелетия до н.э., т.е. эпохой развитого переднеазиатского неолита» [*Старостин С. А. Индоевропейско-севернокавказские изоглоссы // Древний Восток: Этнокультурные связи / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)». – 1988, с. 112, 152, 153, 154].*

Проблеми, пов'язані з порівняльно-історичною характеристикою граматичної структури, фонологічної системи і лексики північнокавказьких і хуррито-урартських мов й хаттської (т.зв. «протохеттської») мови, зокрема, типологічні зближення між хаттською мовою і абхазо-адигськими мовами як західної групи північнокавказьких мов, розглядають у своїх дослідженнях, зокрема:

♦ *Дунаєвська І.М.* (пор.: *Дунаевская И.М.* О структурном сходстве хаттского языка с языками Северо-Западного Кавказа // *Исследования по истории культуры народов Востока: Сборник в честь акад. И. А. Орбели.* – М., Л., 1960, с. 73–77; *Дунаевская И.М.* Принципы структуры хаттского (протохеттского) глагола // *Переднеазиатский сборник: Вопросы хеттологии и хурритологии / Под редакцией И.М. Дьяконова, Г.В. Церетели.* – М., 1961, с. 57–159);

♦ *Ардзинба В.Г.* (пор.: *Ардзинба В.Г.* Некоторые сходные структурные признаки хаттского и абхазо-адигских языков // *Переднеазиатский сборник.* – III: История и филология стран Древнего Востока. – М., 1979, с. 26–37; *Ардзинба В.Г.* Послесловие. О некоторых результатах в исследовании истории, языков и культуры Древней

Анатолии // Маккуин Дж. Г. Хетты и их современники в Малой Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1983, с. 152–180);

♦ Дьяконов И.М., Старостин С.А. (пор.: Дьяконов И.М., Старостин С.А. Хуррито-урартские и восточнокавказские языки // Древний Восток: Этнокультурные связи / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 164–207).

Твердження про спорідненість хаттської мови з абхазо-адигськими мовами «піддержується схожестю їх глагольних структур, *но неясность фонологического облика формантов хаттского языка, приблизительность сведений об их значении и к тому же три тысячи лет интервала между сравниваемыми языками делает это сопоставление несколько неуверенным* (Курсив наш. – Редколлегия «Scientific Studies – XXI»), однак дослідження Вяч. Вс. Иванова, по-видимому устанавлюють матеріальне родство хаттського мови з західно-кавказськими» [Дунаєвська І. М. Хаттський мови // Лінгвістический енциклопедический словарь / Головний редактор В. Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М.: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2002, с. 570; пор. також: Дьяконов И. М. Языки Древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967, с. 168–176; Иванов Вяч. Вс. Об отношении хаттского мови к северозападнокавказским // Древняя Анатолия / Редколлегия: Б. Б. Пиотровский (председатель), Вяч. Вс. Иванов, В. Г. Ардзинба. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1985, с. 26–59; Старостин С.А. Индоевропейские северокавказские изоглосы // Древний Восток: Этнокультурные связи. LXXX / Ответственные редакторы: Г.М. Бонгард-Левин, В.Г. Ардзинба. – М.: «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 112–163; Черных Е.Н. Циркумпонтийская провинция и древние индоевропейцы // Древний Восток: Этнокультурные связи. LXXX / Ответственные редакторы: Г.М. Бонгард-Левин, В.Г. Ардзинба. – М.: «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 37–57 та ін.]

IV. У давній індоєвропейській номенклатурі до класу назв свійських тварин, культово-ритуально пов'язаних з соціально-господарською діяльністю людини, належать, зокрема: праіндоєвроп. *ek^[h]u-s «осел; дикій кінь, кінь» (пропонується також іноді – як більш архаїчна діалектна праіндоєвропейська форма з ініціальним палаталізованим сибілянтом *sek^[h]u- «кінь»), праіндоєвроп. *ek^[h]-in-os «кінь», праіндоєвроп. *k'o^[h]u- //

*kʰu- «велика рогата худоба; бик, корова», праіндоєвроп. *Ноуі- «вівця; (діал.) баран», праіндоєвроп. *q^[h]okʰ- «коза; козел».*

IV.1. Праіндоєвроп. *kʰou- (*gʰou-, *gʰōu-; *gʰōu-s) // *kʰu- (*gʰu-) «велика рогата худоба, свійська рогата худоба; бик, корова» представлено в давніх і сучасних індоєвропейських мовах переважно такими семантичними серіями з різними рефlekсами ініціального глоталізованого лабіовелярного *kʰo-, як:

1) «велика рогата худоба; бик, корова» – «бик, корова» – «корова, бик» – «корова», пор.: давньоінд. ведійськ *gó- // gaú- (gaú- // gāv-, ступінь *vriddhi* у сильних відмінках; gó- // gāv-, ступінь *guṇa* у слабих відмінках) «бик, корова; велика рогата худоба», давньоінд. gāuḥ (gāuḥ, санскритськ. gaúḥ) «бык, корова» (давальн. відм. gāvē), давньоіран. gau «корова, бик», авест. gaō-, gāuš «бик, корова; велика рогата худоба», скіфськ. *gau- «корова, бик; корова» (пор. також: go-ar-[Gōar], go-ar «той, хто добуває, знаходить худобу»; a-gau- «той, хто не має корів»; bewr-go «той, хто має багато великої худоби»), перськ. gāv (gāw) «бик; корова», осетин. qūg||ǵog, ǵog (<go-ka), вірмен. kov «тс.» [Елизаренкова 1982, с. 36, 39, 42, 47, 53, 210; Барроу 1976, с. 73, 99, 172, 236; Vasmer M.

* У цьому розділі використано матеріали деяких інших авторських публікацій з проблем індоєвропейсько-неіндоєвропейських лексичних зближень й етимології міграційних термінів, зокрема: *статті «Етимологічного словника української мови»* (Т. III: Кора–М / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова, В. Г. Склярєнко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирєв та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1989, с. 34–37); *Ареально-хронологічна стратифікація праіндоєвропейської мови та індоєвропейська етимологія* // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. Кочєргана. Збірник наукових статей / Відповідальний редактор Тараненко О.О. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету, 2009, с. 60–66; *Міграційна термінологія й індоєвропейська та неіндоєвропейська етимологія* // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство (Збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження) / Редакційна колегія: О. Б. Ткаченко (голова), С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець. Рецензенти: В. В. Жайворонок, І. М. Желєзняк. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012, с. 43–57; *Індоєвропейська міграційна лексика і етимологія: Давній Схід – етнокультурні зв'язки* // Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). – Вип. 4 (Том 6). – Київ, Буча: Вид-во «MILENIUM», 2014, с. 38–71; *Лексична Палеославія у координатах індоєвропейської та неіндоєвропейської етимології: аспекти стратифікації* // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету: LINGUAPAX – VIII (мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ). – Вип. 4. – К.: Видавничий центр Київського державного лінгвістичного університету, 2001, с. 61–71 та ін.

Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven. I. Die Iranier in Südrussland. – Leipzig, 1923, S. 36; *Основи* иранского языкознания. Древнеиранские языки / Редколлегия: В. И. Абаев, М. Н. Боголюбов, В. С. Расторгуева (ответственный редактор). – М.: Изд-во «Наука», 1979, с. 289–290, 312, 316, 348; Абаев 1973, II, с. 312; Джаукян 1967, с. 87–88; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 86, 565, 567; Семереньи 1970, с. 78; ЭССЯ 1980/7, с. 75; Jóhannesson 1956, S. 442; Pokorny 1959/1, S. 482–483];

2) «велика рогата худоба: бик, віл або корова», пор.: давньогрецьк.-мікен. qo-u-ko-ro («= βοῦκόλοι «пастухи биків і корів»), давньогрецьк. аттичн. βοῦς, дорійськ. βῶς (род. відм. βοός, βο(φ)ός) «бик; віл або корова: (β. ἄγριος Ном. «тур, буйвіл»)), аттичн. βοκολία «стадо великої рогатої худоби», іонійськ. βοκολίη «тс.», аттичн. βοκόλιον «стадо великої рогатої худоби», βοу-κόλος (дорійськ. βωκόλος) «погонич або охоронець великої рогатої худоби, волопас; пастух», βοῦκος «пастух», βούτης «волопас, пастух», дорійськ. βούτᾱς, βωτᾱς «тс.», гомер. Βοώτης «сузір'я Волопаса» та βοу-φονέω «забивати биків», аттичн. βοу-θυσία «принесення в жертву биків або корів», іонійськ. βοουθυσίη «тс.», аттичн. βοу-φόρβια «стада великої рогатої худоби», βοу-форβός «волопас, пастух», βοу-форβέω «пасти бики», βοу-πομπός «свято, що проходить за участі священних биків» (дорійськ. ἐορτά, аттичн. ἐορτή «свято, святкування», іонійськ. ὀρτή «тс.»), Βου-ζύγιος (scilicet ἄροτος «рільництво, оранка; час збирання урожаю, жнива; урожай») «свято запрягання волів (в Аттиці)», βού-κερως «прикрашений бичачими або коров'ячими рогами, з волячими рогами», βού-κρᾱνος «з бичачою головою», βοу-γενής «народжений биком або биками» [Boisacq É. Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – 2-e éd. – Heidelberg; Paris: C. Winter; Klincksieck, 1923; 3-e éd. – Heidelberg; Paris, 1938; Hofmann J.B. Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache. – München: R. Oldenburg, 1950; Chantraine P. Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots. – Т. 1–2, 3. – Paris: Klincksieck, 1968–1974 (Т. 1–2. – Paris, 1968, р. 517–518); Георгиев В.И. Исследования по сравнительно-историческому языкознанию: Родственные отношения индоевропейских языков. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – С. 93, 104–111; Дворецкий 1958/1, с. 303–305; ЭССЯ 1980/7, с. 75; Frisk 1954/1, S. 260–261; Бартонек 1991, с. 149–150, 200, 209; Джаукян 1967, с. 87–88; Трубачёв 1960, с. 35–40; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 59, 77, 86, 191, 565; Шантрен 1953, с. 80];

3) «велика рогата худоба» – «велика рогата худоба (бик, віл, корова)» – «корова, віл» – «рогата худоба» – «худоба (велика рогата)» – «свійська худоба» – «худоба» – «бик», пор.: праслов. *govędo (*gov-ęd-o, *gov-ędo [< праслов. *gov-//*gu- < праіндоевроп. *gʷou-, *gʷōu-s]) «худоба; рогата худоба; велика рогата худоба (бик, віл, корова)», що продовжують пізніші – вже історичні південнослов'янські, західнослов'янські та східнослов'янські лексичні рефлексии, зокрема:

– старослов. говѣждь (прикм.) «властивий рогатій худобі», руськ.-церковнослов. говѣдо «бик; рогата худоба, велика рогата худоба», болг. говѣдо «велика рогата худоба», макед. говедо, серб. гѣведо, гѣвѣд, діал. говед, словен. govêd, govéd(o) «тс.»;

– чеськ. hovado «худоба (велика рогата); скотина; тварина», словацьк. hovädo «велика рогата худоба; корова, віл; скотина», верхньолуж howjado «велика рогата худоба», howjadwo, нижньолуж. gowjedo «тс.», gowëdo (середн. р.) «скотина», gowëż (жіноч. р.) «тс.», польськ. діал. gowiedź «свійські тварини», gawiednik «худоба»;

– давньорус. говѣдо «велика рогата худоба, рогата худоба; стадо биків», говѣдо «бик; рогата худоба; велика рогата худоба, бики і корови; стадо биків і корів», російськ. діал. говѣдо «велика рогата худоба (бик, віл, корова)», українськ. діал. гѣв'ѣдо «рогата худоба», гов'ѣдо, говѣдо «тс.», білорус. діал. гавѣда «свійська худоба», гаўѣда «тс.» [Berneker 1924/1, S. 338; Meÿe 1951, с. 20, 397; Vaillant A. Grammaire comparée des langues slaves. – Т. I. – Paris; Lyon, 1950; Т. II, 1954–1958; Т. IV, р. 490; Słownik prasłowiański / Opracowany przez zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN. Pod redakcją Fr. Sławskiego. – Т. I (A–B). – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, PAN, 1974, s. 63, 65; ЭССЯ 1980/7, с. 74–75; Старославянский словарь... 1999, с. 173; БЕР 1971/1, с. 257–258; Skok 1971/1, s. 596–597; Bezlaï 1976/1, s. 165; Holub, Lÿer 1967, s. 197; Machek 1968, s. 181; Machek 1957, s. 141; Schuster-Šewc 1978–1996, S. 335–336; Muka E. Słownik dolnosербскеje rěcy a jeje narěcow. – Т. I–III. – St. Pb.; Petrograd; Praha: Akademičeskaja tipografija; Česká Akademie věd a umění, 1911–1928 (Т. I. – Петроград, 1911. – С. 307); Sławski 1952–1956/1, s. 263; Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. Słownik języka polskiego – Т. I–VIII. – Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy (Wydanie fotooffsetowe), 1952–1953 (Т. I. – Warszawa, 1952, s. 886); Словарь древнерусского языка, 1989/2, с. 344; СлРЯ XI–XVII вв. 1977/4, с. 54; Срезневский 1958/1, с. 533–534; Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 3 (К–Л) / Укладальнікі: У. Краучук, В. У. Мартынаў, А. Я. Супрун, Н. В. Івашина. Рэдактар

В. У. Мартынаў. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1985, с. 10; *Преображенский* 1959/1, с. 136; *Фасмер* 1964/1, с. 425; *Черных* 1999/1, с. 197–198; ЕСУМ 1982/1, с. 541; *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*. За редакцією О. С. Мельничука. – К., «Наукова думка», 1966, с. 116–544, 545; *Трубачёв* 1960, с. 35–40; *Moszyński K.* Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego. – Wrocław; Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd-wo Polskiej Akademiji nauk, 1957, s. 18, 40].

4) «бик, корова», пор.: тохар. А. ko(ki) «бик», тохар. В. keu(ke-) «корова» та умбр. bum (латин. bovem) «бика» (*знахідн. відм.*), умбр. bue (латин. bove) «бику» (*давальн. відм.*), умбр.-вольськ. bim (латин. bovem) «бика» (*знахідн. відм.*) і латин. bōs (bōvis- *родов. відм.*) «бик (у словосполученнях: bōs femīna «корова», Lūca bōs «луканський бик, слон»)), що вважається давнім італьським діалектним – власне сабінським або осксько-умбрським запозиченням [*Тронский* 1960, с. 27, 38, 153, 156; *Дворецкий* 1976, с. 135, 980; ЕСУМ 1982/1, с. 541; *Sławski* 1952–1956/1, S. 263; *Фасмер* 1964/1, с. 425; *Walde, Hofmann* 1938/1, S. 112; *Джаукян* 1967, с. 88; *Семереньи* 1970, с. 78; *Гамкрелидзе, Иванов* 1984, с. 86, 565];

5) «велика рогата худоба» – «корова», пор.: латиськ. govš, gūovš «велика рогата худоба, корова» та давньоірланд. ірланд. bó «корова», ірланд. bou (*родов. відм.*), давньоваллійськ. середньоваллійськ. buch, нововаллійськ. buwch (buchod, *множ.*), давньокорнськ. buch, середньокорнськ. bugh, кімрськ. buw, бретон. bu «тс.» і давньоверхньонім. середньоверхньонім. kuo «корова», давньоверхньонім. chuо, давньонижньонім. середньонижньонім. kō, давньонижньофранк. cūon (*давальн. відм., множ.*), середньонідерл. сое, новонідерл. кое, давньофризьк. kū, давньоангл. cū, англ. cow, давньоісланд. kúr, новонорвезьк. kyr, ко, швед. датськ. ко «тс.» [*Trautmann* 1970, S. 94; *Льюис, Педерсен* 2002, с. 50, 203; *Pedersen H.* Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen. – Bd. 1–2. – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1909–1913; *Семереньи* 1970, с. 78; *Jóhannesson* 1956, S. 422; *Pfeifer* 1999, S. 741; *Kluge, Mitzka* 1967, S. 410; *Sławski* 1952–1956/1, s. 263; *Фасмер* 1964/1, с. 425; ЕСУМ 1982/1, с. 541; *БЕР* 1971/1, с. 258; *Schuster-Šewc* 1972, S. 336; *Skok* 1971/1, s. 597; *Bezljaj* 1976/1, s. 165; ЭССЯ 1980/7, с. 75; *Гамкрелидзе, Иванов* 1964, с. 86, 565].

IV.2. Праіндоевроп. *kʰou- (*gʰou-, *gʰōu-) // *kʰou (*gʰu-) «велика рогата худоба; свійська рогата худоба; бик, корова» продовжують давні

іноєвропейські діалектні лексичні форми, що характеризуються недиференційованістю основи щодо вираження відмінності між «биком» і «коровою» переважно у давньоіндійському, давньоіранському, давньогрецькому, італійському, слов'янському і, можливо, анатолійському мовних ареалах. Вважається, що семантична поляризація значень «бик» і «корова» у напрямку виокремлення виразу лише одного з них відбувається вже пізніше в деяких індоєвропейських діалектах. Так, у тохарському, вірменському, кельтському, балтійському, іранському й германському мовному регіоні давня основа праіндоєвропейського походження має значення «корова». Щодо вираження значення «бик», тут в індоєвропейських мовах засвідчено такі інші основи праіндоєвропейського походження, як:

– *праіндоєвроп.* *uk^[h]os-en- (пор.: тохар. В okso «бик», давньоісланд. oxi, uxi, давньофризск. oxa, давньосаксон. ohso, давньоверхньонім. ohso, середньоверхньонім. ohse, середньонижньонім. середньонідерланд. osse, норвезьк. діал. okse, готськ. aúhsa, давньоангл. oxa, авест. uxšan, давньоінд. ukṣā «тс.» (припускається давнє запозичення з тохар. В okso «бик» й, можливо, авест. uxšan- «тс.» та найвірогідніше з таких фінно-угорських форм, як: марійськ. üškə-ž, üškü-z «бик, віл», удмурт. ош «бик, бичок; віл», комі-зирянськ. еш (ešk-), eška, комі-пермськ. őška «бик, бичок»);

– *праіндоєвроп.* *urs-en-, *urs-en- (пор.: тохар. А kayurṣ, тохар. В kaurṣe «бик» (праіндоєвроп. *k^oou-urs-), латиськ. vērsis, старолитов. *veřšis, давньоінд. víṣā «тс.»);

– *праіндоєвроп.* *k^[h]er-u-, *k^[h]or-u- (первісним значенням вважається «ріг, рогатий») [Лыткин В.И., Гуляев Е.С. Краткий этимологический словарь коми языка. – М.: Изд-во «Наука», 1970, с. 213; Joki A. J. Uralier und Indogermanischen: Die ältesten Berüngen zwischen den uralischen und indogermanischen Sprachen // Suomalais – Ugrilaisen Seuran Toimituksia – 151. – Helsinki, 1973, 334; Kluge, Mitzka 1967, S. 519; Jóhannesson 1956, S. 125; Pfeifer 1999, S. 942–943; Льюис, Педерсен 2002, с. 15, 34, 210; Основы древнеиранского языкознания: Древнеиранские языки / Редколлегия: В.И. Абаев, М.Н. Боголюбов, В.С. Расторгуева (ответственный редактор). – М.: Изд-во «Наука», 1979; Топоров 1984/3, с. 345–354; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 484, 565–577, 937; Pokorny 1959/1, S. 576–577].

IV.3. Семантична парадигма «велика рогата худоба, свійська рогата худоба» – «бик, корова» – «ріг, рогатий; рогата тварина; роговий» архаїчної праіндоєвропейської основи *k^oou- у зіставному

плані іноді зближується з компонентами семантичних континуумів таких праіндоєвропейських основ з ініціальними велярним *k- і палаталізованими велярними *k̑-, *k̑^[h]-, як: праіндоєвроп. *kor- // *k̑er- // *k̑erə- // *k̑r- // *k̑er- (*k̑^[h]er-) // *k̑r-, *k̑^[h]or- «рогатий, рогата тварина, ріг; голова; вершина, верхівка», до яких зводяться, зокрема:

– праслов. *korva «корова» (первісно «рогата тварина; рогата»), литовськ. kárvė «корова», прусськ. curwis (kurwis) «бик, віл», латин. cervus «олень» (< праіндоєвроп. *k̑erau̯os), cerva «самиця оленя, лань», давньогрецьк. аттичн κερᾱός «зроблений з рогу, роговий; (гомер.) прикрашений рогами, рогатий» (< *κεραφός < праіндоєвроп. *k̑erəu̯os), кімрськ. (давньоваллійськ.) галльськ. carw «олень», корнськ. carow, бретон. karō «тс.» (< праіндоєвроп. *k̑r̥u̯o-, k̑erəu̯o-) [Pedersen 1909/1, S. 51, 52, 53; Fraenkel 1962/1, S. 225; Топоров В.Н. Прусский язык. Словарь: К–Л (*kirk- – *laid-ik-). Ответственный редактор Вяч.В. Иванов. Рецензенты А. А. Зализняк, Т.В. Булыгина. – Т. I–V. – М.: Изд-во «Наука», 1984, с. 345–351, 352–353; Berneker 1924/1, S. 557; ЭССЯ 1984/11, с. 106–112; Этимологічні слоўнік беларускай мовы. – Т. 4. Укладальнікі: В. Дз. Лабко, І. І. Лучыц–Федарэц, Р. У. Краўчук, В. У. Мартынаў. Рэдактар В. У. Мартынаў. – Мінск: Выд-ва «Навука і техника», 1988, с. 274–275, БЕР 1979/2, с. 700–701; Трубачёв 1960, с. 40–41; Фасмер 1966/1, с. 331 – 332; Черных 1999/1, с. 430–431; ЕСУМ 1989/3, с. 34–37; Sławski 1966 / zesz. 1–2, s. 90, 146–148; Holub, Lyer 1967, S. 266; Schuster-Šewc 1978–1996, S. 687; Skok 1972/2, s. 183–184; Bezlaj 1970 – /2, s. 84; Белецкий А. А. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). – К.: [Киевский государственный университет], 1950, с. 107];

– албан. ka «бик, віл» (< праіндоєвроп. *k̑r̥u̯o-), тохар. A ko «корова», тохар. B keu «корова», хеттськ. karauar «ріг» (про роги міфологічного бика, який проклав хеттам шлях до моря) [Jokl N. Zur Vorgeschichte des Albanischen und der Albaner // Wörter und Sachen. Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach – und Sachforschung. – Т. XII. – Heidelberg, 1929, S. 68–69; Гамкрелідзе, Иванов 1984, с. 484, 565, 577; ЭССЯ 1984/11, с. 108; Meyer 1891, S. 64–165; Jokl N. // Sprache. – Т. IX. – 1963, S. 149; Bezlaj 1970-/2, s. 84; Skok 1972 s. 183–184; Stokes W. Urkeltischer Sprachschatz / Herausgegeben von A. Bezzenberger. – Göttingen, 1894, S. 79; Топоров В. Н. Прусский язык. Словарь: К–Л (*kirk- – *laid-ik-). Ответственный редактор Вяч. В. Иванов. Рецензенты: А. А. Зализняк, Т. В. Булыгина. – Т. I–V. – М.: Изд-во «Наука», 1984, с. 350–351; Pokorny 1959, S. 576–577];

– прагерм. *herut- «олень» (< праіндоєвроп. *keru-d- // *ĥeru-d- // *ĥer-u-d-), давньоісланд. hjǫrtr (<*hërutr), швед. hjort, давньоверхньонім. hiruz, hirz, середньоверхньонім. hirz, hirtz, середньонижньонім. hërte, harte «тс.», давньонижньонім. давньонижньофранк. hirot, середньонідерл. hert, давньофризк. hërt, англ. hart, середньонідерл. нідерл. hert, давньоангл. heort, heorot й давньоісланд. hrútr «баран» (< праіндоєвроп. *ĥrū-d-, Kluge, Mitzka 1967, S. 309–310, 316–317, 322), а також давньогрецк. аттичн. іонійськ. гомер. κέρας (<*ĥérφας < праіндоєвроп. *ĥerəs-) «ріг, рогатий; зроблений з рогу (брусок, виріб з рогу, ріжок – духовий інструмент); клішня», латин. cornū «ріг; бивень», кельт. *karnon, кімрськ. корнськ. carn «копито тварини», прагерм. *hurna-, праісланд. *horna, давньоверхньонім. середньоверхньонім. давньосаксон. давньоангл. англ. швед. давньофризк. давньоісл. horn «ріг», готськ. haúrn «тс.» [Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuh des Deutschen. – München, 1999, S. 545, 556–557; Kluge, Mitzka 1967, S. 316–317; Jóhannesson, 1956, S. 105, 229, 867; Fraenkel 1955 – 2, S. 909; Trautmann 1970, S. 119, 260; Топоров 1984/3, с. 239–243; Топоров В. Н. Прусский язык. Словарь: К–L (*kirk- – *laid-ik-). Ответственный редактор Вяч. В. Иванов. Рецензенты: А. А. Зализняк, Т. В. Булыгина. – Т. I–V. – М.: Изд-во «Наука», 1984, с. 345–354; Karulis 1992/2, lpp. 299–300; Mühlenbach, Endzelin 1923-1946/3, S. 1074; Walde, Hofmann 1938/1, S. 208; Frisk 1954/1, S. 825–827; Белецкий А. А. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). – К.: [Киевский государственный университет], 1950, с. 107; Chantraine 1968–/2, р. 517–518; Шантрэн 1953, с. 59; Pedersen 1909/1, S. 52, 187; Льюис, Педерсен 2002, с. 70; Елизаренкова 1982; Елизаренкова 1976; Барроу 1976, с. 187; Порциг 1964, с. 259–260, 310; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 484, 571–577; Pokorny 1959, S. 574–577].

IV.4. Праіндоєвроп. *kʰou-||*kʰu-»велика рогата худоба; свійська худоба; бик, корова» іноді зіставляється з шумерським gu(d) найвірогідніша фонетична версія ġu=[ηu] [Дьяконов И.М. Языки Древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967, с. 55] «бик; велика рогата худоба», очевидно, давнім передньоазійським міграційним терміном, представленим також у давньоєгипет. ḡḏw «вид великих биків із довгими рогами (особливо як ритуально-жертвна і запряжна тварина); боги у вигляді бика», єгипет. ḡw «вид бика» [Erman A., Grapow H. Wörterbuch der Aegyptischen Sprache (Im Auftrage der Deutschen Akademien). – I–VI. – Berlin: Akademie – Verlag, 1955 (Bd. II. – S. 349; Bd. V. – S. 159)].

Припускається також зближення праїндоевроп. *kʰou-// *kʰu- «велика рогата худоба» з давньокит. 'kuo «бик; велика рогата худоба», ngjəu «тс.» [Nehring A. Studien zur indogermanischen Kultur und Urheimat // Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik, IV. – 1935, S. 73–77], маньчж. geo «кобила; корова; самиця (про чотириногих)» (пор.: маньчж. geo murin «кобила; (букв.) самиця коня»), чжурчжен. k'ó mú-lîn «кобила», евенк. gēu «тс.», goyo «самиця дикого оленя», писем.-монг. gegün «кобила» [Ramstedt G. J. The Relation of the Altaic languages to other language groups // Journal de la Société Finno-Ougrienne. – Т. LIII. – Helsinki, 1946-1947, p. 25; Гамкрелидзе, Иванов 1984, с. 575; Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков. – I: Материалы к этимологическому словарю / Ответственный редактор В. И. Цинциус. – Л.: Изд-во «Наука», 1975, с. 145].

V. Сучасні рішення у визначенні найвірогідніших етимологічних версій порівняльно-історичного дослідження лексичних архетипів протоїндоевропейського і неїндоевропейського походження поглиблюють аргументацію реконструкцій фрагментів «культурного» словника давніх індоевропейців і розширюють можливості виявлення певних серій лексичних інфільтрацій афроазійських утворень до праїндоевропейських діалектів IV-V тис. до н. е., що сприяє коректній експертизі сучасних інтерпретацій функціонально – когнітивно – прагматичних характеристик мовних явищ у їх системних зв'язках за фундаментальними параметрами структури координат **МОВА – ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО**.

Серед вищих досягнень історії гуманістичного поступу людства надзвичайно вагомими є духовно-культурні здобутки етнічних спільнот різних регіонів – Середземноморських цивілізацій й цивілізацій Близького та Далекого Сходу. Термінологічний код індоевропейських й неїндоевропейських мов населення Давнього Середземномор'я віддзеркалює – у масштабах перманентної дискретності і міграційної динаміки – певні епізоди звитяжних духовних змагань культурного Буття доісторичних етнічних об'єднань Давньої Ойкумени.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абаев 1945 – Абаев В. И. Древнеперсидские элементы в осетинском языке // Иранские языки. – Т. I. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1945, с. 8–9.
2. Абаев 1958 – Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. – Т. I. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1958, с. 129–130, 451, 612.
3. Абаев 1973, II – Абаев В. И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. – Т. II. – М.; Л.: Изд-во «Наука», 1973, с. 312.

4. Ардзинба 1979 – *Ардзинба В. Г.* Некоторые сходные структурные признаки хаттского и абхазо-адыгских языков // Переднеазиатский сборник. III. История и филология стран Древнего Востока. – М., 1979, с. 26–37.
5. Ардзинба 1983 – *Ардзинба В. Г.* Послесловие. О некоторых результатах в исследовании истории, языков и культуры древней Анатолии // Маккуин Дж. Г. Хетты и их современники в Малой Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1983, с. 152–180.
6. Барроу 1976 – *Барроу Т.* Санскрит / Пер. с англ. Н. Лариной. Редакция и комментарий Т. Я. Елизаренковой. – М.: Изд-во «Прогресс», 1976, с. 73, 80, 99, 172, 187, 236.
7. Бартонек 1991. – *Бартонек А.* Златообильные Микены / Ответственный редактор и автор послесловия А. И. Немировский. Пер. с чеш. О. П. Цыбенко. Редколлегия: К. З. Ашрафян, Г. М. Бауэр, Г. М. Бонгард-Левин (председатель), Р. В. Вяткин, Э. А. Грантовский, И. М. Дьяконов, С. С. Цельникер, И. С. Ключков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1991 (Серия «По следам исчезнувших культур Востока»).
8. Белецкий 1950 – *Белецкий А. А.* Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). – Киев, 1950, с. 107.
9. БЕР 1971/1. – *Български етимологичен речник* / Составили (автори): Вл. Георгиев, И. Гълъбов, Й. Заимов, С. Илчев, М. Чалъков, Й. Иванов, Д. Михайлова, В. Анастасов, У. Дукова, М. Рачева, Т. Тодоров и др. – Т. 1–7. – София: Изд-во на Българската Академия на науките. Институт за български език, 1971 (1962–Свезка I) – 2010. (Т. I, 1971, с. 257–258.)
10. БЕР 1979/2. – *Български етимологичен речник* / Составили: В. И. Георгиев, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. Редактор В. И. Георгиев. – Т. II. – София: Издателство на Българската Академия на науките, 1979, с. 483, 489–490.
11. Беринда 1961. – *Беринда П.* Лексикон словеноросский («Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе»). – К., 1627) / Підготовка тексту для перевидання фотомеханічним способом у 1961 р. і вступна стаття В. В. Німчука. Відповідальний редактор К. К. Цілуйко. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1961.
12. Болдирев 2006. – *Болдирев Р. В.* Ареально-хронологічна стратифікація праіндоєвропейської мови та індоєвропейська етимологія // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя професора М. Кочергана / Відповідальний редактор Тараненко О. О. – К.: [КНЛУ], 2006, с. 60–66.
13. Болдирев 2015. – *Болдирев Р. В.* Історико-етимологічні розвідки: 1. Давні писемності Близького Сходу (Месопотамське письмо. Єгипетська ієрогліфіка. Індоевропейські лексичні єгиптизми) // Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). – Вип. 5 (Том 7). – Київ-Буча: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015, – С. 245–279.
14. Бомхард 1988. – *Бомхард А. Р.* Пересмотр индоевропейско-семитской гипотезы // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 21. Новое в современной индоевропеистике. – М.: Изд-во «Прогресс», 1988. – С. 433–450.
15. Буслаев 1861. – *Буслаев Ф. И.* Историческая хрестоматия церковнославянского и древнерусского языков. – М., 1861 (1632, VIII с.).

16. Востоков 1858–1861. – *Востоков А.Х.* Словарь церковнославянского языка. – Т. 1–2. – СПб., 1858–1861.
17. Вступ до порівняльно-історичного... 1966. – *Вступ до порівняльно-історичного* вивчення слов'янських мов / За редакцією О.С. Мельничука. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1966.
18. Гамкрелидзе 1956. – *Гамкрелидзе Т. В.* Неиндоевропейские элементы хеттского (неситского) языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1956.
19. Гамкрелидзе 1971. – *Гамкрелидзе Т. В.* Современная диахроническая лингвистика и картвельские языки // Вопросы языкознания. – 1971. – № 2, с. 19–30; № 3, с. 34–48.
20. Гамкрелидзе, Иванов 1984. – *Гамкрелидзе Т. В., Иванов Вяч.Вс.* Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка протокультуры. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского государственного университета, 1984, – с. 27, 59, 77, 86, 129, 191, 484, 515, 523–524, 565, 567, 575, 571–577, 574–575, 585, 711–714, 716–717, 743, 694, 867, 872, 874, 877, 872, 873, 874, 875, 876, 868, 869, 876–877, 932.
21. Геров 1975–1978. – *Геров Н.* Речник на българския език / Фототипно издание. Науч. консултанти: Л. Андрейчин (Част първа, Част втора), П. Пашов (Част трета, Част четвърта, Част пета). – Ч. I–V. – София: Изд-во «Български писател», 1975–1978 (Ръчникъ на блъгарскый языкъ съ тлъкувание рѣчи-ты на блъгарскы и на русскы. Събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Н. Геровъ. – Ч. I–V. – Пловдивъ: Дружествена Печатница «Съгласие», 1895–1904. – Ч. IV–V изд. подъ редакциѣ-тъ на Т. Панчевъ).
22. Гигинейшвили 1977 – *Гигинейшвили Б. К.* Сравнительная фонетика дагестанских языков. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского государственного университета, 1977.
23. Гістарычны слоўнік беларускай мовы 1982–1991. – *Гістарычны слоўнік* беларускай мовы / Галоўны рэдактар А. І. Жураўскі. Рэдактар выпускаў А. М. Булыка. Складальнікі: Т. І. Блізнюк, А. М. Булыка, П. В. Вярхоў, Р. С. Гамзовіч, А. П. Груцо і інш. – Вып. 1–11. – Выд-ва «Навука і тэхніка», 1982–1991.
24. Гранде 1998 – *Гранде Б. М.* Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении / Ответственный редактор Х. К. Баранов. – М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1998, с. 93, 256.
25. Дворецкий 1958/II. – *Дворецкий И. Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С. И. Соболевского. – Т. 2. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958, с. 1277, 1316.
26. Дворецкий 1958/I. – *Дворецкий И. Х.* Древнегреческо-русский словарь / Под редакцией С. И. Соболевского. – Т. 1. – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1958, с. 303–305, 940, 949, 952, 953, 954.
27. Дворецкий 1976 – *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Изд-во «Русский язык», 1976, с. 135, 193, 194, 980.
28. Джаукян 1967. – *Джаукян Г. Б.* Очерки по истории дописьменного периода армянского языка. – Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1967, с. 87–88.

29. Долгопольский 1964. – *Долгопольский А. Б.* Гипотеза древнейшего родства языков Северной Евразии. – М., 1964.
30. Древние языки 1980 – *Древние языки Малой Азии*: Сборник статей / Переводы с нем., франц. и итальян. языков. Под редакцией И. М. Дьяконова, Вяч. Вс. Иванова. Вступительные статьи И. М. Дунаевской, И. М. Дьяконова, Вяч. Вс. Иванова. Редактор М. А. Оборина. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980.
31. Дунаевская 1960. – *Дунаевская И. М.* О структурном сходстве хаттского языка с языками Северо-Западного Кавказа // Исследования по истории культуры народов Востока: Сборник в честь акад. И. А. Орбели. – М., Л., 1960, с. 73–77.
32. Дунаевская 1961. – *Дунаевская И. М.* Принципы структуры хаттского (протохеттского) глагола // Переднеазиатский сборник: Вопросы хеттологии и хурритологии / Под редакцией И. М. Дьяконова и Г. В. Церетели. – М., 1961, с. 57–159.
33. Дунаевская 2002. – *Дунаевская И. М.* Хаттский язык // Лингвистический энциклопедический словарь / Главный редактор В. Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М.: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2002, с. 570.
34. Дьяконов 1967. – *Дьяконов И. М.* Языки древней Передней Азии. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1967. – С. 49, 55, 166–176.
35. Дьяконов 1979. – *Дьяконов И. М.* Шумерский язык / Языки Азии и Африки. – Т. 3. – М., 1979.
36. Дьяконов, Порхомовский 1979. – *Дьяконов И. М., Порхомовский В. Я.* О принципах афразийской реконструкции // *Balkanica*: лингвистические исследования. – М., 1979.
37. Дьяконов, Старостин 1988. – *Дьяконов И. М., Старостин С. А.* Хуррито-урартские и восточнокавказские языки // Древний Восток: этнокультурные связи / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 164–207.
38. Елизаренкова 1972. – *Ригведа*. Избранные гимны / Перевод, комментарий и вступительная статья Т. Я. Елизаренковой. – М.: Изд-во «Наука», 1972.
39. Елизаренкова 1974. – *Елизаренкова Т. Я.* Исследования по диахронической фонологии индоевропейских языков. – М.: Изд-во «Наука», 1974.
40. Елизаренкова 1976. – *Атхарваведа*. Избранное / Перевод, комментарий и вступительная статья Т. Я. Елизаренковой. – М.: Изд-во «Наука», 1976.
41. Елизаренкова 1980. – *Елизаренкова Т. Я.* О типологии ведийского языка // Вопросы языкознания. – 1980. - № 3, с. 22–35.
42. Елизаренкова 1982. – *Елизаренкова Т. Я.* Грамматика ведийского языка / Ответственный редактор В. П. Липеровский. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1982, с. 36, 39, 42, 47, 53, 210.
43. Ернштедт 1953. – *Ернштедт П. В.* Египетские заимствования в греческом языке. – [Изд-во] АН СССР, 1953, с. 21, 82, 97, 98, 139.

44. ЕСУМ 1982/1. – *Етимологічний словник української мови*. – Т. 1 (А–Г) / Редакційна колегія: О. С. Мельничук (головний редактор), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1982, – с. 541.
45. ЕСУМ 1985/2. – *Етимологічний словник української мови*. – Т. 2 (Д–Копці) / Редколегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1985, с. 468, 469.
46. ЕСУМ 1989/3. – *Етимологічний словник української мови*. – Т. 3 (Кора–М) / Редколегія: О. С. Мельничук (головний редактор), В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко, О. Б. Ткаченко. Укладачі: Р. В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1989, с. 34–37.
47. Иванов 1976. – *Иванов Вяч. В.* Проблемы истории металлов на Древнем Востоке в свете данных лингвистики // Историко-филологический журнал. – 1976. – № 4 (75). – С. 85.
48. Иванов 1985. – *Иванов Вяч. В.* Об отношении хаттского языка к северозападнокавказским // Древняя Анатолия / Редколлегия: Б. Б. Пиотровский (председатель), Вяч. В. Иванов, В. Г. Ардзинба. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1985, с. 34, 42.
49. Иллич-Свитыч 1964. – *Иллич-Свитыч В. М.* Древнейшие индоевропейско-семитские языковые контакты // Проблемы индоевропейского языкознания: Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков / Ответственный редактор В. Н. Топоров. – М.: Изд-во «Наука», 1964, с. 3–11.
50. Камменхубер 1980. – *Камменхубер А.* Хаттский язык // Древние языки Малой Азии: Сборник статей / Перевод с нем., франц. и итальян. языков. Под редакцией И. М. Дьяконова и Вяч. В. Иванова. Вступительные статьи И. М. Дунаевской, И. М. Дьяконова, Вяч. В. Иванова. Редактор М. А. Оборина. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980, с. 23–37, 94–98, 104–106.
51. Климов 1972. – *Климов Г. А.* О некоторых словарных общностях картвельских и нахско-дагестанских языков // Этимология. 1970. – М.: Изд-во «Наука», 1972.
52. Климов 1979. – *Климов Г. А.* Несколько картвельских индоевропейизмов // Этимология. 1979. – М.: Изд-во «Наука», 1981.
53. Козлова 2015. – *Козлова Т. О.* Іконічність у лексиці індоєвропейської прамови / Рецензенти: В. І. Кушнерик, А. М. Приходько, В. Г. Таранець. – Запоріжжя: Вид-во «Кругозір», 2015.
54. Коростовцев 1960. – *Коростовцев М. А.* Филологические заметки // Исследования по истории культуры народов Востока: Сборник в честь акад. И. А. Орбели. – М.; Л., 1960, с. 352–355.
55. Коростовцев 1961. – *Коростовцев М. А.* Египетский язык. – М., 1961.
56. Коростовцев 1963. – *Коростовцев М. А.* Введение в египетскую филологию / Ответственный редактор В. В. Струве. – М.: Изд-во восточной литературы, 1963, с. 96, 98, 118–119, 121, 122, 124.
57. Крачковский 1955. – *Крачковский И. Ю.* Введение в эфиопскую филологию / Редакция, предисловие и примечания проф. Д. А. Ольдерогге. – [Л.]: Изд-во Ленинградского университета, 1955, с. 23–37, 137–169.

58. Куркина 1978. – *Куркина Л. В.* О значении «родник, источник» // *Этимология*. 1976. – М.: Изд-во «Наука», 1978, с. 29.
59. Ллойд 1984. – *Ллойд С.* Археология Месопотамии: От древнекаменного века до персидского завоевания / Пер. с англ. Я. В. Василькова, И. С. Ключкова. Ответственный редактор В. И. Туляков. Послесловие Н. Я. Мерперта. – М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1984, с. 143.
60. Льюис, Педерсен 2002. – *Льюис Г., Педерсен Х.* Краткая сравнительная грамматика кельтских языков / Пер. с англ. – Изд. 2, испр. – М.: Едиториал УРСС, 2002, с. 50, 70, 87, 203.
61. Маккуин 1983. – *Маккуин Дж. Г.* Хетты и их современники в Малой Азии / Послесловие Ардзинба В. Г. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1983.
62. Мартынов 1983. – *Мартынов В. В.* Язык в пространстве и времени: К проблеме глоттогенеза славян / Редколлегия: В. Н. Ярцева (ответственный редактор), М. М. Гухман, С. Д. Кацнельсон, В. П. Нерознак, А. А. Уфимцева. – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 55.
63. Мейе 1951. – *Мейе А.* Общеславянский язык / Пер. с франц. и примечания П. С. Кузнецова. Под редакцией С. Б. Бернштейна. Предисловие Р. И. Аванесова и П. С. Кузнецова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1951, с. 20, 397.
64. Меликишвили 1965. – *Меликишвили Г. А.* Возникновение Хеттского царства и проблема древнейшего населения Закавказья и Малой Азии // *Вестник древней истории*. – № 1. – 1965, с. 3–30.
65. Мелларт 1982. – *Мелларт Дж.* Древнейшие цивилизации Ближнего Востока. – М., 1982.
66. Младенов 1941. – *Младенов С.* Етимологически и правописенъ речникъ на българския книжовенъ езикъ. – София: Книгоиздателство Христо Г. Дановъ, 1941, с. 242.
67. Николаев 1985. – *Николаев С. Л.* Северокавказские заимствования в хеттском и древнегреческом // *Древняя Анатолия* / Редколлегия: Б. Б. Пиотровский (председатель), Вяч. Вс. Иванов, В. Г. Ардзинба. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1985, с. 60.
68. Оппенгейм 1990. – *Оппенгейм А.* Древняя Месопотамия: Портрет погибшей цивилизации / Пер. с англ. М. Н. Ботвинника. Послесловие М. А. Дандамаева. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1990.
69. Основы иранского языка. Древнеиранские языки 1979. – *Основы иранского языкознания: Древнеиранские языки* / Редколлегия: В. И. Абаев, М. Н. Боголюбов, В. С. Расторгуева (ответственный редактор). – М.: Изд-во «Наука», 1979, с. 289–290, 312, 316, 348.
70. Пейрос 1988. – *Пейрос И. И.* Австро-тайская гипотеза и контакты между сино-тибетскими и австронезийскими языками // *Древний Восток: этнокультурные связи*. LXXX / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 319–332.
71. Петровский 1958. – *Петровский Н. С.* Египетский язык: Введение в иероглифику, лексику и очерк грамматики среднеегипетского языка / Под

редакцией В. В. Струве. – [Л.]: Изд-во Ленинградского университета, 1958, с. 32, 44, 48, 67, 79, 80, 96, 97.

72. Поливанов 1968. – *Поливанов Е. Д.* Статьи по общему языкознанию /Редколлегия: Ф. Д. Ашнин, В. П. Григорьев, Вяч. Вс. Иванов, А. А. Леонтьев, А. А. Реформатский (председатель). Составитель А. А. Леонтьев. Издание под общим руководством Н. И. Конрада. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы), 1968, с. 122, 123.

73. Поливанов 1991. – *Поливанов Е. Д.* Труды по восточному и общему языкознанию / Составление, послесловие, комментарии и указатели Л. Р. Концевича. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы), 1991, с. 532–543, 576.

74. Порциг 1964. – *Порциг В.* Членение индоевропейской языковой области / Пер. с нем. А. Ю. Брауде и В. М. Павлова. Редакция и предисловие А. В. Десницкой. – М.: Изд-во «Прогресс», 1964, с. 237, 238, 259–260, 310.

75. Преображенский 1959. – *Преображенский А. Г.* Этимологический словарь русского языка. – Т. I (А–О). – М.: Госиздат иностранных и национальных словарей, 1959, с. 136, 320.

76. Римшнейдер 1977. – *Римшнейдер М.* От Олимпии до Ниневии во времена Гомера / Пер. с нем. Л. П. Суздальской. Ответственный редактор А. А. Нейхардт. – М.: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1977. – С. 47, 80, 59, 94.

77. Селищев 1931. – *Селищев А. М.* Славянское наследие в Албании. – София, 1931, с. 144, 150, 308.

78. Семереньи 1980. – *Семереньи О.* Введение в сравнительное языкознание / Пер. с нем. Б. А. Абрамова. Под редакцией и с предисловием Н. С. Чемоданова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980, с. 78, 70–72.

79. Сл. РЯ XI–XVII вв. (Словарь русского языка) 1975/1, 1977/4, 1987/13, 1988/14. – *Словарь русского языка...* – Вып. 1 (А–Б) / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов, С. Г. Бархударов, В. И. Борковский, Г. А. Богатова, О. Н. Трубачёв, Р. М. Цейтлин и др. Главный редактор С. Г. Бархударов. Редактор Г. А. Богатова. Составили: Н. Б. Бахилина и др. – М.: Изд-во «Наука», 1975; Вып. 4 (Г–Д) / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов, С. Г. Бархударов, В. И. Борковский, Г. А. Богатова, О. Н. Трубачёв, Р. М. Цейтлин и др. Главный редактор С. Г. Бархударов. Редактор Г. А. Богатова. Составили: Н. Б. Бахилина и др. – М.: Изд-во «Наука», 1977; Вып. 13 (*Опась – Отрабатыватися*) / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов, С. Г. Бархударов, В. И. Борковский, Г. А. Богатова, О. Н. Трубачёв, Р. М. Цейтлин и др. Главный редактор Д. Н. Шмелёв. Редактор выпуска О. И. Смирнова. Составили О. В. Малкова, Г. Я. Романова и др. Рецензенты: Д. Г. Гринчишин, Л. П. Рупосова. – М.: Изд-во «Наука», 1987, с. 3–5, 14, 15, 19, 58; Вып. 14 (*Отрава–Персона*) / Главный редактор Д. Н. Шмелёв. Редактор Г. А. Богатова. Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов, С. Г. Бархударов, В. И. Борковский, Г. А. Богатова, О. Н. Трубачёв, Р. М. Цейтлин и др. Редакторы выпуска: О. И. Смирнова, А. Н. Шаламова. Составили: Л. Ю. Астахова и др. – М.: Изд-во «Наука», 1988.

80. Словарь древнерусского языка 1988–1989. – *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т.* / Главный редактор Р. И. Аванесов. – Т. I (*а – възаконѣтисѧ*) / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов и др.

Редакторы: Л. В. Вяткина, Г. Н. Лукина. Авторы словарных статей: И. В. Андрианова и др. – М.: Изд-во «Русский язык», 1988, с. 24–68, 72–74; Т. II (*възалкати – добродѣтельникъ*) / Редакционная коллегия: Р. И. Аванесов и др. Редакторы: Л. В. Вяткина, Т. А. Сумникова, Н. В. Чурмаева. Авторы словарных статей: И. В. Андрианова и др. – М.: Изд-во «Русский язык», 1989, с. 344.

81. Словарь старославянского языка 1987. – *Словарь старославянского языка* восточнославянской редакции XI–XII вв.: Проспект / Арполенко Г. А. и др. Ответственные редакторы: В. Л. Карпова, В. В. Нимчук. – К.: Изд-во «Наукова думка», 1987.

82. Словник староукраїнської мови (XIV–XVст.)... 1977–1978. – *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.* / Редакційна колегія: Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька (голова), І. М. Керницький. Редактори першого тому і другого тому: Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. Укладачі: Д. Г. Гринчишин, У. Я. Єдлінська, О. Т. Захарків, В. Л. Карпов, І. М. Керницький, Р. Й. Керста, Л. М. Полюга, М. Л. Худаш. Консультували: М. О. Баскаков (тюркізми), Д. П. Богдан (грамоти молдавських канцелярій), А. П. Ванагас (литуанізми). – Т. 1–2. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1977–1978.

83. Словник української мови (XVI–XVIII ст.) 1994–2006. – *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*: [у 28 вип. / Редколегія: Д. Гринчишин (відповідальний редактор) та ін.]; НАН України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича. – Вип. 1–13. – Львів, 1994–2006.

84. Сравнительный словарь... 1975. – *Сравнительный словарь* тунгусо-маньчжурских языков: Материалы к этимологическому словарю, I / Ответственный редактор В. И. Цинциус. – Л.: Изд-во «Наука», 1975, с. 145.

85. Срезневский 1958/1. – *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. – СПб., 1893–1912. – Т. 1–3 (Переиздано фотоспособом. – Т. 1. – М., 1958, с. 533–534).

86. Срезневский 1958/2. – *Срезневский И. И.* Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам / Издание Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. – СПб., 1893–1912. – Т. 1–3 (Переиздано фотоспособом. – Т. 2. – М., 1958, с. 682–683, 700–701).

87. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков). – *Старославянский словарь* (по рукописям X–XI веков) / Под редакцией Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. Авторы: Э. Благова и др. Рецензенты: Н. И. Толстой, А. Е. Супрун, Г. А. Хабургаев. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 173, 286.

88. Старостин 1985. – *Старостин С. А.* Культурная лексика в общесеверокавказском словарном фонде // Древняя Анатолия / Редколлегия: Б. Б. Пиотровский (председатель), Вяч. Вс. Иванов. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1985, с. 74–94.

89. Старостин 1988. – *Старостин С. А.* Индоевропейско-северокавказские изоглоссы // Древний Восток: Этнокультурные связи / Ответственные редакторы: Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 112–114, 128–129, 152, 153, 154.

90. Тимченко 1930–1932. – *Історичний словник українського языка* / Під редакцією Є. Тимченка. Уклад.: Є. Тимченко, Є. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко. – Т. 1, 2. – Харків; Київ: Українська рад. енциклопедія (Державне видавництво України), 1930–1932.
91. Тимченко 2002–2003. – *Тимченко Є.* Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.: [у 2 кн.] / Підготували: В.В. Німчук, Г.І. Лиса; НАН України, Українська Вільна Академія наук у США. – [кн.] 1–2. – Київ: Літопис ХХ; Нью-Йорк: [б.в.], 2002–2003 (Пам'ятки української мови) (Серія словників).
92. Топоров 1980, 1984. – *Топоров В. Н.* Прусский язык: Словарь / Ответственный редактор Вяч. Вс. Иванов. – Т. I–V. – М.: Изд-во «Наука», 1975–1990 (Том. III: I – К. – М., 1980, с. 238–243; Т. IV: К – L. – М., 1984, с. 345–354).
93. Тохарские... 1959. – *Тохарские языки* / Сборник статей под редакцией Вяч. Вс. Иванова. – М., 1959.
94. Тронский 1953. – *Тронский И. М.* Очерки по истории латинского языка. – М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1953.
95. Тронский 1960. – *Тронский И. М.* Историческая грамматика латинского языка / Редактор Я. М. Боровский. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1960, с. 27, 38, 120, 153, 156, , 161, 220, 261.
96. Трубачёв 1960. – *Трубачёв О. Н.* Происхождение названий домашних животных в славянских языках: Этимологические исследования. – М.: Изд-во АН СССР, 1960, с. 35–40.
97. Трубачёв 1966. – *Трубачёв О. Н.* Ремесленная терминология в славянских языках (этимология и опыт групповой реконструкции). – М.: Изд-во «Наука», 1966, с. 150, 159.
98. Фасмер 1964–1973. – *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. – Т. I–IV. – М.: Изд-во «Прогресс», 1964–1973 (Том I: А – Д. – М., 1964, с. 424–425, 5–21).
99. Фасмер 1967/II. – *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. – Т. II: Е–Муж. – М.: Изд-во «Прогресс», 1967, с. 257, 258.
100. Фасмер 1971/III. – *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем. и дополнения О. Н. Трубачёва. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. – Т. III: Муза–Сят. – М.: Изд-во «Прогресс», 1971, с. 144–145, 609.
101. Церетели 1968. – *Церетели Г. В.* О языковом родстве и языковых союзах // Вопросы языкознания. – № 3. – 1968, с. 3–18.
102. Цинциус 1949. – *Цинциус В. И.* Сравнительная фонетика тунгусо-маньчжурских языков. – Л., 1959.
103. Цонев 1985. – *Цонев Б.* История на българския език. – Т. I–III. – София, 1984–1985 (Фототипно изд. 1940 г.). – Т. II, с. 167.
104. Чайлд 1956. – *Чайлд Г.* Древнейший Восток в свете новых раскопок / Пер. с англ. Предисловие и редакция В. И. Авдиева. – М: Изд-во иностранной литературы, 1956, с. 243–244.

105. Черных 1988. – *Черных Е. Н.* Циркумпонтийская провинция и древнейшие индоевропейцы // Древний Восток: Этнокультурные связи. LXXX / Ответственные редакторы Г. М. Бонгард-Левин, В. Г. Ардзинба. Рецензенты: Б. А. Литвинский, А. Н. Мещеряков. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1988, с. 37–57.

106. Черных 1999/1. – *Черных П. Я.* Историко-этимологический словарь современного русского языка / Рецензенты: О. Н. Трубачёв, А. С. Айзикович. Консультанты: Ж. Ж. Варбот, Л. Н. Эзериня, Л. А. Фрейберг. – Т. 1. – М.: Изд-во «Русский язык», 1999, с. 197–198, 404.

107. Шантрэн 1953. – *Шантрэн П.* Историческая морфология греческого языка / Пер. со 2-го французского издания, приложение и предисловие Я. М. Боровского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1953, с. 51, 59, 80, 327.

108. Эрну 1959. – *Эрну А.* Историческая морфология латинского языка / Пер. с франц. Под редакцией И. М. Тронского, с предисловием Б. А. Серебренникова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1959.

109. ЭСБМ 1989. – *Этымалагічны слоўнік* беларускай мовы. – Т. 5 (К–Л) / Укладальнікі: В. У. Мартынаў, І. І. Лучыц-Федарац. Рэдактар В. У. Мартынаў. – Мінск: Выд-ва «Навука і тэхніка», 1989, с. 72, 73, 74.

110.ЭСРЯ 1982. – *Этимологический словарь* русского языка / Под руководством и редакцией Н. М. Шанского. Редакционная коллегия: В. В. Виноградов, О. С. Ахманова, Р. А. Будагов, Н. С. Чемоданов, Н. М. Шанский – Т. II. – Вып 8 (К). – М.: Изд-во Московского университета, 1982, с. 154, 168.

111. ЭССЯ 1980/7. – *Этимологический словарь* славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – Вып. 7 (*golvačь–gyžati). – М.: Изд-во «Наука», 1980, с. 74–75.

112. ЭССЯ 1983. – *Этимологический словарь* славянских языков / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – Вып. 10 (*kleračь–kopь). – М.: Изд-во «Наука», 1983, с. 49, 50–52, 53, 54, 50-54, 55–57, 55–56.

113. ЭССЯ 1984. – *Этимологический словарь* славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под редакцией О. Н. Трубачёва. Рецензенты: В. В. Мартынов, В. Н. Топоров. – Вып. 11 (*kopьčь–*kotьna(ja)). – М.: Изд-во «Наука», 1984, с. 106–120.

114. Albright 1927. – *Albright W.F.* Notes on Egypto-semitic etymology // Journal of the American oriental society. – Baltimore. – Vol. 47. - 1927, pp. 198–237 [p. 229].

115. Bartholomae 1904, 1961. – *Bartholomae Ch.* Altiranisches Wörterbuch – Strassburg: K. G. Trübner, 1904 (2. Auf. – Berlin, 1961).

116. Battisti, Alessio 1950–1957. – *Battisti C., Alessio G.* Dizionario etimologico italiano. – V. 1–5. – Firenze, 1950 – 1957.

117. Benedict 1942. – *Benedict P.* Thai, Kadai and Indonesian: A new Alignment in the South-Eastern Asia // American Anthropologist. – Vol. 44. – 1942, p. 590.

118. Berneker 1924/1. – *Berneker E.* Slavisches etymologisches Wörterbuch. – 2. Aufl. – Bd. 1. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuch, 1924, S. 338.

119. Bezlaj 1976/1. – *Bezlaj F.* Etimološki slovar slovenskega jezika. – Ljubljana: Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti. Inštitut za slovenski jezik. – Kn. I. – 1976, s. 165.
120. Boisacq 1938. – *Boisacq É.* Dictionnaire étymologique de la langue grecque. – 3-e éd. – Heidelberg: C. Winter; Paris: Klincksieck, 1938, p. 761.
121. Brockelmann 1932. – *Brockelmann C.* Ägyptisch-semitische Etymologien // Für Semitistik und verwandte Gebiete. – Bd. 8. – Leipzig, 1932, S. 99–117.
122. Brockelmann 1965. – *Brockelmann C.* Syrische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathie und Glossar. – 10. Aufl. – Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1965, S. 179.
123. Brockelmann 1966. – *Brockelmann C.* Lexicon Syriacum. – Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung, 1966, S. 576.
124. Brückner 1957. – *Brückner A.* Słownik etymologiczny języka polskiego / Ze wstępem Z. Klemensiewicza. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1957, s. 235.
125. Çabej 1975–1977. – *Çabej E.* Studime gjuhësore. – V. 1–6. – Prishtinë, 1975–1977.
126. Chantraine 1968/2. – *Chantraine P.* Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots. – Vol. 2. – Paris: Klincksieck, 1968, pp. 517–518.
127. Cioranescu 1966. – *Cioranescu A.* Diccionario etimológico rumano. – Tenerife; Madrid, 1966.
128. Cohen 1947. – *Cohen M.* Essai comparatif sur le vocabulaire et la phonétique du chamito-sémitique // Bibliothèque de l'École des Hautes Études. Sciences Historiques et Philologiques. – Fasc. 291, Paris: H. Champion, 1947, p. 112.
129. Cohen 1953. – *Cohen M.* Sémetique, égyptien, libyco-berbère, couchitique // Bibliotheca Orientalis. – Vol. X. – 1953, pp. 88–90.
130. Cohen Éth. 1931. – *Cohen M.* Études d'éthiopien méridional. – Paris, 1931, XVI+416pp. [p. 311].
131. Desch 1928–1936. – *Desch et al.* Sumerian copper (Reports of the Committee. «The Annual Reports of the British Association for the Advancement of Science». – Vol.1–7. – 1928–1936.
132. Devoto 1962. – *Devoto G.* Origini Indoeuropee. – Firenze: Sansoni, 1962, p.37.
133. Diakonoff 1988. – *Diakonoff J. M.*, Afrasian languages. – Moscow, 1988.
134. Edel 1955. – *Edel E.* Altägyptische Grammatik. – Bd. I – II. – Roma, 1955.
135. Erman, Grapow 1955. – *Erman A., Grapow H.* Wörterbuch der Aegyptischen Sprache / Im Auftrage der Deutschen Akademien. – Bd. V. – Berlin: Akademie – Verlag, 1955, S. 158, 159, 349.
136. Ernout, Meillet 1959, 1967. – *Ernout A., Meillet A.* Dictionnaire étymologique de langue latine: Histoire des mots. – 4-e éd. – T. 1–2. Paris: Klincksieck, 1959 (2me tirage, augmenté de corrections nouvelles. – Paris: Klincksieck, 1967).
137. Etymologický... 1989–2006. – *Etymologický slovník* jazyka staroslověnského / Hl. red. A. Erhart, E. Havlová. – T. I–VIII. – Praha: nakl. Československé akad. věd, 1989–2006.
138. Etymologický slovník... 1980. – *Etymologický slovník* slovanských jazyků. – Sv. 2: Slova gramatická a zájmena / Věd. red. B. Havránek. Sest.: F. Kopečný, a. j. – Praha: Academia, 1980.

139. Falk, Torp 1910–1911. – Norwegisch-dänisches etymologisches Wörterbuch / Auf Grund der Übersetzung von Dr. H. Davidsen neu bearbeitete deutsche Ausgabe, von H. S. Falk und A. Torp. – 2 Teile (Germanische Bibliothek I. 4. Reihe, 1. Band). – Heidelberg: C. Winter, 1910–1911, S. 1070–1071.
140. Fick 1890–1909. – *Fick A.* Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. – 4. Aufl., bearb. von A. Bezznberger, A. Fick und W. Stokes. – Bd. 1–3. Göttingen, 1890–1909.
141. Fraenkel 1962/1. – *Fraenkel E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck-Ruprecht, 1962, S. 271, 274.
142. Fraenkel 1965/2. – *Fraenkel E.* Litauisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. 2. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag; Göttingen: Vandenhoeck-Ruprecht, 1965, S. 111, 909.
143. Frisk 1954/1. – *Frisk H.* Griechisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. 1. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1954, S. 260–261, 825–827, 867–868.
144. Gardiner 1957. – *Gardiner A.H.* Egyptian Grammar. – 3-d. ed. – London, 1957 (2 ed. – 1952, p. 438–548).
145. Gebauer 1903–1913. – *Gebauer J.* Slovník staročeský. – Díl 1–2. Praha: Nakladem České grafické společnosti «Unije», 1903–1913 (II vyd. – Praga, 1970).
146. Gelb 1957. – *Gelb I.J.* Glossary of Old Accadian (Materials for the Assyrian Dictionary, 3). – Chicago, 1957, p.71.
147. Gesenius 1954. – *Gesenius W.* Hebräisches und aramäisches Wörterbuch über das Alte Testament / Bearbeitet von Fr. Buhl. – Berlin, 1954, S. 148, 150, 232, 253, 275, 345, 361, 816.
148. Gordon 1955. – *Gordon C.H.* Ugaritic manual. – Pt. 3. Glossary. – Roma: Pontificium Institutum Biblicum, 1955, p. 335, 252.
149. Gordon 1957. – *Gordon C.H.* Egypto – Semitica // Rivista degli studi Orientali. – Vol. XXXII (scritti in onore di G. Furlani, I). – 1957, p. 269–277.
150. Greenberg 1950. – *Greenberg J. H.* Studies in African Linguistic Classification. – New Haven, 1955 (1-е вид.: «Southwestern Journal of Anthropology», 1949–1950) [1950, p.238].
151. Hesychius Alexandrinus 1867. – *Hesychius Alexandrinus.* Lexicon / Editio minor, hgb. M. Schmidt. – Jena, 1867.
152. Hirt. – *Hirt H.* // Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen / Herausgegeb. von Ad. Bezzenberger. – Bd. 24. – Göttingen, S. 269.
153. Hofmann 1950. – *Hofmann J.B.* Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache. – München, 1950.
154. Holthausen 1934. – *Holthausen F.* Altenglisches etymologisches Wörterbuch. – Heidelberg: C. Winter, 1934.
155. Holub, Lyer 1967. – *Holub J., Lyer S.* Stručný etymologický slovník jazyka českého (se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím). – Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 46, 24, 197, 242, 346.
156. Hrozný 1913. – *Hrozný F.* Das Getreide im Alten Babylonien // Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften. – Bd. 173, Abh. I. – Wien, 1913, S. 33.

157. Ipsen 1923. – *Ipsen G.* Sumerisch-akkadische Lehnwörter im Indogermanischen // Indogermanische Forschungen. – Bd. 41, H. 1/2. – 1923, S. 175-176.
158. Ipsen 1924. – *Ipsen G.* Der alte Orient und die Indogermanen // Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft / Festschrift für W. Streitberg. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1924, S. 226, 227–228, 232.
159. Ivanov 1985. – *Ivanov V. V.* Tocharian and Ugrian // *Studia linguistica diachronica et synchronica*. – Berlin: New York; Amsterdam, 1985.
160. Jóhannesson 1956. – *Jóhannesson A.* Isländisches etymologisches Wörterbuch. – Bern: A. Francke AG Verlag, 1956, S. 22, 105, 229, 442, 867, 1173, 1363.
161. Jokl 1923. – *Jokl N.* Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen ans dem Bereiche des Albanischen. – Berlin; Leipzig, 1923.
162. Jokl 1929. – *Jokl N.* Zur Vorgeschichte des Albanischen und der Albaner // *Wörter und Sachen*. – T. XII. – Heidelberg, 1929, S. 68-69.
163. Karulis 1992/2. – *Karulis K.* Latviešu etimoloģijas vārdnīca. – 2 sēj. (P – Ž). – Rīga: Avots, 1992, lpp. 299–300.
164. Klein 1966–1967. – *Klein E.* A comprehensive etymological dictionary of the english language. – V. 1–2. – Amsterdam; London; New York: Elsevier Puplicher Company, 1966–1967.
165. Kluge, Mitzka, 1967. – *Kluge F.* Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – 20. Aufl. Bearbeitet von W. Mitzka. – Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1967, S. 8, 309–310, 316–317, 322, 410, 657–658, 659, 660–661.
166. Krause 1952. – *Krause W.* Westtocharische Grammatik. – Bd. I. Das Verbum. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1952, S. 50, 241.
167. Krause, Thomas 1960–1964. – *Krause W., Thomas W.* Tocharisches Elementarbuch. – Bd. I-II. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1960–1964.
168. Kretschmer 1896. – *Kretschmer P.* Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache. – Göttingen, 1896, S. 105.
169. Kronasser 1962. – *Kronasser H.* Etymologie der hethitischen Sprache. – Bd. I. – Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1962.
170. Leskin 1884. – *Leskin A.* Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. – Leipzig, 1884, S. 299.
171. Levey 1959. – *Levey M.* Chemistry and chemical technology in Ancient Mesopotamia. – Amsterdam; London; New York; Princeton: Elsevier, 1959, - P. 196–211.
172. Lewy 1895. – *Lewy H.* Die semitischen Fremdwörter im Griechischen. – Berlin: R. Gärtnner, 1895, S. 4.
173. Limet 1960. – *Limet H.* Le travail du métal au pays de Sumer au temps de la IIIe dynastie d'Ur. – Société d'Édition «Belles Lettres». – Paris, 1960.
174. Machek 1957. – *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1957, s. 141.
175. Machek 1968. – *Machek V.* Etymologický slovník jazyka českého. – 2 vyd. – Praha: Academia, 1968, s. 181.
176. Mayrhofer 1956. – *Mayrhofer M.* Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. – Bd. I. – Heidelberg: C. Winter. Universitätsverlag, 1956, S. 156.

177. Meillet 1914. – *Meillet A.* Le tokharien // Indogermanisches Jahrbuch. – T. I. – 1914.
178. Meillet 1922. – *Meillet A.* Les dialectes indo-européens. – 2me éd. – Paris: Champion, 1922.
179. Menges 1953. – *Menges K. H.* Zwei alt-mesopotamische Lehnwörter im Altaischen // Ural-Altaische Jahrbücher. – Bd. XXV. – 1953, S. 300–301.
180. Mestica 1946. – *Mestica E.* Dizionario della lingua italiana. – Torino, 1946.
181. Meyer 1891. – *Meyer G.* Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache. – Stassburg, 1891.
182. Meyer-Lübke 1935. – *Meyer-Lübke W.* Romanisches etymologisches Wörterbuch. – 3 Aufl. – Heidelberg, 1935.
183. Möller 1911. – *Möller H.* Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1911, S. 63–64, 133, 255–256, 99–100, 199, 141–142.
184. Morpurgo 1963. – *Morpurgo A.* (Morpurgo Davies A.) Mycenaeae Graecitatis Lexicon // Incunabula Graeca. – Vol. III. – Romae in Aedibus Athenaei, 1963, p. 240.
185. Mühlenbach, Endzelin 1923–1932/2. – *Mühlenbach K.* Lettisch-deutsches Wörterbuch / Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. – Bd. 1–4. – Riga: Lettisches Bildungsministerium, 1923–1932 (Bd. 2, S. 239).
186. Mühlenbach, Endzelin 1923–1946. – *Mühlenbach K.* Lettisch-deutsches Wörterbuch / Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin. – Bd. 1–6. – Riga: Lettisches Bildungsministerium, 1923–1946 (Bd. 3, S. 1074).
187. Muka 1911–1915, 1921; 1926–1928. – *Muka E.* Słownik dolnoserbiskeje rěcy a jeje narěcow. – T. I–III. – St. Pb.; Petrograd; Praha: Akademičeskaja tipografija; Česká Akademie věd a umění, 1911–1928.
188. Nehring 1935. – *Nehring A.* Studien zur indogermanischen Kultur und Urheimat // Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. – Bd. IV. – 1935, S. 73–77.
189. Pedersen 1909/1. – *Pedersen H.* Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen. – Bd. I. – Göttingen, 1909, S. 25, 52, 63, 187.
190. Pedersen 1941. – *Pedersen H.* Tocharisch vom Gesichtspunkt der indoeuropäischen Sprachvergleichung. – København, 1941.
191. Pfeifer 1999. – *Pfeifer W.* Etymologisches Wörterbuch des Deutschen / Erarbeitet unter der Leitung von W. Pfeifer. – 4 Aufl. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG, 1999, S. 15–16, 545–546, 556–557, 565, 741, 1213–1214, 1216, 1218.
192. Pokorny 1959. – *Pokorny J.* Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. – Bd. I. – Bern; München: Francke Verlag, 1959, S. 2, 3, 6, 33–34, 279, 477, 482–483, 574–577, 604–605, 648, 873.
193. Polański 1971–1976. – *Polański K.* Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich. – Zesz. 2–4. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: PAN, Komitet językoznawstwa, 1971–1976.
194. Poucha 1955. – *Poucha P.* Institutiones Linguae Tocharicae. – P. 1. – Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A. – Pragae (Praha): Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

195. Ramstedt 1946–1947. – *Ramstedt G. J.* The Relation of the Altaic languages to other language groups // *Journal de la Société Finno-Ougrienne*. – T. LIII. – Helsinki, 1946–1947, p. 25.
196. Schmidt 1890. – *Schmidt J.* Die Urheimat der Indogermanen und das europäische Zahlensystem. – Berlin, 1890.
197. Schneider 1942. – *Schneider K.* Beiträge zur tocharischen Wortkunde und Grammatik // *Indogermanische Forschungen*. – Bd. 58. – Berlin, 1942, S. 46.
198. Schott 1935. – *Schott A.* Indogermanisch – Semitisch – Sumerisch // *Germanen und Indogermanen / Volkstum, Sprache, Heimat, Kultur* (Festschrift für H. Hirt, hrsg. von H. Arntz). – Bd. II. – Heidelberg, 1935, S. 45–95.
199. Schuster 1974. – *Schuster H.S.* Die hattisch–hethitischen Bilinguen. – Bd. I. Eileitung. Texte und Kommentar. – T. 1. – Leiden: E.J. Brill, 1974.
200. Schuster-Šewc 1978–1996. – *Schuster-Šewc H.* Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. – Bd. 1–5 (H. 1–24). – Bautzen: VEB «Domovina», 1978–1996, S. 335–336.
201. Sieg, Siegling 1921. – *Sieg E., Siegling W.* Tocharische Sprachreste. – Bd. I. Die Texte A. Transcription. – Berlin; Leipzig: W. de Gruyter, 1921.
202. Sieg, Siegling 1931. – *Sieg E., Siegling W.* Tocharische Grammatik, bearb. im Gemeinschaft mit W. Schulze. – Göttingen, 1931.
203. Sieg, Siegling 1949–1953. – *Sieg E., Siegling W.* Tocharische Sprachreste. Sprache B. – H. 1/2. – Göttingen: Vandenhoeck–Ruprecht, 1949–1953.
204. Skok 1971/1. – *Skok P.* Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. – Knj. 1. – Zagreb : JAZU, 1971, s. 104–105, 596–597.
205. Sławski 1952–1956/1. – *Sławski F.* Słownik etymologiczny języka polskiego. – T. I. – Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1952–1956, S. 263.
206. Sławski 1963/2. – *Sławski F.* Słownik etymologiczny języka polskiego. – T. II. – Kraków: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1963, s. 239–240.
207. Slovník jazyka staroslověnského 1958–1997. – *Slovník jazyka staroslověnského: Lexicon. Linguae Palaeoslovenicae / Red.: Josef Kurz a Zoe Hauptová.* – Díl I–IV. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd (Academia), 1958 (1966)–1997.
208. Słownik prasłowiański 1974. – *Słownik prasłowiański / Opracowany przez zespół Zakładu słowianoznawstwa PAN. Pod redakcją Fr. Sławskiego.* — T. I (A–B). — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Zakład narodowy imienia Ossolińskich (Ossolineum). Wydawnictwo PAN, 1974, s. 89.
209. Słownik staropolski 1953–1992. – *Słownik staropolski / Pod redakcją St. Urbańczyka, W. Twardzika.* – T. 1–11. – Warszawa; Wrocław etc.: PAN. Zakład narodowy imienia Ossolińskich edition, 1953–1992.
210. Soden 1972. – *Soden W. von.* Akkadisches Handwörterbuch / Unter Benutzung des lexikalischen Nachlasses von Br. Meissner (1868–1947), bearbeitet von W. von Soden. – Bd. II. Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1972, S. 814, 863, 813.
211. Soden 1981. – *Soden W. von.* Akkadisches Handwörterbuch / Unter Benutzung des lexikalischen Nachlasses von B. Meissner (1868–1947), bearb. von W. von Soden. – Bd. III. – Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1981, S. 1427.
212. Spiegelberg 1925. – *Spiegelberg W.* Demotische Grammatik. – Heidelberg, 1925.

213. Staročeský slovník 1977–2008. – *Staročeský slovník* / Akademie věd České Republiky, Ústav pro jazyk český / Red. V. Šmilauer, J. Porák, E. Michalek, I. Němec, J. Pečírková. – 1–26. – Praha: Academia, 1977–2008.
214. Steinhauser 1962. – *Steinhauser W.* Slawisches im Weinerischen // Zeitschrift Muttersprache. – Reihe VII. – Wein, 1962, S. 165.
215. Stender-Petersen 1927. – *Stender-Petersen A.* Slavisch-germanische Lehnwortkunde. – Göteborg, 1927, S. 359–360.
216. Stokes 1894. – *Stokes W.* Urkeltischer Sprachschatz / Hgb. von A. Bezzenberger (= Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen von A. Fick. – 4. Aufl. – Teil 2). – Göttingen, 1894.
217. Thieme 1953. – *Thieme P.* Die Heimat der indogermanischen Gemeinsprache. – Wiesbaden, 1953, S. 586–587.
218. Torp 1909. – *Torp A.* Wortschatz der germanischen Spracheinheit / Unter Mitwirkung von H. Falk, gänzlich umgearbeitet von A. Torp (=Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen von A. Fick. – 4. Aufl., 3 Teil). – Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1909, S. 14.
219. Trautmann 1923. – *Trautmann R.* Baltisch-slavisches Wörterbuch. – Göttingen: Vandenhoeck – Ruprecht, 1923, S. 137.
220. Trautmann 1970. – *Trautmann R.* Baltisch-slavisches Wörterbuch. – 2. Aufl. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1970, S. 94, 119, 260.
221. Uhlenbeck 1898–1899. – *Uhlenbeck C.C.* Kurzgefasstes etymologisches wörterbuch der altindischen Sprache. – Amsterdam: Johannes Miller, 1898–1899, S. 489.
222. Vasmer 1923. – *Vasmer M.* Untersuchungen über ältesten Wohnsitze der Slaven. – I. Die Iranier in Südrussland. – Leipzig, 1923, S. 36.
223. Vries 1965. – *Vries J. de.* Nederlands etymologisch Woordenboek. – Aflevering VI (sikkeneurig–veil). – Leiden: E.J. Brill, 1963–1965, S. 649.
224. Walde 1928/1. – *Walde A.* Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen / Herausgegeben und bearb. von J. Pokorny. – Bd. I. – Berlin, 1928, S. 437, 492, 492–494.
225. Walde, Hoffman 1938–1954. – *Walde A.* Lateinisches etymologisches Wörterbuch. – 3., neubearb. Aufl. von J.B. Hofmann. – Bd. 1–2. – Heidelberg: C. Winter's Universitätsbuchhandlung, 1938–1954 [Bd. I (A–L). – 1938, S. 112, 208, 229–231].
226. Windekens 1944. – *Windekens A.J. van.* Lexique étymologique des dialectes tokhariens. – Löwen [Louvain], 1944 (Bibliothèque du Muséon, № 11).
227. Windekens 1976. – *Windekens A.J. van.* Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes. – Vol. 1. La phonétique et le vocabulaire. – Louvain: Centre International de Dialectologie Général, 1976.
228. Wüst 1956. – *Wüst W.* Idg. *peleku* – «Axt, Beil». Eine paläolinguistische Studie // Suomalaisen tiedeakatemia toimituksia. – Sarja B, Nide 93,1. – Helsinki, 1956, S. 17–23.
229. Zimmern 1917. – *Zimmern H.* Akkadische Fremdwörter als Beweis für den babylonischen Kultureinfluss. – 2-te durch vollständige Wörterverzeichnisse vermehrte Ausgabe. – Leipzig: J. C. Hinrichs, 1917, S. 12.
230. Zubatý 1945 – 1949. – *Zubatý J.* Studie a články. – Sv. 1. Výklady etymologické a lexikální. – Č. 1–2. – Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1945–1949.

СЕМАНТИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ-ОРНІТОНІМОМ

Гальчинська А.В.

Україна, м. Буча

Стаття присвячена дослідженню фразеологічних одиниць німецької мови з компонентом-орнітонімом. Особлива увага приділяється семантичним характеристикам цих фразеологічних одиниць.

Ключові слова: *фразеологічна одиниця, онім, орнітонім.*

В статье рассматриваются фразеологические единицы немецкого языка с компонентом-орнитонимом. Особое внимание уделяется семантическим особенностям этих фразеологических единиц.

Ключевые слова: *фразеологическая единица, оним, орнитоним.*

Der Beitrag über der Untersuchung der semantischen Besonderheiten der Phraseologismen der deutschen Sprache die als Komponente Vogelbezeichnungen enthalten.

Deskriptor: *Phraseologismen, Vogelbezeichnungen.*

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика, визнаючи зв'язок мови та культури, звертається до лексико-семантичного рівня мови, який опосередковано реагує на зміни в усіх прошарках людського суспільства. План змісту лексики є основним матеріалом вивчення специфічних рис національного світосприйняття.

Лінгвокультурологічний аспект вивчення лексичних одиниць можна вважати одним з основних у сучасній лінгвістиці. Розвиток мови та культури у взаємодії дозволяє розпізнати національно-культурні особливості лексики.

Деякі шари лексики найбільш яскраво виражають своєрідність даної лінгвокультури. Проте саме у фразеологічних одиницях (далі – ФО) національно-культурна маркованість виражається найбільш яскраво. Їх можна розглядати і як факти мови, і як факти культури.

У фразеологізмах віддзеркалюються світогляд, духовність, ментальність, естетичний світ і етична культура людини. Вміле використання їх надає мовленню масштабу і глибини, увиразнює його суть.

Метою праці є опис і пояснення особливостей семантики фразеологічних одиниць з компонентом-орнітонімом.

Виклад основного матеріалу. Категоріально-лексичним стрижнем групи «Орнітоніми» виступає сема «птаха», яка уточнюється і конкретизується в назвах птахів іншими (диференціальними) семами.

Загалом серед фразеологізмів німецької мови виокремлюються назви таких птахів, як: der Adler (орел), die Eule (сова), die Gans (гуска), der Geier (коршун), der Hahn (півень), das Huhn (курка), die Krähe (ворона), der Kuckuck (зозуля), der Rohrspatz (польовий горобець), der Spatz (горобець), die Nachtigall (соловей), der Pfau (пава), der Rabe (ворон), die Taube (голуб).

У дослідженні визначено, що більшість аналізованих фразеологізмів антропоцентричні. За ознакою антропоцентричності всі фразеологізми з компонентом-орнітонімом поділяються на чотири групи, що відображають:

- 1) зовнішні дані і фізичний стан людини;
- 2) інтелект, спадковість, життєвий досвід;
- 3) риси характеру і взаємини між людьми;
- 4) емоції й почуття.

У **першій** групі зустрічаються ФО, які переважно відображають зовнішність і фізичний стан людини як зі знаком «+» (*позитивна конотація*), так і зі знаком «-» (*негативна конотація*), пор., зокрема:

I. ФО зі знаком «+»:

орел у німецькій лінгвокультурі асоціюються з хорошим зором, деякі лексеми підкреслюють і зовнішню подібність з орлом: *Adleraugen* – *орлине око*; *Adlernase* – *орлиний ніс*.

II. ФО зі знаком «-»:

1) лелека жартівливо-іронічно характеризує людей з довгими, худими ногами:

- *wie ein Storch im Sala t* – *довгий (довготелесий) як лелека*.

2) Качка теж вживається у фразеологізмах з негативною конотацією:

- *Lahme Ente* – *повільна людина*;
- *Watscheln wie eine Ente* – *йти перевальцем*.

3) Сова зазвичай позначає людей непривабливої зовнішності: *aussehen wie eine Eule*.

4) Зяблик входить до складу ФО, що позначає грязнулю та нечупару:

- *Schmutzfink*.

До цієї ж першої групи антропоцентричних фразеологічних утворень із певним застереженням можливе включення також синтаксичних структур з нейтральним, власне чітко немаркованим конотаційно-семіотичним контекстом. Так, наприклад, складна фразеологічного типу граматична конструкція *früh mit den Hühnern zu Bette und auf mit den Hahn um die Wette*

характеризує людину з біоритмом «жайворонка», здатну ефективніше працювати в першій половині дня.

Друга група проаналізованих ФО характеризує людину за параметрами, що свідчать про її інтелектуальний рівень, спадковість, соціально-психологічні акценти суспільної прагматики життєвого досвіду.

Прикладом ФО, що говорять про спадковість, є:

- *wie die Hühner gackern, so die Küchlein* – яблуко від яблуні недалеко падає.

Про людину з великим життєвим досвідом, яку важко обдурити, говорять: *Alte Krähen sind schwer zu fangen* - Старого (стріляного) горобця на полові не обдуриш (не зловиш).

Людині недосвідченій, яка хоче дати пораду, кажуть:

- *Das Ei will klüger sein als die Henne* – яйця курку не навчають

Про перевагу чогось посереднього, але досяжного над чимось кращим, але недосяжним, свідчить ФО:

- *Besser ein Spatz in der Hand, als eine Taube auf dem Dach* – краще синиця в руках, ніж журавель в небі.

Займатись чимось безкорисним, непотрібним іншими словами звучить, як:

- *Eulen nach Athen tragen* – їхати в Тулу зі своїм самоваром.

Враження про людину складається з того, як вона поводить себе:

- *Am Neste kann man sehen, was für ein Vogel drin wohnt* - Знати (видно) пана по халяхах; Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті;

- *Den Vogel erkennt man an den Federn* - Чути птаха по голосу.

У **третій** групі ФО відображаються деякі типові риси характеру, такі як:

бундючність, погордливість, пухатість, чванливість: *Stolz wie ein Pfau* – пухатий, як пава;

лінь: *Gebratene Tauben in den Mund fliegen* – чекати кращого, нічого не роблячи;

сварливість: *schimpfen wie ein Rohrspatz* – розкричатись;

невихованість: *Vögel unter dem Hut haben* – людина, що не знімає головного убору в приміщенні;

зарозумілість, зверхність: *Wie ein Pfau Rad schlagen* - зазнаватись;

задерикуватість, задирливість, задиркуватість: *wie ein Hahn hochgehen* – розійтись як півень.

До цієї ж групи віднесено фразеологізми, що характеризують взаємовідносини між людьми.

Про вимушеність людини поводитись відповідно до того, до якої спільноти вона потрапила, говорить ФО: *Bei Wölfen und Eulen lernt man das Heulen* – з вовками жити – по вовчи вити.

Про людей, схильних обговорювати та засуджувати інших, кажуть:

- *Alle seine Hühner und Gänse herzhählen* – перемивати кісточки;
- *Pfau, schau deine Beine* – не засуджуй інших, подивись на себе.

Поданий нижче фразеологізм говорить про те, що в одній справі має бути лише один головний, кілька людей керувати не можуть: *Zwei Hähne taugen nicht auf einen Mist* – два ведмеді в одній берлозі не помістяться. Здатність завдати комусь неприємностей описується у ФО *Jemandem ein Kuckucksei ins Nest legen* – нашкодити комусь. Наступний фразеологізм ілюструє необхідність єднання між людьми для досягнення спільної мети: *Eine Schwalbe macht keinen Frühling* – один солдат – не полк.

Четверту групу ФО з компонентом-орнітонімом становлять одиниці, що позначають емоції, емоційні стани та почуття, притаманні людині, наприклад:

здивування: *Da brat mir (aber) einen Storch!* - в такому випадку я вже нічому не дивуюсь!;

невдоволення: *Der will einen Storch gebraten haben!* – на нього не вгодиш!;

сором: *Rot wie ein Puter* – червоний як рак;

любов дітей до батьків: *Man hält seine eigenen Gänse für Schwäne* – дитя хоч і криве, але батькам миле [3].

Висновки. Семантичні особливості розглянутих ФО: німецької мови з компонентом-орнітонімом свідчать про те, що більшість з них здатна в образній формі характеризувати людину, отже, є антропоцентричними.

За ознакою антропоцентричності всі розглянуті фразеологізми з компонентом-орнітонімом поділяються на чотири групи, в яких ФО відображають: 1) зовнішні дані і фізичний стан людини; 2) інтелект, спадковість, життєвий досвід; 3) риси характеру і взаємини між людьми; 4) емоції й почуття.

ФО можуть бути охарактеризовані як такі, що мають *негативну, позитивну і нейтральну конотації*. Загалом, серед досліджених ФО найбільше зустрічається з нейтральною конотацією (113 од., 65,1%). Далі йдуть фразеологізми з негативною семантикою (44 од., 25,6%). ФО, що позначають позитивні поняття, представляють найменшу групу (17 од., 9,3%).

ЛІТЕРАТУРА

1. Каримова Р. Х. Семантика зоонимов во фразеологии немецкого и русского языков [Электронный ресурс] / Р. Х. Каримова // Политическая лингвистика. – 2005. – №16 (Karimova R.H. Semantika zoonimov vo frazeologii nemetskogo i russkogo yazykov [Jelektronnyj resurs] / R.H. Karimova // Politicheskaya lingvistika. – 2005. – №16).
2. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык. Landeskunde durch die Sprache: Лингвострановедческий словарь / Д.Г. Мальцева. – 2-е изд., исп. и доп. – М.: ООО Издательство «Русские словари»: ООО «Издательство Астрель», 2001. – 416 с. (Mal'tseva D.G. Germaniya: strana i yazyk. Landeskunde durch die Sprache: Lingvostranovedcheskij slovar' / D.G. Mal'tseva. – 2-e izd., isp. i dop. – M.: ООО Izdatel'stvo «Russkie slovari»: ООО «Izdatel'stvo Astrel'», 2001. – 416 s.).
3. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологизмы / Д.Г. Мальцева: Пособ. по нем. языку. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1991. – 175 с. (Mal'tseva D.G. Stranovedenie cherez frazeologizmy / D.G. Mal'tseva. Posobie po nemetskomu yazyku. – M.: Izd-vo «Vysshaya shkola», 1991. – 175 s.).
4. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – М.: Изд-во «Азбуковник», 1999 (Ozhegov S.I. Tolkovyj slovar' russkogo yazyka: 80 000 slov i frazeologicheskikh vyrazhenij / S. I. Ozhegov, N. Ju. Shvedova. – 4-e izd., dop. – M.: Izd-vo «Azbukovnik», 1999).
5. Скрипник Л.Г. Фразеологія // Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За загальною редакцією І.К. Білодіда. Відповідальний редактор (цього тому) М. А. Жовтобрюх. Рецензенти: Л.І. Недбайло, Л. О. Родніна. – К.: Вид-во «Наукова думка», 1973. – С. 331-435. (Skrypnyk L.H. Frazeolohiya // Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Leksyka i frazeolohiya / Za zahal'noyu redaktsiyeyu I.K. Bilodida. Vidpovidal'nyy redaktor (ts'oho tomu) M.A. Zhovtobryukh. Retsenzenty: L.I. Nedbaylo, L. O. Rodnina. – K.: Vyd-vo «Naukova dumka», 1973. – S. 331-435).
6. Словник фразеологізмів української мови / Відповідальний редактор В.О. Винник. – К., 2003. (Slovnyk frazeolohizmiv ukrayins'koyi movy / Vidpovidal'nyy redaktor V.O. Vynnyk. – K., 2003).
7. Степанова З.М. Национально-культурная специфика немецких фразеологизмов с опорным компонентом фитонимом / Степанова З.М., Булатова А.О., Хомяков Е.А. [Электронный ресурс] // Филологические науки 3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2011/Philologia/3_93694.doc.htm (Stepanova Z.M. Nacional'no-kul'turnaya spetsifika nemetskih frazeologizmov s opornym komponentom fitonimom / Stepanova Z.M., Bulatova A.O., Homjakov E.A. [Elektronnyj resurs] // Filologicheskie nauki 3. Teoreticheskie i metodologicheskie problemy issledovaniya yazyka. – Rezhim dostupa: http://www.rusnauka.com/27_NNM_2011/Philologia/3_93694.doc.htm).
8. Фразеологічний словник української мови: в 2-х кн. / Редколегія: Л. С. Паламарчук (голова) та ін. – Кн. 1-2. – 1993 (2-вид. – 1999). – К.: Вид-во «Наукова думка». (Frazeolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: v 2-kh kn. / Redkolehiya: L. S. Palamarchuk (holova) ta in. – Kn. 1-2. – 1993 (2-vyd. – 1999). – K.: Vyd-vo «Naukova dumka»).

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

Романюк Н.В.

Україна, м. Запоріжжя

У статті розглядаються жанрові та тематичні особливості дитячої періодики. Подаються результати аналізу змісту, тематики матеріалів та основних рубрик дитячих журналів.

Ключові слова: *дитяча періодика, дитячий журнал, жанри, тематика, рубрики.*

В статье рассматриваются жанровые и тематические особенности детской периодики. Представлены результаты анализа содержания, тематики материалов и основных рубрик детских журналов.

Ключевые слова: *детская периодика, детский журнал, жанры, тематика, рубрики.*

The article examines the genre and thematic features of juvenile periodicals. The author presents the results of content analysis of children's magazines, the study of their subject matter as well as of the materials of their main rubrics.

Keywords: *juvenile periodicals, children's magazines, genres, subject matter, rubrics.*

Постановка проблеми. Сучасні українські дитячі журнали й газети є одним із потужних сегментів галузі дитячої літератури. На сьогодні Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України зареєстровано майже 500 періодичних видань для дітей. У передплатному каталозі України налічується 121 найменування газет та журналів для маленьких читачів. Вони розрізняються:

за тематикою (навчальні, пізнавальні, ігрові, розвивальні, літературні, довідкові й розважальні видання);

за віковою ознакою читачів (для малят, дошкільнят, молодших школярів, підлітків);

за гендерними характеристиками (для хлопчиків і дівчаток);

за мовою [1, с. 144].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиліть різні аспекти функціонування сучасної дитячої преси в Україні отримали різний ступінь висвітлення у працях вітчизняних науковців. Так, Е. Огар, В. Кизилова зосередили увагу на тлумаченні понять «дитяче видання», «дитяча література», «література для дітей», «література для дітей та юнацтва», «література дитячого кола читання». Е. Огар [5] у своїх роботах також пропонує аналітичну інформацію про редакційно-

видавничу підготовку видань для дітей та про психологію сприйняття текстів маленьким читачем. Авторка окреслює особливості підготовки тексту видань для читачів-початківців і визначає критерії видавничої оцінки продукції для наймолодших. Конструктивно-композиційний аспект проблематики у виданнях для дітей розглядає Н. Кіт [4]. Н. Шевченко [7] аналізує гендерні аспекти текстових і зображувальних матеріалів. У працях Ю. Стадницької [6] міститься інформація про змістове наповнення дитячих видань; В. Кизилова [3], Т. Давидченко [2], Н. Вернигора та ін. досліджували жанрово-тематичний аспект дитячої літератури.

Мета роботи полягає у виявленні жанрових і тематичних особливостей дитячих журналів «Пізнайко», «Барвінок», «Крилаті» та газет «Казковий вечір», «Велика дитяча газета».

Виклад основного матеріалу. Сучасний ринок дитячих періодичних видань характеризується перенасиченням такого типу продукції, якій властиві одноманітність в оформленні, схожість у рубрикації, у підборі завдань і конкурсів. Серед журналів і газет, які активно борються за своє місце в переліку поширених дитячих видань, варто назвати українськомовні «Барвінок», «Крилаті» та «Пізнайко» і газети «Казковий вечір» та «Велика дитяча газета».

І.1. Журнал «Барвінок» увійшов до групи найпопулярніших дитячих читанок. Тематика рубрик «Барвінка» досить різнопланова. Тут є інформація-відповідь на запитання «Хто? Де? Коли? Чому? Як? Навіщо? Скільки?», потрібні відповіді можна знайти і в рубриках «З торбинки дядечка запитальника» «Чи правда, що...?». Наявний і матеріал для тих, хто любить читати – рубрика «Ми любимо читати». Для малечі пропонують «Банк усіляких цікавинок», для відпочинку та розвитку є «Міністерство охорони загадок», «Книга золотих Казок, «Товариство відважних боягузів», «Перехрестя веселих забав», «Веселий кіш» та ін. Так, наприклад, у рубриці «Хто? Де? Коли? Чому? Як? Навіщо? Скільки?» можна знайти цікаві історії на різноманітні теми: кораблі, рослини, тварини, падаючі вежі тощо. Досить часто в рубриці висвітлюють ті питання, про які запитують у редакції. Причому ці історії пишуть самі читачі журналу, тому можна зробити висновок, що все, що висвітлюється в матеріалах цієї рубрики, є цікавим для малюків.

«Календарик нагадайлик» пропонує відомості про християнські (свято Юрія й Георгія, Великдень, Благовіщення та ін.) й державні свята (День Державного Прапора, День Чорнобильської трагедії, Міжнародний день сім'ї тощо), напередодні яких описують традиції їх

святкування. Нагадують тут і про День народження українських поетів і письменників, а також інформують про певні історичні події. На нашу думку, це позитивно характеризує видання, адже завдяки такій рубриці діти розуміють Україну як країну з великою історією. Подібні розповіді, оповідання, нариси виховують молоде покоління в національно-патріотичному дусі.

У рубриці «Ми любимо читати» публікують повісті, казки, легенди та оповідання. На сторінках журналу діти мають можливість ознайомитися з казками не лише України, але й інших країн, зокрема, Італії, Франції, Німеччини.

Тематика друкованих прозових творів надзвичайно різна, адже автори порушують проблеми морально-етичного, соціально-побутового, психологічного, національно-патріотичного плану. У кожному номері журналу маленький читач може знайти щось цікаве для себе.

Не менш важливими, на нашу думку, є рубрики «Наш скарб – рідна мова» і «Це твоя Україна». Тут є як повчальні історії про українську мову, так і різні вправи й завдання, спрямовані на краще розуміння національної мови (наприклад: *«У кожному рядку знайдіть щось зайве і поясніть свій вибір: гірка (Б), горішній (Т), гора (Ж), вгорі (Д), гірський (Ш), горе (С)»*). Правильні відповіді до завдань на запам'ятовування граматичних та інших правил подають у наступному номері журналу.

На жаль, редактори допускають помилки саме на правила правопису. Наприклад, пропонують читачам запам'ятати таке відмінювання слова «звір»: *Звір (Наз.в.), звіря (Род.в.), звірю (Дав.в.), звіря (Зн.в.), звірем (Ор.в.)*, хоча правильним є *звіра (Род.в.), звіру (Дав.в.), звіром (Ор.в.)*. Також розміщені завдання на встановлення відповідності чи помилок у словах, які корисно буде виконувати читачам журналу.

Можна прочитати і надзвичайно цікаві й пізнавальні історії про ті куточки України, про які діти ніколи не чули, побачити багато фотографій з краєвидами, дізнатися про місця для відпочинку, про різні музеї та заповідники на території України, архітектурні пам'ятки.

Ураховує редакційний колектив журналу й гендерні особливості читацької аудиторії. Рубрика «Принцеса» створена для маленьких модниць, «Клуб «Форвард» – для маленьких спортсменів. Дівчаткам розповідають про модні новинки, розміщують різножанрові публікації, які допомагають порадами щодо догляду за своєю зовнішністю, навчають маленьких леді правилам гігієни, розкривають секрети прибирання в кімнаті, навчають шиттю та приготуванню простих страв.

Хлопчиків інформують про важливість спорту в сучасному житті, а також для них розміщують опис різних вправ, які можна виконувати самотійно, з друзями чи з батьком; подають розповіді про найвідоміших і найтитулованіших спортсменів не лише України, але й світу. Тут подані оповіді, інформаційні інтерв'ю та портретні нариси. Такими публікаціями видання сприяє розвитку сили духу, прагнення до перемоги.

Отже, на сторінках журналу «Барвінок» представлено тексти різних жанрів: казки (народні, літературні про тварин, соціально-побутові; колажі), повісті-казки, загадки, пізнавальні оповідання, легенди та історії, поезії, інтелектуально-розважальні завдання та ігри (головоломки, лабіринти, кросворди, розмальовки, ігри), різного роду завдання.

1.2. Журнал «Крилаті» не виділяється великою кількістю рубрик. Із 2012 р. видання змінює свій формат і до вже звичних рубрик («Відомі імена», «Поетична сторінка», «Календарик», «Свято в нашому домі», «Читальня», «Забавлянки від Богданки», «Саморобки», «Художня майстерня», «Горішки для розуму») додає нові – «Мандрівка у космос», «Зоопарк», «Сторінка психолога», «Шаради і загадки» та «Мовні ігри».

Як і в журналі «Барвінок», тут є рубрика «Календарик», у якій подаються публікації про те, які визначні події відбудуться найближчим часом (річниця від Дня народження відомої людини, державні чи християнські свята тощо), також ідеться про важливі дати з історії українського народу та про наслідки, які мала та чи інша подія для подальшого розвитку нашої держави.

«Читальня» аналогічна рубриці «Ми любимо читати» у журналі «Барвінок», вона містить різні повісті, казки, легенди та оповідання. Теми тут теж різні: історичні, соціально-побутові, однак основна їхня функція – виховна, акцент – на патріотичному вихованні.

Важливою є рубрика «Мовні ігри», де за допомогою ігор, кросвордів і завдань дитина має можливість краще оволодіти українською мовою, а також навчитися правильно писати навіть складні для її віку слова. Завдання підібрані з урахуванням патріотичного впливу текстів. У ході аналізу тут не виявлено порушення правопису чи неточності у слововживанні.

Наповнюють рубрики «Забавлянки від Богданки» та «Горішки для розуму» різні задачі та завдання на розвиток логічного мислення, а також незвичайні малюнки для вишивки, які спершу треба правильно розфарбувати, а вже потім братися до вишивання. Саме ця тема сприяє продовженню традиції вишиванок.

Рубрика «Сторінка психолога» є дуже корисною та необхідною для сучасних дітей. Тут вони можуть прочитати поради щодо того, як позбавитися сором'язливості або ж як поводитися в тій чи іншій ситуації. Окрім порад, психолог відповідає на запитання, які цікавлять читачів. Переважає тут коментар експерта в певній галузі психології, інформаційне інтерв'ю з лікарем.

1.3. Популярністю користується і журнал «Пізнайко», зокрема «Пізнайко від 6». Основні рубрики журналу: «Пригоди», «Знай наших», «Світ за очі», «Кросворд», «Читалка», «Батьківщина», «Україна – країна героїв», «Чудасія». У журналі є рубрика для вивчення англійської мови, але вона зовсім невеличка. Натомість літературна складова журналу досить потужна і, на перший погляд, може налякати юних читачів своїм обсягом, а тому художнє та дизайнерське оформлення журналу виконано так, щоб привернути увагу до віршів, оповідань, загадок, прислів'їв.

Рубрика «Пригоди» журналу «Пізнайко» відрізняє його від інших подібних видань тим, що головний герой журналу – борсучок Пізнайко – подорожує незвичними для дітей закладами (наприклад, Австрійське посольство в Києві, Федерація футболу України і т.д.), розповідає про них, наголошуючи на їхніх особливостях. Усе це оформлено у своєрідний репортажний текст.

У рубриці «Знай наших» розповідається про визначні досягнення українців. Причому не лише спортсменів чи музикантів, які прославилися на всю країну, але й про звичайних людей, які власними силами змогли досягти своєї мети.

Про різні країни, про людей, які там живуть, їхні звичаї та звички розповідає рубрика «Світ за очі». Тут багато ілюстрацій із зображенням найвідоміших місць та історичних пам'яток певної країни. Такі фоторепортажі є цікавими не лише дітям, але й батькам, оскільки картинки унаочнюють поданий текст, образ пам'ятки надовго збережеться в уяві читачів.

Рубрика «Читалка» схожа на рубрики в журналах «Крилаті» і «Барвінок» («Читальня» та «Ми любимо читати» відповідно). Казки, вірші (наприклад, Наталі Забіли), прислів'я та приказки, різноманітні легенди, загадки, повісті, багато оповідань – усе це можна знайти і прочитати саме тут, адже діти здатні зрозуміти і запам'ятати казку, повторити пісеньку.

На виховання маленьких читачів у патріотичному дусі спрямовані рубрики «Батьківщина» та «Україна – країна героїв», де мова йде про

Україну, про її людей, міста та села. Тут можна прочитати статті про історичні події, героїв України. Іноді ці історії подають у формі малюнків або коміксів.

Як бачимо, на сторінках названих українських журналів дуже багато подібних рубрик, які дещо відрізняються лише назвою. Це пояснюється тим, що всі дитячі видання мають спільну мету – виховання розумної дитини, яка виросте справжнім патріотом своєї Батьківщини.

II. Що стосується дитячих газет, то їх вибір не такий великий, як журналів, вони не користуються такою популярністю, як останні. Це пов'язано з тим, що не всі газети виходять у кольоровому оформленні, а дітям цікавіше дивитися й читати те, що яскраве та впадає в око. Для характеристики сучасних дитячих газет України у статті розглядаються матеріали газет: «Казковий вечір» і «Велика дитяча газета».

II.1. Газета «Казковий вечір» – дитяча щотижнева повноколірна газета, що видається українською мовою. Головна ідея – допомогти дітям увійти у світ читання.

Основний тематичний матеріал – це 7 казок на 7 днів тижня, які проілюстровані художниками саме для цього видання, але одними казками засновники не обмежуються. Газета має дуже цікаві рубрики: «Таємниці Всесвіту», «Лапи, крила та хвости», «Справжнє диво», «Пояснючка», «Пальчики оближеш», «Невгамовний пензлик», «Спортмайданчик», «Веселинка».

Цікавою для читачів, на наш погляд, є рубрика «Лапи, крила та хвости». З неї маленькі читачі дізнаються про різноманітних тварин, птахів, земноводних та ін. Тут вони можуть знайти історичні відомості про тих тварин, які раніше населяли планету Земля, довідкові статті з «Червоної книги» про представників флори й фауни. Заслужовують на увагу і поради юним читачам щодо виховання й догляду за їхніми домашніми улюбленцями.

На сторінках рубрики «Невгамовний пензлик» читачі знаходять різні техніки малювання, за допомогою яких можуть навчитися зображувати як найпростіші об'єкти, так і справжні шедеври. Наприклад, схема малювання соняшника подана під назвою «Улюбленець сонця». Текст розповідає про те, що «цю сонцелюбну рослину завезли до Європи з далеких мексиканських степів». У розповіді використані терміни, які тлумачаться у виносках: «селекціонер – людина, що виводить нові сорти рослин. Силос – соковитий корм, який отримують заквашуванням подрібнених рослин у спеціальних ямах». Маленький читач не лише навчається малюванню, а й дізнається цікаві історії про предмет

зображення. Містяться й оповіді про відомих художників і їхні секрети малювання.

Є в газеті і рубрика, у якій читачі мають змогу побачити своє повідомлення чи запитання, це – «Пояснючка». Редакція газети намагається відповісти на всі запитання читачів, або ставить свої запитання (*«Чому пугач не співає?»*, *«Чому море солоне?»* тощо), а читачі на них відповідають (наприклад: *«Бо боїться розбудити лісових мешканців»*, *«Уночі його ніхто не слухає»* та ін.). Маленькі читачі мають змогу відчути себе експертами в певних питаннях.

На шпальтах газети «Казковий вечір» можна знайти кросворди, сканворди, загадки, математичні задачі та інші матеріали, спрямовані на розвиток логічного мислення дитини. Редакція на сторінках газети влаштовує різні конкурси й обіцяє переможцям подарунки.

II.2. Газета *«Велика дитяча газета»* – видання для дітей від 9 до 12 років. «ВДГ» – «Видумуй. Думай. Грай», саме так розшифровуються перші літери видання. Це і є постійним заклик газети, який зазначається в кожному номері на обкладинці. Газета має багато цікавих і різних рубрик. Зокрема, найпопулярніші з них: «Рекорди України», «Клуб питайликів», «Цікава Україна», «Зелений патруль», «Я – лідер», «Оповідання», «Арт-майстерня», «Школа виживання», «Свято», «Мальовані завдання».

«Рекорди України», «Цікава Україна» – це надзвичайно цікаві й пізнавальні рубрики. У першій ідеться про визначні рекордні дані нашої країни, а також про досягнення видатних українців, які прославили Україну на весь світ. Друга розповідає про відомі місця, споруди, архітектурні пам'ятки, парки, собори та ін.

Справжніх переможців допоможе виховати рубрика з назвою «Я – лідер». Тут дітям розповідають про важливість бути лідером, а також допомагають набути справжні лідерські якості. Є тут і розповіді про тих людей, які змогли досягти в житті певних висот завдяки таким ознакам і, можливо, їхній приклад стане для дитини певним поштовхом до розуміння важливості досягнення своєї мети і не здаватися на шляху до здійснення заповітної мрії.

У рубриці «Свято» пропонують інформацію про свята, подають поради про те, як краще їх відсвяткувати, а також сценарії святкування. Діти з оповідань дізнаються, як проводять деякі свята в різних країнах світу, які є відмінності і в чому полягає схожість з українськими традиціями. Виокремлюють і свята, які не властиві нам, українцями, і які набувають усе більшої популярності.

Рубрика «Клуб питайликів» містить відповіді на запитання читачів. Схожа за змістовим наповненням на рубрику «Пояснючка» з газети «Казковий вечір».

Висновки. Наведені вище дані про жанрово-тематичне розмаїття деяких сучасних популярних видань із серії «Дитяча періодика» переконливо свідчать, що дитячі газети й журнали мають приблизно однакову тематику своїх рубрик. Тема патріотичного виховання зараз набуває неабиякої актуальності, тому майже кожне видання містить рубрики про Україну і видатних українців – «Рекорди України», «Цікава Україна» (газета «Велика дитяча газета»), «Батьківщина», «Україна – країна героїв» (журнал «Пізнайко»), «Наш скарб – рідна мова», «Це твоя Україна» (журнал «Барвінок»). Тут у художній формі змальовують сторінки історії України. Домінують прозові оповідання, розповіді, а також наявні інформаційні інтерв'ю з відомими українцями (письменниками, акторами, спортсменами).

Морально-етичні норми поведінки дитини, її стосунки з однолітками, її місце в навколишньому світі; навчання та пізнання – не менш цікаві теми для маленького читача. Редактори аналізованих видань віддають перевагу порадам і коментарям психологів.

Важливими у формуванні особистості дитини є народні і літературні казки, перекази, історії, повчального змісту поезії. Власне все те, що послідовно й професійно переконливо спрямовано на національно-патріотичні імперативи суспільного буття сучасної України у її звитязних змаганнях за Демократію, Свободу і Незалежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернигора Н.М. Жанрова специфіка текстів для дітей / Н. М. Вернигора // Комунікативно-мовні процеси в сучасному медіапросторі: Матеріали XIII міжнародної науково-практичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови «Мовні процеси в сучасному медіапросторі» / За редакцією В.В. Різун. – К. – 2008. – С. 144–148. (Vernyhora N.M. Zhanrova spetsyfika tekstiv dlya ditey / N.M. Vernyhora // Komunikatyvno-movni protsesy v suchasnomu mediaprostori: Materialy XIII mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi z problem funktsionuvannya i rozvytku ukrayins'koyi movy «Movni protsesy v suchasnomu mediaprostori» / Za redaktsiyeyu V.V. Rizuna. – K. – 2008. – S. 144–148).

2. Давидченко Т.С. Сучасна преса для дітей в Україні: переваги та недоліки / Т. С. Давидченко // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2008. – № 16. – С. 123–134. (Davydchenko T.S. Suchasna presa dlya ditey v Ukrayini: perevahy ta nedoliky / T. S. Davydchenko // Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky. – 2008. – No. 16. – S. 123–134).

3. Кизилова В.В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи / В.В. Кизилова // Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвузівський

збірник наукових статей / Відповідальний редактор В.А. Зарва. – 2009. – Вип. 20: Лінгвістика і літературознавство. – С. 236–238. (Kyzylova V.V. Dytyacha literatura: stan, problemy, perspektyvy / V.V. Kyzylova // Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi: Mizhvuzivs'ky zbirnyk naukovykh statey / Vidpovidal'ny redaktor V.A. Zarva. – 2009. – Vyp. 20: Linhvistyka i literaturoznavstvo. – S. 236–238).

4. Кіт Н.О. Особливості конструктивно-композиційного вирішення журналу для дошкільників: єдність у різноманітності / Н.О. Кіт // Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Т. 10. – С. 84–88 (Kit N.O. Osoblyvosti konstruktivno-kompozytsiynoho vyrishennya zhurnalu dlya doshkil'nykiv: yednist' u riznomanitnosti / N.O. Kit // Naukovi zapysky Instytutu Zhurnalistyky Kyivs'koho national'noho universytety imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2003. – T. 10. – S. 84–88).

5. Огар Е.І. Культура дитячого видання: основні складові успіху / Е.І. Огар // Поліграфія і видавнича справа. – 2002. – № 39. – С. 128–134. (Ohar E.I. Kul'tura dytyachoho vydannya: osnovni skladovi uspikhu / E.I. Ohar // Polihrafiya i vydavnycha sprava. – 2002. – No. 39. – S. 128–134).

6. Стадницька Ю.Ю. Цільове призначення і функціональність дитячого часопису (на матеріалах галицьких дитячих періодичних видань 20-30-х рр. XX ст.) / Ю.Ю. Стадницька // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 84–89 (Stadnyts'ka Yu.Yu. Tsil'ove pryznachennya i funktsional'nist' dytyachoho chasopysu (na materialakh halyts'kykh dytyachykh periodychnykh vydan' 20-30-kh rr. XX st.) / Yu.Yu. Stadnyts'ka // Tele- ta radiozhurnalistyka. – 2010. – Vyp. 9. – Ch. 1. – S. 84–89).

7. Шевченко Н. Гендерний аналіз текстів літератури для дітей: лексико-граматичний зріз мови / Н. Шевченко // Стиль і текст. – К.: Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2005. – Вип. 6. – С. 157–163. (Shevchenko N. Hendernyy analiz tekstiv literatury dlya ditey: leksyko-hramatychnyy zriz movy / N. Shevchenko // Styl' i tekst. – K.: Instytut Zhurnalistyky Kyivs'koho national'noho universytety imeni Tarasa Shevchenka, 2005. – Vyp. 6. – S. 157–163).

**ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТУ ЖИТТЯ
(НА МАТЕРІАЛІ «АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ФРАЗЕОЛОГІЧНОГО
СЛОВНИКА» [УКЛАДАЧ – К. Т. БАРАНЦЕВ])**

**Степанов В.В.
Україна, м. Суми**

У статті розглядається процес фреймового моделювання концепту ЖИТТЯ, який здійснюється за формулою «поняття – пропозиція – слот» за допомогою схем базових фреймів (предметного та посесивного) шляхом аналізу глибинної структури прислів'їв англо-українського паралельного корпусу паремій, представлених в «Англо-українському фразеологічному словнику» (укладач – К. Т. Баранцев). Наводяться ілюстративні схеми фреймової моделі досліджуваного концепту, а також відповідні засоби вербалізації його складових елементів.

Ключові слова: *концепт, фрейм та його структура, базові фрейми, прислів'я, глибинна структура прислів'я (тема, рема), корпус, паралельний корпус.*

В статье рассматривается процесс фреймового моделирования концепта ЖИЗНЬ, который осуществляется по формуле «понятие – пропозиция – слот» при помощи схем базовых фреймов (предметного и посессивного) путём анализа глубинной структуры пословиц англо-украинского параллельного корпуса паремий, представленных в «Англо-украинском фразеологическом словаре» (составитель – К. Т. Баранцев.) Приводятся иллюстративные схемы фреймовой модели исследуемого концепта, а также соответствующие средства вербализации его составных элементов.

Ключевые слова: *концепт, фрейм и его структура, базовые фреймы, пословица, глубинная структура пословицы (тема, рема), корпус, параллельный корпус.*

The article deals with the process of producing frame models of the LIFE concept implemented according to the formula «idea – proposition – slot» by means of basic frame schemes (subjective and possessive ones) through analyzing the inner structure of proverbs within an English-Ukrainian parallel proverb corpus, taken from «English-Ukrainian phraseological dictionary» (by K. T Barantsev). The article also presents illustrative frame-model schemes of the studied concept as well as corresponding means that verbalize its elements.

Key words: *concept, frame and its structure, basic frames, proverb, inner proverb structure (theme, rheme), corpus, parallel corpus.*

Постановка проблеми. Одним із провідних напрямів сучасних когнітивних досліджень є вивчення структурованих знань, які подаються у вигляді особливих когнітивних моделей – фреймів. У рамках цього дослідження фрейм використовується як засіб узагальненої візуальної

схематизації концепту, що розглядається та моделюється на матеріалі релевантних паремійних джерел, зібраних у єдину систему дослідницько-ілюстративних ресурсів – корпус.

Вивчення фреймової репрезентації знань має усталені традиції (Р. Абельсон, С.А. Жаботинська, М. Мінський, Н.В. Таценко, Ч. Філлмор, Р. Шенк та ін.), що у поєднанні з відомою теоретичною базою для створення та застосування лінгвістичних корпусів (П. Бейкер, Е. Вільсон, Е. Гарді, Т. МакІнері та ін.) уможлиблює їхнє комбінування з метою фреймового моделювання концептів на сформованому паремійному корпусі текстів. Водночас, з позицій когнітивної лінгвістики й пареміології важливим вважається питання, яким чином можливо сконструювати та відтворити у графічному вигляді фреймову модель концепту ЖИТТЯ саме на матеріалі прислівних одиниць корпусу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна когнітивна лінгвістика постає наукою, яка вивчає способи отримання, обробки, зберігання та використання вербалізованих знань. Це – знання про мову як таку, а також про відображену за допомогою неї картину світу.

Під картиною світу у найбільш загальному сенсі розуміють упорядковану сукупність знань про дійсність, що сформувалася в суспільній, груповій або індивідуальній свідомості [9, с. 51]. Картина світу, у свою чергу, поділяється на такі види, як *об'єктивно існуюча, когнітивна та мовна картини світу*.

Об'єктивно існуюча картина світу виступає об'єктом пізнавальної діяльності людини, унаслідок чого в індивідуальній або колективній свідомості формується когнітивна картина світу як ментальний образ дійсності, результат безпосереднього чуттєвого та раціонального світосприйняття.

Найбільш значущі елементи *когнітивної картини світу* знаходять своє відображення у мовній картині світу, під якою розуміють всю інформацію про зовнішній і внутрішній світ, що закріплюється у живій розмовній мові. *Мовна картина світу* виступає опосередкованою картиною світу, оскільки вона лише вербально фіксує існуючі в людській свідомості результати осмислення фактів реальної дійсності та омовлює так звані концепти.

Концепт є одним із центральних понять когнітивної лінгвістики, проте єдиного визначення концепту не існує. Складність у трактуванні поняття концепту зумовлена кількома обставинами. *По-перше*, концепт є міждисциплінарним утворенням і використовується в багатьох науках. *По-друге*, власне феномен самого концепту є складним і багатовимірним. У

зв'язку з цим, концепти на сучасному етапі вивчаються з позицій психологічного, логічного, філософського, культурологічного та інтегративного підходів [8, с. 54-57]. Водночас, термін «концепт» використовується також в окремих галузях сучасного мовознавства – лінгвокультурології та когнітивній лінгвістиці. У кожній з них термін отримує власну інтерпретацію, що зумовлює певну тенденцію розмежовувати когнітивний і лінгвокультурологічний підходи до визначення концепту [8, с. 58].

У відповідності з когнітивним напрямом (А.П. Бабушкін, М.М. Болдирєв, О.С. Кубрякова, З.Д. Попова, Й.А. Стернін) концепт розглядається у рамках понять знання та пізнання і визначається як ментальне утворення, своєрідний фокус знань про світ, когнітивну структуру, що охоплює різносубстратні одиниці оперативної свідомості.

Представники лінгвокультурологічного підходу (Н.Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С.В. Воркачов, В.І. Карасик, М.В. Піменова, Г.Г. Слишкін, Ю.С. Степанов) вивчають концепт у межах діади «мова – культура» як елемент свідомості. При цьому в центрі уваги постає його національно-культурна своєрідність та унікальна цінність для конкретної спільноти.

У даному дослідженні концепт розглядається з позицій когнітивного підходу як дискретне ментальне утворення, базова одиниця мисленнєвого коду людини з відносно упорядкованою внутрішньою структурою, що складає результат пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості та суспільства, несучи комплексну, енциклопедичну інформацію про певний предмет або явище, про інтерпретацію такої інформації суспільною свідомістю та про відношення суспільної свідомості до певного явища або предмета [9, с. 34].

Не менш складною і важливою у теорії концептуальних досліджень постає проблема типології концептів, оскільки навіть у межах одного підходу різні автори пропонують відмінні критерії їхньої класифікації. Відтак, дослідники виокремлюють мисленнєві картини, схеми, гіпероніми, фрейми, інсайти, сценарії (скрипти), калейдоскопічні концепти, почуттєві образи, уявлення, поняття, прототипи, пропозиції, гештальти, ідеї, символи тощо [9, с. 117-119; 2, с. 43-67; 7, с. 8; 11, с. 5]. При цьому кожний тип концепту має власні особливості, що диференціюють його з-поміж інших концептів, обумовлюючи його роль для репрезентації картини світу.

З позицій пропонованого дослідження заслуговує на увагу питання визначення фрейму як різновиду концепту. Так, М. Мінський вважає фрейм особливою структурою даних для когнітивної репрезентації стереотипних ситуацій у рамках загального контексту знань про світ,

тобто мінімально структурованою необхідною інформацією, яка однозначно визначає певний клас предметів [15, с. 212]. Ч. Філлмор використовує поняття фрейму на позначення системи концептів, пов'язаних таким чином, що для розуміння кожного з них важливо розуміти цілісну структуру, до складу якої вони входять [13, с. 123].

У свою чергу, М.М. Болдирев розуміє фрейм як одиницю знань, яка організована навколо концепту і містить у собі дані про суттєве, типове і можливе для цього концепту в рамках певної культури [3, с. 5].

О.А. Селіванова відзначає, що фрейм у когнітивній лінгвістиці застосовується для фіксації вербально-невербальної інформації у вигляді структури інформаційних даних, у якій відображені набуті емпіричним шляхом знання про певну стереотипну ситуацію і про текст, який її описує [10, с. 101].

Зазначені дефініції зумовлюють інтерпретацію фрейму як певну універсальну категорію, що об'єднує різноманітні знання людини та її досвід; упорядковану репрезентацію певної ситуації дійсності; структуру, що вміщує в собі мовні та позамовні знання про поняття або стереотипну ситуацію.

Будь-який фрейм (за М. Мінським) графічно репрезентується як мережа вузлів та зв'язків між вузлами [15, с. 212]. Серед вузлів фрейму виокремлюються поняття та слоти. Поняття є вершинними вузлами, являючи собою основні, незмінні елементи фрейму. Рівень, що містить поняття, умовно називається верхнім, або ядром фрейму. Нижчий рівень складається із вузлів, інформація в яких є непостійною, тобто змінною в залежності від ситуації. Такі вузли називаються слотами, терміналами, або периферією. Основу для розуміння стереотипної ситуації задають поняття, які за допомогою зв'язків-пропозицій з'єднуються зі слотами. Конкретизуючи слоти й узгоджуючи їх із поняттями, можна дійти до розуміння цілком визначеної ситуації.

Фрейм як окремий тип концепту актуалізує питання методології його дослідження. Так, С.А. Жаботинська говорить про доцільність використання тезаурусного методу, який, зазвичай, застосовується для побудови концептуальних моделей словників-тезаурусів [5, с. 76-80]. Зокрема, для фреймового моделювання концептів вона пропонує використовувати пропозиції п'яти базових фреймів (предметного, акціонального, посесивного, ідентифікаційного та компаративного), що представлені відповідними схемами.

У межах даного дослідження фреймове моделювання концептів спирається на паремії – народні висловлювання, що втілюють у собі афористичне, усталене, узагальнене та повчальне відтворення інформації про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому

досвіді народу, в максимально стислій формі [6, с. 16]. Іншими словами, подібні висловлювання є прислів'ями.

Прислів'я як об'єкт дослідження пареміології інтегрують у собі дві важливі риси – план вираження та план змісту. План вираження виступає поверхневою структурою паремії, що передбачає синтаксичне членування речення-паремії на два окремі смислові блоки: група підмета і група присудка простого речення або два прості речення в межах єдиного складного речення. План змісту, натомість, уособлює глибинну структуру прислів'я, де розгортається інформативний і прагматичний заряд паремії, а відтак її номінативна та комунікативна функції (тема – рема). Інтерпретація теми й реми прислів'я дозволяє зрозуміти, про що йдеться та до чого закликається в паремії, а тому уможливорюється визначення концепту, закладеного в рамки розглянутого прислів'я. Відтак, глибинна структура паремійних ресурсів має досить потужний потенціал для фреймового моделювання концептів.

З позицій когнітивної лінгвістики, зокрема у напрямку дослідження природи концептів, прислів'я доцільно вивчати цілісно у вигляді суцільної єдності відібраних одиниць, що в сучасному трактуванні розуміється як лінгвістичний корпус. Корпус ідентифікується як електронний набір текстів, який охоплює понад тисячу слів та укладається для максимальної репрезентації певних особливостей досліджуваної мови [12, с. 48-49]. Прислів'я як різновид текстів малого жанру також виступають текстовими одиницями, тому з них можуть укладатися лінгвістичні корпуси.

Будь-який корпус має характерні ознаки, що виокремлюють його серед інших наборів текстів. До базових ознак корпусу відносять, зокрема, *репрезентативність, електронний формат, розмітку, комп'ютерну обробку даних*, багатотисячний склад фразеологізмів [4, с. 26]. Крім того, корпуси укладаються за певними критеріями (мета створення, тип мовних даних, жанр, доступність, паралельність тощо), унаслідок чого виокремлюються конкретні типи корпусів (за метою створення – багатоцільовий, спеціалізований; за типом мовних даних – письмовий, усний, змішаний; за жанром – літературний, фольклорний, драматургічний, публіцистичний тощо). В аспектах фреймового моделювання концептів на базі паремій особливий інтерес становить критерій паралельності, який уможливорює укладання двомовних корпусів, іменованих як паралельні.

Паралельний корпус являє собою набір текстів мови оригіналу та відповідних текстів мови перекладу [14, с. 276-277]. Характерною ознакою такого корпусу є «вирівняність» – встановлення чіткого зв'язку відповідності між зіставними одиницями оригіналу та перекладу

(реченнями, абзацами, текстами тощо). Подібна зіставна відповідність виступає головною доцільністю застосування паралельних корпусів для фреймового моделювання концептів: з *одного боку*, уможливлується наочне виявлення репрезентованого в корпусі концепту, а з *іншого* – стає можливим вдалий відбір влучних вербалізаторів, що ілюструватимуть фреймові слоти змодельованого концепту. Відтак, репрезентативність паремійно-паралельного корпусу в плані відтворення та ілюстрування складових компонентів концепту постає провідним мотивом залучення саме корпусних технологій для фреймового моделювання концептів.

Враховуючи вищенаведені особливості глибинної структури прислів'їв та репрезентативний характер паремійних одиниць паралельних корпусів, отримуємо можливість створення фреймової моделі концепту ЖИТТЯ, що буде здійснюватися у декілька етапів:

- 1) укладання паралельного корпусу досліджуваних паремій;
- 2) визначення глибинної структури прислів'їв (тема – рема) в межах укладеного корпусу;

- 3) використання найбільш часто повторюваної теми й реми, моделювання фреймової структури репрезентованого концепту, де часто повторювана тема виступатиме інструментом утворення слотів, а часто повторювана рема слугуватиме засобом ієрархічного розгалуження фреймової мережі концепту;

- 4) відтворення у графічному вигляді фреймової моделі концепту за допомогою мереж базових фреймів та наведення ілюстративних засобів вербалізації складових слотів.

Як дослідницький матеріал для фреймового моделювання концепту ЖИТТЯ було сформовано англо-український паралельний корпус паремій на базі даних «*Англо-українського фразеологічного словника*» (укладач – К. Т. Баранцев) (далі – АУФСл) [1], з якого методом суцільної вибірки вилучено набір прислів'їв. Паремії з укладеного корпусу підлягали подальшому дослідженню в плані фреймового моделювання репрезентованого в них концепту ЖИТТЯ.

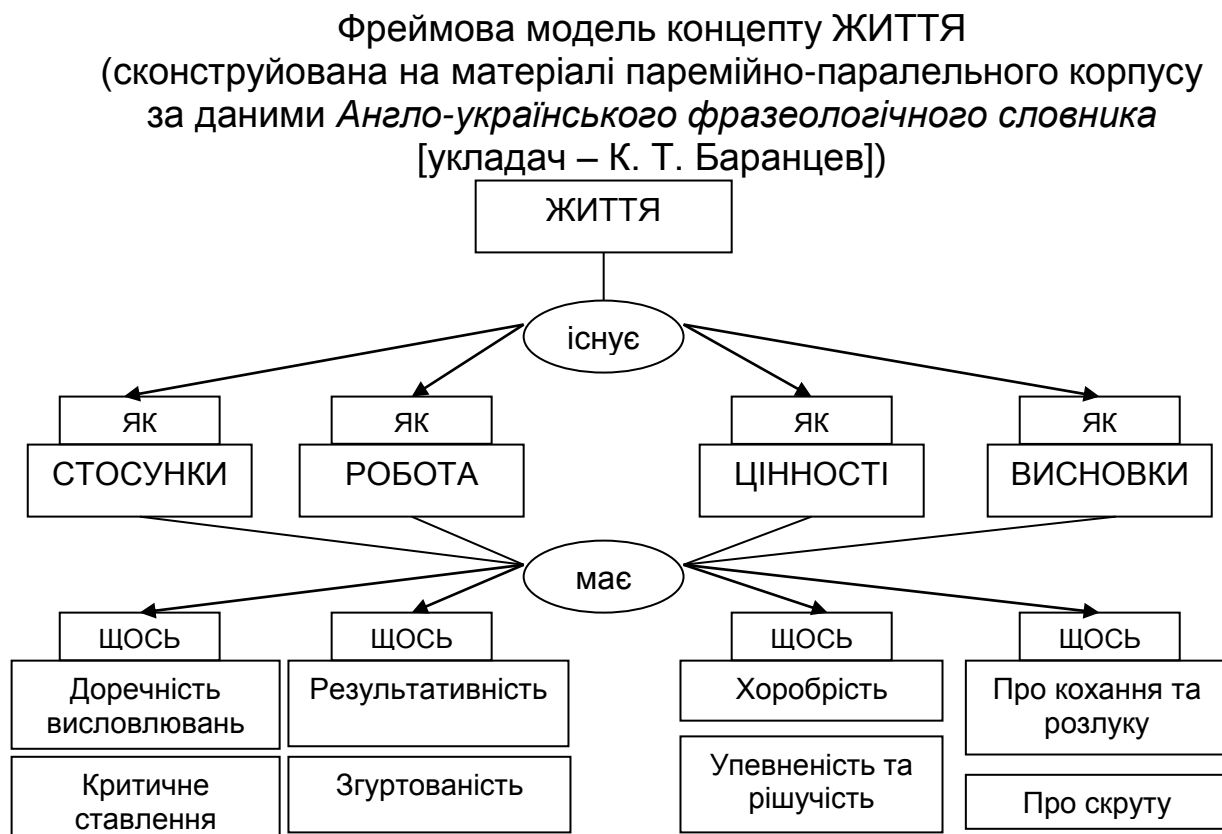
Аналіз тема-рематичних відношень глибинної структури прислів'їв корпусу уможлиблює виокремлення часто повторюваних рем, що свідчать про те, у яких саме аспектах проявляється життя людини – у сферах стосунків, роботи, формування цінностей та висновків про життя. Водночас, інтерпретація часто повторюваних тем прислів'їв дозволяє з'ясувати, які саме ознаки притаманні окремим сферам людського життя: які риси та норми притаманні людським стосункам, як треба виконувати роботу, які цінності та які висновки формуються у людини впродовж

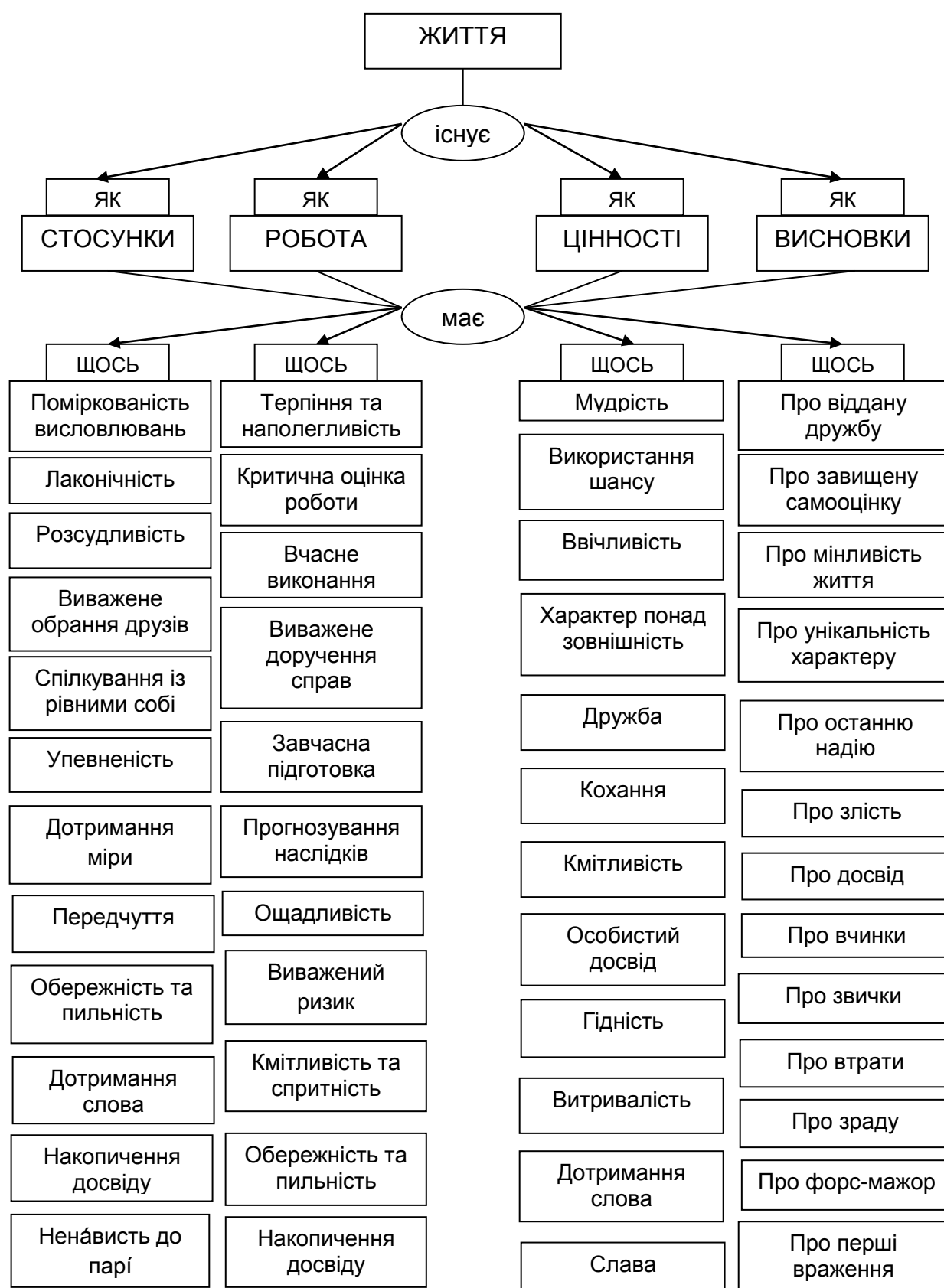
життя. Відтак, ідентифіковані чотири сфери прояву людського життя перетворюються на вищі вузли-слоти ієрархічного розгалуження нижчих вузлів-слотів, останні з яких відтворюють характерні складові ознаки кожного з чотирьох аспектів життя.

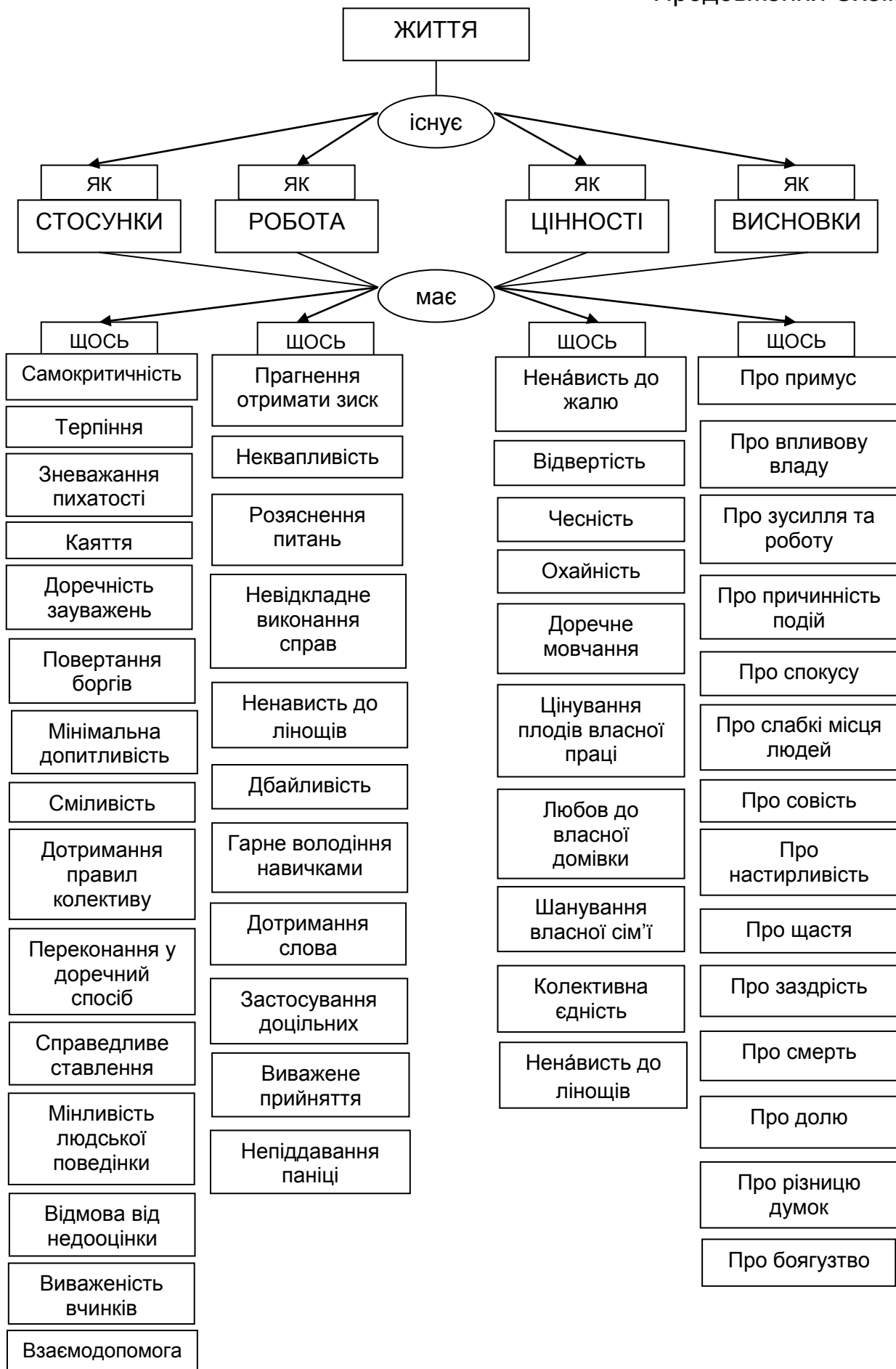
Урахування вищеперелічених тема-рематичних принципів визначення фреймових слотів дозволяє сконструювати фреймову модель концепту ЖИТТЯ, відтворену пропозиціями чотирьох предметних фреймів, які інтегрують в собі аспекти життя: «ДЕЩО (ЖИТТЯ) існує ЯК (СТОСУНКИ, РОБОТА, ЦІННОСТІ та ВИСНОВКИ)», у той час як окремі ознаки конкретних аспектів життя репрезентуються пропозиціями чотирьох посесивних фреймів: «ДЕЩО (СТОСУНКИ) має ЩОСЬ (ДОТРИМАННЯ СЛОВА, САМОКРИТИЧНІСТЬ, ДОРЕЧНІСТЬ ЗАУВАЖЕНЬ, ПОВЕРТАННЯ БОРГІВ, МІНІМАЛЬНА ДОПИТЛИВІСТЬ і т.п.)», «ДЕЩО (РОБОТА) має ЩОСЬ (ЗГУРТОВАНІСТЬ, ЗАВЧАСНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ, ВИВАЖЕНИЙ РИЗИК, КМІТЛИВІСТЬ ТА СПРИТНІСТЬ, ПРАГНЕННЯ ОТРИМАТИ ЗИСК і т.п.)», «ДЕЩО (ЦІННОСТІ) має ЩОСЬ (ГІДНІСТЬ, ВИКОРИСТАННЯ ШАНСУ, ХОРОБРІСТЬ, ДРУЖБА, ЧЕСНІСТЬ і т.п.)» та «ДЕЩО (ВИСНОВКИ) має ЩОСЬ (ПРО КОХАННЯ ТА РОЗЛУКУ, ПРО СКРУТУ, ПРО МІНЛИВІСТЬ ЖИТТЯ, ПРО ВЧИНКИ, ПРО ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ і т.п.)».

Графічну візуалізацію сконструйованої фреймової моделі концепту ЖИТТЯ представлено на Схемі 1.

Схема 1.

Вербалізація фреймових слотів змодельованого концепту ЖИТТЯ здійснюється за допомогою ілюстративних паремій, що репрезентують відповідні вузли фрейму і на основі яких безпосередньо відбувався власне сам процес моделювання. Перелік фрагментів систематизації подібних засобів паремійної вербалізації наведено в Табл. 1.

Таблиця 1.

Фрагменти систематизації засобів паремійної вербалізації
змодельованого концепту ЖИТТЯ
(на матеріалі укладеного корпусу прислів'їв, вилучених з *«Англо-українського фразеологічного словника»*
(укладач – К. Т. Баранцев [1])

І. Посесивний фрейм «СТОСУНКИ»

Складові посесивного фрейму «СТОСУНКИ»			
Слот (авторська версія)	№ стор. [1]	Паремійна вербалізація (за матеріалами [1])	
Доречність висловлювань	335	First catch your hare.	Не кажи «гоп», поки не перескочиш.
Критичне ставлення	334	Fine words dress ill deeds.	Слова ласкаві, та думки лукаві.
Поміркованість висловлювань	337	First think then speak.	Слово не горобець: вилетить – не впіймаєш.
Лаконічність	777	Promise little, but do much.	Менше говори – більше діла твори.
Розсудливість	24	All are not hunters that blow the horn.	Не все то золото, що блищить.
Виважене обрання друзів	360	A friend in need is a friend indeed.	Друзі пізнаються в біді.
Упевненість	754	Perseverance performs greater works than strength.	Наполегливістю можна зробити більше, ніж силою.

Продовження Таблиці 1

Дотримання міри	347	Fools never know when they are well.	Дурню все мало.
Передчуття	303	An enemy's mouth seldom speaks well.	Від ворога лихого не сподівайся на добре слово.
Обережність та пильність	128	Beware of a silent dog and still water.	У тихому болоті чорти водяться.
Дотримання слова	268	Deliver your words not by number but by weight.	Не кидай слів на вітер.
Накопичення досвіду	1013	A wise man changes his mind; a fool never will.	Мудра людина змінює свою думку, дурень – ніколи.
Самокритичність	347	The fool doth think he is wise, but the wise man knows to be a fool.	Дурень вважає себе розумним, а розумний визнає себе дурнем.
Несприйняття парі	125	Betting is the fool's argument.	Заклад – це доказ дурня.
Терпіння	309	Everything comes to him who waits.	Хто чекати вміє – свого дочекається.
Зневажання пихатості	775	Pride comes before a fall.	Гордість до добра не доведе.
Каяття	238	Confession is the first step to repentance.	Визнання провини – перший крок до розкаяння.
Повертання боргів	246	Creditors have better memories than debtors.	У позикодавців краща пам'ять, ніж у боржників.
Мінімальна допитливість	251	Curiosity killed a cat.	Багато будеш знати – скоро постарієш.
Справедливе ставлення	280	Do not make fish of one and flesh of another.	Стався до всіх справедливо.
Відмова від недооцінки	61	A baited cat may grow as fierce as a lion.	Зацькована кішка може битися, як розлючений лев.
Виваженість вчинків	347	A fool may throw a stone into a well which a hundred wise men cannot pull out.	Дурень у воду камінь кине, а десятеро розумних його не витягнуть.

II. Посесивний фрейм «РОБОТА»

Складові посесивного фрейму «РОБОТА»			
Слот (авторська версія)	№ стор. [1]	Паремійна вербалізація (за матеріалами [1])	
Результативність	303	End crowns the work.	Кінець вінчає діло.
	280	Do not count your chickens before they are hatched.	Курчат восени лічать.
Згуртованість	356	Four eyes see more than two.	Одна голова добре, а дві ще краще.
Терпіння та наполегливість	336	The first step is the only difficulty.	Важкий лише перший крок.
Критична оцінка роботи	360	A friend's frown is better than a fool's smile.	Не шануй підтакувача, шануй суперечника.
Вчасне виконання	297	Early start makes easy stages.	Раніш почнеш – раніш закінчиш.
Ставлення до роботи (недбалість)	307	Everybody's business is nobody's business.	У семи няньок дитина без носа.
Завчасна підготовка	351	Forewarned, forearmed.	Заздалегідь попереджений – заздалегідь озброєний.
Прогнозування наслідків	724	Bad beginning makes a bad ending.	Що посієш, те й пожнеш.
Виважений ризик	280	Do not put all your eggs in one basket.	Не ризикуй всім, будь обачним.
Кмітливість та спритність	336	First come, first served.	Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють.
Неквапливість	347	A fool always rushes to the fore.	Поперед батька в пекло не лізь.
Роз'яснення питань	124	Better ask than go astray.	Хто питає, той не блукає.
Невідкладне виконання справ	176	Business first, pleasure afterwards.	Спочатку справи, потім розваги.
Ненавість до лінощів	180	Idleness is the mother of all evil.	Без діла псується сила.

Продовження Таблиці 1

Дбайливість	193	Careless shepherds make many a feast for the wolf.	У недбайливого чабана вовки завжди ситі.
Гарне володіння навичками	203	Catching fish is not the whole of fishing.	Танцювати – не тільки в різні боки взятися.
Дотримання слова	124	Better never begin than never make an end.	Узявся за гуж – не кажи, що не дуж.
Виважене прийняття рішень	280	Do not change horses in midstream.	Не слід робити докорінних змін в неслухний час.

III. Посесивний фрейм «ЦІННОСТІ»

Складові посесивного фрейму «ЦІННОСТІ»			
Слот (авторська версія)	№ стор. [1]	Паремійна вербалізація (за матеріалами [1])	
Хоробрість	211	Cheek brings success.	Чия відвага, того й перемога.
Упевненість та рішучість	754	Perseverance performs greater works than strength.	Наполегливістю можна зробити більше, ніж силою.
Мудрість	1013	Wisdom is the better part of valour.	Мудрість – найкраща політика.
Використання шансу	355	Fortune is good to him who knows how to make good use of her.	Щастя посміхається тому, хто уміє його добре використати.
Ввічливість	315	Fair and softly go far in a day.	Ввічливістю і лагідністю можна досягти багато.
Дружба	125	Between friends all is common.	Для милого друга і вола з плуга.
Кохання	631	Love is neither bought nor sold.	Любов не купиш і не продаси.
Кмітливість	1024	A word is enough to the wise.	Мудрому тільки кивни – він і здогадається.

Продовження Таблиці 1

Особистий досвід	1014	Wit bought is better than wit taught.	Досвід вчить краще, ніж повчання.
	312	Experience is the mother of wisdom.	Життєвий досвід – основа мудрості.
Гідність	61	A bad wound is cured, not a bad name.	Краще втратити життя, ніж добре ім'я
	125	Better to die on one's feet than to live on one's knees.	Краще вмерти стоячи, ніж жити на колінах.
Витривалість	20	Adversity overcome is the greatest glory.	Той герой, хто здолав біду.
Дотримання слова	120	Be slow to promise and quick to perform.	Краще не обіцяти, як слова не здержати.
Відвертість	124	Better an open enemy than a false friend.	Краще відвертий ворог, ніж зрадливий друг.
Чесність	216	A clean fast is better than a dirty breakfast.	Краще бідніше, але чесніше.
Охайність	220	Clothes make the man.	Одяг робить людину.
Доречне мовчання	121	Be swift to hear, slow to speak.	Більше слухай, а менше говори.
Любов до власної домівки	304	An Englishman's house is his castle.	Мій дім – моя фортеця.
Колективна єдність	987	The voice of the people is the voice of God.	Голос народу – голос Божий.

IV. Посесивний фрейм «ВИСНОВКИ»

Складові посесивного фрейму « ВИСНОВКИ »			
Слот (авторська версія)	№ стор. [1]	Паремійна вербалізація (за матеріалами [1])	
Про кохання та розлуку	15	Absence makes the heart grow fonder.	Розлука зміцнює любов.
Про скруту	20	Adversity is a good discipline.	Біда всього навчить.

Продовження Таблиці 1

Про завищену самооцінку	20	Advice when most needed is least heeded.	Пораду не слухають тоді, коли вона найбільш потрібна.
Про мінливість життя	21	After a storm comes a calm.	Після горя радість.
Про унікальність характеру	24	All bread is not baked in one oven.	Не всі люди однакові. Не можна всіх стригти під один гребінець.
Про останню надію	26	All is not lost that is in peril.	Загроза – ще не загибель.
Про злість	32	An angry man opens his mouth and shuts his eyes.	Розлючена людина втрачає розум і дає волю язика.
Про досвід	37	Art is long, life is short.	Вік живи, вік учись.
Про вчинки	43	As you sow, you shall mow.	Що посієш, те й пожнеш.
Про звички	59	A bad custom is like a good cake, better broken than kept.	Бійся поганої звички як ворога.
Про втрати	124	Better cut the shoe than pinch the foot.	Краще розрізати черевик, ніж втратити ногу. З двох лих вибирай менше.
Про зраду	124	Better be stung by a nettle than pricked by a rose.	Краще, щоб тебе ужалила кропива, ніж уколола троянда.
Про перші враження	40	Like carpenter, like chips.	По роботі пізнати майстра. Який Сава, така й слава.
Про примус	136	The bird that can sing and will not sing must be made to sing.	Хто вміє щось робити, але не хоче, того примушують.
Про зусилля та роботу	205	A cat in gloves catches no mice.	Без труда – нема плода.
Про причинність подій	310	Every why has a wherefore.	Усе має свою причину.

Продовження Таблиці 1

Про слабкі місця людей	207	A chain is no stronger than its weakest link.	Міцність ланцюга визначається міцністю його слабшої ланки.
	308	Every man has his faults.	І на сонці є плями.
Про совість	217	A clear conscience is a coat of mail.	Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає.
Про настирливість	239	A constant guest is never welcome.	Якщо часто заглядати, то почнеш набридати.
Про щастя	239	A contented mind is a continual feast.	Кому легко на серці, до того увесь світ сміється.
Про заздрість	244	A covetous man is good to none but worst to himself.	Зажерлива людина – усім ворог, а собі – найбільший.
Про смерть	266	Death is the grand leveler.	Усі рівні перед лицем смерті.
Про долю	308	Every heart knows its own bitterness.	У кожного своє горе.
Про різницю думок	309	Every man to his taste.	На смак товариш не всяк.
Про боягузтво	325	Fear breeds terror.	У страху великі очі.

Висновки. Сконструйована у дослідженні на основі тематичних відношень глибинної структури прислів'їв паремійно-паралельного корпусу фреймова модель концепту ЖИТТЯ дозволяє дійти висновку, що концепти, репрезентовані в корпусі паремій, зазвичай моделюються схемами предметних та посесивних фреймів, перші з яких інтегрують у собі сфери існування концепту, а останні – характерні риси виявлення даного концепту у відповідних сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник / Укладач – К.Т. Баранцев. – 2-ге вид., випр. – К.: Товариство «Знання», КОО, 2005. – 1056 с. (Anhlo-ukrayins'kyy frazeolohichnyy slovnyk / [Uklad. K.T. Barantsev]. – 2-he vyd., vypr. – K.: Tov. «Znannya», KOO, 2005. – 1056 s.).
2. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / А.П. Бабушкин. – Воронеж, 1997. – 330 с. (Babushkin A.P. Tipy konceptov v leksiko-frazeologicheskoy semantike jazyka, ih lichnostnaja i nacional'naja specifika: dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 / A.P. Babushkin. – Voronezh, 1997. – 330 s.).
3. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. – Изд. 2-е. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та, 2001. – 123 с. (Boldyrev N.N. Kognitivnaja semantika: Kurs lekcij po anglijskoj filologii / N.N. Boldyrev. – Izd. 2-e. – Tambov: Izd-vo Tambovskogo un-ta, 2001. – 123 s.).
4. Грудева Е.В. Корпусная лингвистика / Е.В. Грудева. – М.: Изд-во «ФЛИНТА», 2012. – 165 с. (Grudeva E.V. Korpusnaja lingvistika / E.V. Grudeva. – M.: Izd-vo «FLINTA», 2012. – 165 s.).
5. Жаботинская С.А. Онтологии для словарей-тезаурусов: лингвокогнитивный подход / С.А. Жаботинская // Філологічні трактати. – 2009. – Т. 1. – №2. – С. 76-80 (Zhabotinskaja S.A. Ontologii dlja slovarej-tezaurusov: lingvokognitivnyj podhod / S.A. Zhabotinskaja // Filologichni traktati. – 2009. – Т. 1. – №2. – С. 76-80).
6. Колоїз Ж.В. Українська пареміологія: Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ж.В. Колоїз, Н.М. Малюга, Н.М. Шарманова. – Кривий Ріг: Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2014. – 349 с. (Koloyiz Zh.V. Ukrayins'ka paremiolohiya: Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv filolohichnykh spetsial'nostey vyshchych navchal'nykh zakladiv / Zh.V. Koloyiz, N.M. Malyuha, N.M. Sharmanova. – Kryvyy Rih: Kryvoriz'kyy Pedagogichnyy instytut DVNZ «Kryvoriz'kyy natsional'nyy universytet», 2014. – 349 s.).
7. Пименова М.В. Душа и дух: особенности концептуализации / М.В. Пименова. – Кемерово: Изд-во «Графика», 2004. – 386 с. (Pimenova M.V. Dusha i duh: osobennosti konceptualizacii / M.V. Pimenova. – Kemerovo: Izd-vo «Grafika», 2004. – 386 s.).
8. Пименова М.В. Концептуальные исследования. Введение: Учебное пособие / М.В. Пименова, О.Н. Кондратьева. – М.: Изд-во «ФЛИНТА: Наука», 2011. – 176 с. (Pimenova M.V. Konceptual'nye issledovaniya. Vvedenie: Uchebnoe posobie / M.V. Pimenova, O.N. Kondrat'eva. – M.: Izd-vo «FLINTA: Nauka», 2011. – 176 s.).
9. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: Изд-во «АСТ: Восток–Запад», 2007. – 314 с. (Popova Z.D. Kognitivnaja lingvistika / Z.D. Popova, I.A. Sternin. – M.: Izd-vo «AST: Vostok–Zapad», 2007. – 314 s.).
10. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология / Е.А. Селиванова. – К.: Изд-во Украинского философического центра, 2000. – 248 с. (Selivanova E.A. Kognitivnaja onomasiologija / E.A. Selivanova. – K.: Izd-vo Ukrainского filosolrgicheskogo centra, 2000. – 248 s.).
11. Слышкин Г.Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Г.Г. Слышкин. – Волгоград,

2004. – 39 c. (Slyshkin G.G. Lingvokul'turnye koncepty i metakoncepty: avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 / G.G. Slyshkin. – Volgograd, 2004. – 39 s.).

12. Baker P. A Glossary of Corpus Linguistics / P. Baker, A. Hardie, T. McEnery. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. – 187 p.

13. Fillmore Ch. An Alternative to Checklist of Theories of Meaning / Ch. Fillmore, J. Charles // Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society. – Berkeley, 1975. – P. 123–131.

14. Lüdeling A. Corpus Linguistics. An International Handbook / A. Lüdeling, M. Kytö. – Berlin: Walter de Gruyter, 2008. – 1353 p.

15. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge / M. Minsky // The Psychology of Computer Vision / ed. P.H. Winston. – New York: McGraw-Hill, 1975. – P. 211–277.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.018.11

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ І ЕМОЦІЙНА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Георгінова Л.В.

Україна, м. Буча

У статті проаналізовано вплив сім'ї на виховання емоційно здорової дитини, наведено результати дослідження емоційної сфери особистості дитини шляхом анкетування молоді студентського віку, представлено досвід підготовки студентів до майбутнього сімейного життя та запобігання помилкам при вихованні своїх дітей.

Ключові слова: *сімейне виховання, вплив батьків, емоційна сфера особистості, підготовка до сімейного життя.*

В статье проанализировано влияние семьи на воспитание эмоционально здорового ребенка, приведены результаты исследования эмоциональной сферы личности ребенка путем анкетирования молодежи студенческого возраста, представлен опыт подготовки студентов к будущей семейной жизни и предотвращения ошибок при воспитании своих детей.

Ключевые слова: *семейное воспитание, влияние родителей, эмоциональная сфера личности, подготовка к семейной жизни.*

The article analyzes the impact of the family on educating the emotionally healthy child. The author presents the results of the study of the child's emotional sphere by questioning college students as well as outlines the experience of preparing students for the future family life and preventing drawbacks in the education of their own children.

Key words: *family education, parental influence, emotional sphere of personality, preparation for the family life.*

Постановка проблеми. Сімейне виховання є тривалим процесом впливу на особистість дитини, що полягає у спрямованих діях з боку батьків для досягнення певного результату. Це й несвідомий вплив на дитину, який відбувається повсякчас у процесі спілкування батьків і дитини, і вплив, який чинить на дитину поведінка й приклад батьків.

Складність соціально-психологічних та матеріальних умов сучасного сьогодення накладає свій відбиток на сім'ю, послаблюючи певним чином її природні виховні можливості, зокрема суспільно вагомому морально-етичного спрямування. За цих умов актуалізуються студії, пов'язані з багатоаспектним аналізом проблем впливу сім'ї на розвиток особистості та, зокрема, збереження емоційного здоров'я дітей і молоді.

У дослідженнях проблеми розвитку особистості в сім'ї, характеру взаємовідносин між батьками й дітьми важливий внесок зробили видатні зарубіжні та вітчизняні психологи Е. Фромм, Д. Бомринд, Е. Еріксон, Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Д.Б. Ельконін, С.Л. Рубінштейн, Т.В. Кравченко та ін.

Зважаючи на те, що в психолого-педагогічній літературі недостатньо розкритою є проблема емоційного розвитку дитини у сім'ї, **мета** нашого дослідження полягає у встановленні особливостей впливу сімейного виховання на емоційну сферу особистості дитини. Для досягнення мети було проведено опитування студентської молоді щодо взаємовідносин з батьками та їх впливу на почуття у дитинстві й дорослому віці та описано досвід вузівської роботи щодо усунення небажаних наслідків у розвитку емоційної сфери молодшої людини та підготовки її до сімейного життя.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні Т.В.Кравченко наводить чинники, які впливають у сім'ї на особистість дитини. Умовно автор поділяє їх на три групи: 1) рівень інтелектуального розвитку в сімейному оточенні; 2) емоційний вплив на особистість дитини; інших поважаних нею людей; 3) духовний вплив на дитину.

Зокрема емоційний вплив є джерелом і, водночас, сферою прояву почуттів. Спілкуючись з іншими, дитина одержує перший позитивний і негативний досвід, пізнаючи зміст таких глибоких психологічно необмежених у своїй суті понять, як *любов, ніжність, душевний спокій* і, навпаки – *страх, гнів, образа*. Перед нею розкривається весь діапазон відчуттів – від теплоти, близькості, співчуття, турботи до холодності, жорстокості, байдужості [5, с. 58].

Саме батьки мають найбільший вплив на емоційний розвиток дитини. Тому досвід емоційного спілкування, отриманий дитиною у перші роки життя, значною мірою визначає характер її майбутніх відносин з іншими людьми, навіть у дорослому віці.

Т.Ф. Алексеєнко всі умови за результатом впливу на дитину поділяє на чотири типи, а саме: сприятливі умови, умови напруження, умови ризику, несприятливі умови. Наприклад, за сприятливих умов існує

взаємоповага та любов між членами родини. Сприятливі умови виховання дітей виникають: коли сім'я повна, існує взаємоповага та любов між членами родини. У таких сім'ях наявні соціально-побутові умови, які забезпечують повноцінність її функціонування та повноцінність розвитку дитини. При цьому батьки мають високий рівень педагогічної культури, як правило, в родині панує загальний позитивний мікроклімат. Батьківська любов передбачає високий ступінь відповідальності не лише за нормальний фізичний, а і за моральний розвиток дитини, допомагає їй зрозуміти цінність свого «Я» і свою недосконалість, яка відкриває шлях до розвитку. Усі ці умови сприяють формуванню в дитини адекватної самооцінки, яка регулюється не тільки її ставленням до себе, але й до інших.

Умови напруження можуть спричинятися структурними змінами сім'ї, а саме розлученням, новим шлюбом, смертю когось із членів сім'ї; несприятливими соціально-побутовими умовами; невмінням батьків налагоджувати довірливі стосунки між собою та між собою і дітьми; невисоким рівнем педагогічної культури. Найчастіше розрядка напруження в таких сім'ях відбувається саме за рахунок дітей, але різними способами. Одні батьки всю силу своєї любові спрямовують на дитину, тим самим компенсуючи втрату іншої близької людини, і що зустрічається досить часто, в своїй любові стають егоїстами. Такі батьки не залишають дитині ніяких прав на самостійний вибір: за неї все вирішують, усе роблять, за неї намагаються нести відповідальність. Інші, навпаки, замикаються, в основному, на своїх проблемах і спілкування з дитиною зводять до догляду за нею, не турбуючись про її внутрішні і духовні потреби. Треті маніпулюють дитиною та її почуттями залежно від настрою. Четверті зривають на ній свій поганий настрій і тим самим роблять її, якоюсь мірою, відповідальною за свої невдачі.

Деформована батьківська любов може спровокувати в дитини внутрішній конфлікт між реальним та ідеалізованим «Я», яке формується на основі завищеної або заниженої самооцінки дитини.

Умови ризику виникають тоді, коли немає любові і взаємоповаги між членами сім'ї, коли відсутні належні соціально-побутові умови, а натомість наявною є аморальна особистісна поведінка хоча б одного з батьків (пияцтво, зрада, вживання наркотиків, лінощі, неробство тощо.) Загальний мікроклімат постійно напружений. У таких родинх вимоги батьків непослідовні, часто хтось із дорослих використовує дитину в своїх інтересах проти іншого. Через це в неї немає стійких орієнтирів поведінки, наслідком чого є формування рис протесту.

Несприятливі умови виникають у неблагонадійних сім'ях, де батьки характеризуються антисупільною поведінкою. Це можуть бути лайки, бійки, приниження, фізичні покарання дитини. Найчастіше в таких родинх немає потрібних для нормального розвитку й виховання дитини соціально-побутових умов. Батьки не зацікавлені у формуванні особистої педагогічної культури, не здатні аналізувати виховні дії й результати виховної діяльності [1].

Проте не всі діти усвідомлюють складність свого сімейного становища. Так, одні з них дуже чутливі до байдужості батьків, грубощів, настанов, фізичних покарань, постійних конфліктів. Інші ж через обмеженість свого життєвого досвіду ні на що інше не претендують. Водночас і ті та інші знають, що таке страждання.

Слід зазначити, що це умовний поділ, оскільки сім'я – складна структура для дослідження через свою закритість. Зустрічаються випадки, коли зовні благонадійна родина насправді зовсім не така: просто її члени дотримуються закону «не виносити сміття на вулицю» і тільки досвідчений спеціаліст може відчутти приховане неблагополуччя. Окрім того, результат впливу сім'ї може залежати від індивідуальних особливостей дітей, зокрема від ступеня вразливості їхньої нервової системи.

Ефективність сучасного сімейного виховання, доцільність характеру стосунків батьків і дітей значною мірою визначаються ціннісними орієнтаціями та пріоритетами в системі цінностей як у сім'ї в цілому, так і її окремих членів. Так, цінність дитини для сім'ї, а отже, і виявлення любові до неї є різним.

За визначенням Т.Ф. Алексеєнко, найпоширенішими типами любові батьків до дітей є любов екзистенційна і любов атрибутивна. *У разі першої* – дитину люблять тільки за те, що вона є; батьки послідовно терпляче ставлять лише адекватні до її можливостей вимоги, завжди бачачи у ній здатність до хороших намірів й благопристойних благородних вчинків. *У разі другої* – дитину люблять за щось, а особливо за успіхи, яких вона домагається і яких від неї очікують батьки, і якщо їхні сподівання в чомусь не справджуються, вони ставляться до дитини дуже критично, в ставленні до неї проявляються елементи прихованої нелюбові. Приблизно такі самі тенденції спостерігаються і у виявленні любові дітей до батьків [1, с. 58].

Е. Фромм, розглядаючи відносини між батьками та дітьми як основу розвитку дитини, звертає дослідницьку увагу на *якісну* – на його думку – різницю між відмінностями материнського та батьківського ставлення до

дитини [6]. Ця психологічна дихотомія краще прослідковується – за Е. Фроммом – у масштабах компаративного аналізу таких соціально орієнтованих бінарних понять, як *умовність–безумовність, контрольованість–неконтрольованість*. Материнська любов безумовна, мати любить свою дитину за те, що вона є. Материнська любов не підвласна контролю з боку дитини, її не можна заслужити, любов або є, або її немає. Любов батька обумовлена – він любить за те, що дитина виправдовує його сподівання. Любов батька є контрольованою, її можна заслужити, але можна і позбавитись. При цьому Е. Фромм підкреслює, що «йдеться не про конкретного батька, а про материнський і батьківський початок, які певною мірою присутні в особистості матері і батька» [6, с. 207].

Батьківські відносини від природи містять у собі два протилежних моменти: безумовний (прийняття, любов, співучасть) і умовний (об'єктивна оцінка, контроль, спрямованість на виховання певних якостей). Виходячи з вищезазначеного, Є. О. Смирнов, М. В. Биков зробили висновок, що специфіка батьківських відносин полягає у неоднозначності та протиріччях батька щодо дитини. З одного боку, це безумовна любов та глибинний зв'язок, з іншої – це об'єктивні відносини, спрямовані на формування ціннісних якостей і способів поведінки.

З одного боку, в силу первинної єдності, глибинного зв'язку матері та дитини, материнська любов є найвищим виявом альтруїзму. Це породжує стійку та безумовну любов, сильний емоційно-афективний зв'язок. З іншого, – глобальну відповідальність за майбутнє дитини породжує оціночну позицію, контроль за її діями, перетворюючи дитину в об'єкт виховання.

Саме це зумовлює необхідність розробки оптимальних системних параметрів такої виховної стратегії, яка містить у собі певну спрямованість батьківського впливу на майбутнє, на формування у дитини певних якостей, необхідних їй з точки зору батька і його суб'єктивної оцінки її вчинків, прагнень та психологічного стану.

Специфіка батьківських відносин полягає також в їх постійній зміні з віком дитини і неминучому природному дистанціюванні дитини від батьків.

Деструктивні зміни, які суттєво руйнують природну гармонію родинних стосунків (заснованих на принципах взаємоповаги, симпатії, турботи один про одного, теплоти взаємовідносин, співчуття, любові), що об'єктивно можуть спричинювати і, подекуди, разом з іншими чинниками спричинюють певні тенденції до зростання у деяких сім'ях психологічного

стану душевного неспокою, страху, болі, гніву, образи, жорстокості, холодності, байдужості.

У розбудові суспільних відносин за дуалістичними координатами типу *Соціум-Сім'я* та *Батьки-Діти* надзвичайної ваги має соціально-психологічне спрямування, зорієнтоване на проблеми коректної оцінки реального значення емоційного впливу близьких людей на дитину.

Зважаючи на вищезазначені чинники, які впливають у сім'ї на особистість дитини, було проведено дослідження впливу сім'ї на емоційну сферу особистості дитини. Для цього було розроблено анкету з чотирьох блоків питань закритого типу, що дозволило проаналізувати: а) характер впливу матері та батька на дитину; б) характер взаємовідносин дитини з матір'ю та батьком; в) найбільш характерні почуття у дитинстві та у дорослому віці. Крім того, було проаналізовано тенденції, пов'язані з факторами впливу на емоційну сферу дітей, які виховувались у повних і неповних сім'ях.

Дослідження було проведено серед студентів Українського гуманітарного інституту. Особливістю батьківських сімей саме цих студентів є те, що 54,5% – це віруючі батьки християнського віросповідання і 76,4 % – це повні сім'ї.

Вивчаючи характер емоційного впливу батьків на дитину, було виокремлено *чинники позитивного впливу* через такі прояви: говорив слова любові, опікував, турбувався, виділяв окремий час для спілкування, говорив про свої почуття, приймав до уваги бажання дитини, підбадьорював, співчував, заспокоював, являв приклад єдності слова та діла, створював умови для прояву відповідальності.

Чинники негативного впливу було зазначено через такий характер вчинків: нав'язував свою волю, пригнічував, командував мною, зривав на мені свою злість, говорив образливі слова, позбавляв можливості займатися улюбленими справами, допускав насильство. Показники щодо характеру емоційного впливу на дитину матері й батька наведено у Табл. 1.

Наведені у Табл. 1 узагальнені показники щодо характеру емоційного впливу батьків на дитину незаперечно свідчать про те, що мати, порівняно з батьком, своїми діями значно частіше виявляє свої почуття до дитини, турботу, виділяє окремий час для спілкування з нею, переважно показує єдність слова та діла. Водночас, як батько, так і мати у більшості опитаних дітей майже порівну створюють умови для того, щоб дитина зростала відповідальною за свої вчинки.

Таблиця 1.

**Узагальнені показники щодо характеру емоційного впливу
матері й батька на дитину**

Прояв впливу	Мати (%)	Батько (%)
Говорили слова любові	80	53
Опікували	80	58
Турбувались	89	83
Піклувалися про духовне зростання	62	44
Виділяли час для спілкування	62	42
Говорили про свої почуття	56	35
Враховували бажання дитини	82	67
Підбадьорювали	76,4	62
Звертали увагу на здоров'я дитини	82	63
Співчували	75	45
Заспокоювали	82	49
Створювали умови для прояву відповідальності	58	56
Нав'язували свою волю	25,5	22
Пригнічували дитину	16,4	9
Командували	33	20
Зривали на дитині злість	22	20
Говорили образливі слова	18	22
Цікавилися чуттєво-емоційним світом дитини	65,5	9
Позбавляли можливості займатися улюбленими справами	20	16
Ігнорували	7	16
Показували приклад єдності слова та діла	62	49

Матеріали Табл. 1 щодо ставлення батьків до своїх дітей виокремлюють дані про деякі особливості психологічно-емоційного характеру у спілкуванні їх з своїми дітьми. Так, лише 80% матерів говорили своїм дітям слова любові. Виділяли окремий час для спілкування з дитиною 62% матерів, говорили про свої почуття лише 56%, що не може не позначитися на емоційному стані, звичках та діях дорослих дітей. Це свідчить про те, що, наслідуючи родинну рольову модель, зокрема, емоційно-психологічних стосунків батьків і дітей, вже у подальшому дорослому житті, принаймні, 38 % майбутніх батьків не будуть вважати за потрібне приділяти окремий час для своїх дітей, 44 % – не будуть вважати за потрібне говорити про свої почуття. Зрештою, все спілкування може зосередитися на контролі за порядком, режимом, вивченими уроками, турботою про матеріальне забезпечення тощо.

Стурбованість громадськості та суспільства у цілому щодо рівня відповідальності молоді підтверджується також даними, отриманими на підставі проведеного анкетування, адже майже половина батьків не створюють для своїх дітей умов, які б сприяли тому, щоб дитина вчилася нести відповідальність за свої вчинки. *Аналіз негативних проявів, як свідчать результати анкетування, з боку батька і матері у середньому мали місце в житті кожної четвертої дитини у вигляді пригнічення та ігнорування.* Так, батько удвічі частіше ігнорує думки (наміри, бажання) своєї дитини порівняно з матір'ю.

З метою узагальнення наслідків впливу матері та батька на їх взаємовідносини з дітьми студентам Українського гуманітарного інституту було запропоновано визначити ці надзвичайно важливі родинні стосунки у термінах – переважно, емотивно-психологічних характеристик – за двома рівнями (позитивне, негативне):

- *позитивна характеристика (теплі, близькі, дружні, відкриті, довірливі стосунки батьків-дітей та дітей-батьків);*
- *негативна характеристика (формальні, недовірливі, відчужені стосунки батьків-дітей та дітей-батьків).*

Для більш детальної характеристики взаємовідносин, кожен студент мав можливість зазначити декілька пунктів. Аналіз відповідей студентів щодо характеру взаємовідносин з мамою та батьком, засвідчив значно вищі позитивні показники у відносинах дітей з матір'ю, порівняно з батьком. Стосунки як *теплі та близькі* з батьком встановилися лише у 40% дорослих дітей, у той час, як з мамою, – у 80%; як *відкриті* з батьком – у 45%, у той час як з мамою – у 62%; як *довірливі* з батьком – у 22%, у той час, як з мамою, – у 71% дорослих дітей.

Характер родинних взаємовідносин, як відзеркалення стану соціо-психологічного й емотивного клімату родини в залежності від різних обставин – з часом може змінюватися. Як показали результати зазначеного вище анкетування серед студентів Українського гуманітарного інституту, що дружні стосунки дітей з батьками подекуди можуть погіршуватися і погіршуються, навіть до рівня негативних проявів емотивно-психологічного звучання. Тут, зокрема, з батьком приблизно удвічі, порівняно з матір'ю, у дітей встановлюються формальні, недовірливі навіть, відчужені взаємовідносини.

Таким чином, порівняння результатів впливу батьків на своїх дітей та характер родинних стосунків мають взаємопов'язані результати. У середньому у 24%, тобто у кожної четвертої дитини з батьками встановилися дуже формальні взаємовідносини, що може стати у самотійному житті перешкодою до побудови нормальних взаємовідносин як у власній сім'ї, так у трудовому колективі.

Для аналізу порівняльної характеристики почуттів до батьків у студентів у різні вікові і соціальні періоди їх життя (від дитинства до дорослого стану) було запропоновано дати відповідь із визначенням свого ставлення до таких фундаментальних категорій психолого-педагогічного емотивного змісту, як:

- *позитивне сприйняття: любов та повага до батьків, бажання наслідувати найкращі якості характеру;*
- *негативний за змістом стан: невпевненість, образа, розчарування, самотність, незахищеність, біль, страх, комплекс неповноцінності, провина.*

Порівняльні данні, що характеризують почуття студентів у різні періоди їх життя (у дитинстві і теперешній час), наведено у Табл. 2.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика почуттів студентів у періоди їх життя (у батьківській сім'ї та в теперішній час)

Найбільш характерні почуття	У дитинстві (%)	У теперішній час (%)
Любов та повага до батьків	72	84
Бажання наслідувати найкращі якості характеру батьків	63	71
Невпевненість	38	16

Образа	27	11
Розчарування	13	22
Самостійність	15	24
Незахищеність	2	13
Біль	9	9
Страх	13	15
Комплекс неповноцінності	15	9
Провина	20	11

Студентам було надано можливість позначити свої почуття декількома найбільш характерними емоційними станами. Аналіз показав, що почуття любові, поваги до батьків та бажання наслідувати їхні найкращі якості характеру у теперішній час у середньому становить 77,5 % порівняно з тим, що у дитинстві цей показник становив 67,5%. При цьому образу на батьків відчувало 16% дітей, тоді як у теперішній час – 11%, що свідчить про тенденцію щодо переосмислення деяких подій з урахуванням вікових особливостей. У середньому ж якості, характерні для особистості із заниженою самооцінкою (невпевненість у собі, образа, розчарування, самотність, незахищеність, страх, комплекс неповноцінності) у дитинстві відчувало 17,6% молоді, у теперішній час – 15,7%. Слід зазначити, що біль, як усвідомлене почуття, зазначило 9% студентів і у дитинстві, і у теперішній час.

Зважаючи на отримані результати, в Українському гуманітарному інституті, в основу діяльності якого покладено високі духовні християнські ціннісні імперативи (*Бог, людина, сім'я, Батьківщина*), досліджуються та реалізуються можливості для підготовки студентів до створення здорової сім'ї, побудови сімейних стосунків на засадах безумовної любові та взаємоповаги. Так, для студентів усіх спеціальностей у практику навчальної діяльності запроваджено спецкурс «Етика сімейних стосунків». Для бажаючих студентів здійснюються індивідуальні бесіди з дошлюбного консультування капеланом Інституту. Практичний психолог проводить індивідуальні консультації та систематичну роботу зі студентами, приділяючи особливу увагу тим, хто має особистісні проблеми, пов'язані з емоційною нестабільністю, комплексом неповноцінності та неадекватною самооцінкою. Систематично запрошуються провідні фахівці в галузі сімейних відносин, які проводять у поза навчальний час лекції та семінари. За власними

бажаннями студенти мають можливість відвідувати семінар «Секрети сімейного щастя» разом із співробітниками Інституту. Провідною ідеєю цих семінарів є розгляд способів побудови здорових стосунків у сім'ї, які ґрунтуються на гуманістичних ідеалах шанобливої поваги й самовідданої любові.

Висновки. Сім'я має найвагоміший вплив на емоційне здоров'я дитини, яка і в дорослому віці може нести на собі негативні наслідки батьківських помилок. Запровадження системи роботи з молоддю у вищих та інших навчальних закладах України, спрямованої на підготовку молодих людей до створення здорової сім'ї дозволяє підвищити вірогідність того, що вони менше допускать помилок у своїх родинах щодо виховання дітей, зокрема, турбуватимуться про їхнє емоційне здоров'я як запоруку їх щасливого сущого й майбутнього, демократичного за своїм змістом, Суспільного Буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеєнко Т.Ф. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання // Педагогіка і психологія, 2006. – № 2. – С. 54 – 58. (Alekseyenko T.F. Intehrovani umovy suchasnoho simeynoho vykhovannya // Pedagogika i psykholohiya, 2006. – No. 2. – S. 54 – 58).
2. Выготский Л.С. Проблема обучения и умственного развития в школьном возрасте // Избранные педагогические исследования. – М.: Изд-во «Педагогика», 1956. (Vygotskij L.S. Problema obuchenija i umstvennogo razvitija v shkol'nom vozraste // Izbrannye pedagogicheskie issledovanija. – M.: Izd-vo «Pedagogika», 1956).
3. Наметова Е.Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини // Проблеми виховання. (Nametova E.R. Pro znachennya sim'yi u formuvanni vil'noyi osobystosti dytyny // Problemy vykhovannya).
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М., 1994 (Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka. – M., 1994).
5. Темина С.Ю. По пути развития школьника. – М.; Воронеж: МОД. (Temina S.Ju. Po puti razvitija shkol'nika. – M.; Voronezh: MOD).
6. Фромм Э. Душа человека. – М., 1998. (Fromm Je. Dusha cheloveka. – M., 1998).

НАРОДНА ПЕДАГОГІКА ЯК ОСНОВА НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІКИ**Мичак Н.Г.****Україна, м. Буча**

У статті розглядається народна педагогіка як основа наукової педагогіки. Вивчаються публікації та дослідження, присвячені визначенню поняття, завдань та методів народної педагогіки. Визначаються основні проблеми народної педагогіки, і як ці проблеми переходять у проблеми сучасної наукової педагогіки. У статті виокремлено найкращі запозичення наукової педагогіки з народної педагогіки.

Ключові слова: наукова педагогіка, народна педагогіка, національне виховання, засоби народної педагогіки.

В статье рассматривается народная педагогика как основа научной педагогики. Изучаются публикации и исследования, посвященные определению понятия, задач и методов народной педагогики. Определяются основные проблемы народной педагогики, и как эти проблемы переходят в проблемы современной научной педагогики. В статье выделены лучшие заимствования научной педагогики из народной педагогики.

Ключевые слова: научная педагогика, народная педагогика, национальное воспитание, средства народной педагогики.

The article deals with the popular folk schooling as the basis of scientific pedagogics. It analyses publications, dedicated to the studies of definition, objectives and methods of traditional folk pedagogics. The author outlines its basic problems and how they turned into the problems of present-day scientific pedagogics as well as points to the best ideas borrowed from traditional folk pedagogics into scientific one.

Keywords: scientific pedagogics, traditional folk pedagogics, national education, means of traditional folk pedagogics.

Постановка проблеми. Розбудова незалежної Української держави створила сприятливі умови для відновлення і розвитку української педагогіки, національної системи освіти і виховання дітей та молоді в Україні [4, с. 5].

Українська педагогіка зорієнтована на принципово нове розуміння освіти, що виходить із завдань формування громадянина України, котрий житиме за принципами нової культурно-інформаційної стратегії й адаптуватиметься до нових базисних засад суспільства. У сучасний історичний період важливо підготувати людину до розуміння завдань і проблем, які стоять перед світовим співтовариством, перед країною, регіоном, містом, конкретною людиною, і навчитися розв'язувати їх. І

надважливо – вчити вирішувати конкретні проблеми конкретної людини, як дорослої, так і дитини, школяра.

Розбудова нової освітньої системи потребує фахівців, які володіють знаннями кращих традицій, тому цілком природним видається інтерес дослідників до основ історико-педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Народ і виховання є взаємопов'язаними поняттями, які не можуть існувати одне без іншого. Так повелося в історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Саме так створюється історія матеріальної і духовної культури нації, народу, формується його самосвідомість. Народ завжди виступає вихователем молодшого покоління, а виховання при цьому набуває народного характеру [8, с. 125].

У сучасних дослідженнях з проблем теоретичної педагогіки поряд з терміном «народна педагогіка» вживається термін «етнопедагогіка».

Вважається, що поняття «народна педагогіка» і «етнопедагогіка» сумісні, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці - в педагогічних традиціях того чи іншого народу.

Т. Шаповал пише, що народна педагогіка стала першоосновою становлення професійної наукової педагогіки, – підкреслюючи, зокрема, що народна педагогіка – це галузь педагогічних знань і досвіду народу, яка виявляється в домінуючих поглядах на мету, завдання, засоби і методи виховання і навчання [9].

У даній статті термін *народна педагогіка* інтерпретується як галузь емпіричних педагогічних знань і народного досвіду, що виражаються в панівних у народі поглядах на мету й завдання виховання, в сукупності народних засобів, умінь та навичок виховання й навчання [12].

Відомо, що джерелами вивчення народної педагогіки є твори фольклору з педагогічним змістом і спрямуванням, етнографічні матеріали, народні виховні традиції, ігри та іграшки, народні й молодіжні свята, досвід сімейного виховання тощо. При цьому одним із найнадійніших способів вивчення спадщини народної педагогіки є аналіз сутності традицій, які зберігалися і передавалися з покоління в покоління через живий досвід, усне спілкування і практику сімейного життя [1, с. 128].

Становлення народно-традиційної культури українців тривало довгі століття. Щоб витворити у культурно-побутове, традиційно-виробниче,

моральне, духовне явище, яке сприймається усім народом, стати його суттю, відбувається складний процес добору.

Упродовж багатьох століть український народ створював лише йому властиве духовне середовище, наповнюючи його своєрідними обрядами, ритуалами. Фактично формувалася внутрішній світ українців, осягаючи весь навколишній простір.

Першим у вітчизняну педагогічну літературу термін «наукова педагогіка» запровадив К. Д. Ушинський. Він же й перший увів поняття «народна педагогіка» в широкий обіг, переконливо обґрунтувавши правомірність цього терміна в педагогічній науці, теоретично і практично довів, що народна педагогіка є золотим фондом педагогіки наукової, закликав до ґрунтовного і всебічного вивчення виховного досвіду трудових мас. К.Д. Ушинський обґрунтував положення про пріоритет системи народного виховання, що генерує менталітет, характер, психологію, традиційну родинно-побутову культуру, спосіб життя.

В Україні термін «народна педагогіка» вперше вжив О. Духнович, який високо оцінюючи досвід народного виховання, наголосив на значущості в педагогічному процесі родинних традицій, фольклору, народного мистецтва [2].

Починаючи з 1970-х років посилюється інтерес до вивчення традиційних засад народної педагогіки. Дослідник чуваської народної педагогіки Г. Волков вводить в обіг поняття «етнопедагогіка». На його думку, цей термін передає зміст і сутність науки, предметом якої є педагогічна культура роду, народності, нації.

Визначна роль у справі вивчення та популяризації народної педагогіки належить видатним діячам української культури М. Драгоманову, В. Гнатюку, Ф. Колессі, М. Сумцову, Б. Грінченку, І. Нечуй-Левицькому, О. Потебні.

В. Сухомлинський одним із перших вітчизняних педагогів звернувся до принципу народності в часи, коли вся виховна робота в школі вибудовувалася на принципах комуністичної моралі, ідеях побудови комуністичного суспільства; коли повністю відкидали традиції народної педагогіки; коли не враховувалися етнорегіональні особливості у становленні системи освіти, коли нав'язувалася думка, що виховання відбувається на одних засадах, принципах, має однакові форми, засоби і прийоми, наприклад, у таджицькій і українській сім'ї, не звертаючи уваги ні на культурні, ні на релігійні, ні на соціально-економічні відмінності [11, с. 233 – 234].

Розгляду особливостей навчання і виховання дітей присвячені практично всі праці М. Стельмаховича. Для нього діти – це опора сім'ї, це майбутні трудівники і захисники рідної землі, а ідеальна родина – повна, де є чоловік, жінка, діти, що прикрашають життя і дарують радість, продовжуючи людський рід.

На батька і матір він поклав головну відповідальність за виховання дітей, за організацію родини, ведення домашнього господарства, відвівши їм однаково важливу роль у сім'ї. М. Стельмахович переконував, що батькові історично відведена авторитарна роль. Його слово для дитини – закон [5, с. 132]. Мати – завжди найрідніша, найближча для кожного людина.

Досліджуючи різні аспекти народного виховання, М. Стельмахович систематизував і описав вірування, традиції, котрі стосуються трудового, морального, фізичного, розумового виховання дітей в українській сім'ї. Значну увагу педагог звертає на провідні напрями виховання дітей в українській родині – моральне, трудове, розумове і фізичне. Кожен із цих напрямів є складовою тривалого процесу під назвою родинне виховання, адже саме у сім'ї дитині прищеплюється любов до праці, формується почуття добра, справедливості (що впливало з народного поняття моралі: «Моральний той, хто цнотливий, шляхетний, добродішній, праведний» [5, с. 159]); привчають дітей слухати дорослих, завжди виконувати вимоги батьків; піклуватися про слабших, бути чесними і ввічливими.

Основу морального виховання М. Стельмахович убачав у таких поняттях, як: людська гідність, честь, людяність, колективізм, любов до батьківщини. Підтвердження своїх думок він знаходив у народній педагогіці, прислів'ях і приказках. Надаючи велику роль гуманізму в моральному вихованні дітей, він застерігає батьків, аби ті не допускали порушень норм поведінки дітьми не лише у присутності батьків, а й наодинці, тобто були чесними передовсім із собою. Моральне виховання дітей – справа тонка і складна. М. Стельмахович твердо був переконаний, що тут у вихованні дітей – у взаєминах між батьками і дітьми немає місця фальші, непослідовності, сюсюканню, нещирості [5, с. 172].

Окрім морального, до провідних напрямів родинного виховання М. Стельмахович відносить і трудове виховання, зазначаючи, що вся педагогіка ґрунтується на праці, праця – першооснова життя суспільства, головний засіб створення моральної й духовної культури [5, с. 173].

Зазначаючи основні засоби трудового виховання дітей, М. Стельмахович поділяє трудове виховання в селянській родині на 3 етапи:

- *вступний* (коли діти 2-6 років вчаться їсти, ходити, одягатися і роздягатися, засвоюють правила користування предметами першої необхідності; засоби виховання – показ і спостереження, які розширюють кругозір дітей і дають уявлення про різні види праці);

- *помічний* (діти 7-15 років стають активними помічниками батьків; праця хлопчиків і дівчат диференціюється; засоби виховання на цьому етапі – порада батьків, приклад, спостереження);

- *завершальний* (підлітки 16-20 років остаточно утверджуються професійно, беруть участь у всіх справах нарівні з дорослими. Засоби виховання – приклад дорослих, довіра з боку батьків).

Навчання як цілісний процес здобуття знань ґрунтується на певних методах. Їхня класифікація, за М. Стельмаховичем досить традиційна. Він поділяє їх на *наочні* (метод показу дітям явищ довкілля), *словесні* (бесіда, розповідь, опис пояснення, читання, усна народна творчість), *практичні* (виконання вправ за зразком), *ігрові* (цілий комплекс ігор і розваг). М. Стельмахович, спираючись на народну педагогіку, створив свою власну класифікацію принципів і методів навчання.

Дослідники вказують на те, що одним із пріоритетних напрямків сучасної педагогічної науки України є вивчення національно-культурних та державницьких традицій. Особливий інтерес викликає *народна педагогіка*, яка лежить в основі національного виховання й виступає одним із дієвих етноформуєчих та етнозберігаючих чинників [2].

Складний суспільно-культурний розвиток українського етносу впродовж багатьох століть (бездержавність, денаціоналізація, уніфікація культури тощо) негативно позначився на формуванні етнічної самоідентифікації, аксіологічної системи, національного виховного ідеалу. Внаслідок цього була порушена природна еволюція народної традиційної культури, тяглість етнокультурних традицій [2].

У зв'язку з цим, варто, зокрема зазначити, що залишаються недостатньо дослідженими методи народної педагогіки, а також їх історичне підґрунтя та їх вплив на етнічні процеси, у тому числі у напрямку формування національної парадигми виховного ідеалу, його високих морально-етичних чеснот й імперативів.

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи у школі заходів саме на основі народних традицій та обрядів.

Сучасний період часто називають часом відродження народних традицій, звичаїв, відродження нації. Якщо уважно спостерігати за цим процесом, то це навчання у дітей відбувається природніше, ніж у дорослих, тому необхідно з раннього віку при вихованні малюка звертатися до багатого арсеналу засобів народної педагогіки, відшукуючи там потрібний матеріал.

Н. Левінець у статті «Роль засобів народної педагогіки в роботі з дітьми, які мають особливі потреби» пише про те, що засоби народної педагогіки «акумулювали знання, набуті упродовж багатьох століть, у формах, що засвоюються на рівні підсвідомості і відповідають генотипним джерелам розвитку психіки. Кожний із цих засобів чітко структурований за змістом, спрощений для сприймання й у формі цілісних уявлень заповнює прогалини, що можуть виникнути у свідомості при різних видах ушкоджень» [3].

Народна педагогіка торкається глибинних стрижнів психіки, врівноважуючи внутрішні конфлікти особистості. В народному світобаченні людська уява позбавлена відчуття самотності. Немає розриву між окремою людиною й природою в цілому, суспільством, всесвітом. Одним із головних факторів народного виховання є природовідповідність. Незалежно від індивідуальних обмежень або переваг людина поєднана з навколишнім світом – рослинами, тваринами, природними явищами, іншими людьми. Вона опановує цей світ, але не має права руйнувати властивої йому гармонії. І сама також захищена цією гармонією від негараздів.

Дослідник вказує на те, що особливу увагу народна педагогіка приділяє вихованню моральних якостей. Всіляко підтримується самостійність, ініціатива, винахідливість. «Внутрішня впевненість у своїх силах, врівноваженість, взаєморозуміння – головне для поведінки. Високо цінуються такі риси характеру, як терпимість, терплячість, невибагливість та радісне сприйняття навколишнього, адже людина народжується для радості. У цьому вбачається сенс життя, сенс виховання, розвитку» [3].

Н. Левінець виокремлює такі засоби народної педагогіки:

- *Усна народна творчість, зокрема казка.* Дослідник пише про те, що це те джерело розвитку дитячої думки, значення якого важко або й неможливо перебільшити. Всі психічні процеси - увага, пам'ять, вищі – мислення та уява – насичуються енергією при сприйманні народних казок. Казки дають багаті знання про природу, рослинний та тваринний світ, людей, допомагають фантазувати, думати, навчатися думаючи,

тренують уважність, спостережливість, учать добру, любові, виховують моральні якості дитини, даючи їй цілісні уявлення про добро та зло, моральність та аморальність вчинків, доцільність практичних дії, бажань.

Автор вказує на те, що через ставлення до героїв казки дитина обирає свій неповторний комплекс життєвих цілей, ідеалів, формує над свідомість. Вона вчиться вищим формам мислення – абстракції, алегорії, за допомогою метафор збагачує мову, розуміє натяк, дотеп. Через казку формується оптимістичне ставлення до життя, гумор. Дитина розуміє красу слова, його силу, значення. Вчиться любити рідну мову, культуру, бережливо ставитися до всього живого на землі.

- *Народна поезія як форма усної народної творчості.* Вірш сприймається дитиною не тільки як специфічний за формою – поетичний твір, а й як особливе світобачення, особлива любов, ліричне ставлення до природи, іншої людини, бажання підкреслити свої почуття, особливим чином розповісти про враження, переживання. Недарма в багатьох дітей виявляється схильність до складання віршів. Дитяча психіка надзвичайно багата емоційно, тому що потребує впливу висловлювання своїх переживань.

- *Народні рухливі ігри.* За допомогою особливих вправ у цих іграх розвиваються необхідні навички, зміцнюються певні групи м'язів, тренується серцево-судинна та нервова системи, правильно розвивається опорно-руховий апарат. Рухливі ігри вчать зосередженості, розвивають волю, витривалість. Наприклад, т.зв. *утішки* – коротенькі пісеньки або віршики – поєднані зі своєрідними вправами. Це форма емоційного спілкування дорослих з дитиною, побудована на знанні психології дітей різного віку.

Починаючи з раннього віку, ці вправи тренують найпростіші рухи, зокрема вчать:

- ♦ **ходити** (пор.: Дибки, дибки! Ходить котик по лавочці, Водить кішку за лапочки: Диб, диб, диб!),
- ♦ **оперувати** кистю руки (коли пальці дитини рухаються особливим чином – різні варіанти «Сороки-ворони»),
- ♦ **тримати** предмет і **маніпулювати** ним (пор.: «Кую, кую чобіток»).

У подібних іграх тренуються всі групи м'язів, відбувається емоційне та вольове програмування рухів, що поступово стають звичними, відпрацьованими. Крім того, такі ігри – своєрідна кінетична система впливу на мозок, що допомагає розвивати увагу, пам'ять, мислення.

- *Образотворча діяльність.* Народні мотиви присутні в орнаменті на вишиванках, кераміці та інших побутових предметах. Орнамент містить у собі настільки багату символічну інформацію про довкілля, що є джерелом розвитку майже всіх функцій сприймання. По суті, народний орнамент – це закодований простір з найповнішими знаннями про форму предметів, їхній зміст та значення. Тому важливо навчити дітей не лише зображувати простір, а й уміти розшифрувати ці символи та розуміти їхнє значення для людини.

Л. Хомич вказує на те, що доцільно проводити для школярів свята, які розкривають сутність народних традицій та обрядів, на основі яких відбувається моральне виховання молодших школярів.

Так, восени можна провести свято під назвою «Ой обжинки, господарю, обжинки». Майже все свято базується на обжинкових піснях та обрядах, пов'язаних з ними. Під час проведення цього свята, діти дістають уявлення про традиції та обряди, якими українці користувалися в минулому, збираючи врожай [8, с. 126].

Взимку доречно провести свято «Водіння кози» та обряд щедрювання «Меланка», які приурочені до 13 та 14 січня. Основа свята і обряду – інсценізовані дії, які супроводжують щедрівками. В них щедрівники бажають господарям багато врожаю, здоров'я тощо. Ці свята також супроводжуються обрядами, наприклад: продаж кози та вихваляння здібностей Меланки. На прикладі свята «Водіння кози» та обряду щедрювання «Меланка» в учнів розвивається кругозір, поширюються знання про, традиції та обряди нашого народу, адже ці свята ще використовуються на Волині, Львівщині та Закарпатті, а щедрювання відбувається і зараз майже у всіх регіонах України [8, с. 126].

Виховну роботу з молодшими школярами Л. Хомич пропонує здійснювати на основі народних ігор. Наприклад, гра «Гуси» вчить спритності, уважності, «В гороховій скрині» – знанню українських пісень, віршів та танців, «Редька» – як треба працювати на городі [8, с. 126].

На думку дослідника, ефективним також у виховній роботі з молодшими школярами слід вважати інші заходи просвітницько-виховного спрямування, зокрема, проведення систематичних бесід, прогулянок, екскурсій, вечорів запитань та відповідей. Прогулянки краще за все проводити старими вулицями міста, що відомі своїми архітектурними спорудами чи видатними співвітчизниками, які тут колись жили.

Висновки. Народна педагогіка є результатом колективного творчого внеску багатьох поколінь у духовну культуру народу, її невід'ємною частиною, вираженням високого інтелектуального змісту філософських домінант його історично зумовленої ментальної парадигми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навчальний посібник. – К.: Вид-во «Вища школа», 1992. – 398 с. (Bohush A.M., Lysenko N.V. Ukrayins'ke narodoznavstvo v doshkil'nomu zakladi: Navchal'nyy posibnyk. – K.: Vyd-vo «Vyshcha shkola», 1992. – 398 s.).

2. Жмуд Н.В. Народна педагогіка як етноформуючий чинник: дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К., 2005 (Zhmut N.V. Narodna pedahohika yak etnoformuyuchy chynnyk: dys... kand. ist. nauk: 07.00.05 / NAN Ukrayiny; Instytut mystetstvosnavstva, fol'klorystyky ta etnolohiyi im. M. T. Ryl's'koho. – K., 2005).

3. Левінець Н. Роль засобів народної педагогіки в роботі з дітьми, які мають особливі потреби // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-методичний збірник / Редакційна колегія Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К.: Вид-во «Контекст», 2000. – 336 с. (Levinets' N. Rol' zasobiv narodnoyi pedahohiky v roboti z dit'my, yaki mayut' osoblyvi potreby // Kroky do kompetentnosti ta intehtatsiyi v suspil'stvo: Naukovo-metodychnyy zbirnyk / Redaktsiyna kolehiya N. Sofiy (holova), I. Yermakov (kerivnyk avtors'koho kolektyvu i naukovyy redaktor) ta in. – K.: Vyd-vo «Kontekst», 2000. – 336 s.).

4. Лузан П.Г. Історія педагогіки та освіти в Україні / Лузан П.Г., Васюк О.В. – К.: Державна Академія керівних кадрів культури і мистецтва, 2010. – 296 с. (Luzan P.H. Istoriya pedahohiky ta osvity v Ukrayini / Luzan P.H., Vasyuk O.V. – K.: Derzhavna Akademiya kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstva, 2010. – 296 s.).

5. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка: Навчально-методичний посібник / М.Г. Стельмахович. – К.: Вид-во «Радянська школа», 1985. – 312 с. (Stel'makhovych M.H. Narodna pedahohika: navchal'no-metodychnyy posibnyk / M.H. Stel'makhovych. – K.: Vyd-vo «Radyans'ka shkola», 1985. – 312 s.).

6. Стельмахович М., Червінська І. Етнопедагогічні основи української національної школи-родини / М. Стельмахович, І. Червінська // Початкова школа. – 1997. – № 5. – С. 10–12 (Stel'makhovych M., Chervins'ka I. Etnopedahohichni osnovy ukrayins'koyi natsional'noyi shkoly-rodyny / M. Stel'makhovych, I. Chervins'ka // Pochatkova shkola. – 1997. – No. 5. – S. 10–12).

7. Стягунова О.О. Українська народна педагогіка як поліфункціональна багаторівнева виховна система / О.О. Стягунова // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 3. – С. 162–167. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2011_3_36.pdf (Styahunova O.O. Ukrayins'ka narodna pedahohika yak polifunktsional'na bahatorivneva vykhovna systema / O.O. Styahunova // Zbirnyk naukovykh prats' Khmel'nyts'koho instytutu sotsial'nykh tekhnolohiy

Universytetu «Ukrayina». – 2011. – No. 3. – S. 162-167. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2011_3_36.pdf.

8. Хомич Л.О. Народні традиції у вихованні молодших школярів / Л. О. Хомич // Вісник Черкаського університету, 2013. – №21 (274). – С. 125–127 (Khomych L.O. Narodni tradytsiyi u vykhovanni molodshykh shkolyariv / L.O. Khomych // Visnyk Cherkas'koho universytetu, 2013. – No. 21 (274). – S. 125–127).

9. Шаповал Т. Народна педагогіка – першооснова національної системи навчання і виховання / Тетяна Шаповал – http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_2/visnuk_89.pdf (Shapoval T. Narodna pedahohika – pershoosnova natsional'noyi systemy navchannya i vykhovannya / Tetyana Shapoval – http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_2/visnuk_89.pdf).

10. Щербина В.Ю. Дитина у науковій спадщині М. Стельмаховича / В.Ю. Щербина // Теорія та методика навчання та виховання. – 2011. – Вип. 30. – С. 188–193. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ttmniv_2011_30_25.pdf (Shcherbyna V.Yu. Dytyna u naukoviy spadshchyni M. Stel'makhovycha / V.Yu. Shcherbyna // Teoriya ta metodyka navchannya ta vykhovannya. – 2011. – Vyp. 30. – S. 188–193. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ttmniv_2011_30_25.pdf).

11. Щербина В. Питання етнографічних особливостей виховання дітей у працях радянських педагогів 60-70-х років ХХ століття / В. Щербина // Психолого -педагогічні проблеми сільської школи. – Вип. 38, 2011. – С. 233–240 (Shcherbyna V. Pytannya etnohrafichnykh osoblyvostey vykhovannya ditey u pratsyakh radyans'kykh pedahohiv 60-70-kh rokiv KhKh stolittya / V. Shcherbyna // Psykholoho -pedahohichni problemy sil's'koyi shkoly. – Vyp. 38, 2011. – S. 233–240).

12. Web – Мультимедія. Енциклопедія «Історія педагогіки». – Режим доступу: http://webhp.kspu.edu/joomla/index.php?option=com_glossary&func=view (Web – Mul'tymediya. Entsyklopediya «Istoriya pedahohiky». – Rezhym dostupu: http://webhp.kspu.edu/joomla/index.php?option=com_glossary&func=view).

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 368

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Майданюк К. С.

Україна, м. Київ

Розглянуто питання формування фінансової політики вітчизняних страхових компаній. Визначено особливості та відмінності фінансового менеджменту страхових компаній від управління підприємствами.

Ключові слова: *фінансова політика, страхова компанія, облікова політика, політика управління грошовими засобами, кредитна політика, дивідендна політика, комунікаційна політика.*

Рассмотрены вопросы формирования финансовой политики отечественных страховых компаний. Определены особенности и различия финансового менеджмента страховых компаний от управления предприятиями.

Ключевые слова: *финансовая политика, страховая компания, учетная политика, политика управления денежными средствами, кредитная политика, дивидендная политика, коммуникационная политика.*

The paper outlines the issues of forming the financial policy of domestic insurance companies. The author defines features as well as differences of financial management of insurance companies from the business management.

Keywords: *financial policy, insurance company, accounting policy, cash flow management policy, credit policy, dividend policy, communication policy.*

Постановка проблеми. Базовою особливістю страхових компаній є реалізація на ринку особливого товару – страхового захисту, за що вони отримують певну плату. При цьому страховик спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, і лише після цього визначає витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними договорами страхування: існує розрив у часі між моментом одержання доходів і моментом надання страхової послуги. У зв'язку з тим, що страховик формує резерви, кошти яких слугують інвестиційним ресурсом, це

перетворює його на потужного інвестора. Метою діяльності страховика є отримання прибутку, тому важливою складовою його діяльності є обрання напрямів та складових фінансової політики, яку він обирає для максимізації свого прибутку та завоювання долі ринку. Отже, діяльність страховика виходить за рамки страхування, що стало визначальним у віднесенні його до фінансових посередників. Таким чином, страхові компанії є провідними гравцями вітчизняного фінансового ринку.

Разом з тим більшість робіт таких економістів, як А.В. Зінов'єва, А.А. Супрун, О.В. Кнейслер, К.В. Бойко, зорієнтовано переважно на окремі аспекти фінансової політики страховиків. Тут ще недостатньо вивчено особливості комплексного формування фінансової політики страхових компаній та бракує наукових і практичних напрацювань, пов'язаних зі специфікою їх фінансової діяльності.

Метою цієї роботи є аналіз теоретичних засад фінансового управління страхових компаній, зокрема, щодо формування їх політики у забезпеченні фінансової стабільності та можливості виконувати страхові зобов'язання.

Виклад основного матеріалу. Поняття фінансова політика поєднує в собі дві категорії «фінанси» та «політика». Якщо говорити про політику взагалі, то це загальний напрямок, характер діяльності, напрям діяльності, лінія поведінки в чому-небудь, певне ставлення до кого, чого-небудь [1]. Останнім часом термін «політика» стали використовувати не лише щодо ставлення до управління державою, а й при характеристиці економічної діяльності («економічна політика», «маркетингова політика», «цінова політика», «фінансова політика»), але у всіх словосполученнях слово «політика» вживають у значенні засобів, способів і методів досягнення певної мети.

Фінанси представляють собою систему економічних відносин, які виражають утворення та використання грошових засобів з метою забезпечення розширеного відтворення виробництва. Фінанси пов'язані з використанням грошей і товарно-грошових відносин у процесі утворення, розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту й національного доходу. Фінанси, що знаходяться в розпорядженні окремих підприємств, обслуговують формування засобів, їх кругообіг, сприяють здійсненню режиму економії, розвитку виробництва та задоволенню потреб колективу [2].

Сучасні теорії фінансового менеджменту досить широко висвітлені зарубіжними вченими (О.М. Бандурка, І.А. Бланк, Є.Ф. Брігхем, В.В. Ковальов, М.Я. Коробов, Б. Коласс, Є.С. Стоянова, Р.Н. Холт,

У. Шарп). Серед фундаторів вітчизняної школи фінансового менеджменту варто відзначити праці Г.Г. Кірейцева, А.М. Поддєрьогіна, В. Суторміної, В.М. Федосова, А.Д. Шеремета та ін.

Не зважаючи на чималу історію поняття *фінансова політика* остаточно не з'ясоване його визначення. У найбільш загальному вигляді під фінансовою політикою розуміють спосіб організації та використання фінансових відносин. «Під фінансовою політикою підприємства слід розуміти сукупність заходів з організації та використання фінансів для здійснення конкретних цілей і завдань» [3].

Основну мету фінансової політики підприємства можна сформулювати як забезпечення здійснення поточної фінансово-господарської діяльності підприємства, виконання тактичних цілей та завдань і забезпечення досягнення стратегічної мети в майбутньому через формування оптимального грошового потоку, ефективного використання фінансових ресурсів та успішної реалізації фінансового менеджменту.

Фінансова політика підприємства, як реалізація фінансового менеджменту на практиці, передбачає формування наступних її складових:

- облікової політики;
- політики управління грошовими засобами;
- кредитної політики;
- дивідендної політики тощо [3].

Для страхових компаній існують певні особливості у характеристиках складових фінансової політики, які не характерні для інших підприємств. Так, наприклад, кредитна політика підприємства передбачає визначення дій щодо оптимального співвідношення власного та залученого капіталу підприємства. У страхових же компаніях – лише незначна частка залученого капіталу. Разом з тим, беручи до уваги той факт, що у страхових компаніях операційна діяльність пов'язана з фінансовою, тут доцільно розглядати також і дебіторську заборгованість.

Досліджуючи проблеми облікової політики підприємства, економісти прийшли до висновку про взаємозв'язок та взаємозалежність між обліковою і фінансовою політикою підприємства. Так, «різні способи оцінки і, відповідно, різні схеми бухгалтерського обліку, з одного боку, можливі до застосування тільки при наявності певних умов чи обставин, з іншого - вони, в свою чергу, мають вплив на фінансове становище підприємства, на структуру балансу та фінансові результати підприємства й відповідно на його фінансову політику» [3]. Через те, що

способи, методи, процедури, правила та схеми обліку мають вплив на фінансові результати діяльності підприємства, при прийнятті рішень про елементи облікової політики необхідно враховувати визначену фінансову політику підприємства.

Основними елементами облікової політики підприємства, що найбільше визначатимуть та обумовлюють фінансову політику підприємства, вважаються, зокрема:

- визнання активів, доходів та витрат; організація документального оформлення процесів постачання, виробництва та збуту;
- оцінка засобів підприємства та джерел їх утворення; організація синтетичного та аналітичного обліку й застосування субрахунків;
- форми та терміни розрахунків за дебіторською та кредиторською заборгованістю;
- методи погашення вартості необоротних активів через нарахування амортизації;
- система внутрішньогосподарського обліку та звітності;
- організація стратегічного обліку.

Бухгалтерський облік та звітність страхових компаній мають певні особливості, зумовлені природою страхових послуг та національним законодавством у цій сфері. До основних аспектів, які необхідно враховувати при визначенні облікової політики страхової компанії, можна віднести:

- класифікацію договорів страхування;
- формування та оцінку страхових резервів;
- визнання та оцінку страхових премій і страхових виплат;
- визнання та оцінку фінансових інструментів;
- облік операцій перестрахування.

При відображенні операцій у бухгалтерському обліку з наступним їх розкриттям у фінансовій звітності важливе значення має оцінка активів та зобов'язань. Так, орієнтуючись на оцінку справедливої вартості активів та зобов'язань, вимагається здійснювати оцінку страхових зобов'язань за поточною вартістю, що потребує аналізу майбутніх грошових потоків за договорами страхування. Метою такого аналізу є отримання інформації про суми, період погашення та невизначеності майбутніх грошових потоків [6].

Політика управління грошовими потоками передбачає також:

- забезпечення діяльності підприємства необхідною сумою коштів через розрахунок мінімальних та оптимальних залишків грошей готівкою в касі та безготівкових – на рахунках у банках;

- оптимізацію грошового обороту через вибір способів та схем розрахунків.

Ефективність політики управління грошовими потоками визначається прискоренням обороту грошових коштів та забезпечення їх наявності в залишках для здійснення поточної господарської діяльності.

Головне призначення страхової діяльності полягає в захисті майнових інтересів осіб та виплати їм страхового відшкодування при настанні передбачуваної договором події. При цьому страхова компанія повинна володіти достатнім обсягом фінансових ресурсів, необхідних для покриття витрат у процесі господарської діяльності, виконання страхових та інших зобов'язань, формування централізованих та децентралізованих страхових резервів та інвестування тимчасово вільних коштів. У цих умовах постає необхідність ефективного управління грошовими потоками та забезпечення їх синхронізації або збалансованості в часі.

Страхова компанія формує грошові потоки від операційної (страхової), інвестиційної та фінансової діяльності. Найбільші грошові потоки страхова компанія формує від здійснення операційної (страхової) діяльності. У процесі здійснення страхових операцій компанія акумулює грошові кошти у вигляді премій за договорами страхування, співстрахування та перестрахування. Першочергова та ключова роль у формуванні грошових потоків страхової компанії належить тарифній політиці, в основу якої покладено визначення ціни страхової послуги та оцінка ймовірного збитку від настання страхової події.

Збираючи кошти осіб за рахунок сплати страхових премій, страхова компанія має змогу *на умовах безпечності, ліквідності та прибутковості* інвестувати їх у різноманітні фінансові інструменти. Інвестиційна діяльність дозволяє акумулювати додаткові надходження у вигляді доходів від розміщення власних та залучених коштів, а саме:

- відсотків на суми залишків на поточних рахунках у банку,
- відсотків від розміщення коштів на депозитних рахунках у банку,
- відсоткового доходу за борговими цінними паперами,
- відсотків за надання довгострокових інвестиційних кредитів,
- дивідендів за акціями, надходжень від реалізації основних засобів.

При цьому вихідний грошовий потік від інвестиційної діяльності формується в результаті реалізації:

- операцій з розміщення коштів на поточних та депозитних рахунках у банку;

- придбання об'єктів нерухомості;
- вкладення коштів в основні засоби та придбання інших фінансових інструментів.

Одним із шляхів фінансування діяльності страхових компаній є залучення кредитних ресурсів, а також випуск пайових або боргових цінних паперів. У більшості випадків страхові компанії використовують залучені кошти для розширення філійної та агентської мережі компанії, удосконалення інформаційних систем програмного забезпечення, розроблення нових страхових продуктів, створення центрів клієнтської підтримки.

Кредитна політика підприємства передбачає визначення дій щодо оптимального співвідношення власного та залученого капіталу підприємства. Ефективність кредитної політики підприємства визначається стабільною фінансовою стійкістю підприємства. Залучений капітал страхових компаній визначається в таких статтях:

- сума страхових резервів;
- сума часток перестраховиків у страхових резервах;
- дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом за виданими авансами та з нарахованих доходів.

Позиковий капітал товариства характеризує залучені для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі кошти чи інші майнові цінності. З позиції ефективності використання фінансових ресурсів компаніям раціонально вкладати в оборотні кошти мінімум власних фінансових ресурсів у розмірах, достатніх для створення лише мінімальних запасів. Всі інші потреби в оборотних коштах доцільно задовольняти за рахунок позикових ресурсів.

Дивідендна політика передбачає формування взаємовідносин між власниками і керівництвом підприємства та інвесторами з питань нарахування та виплати дивідендів відповідно до теорії агентських відносин та структури капіталу. Основне завдання полягає у виборі способів та форм взаємовідносин між ними з метою уникнення конфлікту інтересів для задоволення інтересів власника. В рамках фінансової політики необхідно вибрати варіант розрахунку та виплати дивідендів. На практиці найбільш поширеними є варіанти, коли нарахування та виплати дивідендів здійснюються у вигляді:

- фіксованої суми виплати;
- постійного відсотка від прибутку;
- акцій підприємства;

- гарантованого мінімуму та екстра-дивідендів.

Ефективність дивідендної політики визначається зростанням ціни акцій і, відповідно, й ціни підприємства.

Закон України «Про господарські товариства» передбачає створення страхових організацій у наступних організаційно-правових формах: акціонерні товариства, повні товариства, командитні товариства, товариства з додатковою відповідальністю. В Україні у страховому бізнесі переважають акціонерні товариства приватного типу. Перспективнішими для страхового бізнесу є публічні акціонерні товариства. Вони мають можливість залучати кошти завдяки продажу акцій на відкритому ринку. Для приватних акціонерних страхових компаній можливість швидкої зміни статутного капіталу в разі необхідності або зміни законодавства знижується у зв'язку з тим, що коло власників є обмеженим.

На ефективність діяльності страховика, окрім перерахованих складових, впливають кадровий та комунікаційний компоненти фінансової політики компанії. На сучасному етапі розвитку страхування в Україні, страховики все більше уваги приділяють підвищенню рівня обслуговування та проінформованості своїх клієнтів.

Кадрова політика страховика – це система поглядів керівництва компанії на специфіку кадрово-управлінських відносин, спрямованих на реалізацію цілей і стратегій розвитку її кадрового потенціалу [3]. Відповідно до принципів, на яких будується кадрова політика компанії, формується фірмовий стиль роботи страховика з персоналом, добираються методи реалізації кадрової роботи, створюється система регулювання і регламентації внутрішньо організаційних трудових відносин на рівні окремих структурних підрозділів, що створює умови для підвищення якості обслуговування клієнтів та формування корпоративної культури в компанії.

Комунікаційна політика страховика покликана налагодити взаємовідносини між страхувальником та страховиком, використовуючи маркетингові інструменти. Вітчизняні страхові компанії використовують багатофункціональний комунікаційний механізм: використовуються такі інструменти поширення страхових продуктів, як *зовнішня реклама* (через ЗМІ, афіші, буклети) та *зв'язки з громадськістю* (організація конференцій та публікації в популярних виданнях), *прямий маркетинг* (використання пошти та Інтернет ресурсів) та *стимулювання збуту продукції* (з використанням системи бонусів та купонів на знижку).

Провідним принципом комунікаційної політики страховика на вітчизняному ринку має бути комплексний підхід до ознайомлення населення з послугами компанії, можливість швидкого реагування на зміни вподобань клієнтів та змога оперативного корегування рекламної компанії. Дана політика має бути вираженою та спрямованою на певну аудиторію, компанії мають використовувати існуючий комплекс страхових маркетингових інструментів, якщо вони мають на меті завоювання сегменту страхового ринку та популяризацію свого страхового продукту.

Доречним є документальне оформлення фінансової політики підприємства здійснювати у вигляді *Положення про фінансову політику підприємства*. Положення про фінансову політику буде одним із нормативних документів підприємства, що представляє собою сукупність заходів, правил, законів, тверджень та думок з організації й використання фінансів підприємства для досягнення визначених управлінням цілей та завдань [4].

Реалізація фінансової політики на підприємстві має здійснюватися через формування ефективної системи управління фінансами, тобто створення відповідної служби підприємства. Враховуючи комплекс визначених заходів, їх обсяги і складність та досвід фінансових працівників, фінансова служба може бути у вигляді фінансових управлінь – на великих підприємствах, фінансових відділів – на середніх, та посадових осіб (фінансових працівників) – на малих підприємствах.

Висновки. На формування фінансової політики страхової компанії впливає багато факторів, але *визначальним є стратегія фінансово-господарського розвитку*, яка формується, зокрема:

на основі мети, цілей та завдань економічного розвитку підприємства;

- його поточними та перспективними планами;*
- можливістю залучення кредитних ресурсів;*
- на основі здійснення інвестиційних програм тощо.*

Отже, фінансова політика – це форма реалізації фінансової ідеології та фінансової стратегії в межах окремих аспектів його фінансової діяльності, що і робить її провідною функцією фінансового менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Укладальник і головний редактор В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь ВТФ «Перун», 2007 (Velykyu

tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy / [Ukladal'nyk i holovnyy redaktor V.T. Busel]. – K.: Irpin' VTF «Perun», 2007).

2. Пушкар М.С. Теорія і практика формування облікової політики: Монографія / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба. – Тернопіль: Вид-во «Карт-бланш», 2010. (Pushkar M.S. Teoriya i praktyka formuvannya oblikovoyi polityky: Monohrafiya / M.S. Pushkar, M.T. Shchyrba. – Ternopil': Vyd-vo «Kart-blansh», 2010).

3. Карзаева Н.Н. Оценка и ее роль в учетной и финансовой политике организации / Н.Н. Карзаева. – М.: Изд-во «Финансы и статистика», 2003 (Karzaeva N.N. Otsenka i ee rol' v uchetnoy i finansovoy politike organizatsii / N.N. Karzaeva. – M.: Izd-vo «Finansy i statistika», 2003).

4. Сторожук Т.М., Сторожук Д.Є. Фінансова політика підприємства в контексті його внутрішньогосподарської політики // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1 (Storozhuk T.M., Storozhuk D.Ye. Finansova polityka pidpryyemstva v konteksti yoho vnutrishn'ohospodars'koyi polityky / Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy. – 2011. – No. 1).

5. Вовчак О.Д. Страхова справа: Підручник [Електронний ресурс] / О.Д. Вовчак. – К., 2011. – Режим доступу: <http://www.pidruchniki.ws>. (Vovchak O.D. Strahova sprava: pidruchnyk [Elektronnyj resurs] / O.D. Vovchak. – K., 2011. – Rezhym dostupu: <http://www.pidruchniki.ws>).

6. Манько С.В. Переход от исторических оценок к справедливой стоимости в финансовой отчетности [Електронний ресурс] / С.В. Манько // Налогообложение, учет и отчетность в страховой компании No.1/2009. – Режим доступу: http://www.reglament.net/ins/nalog/2009_1_article.htm. (Man'ko S.V. Perehod ot ystorycheskyh ocenok k spravedlyvoj stoymosty v fynansovoj otchetnosty [Elektronnyj resurs] / S.V. Man'ko // Nalogooblozhenye, uchets y otchetnost' v strahovoy kompanyy No.1/2009. – Rezhym dostupu: http://www.reglament.net/ins/nalog/2009_1_article.htm).

7. Крейдич І.М. Інвестиційна діяльність страхових компаній / І.М. Крейдич // Фондовий ринок. – 2007. – № 48 (reydych I.M. Investytsiyna diyal'nist' strakhovykh kompaniy / I.M. Kreydych // Fondovyy rynek. – 2007. – No. 48).

8. Стратегічний менеджмент: Кадрова політика страхової компанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bookbrains.com> (Stratehichnyy menedzhment: Kadrova polityka strakhovoyi kompaniyi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bookbrains.com>).

БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Новойтенко І.В., Слободян Н.Я.

Україна, м. Київ

У статті висвітлено складові системи управління безпекою підприємства, визначено загрози, методи оцінки, обробки та управління ризиками безпеки підприємства відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: *система безпеки, міжнародний стандарт інформаційної безпеки, комерційна таємниця, управління ризиками.*

В статье освещены составляющие системы управления безопасностью предприятия, определены угрозы, методы оценки, обработки и управления рисками безопасности предприятия в соответствии с международными стандартами.

Ключевые слова: *система безопасности, международный стандарт информационной безопасности, коммерческая тайна, управления рисками.*

The article outlines the components of the management system of the enterprise safety. It also defines threats and techniques of assessment, processing and management of the company's security risks in accordance with the international standards.

Keywords: *security system, the international standard for information security, trade secret, risk management.*

Постановка проблеми. Впровадження міжнародних стандартів на підприємствах складна, витратна, але невід'ємна складова сталого розвитку суб'єктів господарювання в умовах конкуренції. Наявність сертифікатів відповідності міжнародним стандартам підвищує довіру споживачів до продукції, що позитивно позначається на її конкурентоспроможності, сприяє активізації зовнішньоекономічної діяльності та розширенню ринків збуту, зміцнює ділову репутацію, забезпечує безпеку підприємства та призводить до зростання його ринкової вартості.

У сучасних умовах некерованого доступу до інформації щодо технології виробництва продукції, методів мінімізації витрат, заходів просування продукції, клієнтської бази та ін. аспектів господарської діяльності підприємства підвищується роль інформаційної складової для забезпечення його безпеки.

За таких умов дослідження, спрямовані на побудову системи безпеки на основі впровадження міжнародних стандартів, є надзвичайно актуальними.

Дослідженню проблем упровадження стандартів на підприємствах присвячені праці вітчизняних та закордонних науковців (див., напр., В. Галушка, С. Кваша, Р. Бичківський, М. Шаповал, Г. Махініч, Ю. Труш, Ж. Сіднева, Н. Болотіна). Вирішенню питань безпеки підприємства присвячені праці таких науковців, як: М. Буднік, Д. Тимофєєв, Т. Ткачук, О. Світличний, В. Засадна, Т. Іванюта та ін. У зазначених публікаціях більше уваги приділено забезпеченню якості та безпечності продукції, інформаційній і фінансово-економічній безпеці підприємства.

Невирішені раніше частини загальної проблеми полягають у розробці системи безпеки підприємства на основі впровадження міжнародних стандартів інформаційної безпеки та міжнародно-правових норм у сфері безпеки персоналу та захисту прав на об'єкти промислової власності.

Метою статті є дослідження міжнародних стандартів та міжнародно-правових норм безпеки з метою розробки пропозицій щодо формування системи безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Безпека підприємства забезпечується шляхом упровадження, зокрема:

- системи заходів захисту від загроз життєдіяльності персоналу;
- системи заходів антикризового управління та запобігання банкрутству;
- системи заходів захисту інформації від неправомірного використання;
- системи заходів захисту матеріальних цінностей від крадіжок, від навмисного псування та стихійних лих.

Отже, об'єктами управління системи безпеки підприємства є персонал, матеріальні та нематеріальні активи, інформація, фінанси.

Світовий досвід управління складовими безпеки сконцентрований у міжнародних стандартах ISO / IEC 27001:2005, що встановлює вимоги до систем менеджменту інформаційної безпеки; OHSAS 18001:2007, ДСТУ OHSAS 18001:2010 – системи управління гігієною та безпекою праці.

З кожним роком у світі зростає кількість суб'єктів господарювання, що впроваджують міжнародні стандарти. Найбільш поширеним міжнародним стандартом є стандарт ISO 9001:2008 (Табл. 1), що містить рекомендації для систем менеджменту якості.

Стандарт ISO 9001 безпосереднього не пов'язаний із системою безпеки підприємства, однак його застосування забезпечує додатковий захист продукції від неправомірних дій щодо підробки (копіювання) через ускладнення відтворення високих якісних параметрів продукції недобросовісними конкурентами.

Таблиця 1.

Динаміка кількості сертифікатів відповідності міжнародним стандартам ISO у світі [9]

Стандарт	Кількість сертифікатів		Відхилення	
	2013	2012	од.	%
ISO 9001	1 129 446	1 096 987	32 459	3
ISO 14001	301 647	284 654	16 993	6
ISO 50001	4 826	2 236	2 590	116
ISO 27001	22 293	19 620	2 673	14
ISO 22000	26 847	23 278	3 569	15
ISO/TS 16949	53 723	50 071	3 652	7
ISO 13485	25 666	22 317	3 349	15
Всього	1 564 448	1 499 163	65 285	4

Аналіз динаміки впровадження стандартів системи менеджменту ISO за кількістю сертифікатів відповідності характеризується позитивним приростом. У 2014 р. спостерігається зростання сертифікатів відповідності міжнародним стандартам управління енергоресурсами (ISO 50001) на 40%, управління безпекою харчових продуктів (ISO 22000) – на 14%, управління якістю в автомобільній індустрії (ISO/TS 16949) – на 8%.

З 2014 р. до щорічного огляду з сертифікації ISO додано стандарт ISO 22301 – Соціальна безпека. Системи менеджменту безперервності бізнесу.

Згідно з оцінками експертів, упровадження міжнародних стандартів щорічно приносить 2500 млн. фунтів стерлінгів економіці Великобританії, 100 млн. австр. дол. економіці Австралії від застосування вибірових стандартів в гірничодобувній промисловості, на 80% визначає масштаби світової торгівлі та на 84% знижує терміни транспортування завдяки контейнерним перевезенням.

Забезпечення безпеки підприємства полягає у виявленні, усуненні, нейтралізації або мінімізації загроз. Стан безпеки підприємства прямо пропорційно залежить від результативності функціонування системи управління інформацією. Як свідчить практика, будь-яка недружня акція, спрямована проти інтересів суб'єкта господарювання, починається зі збору інформації. Навіть дрібна крадіжка зазвичай передбачає вивчення особою зі злочинними задумами можливості протиправних дій. Так, без відповідного інформаційного забезпечення не представляються такі деструктивні дії, як переведення активів підприємства або рейдерське захоплення.

Відповідно до законодавства про інформацію [4] під інформацією слід розуміти будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Згідно з найбільш поширеним підходом до визначення інформації її розглядають як сукупність відомостей (даних), що надходять із навколишнього середовища (вхідна інформація), видають у навколишнє середовище (вихідна інформація) або зберігають всередині певної системи.

Питання інформаційної безпеки відносять до головних пріоритетів великих підприємств. Останнім часом все більше керівників середнього і малого бізнесу усвідомлюють реальну небезпеку ризиків, пов'язаних з інсайдерською інформацією, системами її обробки співробітниками.

Немає єдиного підходу до визначення поняття інформаційної безпеки. По-перше, це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, яке забезпечує його формування, використання й розвиток в інтересах громадян, організацій, держави. По-друге, це стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, при якому забезпечується їх існування та прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз.

Таким чином, *інформаційну безпеку слід досліджувати з позиції захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави з акцентуванням уваги на загрозах цим інтересам і на механізмах усунення або запобігання таким загрозам правовими методами.*

Кращі світові практики в галузі управління інформаційною безпекою сконцентровано у міжнародних стандартах інформаційної безпеки ISO/IEC 27001-27034. ISO 27001 встановлює вимоги до системи менеджменту інформаційної безпеки з метою захисту інформаційних ресурсів організації, ISO 27002:2007 містить практичні правила управління інформаційною безпекою, ISO 27031 стосується керівництва забезпеченням безперервності бізнесу, ISO 27032 – керівництва забезпеченням комп'ютерної безпеки, ISO 27033 – керівництва забезпеченням безпеки мережевих технологій, ISO 27034 – керівництва забезпеченням безпеки програмних додатків [9].

Поняття захисту інформації трактується міжнародним стандартом як забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності інформації. В основі стандарту ISO 27001 покладена система управління ризиками, пов'язаними з інформацією. Оскільки інформація охоплює всі сфери діяльності, то для суб'єктів господарювання виділяють особливий вид

інформації, який має певну цінність і розголошення якого негативно впливає на конкурентоспроможність підприємства. Це – комерційна таємниця [11].

Визначення комерційної таємниці міститься в ст. 36 ГК України [1]. Згідно законодавства [1] відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею.

Норми, що спрямовані на забезпечення правової охорони комерційної таємниці, закріплені, в основному, в положеннях гл. 46 ЦК України [2], а також у законодавстві про інформацію [1]. Правова охорона прав суб'єкта на комерційну таємницю здійснюється також механізмами адміністративного та кримінального права, зокрема Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4] та статтями 231, 232 Кримінального кодексу України [3].

На підприємстві функцію забезпечення інформаційної безпеки виконує як окремий відділ служби безпеки підприємства, так і окрема служба захисту інформації.

До заходів захисту цінної інформації підприємства відносять [10, 11]:

- застосування фізичних перешкод доступу до інформації (апаратури, відвідувачів);
- управління доступом до інформації (ідентифікація користувача; авторизація; реєстрація звернення до захищених ресурсів; реагування системи в разі спроби несанкціонованого доступу);
- шифрування особливо важливої інформації;
- впровадження відповідальності за порушення правил обробки і передачі інформації;
- закріплення правил використання інформації у корпоративній культурі підприємства.

Головну роль у забезпеченні інформаційної безпеки підприємства відіграє персонал. За допомогою технічних засобів, юридичної документації, організаційних заходів будується система інформаційної безпеки підприємства. Однак, через недбале ставлення до довіреній персоналу інформації, вона може бути втрачена або внаслідок неправомірного використання завдати шкоду підприємству.

Знищення, спотворення або вилучення інформації, написання і поширення «вірусів» становлять загрози безпеці підприємства. За

джерелом походження загрози інформаційної безпеки поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх загроз відносять дії чи бездіяльність (навмисні чи ненавмисні) співробітників, що суперечать інтересам діяльності підприємства, наслідком яких може бути нанесення економічних збитків, втрата інформаційних ресурсів, погіршення ділового іміджу, виникнення проблем у відносинах з реальними чи потенційними партнерами тощо.

До причин виникнення внутрішніх загроз безпеки підприємства відносять:

- низьку кваліфікацію та непрофесійні дії працівників;
- низький рівень дисципліни в організації;
- низький рівень заробітної плати та стимулювання праці персоналу, що зумовлює пошук додаткових джерел заробітку;
- відсутність системи контролю за дотриманням правил захисту інформації;
- психологічні та комунікаційні особливості працівників;
- відсутність корпоративної культури підприємства.

Заходами нейтралізації та мінімізації внутрішніх загроз безпеки підприємства є:

- організаційні заходи захисту інформації (комплекс адміністративних та обмежувальних заходів);
- контрольно-правові заходи (контроль за виконанням персоналом вимог відповідних інструкцій, розпоряджень, наказів, нормативних документів);
- профілактичні заходи (спрямовані на формування у персоналу мотивів поведінки, які спонукають їх до безумовного виконання у повному обсязі вимог режиму, правил проведення робіт та ін., а також на формування відповідного морально-психологічного клімату у колективі);
- інженерно-технічні заходи;
- робота з кадрами (підбір персоналу, інструктажі, навчання персоналу з питань забезпечення захисту інформації, виховання пильності співробітників, підвищення їхньої кваліфікації);
- психологічні заходи (встановлення відео-спостереження, оприлюднення інцидентів спроб поширення забороненої інформації за межі організації) [7].

До джерел зовнішніх загроз безпеки підприємства відносять: несумлінні конкуренти; злочинні угруповання і формування; окремі особи та організації адміністративно-управлінського апарату.

Фахівці визначають таке співвідношення зовнішніх і внутрішніх загроз: 82 % загроз створюються співробітниками організації або за їх прямої чи опосередкованої участі; 17 % загроз виникає ззовні; 1 % загроз створюється випадковими особами. Враховуючи вище зазначене, розробка системи інформаційної безпеки підприємства спрямована на управління ризиками неправомірного використання інформації персоналом [12].

Відповідно до норм міжнародних стандартів впровадження системи управління безпекою передбачає проходження чотирьох фаз менеджменту («планування - реалізація - перевірка - вдосконалення»):

- 1) оцінка ризиків, що включає аналіз і обчислення ризиків;
- 2) обробка ризиків – вибір і реалізація заходів і засобів безпеки;
- 3) контроль ризиків шляхом моніторингу, тестування, аналізу механізмів безпеки, а також аудиту системи;
- 4) оптимізація ризиків шляхом модифікації та оновлення правил, заходів і засобів безпеки.

Оцінка ризиків проводиться шляхом:

- множення ймовірності компрометації ресурсу на значення величини збитку, пов'язаного з його компрометацією;
- визначення розміру збитків за п'ятибальною шкалою: «незначний», «низький», «середній», «високий», «дуже високий».
- визначення ймовірності загрози за трибальною шкалою: «низький», «середній», «високий».
- визначення рівня ймовірності уразливості: «низький», «середній», «високий».

Наступним етапом на шляху впровадження міжнародних стандартів для забезпечення безпеки підприємства є обробка ризиків, що полягає у виборі методів управління ризиками, серед яких виокремлюють:

1. Зменшення ризику. Ризик вважається неприйнятним, і для його зменшення вибираються і реалізуються відповідні заходи і засоби безпеки.
2. Передача ризику. Ризик вважається неприйнятним і на певних умовах (наприклад, в рамках страхування, поставки або аутсорсингу) передається сторонній організації.
3. Прийняття ризику. За умов перевищення вартості контрзаходів фінансових втрат внаслідок впливу загрози або в разі відсутності доступних заходів і засобів безпеки.
4. Відмова від ризику. Відмова від бізнес-процесів організації, що супроводжуються високим ризиком.

До інструментів управління ризиками відносять впровадження документації щодо оцінки та обробки ризиків, зокрема:

- реєстри ресурсів;
- реєстри ризиків;
- списки перевірок;
- протоколи процедур і тестів;
- журнали безпеки;
- аудиторські звіти;
- плани комунікацій;
- інструкції, регламенти та ін.

Невід'ємною складовою системи безпеки підприємства на основі впровадження міжнародних стандартів є навчання персоналу та закріплення правил безпеки у розроблених посадових інструкціях, стандартах організації, адміністративних та виробничих регламентах, обов'язковій та рекомендаційній документації.

Висновки. В умовах глобалізації економіки та широкій представленості на українському ринку транснаціональних корпорацій позиції вітчизняних товаровиробників на ринку зможуть зміцнити висока якість продукції та дотримання високих стандартів ведення бізнесу, що можливо реалізувати на основі впровадження закріпленого у міжнародних стандартах передового досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Кодекс України: від 16.01.2003. — № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана (Hospodars'kyu kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny: vid 16.01.2003 No. 436-IV [Elektronnyy resurs]). — Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>. — Nazva z ekrana).
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003. — № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана (Tsyvil'nyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 No. 435-IV [Elektronnyy resurs]). — Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>. — Nazva z ekrana).
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана (Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny: Kodeks Ukrayiny vid 05.04.2001 No. 2341-III [Elektronnyy resurs]). — Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>. — Nazva z ekrana).
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. — № 2657 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. — Назва з екрана (Pro informatsiyu: Zakon Ukrayiny vid 02.10.1992 r. No. 2657 [Elektronnyy resurs]). — Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>. — Nazva z ekrana).
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від

від 07.06.1996. – № 236/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з екрана (Pro zakhyst vid nedobrosovisnoyi konkurentsii: Zakon Ukrainy vid 07.06.1996 No. 236/96-VR [Elektronnyy resurs]). – Rezhym dostupu: <http://www.rada.gov.ua>. – Nazva z ekrana).

6. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007. – № 537-V (Pro osnovni zasady rozvytku informatsiynoho suspil'stva v Ukraini na 2007-2015 roky: Zakon Ukrainy vid 09.01.2007 r. No. 537-V).

7. Буднік М.М. Тимофєєв Д.С. Внутрішні загрози інформаційної безпеки та заходи по їх мінімізації. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle> (Budnik M.M. Tymofyeyev D.S. Vnutrishni zahrozy informatsiynoyi bezpeky ta zakhody po yikh minimizatsiyi. / [Elektronnyy resurs]). – Rezhym dostupu: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle>).

8. Засадна Х.О. Стандарти управління інформаційною безпекою банку / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1103/11zkomso.pdf> (Zasadna Kh.O. Standarty upravlinnya informatsiynoyu bezpekoyu banku / [Elektronnyy resurs]). – Rezhym dostupu: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1103/11zkomso.pdf>).

9. Каталог стандартів ISO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iso.org/iso_catalogue.htm (Katalog standartiv ISO [Elektronnij resurs]). – Rezhim dostupu: http://www.iso.org/iso_catalogue.htm).

10. Плєскач В.Л. Інформаційні системи і технології на підприємствах: Підручник / В.Л. Плєскач, Т.Г. Затонацька. – К.: Вид-во «Знання», 2011. – 718 с. (Pleskach V.L. Informatsiyni systemy i tekhnolohiyi na pidpryyemstvakh: pidruchnyk / V.L. Pleskach, T.H. Zatonats'ka. – K.: Vyd-vo «Znannya», 2011. – 718 s.).

11. Світличний О. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України / Олександр Світличний // Публічне право: Науково-практичний юридичний журнал. – 2013. – № 4. – С. 188–194 (Svitlychnyy O. Komertsiyna tayemnytsya yak ob'yekt prava intelektual'noyi vlasnosti ta mizhhaluzevyi instytut v systemi prava ta zakonodavstva Ukrainy / Oleksandr Svitlychnyy // Publichne pravo: Naukovo-praktychnyy yurydychnyy zhurnal. – 2013. – No. 4. – S. 188–194).

12. Ткачук Т. Інформація з обмеженим доступом на підприємстві: проблеми безпеки та захисту / Т.Ю. Ткачук // Право України. – 2011. – № 3 – С. 243–252 (Tkachuk T. Informatsiya z obmezhenym dostupom na pidpryyemstvi: problemy bezpeky ta zakhystu / T.Yu. Tkachuk. – Pravo Ukrainy. – 2011. – No. 3. – S. 243–252).

БІЗНЕС-ШКОЛИ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ: ТРЕНІНГОВІ ФОРМИ НАВЧАННЯ (ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Петрашко Л.П.
Україна, м. Київ

У статті досліджено зарубіжні та вітчизняні практики викладання курсів і програм зі сфери сталого розвитку. Акцент зроблено на тренінгових формах навчання студентів.

Ключові слова: *корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), відповідальний менеджмент, сталий розвиток*

В статье исследованы зарубежные и отечественные практики преподавания курсов и программ в сфере устойчивого развития. Сделан акцент на тренинговых формах обучения студентов.

Ключевые слова: *корпоративная социальная ответственность (КСО), ответственной менеджмент, устойчивое развитие*

The article studies the experience of foreign and domestic teaching courses and programs in the field of sustainable development programs. The emphasis is made on the training forms of teaching students.

Keywords: *corporate social responsibility (CSR), responsible management, sustainable development*

Постановка проблеми. Сталий розвиток розглядається як шлях до нового циклу процвітання людства. Майбутнім поколінням менеджерів потрібно буде переосмислювати бізнес-практики, щоб забезпечити сталий вплив на навколишнє середовище, економічний розвиток та на суспільство в цілому. В 2010 р. у світі була створена організація «Globally Responsible Leadership Initiative» (GRLI), засновниками якої виступили найбільша у Європі мережева асоціація в сфері розвитку менеджменту European Foundation for Management Development (EFMD) та Глобальний договір ООН. GRLI об'єднує компанії і бізнес-школи, які прагнуть стимулювати створення нового покоління відповідальних лідерів.

Провідні університети та бізнес-школи світу визнали важливість сталого розвитку і турботи про навколишнє середовище, щоб забезпечити достойне існування для наших майбутніх поколінь. Для цього впроваджують в навчальні процеси курси та програми сталого розвитку для виховання соціально відповідальних фахівців, що будуть приймати глобальні рішення майбутнього для реалізації реальних змін у світі. Ключова ціль цих програм – досягти інноваційного узгодження бізнес-знань та глибокого розуміння сталого розвитку.

Тому **метою** даної праці є огляд рейтингових магістерських та MBA програм зі сталого розвитку й екологічного менеджменту.

Виклад основного матеріалу. Eduniversal Рейтинг кращих магістерських програм зі сталого розвитку та екологічного менеджменту університетів і бізнес-шкіл світу є істинною оцінкою глобальних магістерських і програм MBA, розроблених для того, щоб допомогти майбутнім студентам визначити найкращий вибір для їх навчання (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

Топ-10 глобального рейтингу найкращих магістерських програм зі сталого розвитку та екологічного менеджменту, 2015-2016 рр. [1]

№	Назва університету	Країна	Назва магістерської програми
1	<i>Università Bocconi</i>	Італія	MaGER – Зелений менеджмент, раціональне використання енергії і КСВ
2	<i>Stanford University</i>	США	MS/MBA – Навколишнє середовище і ресурси
3	<i>HEC Paris</i>	Франція	MSc – Сталий розвиток
4	<i>Cornell University</i>	США	MBA – Стійке глобальне підприємство
5	<i>University of Pennsylvania - Wharton School</i>	США	MBA – Екологічний ризик-менеджмент
6	<i>Nova School of Business and Economics</i>	Португалія	Соціальний бізнес
7	<i>Aalto University - School of Business</i>	Фінляндія	Master's degree – Креативна стійкість
8	<i>Universidad de los Andes School of Management Master</i>	Колумбія	Master – Екологічний менеджмент
9	<i>LSE - London School of Economics and Political Science</i>	Велика Британія	MSc – Навколишнє середовище і розвиток
10	<i>Cranfield University</i>	Велика Британія	MSc – Екологічний менеджмент для бізнесу

Це єдиний рейтинг, який оцінює індивідуальні програми університетів та бізнес-шкіл по всьому світу. Щороку цей рейтинг оцінює більше ніж 12 000 магістерських програм. Остаточний рейтинг визначається на основі опитування 5000 міжнародних рекрутерів, 800000 студентів і більше 10 000 представників від 1000 академічних установ у 154 країнах (Табл. 1).

Eduniversal визнає і заохочує академічні установи, університети та бізнес-школи для демонстрації своїх досягнень в умовах забезпечення сталого розвитку. Eduniversal класифікує і оцінює кращі магістерські та

MBA програми глобального середовища, їх випускників та дослідження і розробки кращих нових фахівців на світовому ринку праці. Види програм, які оцінюються в даному рейтингу: магістри, магістри науки, магістри мистецтв, спеціалізовані MBA та MBA, Executive MBA та MBA (неповний робочий день, online, тощо) Мова навчання не є обмежуючим фактором, і може бути рідною мовою установи, що є учасником рейтингу. Вся інформація, що використовується в даному дослідженні, є суворо конфіденційною [2].

Глобальна конкуренція, яка ще вчора сприймалась як віддалена перспектива або ж яскравий лозунг, сьогодні стала реальністю для багатьох освітніх установ України. Так, пріоритетними напрямками розбудови у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана ідеології імперативів освітньо-наукових парадигм нового цивілізаційного рівня, зокрема у діяльності наукової школи д.е.н., професора Лук'яненка Д.Г., є інтернаціоналізація, включення в глобальний освітній простір і прийняття міжнародних правил гри. Ключові драйвери таких трансформацій – це різке нарощування комплексів магістерських програм (українською та англійською мовами викладання), участь у міжнародних викладацьких та дослідницьких проектах.

Міжнародна диверсифікація наукових пріоритетів, спрямована на формування міжнародного потенціалу кафедри міжнародного менеджменту Київського національного університету імені Вадима Гетьмана (далі – КНЕУ) та поширення результатів її наукових досліджень за межами національного освітнього середовища, реалізована у проекті «*European of corporate social responsibility (CSR) business practices*». Ідея названого проекту викристалізувалась з багаторічних наукових досліджень кафедри та обумовлена: ескалацією ризиків сталого цивілізаційного розвитку, стимулюванням інтеграційних процесів між Україною та ЄС, необхідністю кардинального перетворення сучасної системи освіти в напрямку організації процесу навчання та застосування інноваційних технологій.

З 1.09.2014 р. у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана – за співдії Виконавчої агенції ЄС з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури за програмою «Модулі Жана Моне» – проводиться тренінг «Європейські бізнес-практики корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ) [4]. Результати вище названого тренінгу, в першу чергу, визначаються кількістю учасників (див. Табл. 2, Табл. 3).

Таблиця 2.

Узагальнення результатів проекту:
впровадження нових навчальних вузівських курсів

<i>№</i>	<i>Навчальний заклад</i>	<i>Курси, що впроваджені</i>
1	<i>Київський національний економічний університет (КНЕУ) імені Вадима Гетьмана</i>	Соціальна відповідальність (для бакалаврів усіх спеціальностей) /кафедра управління персоналом та економіки праці/
		Міжпредметний тренінг «Європейські бізнес-практики КСВ» (для слухачів магістерської програми «Управління міжнародним бізнесом») /кафедра міжнародного менеджменту/
		Корпоративна соціальна відповідальність (для слухачів MBA Інституту бізнес-освіти КНЕУ) /кафедра управління персоналом та економіки праці/
2	<i>Український гуманітарний інститут</i>	Соціальна відповідальність фахівця /кафедра фінансів, кафедра журналістики, кафедра менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, кафедра гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, кафедра економічної кібернетики/
3	<i>Житомирський державний технологічний університет імені Івана Франка</i>	Соціальна відповідальність (для магістрів) /кафедра менеджменту і кафедра адміністрування/
4	<i>Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»</i>	Соціальна відповідальність (для магістрів) /кафедра обліку і аудиту/

Джерело: Авторське опитування

За два роки проведення тренінгу сертифікати про участь отримали 145 слухачів; впроваджено 6 нових навчальних курсів зі сфери КСВ у вищих навчальних закладах України (див. Табл. 2, Табл. 3).

Таблиця 3.

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОЕКТУ:
удосконалення навчальних вузівських курсів

№	Навчальний заклад	Назва курсу	Упроваджені теми
1	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана	Бюджетна система викладач – Жибер Т. (доцент кафедри фінансів)	Критерії видатків бюджету
		Маркетинговий менеджмент викладач – Голицин А. (доцент кафедри маркетингу)	КСВ та концепція соціально-відповідального маркетингу
		Основи економічної науки викладач – Кулага І. (доцент кафедри економічної теорії) Ткаченко О. (доцент кафедри економічної теорії)	Економічні теорії
2	Національний університет харчових технологій	Економіка галузей харчової промисловості викладач – Штанько Л. (доцент)	Екологічно-економічні проблеми харчових виробництв
3	Український гуманітарний інститут	Фінансовий аналіз викладач – Патраш Л. (кафедра фінансів)	Аналіз корпоративної соціальної відповідальності підприємства
		Бюджетна система викладач – Патраш Любов (кафедра фінансів)	Державне регулювання соціальної відповідальності підприємств
			Корпоративна соціальна відповідальність органів місцевого самоврядування
		Аналіз місцевого бюджету на прикладі бюджету міста викладач – Патраш Л. (кафедра фінансів)	КСВ органів місцевого самоврядування
4	Київський національний університет	Тренінг «Від ідеї до проекту» викладач – Хлебнікова Н. (доцент кафедри журналістики)	Журналістика як соціальне підприємництво
		Економіка підприємства викладач – Кравченко Т.	Європейські практики КСВ та їх адаптація на вітчизняних

	імені Тараса Шевченка	(кафедра економіки підприємства)	підприємствах
		Проектний аналіз викладач – Кравченко Т. (кафедри економіки підприємства)	Управління інвестиційними проектами в умовах сталого розвитку
5	Житомирський державний університет імені Івана Франка	Аудит викладач – Боцян Т. (доцент кафедри менеджменту і адміністрування)	Аудит нефінансової звітності
		Статистика викладач – Боцян Т. (доцент кафедри менеджменту і адміністрування)	Розрахунок показників ефективності КСВ
		Економетрія викладач – Боцян Т. (доцент кафедри менеджменту і адміністрування)	Впровадження європейських моделей КСВ
6	Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі	Страховання викладач – Музиченко О. (доцент кафедри міжнародних фінансів)	Страховий ринок та страхові організації
		Фінансовий менеджмент викладач – Музиченко О. (доцент кафедри міжнародних фінансів)	Управління інвестиціями
7	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	Стратегії управління викладач – Артеменко Л. (професор кафедри обліку і аудиту)	Розробка стратегій
		Економіка праці викладач – Артеменко Л. (професор кафедри обліку і аудиту)	Соціальні практики

Джерело: Авторське опитування

Проект «*European of corporate social responsibility (CSR) business practices*» виконується у відповідності до умов Грантової Угоди між Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана та Виконавчою агенцією з освіти, аудіовізуальної політики та культури Європейської комісії (№2014-1786/001-001) за напрямом «Jean Monnet» в рамках програми ЕРАЗМУС+ 2014-2020. Напрямок «Jean Monnet» в рамках програми ЕРАЗМУС+ започатковано у 1989 р. і названо на честь одного з засновників ЄС – французького політичного діяча Ж. Моне. Програма фінансується ЄС та спрямована на стимулювання викладацької та дослідницької діяльності, осмислення та полеміки щодо євроінтеграційних процесів. Новий фокус напрямку «Jean Monnet» програми ЕРАЗМУС+ 2014-2020 зосереджено на урізноманітненні досліджень за рахунок включення нових тематичних

напрямів та формування генерації викладачів на основі партнерства задля інновацій та обміну кращими практиками. Креативний формат проектів – викладання та дослідження в області європейських студій.

Ключові цілі проекту *«European of corporate social responsibility (CSR) business practices»*:

- узагальнення практики провідних корпорацій Європейського Союзу у сфері соціальної відповідальності;
- поширення знань про передовий європейський досвід КСВ в середовищі викладачів та слухачів програми MBA Інституту бізнес освіти КНЕУ, викладачів «афілійованих» навчальних інститутів КНЕУ, громадянського суспільства України;
- підвищення якості освіти за рахунок модернізації пропонованих КНЕУ курсів на всіх спеціальностях шляхом впровадження в їх програмах питань, пов'язаних з проектом тематики та диверсифікації зв'язків ЄС із навчальними програмами КНЕУ;
- вдосконалення сучасних методів навчання за рахунок впровадження інтерактивних форм навчання;
- залучення молодих учених і викладачів до дослідження даної тематики;
- стимулювання діалогу між вченими, бізнесменами та державними установами та поширення результатів наукових досліджень.

Проект *«European of corporate social responsibility (CSR) business practices»* виконується командою викладачів-дослідників кафедри міжнародного менеджменту КНЕУ: д.е.н., професором Петрашко Л.П., д.е.н, професором Панченко Є.Г., к.е.н., професором Петрашко П.Г., к.е.н., доцентом Мартинюк О.В., к.е.н., доцентом Кір'яковою М.Є., асистентом Кияном Є.М.

У Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана з 2015 р. в навчальний процес введено обов'язковим курсом для вивчення для усіх бакалаврських програм дисципліну «Соціальна відповідальність» [3]. Курс читає кафедра управління персоналом та економіки праці (завідувач кафедри – д.е.н., професор Колот А.М.). В робочій програмі курсу на засадах системного підходу розглядаються питання теорії та практики соціально відповідальної діяльності людини, інститутів держави, бізнес-структур і суспільства. На розсуд студентів виносяться уроки суперечливої практики соціальної відповідальності, що склалася на сучасному етапі розвитку економіки та суспільства. Запропоновані кейси висвітлюють прикладні аспекти

імплементції інституту соціальної відповідальності в систему управління на корпоративному і державному рівнях.

В курсі «Міжнародний менеджмент» для магістерських програм «Управління міжнародним бізнесом», «Міжнародна торгівля», «Європейська інтеграція», «Міжнародні фінанси», «Міжнародний облік» факультету міжнародної економіки і менеджменту КНЕУ введена тема «Етика і соціальна відповідальність міжнародних корпорацій». Крім того, з 2015 року на магістерській програмі «Управління міжнародним бізнесом» цього ж факультету КНЕУ проводиться міждисциплінарний тренінг «Європейські бізнес-практики КСВ» [5].

Висновки. Поширення розгляданого вище досвіду в перспективі дасть змогу покращити не лише обізнаність науково-викладацького складу щодо питань з корпоративної соціальної відповідальності, а й виробити певну єдину програму та вплинути на бізнес середовище України. Аналіз європейських бізнес-практик КСВ доводить, що їх реалізація на основі принципів планування, передових стандартів в сфері управління проектами, принципів їх моніторингу та оцінки ефективності дозволяє інтегрувати корпоративну відповідальність в основну діяльність компаній. Практики, направлені на вирішення екологічних, економічних та соціальних питань серед передових компаній отримали визнання не тільки, як спонсорство та благодійництво, але й, як діяльність, що створює цінність. Їх впровадження в більшості компаній – це справа майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eduniversal Best Masters Ranking Sustainable Development and Environmental Management – Worldwide Country Rank School, 2015-2016. – [Digital resource] <http://www.best-masters.com/ranking-master-sustainable-development-and-environmental-management.html>
2. Methodology for the Eduniversal Best Masters Ranking. – [Digital resource]. – Access: <http://www.best-masters.com/methodology.html>
3. Social responsibility (2015) / Edited by A.M. Kolot – K.: KNEU. – 519 p.
4. Petrashko L.P. (2015) Training «European business-practices of corporate social responsibility» (first and second stage). – 3 p. [Digital resource]. – Access: http://meim.kneu.edu.ua/en/depts6/k_mizhnarodnogo_menedzhmentu/news_kmm_kneu/2015_1124/
5. Petrashko L. (2015) Methodological materials for organization and evaluation criteria of the interdisciplinary training «European Business-Practices of CSR», educational and methodological complex for the MA program «International Business Management» / Edited by: L.P. Petrashko, Y.G. Panchenko, P.G. Petrashko, O.V. Martynyuk, M.Y. Kiriakova, Y.M. Kyian – K.: KNEU. – P.1–32 [Digital resource]. – Access: [http://meim.kneu.edu.ua/ua/depts6/k_mizhnarodnogo_menedzhmentu/files_kmm&act=p_id\(5535\)/](http://meim.kneu.edu.ua/ua/depts6/k_mizhnarodnogo_menedzhmentu/files_kmm&act=p_id(5535)/)

РЕЦЕНЗІЇ. АНОТАЦІЇ. НАРИСИ

ЧАСТИНА I

РЕЦЕНЗІЇ

РОЗДІЛ I

ГРАМАТИЧНА БУДОВА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Косицький М. М.

Аналітизм і синтетизм у морфології та словотворенні сучасної новогрецької мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.14 (Київ, 2015. – 206 с.).

I

СУЧАСНА НОВОГРЕЦЬКА МОВА І ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ

Рецензована праця присвячена актуальній у сучасному мовознавстві проблемі аналітизму/синтетизму. До вивчення різних аспектів цієї проблеми зверталися відомі зарубіжні та українські лінгвісти (В. Адмоні, Ш. Баллі, І. Вихованець, В. Гак, Дж. Грінберг, А. Загнітко, Л. Кислюк, Н. Клименко, А. Мартіне, Е. Сепір, Б. Серебренніков, Ф. де Соссюр, О. Смирницький та ін.). Як відзначає М. М. Косицький, однією з головних особливостей феномену аналітизму і синтетизму є те, що він проявляється на різних рівнях мови, не лише на морфемному й на лексичному (с. 5). Це вимагає вивчення даного явища у взаємодії трьох складників граматики (морфології, словотвору, синтаксису) та їхніх категорійних підсистем. Розкриття особливостей функціонування аналітичних/синтетичних категорій мови передбачає їхнє дослідження в межах функціональної граматики з урахуванням структурного підходу. Зазначимо, що на сьогодні відсутні комплексні наукові праці з морфології та словотвору новогрецької мови з погляду розвитку аналітизму/синтетизму на цих мовних рівнях.

У світлі цього не підлягає сумніву актуальність і наукова новизна праці М. М. Косицького «Аналітизм і синтетизм у морфології та

словотворенні сучасної новогрецької мови», у якій проведено комплексне дослідження морфологічних і словотворчих категорій новогрецької мови з погляду аналітизму/синтетизму. У дослідженні уперше в грецькій та українській елліністиці зібрано, систематизовано і проаналізовано мовний матеріал, який представляє функціонування аналітичних/синтетичних конструкцій і слів, а також визначено специфіку їхньої структури та семантику у зіставленні з українською мовою. Автором узагальнено особливості новогрецької мови, що виявляються у взаємодії морфології, словотворення та синтаксису на сучасному етапі її розвитку.

У першій частині праці **«Співіснування аналітичних і синтетичних форм у морфології сучасної новогрецької мови»** (с. 13-85) М. М. Косицький докладно висвітлює термінологічну базу дослідження, подаючи визначення понять синтетизм та аналітизм, та звертається до ідей Е. Сепіра і автора ступінчастої типології і квантитативної типології Дж. Грінберга. Дослідник окреслює критерії, за якими виокремлюються аналітичні та синтетичні морфологічні форми. М. М. Косицький на матеріалі різних частин мови (артикль, іменник, дієслово, прикметник, прислівник) проаналізував аналітичні тенденції та синтетичні особливості новогрецької мови, залучаючи для зіставлення аналогічний матеріал сучасної української мови.

Детальному аналізу піддається артикль, який, на думку автора, увиразнює риси аналітизму новогрецької мови. Він поділяє спектр функцій артикля на первинні і вторинні. Автор розподіляє їх також за складовими частинами граматики на морфологічні, синтаксичні та словотворчі. *Артикль визначає ставлення до предмета чи особи* (с. 83), тобто виступає *дейктиком*. При розгляді артикля М. М. Косицький вдається до порівняння з іншими індоєвропейськими мовами (с. 21, 23). Так, аналізуючи категорію означеності/неозначеності, дослідник вказує, що *«категорія означеності/неозначеності в мовах, де представлений артикль (романські, германські, а ми сюди додаємо й новогрецьку), є важливою частиною граматичної системи. І, навпаки, відсутність його в старослов'янській мові свідчить, що ця іменникова категорія була для неї випадковою»* (с. 23).

Аналізуючи аналітичні тенденції в системі іменника, М. М. Косицький зазначає, що *«функції зниклих у мові відмінків виконують прийменникові аналітичні конструкції, при цьому кожен прийменник має різне смислове та синтаксичне навантаження»* (с. 84).

Глибоко досліджується у роботі система категорій дієслова

новогрецької мови. Як відзначає автор, частки та допоміжні дієслова забезпечують функціонування п'яти (із восьми) часів. В утворенні описових часів беруть участь допоміжне дієслово *ἔχω* та частка *θα*. До аналітизаційних тенденцій належить активне використання часток *θα*, *νὰ*, *ἄς*. У цьому зв'язку слід наголосити, що М. М. Косицький підкреслює, що сегменти типу *νὰ*, *θα* мають свої аналогії у всіх балканських мовах (пор. болг. *да, ще*; серб. *да*; макед. *да, ќе*; рум. *sa*; алб. *te, dote*). Погоджуємося також з висновком автора про те, що «розвиток будь-якої мови відбувався не без загального впливу мовного оточення, у якому вона перебуває. Ці та інші зміни, що відбувалися в мовах балканського ареалу на різних рівнях, могли впливати на розвиток певних конструкцій у новогрецькій мові» (с. 64). Звернення до балканських мов має місце іще в одному випадку, коли йдеться про факт зникнення (неповної) редуплікації у новогрецькій мові, що була присутня у дієслівних часах *perfectum*, *plusquamperfectum* та *futurum* III давньогрецької мови. Цей факт М.М. Косицький відносить до аналітизаційних тенденцій і при цьому відзначає, що подібні процеси відбувалися й в інших балканських мовах, зокрема в албанській, болгарській, румунській, що, безумовно, мало відповідний вплив на формування і розвиток новогрецької мови (с. 60).

До рис синтетизму дослідник відносить *аугмент*, що утворює певні форми минулого часу доконаного виду (*аорист*). Що стосується прикметника, то в роботі зазначено, що серед категорій прикметника, що є виразниками аналітичних/синтетичних тенденцій, багато повторюється іменникових. Риси аналітизму/синтетизму простежуються, зокрема, в ступенях порівняння.

У другій частині праці «Осново- і словоскладання новогрецької мови та їх роль у процесах номінації на сучасному етапі розвитку мови» (с. 86–161) основна увага дослідника сконцентрована на аналізі складних слів, утворених за *типом осново- та словоскладання* на матеріалі трьох частин мови: іменника, прикметника та дієслова. У першому підрозділі «Деякі особливості грецького словотвору. Вступ» (с. 86–91) та у другому підрозділі «Словотвір у лінгвістиці» (місце словотворення в мовній системі) (с. 92–98) охарактеризовано напрями і підходи у дослідженні словотвору у зарубіжному та українському мовознавстві та уніфіковано термінологічний апарат. М. М. Косицький зазначає, що «для успішного виконання завдань у царині словотвору вчені пропонують розглядати лінгвістичні феномени з позиції нового підходу – *бісинхронного*, що визначається як *специфічний метод вивчення синхронного стану мови з урахуванням динамічних процесів*,

що відбуваються у ній (с. 97). Дотримуючись традиційного поділу словотвору на деривацію і складання, дослідник більше уваги у роботі приділяє другому виду. Складання у роботі аналізується за двома підвидами: а) основоскладанням і б) словоскладанням. Важливим є висновок М. М. Косицького про те, що у словотворенні новогрецької мови риси аналітизму/синтетизму виявляються в осново- та словоскладанні, де комбінаторика основ, слів суттєво різниться від української мови. На його думку, це пояснюється синтаксичними особливостями іменників та дієслів як центральних мовних одиниць.

Висвітлюючи питання основоскладання іменника новогрецької мови, автор зазначає, що воно конкурує з афіксальним словотворенням, що особливо помітно в категорії номінації жіночих професій. Що стосується дієслівного основоскладання, то проведений аналіз засвідчив відмінності у порівнянні з українською мовою. Це, на думку дослідника, пояснюється відмінною категорійною організацією системи і синтаксичними особливостями цієї частини мови. Складне слово характеризується рядом ознак, зокрема, сполучним голосним (у новогрецькій мові найчастіше використовується -о-, рідко -α-; окрім того, зафіксовано нечасті випадки вживання голосної -α- в ролі такої, коли відбувається морфологічне накладання основ).

Проаналізований у роботі емпіричний матеріал дав можливість зробити М. М. Косицькому висновок, що осново- і словоскладання іменників і дієслів належать до продуктивних типів словотворення у новогрецькій мові. Відзначимо, рецензована робота є самостійною, в ній мають місце цікаві спостереження і терміни, які стосуються проблеми словотвору. Так, М.М. Косицький вводить термін *можливе (потенційне) слово*, яке визначає як складну лексему, утворену за існуючими морфологічними канонами мови, семантику якої не завжди можна розпізнати (с. 105). Цікавими є класифікації композитів новогрецької мови. Слід відзначити аналіз проміжних морфем, що входять до складу складних слів, які дослідник кваліфікує як *афіксоїди (префіксоїди вживаються у позиції префікса і суфіксоїди – другі елементи складних слів)*. Більшість із них є *суфіксоїдами*: -αυος, -αρχος, -υραφος і т.п.

Праця завершується висновками, які логічно підсумовують результати проведеного дослідження. Разом з тим М.М. Косицький наголошує на перспективності вивчення виявів і процесів феномену аналітизму/синтетизму і двостороннього впливу між двома мовами.

Відзначаючи актуальність і перспективність рецензованого дослідження, ґрунтовність аналізу та результативність отриманих

висновків, хочемо висловити окремі побажання й зауваження.

На с. 8 ідеться про застосування методів і методик дослідження. Автор називає, зокрема, кількісний метод – для підрахунку продуктивності складних слів. Проте в роботі цей метод не знайшов застосування, зустрічаються вислови на кшталт: «ця категорія СС є особливо продуктивною серед якісних прикметників» (с. 118), «широко використовують у словотворенні афіксоїди» (с. 134), «кількісно новогрецькі композити переважають українські» (с. 145), «афіксоїди ж найпродуктивніше утворюють прикметники» (с. 147), «за чисельністю група складних дієслів новогрецької мови займає третє місце» (с. 153), «велику кількість складних прикметників становлять похідні» (с. 160) та інші.

Емпіричний матеріал для дослідження дібраний автором із авторитетних лексикографічних джерел. При цьому М. М. Косицький зазначає, що для аналізу у роботі були включені приклади з текстів новогрецької літератури, періодичних видань (друкованих та електронних). Варто було б назвати письменників і твори та жанр, а також подати назви періодичних видань та за який період вони залучалися до аналізу.

Характеризуючи різні мовні факти новогрецької мови, М. М. Косицький час від часу звертається до фактів давньогрецької мови. Проте, аналізуючи артиклеву систему новогрецької мови, автор не бере до уваги наявності артикля у давньогрецькій мові (с. 21–30). Важливим було б з'ясувати, що спільного, а що відмінного в артиклі новогрецької мови та давньогрецької мови.

Розглядаючи утрату словозміни, М. М. Косицький кваліфікує цей факт як рису аналітизму (с. 36–38). Функції зниклих відмінків, як відзначається у роботі, замінялися конструкцією прийменник+іменник. У цьому зв'язку дослідник поділив новогрецькі прийменники на три групи. Чи характерною для новогрецької мови є поява вторинних (адвербіалізованих) прийменників, оскільки в українській мові вони широко представлені?

Висловлені побажання й зауваження не применшують позитивного враження від виконаного дослідження, яке є корисним не лише в теоретичному, але й практичному плані. Теоретична цінність проведеного М. М. Косицьким дослідження полягає в комплексному підході до явища аналітизму/синтетизму на різних мовних рівнях та у доповненні лінгвістичних досліджень, що стосуються аналітизму/синтетизму не лише новогрецької, але й інших індоєвропейських мов. Запропоновані у праці концептуальні моделі і

висновки можуть бути використані у практиці викладання новогрецької мови (теоретичних та практичних курсів), для написання підручників і посібників та зіставної граматики української та новогрецької мов. Загалом рецензовану працю вирізняє детальність аналізу, переконливість аргументації, залучення значного за обсягом емпіричного матеріалу, що віддзеркалює специфіку формування Балканського Мовного Союзу як особливої ареальної спільноти з її історично вмотивованими структурно-типологічними етномовними категоріями, що свідчать про певні етапи конвергентного розвою мовного ландшафту Південно-Східної Європи.

Сенів М. Г.
(Україна, м. Вінниця, м. Київ)

II

СТРУКТУРА СУЧАСНОЇ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ: АСПЕКТИ ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРИЗАЦІЇ

Актуальність проведеного дослідження зумовлена низкою проблем, зокрема у лінгвістиці проблема аналітизму та синтетизму пов'язана із загальною теорією розвитку мов, з багатьма принциповими питаннями складу мови на всіх її рівнях. У сучасній лінгвістиці наявна тенденція до розширення первісного змісту термінів «аналітизм» та «синтетизм». В основі концепцій, що склалися в лінгвістиці, закладено принципи фундаментальних зіставлень:

– *по-перше*, аналітизм (нефлексивність) – синтетизм (флексивність);

– *по-друге*, аналітизм (антисинтетизм як морфологічне невираження зв'язку в мовному ланцюзі) – синтетизм (морфологічне вираження зв'язку в мовному ланцюзі);

– *по-третє*, аналітизм (як формальна частина вислову) – синтетизм (як змістова частина вислову).

Отже, вивчення мовного аналітизму та синтетизму на сучасному етапі вимагає створення певної теоретичної бази, що надасть послідовності та системності відомостям про ці явища.

Поставлена мета: розкриття природи феномену морфологічного та словотворчого аналітизму / синтетизму у новогрецькій мові, зумовила необхідність розв'язати у рецензованій роботі такі завдання:

– *простежити* та виділити вияви та причини появи аналітичних та синтетичних утворень у новогрецькій мові;

– *дослідити* структуру цих одиниць;

– *систематизувати* та окреслити тенденції розвитку окремих підсистем новогрецької мови.

Опрацювавши науково-джерельну базу з питань аналітизму та синтетизму, автор розробив комплексну методику аналізу аналітичних та синтетичних одиниць.

Отримані результати, без сумніву, поглиблюють знання з теоретичної і функційно-категорійної граматики, ілюструють теоретичний матеріал маловідомими фактами новогрецької мови. Теоретичним значенням роботи є узагальнення особливостей новогрецької мови, що виявляється у взаємодії морфології, словотворення та синтаксису. Матеріали дослідження можна використати у викладанні теоретичних та практичних курсів новогрецької мови.

У Частині I **«Співіснування аналітичних і синтетичних форм у морфології сучасної новогрецької мови»** сформовано та уніфіковано термінологічний апарат дослідження; особливу увагу приділено роботам В. фон Гумбольдта, Е. Сепіра і Дж. Грінберга та їхньому внеску у типологічні студії; розглянуто полярну єдність феномену аналітизму / синтетизму; введено поняття «мовного тла» та проаналізовано особливості оформлення аналітизму та синтетизму у новогрецькій мові.

У Частині II **«Осново- і словоскладання новогрецької мови та їх роль у процесах номінації на сучасному етапі розвитку мов»** окреслено напрями підходів у дослідженні словотвірних феноменів з погляду діяхронії та синхронії і проведено детальний аналіз складних слів, утворених за типом основоскладання та словоскладання на прикладі трьох частин мови (іменника, прикметника та дієслова).

Робота завершується висновками, в яких наголошується, що, незважаючи на посилення аналітичних тенденцій на різних рівнях системи, порівняно із українською мовою, новогрецька мова залишається синтетичною. Рисами аналітизму є граматичні значення, що реалізовано поза межами слова. Граматичні значення, що виражено в межах слова, розглянуто як прояв синтетизму. У словотворенні новогрецької мови риси аналітизму / синтетизму виявляються в основі та словоскладанні, де комбінаторика основ і слів суттєво різниться від української мови.

Роботу виконано на належному науковому рівні, для неї характерні: глибока загальнотеоретична база; вміння критично осмислювати складні наукові проблеми; комплексний розгляд проблеми; обґрунтованість положень достатніми характерними прикладами.

Без сумніву, позитивно оцінюючи рецензовану працю, хотілось би висловити деякі критичні зауваження щодо окремих дискусійних тверджень автора. Так, у першій частині роботи бажано було б проаналізувати тенденцію до аналітизаційних змін в первинно синтетичних мовах і визначити своє ставлення до аналітизаційної гіпотези, а саме визнання обов'язковості аналітизаційного шляху еволюції синтетичних мов. Незрозумілим залишилось, чи розрізняє дослідник поняття *аналітизм*, *аморфізм*, *граматична полісемія* та *омонімія*. На стор. 6 він зазначає, що «...аналітизм указує на граматичне значення, яке реалізується поза межами головного слова», тобто дотримується думки, що аналітична конструкція є словосполученням, проте не аналізує роботи, у яких аналітична конструкція трактується як повнозначне слово. Незрозуміло, чому прикладом синтетизму стала

перфектна форма *ἔχω διαβάσσει*, взагалі не можна ставити знак рівності між одиницями, що мають різну форму, але близьке значення (як в українській мові: стор. 6 *робитиму* – *буду робити*), і різне, подекуди єдине можливе у контексті формальне і змістове значення як: *διαβάσα* – *ἔχω διαβάσσει*.

У підрозділі 2.5 «**Риси аналітизму в системі дієслова новогрецької мови**» бажано було б визначити специфіку категорій стану та діатези у новогрецькій мові. Стан (φωνή) є морфологічною категорією, яка репрезентована парадигмою відмінювання дієслова. Розрізняють активний стан (ενεργητική φωνή) і пасивний стан (παθητική φωνή). Більшість дієслів мають два стани, але існують також дієслова, які мають форму лише одного стану: тільки активного: βαζώ або тільки пасивного – відкладні (ἀποθετικά): ἀμυνομάι тощо. За семантико-синтаксичним критерієм у новогрецькій мові виділяють 4 види діатез дієслова. Особливістю дієслів новогрецької мови є те, що дієслово в активному стані може мати пасивне значення (діатезу).

Зазначені зауваження не мають на меті применшити наукову вагомість дослідження М. М. Косицького, яке, поза сумнівом, відзначається новаторським підходом до вирішення – із залученням необхідного за обсягом фактичного матеріалу – проблем інтерпретації явищ, пов'язаних із розвитком аналітизму і синтетизму у морфології і словотворенні сучасної новогрецької мови у контексті характеристики аналогічних тенденцій розвитку граматичної структури інших мов Балканського Мовного Союзу.

Любченко Т. В.
(Україна, м. Київ)

РОЗДІЛ II

ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Яроцька Г. С.

Мовна репрезентація економічної свідомості в російській лінгвокультурі: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.02 (Київ, 2015. – 538 с.).

I

ТЕРМІНОЛОГІЯ І МАСМЕДІЙНІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ МОДУСИ

Монографію Г.С. Яроцької присвячено актуальній проблемі сучасного мовознавства – динаміці становлення та розвитку концептосфери однієї з найбільш важливих для людини сфер життя – економічної. В дослідженні проаналізовано ціннісну систему, за допомогою якої оцінюються економічні умови, пріоритети й мотиви, що спонукають до економічних дій та особливі інститути, в межах яких відбувалися й відбуваються ці дії.

У **Вступі** чітко формулюються завдання, поставлені і виконані у роботі, особливо методика моделювання структури економічних концептів на основі аналізу їх системно-мовної, асоціативно-вербальної і текстової репрезентації та методика комплексного лінгвоаксіологічного вивчення російської мовної свідомості. На жаль, не завжди можна погодитися з визначенням методів, використаних у дослідженні. Суперечать класичному визначенню лінгвістичного методу «метод класифікації, метод інтерпретації, метод аналогії», оскільки вони є методиками у межах загальнонаукових методів. Автор навіть ставить поруч метод та аналіз: «метод дефініційного і компонентного аналізу», «метод аналізу у деталізації найменування концепту», що є прийомами аналізу.

У першому розділі «**Лінгвокультурологічні основи дослідження економічної свідомості**» викладено основні наукові засади монографії, запропоновано трирівневу модель аксіосфери, що аналізується, періодизацію аксіогенезу й обґрунтовано вибір лінгвістичних методів, актуальних для даного дослідження.

У цьому розділі особливо привабливим є такі положення: 1) трирівнева структура економічного концепту, в якій синтезуються три ментальні процеси (логіко-раціональний, психологічний, аксіологічний); 2) критерії цінності як лінгвоаксіологічної категорії; 3) вербальне втілення економічних концептів (системно-мовний (лексикографічний матеріал),

комунікативний (текстові реалізації концептів), суб'єктний потенціал (вербальні асоціації); 3) характеристики аксіологічного рівня та знаки мовної репрезентації цінностей економічної свідомості; 4) представлення аксіосфери російської економічної свідомості як багаторівневого утворення; 5) аргументація «лінгвокультурного прототипу».

У першому розділі, як і в усіх інших, автор намагається поставити та розглянути проблеми максимально широко, але іноді залучений матеріал викликає сумнів. Так, на с. 62–70 розглядаються бінарність мислення, логоцентричність мислення, ірраціональність очікувань та ірраціональність поведінки та ін. На с. 38 характеризуються жанри економічного дискурсу, але потім про них не говориться та ін.

На с. 78 наводиться періодизація російської економічної свідомості: прийняття християнства, відміна кріпосного права (1861 р.), революція та створення радянської держави (1917 р.), розпад СРСР (1991 р.). Орієнтація на періодизацію історії російської літературної мови, на нашу думку, є абсолютно вірною, однак незрозумілий петербурзький період. Погоджуємося з автором у тому, що прийнята в дослідженні періодизація спирається на взаємопов'язані чинники культурно-історичного, соціально-економічного та політичного характеру, що безпосередньо вплинули на зміну ціннісних парадигм.

У другому розділі **«Мовна об'єктивація цінностей модусів економічної свідомості»** здійснено системно-мовні й текстові репрезентації буденного та релігійного модусів аксіогенезу періоду Київської Русі, розглянуто еволюційні й інволюційні процеси ціннісної динаміки економічних концептів.

Концепти проаналізовано на матеріалі тлумачних й етимологічних словників та на матеріалі текстів народних казок (Додаток 1). Аналіз здійснено ретельно, висновки є аргументованими (див. стор. 116, 118, 119, 138–139, 142–143). Розділ прикрашають таблиці рівневої структури протоконцептів *ХОЗЯЙСТВО* (с. 110), *ТОРГОВЛЯ* (с. 119) та ін.

Викликає сумнів обсяг залученого матеріалу та проблем. Чи треба так ретельно аналізувати період язичництва (с. 85–91)? На с. 85–102 розглядаються морально-етичні, але не економічні категорії (*добро/зло* та ін.). Підкреслимо при цьому, що якість і глибина аналізу є беззаперечними.

У третьому розділі **«Лінгвокультурні аспекти мовної об'єктивації аксіосфери російської економічної свідомості: московський період»** описано лінгвосемантику цінностей економічної сфери на матеріалі словників, представлено аналіз системно-мовного рівня, який дозволяє

простежити мовні факти ціннісної динаміки економічних концептів епохи Московської Русі.

У розділі основна увага приділяється концептам *ТРУДОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ* і *ТОРГОВЛЯ*. Приваблює спадковість у розгляді концептів, наприклад, *ПРАВДА*, *РОД* (с. 185–186), а також на с. 202 – типологія суб'єктів, що оцінюють (с. 228–229), та ін. Особливо цікаві спостереження, на нашу думку, містяться на с. 229, 230, 232, 242, 297–298. При цьому на особливу увагу заслуговують зв'язки та паралелі лінгвоконцептосфери та економічної свідомості (с. 285 та ін.).

Водночас до третього розділу є деякі зауваження: чому без будь-яких пояснень – як матеріал паремій – залучається словник В.І. Даля? Хіба там є датування? «Русская правда» належить до епохи Київської Русі.

До даного розділу автор зробив показові додатки: Додаток 2 «Фреймова структура протоконцепту *ВЛАСТЬ*»; Додаток 3 «Фреймова структура протоконцепту *ТРУДОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ*».

У четвертому розділі **«Аксіологічна динаміка російської економічної свідомості в петербурзький період: системно-мовний рівень»** аналізується лексика, яка була запозиченою із західноєвропейських мов, увійшла до концептосфери російської мови, зазнала ціннісних змін та адаптувалася в ній.

Як і попередні розділи, четвертий починається загальною характеристикою періоду, що розглядається. Ключовий його момент – діяльність Петра I, навіть період називається за традицією Петровською епохою (с. 317, 320, 327, 330 та ін.). «Петербурзький період» у назві виступає зовсім неаргументованим.

У розділі, як і в усій монографії, робиться комплексний аналіз численних мовних і мовленнєвих фактів. З'являються нові поняття: модифікація та мутація концептів (4.2), їхня реалізація на прикладі концептів *ВЛАСТЬ* (с. 324–366), *ПОЛИТИКА* (с. 325), *ЗАКОН* (с. 326). Підкреслимо, що вони, можливо і пов'язані з економічною свідомістю, але дуже віддалено, на нашу думку; з'являються ЛК типажі *ОБЛОМОВ – ШТОЛЬЦ*. До того ж виникає, зокрема, питання, чи можна кваліфікувати як «вербалізатори економічних відносин» поняття чи ідейно-етичні фактори типу: *идеализм, либеральный, рациональный, фавор, эгоизм* та ін.? (с. 317).

Г. С. Яроцька намагається якнайповніше охарактеризувати всі проблеми, але ця широта іноді викликає сумнів: навіщо детально писати про «Маніфест дворянству (с. 311)? «либерал-вольнодумство» (с. 313–

314), «гедонізм» (с. 314–317)? Якою мірою вони стосуються економічної свідомості?

На с. 338 та наст. автор звертається до літератури, філософії; на с. 342–343 характеризується *ХАЛАТНОСТЬ* і виводиться вона з творів М.В. Гоголя. Раніше про це писав О.С. Пушкін. Так, у романі «Євген Онегін» халат стає символом «деревенской жизни». Про можливе майбутнє Ленського: «Во многом он бы изменился, Расстался б с музами, женился, В деревне счастлив и рогат, Носил бы стеганный халат», Ларін-батько: «А сам в халате ел и пил». На жаль, у четвертому розділі немає таблиць, що так прикрашало попередні розділи.

П'ятий розділ **«Мовна репрезентація буденного модусу російської економічної свідомості: радянський та пострадянський періоди»** присвячений виокремленню т.зв. «радянізмів» (рос. *советизмов*) економічної тематики та їхній характеристиці.

На наш погляд, головне досягнення п'ятого розділу – аналіз ціннісних змін, що супроводжували період пострадянського суспільства до пріоритетів західноєвропейського та американського світів.

У монографії до вербалізації ключових концептів зазначеного періоду залучалися матеріали асоціативних експериментів і Національного корпусу російської мови. Результати представлено в Додатку 6.

Високу достовірність отриманих Г.С. Яроцькою результатів забезпечує низка факторів, серед яких найголовнішими є: 1) аналіз структури та розвитку концептів, що розглядаються у чотирьох синхронних зрізах, які були вирішальними у становленні економічної сфери; 2) різноманітна джерельна база, зокрема, етимологічні, тлумачні, фразеологічні словники слов'янських мов, біблійні тексти, тексти російських народних казок, з яких методом суцільної та репрезентативної вибірки виокремлено речення й надфразні єдності, що об'єктивують досліджувані концепти; 3) адекватний методичний апарат.

З приводу загальних положень монографії висловимо деякі зауваження, що є приводом для наукової дискусії, ніяк не принижуючи її високий рівень.

Автор неодноразово підкреслює, що дослідження виконано у межах лінгвокультурології. Текст монографії, обсяг залученого матеріалу та проаналізованих фактів свідчить про поліпарадигмальний підхід до дослідження, що, на нашу думку, є дуже позитивним. Витоки цього явища знаходимо у О.О. Потебні: «Никогда оно (тобто взаємодія наук. – Л.І.) не было столь возможно и в некоторых отношениях так

действительно, как теперь... Наше время представляет пример взаимодействия наук и избрание лицами срединных путей: языкознание и физиология, языкознание и психология, языкознание и история, психология и физиология». В розвиток даного положення наш сучасник Ю.С. Степанов стверджував: «Творческая деятельность ученого протекает не в «рамках той или иной дисциплины или науки», а в иной системе членения знания – в рамках «проблемной ситуации».

Термінологічний код сучасних глобальноцивілізаційних процесів уповноважує гуманітаріїв різних культурно-ідеологічних спрямувань на орієнтацію евристичних студій за високими параметрами антропоцентричної тріади *Людина–Духовність–Суспільне Буття*.

Іванова Л.П.
(Україна, м. Київ)

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І МОДУСИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мова антропоцентрична, уся мовна категоризація об'єктів та явищ навколишнього світу є орієнтованою на людину. Сучасна наукова парадигма позиціонує явища дійсності способом бінарності, номінації їх часто містять протилежні за значенням семи, які виключають одна одну. Вербалізація системи реалій, що мають протилежні за семантикою елементи, стосується локальних, темпоральних, економічних і духовних компонентів, які складають основу національної ментальності.

Важливою складовою духовної культури кожного народу є економічна свідомість, що відбиває ставлення соціуму до економічних реалій навколишнього світу, вербально представлена в лінгвістичній системі, якою користується соціум. Особливо цікавим є аналіз економічної концептосфери з погляду історичної ретроспективи, або, точніше, у діяхронному аспекті, чому присвячена монографія Г.С. Яроцької.

Предметом аналізу актуального рецензованого дослідження є лінгвокультурний аспект семантики мовних одиниць-репрезентантів аксіогенезу економічної свідомості. Для висвітлення зазначених мовних фактів авторка залучила значний теоретичний матеріал із різних галузей гуманітарної науки (лінгвокультурології та міжмовної комунікації, психоетнолінгвістики, економічної теорії та історії), опублікований в авторитетних наукових працях.

Розділ I «Лингвокультурологическое исследование ценностной динамики экономического сознания» містить ключові поняття та терміни лінгвокультурної концептології, аналіз структури й типології економічної свідомості, лінгвокультурологічні основи та методик у вивчення аксіосфери економічної свідомості. У розділі на с. 19 подається авторське визначення термінологічного словосполучення «мовна картина світу». Цілком природно, що до аналізу вербальної репрезентації економічної свідомості залучаються праці і термінологія із суміжних наук: економічної психології і т.п. (підрозділ 1.2 «Структура экономического сознания» (с. 27–30).

У підрозділі 1.3 «Лингвистические направления исследования языковой репрезентации экономического сознания» (с. 36–42) подано огляд жанрів економічного дискурсу, ідеостилів авторів економічних теорій. До жанрових різновидів економічного дискурсу в мас-медійному просторі необхідно додати *інтерв'ю* зі спеціалістами, які у своїх висловлюваннях іноді неоднозначно інтерпретують поширені економічні

терміни (с. 39–41). У першому розділі також розглядається періодизація аксіогенезису економічної свідомості в історії російської лінгвокультури (с. 77–83), а наступні чотири розділи дисертації присвячено дослідженню процесів вербалізації економічної свідомості.

У другому розділі **«Мовна об'єктивація цінностей буденного та богословського модусів економічної свідомості»** (с. 85–176) представлено опис аксіосфери економічної свідомості києворуського періоду, лексичної системи, якою послуговувався соціум у той час, за даними тлумачних та етимологічних словників, побудовано модель аксіосфери економічної свідомості, визначено мета- та макроцінності в концептах *РОД, ПРАВДА, БОГАТСТВО*.

Детально проаналізовано лексеми *племя, род, мир, семья*, які формують семантичний простір протоконцепту метарівня аксіосистеми – *РОД*. До цього аналізу залучено велику кількість наукової літератури, яку іноді авторка активно цитує, не будуючи навіть містки між цитатами, напр., на с. 133 про семантику лексеми *труд* у протоконцепті *ТРУДОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ*.

Унаочнюють теоретичні міркування дисертантки таблиці про рівневу структуру протоконцепту *БОГАТСТВО / БЕДНОСТЬ* (с. 127), про рівневу структуру концептуалізації *Собственности* (с. 132), про рівневу структуру протоконцепту *ТРУДОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ* (с. 146), протоконцепту *СКУПОСТЬ / ЩЕДРОСТЬ* (с. 148), зміст рівнів аксіосистеми буденного модусу економічної свідомості (с. 149).

Богословський модус економічної свідомості аналізується не лише за православними текстами канонічної церкви, а також за свідченнями економічної поведінки старообрядців.

Структурування такого компонента дисертації, як додаток I (с. 493–512) дещо порушує правила його створення – це авторський текст із прикладами із дискурсу російських народних казок, що мав би бути в основному тексті дисертації (с. 170–172).

У третьому розділі **«Лінгвокультурні аспекти мовної об'єктивації аксіосфери російської економічної свідомості: московський період»** представлено лінгвокультурні аспекти мовної об'єктивації аксіосфери російської мовної свідомості у московський період (с. 177–306). Лексика економічної сфери цього періоду була вилучена із авторитетних лексикографічних праць. Аналіз ціннісно орієнтованої семантики лексичного та паремійного фонду свідчить про те, що вплив аксіосистеми православ'я на буденний модус російської мовної свідомості був значним. Детально розглянуто системно-мовний рівень репрезентації антонімічних пар *БОГАТСТВО / БЕДНОСТЬ, СКУПОСТЬ /*

ЩЕДРОСТЬ. Аксіологічний вектор концептуалізації поділяє вербальні репрезентанти СКУПОСТІ / ЩЕДРОСТІ на позитивно та негативно оцінювані риси людини в системі цінностей комунітарної ідеології, пов'язаної із морально-етичним православним кодексом, а також із соціальним устроєм – «соборним життєм».

Аксіологічна динаміка економічної свідомості в петербурзький період проаналізована у четвертому розділі монографії. Цей період характеризується великою кількістю запозичень у різних сферах людської діяльності із західноєвропейських мов.

П'ятий розділ **«Мовна репрезентація буденного модусу російської економічної свідомості: радянський та пострадянський періоди»** присвячено аналізу вербалізації ключових концептів на матеріалі асоціативних експериментів, тлумачних та асоціативних словників, Національного корпусу російської мови. Зазначається, що ідеологемне наповнення економічних концептів у радянському мовному коді відповідало комунітарним цінностям організації побуту, господарства, трудової діяльності носіїв російської лінгвокультури радянського часу. Асоціативний експеримент виявив перевагу емотивного складника в інтерпретації економічних понять, актуальних у сучасній російській економічній свідомості.

У **«Висновках»** підсумовуються результати дослідження вербалізації економічної свідомості як комплексу уявлень у галузі господарської життєдіяльності суспільства в діяхронічному аспекті. Лінгвокультурну спільність колективу забезпечено аксіосферою економічної свідомості як набору ціннісних домінант. Категорія «цінність» є релевантною для лінгвістичного аналізу, здійсненого в історичній ретроспективі. Дослідження мовних фактів репрезентації буденної свідомості визначає семантичні схеми розвитку вербалізаторів економічного концепту, що експлікують механізм співвідношення системи цінностей із системою мовних процесів, за допомогою яких передають економічні знання та уявлення.

Світоглядний контекст свідомості як її вищу синтетичну форму демонструє – з-поміж інших характеристик домінантного рівня – також антропоцентричний зміст й ідейно-прагматичні модуси економічного життя суспільства на різних етапах його існування від доісторичної минувшини до глобалізованої сучасної дійсності. У цьому часом драматичному поступі надзвичайно важливим є цивілізаційний досвід країн Євроафрозії, зокрема багатонаціонального Слов'янського Світу.

Озерова Н. Г.
(Україна, м. Київ)

ЛІНГВОКОГНІТОЛОГІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС МАСМЕДІЙНОГО ПРОСТОРУ

Загальною тенденцією сучасних досліджень є вивчення лінгвокультурологічного аспекту семантики лексичних одиниць. Саме в цьому руслі виконано дослідження Г.С. Яроцької, присвячене вивченню мовної репрезентації цінностей російської економічної свідомості (далі – РЕС). Для вивчення механізмів мовної об'єктивації аксіогенезу РЕС в історичній ретроспективі Г.С. Яроцька органічно поєднує у своїй науковій концепції домінуючі вектори сучасного мовознавства – лінгвокультурологію, лінгвокогнітологію, філософію мови, психо- та етнолінгвістику та цілу низку наук економічного профілю (економічну психологію, соціологію, економічну історію та економічну теорію), застосовуючи вірогідні методи, спрямовані на вивчення мовних фактів, зафіксованих у лексикографічних джерелах, тексті Біблії, народних казках і прислів'ях, Національному корпусі російської мови та отриманих від інформантів-носіїв російської мови. Все це відкриває нові перспективи дослідження РЕС.

У першому розділі роботи схарактеризовано становлення лінгвокультурологічної парадигми в лінгвістиці, надано критичний огляд понятійно-термінологічного поля дослідження економічної свідомості у російській лінгвокультурі, обґрунтовано основні поняття метамови дослідження та його методик, що створило потужні теоретичні та методологічні засади дослідження. У наступних чотирьох розділах послідовно розглянуто мовну об'єктивацію цінностей економічної свідомості РЕС у київоруський, московський, петербурзький, радянський та пострадянський періоди.

Визначаючи ступінь обґрунтованості наукових положень, викладених у рецензованому дослідженні, слід, перш за все, відзначити його солідну наукову основу. Добре обміркованим є й вибір відповідних наукових методів. Оскільки використання лише одних традиційних методів для дослідження такого типу не є продуктивним, Г.С. Яроцька цілком слушно й плідно застосовує у своїй роботі як традиційні (описовий метод, методи аналізу та синтезу тощо), так і порівняно нові методи дослідження (лінгвокультурологічний та концептуальний аналізи); розробляє оригінальну методик аналізу вербального втілення економічних концептів, яке розглядається на трьох рівнях: системно-мовному (словниковий матеріал), комунікативному (тексти) та вербально-асоціативному.

Наукова новизна роботи зумовлюється концептуальними засадами дослідження і полягає, перш за все, у лінгвокультурологічному підході до вивчення аксіосфери російської економічної свідомості у діяхронії. Крім цього, вона визначається плідними науковими результатами, що були одержані при розв'язанні конкретних завдань дослідження. До найбільш вагомих із них слід, на наш погляд, віднести творче опрацювання Г.С. Яроцькою багатьох понять, що стосуються метамови опису РЕС та *Економічної свідомості* (далі ЕС). З них, насамперед, відзначимо введення до наукового вжитку понять аксіогенезу (с. 55–56) і лінгвокультурного протоконцепту (с. 76) ЕС; авторське потрактування цінності як лінгвоаксіологічної категорії (с. 46), введення та обґрунтування понять лінгвосемантичної й лінгвопрагматичної цінностей (с. 49–52); уточнення понять економічного дискурсу (с. 37–39), економічної концептосфери (с. 43); опрацювання поняття інваріанту аксіосфери ЕС і виявлення такого інваріанту на матеріалі РЕС тощо.

Вагомим внеском у розвиток теоретичних засад сучасної лінгвокультурології є спроба обґрунтувати авторське бачення структури ЕС (с. 28–32) та економічної концептосфери (с. 34); запропонувати авторську структуру аксіогенезу РЕС (с. 57–58) і його періодизацію (с. 77–81); виявити й описати лінгвокультурні персонажі, що унаочнюють ціннісні орієнтири ЕС певної доби (с. 58) тощо.

Науковий інтерес становлять і запропоновані в рецензованому дослідженні критерії розрізнення цінностей лінгвосемантичного й лінгвопрагматичного характеру (с. 50–52).

Особливу увагу привертають і результати дослідження еволюції та інволюції цінностей РЕС, втілених у ключові економічні концепти, у різні історичні періоди (2-5 розділи роботи). Автор послідовно з'ясовує причини стійкості або мінливості тих чи інших ціннісних уявлень, репрезентованих відповідними лінгвоконцептами, які визначають вплив на економічну поведінку людини у певну історичну добу, досліджує їх взаємозв'язок та спадкоємність, починаючи з протоконцептів. Опис мовних засобів вираження ціннісних уявлень наочно демонструє, як економічна аксіосфера змінюється в процесі соціально-історичного та мовленнєвого впливу від давніх часів до сьогодення.

У ґрунтовному комплексному дослідженні Г. С. Яроцької звичайно є положення, які привертають увагу в плані дискусії або ж уточнення:

1. Визначаючи численні поняття метамови дослідження, Г.С. Яроцька чомусь не вважає за необхідне визначити і поняття лінгвокультури, яке є принциповим для роботи, бо зазначене у її темі. Вважаємо, що слід не лише визначитися з цим поняттям, але й

окреслити його місце відносно таких термінів, як *мовна свідомість*, *мовна картина світу*, *мовна концептуалізація* тощо.

Характеризуючи метамову самого рецензованого дослідження, можна закинути авторові захоплення продукуванням не завжди доцільних термінів. Так, у дослідженні Г.С. Яроцької пропонується термін *лінгвоідеологема* на позначення лексеми, значення якої містить ідеологічний компонент. А чому недостатньо терміна *ідеологема*? І чи бувають невербалізовані ідеологеми?

Слід уточнити, в чому, на думку автора, повинна втілюватися аксіограма: у культурі чи лінгвокультурі (с. 49)?

2. Чи достатньо визначити буденний дискурс, прийнятий у дослідженні за модус існування економічної свідомості, як такий, що відповідає здоровому глуздові (с. 30)? На нашу думку, це поняття потребує більш ґрунтовного потрактування, бо надалі до аналізу залучаються не тільки вербалізації *буденного дискурсу*, а й такі, що скоріше належать до *офіційно-ділового дискурсу* (скажімо, *кормчая*, *владодержец* (с. 208), *казначей*, *казначейство* (с. 209) тощо). До того ж авторка сама говорить про те, що економічний дискурс є багатоформатним (с. 38, 39), у його межах можуть бути реалізовані діловий і правовий, популярний і науковий, рекламний та ін. різновиди форматів. То чи може модус буденного дискурсу перекривати усі ці формати?

Міркування про концептуалізацію понять «добро» і «зло», що, за твердженням Г. С. Яроцької, характеризує мислення давніх слов'ян, вербалізується, за спостереженням авторки, у складних словах з коренями *-добр-* та *зло/-зл-*, зафіксованими у словнику російської мови XI –XVII вв. (с. 100), які, як відомо, є здебільшого кальками з давньогрецької мови, що були створені у процесі перекладу богослужбових книг на старослов'янську мову. То чи можуть такі слова репрезентувати буденний модус східних слов'ян у києворуський період (с. 101)?

3. Окремі зауваження викликає й аналіз або інтерпретація деяких конкретних прикладів. Скажімо, не зрозуміло, чому лексема *трудоголик* подається разом зі словами *рвач*, *карьерист* як негативна за своєю оцінкою, протиставлена слову *тудяга*, яке потрапляє до ряду *стахановець*, *ударник* (с. 58, 59)? У БТС (Большой толковый словарь русского языка. – М., 2000), наприклад, *трудоголик* визначається як людина, що працює надмірно багато, а *тудяга* – старанно і багато працююча людина. Обидві лексеми віднесено до розмовної лексики. У чому тут протиставлення?

Неприйнятним є твердження про те, що значення «зрадити» («предать»), яке фіксується у лексемі *продать* як переносне, свідчить

про первісну (изначальную) негативну оцінку відповідної дії (тобто *продаж (продажу)*, як ми розуміємо) (див. с. 113), бо обидві лексеми (і *продать*, і *предать*) спочатку мали значення «віддати», «передати». Слід до того ж зауважити, що значення «зрадити» («предать») фіксується у словнику І.І. Срезневського на п'ятому місці щодо лексеми *продать* і на сьомому щодо лексеми *предать*. Побіжно зауважимо, що слід було б обґрунтувати той факт, що в дослідженні найчастіше аналізується становлення епідігми тієї чи тієї лексеми, в межах якої лише один ЛСВ може бути пов'язаний з репрезентацією РЕС.

Не зрозуміло, чому на с. 113 є посилання на Словник Фасмера, в якому слова *продать* та *предать* взагалі відсутні. Так само немає у Фасмера в словниковій статі лексеми *богатый* посилання на грецьку мову або д.-в.-н. *bahhan* «печь» (с. 120 ДД).

Слово *роскошь* на с. 351 визначено як запозичене. То з якої мови? За даними словників, воно є в багатьох слов'янських мовах, але походження самої лексеми лишається неясним, сучасне ж значення трактується як семантична калька з французької і польської мов.

4. До аналізу паремійного фонду Г. С. Яроцька звертається, починаючи з Московського періоду, у зв'язку із чим виникає питання, чи вважає автор, що прислів'я та приказки російського народу, зокрема ті, що стосуються *ПРАВДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ* (с. 181–184), *ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ* (с. 226–230), формуються саме у цей період? І чи всі з наведених паремій можна віднести до таких, що безумовно репрезентують РЕС?

5. На нашу думку, не зовсім ясно розкрито методику лінгвістичних експериментів. Так, у п'ятому розділі на с. 408–409 говориться про асоціативний експеримент та експеримент на вільну асоціацію, наводиться висловлення, запропоноване для тлумачення, але нічого не говориться про те, хто був інформантами, в якій кількості, якого віку тощо.

Завершуючи огляд рецензованої роботи, зазначимо, що дослідження Г.С. Яроцької вирізняється науковою та методологічною зрілістю, має системний і цілісний характер.

Студії такого формату поза сумнівом не лише розширюють аналітичні аспекти інтерпретації семіотичного простору лексики, зокрема східнослов'янських мов, але й демонструють нові евристичні можливості у подальшому розвитку лінгвокультурології та лінгвокогнітології, накреслюючи перспективи вивчення різних фрагментів *мовної картини світу*.

Пристайко Т. С.
(Україна, м. Дніпропетровськ)

ЧАСТИНА II

АНОТАЦІЇ

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 10.02.04 – ГЕРМАНСЬКІ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА МОВА)

Від редакційної колегії журналу
*«Наукові студії – XXI (культура, освіта –
антропоцентричні парадигми і сучасний світ).
Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка»
(Scientific studies – XXI).*

Кандидатський іспит зі спеціальності є складовою частиною атестації науково-педагогічних і наукових кадрів. Мета іспиту – встановлення глибини професійних знань здобувачів у відповідній галузі знання, їхнього наукового і культурного світогляду, підготовленості до самостійної науково-дослідної роботи.

«Програма кандидатського іспиту зі спеціальності 10.02.04 – германські мови (англійська мова)» спрямована на виявлення рівня знань здобувачів з питань загального мовознавства й історії лінгвістичних вчень, германського мовознавства і проблем теорії сучасної мови в синхронічному й діяхронічному аспектах та володіння здобувачами методами лінгвістичних досліджень.

«Програму кандидатського іспиту зі спеціальності 10.02.04 – германські мови (англійська мова)» укладено з урахуванням сучасних вузівських навчальних програм мовознавчого циклу та вітчизняних і відомих зарубіжних публікацій філологічного спрямування, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень із загального мовознавства, германістики та теоретичних і практичних питань англійського мовознавства. Рекомендована наукова література включає філологічні праці, важливі для характеристики лінгвістичних дисциплін, що входять до програми кандидатського іспиту.

У структурі *«Програми кандидатського іспиту зі спеціальності 10.02.04 – германські мови (англійська мова)»* виокремлюються за критеріями сучасного стану мовознавчої науки три серії розділів:

1) розділи, пов'язані з проблематикою загальномовознавчих студій;
2) розділ, присвячений загальним теоретичним проблемам германського мовознавства;

3) розділи, пов'язані як із висвітленням наукових рішень проблем походження й періодизації англійської мови, так і з характеристикою вивчення її основних стратифікаційних рівнів – фонетики, граматичної будови, лексичного складу, ієрархії структури стилістичної організації.

Кожний розділ *«Програми кандидатського іспиту зі спеціальності 10.02.04 – германські мови (англійська мова)»* завершується бібліографічним списком наукової літератури (монографії, статті, словники, енциклопедії). Дана *«Програма кандидатського іспиту зі спеціальності 10.02.04 – германські мови (англійська мова)»* друкується за першим її виданням у *«Наукових студіях – XXI» (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка»* (Вип. 3, Том 5. – Київ-Буча: Вид-во МІПЕНІУМ, 2014. – С. 153–197).

Рекомендовані списки наукової літератури укладено з урахуванням теоретичних здобутків лінгвістичних досліджень переважно ХІХ – початку ХХІ століть, дослідницький вектор яких зорієнтовано на вивчення давніх і сучасних германських мов, зокрема англійської мови на різних етапах її історичного формування і функціонування у форматі широкого індоєвропейського контексту за імперативами фундаментальних антропоцентричних евристичних парадигм (порівняльно-історичного і типологічного спрямування) сучасного теоретичного мовознавства.

Редколегія «Наукових студій – XXI (Scientific studies – XXI)»

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО ТА ІСТОРІЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ УЧЕНЬ.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ МОВОЗНАВСТВА

Виникнення науки про мову. Становлення західної та східної античних традицій.

Питання мови в середньовічній Європі (учення Модистів). Філософія раціоналізму. Мовознавство XVII-XVIII ст. в Західній Європі (Граматика Пор-Рояль) та в Східній Європі (Україна, Росія). Передумови формування порівняльно-історичного мовознавства.

Мовознавство в XIX столітті. Виникнення порівняльно-історичного мовознавства, постулювання принципів історизму.

Передвісники порівняльно-історичного мовознавства: *перша генерація* компаративістів. Мовознавство в Західній Європі, в Україні та Росії у першій половині XIX ст. Натуралізм А. Шлейхера.

Філософсько-лінгвістична концепція В. фон Гумбольдта та її вплив на подальший розвиток мовознавства. Постгумбольдтіанська лінія розбудови порівняльно-історичного мовознавства в XIX ст.: Г. Штейнталь, К. Фосслер, Л. Шпітцер. Лінгвістична концепція О.О. Потебні та її роль у розвитку вітчизняного мовознавства.

Друга генерація представників порівняльно-історичного мовознавства. Молодограматики (Г. Пауль, К. Бругман, Г. Остгоф, Б. Дельбрюк). Розвиток порівняльно-історичного мовознавства в Україні і в Росії в XIX ст. – початку XX ст. Мовознавчі традиції Московської та Казанської шкіл. Передвісники системно-структурного підходу до вивчення мови (І.О. Бодуен де Куртене, В.О. Богородицький, М.В. Крушевський та ін.).

Філософсько-лінгвістичні концепції кінця XIX – початку XX ст. (Г. Шухардт, К. Фосслер, Л. Вітгенштейн, Б. Рассел, Е. Сепір, Б. Уорф та ін.).

Основні засади типологічного вивчення мовних систем: класифікація мов світу за морфологічним (спочатку), синтаксичним та фонетичними принципами (Ф. Шлегель, А.В. Шлегель; В. фон Гумбольдт і 3 класи мов [1) ізолюючі (кореневі) мови, 2) аглютинативні мови з інкорпоруючими (полісинтетичними) мовами, 3) флективні мови]; А. Шлейхер; Г. Штейнталь, М. Мюллер, Ф. Містелі, Ф.Н. Фінк; Е. Сепір; Дж. Х. Грінберг). Порівняльно-історичне мовознавство в XX ст. Структуралізм у мовознавстві. Лінгвістична концепція Ф. де Соссюра. Соссюріанство і постсоссюріанство. Поширення структурного методу на

вивчення мов в Європі та Америці. Загальна характеристика основних напрямів структуралізму: глосематика, празька лінгвістична школа, лондонська школа, дескриптивізм.

Становлення й розвиток романського, германського та слов'янського мовознавства першої половини XX ст. – початку XXI ст. Досягнення вітчизняних і зарубіжних учених з германістики, романістики, славістики другої половини XX ст. – початку XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

Алпатов В.М. История лингвистических учений: Учеб. пособие. – М.: Изд-во «Языки русской культуры», 1999.

Алпатов В.М. Предварительные итоги лингвистики XX в. // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 1999. – № 5. – С. 84-95.

Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. – К.: Вид-во «Вища школа», 1991.

Березин Ф.М. История лингвистических учений: Учеб. пособие. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1975.

Бирнбаум Х. Праславянский язык: Достижения и проблемы его реконструкции / Пер. с англ. С.Л. Николаева; вступ. статья В.А. Дыбо; общая редакция В.А. Дыбо и В.К. Журавлева; послесловие В.К. Журавлева. – М.: Изд-во «Прогресс», 1987.

Блумфилд Л. Язык / Пер. с англ. Е.С. Кубряковой и В.П. Мурат. – М.: Изд-во «Прогресс», 1968.

Бодуэн де Куртене И.А. Избранные труды по общему языкознанию. – Т. I, II. – М.: Изд-во АН СРСР, 1963.

Будагов Р.А. Портреты языковедов XIX-XX вв.: Из истории лингвистических учений / Отв. редактор В.Н. Ярцева; рецензенты: В.С. Виноградов, А.И. Чобану. – М.: Изд-во «Наука», 1988.

Булаховський Л.А. Вибрані праці в 5 томах. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1975.

Вахек Й. Лингвистический словарь Пражской школы / Пер. с франц., нем., англ. и чешского И.А. Мельчука, В.З. Санникова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1965.

Грамматические концепции в языкознании XIX века: Сб. статей / Редколлегия: А.В. Бондарко, А.В. Десницкая, С.Д. Кацнельсон (отв. редактор), Е.А. Реферовская, С.А. Шубик. – Л.: Изд-во «Наука», 1985.

Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры / Пер. с нем. М.И. Левиной и др. – М.: Изд-во «Прогресс», 1984.

Дельбрюк Б. Введение в изучение языка: Из истории и методологии сравнительного языкознания / Пер. с нем.; под редакцией и при участии С. Булича. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2003.

Десницкая А.В. Сравнительное языкознание и история языков. – Л.: Изд-во «Наука», 1984.

Жовтобрюх М.А. Нариси з історії українського радянського мовознавства (1918-1941). – К.: Вид-во «Наук. думка», 1991.

Звегинцев В.А. История языкознания XIX-XX вв. в очерках и извлечениях. – Ч.1. Ч.2. – М.: Изд-во «Просвещение», 1964, 1965.

Зубкова Л.Г. Язык как форма. Теория и история языкознания. – М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 1999.

Иванов Вяч. Вс. Современное индоевропейское сравнительно-историческое языкознание // Новое в зарубежной лингвистике. Новое в современной индоевропеистике. – Вып. 21. – М.: Изд-во «Прогресс», 1989. – С. 5-23.

История лингвистических учений. Древний мир / Отв. редакторы: А.В. Десницкая, С.Д. Кацнельсон. – Л.: Изд-во «Наука», 1980.

История лингвистических учений. Средневековый Восток / Отв. редакторы: А.В. Десницкая, С.Д. Кацнельсон. – Л.: Изд-во «Наука», 1981.

История лингвистических учений. Средневековая Европа / Отв. редакторы: А.В. Десницкая, С.Д. Кацнельсон. – Л.: Изд-во «Наука», 1985.

История лингвистических учений. Позднее Средневековье / Отв. редактор А.В. Десницкая; редколлегия: А.В. Десницкая, И.А. Перельмутер; рецензенты: Е.А. Реферовская, Л.Г. Герценберг. – СПб.: Изд-во «Наука» (С.-Петербургское отделение), 1991.

Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX в. (опыт парадигмального анализа) // Язык и наука конца 20 века. – М.: Изд-во Института языкознания РАН, 1995. – С.144-238.

Лоя Я.В. История лингвистических учений (материалы к курсу лекций). – М.: Изд-во «Высшая школа», 1968.

Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1954.

Немчук В.В. Мовознавство на Україні в XIV ст.-XVII ст. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1985.

Основные направления структурализма / Под редакцией М.М. Гухман и В.Н. Ярцевой. – М.: Изд-во «Наука», 1964.

Павлюк М.В. Основні етапи розвитку українського мовознавства дожовтневого періоду. – К.; Одеса: Вид-во «Вища школа», 1978.

Пауль Г. Принципы истории языка / Пер. с нем. А.А. Холодовича. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1960.

Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. – Т. I, II. – М.: Изд-во «Наука», 1955.

Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993.

Почепцов Г.Г. История русской семиотики. Идеи. Методы. Персоналии. История. – М., К.: Изд-во «Рефл-бук», 2001.

Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття / Редакційна колегія: Р.С. Помірко (відп. редактор), Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда, І.В. Ковальська. – Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка, 1996.

Розвиток мовознавства в УРСР: 1967-1977. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1980.

Смирницкий А.И. Сравнительно-исторический метод и определение языкового родства: Материалы к курсам языкознания / Под общей редакцией В.А. Звегинцева. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1955.

Современное зарубежное языкознание: Вопросы теории и методики / Отв. редактор А.С. Мельничук. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1983.

Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию / Пер. с франц.; под редакцией А.А. Холодовича. – М.: Изд-во «Прогресс», 1977.

Сравнительно-историческое изучение языков разных семей: современное состояние и проблемы / Редколлегия: Н.З. Гаджиева (отв. редактор), В.К. Журавлев, В.П. Нерознак. – М.: Изд-во «Наука», 1981.

Сусов И.П. История языкознания. – М.: Изд-во «Восток-Запад», 2006.

Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Изд-во «Прогресс», 2001.

Томсен В. История языковедения до конца XIX в. (Краткий обзор основных моментов): Учеб. пособие / Отв. редактор Н.С. Чемоданов; послесловие Р. Шор. – М.: Учпедгиз, 1938.

Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер. с нем. А.А. Холодовича. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1960 (Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер. с нем. А.А. Холодовича; редакция С.Д. Кацнельсона; послесловие А.А. Реформатского. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Аспект Пресс», 2000).

Хомский Н. Картезианская лингвистика. Глава из истории рационалистической мысли / Пер. с англ. Б.П. Нарумова. – М.: USSR, 2005.

Хомский Н. О природе и языке / Пер. с англ. П.В. Феденко. – М.: USSR, 2005.

Додаткова література

Актуальные вопросы сравнительного языкознания / Отв. редактор А.В. Десницкая. – Л.: Изд-во «Наука», 1989.

Алпатов В.М. История одного мифа: Марр и марризм. – М.: Изд-во «Наука», 1991.

Будагов Р.А. Человек и его язык / Рецензенты: Г.В. Степанов, И.Р. Гальперин. – 2-е расширенное изд. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1976.

Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2002.

Лингвистический энциклопедический словарь / Главн. редактор В.Н. Ярцева; редколлегия: Н.Д. Арутюнова, В.А. Виноградов, В.Г. Гак, Т.В. Гамкрелидзе, Т.А. Ганиева, И.М. Дьяконов, Ю.Н. Караулов, Г.А. Климов, Г.В. Колшанский, Н.К. Сазонова, В.М. Солнцев, Г.В. Степанов, Ю.С. Степанов. – 2-е изд., доп. – М.: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2002.

Мейе А. Основные особенности германской группы языков. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952.

Мещанинов И.И. Проблемы развития языка. – Л.: Изд-во «Наука», 1975.

Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. – 6-е изд. – М.: Учпедгиз, 1938.

Пизани В. Этимология: История – проблемы – метод / Пер. с итал. Д.Э.Розенталя. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2002.

Поливанов Е.Д. Труды по восточному и общему языкознанию / Составление, послесловие, комментарии и указатели Л.Р. Концевича. – М.: Изд-во «Наука» (Главная редакция восточной литературы), 1991.

Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание / Пер. с нем. Б.А. Абрамова; под редакцией и с предисловием Н.С. Чемоданова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980.

Современное итальянское языкознание. – М.: Изд-во «Прогресс», 1971.

Шахматов Ф.Ф. Синтаксис русского языка / Редакция и комментарии Е.С. Истриной. – 2-е изд. – Л.: Учпедгиз (Ленинградское отделение), 1941.

Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л.: Изд-во Ленинградского государственного университета, 1958.

Языкознание в Чехословакии. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978.

Якобсон Р. Избранные работы. – М.: Изд-во «Прогресс», 1985.

II

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Сучасний стан загального мовознавства: поняття наукової парадигми, школи, напряму. Проблема визначення об'єкта лінгвістичного дослідження та основні принципи його аналізу. Основні рольові моделі лінгвістичного знання ХХ – початку ХХІ ст.

Лінгвістичні закони, регулярності та постулати, їх застосування у сучасних мовознавчих дослідженнях.

Актуальні проблеми металінгвістики, лінгвістичної філософії, методології мовознавства. Новітні лінгвістичні методи та методичні прийоми. Лінгвістична історіографія.

Мова і суспільство. Форми існування мови. Соціальні та мовні зміни. Природний та штучний білінгвізм. Закономірності соціального та етнотериторіального варіювання мови і мовлення. Кодифікація мови і мовлення, їх норми.

Взаємодія мов. Мовні контакти та їх наслідки. Мовна інтеракція. Лінгвокультурологія і дослідження контактів мов та культур. Етнолінгвістика. Сучасна соціолінгвістика.

Сучасні історико-лінгвістичні дослідження. Тракткування співвідношення синхронії та діакронії в сучасній лінгвістиці. Історизм у мовознавстві.

Поняття «система» і «структура» в сучасному мовознавстві. *Системність мови.* Зовнішні та внутрішні системні характеристики мови і мовних об'єктів. *Мова як структура.* Поняття мовних рівнів і відношень між ними. Основні та проміжні яруси мовної структури. *Мовна будова та мовний тип.* Порівняльні лінгвістичні дослідження: контрастивна / конфронтативна лінгвістика. *Лінгвістична типологія,* універсологія та характерологія.

Структурна характеристика мови й мовлення. Принципи виділення мовних елементів різних рівнів. Система, норма, узус.

Парадигматика й синтагматика, їх трактування в сучасному мовознавстві. Парадигматичні й синтагматичні відношення мовних одиниць. Парадигматичні та синтагматичні властивості мовних об'єктів. Принципи і методи парадигматичного опису. Поняття парадигми,

парадигматичної форми та значення. Метод опозиційного аналізу. Принципи й методи синтагматичного опису. Методи дистрибутивного і конструктивного аналізу мовних об'єктів різних рівнів. Поняття *дистрибуції* та *валентності*. Напрями конструктивного аналізу мовних одиниць.

Мова й мовлення. Головні ознаки компонентів цієї дихотомії. Процедури членування мови. *Виділення плану мови і плану мовлення*. Мовленнєві данності: висловлення і текст, їхній лінгвістичний статус, їхнє вивчення у формально-структурному та семантичному аспектах. Установлення логіко-семантичних і функціонально-семантичних типів речень. *Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження*.

Мова як функціональна система. Питання про функції мови та їхню кількість. Проблеми опису мови в функціональному аспекті. Загальні проблеми функціонального дослідження мови й мовних об'єктів. Базові функції мови: *комунікативна* та *когнітивна*. Особливості їхньої реалізації.

Семіотичність природної мови та її особливості. Унілатеральна та білатеральна концепції знаків. Специфіка мовного знаку. *Типологія мовних знаків* у різних мовознавчих теоріях. Актуальні проблеми лінгвістичної *семіотики*, *теорії номінації* та *референції*.

Слово як базова одиниця мови. Основні концепції слова та базові положення теорії слова. Семіотичність слова, його лексико-граматичні ознаки.

Вивчення мовних одиниць у *формальному* і *семантичному* аспектах. *Співвідношення форми й значення*. Поняття форми мовної одиниці та її характеристика. Класифікація мовних одиниць за структурою.

Співвідношення мови й мислення. *Логіка і лінгвістика*. Досягнення та проблеми логіко-лінгвістичних досліджень, лінгвістичної когнітології. *Головні аспекти психолінгвістичних досліджень*. *Кореляція форм мислення і мовних форм*. Репрезентативна функція мови та її реалізація.

Способи вираження концептуального змісту засобами мови. *Концепт* та *значення*: кореляція і відмінності у моделюванні концептуальних та семантичних структур. Поняттєві та функціонально-семантичні категорії.

Основні проблеми аналізу мови у функціональному аспекті. *Комунікативна функція природної мови* та її реалізація. Актуальні питання теорії мовної комунікації. *Культура мовлення* і мовленнєвий етикет. Системно-функціональний аналіз мови: проблеми та досягнення.

Проблеми комунікативної семантики. Актуальні питання комунікативно-семантичних досліджень *дискурсу* і *тексту*. Процедурна семантика та інші нові галузі семантичних досліджень мови й мовлення.

Мовлення як діяльність. Актуальні проблеми комунікативної й операціональної лінгвістики. Текст як продукт мовленнєвої діяльності.

Актуальні проблеми лінгвістики тексту. Визначення категорій тексту, їхня типологія та реалізація, співвідношення тексту й дискурсу.

Досягнення та проблеми прагмалінгвістики. Теорія мовленнєвих актів. Співвідношення речення, висловлення та мовленнєвого акту. Структура й закономірності діалогічної взаємодії. Принципи й максими мовного спілкування. Комунікативні стратегії і тактики. Актуальні проблеми дискурс-аналізу.

Мова й мовна особистість. Вивчення особистісних аспектів мовленнєвої, мовленнєво-розумової та комунікативної діяльності людини як мовної особистості. Вивчення персонологічних ознак мовної особистості. *Ідіолект* і *ідіостиль*. *Типи мовної особистості та їхнє моделювання.*

ЛІТЕРАТУРА

Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Слово. Знак. Дискурс. – 2 вид., доповнене, за ред. М. Зубрицької. – Львів: Центр гуманітарних досліджень Львівського національного ун-ту імені Івана Франка, 2002.

Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Изд-во «Языки русской культуры», 1998.

Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Пер. с франц. Е.В. и Т.В. Вентцель. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1955.

Булаховський Л.А. Нариси з загального мовознавства. – 2-ге вид. – К.: Вид-во «Рад. школа», 1959.

Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). – М.: Изд-во «Языки русской культуры», 1997.

Бенвенист Э. Общая лингвистика / Под ред. Ю.С. Степанова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1974.

Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-philosophicus. Філософські дослідження / Пер. з нім. Є. Попович. – К.: Вид-во «Основи», 1995.

Гак В.Г. О плюрализме в лингвистических теориях // Филологические науки. – 1997. – № 6. – С. 60-69.

Гаспаров Б.М. Язык. Память. Образ. – М.: Изд-во «Новое литературное обозрение», 1996.

Гипотеза в современной лингвистике. – М.: Изд-во «Наука», 1980.

Гринберг Дж. Некоторые грамматические универсалии, преимущественно касающиеся порядка значимых элементов / Пер. с англ. Е.М. Моргуновой // Новое в лингвистике. – Вып. V: Языковые универсалии – М.: Изд-во «Прогресс», 1970. – С. 144-162.

Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория. – М.: Изд-во Московского государственного ун-та, 1973.

Зубкова Л.Г. Общая теория языка в развитии. – М.: Изд-во Российского ун-та имени дружбы народов, 2002.

Историческая типология славянских языков. Фонетика. Словообразование. Лексика и фразеология / Отв. редактор А.С. Мельничук. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1986.

Караулов Ю.Н. Общая и русская идеография. – М.: Изд-во «Наука», 1976.

Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства: Підручник / Рецензенти: С.В. Семчинський, Л.Г. Скалзуб, Г.М. Миронова, П.П. Чучка. – 2-ге вид. – К.; Одеса: Вид-во «Либідь», 1991.

Кацнельсон С.Д. Общее и типологическое языкознание. – Л.: Изд-во «Наука», 1986.

Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – М.: Изд-во «Наука», 1975.

Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник. – К.: Вид-во «Академія», 2000.

Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник. – К.: Вид-во «Академія», 2003.

Кочерган М.П. Зіставне мовознавство: Підручник. – К.: Вид-во «Академія», 2006.

Красухин К.Г. Аспекты индоевропейской реконструкции. Акцентология. Морфология. Синтаксис. – М.: Изд-во «Языки славянской культуры», 2004.

Крейдли Г.Е. Невербальная семиотика. – М.: Изд-во «Новое литературное обозрение», 2002.

Левицкий В.В. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка: Монография. – К.: Издательский центр Киевского государственного лингвистического университета, 1998.

Левицкий В.В. Семасиология. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2006.

Макаев Э.А. Общая теория сравнительного языкознания. – М.: Изд-во «Наука», 1977.

Маковский М.М. Язык – Миф – Культура. – М.: Изд-во Института русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 1996.

Мороховская Э.Я. Основные аспекты общей теории лингвистических моделей. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1975.

Маслов Ю.С. Введение в языкознание. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1987.

Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1988.

Общее языкознание / Отв. редактор Б. А. Серебренников. – Вып. 1-3. – М.: Изд-во «Наука», 1970-1973.

Общее языкознание / Под ред. А.Е. Супруна. – Минск: Изд-во «Вышэйш. школа», 1973.

Панфилов В.З. Гносеологические аспекты философских проблем языкознания. – М.: Изд-во «Наука», 1982.

Панфилов В.З. Философские проблемы языкознания: Гносеологические аспекты / Отв. редактор Ф.П. Филин. – М.: Изд-во «Наука», 1977.

Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу). – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету, 2004.

Принципы и методы семантических исследований / Редколлегия: В.Н. Ярцева (отв. редактор), Г.В. Колшанский, В.Н. Телия. – М.: Изд-во «Наука», 1976.

Проблемы сравнительной филологии: Сб. статей к 70-летию В.М. Жирмунского / Редколлегия: М.П. Алексеев, М.М. Гухман, Е.М. Мелетинский, В.Н. Ярцева. – М., Л.: Изд-во «Наука», 1964.

Реформатский А.А. Введение в языкознание. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во «Просвещение», 1967.

Семиотика. Антология / Сост. Ю.С. Степанов. – М.: Изд-во «Академическая книга», 2001.

Семчинський С.В. Загальне мовознавство. – К.: Вид-во «Вища школа», 1988.

Современное зарубежное языкознание: Вопросы теории и методологии / Отв. редактор А.С. Мельничук. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1983.

Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. – М.: Изд-во «Наука», 1977.

Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики. – М.: Изд-во «Наука», 1975.

Филлипов К.А. Лингвистика текста: Курс лекций. – 2-е изд; испр. и доп. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. унт-та, 2007.

Хомський Н. Роздуми про мову / Пер. з англ. – Львів: Вид-во «Ініціатива», 2000.

Швачко С.О., Кобякова І.К. Вступ до мовознавства (курс лекцій): Посібник / Рецензенти: В.М. Манакін, Л.Ф. Омельченко, С.В. Баранова. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2006.

Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Под ред. Л.Р.Зиндера и М.И.Матусевич. – 4-е изд. – М., 2008.

Эволюция. Язык. Познание / Под редакцией И.П. Меркулова. – М.: Изд-во «Языки русской культуры», 2000.

Milewski T. Językoznawstwo. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1965.

Ivić M. Pravci u lingvistici. – Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1970.

III

ВСТУП ДО ГЕРМАНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Сучасні германські мови, їхня класифікація та ареали поширення. *Спільногерманський період*. Давньогерманські племена і діалекти. Місце германців у спільногерманській мовній спільноті. Історичні відомості про германців, джерела історії стародавніх германців. Історія давньогерманської писемності. Найдавніші писемні пам'ятки германськими мовами. Короткий огляд історії германських мов від найдавніших часів до сучасності. Порівняльно-історичний метод і можливості його застосування у вивченні історичного процесу утворення та розвитку германських мов. Спільна діахронічна типологічна домінанта в історичному розвитку германських мов. Готська мова та мова ранніх рунічних написів, їхнє значення у порівняльно-історичному вивченні германських мов.

Фонетика. Порівняльна характеристика системи фонем і системи фонематичних опозицій спільноіндоєвропейської і спільногерманської мов-основ. *Наголос*, його становлення у спільногерманській мові-основі, роль наголосу у розвитку германських мов. *Система консонантизму* у давньогерманських мовах. Консонантизм спільногерманського періоду: основні відповідники приголосних германських та інших індоєвропейських мов. *Пересуви приголосних*: I-ий – загальногерманський (закон *Раска-Грімма*); II-ий – верхньонімецький

(переважно південно-німецькі діалекти) та III-ий – данський. Винятки із закону Раска-Грімма; реінтерпретація спільноіндоєвропейських зімкнених приголосних Т.В. Ґамкрелідзе і Вяч.Вс. Іванова у 1972 р. та в 1973 р. – П.Дж. Хоппера («Глотальна теорія» – Glottalic theory за Bomhard 1979); закон К. Вернера. Західногерманське подовження приголосних. Ротацізм. Асимілятивні зміни приголосних у германських мовах.

Германський вокалізм. Особливості германських голосних у порівнянні з голосними «негерманських» мов. Комбінаторні зміни приголосних. Монофтонгізація. Дифтонгізація. Умлаут. Аблаут. Фонетичні процеси в кінці слів.

Морфологія. Морфологічна структура слова. Перерозклад морфологічної структури слова. Походження давньогерманських закінчень. Засоби формотворення. *Іменник*, його категорії. Розподіл іменників на класи за типом відмінювання як відображення поділу на основи. Розпад та переоформлення давньої системи типів відмінювання іменників. *Прикметник* та його категорії. Сильна і слабка відміни прикметників. *Займенник*. Класифікація займенників та їх граматичні категорії. *Дієслово* і його граматичні категорії. Морфологічна класифікація дієслів. Ряди аблауту в основних формах сильних дієслів. Загальна характеристика слабких дієслів. Проблема походження форм минулого часу слабких дієслів. Претерито-презентні та неправильні дієслова. Іменні форми дієслова. Категорія виду у давньогерманських мовах. Система часів та її розвиток. Категорія стану. Особливості станової диференціації у готській, західних та північних мовах германської групи. *Службові частини мови* у германських мовах. Основні напрямки морфологічних перетворень у германських мовах.

Лексика. Давньогерманська лексика. Типи і способи словотвору у давніх германських мовах. Основні етимологічні шари лексики германських мов. Лексичні запозичення у германських мовах у ранньому середньовіччі.

Германо-кельтські, германо-балтійські, германо-слов'янські та германо-балто-слов'янські паралелі. Стилiстичне розшарування лексики давньогерманських мов.

Синтаксис. Будова словосполучення і речення у давньогерманських мовах. Засоби вираження типів синтаксичних зв'язків у давньогерманському реченні.

ЛІТЕРАТУРА

Беовульф // Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах / Вступ. ст. А. Гуревича; пер. с древнеангл. В. Тихомирова, примечания О. Смирницкой. – М., 1975.

Берков В.П. Современные германские языки. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во «Астрель АСТ», 2001.

Богородицкий В.А. Введение в изучение современных романских и германских языков / Под общ. редакцией Н.С. Чемоданова; редактор романской части В.И. Марьясина. – 2-е изд. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1959.

Бруннер К. История английского языка. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2003.

Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.): Монографія / Відповідальні редактори: Г.Г. Почепцов, Г.М. Яворська; рецензенти: Є.А.Карпіловська, С.О.Швачко. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2003.

Васько Р.В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: Монографія. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2006.

Васько Р.В. Первинні фонологічні одиниці в системі консонантизму давньогерманських мов: дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04 / Роман Володимирович Васько; КНЛУ. – К., 2007.

Введение в германскую филологию / Арсеньева М.Г., Балашова Г.П., Берков В.П., Соловьева Л.И. – Изд. 2-е, испр., доп. – М.: Изд.-во «ГИС», 1998.

Вессен Э. Скандинавские языки / Пер. со шведск. – 2-е изд., стереотип. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2004.

Волков А.М., Волкова З.Н. Беовульф. Англосаксонский эпос: Учеб. пособие. – М.: Изд-во УРАО (Университет Российской Академии образования), 2000.

Гамкрелидзе Т.В., Иванов Вяч. Вс. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / С предисловием Р.О. Якобсона. – Кн. 1-2. Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1984.

Гухман М.М. Готский язык. – М.: Изд-во литературы на иностранном языке, 1958.

Євченко В.В. Готська мова (Тексти, коментар, словник). – Житомир: Вид-во Житомирського державного ун-ту імені Івана Франка, 2002.

Жирмунский В.М. Введение в сравнительно-историческое изучение германских языков. – М., Л.: Изд-во «Наука», 1964.

Жирмунский В.М. История немецкого языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1965.

Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание. – Л.: Изд-во «Наука», 1976.

Жлуктенко Ю.А., Двухжилов А.В. Фризский язык. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1984.

Жлуктенко Ю.О., Яворська Т.А. Вступ до германського мовознавства. – К.: Изд-во «Вища школа», 1986.

Задорожний Б.М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1960.

Кацнельсон С.Д. Сравнительная акцентология германских языков. – М., Л.: Изд-во «Наука», 1966.

Левицкий В.В. Этимологический словарь германских языков: В 3-х т. – Черновцы: Изд-во «Рута», 2000.

Левицький В.В. Основи германістики. – Вінниця: Вид-во «Довіра», 2006.

Левицький В.В., Кійко С.В. Вступ до германського мовознавства: Практикум. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2003.

Леманн В.П. Из книги «Протоиндоевропейский синтаксис» // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 21: Новое в современной индоевропеистике. – М.: Изд-во «Прогресс», 1988. – С. 351-409.

Макаев Э.А. Общая теория сравнительного языкознания. – М.: Изд-во «Наука», 1977.

Макаев Э.А. Язык древнейших рунических надписей: лингвистический и историко-филологический анализ. – М.: Изд-во «Наука», 1965.

Мейе А. Основные особенности германской группы языков. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952.

Общая лексика германских и балто-славянских языков / Отв. редактор А.П. Непокупный. – К.: Изд-во «Наук. думка», 1989.

Прокош Э. Сравнительная грамматика германских языков: / Пер. с англ. Т.Н.Сергеевой. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1954.

Сравнительная грамматика германских языков: в 4-х т. – М.: Изд-во «Наука», 1962-1966.

Стеблин-Каменский М.И. Древнеисландский язык. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2002.

Чемоданов Н.С. Хрестоматия по истории немецкого языка VIII – XVI вв. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1958.

Antonsen E.H. A Concise Grammar of the Older Runic Inscriptions. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1975.

Barrack Ch.M. A Diachronic Phonology from Proto Germanic to Old English Stressing West-Saxon Conditions. – The Hague; Paris: Mouton, 1975.

Benediktsson H. The Earliest Germanic Phonology // *Lingua*. – 1961. – Vol. X. – P. 237-254.

Benediktsson H. The Proto-Germanic Vowel System // To Honour Roman Jakobson: Essays on the Occasion of his Birthday. – The Hague; Paris: Mouton, 1967. – Vol. 1. – P. 174-196.

Bennett W. H. An Introduction to the Gothic Language. – New York: The Modern Language Association of America, 1980.

Beowulf and the Fight at Finnsburg / Ed. by Fr. Klaeber. – Lexington, 1950.

Braune W. Althochdeutsche Grammatik. 15 Aufl. bearbeitet von I. Reiffenstein. – Bd. I. Laut und Formenlehre. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2004.

Campbell A. Old English Grammar. – Oxford: Clarendon Press, 1959.

Cathey J. Old Saxon. – München: Lincom Europa, 2000.

Einarsson S. Icelandic. Grammar. Text. Glossary. – Baltimore; London: The Johns Hopkins University Press, 1973.

First Grammatical Treatise: The Earliest Germanic Phonology / Ed. by Haugen E. – Baltimore: Waverly Press, 1950.

Gordon E.V. An Introduction to Old Norse. – 2nd ed., revised by Taylor A.R. – Oxford: Clarendon Press, 2005.

Haugen E. Scandinavian Language Structures. A Comparative Historical Survey. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1982.

Haugen E. The Scandinavian Languages. An Introduction to their History. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976.

Jellinek M.H. Geschichte der gotischen Sprache // Grundriss der germanischen Philologie, 1/1. – Berlin, Leipzig: Walter de Gruyter, 1926.

Lehmann W.P. The Proto-Indo-European Phonology. – Austin: University of Texas Press, 1955.

Lockwood W.B. An Introduction to Modern Faroese. – 4th printing. – Tórshavn: Føroya Skúlabókagrunnur, 2002.

Marchand J.W. The Sounds and Phonemes of Wulfila's Gothic. – The Hague; Paris: Mouton, 1975.

Rauch I. The Gothic Language. Grammar. Generic Provenance and Typology. Reading. – New York: Peter Lang, 2003.

Rauch I. The Old Saxon Language. Grammar. Epic Narrative. Linguistic Interference. – New York: Peter Lang, 1992.

Robinson O.W. Old English and its Closest Relatives. A Survey of the Earliest Germanic Languages. – London; New York: Routledge, 1999.

Streitberg W. Urgermanische Grammatik. Vierte, unveränderte Auflage. – Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1974.

The First Grammatical Treatise: Introduction, Text, Notes, Translation, Vocabulary, Facsimilies / Ed. by Benediktsson H. – Reykjavík: Institute of Nordic Linguistics, University of Iceland Press, 1972.

The Germanic Languages / Ed. by König E., Auwera J. van der. – London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2005.

The Nordic Languages: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages. – Vol. I, II / Ed. by O. Bandle et al. – Berlin; New York: Walter de Gruyter, 2002– 2005.

Vennemann Th. The phonology of Gothic vowels // Language. – 1971. – Vol. 47. – No. 1. – P. 90-132.

Voyles J.B. Early Germanic Grammar: Pre-, Proto-, and Post-Germanic Languages. – San Diego: Academic Press, Harcourt Brace Jovanovich, 1992.

Voyles J.B. The Phonology of Old High German. – 1 Aufl. – Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1976.

Wright J. Grammar of the Gothic Language. – Oxford: Clarendon Press, 1997.

IV АНГЛІЙСЬКА МОВА

IV. 1 ІСТОРІЯ МОВИ

Англійська мова, її походження. Місце англійської мови серед інших мов світу. Проблема періодизації історії англійської мови.

I. Давньоанглійський період (VII-XI стст.). Умови розвитку англійської мови у давньому періоді її історії. Британія до германського завоювання. Первісне населення Британії: іберійці, кельти. Римське завоювання Британії. Завоювання Британії германськими племенами. Перехід племінних германських діалектів у територіальні. Історія германських королівств. Давньоанглійські діалекти. Роль Уессекса та уессекського діалекту. Рунічний алфавіт та рунічні написи в Британії. Християнізація Британії та введення латинського письма. Давньоанглійські пам'ятки писемності.

Читання, аналіз та переклад давньоанглійських текстів.

Фонетичний склад мови давньоанглійського періоду. Фіксований наголос. Загальна характеристика давньоанглійського вокалізму.

Основні зміни у вокалізмі. Зміни голосних у ненаголошених складах. Зміни голосних у наголошених складах: якісні (переломлення, велярний умлаут, палатальна дифтонгізація); палатальне чергування голосних (і-умлаут), його наслідки у формотворенні та словотворенні. Давньоанглійські приголосні. Загальна характеристика. Основні зміни приголосних: ротацізм, отвердіння, палаталізація велярних приголосних, асиміляція, перехід глухих велярних у дзвінки та оглушення дзвінких велярних.

Граматична будова мови давньоанглійського періоду. Загальна характеристика будови.

Морфологія. Структура слова у давньоанглійській мові. Засоби формоутворення (флексії, варіативність голосного основи, суплетивні утворення). Частини мови та їх граматичні категорії: рід, число, відмінок, категорія означеності/неозначеності, ступені порівняння.

Іменник. Система відмінювання іменників. Поділ іменників за типами відмінювання та характеристика парадигм. Відміни основних типів: а-основи, б-основи, п-основи, безсуфіксальної основи.

Прикметник. Сильна та слабка відміни прикметника. Утворення форм та їх вживання. Ступені порівняння прикметників.

Займенник. Типи займенників та їхні граматичні категорії.

Дієслово. Дієслівні граматичні категорії: особа, число, час, спосіб. Проблема існування категорії види та стану. Морфологічна класифікація дієслів. Сильні дієслова. Слабкі дієслова. Претеріто-презентні дієслова. Аномальні дієслова. Особливості дієвідмінювання. Неособові форми дієслова: інфінітив, дієприкметник (структура, граматичні категорії).

Синтаксис. Загальна характеристика будови мови. Участь особових та неособових форм дієслова при утворенні аналітичних форм. Структура простого речення. Заперечні конструкції. Порядок слів у реченні. Складне речення.

Словниковий склад мови давньоанглійського періоду. Етимологічна характеристика словникового складу давньоанглійської мови: слова індоевропейського походження, спільногерманські слова, власне давньоанглійські слова, латинські та кельтські запозичення.

Загальна характеристика словотворення в давньоанглійській мові.

Засоби деривації.

II. Середньоанглійський період. Історичні умови розвитку мови в середньоанглійській період. Посилення діалектного розшарування в період розвинутого феодалізму (XII-XVI стст.).

Скандинавське та норманське завоювання. Лінгвістичні наслідки цих подій. Порівняльна характеристика впливу скандинавського та норманського завоювань на розвиток англійської мови. Боротьба англійської мови з французькою в різних сферах суспільного життя та в літературі, евентуальна перемога першої. Середньоанглійські діалекти. Розвиток лондонського діалекту, переорієнтація його діалектної бази. Період нівельованих закінчень.

Пам'ятки літератури. Зміни в системі графіки, вплив французьких скрибів. Розквіт літератури на північному, центральному та південному діалектах.

Лондонський діалект як основа формування національної літературної мови (Джеффри Чосер – Geoffrey Chaucer; Гауер).

Фонетичний склад мови середньоанглійського періоду. Зміни в системі словесного наголосу в зв'язку з французькими запозиченнями.

Загальна характеристика системи голосних у порівнянні із системою голосних мови давньоанглійського періоду. Діалектна дивергентність у системі голосних у середньоанглійській мові.

Основні зміни в системі голосних: зміни голосних у ненаголошених складах; зміни наголошених голосних: а) *якісні:* зміни окремих голосних в різних діалектах, монофтонгізація давньоанглійських дифтонгів, утворення нових дифтонгів; б) *кількісні:* подовження голосних, скорочення голосних.

Загальна характеристика системи приголосних. Основні зміни у приголосних. Виникнення нових приголосних фонем (шиплячих та африкат), вокалізація деяких давньоанглійських приголосних, втрата довгими приголосними довготи, втрата початкового /X/ перед сонорними.

Середньоанглійська орфографія.

Граматична будова мови середньоанглійського періоду. Загальна характеристика граматичної системи у зіставленні із давньоанглійською.

Зміни у системі засобів формоутворення. Розвиток аналітичних форм. Поява нових частин мови.

Морфологія. Зміни в іменних граматичних категоріях.

Іменник. Уніфікація типів відмінювання іменника.

Прикметник. Втрата граматичних категорій та системи відмінювання. Розвиток ступенів порівняння.

Займенник. Розвиток особових та вказівних займенників; виникнення артикля.

Дієслово. Зміни у граматичних категоріях особових та безособових форм дієслова. Розвиток нових граматичних категорій і категоріальних

форм. Зміни у морфологічній класифікації дієслів. Зміни в інфінітиві та дієприкметнику. Формування герундія.

Синтаксис. Зміни у структурі іменникових та дієслівних сполучень у зв'язку зі змінами в морфології, розвиток прийменникових конструкцій. Розвиток складного речення, засоби зв'язку головного й підрядного речень (сполучники, відносні займенники та прислівники).

Словниковий склад мови середньоанглійського періоду. Характеристика основних шляхів росту словникового складу. Зміни у системі словотворення. Процеси спрощення.

Скандинавські запозичення у словниковому складі мови середньоанглійського періоду, їхні риси.

Англо-скандинавські етимологічні дублети.

Запозичення з французької мови. Семантичні сфери французьких запозичень. Граматична, фонетична й лексична асиміляція запозичень.

Розвиток синонімії.

III. Новоанглійський період. Історичні умови розвитку англійської мови в новоанглійський період. Утворення національної літературної англійської мови (XV-XVIII стст.). Роль економічного і політичного об'єднання країни у формуванні англійської нації та створенні національної англійської мови.

Зростання ролі лондонського діалекту. Започаткування друкарства. Діяльність В.Кекстона (бл. 1422-1491 рр.) як *перекладача* з французької мови перших книг, надрукованих англійською мовою: «Recuyell of the Historyes at Troye» (1468-1471 рр., 1475 р.) й «Game and Playe of the Chesse» (1475 р.) та як *видавця й редактора* багатьох видань, здійснених ним англійською мовою XV ст. у Вестмінстері з 1477 р. Розквіт англійської літератури у XVI-XVII стст.

Формування писемного та усного стандартів англійської мови у XVI-XVIII стст. Роль перших фонетистів, граматистів та лексикографів. Кодифікація літературної норми у XVIII ст. Поширення англійської мови за межами Англії у XVII-XIX стст.

Сучасні регіональні варіанти англійської мови. Сучасні діалекти англійської мови.

Фонетичний склад мови новоанглійського періоду. Формування нових закономірностей системи словесного наголосу.

Загальна характеристика вокалізму. Великий пересув голосних. Хронологія та проблема з'ясування причин пересуву голосних. Зміни коротких голосних та середньоанглійських дифтонгів у новоанглійський період. Формування нових коротких та довгих монофтонгів й дифтонгів.

Відпадання редукованих кінцевих голосних та виникнення нових ненаголошених голосних у зв'язку зі змінами наголосу.

Загальна характеристика системи консонантизму. Озвінчення фрикативних після ненаголошених голосних. Утворення шиплячих та африкат у запозичених словах. Вокалізація приголосних. Скорочення у сполученнях приголосних.

Історичні основи сучасної англійської орфографії.

Граматична будова мови новоанглійського періоду.

Морфологія. Гіпотези щодо причин перебудови морфологічної системи англійської мови.

Формування сучасних форм відмінка та числа *іменників*.

Формування сучасної системи *займенників*.

Парадигматизація аналітичних форм та формування сучасних граматичних категорій *дієслова* (час, спосіб, стан, вид, категорія передування). Розвиток аналітичних форм умовного способу та перфектно-подовжених форм. Утворення аналітичних запитальних та заперечних форм. Формування сучасних стандартних та нестандартних дієслів на основі сильних та слабких дієслів. Уніфікація основних форм у системі дієслова. Подальший розвиток дієслівних властивостей у безособових формах дієслова (аналітичні форми способу, виду, передування).

Синтаксис. Стабілізація складу членів речення. Становлення фіксованого порядку слів у стверджувальному, заперечному та запитальному реченнях.

Розвиток словозамінників у структурі словосполучення та речення.

Подальший розвиток складного речення.

Словниковий склад мови новоанглійського періоду. Збагачення словникового складу в новоанглійський період. Продуктивність різних засобів словотворення.

Вплив французьких та латинських запозичень на процеси словотворення (використання іноземних афіксів, слів-гібридів).

Розвиток конверсії.

Запозичення з класичних мов. Латино-французькі етимологічні дублети.

Інтернаціональна лексика.

Запозичення з іспанської, італійської, французької, німецької, голландської, російської, української, польської й угорської мов.

Етимологічна характеристика словникового складу сучасної англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

Алексеева Л.С. Древнеанглийский язык. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1971.

Берков В.П. Современные германские языки: Учебник. – М.: Изд-во «Астрель», 2001.

Бруннер К. История английского языка. – М.: Изд-во «Едиториал УРСС», 2003 (Бруннер К. История английского языка / Пер. с нем. С.Х. Васильевой. – Т. 1-2. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955-1956).

Буніятова І.Р. Еволюція гіпотаксису в германських мовах (IV-XIII ст.): Монографія – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2003.

Васько Р.В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: Монографія – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2006.

Жирмунский В.М. Общее и германское языкознание: Избранные труды. – Л.: Изд-во «Наука» (Ленинградское отделение), 1976.

Задорожний Б.М. Порівняльна фонетика і морфологія готської мови. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту імені Івана Франка, 1960.

Иванова И.П., Беляева Т.М. Хрестоматия по истории английского языка. – Л.: Изд-во «Просвещение», 1980.

Иванова И.П., Беляева Т.М., Чахоян Л.П. История английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1976.

Иванова И.П., Беляева Т.М., Чахоян Л.П. Практикум по истории английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1985.

Линский С.С. Сборник упражнений по истории английского языка. – Л.: Учпедгиз (Ленинградское отделение), 1985.

Мороховский А.Н. Слово и предложение в истории английского языка. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1979.

Очерки по историческому синтаксису германских языков / Отв. редактор Л.П. Чахоян. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1991.

Плоткин В.Я. Очерк диахронической фонологии английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1976.

Расторгуева Т.А. История английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1983.

Расторгуева Т.А. Очерки по исторической грамматике английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1989.

Смирницкий А.И. Древнеанглийский язык. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1955.

Смирницкий А.И. Хрестоматия по истории английского языка с VII по XVII в.: С грамматическими таблицами и историческим и этимологическим словарем. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1953.

Степонавичюс А.Ю. Историческая фонология английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1987.

Языки мира. Германские языки. Кельтские языки. – М.: Изд-во «Akademia», 2000.

Ярцева В.Н. Историческая морфология английского языка. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1960.

Ярцева В.Н. Исторический синтаксис английского языка. – М., Л.: Изд-во АН СССР, 1961.

Ярцева В.Н. История английского литературного языка IX-XV вв. – М.: Изд-во «Наука», 1969.

Ярцева В.Н. Развитие английского национального литературного языка. – М.: Изд-во «Наука», 1969.

Baugh A.C. A History of the English Language: Vol. 1-2. – New York, London: Routledge, Regan Paul, 1975.

Gelderen, E. van. A History of the English Language. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2006.

Jespersen O. Growth and Structure of the English Language. – Oxford: Basil Blackwell, 1946.

Mugglestone L. The Oxford History of English. – Updated edition. – Oxford: Oxford University Press, 2012.

Rastorguyeva T.A. A History of English. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1983.

Rot S. Old English. – Budapest: Tankönyvkiadó «Magyar Mackmillan», 1992.

Sweet H. A New English Grammar, Logical and Historical. – Vol. 1-2. – Oxford: Clarendon Press, 1930-31.

The Cambridge History of the English Language / Ed. by R.M. Hogg. – Vol. 1-2. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Wyld H.C. A Short History of English. – London: J. Murray, 1992.

IV. 2

ТЕОРЕТИЧНА ФОНЕТИКА

Фонетика як наука. Предмет фонетики. Розділи фонетики (фізіологічна, акустична, загальна, описова, історична).

Класична і генеративна фонологія.

Предмет дидактичної фонетики – сегментні та надсегментні одиниці (їхні функціональні й акустичні характеристики, перцептивні й артикуляційні кореляти), дистрибуція сегментних одиниць, просодика та інтонація.

Зв'язки фонетики з суміжними дисциплінами – граматиною, лексикологією, стилістикою, акустикою, медициною. Теоретичне і практичне значення фонетики.

Фонетика і фонологія. Фонема як найменша функціональна одиниця, що утворює та розрізняє звуковий образ морфеми і слова. Алофони фонем (варіанти, відтінки) – обов'язкові та факультативні. Диференційні ознаки. Фонологічні опозиції та кореляції. Поняття нейтралізації фонем. Методи фонологічного аналізу. Дискусійні проблеми фонемного статусу.

Московська фонологічна школа (Р. Аванесов, О. Реформатський, П. Кузнецов, М. Трубецькой).

Санкт-Петербурзька (Ленінградська) фонологічна школа (Л. Щерба, Л. Зіндер, М. Матусевич, Л. Бондарко, Н. Светозарова, О. Стеріополо). Роль Л. Щерби, Л. Зіндера у розвитку досліджень з фонології.

Американський структуралізм, генеративна фонологія. Фонологічні правила фонетичної репрезентації фонем (Л. Блумфільд, М. Халле, Р. Якобсон).

Празький структуралізм. Співвідношення фонетики й фонології, фонема та диференційні ознаки (М. Трубецькой, Й. Вахек, Б. Трнка).

Англійська фонетична школа. Основні напрями та критерії досліджень (Дж. Бразил, А. Гімсон, Д. Джоунз, А. Крутенден, П. Роуч, Д. Уелз).

Діахронічна фонологія англійської мови (В. Плоткін, В. Журавльов, Р. Васько). Основні напрями досліджень у галузі англійської фонології на сучасному етапі розвитку науки про мову.

Методи дослідження звукового складу англійської мови. Експериментально-фізіологічні та експериментально-акустичні методи. Метод прямого спостереження (слухового і візуального). Осцилографічний та спектрографічний аналіз мовлення. Метод рентгенографування і палатографування.

Статистичний аналіз.

Семантичний і дистрибутивний методи фонологічного дослідження.

Застосування методів субституції та трансформації у фонологічному дослідженні.

Метод конфронтативних досліджень.

Експериментально-фонетичні дослідження мов в Україні (А. Багмут, Т. Бровченко, В. Брахнов, О. Валігура, П. Вовк, М. Дворжецька, В. Левицький, А. Калита, В. Кушнерик, О. Петренко, Л. Прокопова, Л. Скалосуб, О. Стеріополо, І. Сунцова, Л. Тараненко, Н. Тоцька та інші).

Соціолінгвістичні, комунікативно-прагматичні, фоностиліс-тичні й когнітивно-функціональні дослідження фонетики мовленнєвої комунікації.

Склад фонем англійської мови. Дистинктивні ознаки голосних і приголосних на артикуляційному та акустичному рівні.

Система фонологічних опозицій англійських голосних та приголосних фонем.

Класифікація англійських голосних і приголосних фонем. Позиційно-комбінаторна варіативність фонем англійської мови. Фонотактика. Типові сполучення приголосних.

Фонематична і фонетична транскрипція.

Артикуляційна база. Артикуляційна база англійської мови у порівнянні з артикуляційною базою рідної мови.

Типові характеристики артикуляційної бази англійської мови: порівняно напружена артикуляція англійських голосних, слабка робота губ, апікальна артикуляція передньоязикових приголосних, сильна артикуляція глухих та слабка артикуляція дзвінких приголосних, сильне приєднання приголосних після коротких голосних у наголошених складах, відсутність палаталізації приголосних.

Сполучення звуків у мовленні. Фонетико-фонематичні правила артикуляції фонем у типових сполученнях.

Асиміляція, типи асиміляції.

Явища оглушення, втрати вибуху, носового, латерального вибуху, адаптації аспірації, назалізації, лабіалізації.

Позиційні зміни фонем. Редукація. Елізія.

Усна і писемна форма мовлення. Поняття графеми. Співвідношення між фонемним і графічним складом слів в англійській мові. *Особливості англійської графіки.*

Пунктуація як засіб семантико-синтаксичного членування тексту, що звучить.

Принципи англійської орфографії. Фонетична транскрипція, її основні види і принципи.

Літературна англійська мова. Поняття орфоепічної норми.

Проблема національних і регіональних варіантів англійської літературної норми вимови. Фонетичні особливості літературної вимови в Англії, США, Австралії, Канаді.

Міжнародний статус англійської мови і фонетико-комунікативні пріоритети вимови.

Складоутворення і складорозділ в англійській мові. Склад як фонологічна й фонетична одиниця. Структура складу в англійській мові. Типи складів. Функція складу у фонетичній структурі слова. Склад і морфема, їх співвідношення у слові. Різні теорії складоподілу. Просодичні ознаки складу. Поняття межового сигналу, види межових сигналів в англійській мові.

Словесний наголос в англійській мові. Фонетична природа наголосу. Функції наголосу в структурі слова. Різні ступені наголосу. Визначальні фактори місця і ступеня наголосу. Основні акцентні типи слів. Наголос у простих похідних та складних словах. Наголос в іншомовних словах.

Інтонація англійського мовлення. Визначення інтонації, її мелодійний, силовий, темпоральний і тембральний компоненти. Інтонація як акустико-фізіологічне і лінгвістичне явище. Функції інтонації.

Фразова мелодика як основний інтонаційний компонент.

Фонетична природа фразового наголосу. Співвідношення між словесним і фразовим наголосом. Види фразового наголосу, засоби його вираження та функції. Роль фразового наголосу у формуванні ритму мовлення.

Акцентно-мелодійна структура інтонаційно-сміслової групи, висловлення.

Темпоральний компонент інтонації. Функції темпу мовлення. Фонетичний аспект пауз. Функціональні різновиди пауз.

Тембральний компонент інтонації. Проблема фізичної природи і функцій фразового тембру.

Інтонаційна система англійської мови. Просодичні одиниці мовлення та їхній взаємозв'язок. Інтонаційні структури як надсегментні фонологічні одиниці мови (інтонема). Функції інтонації. Функції інтонації в організації інформаційної структури тексту. Інтонація і прагматика мовленнєвої комунікації. Засоби графічного зображення інтонації.

Фоностилістика англійського мовлення. Поняття стилю мовлення. Стиль мовлення як можливий варіант літературної норми мови (орфоепічної норми мовлення). Проблеми типології фоностилів у сучасній англійській мові. Соціолінгвістичні фактори стильової варіативності інтонації мовлення. Фонетична риторика мовленнєвої комунікації. Вплив позалінгвальних факторів на вибір фонетичних засобів у мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики. – М.: Изд-во «Гнозис», 2005.

Антипова А.М. Система английской речевой интонации. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1979.

Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1991.

Багмут А. Й. Інтонаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації / А. Й. Багмут, Т. О. Бровченко, І. В. Борисюк, Г. П. Олійник. — К. : Вид-во «Наук. думка», 1994.

Бондарко Л.В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1981.

Бровченко Т.О., Корольова Т.М. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови): Підручник. – 2-ге вид., переробл. та доп. – Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2006.

Валігура О.Р. Типологічне моделювання просодичних систем // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес. – Чернівці: Вид-во «Рута», 2004. – С. 27-28.

Васько Р.В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: Монографія. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2006.

Дворжецька М.П. Тенденції варіативності вимовної норми сучасної англійської мови // Актуальні проблеми германської філології. – Чернівці: Вид-во «Книги – XXI», 2008. – С. 11-14.

Дворжецька М.П., Макухіна Т.В. та ін. Фонетика англійської мови: фоностилістика, риторика мовленнєвої комунікації. – Вінниця: Вид-во «Нова книга», 2005.

Звучащий текст: Сб. научно-аналитических обзоров. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1983.

Зиндер Л.Р. Общая фонетика. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1979.

Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлення: Монографія. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2001.

Калита А.А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: Монографія. – Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2007.

Калита А.А. Энергетика речи: Монография. – К.: Изд-во «Кафедра», 2016.

Кодзасов С.В., Кривнова О.Ф. Общая фонетика. – М.: Изд-во Российского государственного гуманитарного ун-та, 2001.

Кравченко Н.К. Становление и обоснование новой познавательной парадигмы современной лингвистики // Сучасні дослідження з іноземної філології. – Ужгород: Підприємство «Ліра», 2004. – С. 69-75.

Кушнерик В. Фоносемантизм у германських і слов'янських мовах. – Чернівці: Вид-во «Рута», 2004.

Левицкий В.В. Звуковой символизм: Мифы и реальность: Монография. – Черновцы: Изд-во Черновицкого национального ун-та, 2009.

Маковский М.М. Английские социальные диалекты. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1989.

Матусевич М.И. Введение в общую фонетику. – 3-е изд. – М.: Изд-во «Учпедгиз», 1959.

Методи експериментально-фонетического исследования звучащей речи / Под ред. М.П. Дворжецкой. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 1991.

Мова, культура й освіта в сучасному світі: Зб. наук. праць / Відп. ред. Стишов О.А. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2008.

Орехова Н.Н. Пунктуация и письмо (на материале русского и английского языка). – Ижевск: Изд. дом «Удмуртский университет», 2000.

Орлов Г.А. Современная английская речь. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1991.

Плоткин В.Я. Строй английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1989.

Потапова Р.К. Речь: коммуникация, информация, кибернетика. – М.: Изд-во «Высшая школа», 2003.

Потапова Р.К. Слоговая фонетика германских языков. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1986.

Реформатский А.А. Из истории отечественной фонологии: Очерк и хрестоматия. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1970.

Росетті А. Вступ до фонетики / Пер. з румун. – К.: Вид-во «Вища школа», 1974.

Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Вид-во «Довкілля», 2008.

Стеріополо О. І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення / О. І. Стеріополо // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія філологія, 2014. – Т. 17, № 1. – С. 176-187.

Тараненко Л. І. Актуалізація англійських прозових фольклорних текстів малої форми: Монографія. – К.: Вид-во «Кафедра», 2014.

Торсуев Г.П. Константность и вариативность в фонетической системе. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1977.

Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер. с нем. А.А. Холодовича. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1960.

Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Пер. с нем. А.А. Холодовича; редакция С.Д. Кацнельсона; послесловие А.А. Реформатского. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Аспект Пресс», 2000.

Фонетика. Фонология. Грамматика: К семидесятилетию А.А. Реформатского / Редколлегия: Р.И. Аванесов, Ф.П. Филин, В.Н. Ярцева, Є.А. Макаев, В.А. Виноградов, И.А. Мельчук, А.В. Суперанская, Л.И. Иорданская, Р.Д. Равич. – М.: Изд-во «Наука», 1971.

Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Главн. редактор В.Н. Ярцева. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1998.

Цеплитис Л.К. Анализ речевой интонации. – Рига: Изд-во «Зинатне», 1974.

Cook N. D. Tone of Mind and Voice : The Connections Between Intonation, Emotion, Cognition and Consciousness. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2002.

Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Crystal D. The English Language. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Crystal D., Davy D. Investigating English Style. – London: London Longman Group, 1974.

Jassem W. Podstawy fonetyki akustycznej. – Warszawa, 1973.

Jenkins J. The Phonology of English as an Intonational Language. – Oxford: Oxford University Press, 2000.

Kingdon R. The Groundwork of English Intonation. – London: Longmans, Green and Co, 1958.

Ladefoged P. A Course in Phonetics. – New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1975.

Laver J. Principles of Phonetics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Roach P. English Phonetics and Phonology. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Schane S. A. Generative Phonology. – Englewood Cliffs (New Jersey): Prentice-Hall, 1973.

Stevens K. N. Acoustic Phonetics. – Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, 1998.

Studies in Communication Phonetics and Foreign Language Teaching Methodology. – K.: Lenvit, 1997.

Trudgill P. The Dialects of England. – Blackwell: Oxford (UK) and Cambridge (USA), 1994.

Wells J. Accents of English. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982.

Wennerstrom A. The Music of Everyday Speech. Prosody and Discourse Analysis. – Oxford: Oxford University Press, 2001.

IV. 3

ТЕОРЕТИЧНА ГРАМАТИКА

Граматична будова сучасної англійської мови. Загальна характеристика граматичної будови. Аналітичні тенденції в граматиці сучасної англійської мови. Функціональний аспект мовних одиниць: когнітивна та комунікативна функції. Системно-структурний аспект мовних одиниць: парадигматичні та синтагматичні відношення. Граматична синонімія та омонімія. Основні рівні граматичної структури англійської мови та їх одиниці.

Морфологічний рівень. Загальна характеристика, власне: *морфеми* (як однієї з основних одиниць мови) та *слова* (як основної структурно-семантичної одиниці мови). Сучасні напрями морфологічних досліджень. Типи граматичних категорій та граматичних опозицій. Граматична форма та граматичне значення. Феномени транспозиції, нейтралізації, десемантизації граматичного значення.

Частини мови. Класичні та сучасні теорії виділення лексико-граматичних розрядів слів. Загальна характеристика повнозначних та службових частин мови в аспекті значення, форми і функції. Проблема аналітичних форм, часток, займенників, артикля, післялогів, модальних слів.

Іменник. Семантичні та лексико-морфологічні класи іменника. Парадигматичні та синтагматичні властивості іменника. Основні граматичні категорії – числа та відмінку. Різні підходи до трактування синтетичних та аналітичних форм категорії відмінка. Проблема категорій роду та детермінації англійського іменника.

Дієслово. Семантичні та лексико-морфологічні класи дієслова. Синтагматична класифікація англійського дієслова. Парадигматичні та синтагматичні властивості дієслова. Основні граматичні категорії дієслова. Різні підходи до трактування категорій часу, стану, виду, способу. Проблема категоріального статусу перфектних форм дієслова. Система неособових форм дієслова, їх морфологічні та синтаксичні характеристики.

Синтаксичний рівень. Загальна характеристика основних синтаксичних одиниць – словосполучення, речення. Ключові синтаксичні поняття. Сучасні напрями синтаксичних досліджень та основні синтаксичні теорії – *генеративний синтаксис, конструктивний синтаксис, семантичний синтаксис, комунікативний синтаксис, прагматичний синтаксис.*

Синтаксис словосполучення. Визначення словосполучення у різних синтаксичних студіях, класифікації словосполучень. Загальна характеристика субстантивного та дієслівного словосполучення.

Синтаксис простого речення. Основні аспекти речення, класифікації та методи синтаксичного аналізу. Проблема структурного та семантичного моделювання речення.

Синтаксис складного речення: паратаксис та гіпотаксис. Структурні типи складносурядних та складнопідрядних речень. Проблема квазі-складних речень.

Прагматичний аспект речення. Речення – висловлення – мовленнєвий акт.

Актуальне членування речення. Основні положення теорії мовленнєвих актів. Класифікації мовленнєвих актів. Прямі та непрямі мовленнєві акти. Феномен прагматичної транспозиції. Прості та складні мовленнєві акти.

Супрасинтаксичний рівень. Загальна характеристика синтаксичних одиниць, більших за речення. Текст та його категорії. Когезія та когерентність, анафоричні та катафоричні зв'язки, дейксис та дейктичні маркери тексту. Сучасні напрями дослідження тексту.

Дискурс. Визначення дискурсу у різних лінгвістичних студіях. Основні поняття теорії дискурс-аналізу: мовленнєва подія, імплікатури дискурсу, стратегії та тактики, мовна особистість. Синтаксис, семантика та прагматика різних типів дискурсу. Конверсаційний аналіз: комунікативні принципи та постулати. Невербальні компоненти комунікації. Сучасні напрями дослідження дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Изд-во «Языки русской культуры», 1999.

Гладуш Н.Ф. Прагматичні аспекти висловлення і дискурсу. – К.: Видавничий центр Київського національного лінгвістичного ун-ту, 2005.

Иванова И.П., Бурлакова В.В., Почепцов Г.Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1981.

Ильиш Б.А. Современный английский язык: Теоретический курс: Учеб. пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. языках, 1948.

Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. – М.: Изд-во Института языкознания Российской АН, 1997.

Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978.

Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение. – М.: Изд-во «Языки славянской культуры», 2009.

Смирницкий А.И. Морфология английского языка. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1959.

Почепцов Г.Г. Синтагматика английского слова. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1976.

Почепцов Г. Г. Избранные труды по лингвистике: Монография / Сост., общ. ред. и вступ. статья И. Шевченко. – Винница: Изд-во «Нова книга», 2013.

Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: Монографія. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2010.

Сусов І. П. Лінгвістическа пражматика. – Винниця : Ізд-во «Нова книга», 2009.

A University Grammar of English / Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. – М.: Vyssaja skola, 1982.

Blokh M.Y. A Course in Theoretical English Grammar (Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка: Учебник на англ. яз. / Рецензенты: кафедра английского языка Горьковского педагогического ин-та иностранных языков им. Н.А. Добролюбова и проф. Л.Л. Нелюбин). – М.: Изд-во «Высшая школа», 2003.

Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge (Mass.): The M.I.T. Press, 1970.

Cook G. Discourse. – Oxford: Oxford University Press, 1989.

Iofik L.L., Chakhoyan L.P., Pospelova A.G. Readings in the Theory of English Grammar (Хрестоматия по теоретической грамматике английского языка): Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. – Л.: Изд-во «Просвещение», 1981.

Morokhovskaya E.Y. Fundamentals of Theoretical English Grammar. – К.: Вид-во «Вища школа», 1984.

Volkova L.M. Theoretical Grammar of English: Modern Approach. – К.: Вид-во «Освіта України», 2008.

IV. 4 ЛЕКСИКОЛОГІЯ

Слово як основна одиниця лексичної системи мови. Слово vs. морфема та слово vs. словосполучення. Проблема ідентифікації слова. Відношення між словом/позначувальним та позначуваним (проблема знаковості). Виокремлення слова в мовленні (проблема окремоті й цільнооформленості слова). Виокремлення слова в мові (проблема тотожності слова). Аспекти слова. Основні напрями вивчення слова: семасіологічний, ономасіологічний, функціональний, когнітивний. Знакова природа слова. Типи лексичних знаків. Співвідношення між формою і змістом слова (принцип «асиметричного дуалізму мовного знаку» за С.О. Карцевським). Варіантність слова. Функціонально-стилістична характеристика слова.

Словотворення і морфемна структура англійського слова. Типи морфем. Морфологічна класифікація слів англійської мови. Принципи словотворення і морфемного аналізу слова. Співвідношення словотвірного та морфемного рівнів аналізу слова (дериваційний синтез і морфемний аналіз як відображення різних позицій комунікантів).

Комплексні одиниці системи словотворення. Словотворче гніздо, словотворча парадигма, словотворча категорія. Функціональний аспект системи словотворення. Поняття продуктивності, активності та вживаності словотворчих моделей. Типи словотворчої моделі. Словотворче значення. Семантичний зв'язок словотвору з іншими підсистемами мови – морфологічною деривацією, синтаксисом, семантикою, тема-рематичною організацією тексту.

Проблема значення слова. Основні концепції значення слова: *референтна теорія значення* (остенсивне визначення значення слова), *концептуальна теорія значення* (трактування значення слова як поняття/концепта, позначуваного словом), *релятивістська теорія значення*, *функціональна*, *біхевіористська*, *когнітивна теорії* (теорія прототипів).

Аспекти і типи значення: денотативне, сигніфікативне, конотативне. Загальнолінгвістична типологія значень (опозиція лексичного і граматичного значень). Типологія значення за М.В. Нікітіним.

Діахронічний та синхронічний підходи до вивчення значення слова. Проблема полісемії та омонімії. Причини, типи й функції семантичних змін. Контекстуально вільні та контекстуально зумовлені значення. Роль лінгвального та екстралінгвального контексту у виявленні значення слова. Типи внутрішніх зв'язків між словами. Гіперо-гіпонімічні відношення.

Загальна характеристика словникового складу сучасної англійської мови. Словник англійської мови як система лексичних одиниць. Поняття про основний словниковий фонд мови. Проблема виокремлення сталої частини мови. Критерії та шляхи лексико-семантичної систематизації словникового складу. Парадигматичні та синтагматичні зв'язки як фактор, що обумовлює системність словникового складу мови. Специфіка сполучуваності лексичних одиниць та її роль у формуванні своєрідної системної організації англійської мови.

Розвиток і мінливість системи мови: *синонімія*, *антонімія*, *гіпонімія*. Проблема критеріїв визначення синонімічності лексичних одиниць (концепції Д.М. Шмельова, Дж. Лайонза, У.Е. Коллісона, Ю.Д. Апресяна). Шляхи виникнення синонімів і антонімів. Евфемізми. Принципи угруповань слів. Прояв системного характеру мови на рівні лексико-семантичного поля, тематичної групи, гіперо-гіпонімічних рядів. Основні характеристики семантичного поля, фактори, що визначають його специфіку. Типи і схеми відношень у гіперо-гіпонімічних полях.

Запозичення в лексичній системі. Причини запозичень. Мови-джерела запозичень. Шляхи і форми запозичень. Асиміляція запозичень. Статус запозичених та власне англійських слів в системі мови. Типологія запозичених мовних одиниць. Адаптивність системи словникового складу.

Регіональна та соціальна варіативність мови за територіально-діалектними ознаками. Соціолінгвістичний аспект слова. Діалектизми. Соціолект. Ідіолект. Основні тенденції зміни системи мови.

Вільні словосполучення. Характеристика вільних словосполучень. Проблема визначення, критерії та засоби їх виділення в мовленні. Умови і правила сполучуваності слів. Граматична (структурна) і лексична (семантична) сполучуваність. Зв'язок поняття сполучуваності в теорії мови з поняттями оточення і дистрибуції, контексту, валентності. Словосполучення vs. слово і речення. Типологія обмежень сполучуваності слів: предметно-логічний підхід (Е. Косеріу, В.Г. Гак), історико-традиційний, екстралінгвальний, лінгвальний/нормативний. Ономасіологічна природа слова як провідний фактор індивідуальної сполучуваності слів та сполучуваності на рівні класів слів. Стійкі (непродуктивні) словосполучення. Порівняльна характеристика з вільними словосполученнями англійської мови.

Концепції ідіоматичності, стійкості, еквівалентності слову. Концепції фразеологічних одиниць. Класифікації фразеологічних одиниць за Ш. Балі, О.І. Смирницьким, О.С. Ахмановою, В.В. Виноградовим, Н.М. Амосовою, О.В. Куніним. Джерела походження фразеологічних одиниць (класифікація О.В. Куніна). Параметри, за якими фразеологічні одиниці зближуються зі словом і словосполученням та отримують статус одиниць проміжного типу.

Англійська лексикографія. Зв'язок лексикології з лексикографією. Задачі і проблеми лексикографії. Типи англійських словників. Історія розвитку британської та американської лексикографії.

ЛІТЕРАТУРА

Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Изд-во Ленинградского государственного ун-та, 1963.

Амосова Н.Н. Этимологические основы словарного состава современного английского языка. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1956. Антрушина Г.Б. Лексикология английского языка. – М.: Изд-во «Дрофа», 2005.

Апресян Ю.Д. Лексическая семантика: синонимические средства языка. – М.: Изд-во «Наука», 1974.

Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 1986.

Аспекты семантических исследований / Под ред. Н.Д. Арутюновой и А.А. Уфимцевой. – М.: Изд-во «Наука», 1980.

Виноградов В.В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М.: Изд-во «Наука», 1977.

Гальперин И.Р. Информативность единиц языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1974.

Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале современного английского языка): дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19 / Жаботинская Светлана Анатольевна; Московский Ордена дружбы народов государственный ун-т. – М., 1992.

Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на материале английского языка). – М.: [Институт языкознания Российской Академии наук], 1992.

Карацук П.М. Словообразование английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1977.

Кубрякова Е.С. Основы морфологического анализа. – М.: Изд-во «Наука», 1974.

Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. – М.: Изд-во «Наука», 1981.

Кубрякова Е.С. Что такое словообразование? – М.: Изд-во «Наука», 1965.

Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. – М.: Изд-во «Международные отношения», 1979.

Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. – К.: Вид-во «Знання», 1994.

Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. – М.: Изд-во «Наука», 1976.

Минаева Л.В. Слово в языке и речи. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1986.

Мороховский А.Н. Слово и предложение в истории английского языка. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1980.

Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. – Харків: Вид-во «Основа», 1993.

Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. – СПб.: Изд-во «Научный центр проблем диалога», 1997.

Никитин М.В. Лексическое значение в слове и словочетании. – Владимир: Изд-во Владимирского государственного педагогического института им. П.И. Лебедева-Полянского, 1974.

Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1988.

Панов Е.Н. Знаки. Символы. Языки. – М.: Изд-во «Знание», 2003.

Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология. – К.: Изд-во «Фитосоциоцентр», 2000.

Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Вид-во «Фітосоціоцентр», 1999.

Семантика и категоризация / Под ред. Ю.А. Шрейдера. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1991.

Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М.: Изд-во литературы на иностр. языках, 1965.

Старикова Е.Н., Раевская Н.Н., Медведева Л.М. Лингвистические чтения. Проблемы словообразования. Лингвистика текста. – К.: Изд-во Киевского государственного ун-та, 1985.

Степанов Ю.С. Семантика. Семиология. Семиотика // Лингвистический энциклопедический словарь / Главн. редактор В.Н. Ярцева. Редколлегия: Н.Д. Арутюнова, В.А. Виноградов, В.Г. Гак, Т.В. Гамкрелидзе, Т.А. Ганиева, И.М. Дьяконов, Ю.Н. Караулов, Г.А. Климов, Г.В. Колшанский, И.К. Сазанова, В.М. Солнцев, Г.В. Степанов, Ю.С. Степанов. – 2-е изд., доп. – М.: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2002. – С. 438-442.

Телия В.Н. Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке. – М.: Изд-во «Наука», 1981.

Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Изд-во «Наука», 1986.

Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе языка. – М.: Изд-во «Наука», 1969.

Уфимцева А.А. Лексическое значение. – М.: Изд-во «Наука», 1986.

Харитончик З.А. Лексикология английского языка. – Минск: Изд-во «Высшая школа», 1992.

Харитончик З.А. Очерки о языке. – М.: Изд-во Московского государственного лингвистического ун-та, 2004.

Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Под ред. Б.А. Серебренникова. – М.: Изд-во «Наука», 1988.

Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / Под ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во «Наука», 1990.

Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / Ред. В.Н. Телия. – М.: Изд-во «Наука», 1991.

Швейцер А.Д. Очерк современного английского языка в США. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1963.

Швейцер А.Д., Никольский Л.Б. Введение в социолингвистику. – М.: Изд-во «Наука», 1978.

Язык и идеология / Ред. Ю.А. Жлуктенко. – К.: Изд-во Киевского государственного ун-та, 1981.

Язык и структура представления значения: Сборник научно-аналитических обзоров / Под ред. Ф.М. Березина и Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во ИНИОН, 1992.

Arnold I.V. The English Word. – М.: Изд-во «Просвещение», 1988.

A Course in Modern English Lexicology / Ginsburg R.S., Khidekel S.S., Knyazeva G.K., Sankin A.A. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1979.

Cruse D.F. Lexical Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Lyons J. Semantics: Vol. 1-2. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Marchand C.H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. – Wiesbaden: Mouton de Gruyter, 1960.

Palmer F. Semantics. A New Outline. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1982.

Rayevskaya N.N. English Lexicology. – К.: Вид-во «Вища школа», 1979.

Ullmann S. Semantics. An Introduction to the Science of Meaning. – Oxford: Oxford University Press, 1962.

Ullmann S. The Principles of Semantics. – 2nd ed. – Glasgow; London; Oxford, 1959.

IV. 5 СТИЛІСТИКА

Лінгвостилістика як мовознавча дисципліна. Її наукові засади і базові поняття: стиль, норма, контекст та його різновиди, образ і образність, синоніми в мові і мовленні, виражальні ресурси мови та стилістичні прийоми мовлення.

Типи стилістик (генетична, від автора; іманентна; стилістика адресата або сприйняття, від читача) та її різновиди. Критерії їх розмежування, персоналії та еволюція підходів. Вихідні поняття:

1) *Генетична стилістика*: логістичний аналіз, психологічний аналіз (зв'язок з поняттями мовної особистості та когнітивного стилю автора),

описова стилістика Ш. Баллі, концепція Л. Шпітцера (поняття філологічного кола).

2) *Іманентна стилістика*: російський формалізм (мистецтво як прийом, поняття очуднення), структуральний аналіз Р. Якобсона (принцип реляційності, проблема поетичної референції і природи поетичної функції). Стилістичний аналіз Л.В. Щерби (поняття порогу сприйняття, поняття мовного чуття, норма та відхилення від норми в художній комунікації). Семіотична стилістика Б.О. Ларіна. Метаопис і метаобраз: зміст концепції та її сучасне застосування.

3) *Стилістика сприйняття*: персоналії і ключові поняття. Поняття висунення в контексті художнього твору: зміст явища та історія терміну. Критерії стилістичного аналізу М. Ріффатера: стиль як емфаза, середній читач як евристичний прийом, стилістичний контекст та контраст, ефект ошуканого очікування, стилістична конвергенція. Стилістика декодування І.В. Арнольд (уточнення поняття висунення, його функції і типологія, сильні позиції).

Поняття стилістичного значення у різних дослідницьких парадигмах. Конотація і стилістичне значення. Типи конотацій. Різновиди стилістичного значення. Стилістичне значення і стилістичне забарвлення. Концепція взаємодії стилістично релевантних значень І.Р. Гальперіна. Семіотична концепція стилістичного значення К.А. Долініна.

Проблема визначення, розмежування та класифікації стилістичних засобів сучасної англійської мови у різних лінгвостилістичних парадигмах. Зображувальні та виражальні засоби. Тропи і фігури. Механізми виникнення стилістичних прийомів. Види синтагматичних відношень у підґрунті стилістичних прийомів. Види синтагматичних відношень у підґрунті стилістичних прийомів. Виразальні засоби та стилістичні прийоми різних рівнів: подібності та відмінності.

Стилістична лексикологія. Стилістична диференціація словникового складу сучасної англійської мови (загальні положення, різні підходи до класифікації, стилістичне використання лексики та фразеології). Поняття лексико-стилістичної парадигми. Основні риси слів, що *мають* (не *мають*) лексико-стилістичних парадигм. Проблемні питання стилістичної класифікації лексики сучасної англійської мови. Критерії класифікації лексики за її стилістичним значенням у термінах концепції К.А. Долініна. Стилістична класифікація та стилістичні трансформації фразеологізмів сучасної англійської мови.

Стилістична морфологія. Загальна характеристика засобів стилістичної морфології у сучасній англійській мові. Поняття

виражальних засобів та стилістичних прийомів у морфології. Стилiстичне використання iменникiв, дiєслiв, прикметникiв, займенникiв i прислiвникiв у їх iнварiантних та категорiальних значеннях.

Стилiстична фонографемiка. Загальна характеристика засобiв стилiстичної фонографемiки у сучаснiй англiйськiй мовi. Їх використання у рiзних стилях та жанрах. Фонетичнi (алiтерацiя, асонанс, звукопис, евфонiя), графофонетичнi (засоби видiлення речення чи його частини, засоби видiлення окремого слова чи словосполучення) та графiчнi засоби стилiстики (сегментацiя, графiчна модель тексту, граф опис тощо). Виконавськi та авторськi засоби стилiстичної фонографемiки. Пунктуацiя як стилiстичний прийом. Графiчна образнiсть. Фонетичне мотивування та фонетична варiативнiсть у контекстi стилiстики.

Стилiстичний синтаксис. Загальна характеристика засобiв стилiстичного синтаксису у сучаснiй англiйськiй мовi. Стилiстичнi моделi як ресурси стилiстичного синтаксису. Синтаксична синонiмiя. Стилiстично значущi трансформацiї синтаксичних одиниць: редукцiя вихiдної моделi (елiпсис, умовчання, номiнативнi речення, безсполучниковий зв'язок), розширення вихiдної моделi (полiсиндетон, включення додаткових елементiв), змiна порядку компонентiв вихiдної моделi (iнверсiя, дистантнiсть, вiдокремлення). Основнi механiзми створення синтаксичних стилiстичних прийомiв. Типологiя та критерiї класифiкацiї синтаксичних стилiстичних прийомiв: взаємодiя синтаксичних конструкцiй (паралелiзм, хiазм, анафора, епiфора), транспозицiя засобiв синтаксичного зв'язку (парцеляцiя, суряднiсть замисть пiдрядностi). Стилiстичнi класифiкацiї синтаксису в рiзних стилiстичних парадигмах (I.В. Арнольд, I.Р. Гальперiн, О.М. Мороховський): подiбностi та розбiжностi.

Стилiстична семасiологiя. Загальна характеристика та лiнгвостилiстичнi класифiкацiї тропеїки сучасної англiйської мови. Критерiї класифiкацiї тропiв та фiгур у рiзних лiнгвостилiстичних парадигмах. *Фiгури замищення (фiгури кiлькостi:* гiпербола, мейозис, лiтота; *фiгури якостi:* метафора, метонiмiя, iронiя) та *фiгури сумiщення (фiгури тотожностi:* образне порiвняння, стилiстичнi синонiми у мовленнi; *фiгури протилежностi:* антитеза, оксиморон; *фiгури нерiвностi:* наростання, розрядка, зевгма).

Стилiстичний статус епiтета.

Метафора та образнiсть. Традицiйна теорiя образностi. Основнi аспекти образу (референцiйний, естетико-концептуальний, емотивний, евристичний, iнтенцiйний, сугестивний, синергетичний). Ключовi напрями

у вивченні метафори в контексті традиції (субституційний, порівняльний, інтеракціональний, психологічний, семантичний підходи) та сучасності (когнітивний, дискурсивний підходи). Когнітивна, вербальна та поетична (художня) сутність метафори. Розщеплення та призупинка метафоричної референції. Складники процесу метафоризації: еволюція поглядів. Конститутивні риси метафори (категоріальний зсув, антропоцентричність, стереоскопічність, емотивність, енігматичність, іконічність) та її основні функції. Структурна і функціональна типології словесних метафор. Поняття ключової метафори. Метафора-епіфора та метафора-діафора. Семантичні та синтаксичні відмінності між метафорою та образним порівнянням. Метафора і метаморфоза.

Функціональна стилістика. Проблеми функціональної диференціації сучасної англійської мови. Поняття функціонального стилю у різних лінгвостилістичних парадигмах. Місце функціонального стилю у тріаді «мова – мовленнєва діяльність – мовлення» з огляду на різні стилістичні підходи. Концепція функціональних стилів О.М. Мороховського. Семіотична концепція стилю К.А. Долініна. Основні стилетвірні фактори за М.М. Кожиною. Базові принципи та проблемні питання класифікації функціональних стилів сучасної англійської мови. Конститутивні параметри окремих функціональних стилів сучасної англійської мови.

Стилістика тексту. Проблематика тексту у стилістиці. Основні підходи до вивчення тексту як вербального об'єкта. Поняття тексту та текстових категорій. Текстовість (текстуальність) і її основні параметри у західноєвропейській та східноєвропейській традиціях. Принципи систематизації категоріальних ознак текстів різних типів. Іманентні і реляційні текстові категорії. Референційно-концептуальний та прагмасемантичний виміри тексту. Категоріальні моделі текстів різних типів. Категоріальна модель художнього тексту: макрознак – комунікант – текстура. Принципи організації компонентів текстової моделі. План змісту та план вираження тексту. Ієрархія шарів плану вираження тексту: холістичний, текstemний, архітектонічний, трансфрастичний, текстономічний. Адресованість як текстова категорія. Текстові сигнали (спеціалізовані і неспеціалізовані) адресованості в художній комунікації. Стилістичне використання текстових категорій (*когезія і когерентність, образ автора та образ читача, інтертекстуальність* тощо).

ЛІТЕРАТУРА

Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. (Стилистика декодирования). – Л.: Изд-во «Просвещение», 1981.

Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Пер. с фр.; составление, общ. ред. и вступ. статья Г.К. Косикова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1989.

Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Изд-во «Искусство», 1975.

Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1990.

Брандес М.П. Стилистика текста: теоретический курс. – М.: Изд-во «Прогресс-Традиция, ИНФРА-М», 2004.

Будагов Р.А. Литературные языки и языковые стили. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1967.

Будагов Р.А. Портреты лингвистов XIX-XX вв.: Из истории лингвистического учения. – М.: Изд-во «Наука», 1988.

Виноградов В.В. О теории художественной речи. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1971.

Виноградов В.В. О языке художественной литературы. – М.: Изд-во «Художественная литература», 1980.

Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – М.: Изд-во АН СССР, 1999.

Винокур Г.О. Филологические исследования. Лингвистика и поэтика. – М.: Изд-во «Наука», 1990.

Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межъязыковая коммуникация): дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19 / Воробьева Ольга Петровна; Московский государственный лингвистический ун-т. – М., 1993.

Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1993.

Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Изд-во «Наука», 1981.

Долинин К.А. Интерпретация текста. – М.: Изд-во «Просвещение», 1985.

Долинин К.А. Стилистика французского языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 1987.

Кожина М.Н. Стилистика русского языка. – М.: Изд-во «Просвещение», 1983.

Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. / Под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: Изд-во Московского государственного ун-та, 1996.

Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Изд-во «Просвещение», 1988.

Лотман Ю.М. Структура художественного текста. – СПб.: Изд-во «Искусство», 1998.

Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. – К.: Вид-во «Вища школа», 2003.

Метафора в языке и тексте / Ред. Телия В.Н. – М.: Изд-во «Наука», 1983.

Наер В.Л. Функциональные стили английского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1981.

Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VII: Лингвистика текста. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978.

Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980.

Общие и частные проблемы функциональных стилей. – М.: Изд-во «Наука», 1986.

Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. – К.: Вид-во «Либідь», 1993 (Тернопіль: Вид-во «Богдан», 2000).

Потебня А.А. Эстетика и поэтика. – М.: Изд-во «Искусство», 1976.

Разинкина Н.М. Функциональная стилистика. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1989.

Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). – К.: Вид-во «Фітосоціоцентр», 1999.

Степанов Ю.С. Стилистика французского языка. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1985.

Стилистика английского языка / Мороховский А.Н., Воробьёва О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. – К.: Изд-во «Высшая школа», 1991.

Теория метафоры / Под общ. ред. Арутюновой Н.Д., Жулинской М.А. – М.: Изд-во «Прогресс», 1990.

Тураева З.Я. Лингвистика текста. – М.: Изд-во «Просвещение», 1986.

Якобсон Р. Избранные работы. – М.: Изд-во «Прогресс», 1985.

Galperin I.R. Stylistics. – М.: Изд-во «Высшая школа», 1981.

Metaphor and Thought / Ed. by A. Orthony. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Peer W. van. Stylistics and Psychology: Investigations of Foregrounding. – London, etc.: Croom Helm, 1986.

Turner G.W. Stylistics. – Harmondsworth: Penguin Books, 1977.

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОЇ ЕВРИСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ І ЛІНГВІСТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ КІНЦЯ ХІХ-ХХ СТ.СТ.

У новітній історії цивілізаційного поступу все більше привертають увагу проблеми духовно-культурних традицій, зокрема фундаментальні здобутки з розвитку лінгвістичних ідей за імперативами антропоцентричної евристичної парадигми. Тут аналітичні вектори все частіше спрямовуються на інтерпретацію і стратифікацію функціонально-когнітивно-прагматичних характеристик мовних явищ у їхніх системних і асистемних кореляціях за параметрами гуманістичного пафосу системи координат «мова - людина - суспільство». У лінгвістичних студіях ХХ ст. «широко распространена *идея многоаспектности теоретического анализа, выделяющего в своем предмете разные стороны и разные уровни* (курсив наш. – «Scientific studies – XXI»). Сама теорія приобітає многоуровневую структуру. Это свойство современных концепций при всем их своеобразии не может быть отделено от теоретического наследия XIX столетия – века историко-генетических и вместе с тем типологических и функциональных направлений в познании языка. В предшествующих периодах развития языкознания заключены первоначальные (а нередко весьма развитые) формы идей, интегрируемых современной лингвистикой. Это относится, в частности, к разграничению и соотнесению разных уровней и аспектов языкового содержания.

Лингвистическая теория всегда охватывала как содержательно-функциональные, так и формально-структурные стороны языковых явлений. Однако в истории лингвистики хорошо известны направления, характеризующиеся акцентом либо на функциональной, либо на формальной стороне (понимание обоих аспектов, естественно, менялось). Так, концепция А. А. Потебни была преимущественно содержательной и функциональной (при постоянном внимании к связи содержания с языковой формой), тогда как концепция Ф. Ф. Фортунатова

была по своей доминанте прежде всего системно-структурной (при тончайшем анализе значений с последовательной опорой на форму).

Современная теория языкознания с особым интересом обращается к семантическим и функциональным концепциям XIX века. Как известно, в течение некоторого времени в направлениях дескриптивной лингвистики и генеративной грамматики (а также в направлениях, находившихся под их влиянием) были распространены антименталистские тенденции. Несмотря на это, однако, *традиция развития фундаментальных идей мыслительной и языковой категоризации, теории значения и функций в грамматике, содержательной и формальной системности в целом никогда не прерывалась* (курсив наш – «Scientific studies – XXI»)... К сожалению, объективная преемственность не всегда осознается. В современных теориях значения нередко не проводится четкое разграничение между уже известным и действительно новым, отсутствует должная упорядоченность в «пространстве идей». В этих условиях особенно актуальным становится раскрытие связей между концепциями прошлого и настоящего, выявление динамики развития теоретической мысли» [*Грамматические концепции в языкознании XIX века* / Редколлегия: А. В. Бондарко, А. В. Десницкая, С. Д. Кацнельсон (ответственный редактор), Е.А. Реферовская, С. А. Шубик. Рецензенты: В. М. Павлов, Л. Г. Герценберг. – Л.: Изд-во «Наука», 1985, с. 3; див. також: *Актуальные вопросы сравнительного языкознания* / Ответственный редактор А. В. Десницкая. Рецензенты: Е. А. Реферовская, А. П. Володин. – Л.: Изд-во «Наука», 1989, с. 3–35, 70–81, 131–181; *Понимание историзма и развития в языкознании первой половины XIX века* / Ответственный редактор А. В. Десницкая. – Л.: Изд-во «Наука», 1984; *Семереньи О. Введение в сравнительное языкознание* / Пер. с нем. Б. А. Абрамова. Под редакцией и с предисловием Н. С. Чемоданова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1980; *Сравнительно-историческое изучение языков разных семей: современное состояние и проблемы* / Редколлегия: Н. З. Гаджиева (ответственный редактор), В. К. Журавлев, В. П. Нерознак. – М.: Изд-во «Наука», 1981; *Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление*. – 2-е изд. – М.: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2002; *Кацнельсон С.Д. Общее и типологическое языкознание*. – Л.: Изд-во «Наука», 1986; *Вандриес Ж. Язык: лингвистическое введение в историю*. – М.: Изд-во «Эдиториал УРСС», 2002; *Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка* / Пер. с франц. Е.В. Вентцель и Т.В. Вентцель. Редакция, вступительная

статья и примечания Р. А. Будагова. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1955; *Бодуэн де Куртене И.А.* Избранные труды по общему языкознанию / Редколлегия: С.Г. Бархударов (ответственный редактор), Е.А. Бокарев, Б.В. Горнунг, М.В. Панов, А.А. Реформатский. Составители: В.П. Григорьев, А.А. Леонтьев. Вступительные статьи В.В. Виноградова, Вит. Дорошевского. – Т. I. – М.: Изд-во АН СРСР, 1963; *Будагов Р.А.* Человек и его язык / Рецензенты: Г.В. Степанов, И.Р. Гальперин. – Изд-е 2-е. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1976; *Бенвенист Э.* Общая лингвистика / Пер. с франц. Ю.Н. Караулова, В.П. Мурат, И.В. Барышевой, И.Н. Мельниковой. Под редакцией, с вступительной статьей «Эмиль Бенвенист и лингвистика на пути преобразований» и комментарием (к главам I-XXXI) Ю.С. Степанова. – М.: Изд-во «Прогресс», 1974; *Вайнрайх У.* Языковые контакты: состояние и проблемы исследования / Пер. с англ. и комментарии Ю. А. Жлуктенко. Вступительная статья В. Н. Ярцевой. – К.: Изд-во «Вища школа», 1979; *Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков* / Составители: В. И. Абаев, Б. В. Горнунг, М. М. Гухман, П. С. Кузнецов. Ответственные редакторы: А. В. Десницкая, Б. А. Серебренников. – М.: Изд-во АН СССР, 1956; *Гумбольдт В. фон.* Язык и философия культуры / Пер. с нем. М. И. Левиной и др. – М.: Изд-во «Прогресс», 1984; *Белецкий А. А.* Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка). – К., 1950; *Булаховський Л. А.* Походження та розвиток мови. – Харків, 1925; *Булаховський Л. А.* Нариси з загального мовознавства. – 2-ге вид. – К.: Вид-во «Рад. школа», 1959; *Блумфилд Л.* Язык / Пер. с английского Е. С. Кубряковой, В. П. Мурат. – М.: Изд-во «Прогресс», 1968; *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної девіалогії. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000; *Десницкая А. В.* Вопросы изучения родства индоевропейских языков / Ответственный редактор П. С. Кузнецов. – М., Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1955; *Десницкая А. В.* Сравнительное языкознание и история языков. – Л.: Изд-во «Наука», 1984; *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства. – К.: Вид-во «Академія», 2006; *Крушевский М. В.* Очерк науки о языке. – Казань, 1883 [Приложение к «Ученым запискам Императорского Казанского университета»]; *Крушевский М. В.* Очерки по языковедению. – Ч. 1. Французская грамматика. – Варшава, 1891. – Ч. 2. Антропофоника. – Варшава, 1893; *Лайонз Дж.* Введение в теоретическую лингвистику. – М.: Изд-во «Прогресс», 1978; *Лайонз Дж.* Лингвистическая семантика. Введение. – М.: Изд-во «Языки славянской культуры», 2009;

Макаев Э. А. Общая теория сравнительного языкознания. – М.: Изд-во «Наука», 1977; *Мова. Людина. Світ*: До 70-річчя професора М. Кочергана / Відповідальний редактор О. О. Тараненко. – К.: Вид. центр Київського національного лінгвістичного університету, 2006; *Историко-филологические исследования* / Сборник статей к семидесятилетию Н. И. Конрада. Редколлегия: М. Б. Храпченко, В. И. Борковский, И. С. Брагинский, В. М. Константинов, А. Н. Робинсон, И. Ф. Вардуль. – М.: Изд-во «Наука», 1967; *Академік О. С. Мельничук і теоретичне мовознавство* (збірник наукових праць до 90-річчя з дня народження) / Редакційна колегія: О. Б. Ткаченко (голова), С. С. Єрмоленко, Г. В. Зимовець. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012; *Пауль Г. Принципы истории языка* / Пер. с нем. А. А. Холодовича. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1960; *Потебня А. А. Мысль и язык*. – К.: СИНТО, 1993 (Изд-е 5-е. – Харьков, 1926); *Провідні лінгвістичні концепції кінця ХХ століття* / Редакційна колегія: Р. С. Помірко (відповідальний редактор), Ф. С. Бацевич, Т. А. Космеда, І. В. Ковальська. – Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка, 1996; *Поливанов Е. Д. Статьи по общему языкознанию* / Редколлегия: Ф. Д. Ашнин, В. П. Григорьев, Вяч. В. Иванов, А. А. Леонтьев, А. А. Реформатский (председатель). Составитель А. А. Леонтьев. Издание под общим руководством Н. И. Конрада. – М.: Изд-во «Наука (Главная редакция восточной литературы)», 1968; *Поливанов Е. Д. Труды по восточному и общему языкознанию* / Составление, послесловие, комментарии и указатели Л. Р. Концевича. – М.: Изд-во «Наука» (Главная редакция восточной литературы), 1991; *Снитко Е. С. Внутренняя форма номинативных единиц*. – Львов: Изд-во «Світ», 1990; *Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию* / Пер. с фр.; под редакцией А. А. Холодовича. – М.: Изд-во «Прогресс», 1977; *Таранець В. Г. Діахронія мови: збірник статей* [заг. ред. Л. М. Голубенко]. – Одеса: Друкарський дім, 2008; *Чейф У. Л. Значение и структура языка* / Пер. с англ. Г.С. Щура; послесл. С.Д. Кацнельсона. – М.: Изд-во «Прогресс», 1975; *Шухардт Г. Избранные статьи по языкознанию* / Пер. с нем. А.С. Бобовича; ред., предисл. и примеч. Р.А. Будагова. – М.: Изд-во иностр. литературы, 1950].

Аналітичний вектор теоретичних мовознавчих студій ХІХ-ХХ століть, зокрема розвиток функціональних і семантичних теорій, досить часто відзначається – на рівні домінантної ознаки – комунікативною спрямованістю. Комунікативні парадигми семантичної і категоріально-граматичної структури мовних одиниць розглядаються, переважно, як

соціально-етнокультурно вмотивоване ареальне віддзеркалення певних конкретних етапів еволюційних процесів доісторичного й історичного мовного Буття. У масштабах антропоцентричної лінгвістики за міждисциплінарними імперативами сучасний дослідницький досвід засвідчує ефективність таких фундаментальних концептуальних напрямів розбудови теоретичного мовознавства, як *лінгвогносеологія*, *лінгвосоціологія* (*соціолінгвістика*), *лінгвобіхевіорологія* (*лінгвопраксеологія*), *лінгвокультурологія*, *лінгвоетнологія* (*етнолінгвістика*), *лінгвопалеонтологія* (*palaeolinguistica*), що сприяють розширенню аспектного простору дослідження мовних явищ, зокрема, гносеологічної функції мови як своєрідної форми пізнання людиною світу, виявлення форм і змісту взаємозв'язків мови, мовлення та індивідуума, ролі мови в практичній поведінці людини, взаємовідношення мови і культури, розгляду взаємозв'язків мови і духовної культури народу, народного менталітету і народної мови з матеріальною і духовною культурою народу, його історичного поступу від прадавньої минувшини до актуальних проблем і звияжних змагань сучасного суспільного Буття.

Міжнародний науковий журнал «Наукові студії – XXI (*культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ*)». Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка (*Scientific studies – XXI*)» представляє у спеціальному розділі «Наукова антологія» серію публікацій, пов'язаних з проблемою дослідження певних етапів розбудови фундаментальних евристичних аспектів «Лінгвістичної спадщини XIX-XX століть».

Болдирев Р. В.
(м. Київ, Україна)

Антуан Мейе

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ

(A. Meillet. Caractères généraux des langues germaniques. – Cinquième édition revue. – Paris, 1937 / Перевод с пятого французского издания Н. А. Сигал. Под редакцией, с предисловием и примечаниями проф. В. М. Жирмунского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952. – 168 с.)

ЧАСТИНА III

РОЗДІЛ IV³⁰

³⁰ У розділі «Наукова антологія» Міжнародного наукового журналу «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка [Вип. 5 (Том 7), 2015. – С. 283–360]» опубліковано перші дві частини монографії А. Мейє (A. Meillet. Caractères généraux des langues germaniques. – Cinquième édition revue. – Paris, 1937 / Перевод с пятого французского издания Н. А. Сигал. Под редакцией, с предисловием и примечаниями проф. В. М. Жирмунского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1952), див.:

ЧАСТИНА I:	С. 283-326
РОЗДІЛ I.	
Предисловие. В. М. Жирмунского	С. 283-293
Предисловие А. Мейе	С. 294-295
Сокращения А. Мейе	С. 296
Введение А. Мейе	С. 297-309
ФОНЕТИКА – I:	
Глава I. Передвижение согласных	С. 338-349
Глава II. Интервокальные согласные	С. 349-355
ЧАСТИНА II:	С. 327-360
РОЗДІЛ II.	
ФОНЕТИКА – II:	
Глава III. Система гласных	С. 327-334
Глава IV. Начальное силовое ударение	С. 334-339
Глава V. Судьба окончаний слов	С. 339-346
Заключение	С. 346
РОЗДІЛ III.	
МОРФОЛОГИЯ – I:	
Глава I. Результаты изменений в произношении	С. 347-350
Глава II. Чередование гласных	С. 350-355
Глава III. Изменения грамматического типа	С. 355-360

Наступну, третю частину монографії А. Мейє «Основные особенности германской группы языков» представлено у «Наукових студіях – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – Вип. 6 (Том 8). – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015). – Редколегія «Scientific studies – XXI».

МОРФОЛОГИЯ – II (Глава IV. Глагол. Глава V. Имя. Глава VI.

О служебных словах и порядке слов)

СЛОВАРЬ (Глава I. Сохранившиеся индоевропейские элементы.

Глава II. Видоизмененные индоевропейские элементы.

Глава III. Старые заимствования. Глава IV. Словосложение. Глава V. О некоторых числительных. Заключение. Общее заключение)

РОЗДІЛ IV

Глава IV

Глагол

А. Общие замечания

Индоевропейский глагол имел структуру, отличную от структуры глагола в большинстве засвидетельствованных языков этой группы, даже в тех, которые сохранились в наиболее древних текстах.

Латинский глагол состоит из двух групп личных форм: инфекта, например *dīcō* «говорю», *amō* «люблю», и перфекта: *dīxī* «сказал», *amāuī* «любил». К этому нужно прибавить именную форму, причастие *dictus* «сказанный», *amātus* «любимый». Совокупность этих трех групп и всех связанных с ними форм образует то, что называется «спряжением» латинского глагола. Все глаголы дают те же две группы, с теми же смысловыми противопоставлениями и аналогичными формами: с одной стороны, группу *dīcō* «я говорю», *dīcam* «я буду говорить» (*dīcēs* «ты будешь говорить»), *dīcēbam* «я говорил» или *amō* «я люблю», *amābō* «я буду любить», *amābam* «я любил» и, с другой – группу *dīxī* «я сказал», *dīxerō* «я скажу (раньше)», *dīxeram* «я сказал (раньше)» или *amāuī* «я любил» *amāuerō* «я полюблю (раньше)», *amāueram* «я любил (раньше)». Таким образом, спряжение латинского глагола есть нечто строго определенное по смыслу и по форме.

Напротив, при рассмотрении индоиранской глагольной группы мы видим, что из каждого корня производятся многочисленные образования, совершенно не зависящие друг от друга, и ни одно из них не позволяет заранее предвидеть характер остальных. В ведийском способы образования презенса чрезвычайно разнообразны: *ásti* «он есть», *dádāti* «он дает», *bhináti* «он рассекает», *vindāti* «он находит», *pṛṇāti* «он наполняет», *strṇóti* «он расстилает», *bhárati* «он несет», *tudāti* «он толкает», *rácyaṭi* «он видит», *pṛccháti* «он спрашивает», *mṛṇāti* «он размалывает» – дают примеры различных типов, а ведь мы не отметили ни интенсивов, как *nénekti* «он моет», ни дезидеративов, как *nínitsati* «он хочет оскорбить».

Кроме того, один и тот же корень может дать несколько форм презенса; так, в санскрите существуют одновременно *bhárati* и *bíbharti* «он несет», в греческом – одновременно *ménō* и *mímnō* «я остаюсь», в латыни – одновременно *stō* «стою» и *sistō* «останавливаюсь» и т.п. Ни одна форма презенса не позволяет предвидеть, существует ли аорист или перфект и какова форма этого аориста. Поэтому глаголы, образованные из имен с помощью словообразовательного суффикса, имеют всегда только одну основу, которая является основой презенса. Например, санскритское настоящее, образованное от слова, означающего «господин» (ср. скр. *rátih* «господин»), *rátyate* «он господствует над» (ср. с лат. *potitur* «он овладевает чем-либо»), не сопровождается ни аористом, ни перфектом, ни будущим временем; мы имеем только презенс скр. *rátyate*.

Сравнение с другими языками и в особенности с гомеровским греческим показывает, что старый индоиранский глагол точно представляет индоевропейский глагол в его основных чертах. Существует древнегреческое спряжение и более простые по формам латинское, ирландское, литовское, славянское, армянское и т.п. Но особенности структуры спряжения различны в разных языках. Спряжение установилось в каждом индоевропейском языке независимо от другого. Поэтому нельзя объяснить спряжение в одном языке индоевропейской группы, сопоставляя его со спряжением в другом языке этой группы. Нужно всегда обращаться к типу индоевропейского глагола с его строго автономными основами, непосредственно связанными с глагольным корнем или с одной-единственной основой, если речь идет о производном глаголе.

Германское спряжение принадлежит к числу наиболее определившихся по типу. Оно просто, и формы его строго параллельны. Как в латинском спряжении, каждый глагол имеет две основы и причастие прошедшего времени с непереходным или пассивным значением; корневые и производные глаголы равным образом имеют две основы и причастие; так, в готском корневой глагол *binda* «я вяжу» – *band* «я вязал», «он вязал» и *bundun* «они вязали» – *bundans* «связанный»; производный глагол *salbo* «я мажу», *salboda* «я мазал, он мазал», *salboþs* «мазанный». Тот, кто знает эти три формы германского глагола, умеет спрягать весь глагол, точно так же, как можно проспрягать весь глагол «говорить» в латинском, если известно *dīcō* (*dīcis*) – *dīxī* – *dictus*. Эта структура глагола имеет соответствия в некоторых других языках индоевропейской группы, но она представляет нечто новое по сравнению с общеиндоевропейским типом.

Новизна германского типа касается не только формы, но и значения.

Основы индоевропейских глаголов выражали не время, а вид, т.е. аспект, в котором рассматривается действие. Греческий презенс *leírō* значит «я оставляю» (нахожусь в процессе оставления), а греческий перфект *léloira* – «я завершил оставление и у меня налицо имеется результат»; имперфект *éleiron* (который относится к группе презенса) значит «я оставлял», тогда как аорист *élipon* обозначает просто-напросто исторический факт: «я оставил»; будущее *leírsō* первоначально означало «я хочу оставить», это был старый дезидератив. Понятие прошедшего времени выражалось в индоевропейском не формой основы, а формой флексии. Так, в языке Гомера *leírō* означает «я оставляю», *leíron* – «я оставлял».

В германском, напротив, глагольные основы выражают противопоставление настоящего прошедшему. Гот. *binda* означает «я вяжу», а *band* – «я вязал», *salbo* – «я мажу», а *salboda* – «я мазал», и так всегда. Различие флексий только прибавляется к различию форм основы.

В греческом языке оптатив аориста *líroi* «он мог оставить» имеет значение прошедшего времени ничуть не более, чем оптатив презенса *leíroi* «он мог оставлять»; первый выражает процесс как таковой, второй – длящийся процесс, но между ними нет никакого различия временных оттенков. В германском, напротив, конъюнктив (старый оптатив) гот. *bundi* «он связал бы (в прошлом)» имеет значение претерита в противовес конъюнктиву (старому оптативу) гот. *bindai* «он связал бы (в настоящем)»³¹.

Выдвижение времени на первый план среди понятий, выражаемых глагольными основами, – это новшество, характерное для германского, кельтского и итальянского языков.

В отличие от латыни, где внутри каждой из главных основ глагола имеется противопоставление трех времен – настоящего, прошедшего и будущего, где есть, например, в группе «инфекта» *dīcō* «я говорю», *dīcēbam* «я говорил» и *dīcam* «я буду говорить», а в группе «перфекта» *dīxī* «я сказал», *dīxeram* «я сказал (раньше)» и *dīxerō* «я скажу (раньше)»,

³¹ В германских языках в конъюнктиве (оптативе) модальное значение также доминирует над временным и очень рано вытесняет его: в немецком конъюнктив так называемого настоящего времени в основном означает возможность, сомнение, предположение (*potentialis*), конъюнктив прошедшего времени – предположение невозможное, противоречащее действительности (*irrealis*). В причастии I и II (так называемого «настоящего» и «прошедшего» времени) преобладающими являются видовые и залоговые значения. – *Ред.* 1952.

германский не знает никакого выражения будущего времени. В дальнейшем процессе своего развития германские языки так и не создали четкого будущего времени. Выражение времени ограничилось противопоставлением настоящего (формы которого передают также будущее) и прошедшего³².

Поскольку в германском основа презенса получила значение времени, был устранен претерит в значении действия, длившегося в прошлом, который существовал в индоевропейском рядом с презенсом в значении действия, развивающегося в настоящем, как греческое *éleíron* «я оставлял», рядом с *leíró* «я оставляю». Германский не знает ничего подобного греческому или санскритскому имперфекту или имперфекту латинскому, который, впрочем, является новой формой.

В индоевропейском языке, где глагольная основа выражала вид, т.е. аспект действия, каждая основа имела свое повелительное наклонение; так, в греческом имеется противопоставление повелительного настоящего времени *leíre* «оставляй» повелительному аориста *líre* «оставь» (просто). В германском сохраняется только повелительное настоящего времени; имеется, следовательно, повелительное гот. *bind* «вяжи», *salbo* «мажь» соответственно настоящему времени *binda* «я вяжу», *salbo* «я мажу». Повелительного, соответствующего претериту *band* «я вязал» или *salboda* «я мазал», не существует.

³² В дальнейшем развитии каждый германский язык выработал свои нормальные формы выражения будущего времени с помощью вспомогательных глаголов, имевших первоначально значение видовое (начинательное) или модальное (необходимость, желание). В английском будущее образуется с помощью модальных глаголов *shall* и *will*, в немецком литературном языке (начиная с XVI в.) – с помощью вспомогательного глагола *werden* с инфинитивом (*ich werde schreiben*). Форма эта мало употребительна в разговорной речи и в народных диалектах, сохранивших в широком употреблении восходящее к общегерманскому настоящее в значении будущего (так называемое «настоящее-будущее»): *ich gehe hute ins Theater* «я пойду сегодня в театр»; особенно при глаголах перфективного значения: *ich erschiesse dich!* «я застрелю тебя!» В разговорной речи возможно также употребление модальных глаголов *wollen*, реже *sollen* в значении будущего: ср. *ich will dich lehren Gesichter machen!* «я научу тебя!..»; *was soll nun werden?* «что будет теперь?» См.: Т. Строева-Сокольская, Развитие будущего времени в немецком языке (Ученые записки Ленинградского университета, серия филологических наук, вып. 5, 1941, стр. 166-196); В.Н. Дружинина, Система форм будущего времени в современном немецком языке (Иностранные языки в школе, 1951, № 5, стр. 24-36). – Ред. 1952.

В языке, подобном индоевропейскому, где слово существует только с особой грамматической формой, инфинитив, служащий для обозначения общего понятия данного глагола независимо от какой бы то ни было грамматической категории, вообще не мог существовать. Но с изменением типа в германском, как и в большинстве других языков, образовался инфинитив. Поскольку настоящее время уже не выражало какого-либо особого вида действия, инфинитив мог прикрепиться к группе настоящего. Так были созданы инфинитивы, по форме принадлежащие к группе настоящего, но по существу не являющиеся ни прошедшим, ни настоящим и выражающие общее понятие глагола: гот. *bindan* «вязать», *salbon* «мазать».

Германский еще более упростил систему глагола, уничтожив противопоставление окончаний действительного и среднего залога. В зависимости от отношения выражаемого действия к его субъекту в индоевропейском употреблялись активные или медиальные окончания: ср. действительный залог греч. *leírō* «я оставляю», средний залог греч. *leíromai* «я оставляю для себя» или «я оставлен». Германский знал это противопоставление, в готском оно существует еще в настоящем времени, где старые медиальные окончания выражают пассив; *bairip* соответствует скр. *bhárati* «он носит» с тем же значением; *bairada*, которое следует сопоставить с скр. *bhárata*, греч. *phéretai* «он несет для себя» и «он несом», означает «он несом». Другие германские языки утратили медиальное спряжение настоящего времени. В претерите даже готский не знает медиальных окончаний.

Индоевропейский язык имел полную систему причастий; каждая глагольная основа могла образовать свое причастие, т.е. форму, построенную на этой основе, но снабженную падежными окончаниями, которая была, следовательно, одновременно глагольной, с глагольным управлением, и именной, со значением прилагательного. Поскольку индоевропейский имел двойной набор окончаний, в зависимости от значения было также два причастия для каждой основы, одно действительного, другое среднего залога; так, в греческом существует рядом с *leírō* «я оставляю» причастие *leírōn* «оставляющий» (вин. п. ед. ч. *leíronta*), а рядом с *leíromai* «я оставляю для себя», «я оставлен» – причастие *leíromenos* «оставляющий для себя, оставляемый»; рядом с *léloipa* «я оставил» – *leloipós* «оставивший», а рядом с *léleimmai* «я был оставлен» – *leleimmenos* «оставленный» и т. п.

Из всей этой богатой и полной системы германский сохранил только причастие действительного залога настоящего времени типа готского

bindands «вяжущий», salbonds «мажущий» и т.п. Несколько активных причастий прошедшего, сохранившихся в готском, стали существительными: weitwops «свидетель» (буквально «тот, кто знает»), это старое причастие перфекта, однако соответствующее греч. weidōs «знающий». Это показывает, что причастие перфекта продолжало существовать вплоть до общегерманского.

Зато прилагательные на ***-to-** и ***-no-**, которые в индоевропейском были либо корневыми, либо производными от имен, дали германскому и кельтскому языкам, как и латинскому, обширную категорию причастий непереходных или пассивных. В латинском имеется наряду с **-pleō**, **-plēre** «наполнять» одновременно **-plētus** «наполненный» и **plēnus** «полный»; при этом тип на **-tus** вошел в состав глагола: лат. dictus «сказанный» стало одним из составных элементов спряжения dīcō «я говорю». Точно так же германский включил эти прилагательные в глаголы, и мы имеем, таким образом, гот. bundans «связанный», salbops «мазанный».

Так сложилось спряжение в общегерманском языке. Каждый глагол нормально имеет три группы форм:

1) группа настоящего времени: индикатив настоящего; конъюнктив настоящего; повелительная форма; причастие настоящего; инфинитив (при этом повелительная форма и инфинитив не имеют значения собственно настоящего времени);

2) группа претерита: индикатив претерита; конъюнктив претерита;

3) непереходное или страдательное причастие прошедшего времени.

Приводимые ниже примеры из готского языка, взятые в 3-м лице единственного числа для личных форм, кроме повелительной, могут служить образчиком этой системы.

Глагол *niman* «брать»:

1) Группа настоящего: *nimīþ* «он берет», *nimai* «пусть он берет», *nim* «бери», *nimands* «берущий», *niman* «брать».

2) Группа претерита: *nam* «он взял» (3-е л. мн. ч. *nemun*), *nemi* «он взял бы».

3) Причастие страдательное прошедшего времени: *numans* «взятый».

Глагол *sokjan* «искать»:

1) Группа настоящего: *sokeiþ* «он ищет», *sokjai* «пусть он ищет», *sokei* «ищи», *sokjands* «ищущий», *sokjan* «искать».

2) Группа претерита: *sokida* «он искал», *sokidedi* «он искал бы».

3) Причастие страдательное прошедшего времени: *sokīps* «искомый».

Страдательное причастие прошедшего времени играет весьма существенную роль: в сочетании с глаголом «быть» оно служит для передачи претерита страдательного залога. Так, в готском, где страдательный залог еще передается в настоящем времени сохранившимися старыми формами среднего залога, претерит страдательного залога передается причастием со вспомогательным глаголом: например, греч. *errēthē* «было сказано» переводится *qīpan ist*. Этот прием встречается во всех других германских языках; кроме глагола «быть», прибегали также к сочетаниям с глаголом, означающим «становиться»: др.-исл. *verða*, др.-в.-нем. *werdan*.

Другой чрезвычайно важный прием, еще не использованный в готском и, несомненно, возникший первоначально как подражание вульгарно-латинским образцам, состоит в сочетании причастия с глаголом «иметь». В тот период, когда в таком выражении, как лат. *ego habeo aliquem amatum* «я имею кого-то, кого я люблю» (буквально: «я имею кого-то любимым»), слова еще воспринимались отдельно, этот чрезвычайно выразительный оборот речи мог быть перенят теми германцами, которые знали латынь, и воспроизведен в германском мире. Уже в древневерхненемецком мы находим такие примеры, как *du habest irslagan* «ты убил» (буквально: «ты имеешь убитым»), или в древнеисландском *ek hefe kallat* «я позвал» (буквально: «я имею позванным»). Со временем этот прием стал приобретать все большее значение, и формы типа современного немецкого *ich habe erschlagen* полностью вытеснили тип простого претерита *ich erschlug* в значительной части современных немецких говоров, как франц. *j'ai abattu* вытеснило тип *j'abattis* в современной французской живой речи. Мы имеем здесь совершенно новый процесс, который уводит язык в направлении, противоположном общеиндоевропейскому типу.

Б. Сильные глаголы

Из старого индоиранского, греческого, из того, что сохранилось в других языках, известно, что основные индоевропейские глагольные формы были непосредственно связаны с «корнями»; формы презенса, производные от имен, составляли лишь очень незначительную часть глагольных форм, которые мы находим в старых индоевропейских языках. Эти корневые образования, весьма различные, еще многочисленны в рано

засвидетельствованных языках, как греческий или латинский. Языки относительно архаического типа, как древнеирландский, сохраняют большое число корневых форм. Много их осталось и в германском.

Своеобразие германского языка заключается в том, что корневые глаголы в нем образовали совершенно определенный тип; их называют *сильными глаголами*. Не все сильные глаголы образуются одинаковым способом. Но, оставляя в стороне небольшое число исключений, их можно свести к одному типу, который восходит к тому же индоевропейскому типу, тогда как в большинстве других языков имеются остатки более или менее различных способов образования, не развившихся в особый корневой тип.

Настоящее время относится к так называемому тематическому типу индоевропейского языка, к типу презенса с 1-м лицом единственного числа действительного залога на *-ō*, как авестийское (гатское) *barā* «я несу», греч. *phérō*, лат. *ferō* и т. п.; аналогичным образом имеем гот. *baira*. Этот тип, достаточно правильный, с корневым гласным *е* и ударением на этом *е*, из всех корневых типов индоевропейского, как правило, лучше всего сохранился в большинстве языков. Но ни в одном индоевропейском языке он не получил такого широкого распространения, как в германском.

С одной стороны, германский сохранил многие из этих форм презенса, которые датируются еще индоевропейским периодом: так, греч. *leírō* «я оставляю» (инфинитив *leírein*), лит. *lėkù*, ср. гот. *leihwa* «я даю в долг»³³, или лат. *dūcō* (из **deukō*) «я веду», ср. гот. *tiuha*, или скр. *vártate* «он вертится», лат. *uertō*, ср. гот. *waifra* «я становлюсь» (буквально: «я верчусь»). С другой стороны (и именно в этом и заключается новшество), германский свел к этому типу тематических форм настоящего времени глаголы, имевшие другую структуру. Например, такое настоящее, как гот. *binda* «я вяжу», не имеет точного эквивалента за пределами германского; санскрит имеет презенс от этого корня, безусловно образованный как вторичная форма – *badhnāti* «он вяжет». Такое настоящее, как гот. *brika* «я ломаю», также не имеет эквивалента за пределами германского; латинский имеет совсем другой тип – *frangō*. Настоящему времени гот. *beita* «я кусаю» соответствуют формы презенса, построенные иначе и более архаически: скр. *bhinádmī* «я рассекаю», лат. *findō*. Корень **gheu-* «лить», который, несомненно, образовал в индоевропейском

³³ Эти сильные глаголы встречаются по большей части во всех или по крайней мере в нескольких древних германских языках; за исключением случаев, вызванных особой необходимостью, мы будем брать их здесь всегда только из одного языка, обычно из готского. – *Ред.* 1952.

атематический презенс, получил вторичный суффикс ***-de-**, с помощью которого было образовано настоящее время гот. *guita* «я лью», принадлежащее к тематическому типу и имеющее вид корневого настоящего времени; лат. *fundō* имеет другую структуру, хотя и содержит тот же суффикс.

В некоторых случаях ясно видно, как возникло тематическое настоящее. Возьмем, например, гот. *wīppa* «я страдаю» (из сравнения германских языков ясно, что общегерманское значение этого настоящего времени «я веду борьбу», «я побеждаю в борьбе»). Суффикс **-nn-** не может быть древним, так как индоевропейский не знал в презенсе подобного рода удвоения; **-nn-** основано на старом ***-nw-**; действительно, индоиранская основа имеет форму **wapaui-*: скр. *vanóti* «он получает, добывает (в борьбе)» или, с окончанием среднего залога, *vanuté* «он достает для себя»; германское настоящее основано на **wenwe-*, которое образовано из **weni-*.

Многие формы атематического типа просто перешли в тематический тип. Так, от корня ***ed-** «есть» индоевропейский имел атематическое настоящее: скр. *ádmi* «я ем», лит. *édmi* и т. п. Под влиянием 3-го лица множественного числа и причастия настоящего времени, сходных с формами, которые должен был бы иметь тематический тип, например лат. *edunt* и лат. *edens*, ср. скр. *adánti* «они едят» и *adán* «едящий», латинский образовал для этого презенса формы частично тематические: *edō* «я ем», *edimus* «мы едим», наряду с атематическими: *ēs* «ты ешь», *ēst* «он ест» и т. д. В германском мы наблюдаем полный переход к тематическому типу: в гот. *itan* «есть», др.-исл. *eta*, др.-англ. *etan*, др.-в.-нем. *ezzan*, причем ничто не указывает на старый индоевропейский тип.

То обстоятельство, что настоящее время ряда сильных глаголов вошло в этот тип вторичным образом, сказывается иногда в разнице между его формами в различных германских языках.

В атематическом презенсе корневого атематического типа гласный **e** единственного числа в слоге, предшествующем окончанию, противостоит нулевому гласному множественного, причем одновременно меняется место ударения: так, скр. *émi* «я иду», греч. *eîmi* рядом с скр. *imáh* «мы идем», греч. дорич. *ímes* (со смещенным ударением). В германском сохранился изолированный пример этого типа: гот. *ist* «он есть», ср. скр. *ásti*, греч. *ésti*, лат. *est*, и гот. *sind* «они суть» (старая неударная форма), ср. скр. *santi*, греч. дорич. *enti*, оскское *sent* (и лат. *sunt*). Точно так же в индоевропейском, вероятно, существовал презенс **wéik-mi* «я сражаюсь, я побеждаю» с мн. ч. **wik-més*; этот атематический презенс заменяется

формами, различными в зависимости от языка: тематическая форма с нулевым гласным корня в др.-ирл. *fichim* «я сражаюсь», настоящее время с носовым инфиксом в латинском *uincō* «я побеждаю», настоящее с суффиксом ***-ye-** в лит. *veikiù* «я осуществляю» (*pu-veikiù* «я побеждаю»). В германском **weikmī* представлено, с одной стороны, типом гот. *weihan* «сражаться», образованным из форм с гласным **е** и ударением на корне, скажем ***wik'-**, с другой стороны, типом др.-исл. *vega* «бить», образованным из форм с нулевым гласным и ударением на окончании, скажем ***wik'-**. Настоящее время др.-исл. *vega* в дальнейшем развивалось, как если бы оно принадлежало к типу др.-исл. *gefa* «давать», с первоначальным гласным **-е-**, без сонанта. В результате контаминации двух типов *wīhan* и **wiγan* получились, с одной стороны, др.-англ. *wīgan* «сражаться», др.-сакс. *wīgand* и др.-в.-нем. *wīgant* «сражающийся» («витязь»), а с другой – др.-в.-нем. *ubarwehan* «одержать верх над» и гот. *andwaihan* «сопротивляться». Германские языки дают множество других примеров изменений подобного рода, которые объясняются таким же образом.

Наряду с настоящим временем с корневым гласным, представляющим старый гласный **е**, которое является обычным типом, и с настоящим временем с нулевым гласным в корне, которое представляет исключение и, несомненно, вторичного происхождения, есть довольно большое число германских глаголов с корневым гласным **а**. Эти формы имеют различное происхождение; в значительной своей части они заменяют старые атематические формы. Настоящее гот. *fara* «я везу (в повозке)» напоминает греч. аорист. *porēin* «доставлять». Настоящее гот. *mala* «я мелю» соответствует лит. *malù*, но древнеирландское *melim*, тоже тематического типа, имеет другой корневой гласный, а старославянское *мѣлѣж* содержит корневой гласный **е** и суффикс ***-ye-**; всё вместе заменяет основу презенса **melə-*, **molə-*.

Хотя старый тип корневого тематического презенса стал нормальным типом настоящего сильных глаголов и значительно расширился, в германском сохранились следы и других образований. Например, индоевропейский корень **prek-* «спрашивать, просить», не имеющий в индоевропейском корневого тематического презенса, дал в готском настоящее время с суффиксом ***-ne-**: *fraihna* «я спрашиваю». Существует большое число форм с суффиксом ***-ye-**, в особенности среди глаголов с германским корневым гласным **-а-**, например: гот. *hafjan* «поднимать», др.-исл. *hefja*, др.-в.-нем. *heffan*, ср. лат. *capio* «я беру». От корня **sed-* «садиться» мы имеем тоже настоящее время с суффиксом ***-**

ye-: др.-исл. *sitja* «садиться», др.-англ. *sittan*, др.-в.-нем. *sizzan*, тогда как готский дает обычный тип *sitan* «садиться»; несомненно, ни та, ни другая форма не восходит к индоевропейскому периоду.

Конъюнктив настоящего времени сильных глаголов основан на старом оптативе тематического презенса: гот. *bairais* «носил бы ты», др.-в.-нем. *beres* и гот. *bairai*, др.-в.-нем. *bere* «носил бы он» в точности соответствуют оптативу скр. *bháreḥ* «ты можешь нести», *bháret* «он может нести» и греч. *phérois*, *phéroí*. Некоторую трудность представляет только форма 1-го лица единственного числа³⁴.

Равным образом повелительное наклонение гот. *bair*, др.-в.-нем. *bir* «неси» в точности соответствует скр. *bhára* «неси», греч. *phére*. Окончание полностью исчезло, и в германском эта форма сводится к одному корню.

Повидимому, именно в сильных глаголах установилось образование инфинитивов из основы настоящего времени, ибо как раз здесь это образование может получить объяснение. Германский инфинитив основан на старом типе абстрактных имен на ***-ono-**, который имеет соответствие в индоиранском; например, сскр. *ádaman* «едение» можно сопоставить гот. *itan* «есть»; сскр. *bháraṇam* «бремя» – гот. *bairan* «носить» и т. п. Эти корневые имена оказались совпадающими с такими формами настоящего времени, как гот. *ita* «я ем», *baira* «я несу» и т. п. Поскольку между указанными именами и этими формами настоящего времени установилось соответствие, а в связи с этим и имена на **-an** стали рассматриваться как инфинитивы сильных глаголов обычного типа, стало возможным образовать и такой инфинитив, как гот. *hafjan* «поднимать» от *hafja* «я поднимаю», и таким же образом для всех глаголов языка. Древневерхненемецкий еще склоняет инфинитив, и мы встречаем там такие формы, как *berannes* (Род. п.), *beranne* (Дат. п.). В готском и северном языках уже нет следов этого склонения.

Претерит сильных глаголов восходит большей частью к старому типу индоевропейского перфекта. Индоевропейский перфект представлял собой атематическую форму со специальными окончаниями и имел в слоге, предшествующем окончанию, в единственном числе **o**, во множественном – **u**; так, скр. *véda* «я знаю», греч. *(w)oída*, но скр. *vidmá* «мы знаем», греч. *(w)ídmen* (с перемещением ударения); этому глаголу,

³⁴ Мейе имеет в виду трудно объяснимые формы готского конъюнктива на **-au** (в произношении, вероятно, **-o** открытое): 1-е л. ед. ч. наст. вр. *nīmau*, прош. вр. *nēmjau*. Ср.: *H. Hirt*, *Urgermanische Grammatik*, т. II, стр. 185. – *Ред.* 1952.

который сохранился в германском со значением перфекта, выражающего полученный результат действия, в готском соответствует wait «я знаю», wītum «мы знаем».

Существовал перфект с удвоением и без него. В индоевропейском и греческом обычны формы с удвоением; следовательно, в санскрите имеем giréca «я оставил», греч. léloipa, тогда как в германском формы без удвоения употребляются во всех глаголах обычного типа с корневым гласным в настоящем времени **e**, как, например, гот. laihw «я дал займы» рядом с leiħwa «я даю займы». В таких случаях перфект характеризуется гласным **a** (и.-е. **o**) в единственном, нулем во множественном числе, в отличие от настоящего, где гласный восходит к старому **e**; так, в готском:

beitan «кусать»:	bait, bitum
bindan «вязать»:	band, bundum
giutan «лить»:	gaut, gutum и т. п.

В корнях, где за корневым гласным следует один согласный, как ***wes-** «оставаться, быть», ***bher-** «нести» и т. п., во множественном числе появляется не нулевая ступень, а ступень **ē**. Так, в готском мы имеем:

wisan «быть»:	was, wesum
giban «давать»:	gaf, gebum
bairan «носить»:	bar, berum и т. п.

Употребление этой долгой ступени гласного в формах претерита не представляется особенностью только германского; аналогичное явление встречается, в частности, в балтийских языках и в латинском. В латинском, например, перфект *sēdī* «я сидел» противопоставляется настоящему *sēdeō* «я сижу».

Та же долгая ступень, герм. **ō**, служит для характеристики претерита в целом, в единственном и множественном числе, там, где в настоящем времени имеется германский гласный **a**; так, в готском:

faran «везти (повозку)»:	for, forum.

Наряду с типом без удвоения германский сохранил следы перфекта с удвоением в тех случаях, когда настоящее время имеет гласный, не допускающий возможности характеризовать перфект при помощи чередования гласного, или когда вокализм не укладывается в обычный тип чередований.

Если в настоящем времени гласный **a** стоит перед сонантом с последующим согласным, как в гот. haitan «называться», stautan «толкать», haldan «держать», fāhan (из **fanhan*) «брат», ступень **ō**, встречающаяся только в открытом слоге, не может быть использована; тогда претерит с удвоением является правилом: гот. haihain, haihaitum –

staistaut, staistautum – haihald, haihaldum – faifāh, faifāhum. При тех же условиях латинский имеет тип *momordī* «я укусил» рядом с *mordeō* «я кусаю». Так же обстоит дело в ирландском. Претерит с удвоением употребляется также, когда в настоящем времени имеется долгий гласный: так, гот. *slepan* «спать», претерит *saizlep* «я заснул», *flokan* «жаловаться» – *faiflok*, и с чередованием гласного: гот. *letan* «оставлять», претерит *lailot*, *saian* «сеять» (корень **sē-*, ср. лат. *sē-uī* «я посеял»), *saio*.

Претерит с удвоением, восходящий к индоевропейскому типу и, повидимому, занимавший заметное место в общегерманском языке, вполне ясно сохранился только в готском. Он был неудобен тем, что плохо укладывался в общую систему германских сильных глаголов, где корневой слог всегда несет на себе начальное ударение и потому выступает на первый план. Между тем в этих претеритах корневой слог в виде исключения оказался не под ударением. Нортум-брийская группа древнеанглийского языка, которая еще четко сохраняет претерит с удвоением, ясно показывает это неудобство: готскому *haihait* в ней соответствует *heht*, готскому *lailot* – *leort* (с диссимиляцией *l* в *r*); готскому *lailaik* «я скакал» – *leolc* и т. д. Корневой элемент становился здесь неузнаваемым. Под влиянием начального ударения в сочетании с тенденцией к диссимиляции эти формы с удвоением заменились в северном и в большинстве западных языков формами с особым вокализмом, но с начальным ударением на корневом слоге, как во всех других формах сильного глагола. Так, мы имеем:

	Др.-исл.	Др.-англ.	Др.-в.-нем.	
инфинитив	<i>heita</i>	<i>hātan</i>	<i>heizan</i>	«называться»
претерит	<i>hēt</i>	<i>hēt</i>	<i>hiaz</i>	
инфинитив	<i>halda</i>	<i>healdan</i>	<i>haltan</i>	«держать»
претерит	<i>helt</i>	<i>heald</i>	<i>hialt</i>	
инфинитив	<i>(h)laupa</i>	<i>hlēapan</i>	<i>loufan</i>	«бежать»
претерит	<i>(h)liōp</i>	<i>hlēop</i>	<i>liof</i>	
инфинитив	<i>lāta</i>	<i>lāetan</i>	<i>lāzan</i>	«оставлять»
претерит	<i>lēt</i>	<i>lēt</i>	<i>liaz</i>	

Таким образом, претериты с удвоением были сведены к общему типу претеритов сильных глаголов. Общее единство вида этих форм, которое не осуществилось в общегерманском, было достигнуто в дальнейшем ходе развития каждого из языков.

Флексия перфекта имела в индоевропейском специальные формы. Во множественном числе, повидимому, в германском были обобщены

старые вторичные окончания претерита. В 3-м л. мн. ч. гот. *witun* «они знают», *nemun* «они взяли» герм. **-un** восходит к ***-nt**; ср. авест. **-aŋ** вторичного атематического типа. Гласный **-u-** этих форм распространился на другие лица множественного числа, откуда гот. *witum* «мы знаем», *nemum* «мы взяли», *wituþ* «вы знаете», *nemuþ* «вы взяли». Древневерхненемецкий имеет также *nāmun*, *nāmut*, *nāmum*, а древнеисландский *nōtum*, *nōtoð*, *nōto*. Так, взамен типа, в котором окончания присоединялись непосредственно к корню, возник тип, в котором с германской точки зрения между корнем и окончаниями **-m**, **-ð**, **-n** имеется гласный **-u-**. Образец настоящего времени, где перед окончанием был гласный, в типе гот. *bairam*, *bairiþ*, *bairand* сыграл существенную роль в этом нововведении.

В единственном числе дело обстояло иначе. Окончание перфекта было ***-a**: скр. *véda*, греч. (w)oída «я знаю», а 3-го лица **-e**: скр. *véda*, греч. (w)oíde «он знает»; сходным образом в древнеириландском мы имеем: *sechan* «я спел» из **kekana* и *sechain* «он спел» из **kekane*. В германском, где конечные гласные ***-a** и ***-e** отпали еще до появления самых ранних текстов, мы имеем поэтому повсюду в 1-м и 3-м л. только формы без окончаний: гот. *wait* «я знаю, он знает», др.-исл. *veit*, др.-англ. *wāt*, др.-в.-нем. *weiz*. Это чрезвычайно важно с двух точек зрения. Вместе с повелительным наклонением – это первый случай, когда германские формы сводятся к одному корню без всякого видимого окончания.

Кроме того, это также первый случай, когда две разные личные формы смешались и уже не могут различаться сами по себе; другие подобные случаи в разное время имели место в германских диалектах, но это – единственный общий для всей группы в целом. Двусмысленность таких форм, как гот. *nam* «я взял» и «он взял», является фактом чрезвычайно знаменательным.

Остается рассмотреть 2-е лицо единственного числа. Окончание действительного залога индоевропейского перфекта начиналось с зубного; оно образуется в санскрите как **-tha**, в греческом – как **-tha**. Готский и скандинавский языки сохранили его в форме **-t**. Герм. **-t** нормально представляет индоевропейское ***-th-** после согласного в таких случаях, как готское *gaft* «ты дал», *tauht* «ты тянул», *wast* «ты был»; восстановление **-t-** произошло в таком случае, как *waist*: «ты знаешь», где фонетически должно было быть **waiss*; распространение по аналогии с предшествующими случаями представляют такие формы, как *namt* «ты взял» и *bart* «ты нес». В древнеисландском равным образом мы имеем *veist* «ты знаешь» (которое постепенно вытесняется *veizt*, *veiz*).

Как видно из явлений аналогии, вызванных этой формой 2-го лица, она представляла известную трудность, поскольку окончание начиналось с согласного. Западногерманский устранил эту трудность, используя для этого 2-го лица совсем другую форму, которая не принадлежала к системе перфекта. Возьмем, например, глагол др.-англ. *tēon*, др.-сакс. *tiohan*, др.-в.-нем. *ziohan* «тянуть», который имеет в 3-м лице единственного числа претерита др.-англ. *tēah*, др.-сакс. *tōh*, др.-в.-нем. *zōh*, а в 3-м лице множественного – др.-англ. *tugon*, др.-сакс. *tugun*, др.-в.-нем. *zugun*. 2-е лицо единственного числа этого глагола будет др.-англ. *tuge*, др.-сакс. *tugi*, др.-в.-нем. *zugī*. Это не форма перфекта; перед нами остаток тематического аориста типа греческого гомеровского *lípon* «я оставил» рядом с *leírō* «я оставляю», *leípon* «я оставлял». Этот аорист характеризовался нулевой ступенью корневого гласного и ударением на тематическом гласном *e/o* (ср. греч. причастие настоящего времени *leípon* «оставляющий» с причастием аориста *lirón*). Следовательно, такую форму, как др.-в.-нем. *liwi* «ты дал в долг» рядом с *leh* «я, он дал в долг», следует сопоставить с греческим гомеровским *lípes* (где ударение перемещено).

Сохранение форм аориста в одном из германских диалектов показывает, что общегерманский язык еще имел аорист. По своей форме общегерманский был более архаичен, чем это можно заключить на основании даже самых древних памятников на германских языках, и устранение архаизмов в значительной мере имело место в процессе истории отдельных языков. В др.-в.-нем. *tōt* «он делает, действует» сохранился еще старый корневой атематический презенс, более архаичный, чем такое настоящее время, как лат. *dat*.

Однако и в западногерманском одна группа глаголов сохранила окончания перфекта с его германской формой *-t*. Это перфекты, не получившие значения претерита, которые, сохранив древнее значение индоевропейского перфекта, обозначают достигнутый результат действия: ср. др.-в.-нем. *weist* «ты знаешь» рядом с гот. *waist*, точно так же *darft* «ты нуждаешься», *gi-tarst* «ты смеешь», *maht* «ты можешь». Действительно, форма претерита не могла встречаться в группе, которую неточно называют претерито-презентной и которая состоит главным образом из старых перфектов в значении настоящего времени или из форм, ассимилировавшихся с перфектами.

Поскольку тематический аорист сохранился вплоть до общегерманского, атематические аористы также могли сохраниться. Спряжение множественного числа гот. *bitum*, *bituþ*, *bitun* может быть точно

так же связано с атематическим ведийским аористом *bhét* «он рассек» (причастие *bhidán*), как и со старым перфектом без удвоения. А смешение атематических аористов и перфектов во множественном числе объяснило бы значение претерита, который, как правило, получил перфект в германских языках. Однако в этом вопросе ничего нельзя утверждать с уверенностью.

Конъюнктив германского претерита восходит к типу оптатива перфекта без удвоения или атематического аориста. Эти две формы никак не различаются. Оптатив всех индоевропейских основ атематического типа характеризовался в единственном числе суффиксом **-yē-*, в множественном **-ī-*; этот суффикс присоединялся к основе с нулевой ступенью гласного перед окончанием; в германском было обобщено *-ī-*, и мы имеем, например, в гот. 2-е л. ед. ч. *bundeis*, 3-е л. ед. ч. *bundi*, др.-в.-нем. 2-е л. ед. ч. *buntīs*, 3-е л. ед. ч. *bunti*, точно так же во множественном числе 1-е л. гот. *bundeima*, др.-в.-нем. *buntīm*. Суффикс *-ī-* атематического типа сохранился также в общегерманском в атематическом настоящем; в древневерхненемецком глагол «быть» еще имеет в конъюнктиве 2-е л. ед. ч. *sīs*, 3-е л. ед. ч. *sī*, 1-е л. мн. ч. *sīm* (*sīn*) и т. д.; ср. лат. *sīs*, *sīt*, *sīmus* и т. д.

Другой глагол сохранил в настоящем времени этот тип конъюнктива (старый оптатив), но по причине особого значения этого глагола оптатив служит здесь индикативом; наряду с лат. *uelīs* «захотел бы ты», *uelit* «захотел бы он», *uelīmus* «захотели бы мы» мы имеем гот. *wileis*, *wili*, *wileima*, др.-в.-нем. *wili* (2-е и 3-е л. ед. ч.; мн. ч. имеет в западногерманском другую форму) с первоначальным значением «ты хотел бы, он хотел бы, мы хотели бы». Следовательно, противопоставление конъюнктива настоящего времени типа гот. *bindai* и конъюнктива претерита типа гот. *bundi* – явление вторичное, установившееся в процессе развития германского; ощущение этого противопоставления было настолько сильным, что конъюнктив глагола «быть» в готском стал *sijais*, *sijai*, *sijaima* и т. д. В претерито-презентных глаголах, которые, как гот. *wait* «я знаю», сохранили систему окончаний перфекта в значении настоящего времени, сохранился конъюнктив на *-ī-*: гот. *witeis*, *witi*, *witeima* и т. д.; ср. скр. тип *vidyāt* «он может знать», *vidyūḥ* «они могут знать».

Непереходное или страдательное причастие прошедшего времени сильных глаголов образуется с помощью индоевропейского суффикса *-no-*; германским суффиксом является **-ana-*, восходящий к индоевропейскому **-ono-*. Рядом с настоящим временем обычного типа, с индоевропейским

корневым гласным **е**, гласный причастия прошедшего времени имеет нулевую ступень; так, рядом с гот. *bindan* «вязать», др.-исл. *binda*, др.-англ. *bindan*, др.-в.-нем. *bintan* мы имеем гот. *bundans*, др.-сакс. *gi-bundan*, др.-в.-нем. *gi-buntan* и др.-исл. *bundenn*, др.-англ. *bunden*. Славянский язык имеет **-енъ**: ст.-слав. **несенъ** «несенный»; готский сохраняет следы индоевропейского ***-eno-** в прилагательном *fulgins* «скрытый» рядом с инфинитивом *filhan* «прятать».

Долгая ступень корневого гласного во множественном числе индикатива и в претерите конъюнктива, как, например, гот. *nam* «он взял», *bar* «он нес», мн. ч. *nemun*, *berun*, конъюнктив *nemi*, *beri*, происходит от основ аориста или презенса атематического типа; в причастии прошедшего времени строго проводится нулевой гласный; так, гот. *numans*, *baurans*, др.-в.-нем. *ginoman*, *giboran*, др.-англ. *numen*, *boren*, др.-исл. *numenn*, *borenn*.

Претерито-презентные глаголы, которые представляют собой особый случай, имеют индоевропейский суффикс ***-to-**; так, рядом с гот. *man* «я думаю», *munim* «мы думаем» имеем *munds* «(по)думанный», которое в точности соответствует скр. *matáḥ*, лат. *-mentus*. В большинстве случаев эти причастия были выделены из системы глагола и рассматривались как прилагательные; так, наряду с гот. *skal* «я должен», *skulum* «мы должны» – гот. *skulds* «должный, виновный».

Претерито-презентные глаголы, хотя и сохранили систему окончаний перфекта, получили причастие настоящего времени; например, в готском мы имеем *witands* «знающий», др.-в.-нем. *wizzanti*. Это объясняется тем, что старое причастие перфекта либо исчезло, либо выпало из системы глагола; правда, готский сохранил причастие, соответствующее греч. *(w)eid(w)ós* «знающий», но употребляет его как существительное *weitwops* «свидетель». Впрочем, распространение причастий настоящего времени в претерито-презентных глаголах облегчалось тем обстоятельством, что некоторые из этих форм представляют старый презенс или контаминированы со старым презенсом. Так, гот. *aiḥ* «я обладаю» – это старый презенс, ср. скр. *ṛṣe* «я имею власть»; а готского *aiḥ* представляет не **o** перфекта, но начальное **a-**, предпосланное **-i**, как это часто бывает в древних индоевропейских языках, и это **a** сохраняется далее и во множественном числе: гот. *aigun*, др.-исл. *eigo*, др.-англ. *āgon*, др.-в.-нем. *eigun*; может быть, именно потому, что здесь представлен старый презенс, причастие прошедшего времени (ставшее прилагательным) получает суффикс **-n-**, др.-исл. *eigenn*, др.-англ. *āgen*, др.-сакс. *ēgan*, др.-в.-нем.

eigen «собственный». Итак, готское причастие настоящего времени *aigands* «обладающий» является вполне закономерным.

Мы видим, что настоящее время, претерит и причастие прошедшего, составляющие в совокупности сильный глагол, принадлежат к трем типам, восходящим к индоевропейскому периоду. Но эти три формы были приведены в соответствие друг другу, и на одной из трех по мере необходимости строятся другие. Так, есть претериты, образованные вторичным образом от настоящего времени. Например, настоящее время гот. *wīpan* представляет старый презенс **wepwō*; от этого настоящего были образованы претерит *wapn* и причастие прошедшего *wipnans*. Поэтому тщетны были бы попытки объяснять непосредственно каждую форму данного сильного глагола; многие встречающиеся формы объясняются системой. Эта система, архаичная по общему виду, в большей своей части состоит из вновь созданных форм. Частные расхождения, наблюдаемые между диалектами во 2-м лице претерита и в ряде случаев в настоящем времени, показывают, что если система в целом уже существовала в общегерманском, то частности определились только после дифференциации диалектов.

Система сильного глагола так прочно сложилась, была такой равномерной, ясной и так соответствовала общему строю языка, что она удержалась во всех германских языках. Даже современный английский сохранил сильные глаголы с чередованием гласных. Несомненно, что эта группа обогащалась новыми формами только в виде исключения; так, например, немецкий заимствовал латинское *scrībere* и сделал из него сильный глагол, др.-в.-нем. *skrīban*. Несомненно, глаголы, составляющие группу сильных глаголов, имеют тенденцию постепенно выходить из употребления. Но такой язык, как, например, немецкий, имеет еще очень большое число сильных глаголов с очень сложным чередованием гласных и даже согласных, как, например, в *ziehen*, *zog*; *sieden*, *sott*; *leiden*, *litt* и т. п.

В. Слабые глаголы

Все глагольные образования, известные под названием слабых форм, обнаруживают общие черты; настоящее время имеет суффикс, претерит и причастие прошедшего образуются одинаковым способом и характеризуются суффиксами с зубным.

В отличие от всех сильных глаголов, кроме претерито-презентных, слабые глаголы характеризуются в причастии прошедшего времени суффиксом, восходящим к индоевропейскому **-to-*, представленному в

типах лат. *monitus*, *amātus*, *finītus* и т. п. Этот суффикс имеет форму ***-pa-**, которая во всех слабых глаголах между двумя гласными перешла в ***-da-**. Ср. в готском *nasips* «спасенный», ж. р. *nasida*, *salbops* «(на)мазанный», ж. р. *salboda*, *habaiψs* «имеющийся», ж. р. *habaida*. Точно так же древнеисландский имеет, например, *safnaðr* «собранный», *førðr* (из **fōriðar*) «ведомый» и т. п. Древнеанглийский имеет *nered* «спасенный», *dēmed* «осужденный» и т. п. Древневерхненемецкий имеет *gi-nerit*: «спасенный», *gisalbōt* «мазанный», *gi-habēt* «имевшийся» и т. п.

Старое глухое произношение **-pa-** сохранилось только в нескольких отдельных глаголах, образующих две группы. Прежде всего имеются глаголы с настоящим временем на ***-ye-**, где суффикс причастия прошедшего следует непосредственно за согласным и где **-pa-** перешло в **-ta-**: гот. *waurkjan* «действовать», прич. *waurhts*, также др.-исл. *ortr*, др.-англ. *ge-worht*, др.-в.-нем. *gi-worht*; гот. *bugjan* «покупать», прич. *bauhts*, др.-англ. *ge-boht*; гот. *þugkjan* «казаться», прич. *-þūhts*, др.-исл. *þōtr*, др.-англ. *ge-ðūht*, др.-в.-нем. *gi-dūht*. С другой стороны, имеются претерито-презентные глаголы; при тех же условиях, после согласного, глухой в них сохраняется; так, от гот. *þarf* «он нуждается» – *þaurfts* «необходимый» (употребляемое как прилагательное), от *mag* «я могу» – *mahts* и т. п. Рядом с *wait* «я знаю» индоевропейское **wit-to* «известный», засвидетельствованное, например, в греч. *-wistos*, представлено как гот. – *wiss*, др.-исл. *viss*, др.-англ. *-wiss*, др.-в.-нем. *-wiss* «известный», ставшее простым прилагательным. Даже форма **-pa-** сохранилась рядом с *kann* «я знаю» в гот. *kunψs* (ж. р. *kunþa*), др.-англ. *kuð*, др.-в.-нем. *kund* без всяких видимых причин этой единственной аномалии.

Поскольку индоевропейские глагольные основы были полностью независимы друг от друга, производный глагол всегда содержал только одну основу, которая была основой презенса. Следовательно, основы претерита производных глаголов, ставших германскими слабыми глаголами, имеют вторичное происхождение, как и образования того же рода, которые мы встречаем в других языках. Происхождение формы претерита германских слабых глаголов в точности не известно: это не индоевропейская форма, и поэтому сравнение с другими языками ничего не объясняет, за исключением того, что это – новое образование, относящееся к более позднему времени, чем индоевропейская эпоха; к моменту появления первых германских памятников образование этой формы уже полностью завершилось, так что и сравнение между собой германских языков также ничего не дает. С той же трудностью мы сталкиваемся в отношении латинского перфекта типа *amāuī*, *monuī*, о

происхождении которого можно строить только недостоверные и мало убедительные гипотезы.

Образование претерита слабых глаголов всегда параллельно образованию причастия прошедшего времени. Таким образом, мы имеем:

ПРИЧАСТИЕ ПРОШЕДШЕГО ВРЕМЕНИ (им. п. ед. ч. м. р.)		ПРЕТЕРИТ (1-е л. ед. ч. индик.)
Германский тип на -ō- :		
гот.	salboþs (ж. р. salboda) «(по)мазанный»	salboda
др.-в.-нем.	gi-salbōt	salbōta
др.-исл.	kallaðr «позванный»	kallaða
Германский тип на -i- :		
гот.	nasīþs (ж. р. nasida) «спасенный»	nasida
др.-в.-нем.	gi-nerit	nerita
др.-исл.	talðr «сказанный»	talða

Если причастие имеет форму с глухим согласным **-þ-** или **-t-**, претерит точно так же имеет **-þ-** или **-t-**; например, наряду с kunþs «известный» готский имеет kunþa «я знал» и наряду с waurhts «совершенный» – waurhta «я совершил». Претерито-презентные глаголы, которые не могли иметь претерита, восходящего к перфекту, поскольку старый перфект дал форму со значением настоящего времени, получили также свой претерит; например, рядом с гот. wait «я знаю» существует претерит wissa «я знал», параллельный старому причастию -wiss «известный».

Поздний характер образования слабого претерита отражается, между прочим, на несоответствии окончаний в различных германских языках:

Гот.	Др.-в.-нем.	Др.-исл.
salboda	salbōta	kallaða
salbodes	salbōtōs	kallaðir
salboda	salbōta	kallaði
salbodedum	salbōtum	kallaðom
salbodeduþ	salbōtut	kallaðot
salbodedun	salbōtun	kallaðo

Готские формы salbodedum и т.д. показательны для происхождения претерита слабых глаголов. Как в лат. amābam «я любил» предполагают

своего рода инфинитив *amā-* и вспомогательный глагол со значением «я был», примерно «я был занят любовью», так в типе гот. *salbo-dedum* предполагают вспомогательный глагол, а именно: формы индоевропейского корня **dhē-*, герм. **dē-*, ибо западногерманский подтверждает существование претерита с удвоением, основа которого **dē-d-*: др.-в.-нем. *tātum* «мы делали», др.-сакс. *dādun*. В таком случае формы единственного числа, например гот. *salboda* и др.-в.-нем. *salbota*, восходили бы к претериту без удвоения и все было бы объяснено. Одно частное обстоятельство в системе гласных подтверждает это объяснение. Мы видели, что окончание 2-го л. ед. ч. в готском имеет *-e-*: *salbodes*, в др.-исл. *kallaðir*, или *-ō-* в части западногерманских языков: др.-в.-нем. *salbōtōs*, др.-сакс. *salbodos* (наряду с *salbodes*); соответственно и корень и.-е. **dhē-*, от которого мы имеем форму на *-ē-*, например повелительное наклонение армянского аориста *di-r* «клади», дает в западногерманском настоящее время на *-ō-*: др.-англ. *dōm*, др.-сакс. *dōm*, др.-в.-нем. (в ранних текстах) *tōm* «я делаю»: совпадение, которое сразу бросается в глаза.

Если эта гипотеза соответствует действительности, необходимо допустить, что слабый претерит, который характеризуется глухим согласным, как гот. *waurhta* «я действовал», *kunþa* «я знал» и т.п., получил этот глухой согласный по аналогии с формой причастия прошедшего времени; по образцу *salbops* (из **salbōðaz*), *salboda* или *munds* «мыслимый», *munda* «я мыслил» естественно было образовать *waurhta* от *waurhts* и *kunþa* от *kunþs* (из **kunþaz*). Это был бы яркий пример того, насколько значительны новшества, характерные для германского.

Разные типы слабых глаголов различаются между собой формой настоящего времени и предшествующим согласному элементу, с которого начинаются показатели причастия прошедшего и претерита. Существует четыре типа, роль которых неодинаково значительна.

Наиболее важный из них – тип на **-jan*, имеющий различное происхождение. Здесь мы встречаем главным образом глаголы, производные от имен, как гот. *arbaidjan* «работать» от *arbaiþs* «работа», *daufjan* «убивать» от *daufþs* «смерть» и т. п., рядом с понудительными глаголами (каузативами), как, например, гот. *satjan* «усаживать» в отличие от *sitan* «сидеть», *dragkjan* «поить» в отличие от *drigkan* «пить» и т. п. Индоевропейские каузативы имели в корне гласный *o* (в германском *a*), ударение падало на суффикс. Противопоставление гласного понудительного глагола гласному основному, которому он противостоит, является такой важной характерной чертой образования каузативов, что в отношении глаголов, имеющих в настоящем времени гласный *a*, как,

например, гот. *farjan* «ехать (в повозке)», для характеристики каузативов стали применять ступень *ō*: ср, гот. *forjan* «возить (в повозке)». Вокализм здесь древний: санскрит, например, имеет *pārāyati* «он проводит» с *ā*; но германский сохранил его только в тех понудительных глаголах, которые противопоставлены настоящему времени с германским корневым гласным **а**.

Оба образования, отыменное и каузативное, – древнего происхождения: отыменный готский глагол *namjan* «называть» (др.-исл. *nefna*, др.-в.-нем. *nemnen*) от *namo* «имя» (род. п. ед. ч. *namins*, им. п. мн. ч. *namna*) образован, как греч. *onomainō* (старое * *onomanyō*) от *ónoma* «имя»; готский понудительный глагол *-wardjan* (в *fra-wardjan* «погубить») рядом с *wairpan* (*fra-wairpan* «гибнуть») соответствует скр. *vartáyati* «он вертит» рядом с *vártati* «он вертится», а также ст.-слав. *вратитѣ* «он вертит» (из **wortīti*): готская форма *-wardjan* ясно показывает и корневой гласный и старее место ударения.

Суффикс настоящего времени имеет в германском две формы: *i* краткое или *i* долгое в зависимости от того, предшествует ли ему один только краткий слог или долгий слог (либо два слога); так, мы имеем гот. *lagjan* «класть», 3-е л. ед. ч. *lagjip* (заменившее **lagip*) и др.-в.-нем. *leggan*, 3-е л. ед. ч. *legit*, но гот. *sokjan* «искать», 3-е л. ед. ч. *sokeip* и гот. *mikiljan* «прославлять», 3-е л. ед. ч. *mikileip* «он прославляет» (от *mikils* «великий»). Обе формы, на *-ip* и на *-ī*, являются древними и в латинском распределяются приблизительно так же, как в германском; в латинском мы имеем, с одной стороны, *caris* «ты берешь» (1-е л. *carid*), которое в точности соответствует др.-в.-нем. *hevis* (гот. *hafjis* имеет *j* по 1-му л. *hafja*), и, с другой – *sāgīs* «ты следуешь» (1-е л. *sāgid*), которое в точности соответствует гот. *sokeis*, а также *sepelīs* «ты хоронишь».

Единственное расхождение между германским и латинским касается 1-го л. мн. ч., которое в германском имеет тематический гласный: *hafjam*, *sokjam* в готском, тогда как латинский имеет *carimus* и *sāgimus* без тематического гласного; как видно из *сравнения с албанским языком*, германский сохранил более архаичную форму*.

* Як свідчить наведений вище фрагмент тексту перекладу книги А. Мейе «Основные особенности германской группы языков» (М.: Изд-во иностранной литературы, 1952, с 111–112), тут мова йде про зіставлення форми 1-ї особи множини у готській мові з тематичним голосним (пор.: *hafjam*, *sokjam*) і форм без тематичного голочного у латинській мові (пор.: *carimus*, *sāgimus*) без тематичного голосного, зокрема щодо збереження більшої їх архаїчності у германському ареалі. – *Редколегія «Scientific studies – XXI»*.

Наряду с настоящим временем понудительных глаголов в индоевропейском существовала особая форма прилагательных на ***-to-** с корневым гласным каузативов и с **-i-** перед суффиксом. Например, скр. *varitáḥ* рядом с *varáyati* (латинский имеет точно так же *monitus* «предупрежденный» рядом с *monēō* «я предупреждаю», т. е. «я заставляю думать»); гот. *-wardips* соответствует санскритскому *varitáḥ*, а претерит гот. *-wardida* был образован на основе общегерманской формы **wardīdaz* «который был повернут». По этому образцу, очень древнему для понудительных глаголов, был создан весь тип слабых глаголов на **-jan**. Аналогичным образом было получено гот. *daupida* «я убил», *sokida* «я искал» и т. п. Эта система есть следствие преобразований в германском языке.

Кроме уже отмеченных отыменных и каузативных глаголов, глаголы на ***-jan** включают типы презенса, в которых суффикс ***-ye/o-** присоединялся непосредственно к корню, как гот. *huljan* «прятать» (рядом с основным глаголом др.-в.-нем. *helan* «прятать») или *sokjan* «искать» (ср. лат. *sāgiō* «я следую»). Все это слилось в германском в единый тип.

Большинство глаголов на ***-jan** уподобилось типам *lagjan* и *-wardjan*, однако несколько старых основных глаголов сохранили претерит сильного типа; так, наряду с *hafja* «я поднимаю» готский имеет в претерите *hof*, а в причастии *hafans*. С другой стороны, не все глаголы получили **-i-**: рядом с настоящим временем гот. *ṛagkja* «думаю», которое соответствует др.-лат. *tongeō* «думаю», мы имеем в претерите *ṛāhta*, а в причастии *ṛāhts*; рядом с гот. *ṛugkjan* «казаться» мы имеем в претерите *ṛūhta*, а в причастии – *-ṛūhts*. Это форма, образованная, как гот. *ṛāhta* или как *brāhta* (претерит от гот. *briggan* «приносить»).

Тип слабых глаголов на ***-ōn** представляет параллель латинскому типу на **-ā-**, например *amāre* «любить». Он состоит главным образом из глаголов, образованных от имен, как гот. *fiskon*, др.-в.-нем. *fiscōn* «удить рыбу» от гот. *fisks*, др.-в.-нем. *fisc* «рыба». Причастие прошедшего и претерит гот. *fiskops*, *fiskoda* образованы, как *amātus* и *amāuī* в соответствующем латинском типе. Германская система окончаний типа на ***-ōn** в точности параллельна системе окончаний латинского типа на **-āre**; гот. *salbo*, *salbos* и т. д. спрягается так же, как лат. *amō*, *amās* и т. д.

Тип на ***-ēn** менее ясен. Он нередко соответствует типу латинских глаголов на **-ēre**, которые, как *tacēre* «молчать», выражают состояние; действительно, др.-в.-нем. *dagēn* в точности соответствует латинскому

tacēre. Но этот тип на **-ē-** выступает отчетливо почти исключительно в древневерхненемецком, где мы имеем окончания: dagēm, dagēs, dagēt и т.д. и dagēta в претерите. За исключением 1-го л. ед. ч. немецкая система окончаний в точности соответствует латинскому типу tacēre; например, др.-в.-нем. dagēs является точным соответствием латинского tacēs. Во всех остальных германских языках этот тип включает много неясностей. Так, рядом с др.-в.-нем. habēm «я имею», глаголом состояния, выражающим состояние лица, которое «держит взятое», и образованным от того же корня, что и гот. hafjan, др.-исл. hefja, др.-в.-нем. heffan «поднимать» (ср. лат. capīō «я беру»), в готском глагол спрягается haba «я имею», habais, habaiþ, с формами на **-ai-** всюду, где тип на **-jan** имеет формы на **-i-** или **-ī-**; следовательно, гот. habais «ты имеешь», как hafjis «ты берешь» (заменяющее *hafis) или как sokeis «ты ищешь»; инфинитив будет haban, а претерит habaida. В древнесаксонском имеются частично формы с германским суффиксом **-ja-**: инфинитив hebbian, настоящее время hebbia рядом с 2-м л. ед. ч. haþes; так и в древнеанглийском: инфинитив habban «иметь», 1-е л. ед. ч. hæbbe «я имею» рядом с hafas(t) «ты имеешь». В древнеисландском некоторые глаголы также имеют те же различные формы; например, 1-е л. ед. ч. наст. вр. от hafa «иметь» будет hefe «я имею». Следовательно, тип на **-ē-** имеет в германской группе весьма различные формы в зависимости от языка.

Тип на ***-nan**, который указывает на начало действия, также не получил дальнейшего развития в группе германских языков в целом. Он хорошо представлен в готском; так, ga-waknan «проснуться», fullnan «наполниться» (от fulls «полный») и в древнеисландском – vakna «проснуться». В готском спряжение в настоящем времени то же, что и у сильного типа bindan, например ga-wakna, ga-waknis и т. д.; но претерит имеет **-ō-**, как в типе salbon, например ga-waknoda «я проснулся». В древнеисландском все спряжение целиком совпадает с типом на **-ō-**: vakna, vaknar, как kalla «я зову», kallar. В западногерманском от этого типа на **-n-** сохранились лишь незначительные следы.

Итак, категория слабых глаголов в целом, с ее причастием прошедшего времени и претеритом с зубным, сложилась в общегерманском языке. Но отдельные типы еще не определились и создаются окончательно только в процессе развития отдельных языков. Впрочем, разные типы не сохранили отчетливых различий в последующем развитии языков. Характерные особенности каждого типа были затемнены общим изменением неударных гласных. Современные германские языки

просто противопоставляют тип слабых глаголов тому, что сохранилось от сильных.

Г. Личные окончания

В индоевропейском языке система личных окончаний была очень сложной. Общегерманский сохранил эту сложную систему, но в нем уже довольно рано наблюдается тенденция к упрощению.

Двойной ряд окончаний действительного и среднего залога, значительные остатки которого встречаются в готском настоящем времени, в западногерманском и северном упростился благодаря выпадению всего медиального ряда. Исчезает противопоставление презенса и имперфекта при помощи так называемых первичных и вторичных окончаний. Так называемая основа настоящего времени имеет только один тип флексии, который служит для выражения настоящего, а также будущего времени. Разницы между ведийским *bhágāmi*, греч. *phégō* «я несу» и ведийским *bhāram*, греч. гомеровским *phéron* «я носил» уже не существует в германском даже в виде следов.

Претерит сохраняет смесь окончаний индоевропейского перфекта и аориста, как показано было на стр. 244 и сл.

Итак, существует две системы окончаний, одна – настоящего времени, другая – претерита. Но это различие окончаний добавляется к различию основ, само по себе оно не достаточно в отличие от индоевропейского.

К тому же изменение конечных гласных уменьшило значение окончаний, и язык должен был реагировать на это расширением границ окончаний.

С другой стороны, обнаружилась тенденция к широкому смешению личных форм. Так система личных окончаний была поколеблена и стала понемногу исчезать.

Если отвлечься от двойственного числа, сохранившегося только в готском (в 1-м, 2-м, но не в 3-м лице) и руническом северном, то следующие окончания настоящего времени сильного глагола *bindan* «вязать» могут дать достаточное представление о всей системе окончаний настоящего времени:

Гот.	Др.-исл.	Др.-англ.	Др.-сакс.	Др.-в.-нем.
<i>binda</i>	<i>bind</i>	<i>binde</i>	<i>bindu</i>	<i>bintu</i>
<i>bindis</i>	<i>bindr</i>	<i>bindes(t)</i>	<i>bindis</i>	<i>bintis</i>
<i>bindip</i>		<i>bindeð</i>	<i>bindið</i>	<i>bintit</i>

bindam	bindom	bindađ	bindađ	bintamēs
bindip	binded			bintet (bintat)
bindand	binda			bintant

Окончание гот. binda «я вяжу», др.-сакс. bindu и т. д. фонетически представляет индоевропейское **-ō-** типа греч. phérō³⁵.

Окончания **-is** (в западногерманском), ***-iz** (откуда **-r**) в скандинавском языке соответствуют санскритскому типу на **-asi** в bhárasī, и.-е. ***-esi**. Разница между ***-iz** и ***-is** не может быть объяснена, так как мы не знаем принципа распределения **s** и **z** в подобном положении.

Окончание ***-id̥/*-ip** 3-го лица единственного числа соответствует скр. **-ati**, др.-русс. **-еть**, и.-е. ***-eti**; оно сохранилось в готском (где старое **-id̥** фонетически перешло в **-ip**, но иногда сохраняется перед гласным: gibid «он дает ему»), в руническом северном (bariutip «он ломает») и западногерманском. Скандинавский очень рано заменил форму 3-го лица формой второго, откуда bindr «ты вяжешь, он вяжет».

1-е лицо множественного числа типа гот. bindam, др.-исл. bindom соответствует типу без конечного свистящего, с конечным носовым или без такового, как в ионийско-аттическом phéromen; оно не совпадает с скр. **-āmah**, лат. **-imus**. Происхождение др.-в.-нем. формы bintamēs неясно.

2-е лицо множественного числа типа гот. bindip и т.д. соответствует типу скр. bhárattha «вы несете», греч. rhérete, ст.-слав. вѣрете, а 3-е лицо множественного числа типа гот. bindand, др.-исл. binda, др.-в.-нем. bintant – типу скр. bháranti «они несут», греч. дорич. phéronti, лат. ferunt.

Поражающее нас употребление формы 2-го лица единственного числа для 3-го лица в скандинавском, 3-го лица множественного числа для 1-го и 2-го лица в древнеанглийском и древнесаксонском показывает, до какой степени в германском языке проявляется тенденция к смешению личных окончаний; в древнеанглийском и древнесаксонском система флексий в каждом типе имеет только одну форму для всех трех лиц множественного числа. В готском система окончаний медио-пассива, которая еще существует, также дает форму 3-го лица единственного числа вместо 1-го лица bairada «я, он несом» и

³⁵ Див.: Розділ «Наукова антологія» у виданні: «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропологічні парадигми і сучасний світ)» [Вип. 5 (Том 7)]. – Київ – Буча: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015, стор. 344]. – Редколегія «Scientific studies – XXI».

форму 3-го лица множественного для 1-го и 2-го лица *bairanda*, означающую одновременно «мы, вы, они несомы».

Благодаря фонетическим случайностям число таких смешений увеличилось. Так, переход конечного **-m** в **-n** в немецком языке способствовал тому, что *zugum* «мы тянули» превратилось в *zugun* и смешалось с *zugin* «они тянули».

С этого момента появилась необходимость обозначать лицо с помощью личного местоимения. Неударные формы личного местоимения, которые могли прибавляться к глагольным формам и сливались с ними, играли при этом весьма важную роль. Так, в северном *ek* «я», *þu* «ты» могут следовать за глаголом, так что мы имеем, например, др.-исл. *em-k* «я есмь», *es-tu*, *es-t* «ты еси». В древневерхненемецком *bindis* «ты вяжешь» очень рано было заменено *bindis-t(u)*, и закрепились именно эта форма; в древнеанглийском *bindes* также обнаруживает тенденцию быть замененным *bindes-t*, где **-t** представляет **þ**, превратившееся после **-s** в **-t**. Этот процесс весьма далек от типа индоевропейского, где каждая грамматическая форма была достаточна сама по себе.

Глава V ИМЯ

А. Общие замечания

Подобно спряжению глагола, склонение имен обнаруживает тенденцию к упрощению.

Именные формы двойственного числа исчезли. Начиная с самых ранних памятников ни в одном из диалектов не осталось его следов, за исключением личного местоимения.

Индоевропейское имя всегда выступало в какой-нибудь определенной падежной форме. Падежей было восемь: именительный, винительный, звательный, родительный, отложительный, местный, дательный, творительный. Между тем ни один германский язык не различает отложительного, дательного и местного: все три падежа имеют уже одинаковую форму. Творительный падеж также почти полностью утратил особый показатель; то, что обозначалось творительным, имеет тенденцию отражаться общей формой дательного-отложительного-местного; тем не менее западногерманский еще сохраняет в раннем периоде остатки творительного.

Именительный, винительный, родительный, дательный (отложительный-местный) и звательный представляют в общегерманском соответственно различные категории; однако звательный отличается от именительного только в единственном числе и только в некоторой части форм. Именительный и винительный нередко имеют общую форму.

Индоевропейское имя существительное различало три рода, значительно отличающихся друг от друга.

Средний род отличался от мужского только в трех падежах – именительном, винительном и звательном, все же остальные падежные формы были тождественны мужским. Это же положение удержалось в германском языке, где средний род сохранил свою особенность только в этих трех падежах.

Имя существительное женского рода отличалось в индоевропейском от мужского или среднего тем, что относившееся к нему прилагательное получало в женском роде особую основу; так, в греческом мужского или среднего рода было существительное, к которому относилось прилагательное на **-ο-**, как греч. νέος «новый» (ср. р. νέον); женского рода было существительное, к которому относилось прилагательное на **-ᾱ-**, как греч. νέᾱ. Это различие удержалось в германском. Но оно повлияло и на существительное; тогда как индоевропейский мог иметь существительные женского рода на **-ο-**, как греч. νύξ «невестка», германский устранил эту возможность, сделав соответствующие формы женскими: др.-англ. *snuru*, др.-в.-нем. *snur* (и *snura*), др.-исл. *snor* перешли в тип на **-ᾱ-**. С другой стороны, в индоевропейском существовали мужские основы на **-ᾱ-**, как, например, лат. *scrība* «писец»; в германском ничего подобного не встречается. Таким образом, германский различает в существительных основы мужского и среднего рода, например основы на **-a-** (и.-е. ***-o-**), и основы женского рода, например основы на **-ō-** (и.-е. ***-ā-**), и вообще различие между мужским и женским родом чаще всего выражается формой самих существительных. Это новшество хотя и не является специально германским, тем не менее отличает германский язык от индоевропейского типа.

Индоевропейские имена склонялись различным способом в зависимости от того, как оканчивалась основа; основы на ***-e/o-**, так называемые тематические, имели совершенно другое склонение, нежели основы на ***-ā-**; основы, оканчивающиеся на согласный или на сонант, могущий быть гласным или согласным, ***y, w, r, l, m, n**, хотя и содержали много общих черт, обнаруживали также расхождения.

Общегерманский сохраняет основные черты этой системы, хотя и стремится упростить ее посредством перехода согласных основ в гласные, как было указано выше³⁶, или посредством устранения слов этого типа, которые, будучи исключениями, легко выходили из употребления.

Но германский язык обнаруживает при этом одно необычное новшество, не имеющее соответствия ни в одном другом языке. Тогда как повсюду типы основ, оканчивающихся на сонанты, как-то: *r*, *n*, постепенно утрачивали свою значимость, германский широко развил тип на *-n-*. Несомненно, основы на *-n-* были многочисленны в индоевропейском и остатки их сохранились в большом числе в древних языках, таких, как санскрит, греческий, латынь; даже очень изменившиеся языки, как, например, армянский, содержат много основ на *-n-*. Но ни в одном языке тип на *-n-* не стал одним из наиболее продуктивных в процессе образования новых форм. Мы увидим, что нормально германские прилагательные имеют две формы: одну – так называемую сильную, которая подверглась влиянию указательных местоимений, другую – так называемую слабую, которая является формой на *-n-*.

Чрезвычайно большое число существительных мужского, женского и среднего рода получили суффикс **-en-/on-/n-*; так, существительное среднего рода «сердце» предстает перед нами не как основа без суффикса, типа латинского *cor*, *cordis*, но как основа на *-n-*: ср. гот. *hairto*, род. п. *hairtins*. Слово детской речи (мужского рода) *atta* «папа» (ср. греч. *átta*, лат. *atta*) склоняется в готском так: *atta*, род. п. *attins*. Слово женского рода со значением «женщина», и.-е. **g^wenā* (ст.-слав. *жена*), в готском будет *qino*, род. п. *qinons*. Подобного рода примеры можно было бы умножить. Типы на *-n-* мужского, женского и среднего рода представляют в германском нормальное образование; переход к склонению на *-n-* служит средством придать нормальную форму слову, принадлежавшему некогда к аномальному типу, как **g^wenā* «жена», или к изолированному, оканчивающемуся на *-a*, как детское слово **atta*, или к основе на смычный, как **kerd-* «сердце», откуда гот. *hairto*.

³⁶ Див. :Розділ «Наукова антологія» у виданні: «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропологічні парадигми і сучасний світ)» [Вип. 5 (Том 7)]. – Київ – Буча: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015, стор. 360]. – *Редколегія «Scientific studies – XXI»*.

Немецкий язык, сохранивший значительные остатки падежного склонения, удерживает еще и поныне особое, четко выделяющееся склонение существительных на **-n**.

Б. Существительные

Мы видели, что в период между индоевропейским и общегерманским тип склонения существенно изменился; кроме того, сократилось число падежных форм; окончания все более и более изменялись. Но, если отвлечься от этих общих изменений и тенденций к изменению, общегерманский остался верен старым индоевропейским обычаям, а формы, которые мы встречаем в старых германских языках, хотя и имеют новый вид, большей частью являются продолжением индоевропейских форм.

Возьмем, например, склонение индоевропейских основ на ***-e/o-**, которое в индоевропейском включало существительные мужского, женского и среднего рода, но в германском уже не содержит женского рода. В германском это склонение приобрело новый характер: чередование **e/a** как таковое уже не ощущается, гласные **e/a** имеют тенденцию выпадать в некоторых формах, и, наконец, флексии слились с гласным основы в общее окончание, характерное для каждого падежа. Тем не менее почти все они отражают старые индоевропейские формы.

Древними являются все формы единственного числа.

Индоевропейский именительный падеж мужского-женского рода на ***-os** (скр. **-ah**, греч. **-os**, др.-лат. **-os**, лит. **-as**) переходит в ***-az**, которое в древнесеверном руническом представлено как **-ar**. Затем гласный ***-a** выпадает во всех диалектах, а в западногерманском отпадает и конечное ***-z**, так что мы имеем гот. *days* «день», др.-исл. *dagr*, др.-англ. *dæg*, др.-сакс. *dag*, др.-в.-нем. *tag*...

Винительный падеж мужского-женского рода, получивший в санскрите окончание **-am**, в др.-лат. **-om**, в греч. **-on**, в др.-прус. **-an**, имел в индоевропейском ***-an**, откуда общегерманское ***-a**; это **-a** еще встречается в древнесеверном руническом; потом **-a** отпало, и мы находим повсюду только гот., др.-исл., др.-сакс. *dag*, др.-англ. *dæg*, др.-в.-нем. *tag*. Следовательно, формы именительного и винительного падежей слились в западногерманском в результате чисто фонетических изменений³⁷.

³⁷ Див.: Розділ «Наукова антологія» у виданні: «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропологічні парадигми і сучасний світ)» [Вип. 5 (Том 7)]. –

Звательный в индоевропейском имел окончание ***-e**: скр. **-a**, греч. **-e**, лат. **-e**, ст.-слав. **-e**; этот конечный гласный отпадает, и готский получил в звательном **dag**. В северном звательный уже не имеет формы, отличной от именительного, по аналогии с множественным числом и другими типами единственного числа; в западногерманском произошло фонетическое смешение именительного и звательного единственного числа этих основ.

Именительному-винительному падежу среднего рода скр. **-am**, др.-лат. **-om** и греч. **-on**, др.-прус. **-an** в германском соответствует северное руническое **-a**; потом это **-a** отпадает, и наряду с скр. **uugám** «иго», греч. **zdygón**, лат. **iugum** мы имеем гот. **juk**, др.-исл. **ok**, др.-англ. **geos**, др.-в.-нем. **joch**.

Родительный падеж этих основ в готском имеет форму **-is**, в скандинавском **-s**, в западногерманском **-es** и **-as**. Формы родительного падежа основ на **-e/o-** различаются в разных индоевропейских языках: тип лат. **lupī** не имеет ничего общего с типом лит. **vīlko**, ст.-слав. **вѣлка** «волка», а эти последние – с типами скр. **vřkasya**, гомеровского греч. **lúkoio** и т. п. Германские формы восходят к ***-e-so**, ***-o-so**, откуда, с одной стороны, гот. **-is** (**wulfis** «волка»), др.-англ., др.-сакс., др.-в.-нем. **-es** (например, др.-в.-нем. **wolfes**), с другой – древнесеверное руническое **-as** (откуда др.-исл. **-s**), др.-англ. нортумбрийское **-æs**, др.-сакс. **-as**.

Окончание ***-so**, представленное в германском, – старое; в частности, оно встречается в вопросительном местоимении ст.-слав. **че-со** «чего».

Форма так называемого дательного падежа служит в готском, скандинавском и древнеанглийском одновременно дательным, местным, отложительным и творительным. Поэтому нужно определить ее происхождение, которое может быть различным. В древнесаксонском и древневерхненемецком творительный падеж др.-сакс. **dagu**, др.-в.-нем. **tagu** отличается от так называемого дательного др.-сакс. **dage**, др.-в.-нем. **tage**. По форме гот. **daga** может соответствовать и др.-сакс. **dagu** и др.-сакс. **dage**.

Во множественном числе некоторые формы менее ясны, чем в единственном. Во всяком случае, готский винительный падеж множественного числа на **-ans**, **dagans**, в точности представляет индоевропейский тип и соответствует греческому критскому **-ons**,

древнепрусскому **-ans**, которые дают достаточно точное представление об индоевропейском употреблении.

Именительный-винительный падеж множественного числа среднего рода: гот. *waurda*, др.-исл. *börn* «дети» (из **barnu*), др.-англ. *hofu* «дворы», др.-сакс. *graþu* «рвы» – соответствует ведийскому типу на **-ā**, слав. на **-a** и т. д.

Готский дательный падеж множественного числа на **-am**, древнеисландский на **-om**, западногерманский на **-um** представляют гласный **-o-** с последующим окончанием, начинающимся с **-m**; подобно славянскому и балтийскому языкам, германский употребляет в дательном множественного форму, начинающуюся с **-m**, тогда как в индоиранском, итальянском, кельтском и других этот падеж имеет форму с начальным **-bh-**: скр. *-bhyaḥ*, лат. *-bus* и т. п.

В основах на ***-ā-** именительный падеж единственного числа на ***-ā** (ср. скр. **-ā**, греч. **-ā**) и винительный падеж единственного числа на ***-ān** (ср. скр. **-ām**, греч. **-ān**) в готском и немецком слились: им.-вин. п. ед. ч. гот. *giba* «дар», др.-сакс. *geþa*, др.-в.-нем. *geba*. Различие сохранилось в древнеанглийском: им. п. *giefu*, вин. п. *giefe*; разница существовала первоначально и в северном; потом она также стерлась. Во множественном числе именительный и винительный падежи имели в индоевропейском окончание ***-ās** (скр. **-āḥ**); германский целиком смешивает эти два падежа: гот. **-os**, др.-исл. **-ar**, др.-англ. и др.-сакс. **-a**, др.-в.-нем. **-ā**.

Основы на **-i-** сохранили в общегерманском языке особое склонение. Но уже очень рано это склонение меняется. В именительном старое окончание было ***-is** (ср. скр. **-iḥ**, греч. **-is**, лит. **-is**), которое дало герм. ***-iz**; в северном руническом еще засвидетельствовано **-ir**; наряду с ст.-слав. *гость* «гость», лат. *hostis* «чужестранец, враг» мы имеем северное руническое *-gastir*; но **-i-** в именительном и винительном падежах очень рано отпало, так что в готском мы имеем им. п. *gasts* «гость», вин. п. *gast*, в древнесаксонском и древневерхненемецком им.-вин. п. *gast*, в древнеисландском им. п. *gestr*, вин. п. *gest*, т. е. формы, которые в точности совпадают с формами типа гот. *days* «день» и т. п.; вследствие этого в каждом германском языке совершенно независимо друг от друга родительный и дательный падежи единственного числа всех мужских основ на **-i-** перешли в тип германских основ на **-a-**; например: гот. род. п. *gastis*, дат. п. *gasta*, др.-в.-нем. *gastes*, *gaste* и т. д.

Только женские основы сохранили в единственном старый тип на **-i-**: гот. род. п. *anstais*, дат. п. *ansti*, др.-в.-нем. род.-дат. п. *enstai*. Во

множественном числе сохранилось совершенно особое склонение; так, гот. им. п. *gasteis* «гости», вин. п. *gastins*, дат. п. *gastim*.

Тип на **-u-** сохранился более четко, так как гласный **u** обычно был более устойчив, чем **i**. Именительный и винительный падежи, соответствующие скр. *sūnūh* «сын», *sunúm* и лит. *sūnùs*, *sūnų*, в северном руническом имеют форму *sunur*, *sunu*, как и следовало ожидать; готский имеет еще *sunur*, *sunu*; ранний древневерхненемецкий имеет им.-вин. п. *sunu*, так же как древнеанглийский и древнесаксонский. Равным образом в именительном-винительном единственного числа среднего рода, соответственно ведийскому *ráṣu* «стадо», лат. *resu*, мы имеем гот. *faihu*, др.-сакс. *fehū*, др.-в.-нем. *fiu* «стадо, богатство». Склонение в других падежах, параллельное склонению основ на **-i-**, совершенно особое; так, в готском род. п. ед. ч. *sunaus*, дат. п. *sunau*. В именительном падеже множественного числа такая форма, как гот. *sunjus*, отражает в каждом своем элементе и.-е. **sunewes* и соответствует типу скр. *sūnávah* «сыновья», ст.-слав. **сынове**; ср. греч. **-e(w)es** в именительном падеже множественного числа мужского рода основ на **-u-**.

Основы, когда-то оканчивавшиеся смычным, представляли в употреблении некоторые трудности, которые явились причиной отмирания этого типа. Однако некоторые из них сохранили специфические формы; так, соответственно лат. *nox* «ночь», род. п. *noctis*, мы имеем в единственном числе гот. им. п. *nahts*, вин. п. *naht* (старое **nahtu*), род. п. *nahts*, дат. п. *naht*; в древневерхненемецком только одна форма *naht* фонетически соответствует всем этим готским формам, так что *naht* служит здесь общей формой всех падежей единственного числа.

Основы на **-n-** сохранили особый тип флексии, различающийся в зависимости от рода. В мужском и среднем роде еще сохранились любопытные остатки чередования гласных в слове, предшествующем окончанию. Так, в мужском роде мы находим в готском в единственном числе им. п. *hana* «петух», вин. п. *hanan* (из **hananu*), но род. п. *hanins*, дат. п. *hanin*; в др.-в.-нем. им. п. *hano*, вин. п. *hanun*, но род. и дат. п. *hanen*, *hanin*; это старые чередования гласных, с помощью которых отличают винительный падеж от родительного и дательного. В среднем роде точно так же мы имеем в готском им.-вин. п. ед. ч. *hairto* «сердце», род. п. *hairtins*, дат. п. *hairtin* и им.-вин. п. мн. ч. *hairtona*, род. п. *hairtane*; в древневерхненемецком им.-вин. п. *herza*, род.-дат. п. *herzen*, *herzin*.

Имена женского рода, которые вообще являются вторичными по образованию, не знают чередований гласных; так, в единственном числе в готском им. п. *qīno* «жена», вин. п. *qīnon*, род. п. *qīnons*, дат. п. *qīnon*. За исключением именительного падежа единственного числа, который имеет особые формы, носовой *-n-* хорошо сохранился во всем склонении. Однако в дательном падеже множественного числа, где окончание начинается с *-m-*, *n* основы повсюду исчезло перед *m* окончания; так, мы имеем гот. *hanam* «петухам», *hairtam* «сердцам», *qīnom* «женам», и так во всех диалектах.

Таким образом, в общегерманском языке разнообразие индоевропейских типов сохранялось еще почти полностью. Но с периода самых ранних памятников языка стремятся ограничить это разнообразие. Древние тексты обнаруживают еще много следов того разнообразия, которое вскоре исчезло в результате изменения окончаний. Уже со средних веков наблюдается унификация типов флексии там, где она сохранилась, или ее исчезновение.

Из всех падежных показателей единственного числа английский сохранил только *-s* родительного падежа: ср. др.-англ. *dæges*. Но так как в современном английском языке отношения между словами выражаются уже не склонением, а служебными частицами, то *-s* производит впечатление частицы, хотя и менее самостоятельной, чем, например, предлог *of*; поскольку в английском языке все слова единообразны, *-s* служит окончанием для любого слова, независимо от того, принадлежало ли оно к типу древнеанглийского *dæg*. Поскольку пережиток старой падежной флексии сохранился в английском языке, мы видим, что он изменил свой характер. По своей форме *-s*, как показатель принадлежности, в английском языке является остатком *-s* в типе др.-англ. *dæges*; соответственно роли, которую играет этот элемент, распространившийся на всю именную группу в целом, мы имеем здесь новую лингвистическую структуру.

Даже в немецком, где древний характер языка в известной степени сохранился, старые формы часто получают новое значение. Так, индоевропейский имел основы на **-es-*, например в слове, представленном скр. *rājaḥ* «темное пространство», род. п. *rājas-aḥ*, греч. *érebos* «область тьмы», род. п. *erébeos* (из **ērebes-os*); соответствующее ему готское *riqis* «мрак» перешло в тип *juk*, и родительный падеж будет *riqizis*. В древневерхненемецком сохранились подобного рода существительные; но старое **-es-* появляется здесь только во множественном числе в форме *-ir-*, восходящей к **-iz-*; так, мы имеем

kalb «теленки», род. п. ед. ч. kalbes, но во множественном числе kelbir, род. п. kelbiri. В результате **-ir-**, представляющее индоевропейский суффикс ***-es-**, превратилось в показатель множественного числа; современный немецкий язык, противопоставляя kälber «телята» – kalb «теленки», пользуется старым суффиксом **-er** как окончанием множественного числа и употребляет его во многих словах, которые никогда не были в числе основ на ***-es-**.

Таким образом, современные германские языки, и даже те из них, которые наименее склонны к нововведениям, далеко отошли от индоевропейского типа, во многих отношениях еще сохранявшегося в общегерманском.

В. Прилагательные

В индоевропейском языке прилагательное не имело собственного склонения. Единственная его особенность заключалась в том, что в нем было две основы: одна мужского-среднего рода, например ***newo-** «новый» (им. п. ед. ч. скр. *návaḥ*, греч. *néos*, лат. *novus*, ст.-слав. *новъ*), другая женского рода, например ***newā-** «новая» (им. п. ед. ч. скр. *návā*, греч. *néā*, лат. *nova*, ст.-слав. *нова*), причем основа мужского-среднего рода допускала два склонения: одно мужского рода (им. п. ед. ч. скр. *návaḥ*, греч. *néos*, лат. *novus*, ст.-слав. *новъ*), другое среднего рода (им.-вин. п. ед. ч. скр. *návam*, греч. *néon*, лат. *novum*, ст.-слав. *ново*). Каждая из этих основ прилагательного склонялась как существительные того же типа.

Зато указательные, вопросительно-неопределенные местоимения и некоторые прилагательные, в частности те, которые означают «один, весь, тот самый», имели в большинстве падежей особое склонение. В мужском-среднем роде они вообще имели основы на **-e/o-**, в женском – на **-ā-**. Но в значительной части падежей окончания отличны от окончаний существительных и обычных прилагательных. Например, наряду с именительным-винительным среднего рода (типа скр. *návam*, греч. *néon*, лат. *novum*) существовало указательное местоимение скр. *tát* «то», греч. *tó* (старое **tót*), лат. *is-tud*, которое имеет свою особую характеристику.

Германский язык в точности сохранил особенности склонения типа «указательных» и даже частично развил их.

В точности сохранился такой своеобразный архаизм, как употребление в именительном падеже единственного числа

указательного местоимения мужского и женского рода **te/o-*, **tā-*, формы, принадлежащей к другому корню: м. р. гот. *sa*, др.-исл. *sā* (и др.-англ. *sē*) наряду с скр. *sá*, греч. *ho*; ж. р. гот. *so*, др.-исл. *su* (и др.-англ. *sēa*) наряду с скр. *sā*, греч. дорич. *hā*; только немецкая группа заменила ее, и мы находим здесь в мужском роде др.-сакс. *thē*, *thie*, др.-в.-нем. *der*; в женском роде др.-сакс. *thiu*, *thia*, др.-в.-нем. *diu*.

Дательный падеж мужского-среднего рода единственного числа *ṛamma* соответствует типу скр. *tásmai* (дат. п.), *tásmāt* (отлож. п.), *tásmin* (мест. п.), др.-прусс. *stesmu* «тому», *kasmu* «кому»; формы других языков, др.-сакс. *them* и др.-в.-нем. *dem*, с одной стороны, др.-исл. *þeim* и др.-англ. *ðæm* – с другой, подверглись изменениям, но остались в том же типе.

В женском роде мы имеем родительный падеж единственного числа гот. *ṛizos*, др.-сакс. *thera*, др.-в.-нем. *dera* и дательный гот. *ṛizai*, др.-сакс. *theru*, др.-в.-нем. *deru*. Это формы типа, подобного скр. *tásyāḥ*, *tásyai* и дательному древнепрусскому *stessiei*. Формы др.-исл. *þeirrar*, *þeirre* и др.-англ. *ðære* представляют вторичное изменение старую типа.

Винительный падеж единственного числа, для которого указательное местоимение пользовалось тем же окончанием, что и существительное, получил особую форму уже вторичным образом. Особенность указанной формы: др.-исл. *þann*, др.-в.-нем. *den* сравнительно с скр. *tám*, греч. *tón* связана с тем, что в этой односложной форме сохранился конечный носовой, тогда как в многосложных он отпал. Односложность была устранена присоединением частицы в гот. *þan-a*, др.-англ. *ðon-e*, др.-сакс. *then-a*.

Так винительный падеж указательных местоимений принял форму, отличную от существительных.

В именительном падеже множественного числа мужского рода только в германском и индоиранском языках сохранилось индоевропейское состояние: им. п. гот. *ṛai*, др.-англ. *ḡā*, др.-сакс. *thē*, др.-в.-нем. *dē* (и др.-сев. руническое *ṛai-r* с прибавлением **-r** по типу существительного, откуда др.-исл. *þeir*) противостоят форме существительных (гот. **-os** и т. п.), подобно тому, как скр. *té* «те» противостоит санскритской форме на **-āḥ** именительного падежа множественного числа основ на **-ā-**, не принадлежащих к типу указательных местоимений.

В родительном и дательном падежах множественного числа мужской-средний и женский род имеют одну и ту же форму: дательный гот. *ṛaim*, др.-исл. *þeim*, др.-англ. *ðæm*, др.-сакс. *thēm*, др.-в.-нем. *dēm*

(ср. ст.-слав. дат. п. тѣмъ, твор. п. тѣми или с окончаниями на **-bh-** скр. ведийский дат. п. tébhyaḥ, твор. п. tébhiḥ); родительный др.-исл. þeirra, др.-англ. ðāra и с чередованием гот. þize и þizo, др.-сакс. thero, др.-в.-нем. dero (ср. ст.-слав. тѣхъ и скр. téṣām).

Склонение типа «указательных» употреблялось в индоевропейском языке для прилагательных, означавших «один, весь, тот самый, другой», и для некоторых других с аналогичным значением. Это сделало возможным общее влияние склонения типа «указательных». Таким образом, различные формы склонения этого типа распространялись на основы на **-o-** в греческом, латинском, ирландском, славянском, в частности, например, именительный падеж множественного числа ***-oi** типа греч. toí перешел на тип, представленный греч. néoi «новые», lýkoí «волки» и др.

В литовском языке склонение типа «указательных» распространилось на все прилагательные, которые, таким образом, получили склонение, отличное от существительных, после чего указательные местоимения и уподобившиеся им прилагательные уже не оказывали никакого влияния на существительные. Аналогичное явление имело место в германском, где прилагательные также получили склонение типа «указательных» и, следовательно, получили в большинстве случаев формы, отличные от существительных.

Отправной точкой всей этой дифференциации прилагательных и существительных является, несомненно, именительный падеж множественного числа (окончание первоначально было ***-ōs** для мужского рода, ***-ās** для женского); в германском языке, где **ō** и **ā** одинаково превратились в **ō**, эти два окончания слились. Введение окончания ***-ai** указательных местоимений в именительном падеже множественного числа мужского рода прилагательных восстанавливало различие родов, поскольку теперь имелись м. р. гот. blindai «слепые», ж. р. гот. blindos.

Принцип распространения склонения типа «указательных» на все прилагательные датируется общегерманским периодом. Но по крайней мере в некоторых случаях это распространение осуществилось только в процессе развития каждого германского диалекта в отдельности. Так, в дательном падеже единственного числа в мужском-среднем роде распространение имело место во всех диалектах: гот. blindamma «слепому», др.-в.-нем. blintemu, др.-сакс. blindum и др.-исл. spōkom «разумному». Но в дательном падеже единственного числа женского рода готский сохранил форму типа существительных: blindai, тогда как в

др.-в.-нем. мы находим *blinteru* и в др.-сакс. *blinderu*; др.-исл. обычно имеет указательную форму *spakre* «разумной», но древнешведский еще сохраняет зачастую такие формы, как *halve* «половинной», по типу существительных. Следовательно, распространение происходило постепенно, и его продвижение можно частично проследить еще в историческую эпоху.

О позднем характере влияния указательных местоимений ясно свидетельствует то обстоятельство, что в винительном падеже единственного числа мужского рода прилагательных появляется носовой, сохранение которого зависело исключительно от односложного характера таких форм, как др.-в.-нем. *den*; ср. др.-в.-нем. *blinten* и с постпозитивной частицей **-a** гот. *blindana*.

В именительном-винительном падеже единственного числа среднего рода индоевропейские прилагательные, означавшие «один, весь, тот самый», не имели окончания ***-t(-d)** указательных местоимений; в санскрите находим *ékaṃ* «один», *sárvam* «весь» и т. п. Таким образом можно объяснить, что форма существительных типа гот. *juk* «иго» сохранилась в именительном-винительном падеже среднего рода гот. *blind* и точно так же в древневерхненемецком *blint*, древнесаксонском *blind* и т. п. Форма указательных местоимений была введена как вторичная: готский имеет *blindata* наряду с *blind*, древневерхненемецкий *blintaz* наряду с *blint*. Северный имел тенденцию обобщить **-t** указательных местоимений. Но следы таких форм, как *all* «всё», еще многочисленны.

Таким образом, в германском языке прилагательное характеризовалось с помощью склонения типа «указательных». Но это склонение тяжеловесно, и такая группа слов, как, например, гот. *þamma blindamma* «этому слепому», должна была резать слух. Германский нашел выход из этого положения, прибегнув к склонению основ на **-n**, которое он широко развил. В результате прилагательные, как, например, гот. м. р. *blinds*, ср. р. *blind*, ж. р. *blinda*, имеют форму с суффиксом **-n-**, так называемую слабую форму; гот. м. р. *blinda*, ср. р. *blindo* (род. п. ед. ч. м.-ср. р. *blindins*), ж. р. *blindo* (род. п. ед. ч. *blindons*). Это склонение прилагательного соответствует склонению основ существительных на **-n-**. Оно само является признаком определенности, и именно его употребляют всякий раз, когда прилагательное сопровождается указательным местоимением. Оно продолжает индоевропейский тип, представленный во многих других языках, в частности в греческом и латинском; но в этих языках тип на **-n-** дает производные

существительные: так, в греческом *ouranīōn* «житель неба» – производном от *ouránios* «небесный»; такое выражение, как др.-исл. *Naraldr unge*, означает по своей этимологии «Гаральд юноша».

Те прилагательные, которые были старыми основами на **-n-**, разумеется, имеют лишь это так называемое слабое склонение, ибо склонение указательных местоимений могло распространиться только среди прилагательных с основами на **-a-** в мужском-среднем роде, на **-ō-** в женском. Готская сравнительная степень на **-iza** (например, *managiza* «более многочисленный» наряду с *manags* «многочисленный»), соответствующая греческому типу на **-iōn**, род. п. *-ionos* (старое ***-is-ōn**, ***-is-on-os**), не знает, следовательно, форм склонения типа «указательных». Таким образом, довольно большое число прилагательных имеет только основы на **-n-**, как гот. *fruma* «первый», *sama* «тот же самый» и т. п.

Однако большинство прилагательных имеет склонение указательных, одни – потому, что они с давних времен принадлежат к тематическому типу латинского *poios*, другие – потому, что они были приведены к этому типу.

Общегерманский язык унаследовал значительное число основ прилагательных на **-u-**, например гот. *kaurus* «тяжелый», соответствующий скр. *guriŭ* «тяжелый», греч. *barús*. Но мы знаем из греческого, что в некоторых из этих прилагательных наличествовала комбинация суффиксов ***-eu-** и ***-yo-**; например, греческий имеет *polūs* «изобильный» в именительном падеже единственного числа мужского рода, *polú* в именительном-винительном падеже единственного числа среднего рода, чему в германском соответствует гот. *filu* «много», с корневым гласным **e**, который встречается также в др.-ирл. *il* (старое ***relu**); но наряду с этим в греческом имеется родительный падеж *polloŭ*, именительный падеж множественного числа *polloí* и т. п. от основы на ***-yo-**, ***polyo-**. В германском основы прилагательных на **-u-** сохраняют свое **-u-** только в именительном падеже единственного числа; все остальные падежи имеют **-ja-** в мужском-среднем роде, **-jō-** в женском роде; так, в винительном падеже единственного числа мы имеем в готском м. р. *hardjana*, в ж. р. *hardja*, при именительном падеже единственного числа *hardus* «твердый» (мужской и женский род). В других языках **u** именительного падежа уже неразлично, и в западногерманском именительный падеж также перешел в тип на **-ja-**; таким образом, наряду с скр. *tŕşúŭ* «желающий» (буквально «жаждущий», «высохший от желания») и гот. *þaurus* «сухой» мы имеем

др.-англ. þurra, др.-сакс. thurri, др.-в.-нем. durri; древнеисландский имеет þurr без умлаута, но древнешведский представляет þørr с изменением корневого гласного, которое свидетельствует о суффиксе **-ja-**. Поскольку прилагательные на **-u-** имеют почти все формы с суффиксом **-ja-**, слабое склонение обычно строится на этих формах; соответственно гот. hardus «твердый», вин. п. м. р. hardjana мы находим слабую форму им. п. ед. ч. м. р. hardja, вин. п. ед. ч. м. р. hardjan и т. п.

Итак, германское прилагательное характеризуется не только старым признаком наличия трех родов в зависимости от существительного, к которому оно относится, но и новым фактом, поскольку оно обладает, как правило, двумя склонениями: одним – указательным, другим – на **-n-**.

Немецкий язык до сих пор сохранил двойное склонение прилагательных, которое начало складываться в общегерманском. В результате утраты конечного свистящего в именительном падеже единственного числа мужского рода и сохранения старого именного типа в именительном падеже среднего рода образовалась неизменяемая форма предиката, например blind, так что современное немецкое прилагательное имеет два склонения прилагательного-определения, употребляемых в зависимости от обстоятельств³⁸, и, сверх того, несклоняемую форму для предиката. Зато такие языки, как английский, в которых рано отпали окончания, имели тенденцию к образованию прилагательных, не изменяющихся во всех падежах, и к устранению особых характерных признаков, которые общегерманский придал прилагательным. Тем самым понятие грамматического рода, выражение которого было одной из самых оригинальных черт индоевропейского языка, сразу же потеряло свою главную опору: в английском оно исчезло, и единственный след его существования сохранился в третьем лице местоимения, являющегося подлежащим при глаголе.

³⁸ Сильное склонение прилагательных употребляется при существительном без артикля, слабое – при артикле или другом местоименном показателе. Артикль, прилагательное, существительное объединяются в немецком языке в синтаксическую группу с общим падежным окончанием. Поэтому господствует тенденция дифференцированное («сильное») падежное окончание в отличие от недифференцированных («слабых») **-e**, **-en** употреблять лишь при каком-нибудь одном из слов, образующих атрибутивную группу: ср. ein (mein) guter Mann, der (dieser) gute Mann, gutter Mann, guten Mannes, gutem Manne и т. п. . – Ред. 1952.

Глава VI

О СЛУЖЕБНЫХ СЛОВАХ И ПОРЯДКЕ СЛОВ

Постепенная редукция флексии имела в германском те же последствия, что и в других языках. Она привела к использованию порядка слов как средства грамматического выражения и к развитию употребления служебных слов.

В общегерманском языке, где флексия была еще богатой и разнообразной, порядок слов был свободным и не имел грамматического значения. Ни одна грамматическая функция не выражалась местом слова. Переводя Библию, Ульфилас мог почти точно следовать за греческим порядком слов, не имевшим грамматического значения.

Однако довольно рано порядок слов стал обнаруживать тенденцию к постоянству, а став постоянным, он приобрел грамматическое значение. Например, в готском языке вопрос выражается частицами; «хочешь ли ты?» по-готски будет *wileiz-u*, где частица *u*, стоящая после *wileis* (старое *wileiz-* с *-z*, сохранившимся перед гласным), выражает вопрос; в западных языках и в северном вопрос выражается порядком слов: в вопросительных предложениях подлежащее, как правило, стоит после глагола; например, в древневерхненемецком мы имеем: *wil thū?* «хочешь ли ты?»

Порядок слов является определенным даже в немецком, где флексия хотя еще существует, но чрезвычайно сократилась, и где многие формы двусмысленны. В английском языке он представляет собой один из основных способов выражения грамматических категорий, и так же, как, например, во французском языке, в английском предложении только место по отношению к глаголу указывает, является ли данное существительное подлежащим или дополнением. Сложная флексия индоевропейского языка могла исчезнуть без ущерба: она была заменена простым и изящным приемом.

Но одного порядка слов было недостаточно. Существует множество разнообразных отношений, которые выражаются при помощи служебных слов. Предлоги, служащие для этой цели, сгруппировались с существительными и стали выражать то, что в индоевропейском выражали местный, отложительный (начиная уже с общегерманского) и, наконец, даже родительный или дательный падеж. Именно к этой ступени и пришел английский язык, тогда как в немецком имеются еще родительный и дательный падежи, получившие новые характерные

признаки, но по своей роли ничем не отличающиеся от падежных форм существительного в индоевропейском.

Предлоги в индоевропейском были самостоятельными словами, которые в сущности не соединялись ни с существительными, ни с глаголами. В фразе из Гомера *ek d'ágage klisíēs Brisēída* «он вывел из палатки Бризеиду» *ek* «из» не связано ни с глаголом *ágage* «он вывел», ни с *klisíēs* «палатки»; это слово – первоначально самостоятельное, которое указывает отправную точку и относится ко всему предложению. В индоевропейском такие слова называются предлогами-приставками. Со временем эти словечки стали группироваться либо с существительным, так что объединилась группа *ek klisíēs* «из палатки», либо с глаголом, так что объединилось *ekságage* «он вывел из» (с формой **eks** перед гласным). Такое положение достигнуто уже в общегерманском языке: с одной стороны, имеются предлоги с существительными, а с другой – приставки с глаголами.

Развитие предлогов завершилось только в процессе истории каждого германского диалекта в отдельности; некоторые предлоги, как гот., др.-в.-нем., др.-англ. *in*, др.-исл. *í*, ср. греч. *ení*, *en*, лат. *in* «в», являются общегерманскими, но многие другие различаются по диалектам. Германские приставки составляют единое целое с глаголом, к которому они присоединены, и слияние достигло такой степени, что некоторые из них служат только для того, чтобы указывать завершенность действия. Такова нередко роль приставки **ga-** в готском: *fullnan* означает «наполняться» (постепенно); *gafullnan* – «наполниться» (в смысле законченного действия); ср., например, Лука, II, 40: «ребенок рос, преисполняясь мудростью», где готский переводчик пишет *fullnands handugeins*; ср., однако, Лука, I, 41: Елизавета «преисполнилась святого духа» – *gafulnoda ahmins weihis*; здесь приставка **ga-** «с» уже не имеет никакого конкретного значения. Тем не менее в готском следы самостоятельности этой частицы сказываются в том, что между **ga-** и последующим глаголом могут быть вставлены частицы, например вопросительная частица *u*: ср. гот. *ga-u-laubeis?* «ты веришь?»

Употребление приставки **ga-** для обозначения окончания действия в готском языке вообще свободное. В древневерхненемецком эта частица стремится к постоянному соединению с причастием прошедшего времени страдательного залога: *gi-buntan* «связанный» противостоит *bintu* «я связываю», *bant* «я связывал». Свободное употребление **gi-** для обозначения законченного действия сохраняется еще в древневерхненемецком и исчезает только в дальнейшем, тогда

как употребление **gi-**, превратившегося в **ge-**, закрепилось в причастии прошедшего времени. Таким образом, глагольная приставка, которая в индоевропейском и в какой-то мере еще в общегерманском была самостоятельным словом, в немецком языке имеет тенденцию превратиться в добавочный элемент грамматической формы.

Служебные слова слились с основными и стали употребляться либо для более четкого обозначения какой-нибудь формы: в древневерхненемецком *bintis* «ты связываешь» заменяется *bintist(u)* с постпозитивным местоимением, либо для образования новых категорий: возвратное **sik** дает в северном своего рода возвратный и страдательный залог, например др.-исл. *kallask* «зваться, быть называемым» от *kalla* «звать».

Индоевропейский язык, в котором каждое слово было самостоятельным, не имел артикля. Не имел его и общегерманский, и готский еще не имел его в IV в. н. э. Но некоторые указательные местоимения рядом с существительными все более принимали служебное значение; таковы в западногерманском указательные др.-англ. (вин. п.) *ðone*, др.-сакс. (им. п.) *thē*, др.-в.-нем. *der*, а в северном указательное **-enn**, которое ставится после существительного и составляет с ним единое целое. Роль такого служебного слова, как артикль, постепенно возрастала, пока артикль не стал существенным элементом языка.

Аналогичное развитие имело место и в других языках: в греческом с очень древних времен, в романском, кельтском, армянском, тогда как другие индоевропейские языки, в частности славянские, где сохранилось падежное склонение, и сейчас еще не имеют артикля.

Тенденция заменить флексию порядком слов и служебными словами представляет в индоевропейских языках общее явление. Нигде, однако, оно не проявилось так сильно, как в германских языках, хотя общегерманский сохраняет еще архаичный облик. Нигде оно не достигло такого полного завершения, как в английском. Английский язык представляет крайнюю точку этого развития: он дает лингвистический тип, отличный от общеиндоевропейского, и почти ничего не сохранил от индоевропейской морфологии.

Розділ II СЛОВАРЬ

Глава I

СОХРАНИВШИЕСЯ ИНДОЕВРОПЕЙСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Индоевропейский словарь заключал в себе, с одной стороны, обособленные слова, обозначавшие то или иное понятие, например «невестка» (греч. *nyós*, арм. *nu* и т. п.), «овца» (скр. *áviḥ*, лат. *ouis* и т. п.), «печень» (скр. *yákṛt*, греч. *hēpar*, лат. *iesur* и т. п.), с другой стороны, «корни», с которыми были связаны глагольные и именные формы, имевшие один и тот же общий смысл; например, в греческом от индоевропейского корня **dō-*, **dē-* «давать» (греч. *dō-*, *do-*) имеем: *dí-dō-mi* «я даю», *é-dō-ka* «я дал», *é-do-men* «мы дали», *dō-tōr* «даритель», *dó-sis* «давание», *dō-s* «дар», *dō-ron* «дар». Каждое из слов, которые связаны с одним и тем же корнем независимо от остальных, и каждое из тех, которые были только что перечислены, не является производным от другого или подчиненным ему. Но и эти слова могут в свою очередь давать производные; например, от греч. *dō-ron* «дар» образовано *dōrēō* «я дарю» и от *dōrēō* – *dōrēma* «дарение». Семья индоевропейских слов может, таким образом, разрастаться различными способами.

Германский язык сохранил ряд индоевропейских имен. Например, гот. *dauhtar* «дочь» соответствует греч. *thygátēr*, лит. *duktė* (вин. п. *dùkterj*); гот. *daur* «дверь» отражает индоевропейское слово, к которому восходят арм. *durk^c* «дверь», греч. *thyrai*, лат. *forēs* и т. д.; так обстоит дело с некоторым количеством обособленных слов; гот. *þiuda* «народ», др.-исл. *þjóð*, др.-англ. *þēod*, др.-в.-нем. *diota* соответствовало латышскому *tauta*, др.-ирл. *tūath*, оскскому *touto* «народ». Это одно из слов, присущих группе диалектов, простирающейся от итало-кельтского до балтийского и славянского, включая и германский. Эти слова отражают цивилизацию западной и северной Европы. Число обособленных слов подобного рода не очень велико; но они относятся к обиходной речи и занимают важное место в языке. Часто сохранившиеся слова принимают новый вид вследствие присоединения вторичных суффиксов; так, мы видели на стр. 259, как гот. *atta*, *qino*, *hairto* превратились в основы на *-n-*. Под влиянием винительного падежа

на **-u(n)** гот. *fotu*, название «ноги», стало основой на **-u-**: гот. *foyus* (им. п.)³⁹.

Что касается корней, то они перестали свободно давать именные формы наряду с сильными глаголами. Они стали глагольными, тогда как в индоевропейском языке они давали равно имена и глаголы.

Древний суффикс, обозначавший действующее лицо, ***-ter-**, который дал в греческом типы *dótōr* и *dotér* «даритель», в латинском – тип *dator*, в германском уже не представлен.

Суффикс **-tei-**, который при вторичном словообразовании давал абстрактные понятия и в форме **-si-** остался, например, продуктивным в греческом, существует в германском в многочисленных случаях. В общегерманском он имел еще достаточно отчетливый вид, поэтому и связь с глагольными формами продолжала ощущаться; в особенности в готском приставка, указывающая, что глагол выражает законченное действие, часто встречается в образованиях этого типа. Но фонетические условия придали этому суффиксу разный вид; он утратил всякое единство и поэтому перестал в историческую эпоху быть продуктивным. Кроме того, выпадение **-i-** в конечных слогах свело его в именительном и винительном падеже к одному согласному. От индоевропейского корня ***men-** «думать» (представленного гот. *man* «он думает» и т. д.) мы имеем и.-е. ***m̥n̥-tei-** «мысль» (скр. *matíḥ* «мысль», лат. *mens* из ***mentis** и т. д.); ср. гот. *ga-munds* «воспоминание», др.-англ. *ge-mynd*, др.-в.-нем. *gi-munt*. Но после **s, f, x** мы находим **-t-**; так, от гот. *giban* «давать» (*fra-giban* «отдавать») образуется гот. *fra-gifts* «отдача», др.-в.-нем. *gift* «дар»; от гот. *siuks* «больной», др.-в.-нем. *sioh* – др.-в.-нем. *suht* «болезнь»; от гот. *mag* «он может» – *mahts* «мощь»; от гот. *lais* «он знает», *laisjan* «учить» (др.-в.-нем. *lēran*) – *lists* «умение, хитрость» и т. п. Хотя и широко представленное и продуктивное вплоть до общегерманского, древнее образование на ***-tei-** изменило свой характер, и слова этой группы постепенно обособлялись. Например, в современном немецком языке мы более не чувствуем связи между существительным *zucht* и глаголом *ziehen*.

С другой стороны, многие существительные, которые были непосредственно связаны с тем или иным корнем, в германском языке

³⁹ Див.: Розділ «Наукова антологія» у виданні: «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропологічні парадигми і сучасний світ)» [Вип. 5 (Том 7)]. – Київ – Буча: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2015, стор. 359–360]. – *Редколегія «Scientific studies – XXI»*.

предстают как обособленные, так как глагольные формы корня вышли из употребления. Например, существительное среднего рода гот. *liuhar* «свет», др.-англ. *lēoht*, др.-в.-нем. *lioh* – это старое **leukoto-* от корня **leuk-*, представленного лат. *lūseō* «я сверкаю» и скр. *rócate* «он сверкает»; но германский, как, впрочем, большинство индоевропейских языков, не сохранил глагольных форм этого корня.

Слова первоначально одного корня могли разойтись, так как разошлись значения; в настоящее время не ясно, каким образом гот. *liufs* «дорогой», др.-исл. *liufr*, др.-в.-нем. *liob* (ср. ст.-слав. *любъ* «дорогой») находится в родстве с др.-исл. *lof* «похвала», др.-в.-нем. *lob* (откуда др.-исл. *lofa* «хвалить», др.-в.-нем. *lobōn*), или с гот. *ga-laubjan* «верить», др.-в.-нем. *gi-louben*, или с гот. *lubains* «надежда»; это все слова, представляющие индоевропейский корень **leubh-* «любить», но образующие в германском отдельные группы.

В целом германские слова предстают уже обособленными, а не группируются вокруг корней. Есть слова, образованные от других слов, как, например, др.-в.-нем. *lobōn* «хвалить» от *lob* «похвала»; но уже нет больших семей слов, включающих одновременно существительные и глаголы, свободно группирующиеся вокруг одного и того же корня, что было характерно для индоевропейского типа.

Несмотря на то, что в германском словаре сохранились многочисленные остатки старых индоевропейских образований, германский словарь все же принял облик, отличный от индоевропейского, так как эти типы образований перестали производить новые слова и даже перестали быть понятными.

Глава II

ВИДОИЗМЕНЕННЫЕ ИНДОЕВРОПЕЙСКИЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Слова и типы словообразования, сохранившиеся от индоевропейского, не могли удовлетворить дальнейшему развитию языка. Как мы уже видели, общее видоизменение лингвистического типа, а также фонетические и семантические изменения все более заслоняли индоевропейские способы словообразования, которые в дальнейшем должны были быть заменены новыми.

Суффиксы, форма которых оказалась чрезмерно редуцированной, были заменены другими – большего объема. Следующий пример дает представление об этом процессе.

В индоевропейском языке имелся суффикс ***-teu-**, служивший для образования существительных, обозначающих действие: от корня ***geus-** «вкусать» мы имеем лат. *gus-tu-s* «вкушение»; соответствующее готское слово – *kustus* «опыт, испытание» (рядом с глаголами *-kisan* «испытывать», *kausjan* «вкусать, испытывать»). В германском нет недостатка в представителях суффикса ***-teu-**, подобных этому. Но в своей простой форме этот суффикс перестал давать новые слова.

С другой стороны, германский развил тип производных глаголов на ***-atjan**, как, например, гот. *lauh-atjan* «сверкать», др.-в.-нем. *lohazzan* и *laugazzan* «пылать», от корня ***leuk-**, который наличествует в гот. *liuhar* «свет» (см. стр. 276). Прибавив суффикс ***-tu-** к ***-at-** этих глаголов, мы получаем ***-assu-**, поскольку **-t+t-** дает в германском **-ss-**. Итак, если из ***eþnaz** «равный» мы образуем глагол ***eþnatjan** «равнять» (засвидетельствованный в др.-англ. *emnettan*), то отсюда мы получим готское существительное *ibnassus* «равенство», др.-англ. *emness*. Это существительное выступает как абстрактное имя, соответствующее прилагательному ***eþnaz**.

По этому типу из такого глагола, как готское *horinon* «совершить прелюбодеяние», можно образовать абстрактное *horinassus* «прелюбодеяние», и из такого рода слов можно будет извлечь четкий и значительный по объему готский суффикс **-inassus**, который становится продуктивным: из гот. *blotan* «почитать» можно будет получить *blotinassus* «культ»; сходным образом в древнеанглийском из *ehtan* «преследовать» мы получим *ehtness* «преследование», из *gōd* «добрый» – *gōdness* «добродетель» и т. п. Этот суффикс сохранился и по сей день в английском, где мы имеем, например, *goodness*⁴⁰.

Относительно ясные и объемистые суффиксы, созданные германским с помощью приемов, подобных тому, который мы представили только что в общих чертах, не были, однако, единственными. Другой прием дал в ходе истории германских языков еще более четкие суффиксы. От индоевропейского языка германский унаследовал способ объединения двух имен в одно, называемый словосложением. Возьмем, например, такое слово, как готское *hairdus* «вид, способ», др.-исл. *heifr* «достоинство», др.-англ. *hād* и др.-в.-нем. *heit* «положение, ранг» – слово, которое соответствует скр. *ketúh* «знак»; оно может служить вторым членом в западногерманских сложных

⁴⁰ В немецком языке этот суффикс имеет форму **-nis** (др.-в.-нем. **-nissa**, **-nissi** ж. р.; **-nissi**, **-nessi** ср. р.): ср. *Finsternis* ж. р.; *Geheimnis* ср. р. – *Ред.* 1952.

словах, например др.-в.-нем. *magat-heit* «девственность», др.-англ. *māeden-hād* (с тем же значением). Поскольку существовал ряд сложных слов, заключавших в себе этот второй член, и само слово др.-англ. *hād*, др.-в.-нем. *heit* имело абстрактный смысл, это слово утратило собственное значение, и в английском *mai-den-hood* элемент **-hood** выступает как суффикс; соответствующее ему **-heit** сделалось в немецком чрезвычайно продуктивным суффиксом. Этот прием получил в германских языках широкое развитие и дал ряд важных суффиксов, как, например, **-tum** в немецком.

Обновлению подверглись не только способы словообразования. Многие понятия приобрели новые обозначения, причем далеко не всегда можно обнаружить причины этого изменения.

Бывает, например, что названия некоторых частей тела изменяются или заменяются новыми, потому что старое название подлежало какому-либо запрету. Так, вера в «дурной глаз» имела последствием то, что старое название «глаза» во многих индоевропейских языках было заменено другими обозначениями или изменило свою форму. Германское слово гот. *augo*, др.-исл. *auga*, др.-англ. *ēage*, др.-в.-нем. *ouga* напоминает старое название, о котором дают довольно близкое представление формы лит. *akis*, ст.-слав. *око*. Вероятно, здесь имело место искусственное преобразование, которое произошло не без влияния названия «уха», гот. *auso*, др.-исл. *eyra*, др.-англ. *ēare*, др.-в.-нем. *ōra* (с **ō**, представляющим **au** перед **r**; в северном и западногерманском мы имеем **r** как отражение **z** рядом с готским **s**), ср. лит. *ausis*, ст.-слав. *оухѣ*.

Точно так же форма, соответствующая лат. *caput* «голова», сохранилась в др.-исл. *hǫfoḍ*, др.-англ. *hafud*; но название «голова» варьирует в разных индоевропейских языках, и в германском старое слово деформировалось путем контаминации с группой др.-исл. *hūfa*, др.-англ. *hūfe*, др.-в.-нем. *hūba* «чепец», в результате чего мы имеем: гот. *haubīp*, др.-исл. *haufuḍ*, др.-англ. *hēafod*, др.-в.-нем. *haubit*.

Названия «руки» в индоевропейских языках столь же разнообразны; например, скр. *hástaḥ*, греч. *kheír*, лат. *manus*, лит. *rankà*; германский имеет особое слово: гот. *handus*, др.-исл. *hond*, др.-англ. *hond*, др.-в.-нем. *hant*, которое, вероятно, родственно гот. *-hinþan* «овладеть, поймать на охоте», подобно тому как лит. *rankà* родственно *renkù* «я подбираю».

Формы неправильные имеют тенденцию к исчезновению, если только они не употребляются очень часто. Так, глагольные формы

индоевропейского корня ***pō(i)-**, ***pī-** «пить» (которые мы находим в греч. *ῥί-πō* «я пью», лат. *pō-culum* «бокал» и т. п.) были весьма необычного характера, как видно по настоящему времени: ср. скр. *ṛíbatī* «он пьет», др.-ирл. *ibid*, лат. *bibit*. В большинстве языков они исчезли или подверглись нормализации. Германский имеет здесь особый глагол, хотя по типу индоевропейский, но не находящий соответствия ни в одном из языков этой семьи: гот. *drigkan* «пить», др.-исл. *drekka*, др.-англ. *drinkan*, др.-в.-нем. *trinkan*.

Короткие слова удлиняются с помощью вторичных суффиксов. Так, старое название «собаки», четко сохранившееся в скр. *ṣ(u)vā́* (род. п. *ṣúnaḥ*), греч. *kýōn* (род. п. *kynós*), др.-ирл. *cū* (род. п. *con*), лит. *šū* (род. п. *šuñs*), представлено в германском как ***hun-da-**: гот. *hunds*, др.-исл. *hundr*, др.-англ. *hund*, др.-в.-нем. *hunt*.

Некоторые группы слов получили специальное значение и сохраняют лишь небольшую часть своего первоначального смысла. Так, индоевропейский корень ***leik^w-** «оставлять, оставаться», скр. *ṛiṇákti* «он оставляет», лат. *linquit* и греч. *leíró* «я оставляю», лит. *lėkù*, сохранился в гот. *leiḥwan*, др.-исл. *liā*, др.-англ. *-lēon*, др.-в.-нем. *līhan*, которые означают только «давать займы»; корень этот уже в индоевропейском служил для обозначения передачи ценных предметов, и др.-исл. существительное *lān* «дар, дача (займы)» и др.-англ. *lāen*, др.-в.-нем. *lēhan* можно сопоставить с скр. *rékṇaḥ* «наследство»; германский сохранил только это техническое значение. Часть значения ***leik^w**, а именно «оставлять», была выражена с помощью старого корня ***lēd-**, от которого мы имеем: гот. *letan* «оставлять», др.-исл. *lāta*, др.-англ. *lætan*, др.-в.-нем. *lāzan* и гот. *lats* «слабый, вялый», др.-исл. *latr*, др.-англ. *læt*, др.-в.-нем. *laz* (ср. лат. *lassus* и т. п.). Другая часть значения, а именно «оставаться», была выражена корнем ***leip-** «прилипнуть, прилипнуть» (ср. ст.-слав. *лѣпѣти* «быть прилепленным», греч. *lípos* «жир») в гот. *bi-līban* «оставаться», др.-англ. *be-līfa*, др.-в.-нем. *bi-līban* и гот. *af-lifnan*. Глагол того же корня ***leip-**, выражающий состояние, принял специальное значение: гот. *liban* «жить», др.-исл. *lifa*, др.-в.-нем. *lebēn*; он заменил индоевропейский глагол с неправильными формами, представленный скр. *jívatī* «он живет», ст.-слав. *живѣтъ*, лат. *uīuit*, имеющий в разных языках различный вид.

Разнообразными способами, которые невозможно перечислить во всех подробностях, германский язык преобразовал большинство индоевропейских элементов своего словаря. Он изменил их форму и значение и в большинстве случаев превратил их в нечто совершенно

новое. Если бы традиция случайно не сохранила нам никаких фактических данных о германском словаре, нам было бы крайне затруднительно объяснять германские тексты, руководствуясь только этимологическим словарем древних индоевропейских языков.

Каким образом индоевропейский словарь – словарь аристократии... – был приспособлен или заменен в германских языках, явствует из истории слова «жена» («женщина»).

Слово это в индоевропейском имело неправильное склонение. Германский сохранил две его формы, обе нормализованные и дифференцированные по смыслу. От чередующихся форм корня **g^wen-* и **g^won-* (ирл. *ben* и греч. *gynē*) он образовал производные на *-n-*: с одной стороны, гот. *qīno* (откуда *qīnakunds* и *qīneins* «женский»), др.-сакс. *quepa* и т. п., с другой – др.-исл. *kona*, обозначающее «женщину» («лицо женского пола»). От формы с гласным *ē*, которая соответствует вед. *-jāni-*, он образовал основу на *-i-*, гот. *qens*, обозначающее «жену» («замужнюю женщину»)... С другой стороны, для обозначения «лица женского пола» («женщины») германский ввел существительное среднего рода неизвестного происхождения: др.-исл. *vīf*, др.-англ. *wīf*, др.-в.-нем. *wīb*. Английский в свою очередь дифференцировал *wife* «жена» и *woman* (из *wīf-man*) «женщина».

Глава III СТАРЫЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ

За время, прошедшее между отделением германского от прочих индоевропейских языков и письменной фиксацией самых ранних текстов, германский воспринял большое число чужеземных слов.

Некоторые из этих слов встречаются в других индоевропейских языках, однако нельзя сказать, из какого именно языка, бесспорно – не индоевропейского, они были заимствованы.

Например, слово «серебро», в славянском *сѣребро*, в древнеипрусском *siraplis*, *sirablan*, в литовском *sidābras*, в латышском *sudrabs*, имеет в германском следующие формы: гот. *silubr*, др.-исл. *silfr*, др.-англ. *seolfor*, др.-в.-нем. *silbar*. Расхождение между этими словами показывает, что здесь мы наблюдаем заимствования, которые были сделаны независимо друг от друга из какого-то неизвестного языка. Гот. слово *paída*, др.-англ. *rād*, др.-в.-нем. *pfeit*, обозначающее особый вид одежды, можно сопоставить с греч. *baitē*, которое обозначает

пастушескую одежду и является, повидимому, в греческом словом чужеземного происхождения⁴¹.

Название «конопли», др.-исл. *hanpr*, др.-англ. *hæper*, др.-в.-нем. *hanaf*, можно, очевидно, сопоставить с греч. *kánnabis*, обозначающим то же растение; и это слово – не индоевропейское: уже сама его форма свидетельствует, что оно чужеземного происхождения⁴².

Число подобного рода случаев невелико. Другие заимствования из соседних индоевропейских языков сделаны германским в период и при обстоятельствах, которые хотя бы предположительно могут быть установлены.

Между V и III в. до н. э. галлы основали свое столь недолговечное государство и создали блестящую цивилизацию, оказавшую влияние на их соседей. Германские заимствования из галльского восходят, по всей вероятности, именно к этому времени.

Известно, что у галлов была весьма развита обработка железа. Поэтому неудивительно, что германское название «железа» – гот. *eisarn*, др.-исл. *ĭsarn*, др.-англ. *ĭsern*, др.-в.-нем. *ĭsarn* – кельтского происхождения; кельтскую форму дает галльское *isarno-*, сохранившееся в *Isarno-dori* «железные двери», ср. ирл. *iarn*, валлийское *haiarn*.

Индоевропейское слово, означающее «король», сохранилось только в санскритском и итало-кельтском языках: скр. *rāj-*, лат. *rex* (*regis*), др.-ирл. *rī* (род. п. *rīg*); оно имело *ē*, которое в кельтском превратилось в *ī*: галльское *rīg* (ср. *Dumnoīg-* и т. п.). Германский язык заимствовал это слово с кельтским *ī* до передвижения согласных: гот. *reiks* «вождь, могущественный», др.-исл. *rīkr* и производное др.-англ. *gīce*, др.-сакс. *gīki*, др.-в.-нем. *gīhhi* (с тем же значением).

Собственно германские слова, означающие «король», являются вторичными производными образованиями, созданными из германских элементов: гот. *riudans* «король» образовано из *riuda* «народ», как лат. *dominus* «глава дома, господин» от *domus* «дом»; а др.-исл. *konungr* «король», с одной стороны, др.-англ. *cyning*, др.-сакс. *cuning*, др.-в.-нем.

⁴¹ Слово *pfeit* как название одежды сохранилось до сих пор в баварских диалектах, где оно считается готским заимствованием. См.: *Th. Frings, Germania romana*, 1932, стр. 28-29, прим. 4. – *Ред.* 1952.

⁴² В настоящее время высказывается предположение, что оба эти слова являются заимствованиями из скифского (т. е. из индоевропейского языка иранской группы). См.: *Adolf Bach, Geschichte der deutschen Sprache*, стр. 30. – *Ред.* 1952.

kuning – с другой, представляют производные от слова «род» («племя») – гот. *kuni* и т. п.

Галльское слово *ambactos* «слуга» также было заимствовано: др.-англ. *ambeht*, др.-в.-нем. *ambaht*; в древнеисландском имеется только женский род *ambātt* «служанка»; готский придал этому слову германский характер путем народной этимологии, введя в него приставку **and-**, откуда *andbahts*. Это слово в немецком языке получило широкое распространение, поскольку др.-в.-нем. *ambaht* «служба» дало в дальнейшем хорошо известное *amt*.

Установив это, можно уже не сомневаться, что многочисленные термины цивилизации, общие для германского и кельтского языков, являются в германском заимствованиями из кельтского. Так, слово «врач», гот. *lekeis*, др.-англ. *læce*, др.-в.-нем. *lāhhi*, заимствовано из галльского **lēgu-* (где *ē* представляет старый дифтонг); ирландский сохранил *l̥aig* «врач».

Римская империя, простиравшаяся до Рейна и Дуная, соприкасалась на большом протяжении с германскими племенами. В течение всей императорской эпохи римские купцы торговали с германцами, а германцы служили в римских легионах. Влияние римской цивилизации на Германию было чрезвычайно велико. Затем появилось христианство, распространявшееся повсюду с помощью миссионеров, которые пользовались латынью как ученым языком. Таким образом, в германский язык попало много латинских слов.

Германское единство было разрушено в период, когда имели место эти заимствования, но германские языки были еще весьма похожи друг на друга, и слова, переходя из одного диалекта в другой, соответственно приспособлялись, так как говорящие ощущали, какие изменения следует произвести, чтобы приспособить форму к каждому диалекту. Поздний характер этих заимствований сказывается в том, что, в отличие от заимствований из кельтского, они имели место после общегерманского передвижения согласных (и до верхненемецкого передвижения). Но они были полностью германизованы и получили ударение на начальном слоге. Несколько примеров дадут представление о применявшихся приемах.

Лат. *catīnus* «блюдо» имело производное *catillus*; отсюда произошло германское слово, сохранившееся в готском *katile* (род. п. мн. ч.), др.-исл. *ketell*, др.-англ. *cytel*, др.-в.-нем. *kezzil* «котел».

Название «осёл» характерно для средиземноморских стран; древний индоевропейский мир его не знал. Германцы заимствовали его название из лат. *asellus*: гот. *asilus*, др.-англ. *esol*, *eosol*, др.-в.-нем. *esil*.

Лат. слово *arca* «сундук, ларец» дало гот. *arka*, др.-исл. *ork*, др.-англ. *earc*, др.-в.-нем. *archa*.

Самое яркое свидетельство значительности латинского влияния дает нам суффикс, обозначающий имена действующих лиц. Латинский суффикс **-ārius** дал романским языкам суффиксы с таким же значением: в итальянском он отражается как **-ajo**, во французском – в форме **-ier**. В германских языках было достаточно таких латинских слов, как *scolārius* «школяр» рядом с *scola* «школа» (др.-в.-нем. *scuolāri* рядом с *scuola*), чтобы суффикс мог стать продуктивным в этой области значений. Так, по образцу лат. *liber*: *librārius* готский имеет *bokāreis* «писец» от *boka* «буква», *bokos* «книга»; точно так же он имеет *laisāreis* «учитель» от *laisjan* «учить», как др.-в.-нем. имеет *lērāri* от *lēran*. Мало употребительный в готском, этот суффикс, напротив, очень часто употребляется в области западногерманского, непосредственно испытывавшего римское влияние. Заимствование латинского **-ārius** совершилось в относительно позднюю эпоху, когда германский уже не превращал *ā* в *ō* и когда он вновь создал *ā*: соответствие гот. *a* (т.е. здесь *ā*) и др.-в.-нем. *ā* в неударном слоге достаточно ясно указывает на поздний характер заимствования **-ārius**.

Влияние римской церкви сказывается иногда в заимствовании соответствующих выражений: гот. сложное слово *arma-hairts*, др.-в.-нем. *arm-herz* «милосердный» – очевидная калька с латинского сложного слова *miseri-cors* и со своей стороны подтверждает интенсивность римского влияния. Но эта калька показывает также, что были попытки найти германские эквиваленты для христианских терминов. Например, для понятия «поститься» было взято гот. слово *fastan*, др.-исл. *fasta*, др.-англ. *fæstan*, т.е. буквально «твердо держать (соблюдать) предписанное»; это старое языческое слово, которое сохранилось, очевидно, с христианским переосмыслением.

Были также миссионеры восточной церкви, но их влияние на словарь сказывается только в западногерманском, где мы находим несколько христианских слов, пришедших из греческого: др.-англ. *cirice*, др.-сакс. *kirika*, др.-в.-нем. *kiricha* «церковь» восходят к греч. *kyriaké*. В

готском aikklesjo представляет ученое написание греческого ekklēsiā, заимствованного из письменного употребления⁴³.

Все эти чужеземные влияния дали древним германским языкам большое число терминов цивилизации. Но в общем словарь этих языков состоит в первую очередь из сохранившихся или видоизмененных индоевропейских элементов. Лишь в более поздние периоды своего развития некоторые германские языки прониклись чужеземными элементами. В частности, английский под влиянием нормандской аристократии, церкви и средневековой науки превратился в язык, наполненный латинскими и французскими словами, так что словарный состав современного английского наполовину латинский и романский.

Все прочие германские языки, не будучи подвержены столь широкому латинскому и романскому влиянию, восприняли множество латинских слов: древневерхненемецкий воспринял даже лат. scrībere «писать», образовав из него сильный глагол skrīban (не существует общегерманских слов, означающих «писать» и «читать»); число латинских и романских слов в немецком возрастает вплоть до конца XIX в.

Под влиянием латинского, который в средние века был общим ученым языком всего Запада, слова германских языков восприняли значения соответствующих латинских; другие были скалькированы с латинских образцов; так, др.-в.-нем. gi-wizzanī «совесть» (совр. нем. gewissrn) образовано по образцу лат. con-scientia. Даже там, где он состоит из местных языковых элементов, словарь германских языков и сейчас проникнут влиянием латинского. Таким образом, вопреки видимости, словарь современных германских языков весьма далеко

⁴³ Влияние миссионеров восточной церкви сказалось гораздо более заметным образом на словарном составе готского языка, поскольку готы приняли христианство из Византии (в форме «арианства»). Готско-византийское влияние особенно значительно в баварском наречии: сюда относятся такие слова церковного происхождения, сохранившиеся в современных баварских говорах, как, например, названия дней недели: бав. ertag «вторник» (греч. Áreos hēméra), pfinztag «пятница» (греч. pémppte hēméra); в южнонемецком и средненемецком Samstag «суббота» (от sabbaton) и др. В словах, связанных с церковной сферой, в древневерхненемецком нередко конкурируют диалектные синонимы восточного (готско-арианского) происхождения с западными (распространившимися под влиянием англосаксонской миссии); ср. wīh и hailag «святой», ātum «Атем» и geist «дух», armherz, irbarmen и miltherzi, milten «милосердный», «умилосердить», deomuoti «Demut» и ôdmuoti «смирение» и др. См.: *Th. Frings, Germania romana*, стр. 18 и сл.; *он же, Grundlegung einer Geschichte der deutschen Sprache*, 1948, стр. 11 и сл. – *Ред.* 1952.

отошел от общегерманского. Обманчив и чисто германский облик современного немецкого языка. Употребление слов в значительной части перенесено из средневекового латинского или современного французского словоупотребления. Многие образования являются простыми кальками. Такие слова, как *Eindruck*, *Ausdruck*, со своими германскими элементами, в сущности представляют то же самое, что франц. *impression*, *expression*, которые в свою очередь являются лишь слегка видоизмененными латинскими словами *impressiō*, *expressiō*. Таким образом, немецкие слова – это в значительной части латинские и романские слова под германской маской. Подобно Франции, Германия участвовала в каролингском возрождении; как и для всей западной Европы, ее ученым языком вплоть до сравнительно недавнего времени была латынь. Крушение Римской империи повлекло за собой сильный упадок культуры, и в то же время контакт с остатками цивилизации центральной и северной Европы внес свежую струю. Но цивилизация западной Европы продолжала цивилизацию Римской империи. Следовательно, как язык цивилизации, немецкий в значительной мере является латинским языком, перенесенным в германскую лингвистическую систему. Скандинавские языки вначале оказали большее сопротивление, потому что скандинавский мир сохранил больше древних германских традиций и обычаев, но в течение средних веков и они в свою очередь должны были уступить.

Глава IV СЛОВОСЛОЖЕНИЕ

Индоевропейский язык широко пользовался группами из двух основ – несклоняемой и склоняемой, которые, сближаясь, составляли единое слово. Так, латинский имеет такие сложные слова, как *in-iustus*, *bi-pes*, *agri-cola* и т. п. Эти сложные слова характеризовались определенными свойственными им формами; так, в лат. *ex-torris* рядом с *terra* мы имеем одновременно суффикс, являющийся показателем прилагательного, и чередование гласных: *o* рядом с *e* простого слова.

Поскольку этот прием употреблялся в первую очередь в книжном языке, от него мало что сохранилось в германском, где древняя индоевропейская цивилизация почти не отражается начиная уже с исторического периода. Так называемый «притяжательный» тип лат. *in-ops* «не имеющий средств», *quadru-pes* «имеющий четыре ноги», *prae-seps* «имеющий голову впереди» почти не представлен в нем. Тип с

первым глагольным элементом, как, например, греч. phygo-ptólemos «избегающий войны», вообще в нем не встречается.

К тому же изменения, происшедшие в структуре языка, чрезвычайно затемняли картину их отражения. Так, согласно общему для индоевропейского языка правилу, конечный элемент первого члена сложного слова имел нулевой вокализм в корне. Следовательно, рядом с отрицанием **ne*, четко сохранившимся в гот. *ni*, нем. *ni-wiht* (буквально: «никакая вещь», откуда совр. нем. *nicht*), форма первого члена сложного слова была **n-*, которое в греческом превратилось в *a-*, в германском – в *un-*. С германской точки зрения *un-* не имеет никакой ощутимой связи с *ni*. Отсюда следует, что если в готском имеется, с одной стороны, *ni* *kanp* «он не знает», а с другой – *un-kunþs* «незнакомый», оба типа уже не имеют ничего общего.

В современных германских языках *un-* уже не является словом, образующим первый член сложного слова; это приставка, которая превращает положительное значение в отрицательное; ею пользуются, чтобы противопоставить нем. *un-richtig* – *richtig* и т. п.

Старый первый член сложного слова, как герм. *ga-*, по смыслу соответствующий лат. *cum*, сохраняется только в словосложении и тем самым теряет всякую индивидуальность. В таком слове, как немецкое *gebirge*, *ge-* – это приставка, указывающая на собирательное значение, сравнительно с *berg*; словосложения здесь уже нет. И в таком слове, как нем. *gleich* или англ. *alike*, сейчас нельзя даже заподозрить старое сложное слово **ga-līka-* «тело которого похоже».

Следовательно, индоевропейский тип словосложения перестал играть роль в германском языке: в той мере, в какой остатки его еще сохранились, язык уже не узнает в них настоящих сложных слов⁴⁴.

Сложные слова, встречающиеся в исторический период в большом числе в германских языках, в частности в немецком, представляют словообразования совсем нового типа, вытекающие из нового строя

⁴⁴ Основной тип древнего индоевропейского словосложения, который был обобщен в германском, представляют атрибутивные словосочетания, состоящие из именной основы (определяющее слово) и определяемого имени. Ср. *skauda-raips* «Schuhriemen» («башмачный ремень»), *fotu-baurd* «Fussbrett» («скамейка для ног»). Согласно закону германской акцентуации, сложное слово объединяется сильным ударением на первом, определяющем элементе и слабым на втором, определяемом: ср. *Schúgrîemen*. С редукцией основообразующего («соединительного») гласного этот тип сделался в немецком максимально продуктивным, особенно в области научной и технической терминологии: ср. *Danpfschiff*, *Eisenbahn* и т.п. – *Ред.* 1952.

языка. В то время как индоевропейское предложение состояло из самостоятельных, свободно расположенных слов, германское предложение, начиная со средних веков, состоит из групп слов, расположенных в определенном порядке. В английском единство группы сказывается разительным образом в том, что такая группа, как *all good old men*, целиком несет признак принадлежности *s* в таком сочетании, как *all good old men's works*. В немецком *die junge Frau* образует единую связную группу, где ничего нельзя переместить. С другой же стороны, степень самостоятельности слов в германском предложении отмечена относительной силой ударения: второстепенные элементы имеют более слабое ударение. Слова, сгруппированные определенным образом и носящие ударения различной силы, могут выражать единое понятие. В немецкой группе *eine junge Frau* имеется два различных понятия. Сближая *jung* с *Frau*, к чему язык естественно тяготеет в силу своего фонетического и морфологического строя, мы получаем древневерхненемецкое слово *junkfrouwa* (ударение на *frouwa* засвидетельствовано), совр. нем. *Jungfrau*, со значением лат. *puella*. Французский язык поступает точно так же: несмотря на раздельное написание *jeune fille* «девушка», это одно слово, выражающее единое понятие, и это настолько верно, что в разговорном языке можно сказать «*c'est trop jeune fille*» (это уже слишком по-девичьи). Если оба элемента *Jung* и *-frau* сохраняют каждый по ударению: одно – главное, другое – второстепенное, слово остается сложным и даже лишь наполовину объединенным, оба члена могут ощущаться говорящим раздельно; так именно и обстоит дело в случае с нем. *Jungfrau*. Если, напротив, слово слилось полностью и подчиняется общему правилу языка, которое в этом случае ставит ударение на первом слоге, пренебрегая всем остальным, то результатом будет такая форма, как нем. *Jungfer*, где первый элемент остался ясным, а второй затемнен. В данном случае немецкий обладает одновременно двумя словами: *Jung* и *Jungfer*.

Полученные таким образом сложные слова дали германским языкам гибкий и удобный способ словообразования. Когда сложное слово рассматривается как совершенно единое, второй член утрачивает и свое значение и свой фонетический облик; он постепенно сводится к роли суффикса; именно так и были образованы такие важные суффиксы, как нем. **-heit**, **-tum**, **-lich**. Когда оба члена сохраняют свою индивидуальность, этим способом можно образовать слова, бесконечно разнообразя степень слияния обоих элементов; в таком общеупотребительном слове, как, например, нем. *Zeitschrift*, оба члена

едва выделяются, тогда как некоторые новые образования становятся понятными, только когда вдумаясь в значение каждого его члена. Этот прием является неограниченным источником для создания новых слов в техническом языке.

Глава V О НЕКОТОРЫХ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ

На примере системы числительных очень легко показать, насколько значительные изменения претерпел в германском языке индоевропейский словарь. Все здесь восходит к индоевропейскому через непрерывную цепь традиции и вместе с тем почти ничто не отражает в точности общеиндоевропейские формы.

В нашем беглом обзоре некоторых форм числительных они будут приведены только в готской форме, за исключением случаев, когда на то имеются особые основания.

Индоевропейская основа ***sem-**, означавшая «один», не сохранилась как числительное даже в первых членах сложных слов типа скр. *sa-kŕt* «один раз», лат. *sin-plex*. Хотя в германском группа ***sem-** также представлена: в готском словами *sama* «тот самый», *samana* «вместе», *simle* «некогда», *sums* «некто», однако эти формы не имеют ничего общего со счетом.

«Один» выражено гот. *ains*. Это слово первоначально означало «одинокый». На всем протяжении от балтийского до итало-кельтского можно наблюдать подобную замену: др. прус. *ains*, гот. *ains*, др.-ирл. *ōen*, лат. *ūnus* (представляющее *oīnos*) Здесь мы имеем дело с одной из тех важных и многочисленных особенностей словаря, которые можно отметить лишь на определенной территории. В тех же языках, от словянского и балтийского до итало-кельтского, например, действие «сеяния» выражено корнем ***sē-** и встречается слово «море»: ст.-слав. *морѣ*, гот. *marei*, ирл. *muir*, лат. *mare*.

Что касается слова «первый», то в значении лат. *prior* в готском имеется *fruma*, в древнеанглийском *forma*, а в значении лат. *primus* – в гот. *frumists*, в др.-англ. *fyrmost*. Подобные же формы встречаются, с одной стороны, в литовском *pirmas* «первый», с другой – в умбр. *promot* «*primum*», т.е. на той же территории, где имеются соответствия готскому *ains*. В греческом мы находим *protos*, но в значении «первый по рангу, глава, вождь», и атт. *oīnos*, *oīnē*, но в смысле «одно очко» (на игральном костях).

Как это обычно бывает в языках, где имена утратили грамматическую категорию двойственного числа, формы числительного «два» были заменены формами множественного числа: так, в готском, где имеем *twai* (м.р.), *twos* (ж.р.), *twa* (ср.р.).

Для родительного падежа язык использовал экспрессивную форму удвоенного **-у-**, как это сделал греческий для множественного *doiós* «двойной» (из **dwoiyos*) наряду с скр. *dvayáh* (то же значение). В готском имеем *twaddje*, др.-исл. *tueggia*, др.-в.-нем. *zweiio*. Литовский также имеет род. п. мн. ч. *dvėjų* из **dwoiyōn*.

Разделительное числительное получается с помощью суффикса **-но-**, как в лит. *dvynū* «по два». Но германская форма др.-исл. *tuennr* «двойной» основана на **dwis* «дважды», как и латинская *bīnī*.

В употреблении родственных форм, означающих «другой» (по отношению к данному понятию) и служащих для выражения значения «второй», мы встречаем ту же группировку диалектов: ст.-слав. *въторъ*, лит. *añtras*, гот. *anþar* и лат. *alter* с **-l-**, заимствованным из *alius*.

Готские числительные *sibun* «семь», *niun* «девять» и *taihun* «десять» ставят перед нами проблему: конечный носовой не может быть объяснен старым конечным носовым гласным, который представлен латинским **-em** в *septem*, *novem*, *decem*, греческим **-a** в *heptá*, *ennéa*, *déka*, санскритским **-a** в *saptá*, *náva*, *dáça*. В готском было бы тогда конечное **-u**. Окончание **-un** предполагает старое ***-nd** (основанное на ***-md** для «семь» и «десять»). Впрочем, германское **-unt-** отчетливо выступает в родительном падеже множественного числа в названиях десятков *sibunte-hund* «десяток семерок» (70), *niunte-hund* «десяток девяток» (90), *taihunde-hund* «десяток десятков» (100). Этот конечный зубной и объясняет путем диссимиляции раннее исчезновение **t**, из и.-е. **septm̥* во всех германских языках: *sibun*, вышедшее из **sibund*, представляет старое **septm̥'t*.

В *sibun* и *niun* конечный зубной проник по аналогии с *taihun*, в котором только он оправдан этимологически: мы встречаем его в лит. *dėšimt* и в ст.-слав. *дѣсѣтъ* «десяток». Доказательством того, что следует отправляться от **dékm̥t* / **dékm̥d*, является наличие в западногерманском формы **dekomd* с гласным **o**: др.-в.-нем. *zehan*, др.-сакс. *tehan*, др.-англ. нортумбр. *téa*. Здесь то же различие, как между греч. беот. *wikati* «двадцать» и греч. *triākonta* «тридцать», между арм. *k'san* «двадцать» и *eresun* «тридцать», т.е. между ***(d)km̥tī** и ***(d)komtə**. В балтийском и славянском языках старое несклоняемое прилагательное, означавшее «десять», исчезло, будучи прочно

заменено названием «десяток». В германском факты более сложны: числительное «десять» одновременно (как и в славянском) является названием «десятка». Но тогда как форма **-un(t)** распространилась и на «семь» и на «девять», гот. *sibun* и *niun* сохранили значение прилагательных и в то же время несклоняемый характер; и это значение прилагательного одновременно с не-«изменяемым» характером распространилось и на название десятка», которое, таким образом, оказалось в роли, аналогичной лат. *decem*, греч. *deka* и т. п. Только фиксированная форма *taihunt Hund*, по аналогии с которой были образованы *sibunt Hund*, *niunt Hund* и даже *ahtaunt Hund*, сохраняет следы старого значения *taihun*.

Тот факт, что «десять» выражено названием «десятка», имел в германском языке те же последствия, что и в славянском и в балтийском: тип греческого *triā-konta* «тридцать» или скр. *pancā-ṣāt-* (вин. п. *pancā-ṣātam* и т. п.) «пятьдесят» не получил развития. Названия «десятков» выражены, следовательно, числительными и последующей формой слова «десяток» с ее флексией. Так, «с двадцатью» переводится в готском *miþ twaim tigum*, в винительном падеже *þrins tiguns* «тридцать». В отличие от готского *taihun*, др.-в.-нем. *zehan*, которые являются старыми именительными-винительными падежами среднего рода, эти формы – мужского рода. Разница аналогична той, которая существует между греч. типом *triā-konta* (старый именительный-винительный множественного числа среднего рода) и скр. *triṃ-ṣāt-* «тридцатка» (ж. р.). Готский язык представляет здесь общегерманский тип. Нужно только прибавить, что наряду с формой с гласным *e*, которую предполагает готское *tigu-*, существовала форма с нулевым гласным, представленная такими словами, как др.-исл. *tottogo* «двадцать» и *tugr* «десяток». Этот же гласный мы встречаем в *a* армянского *tasn* «десять».

Германский отличается от балтийского и славянского тем, что название *tigus* «десяток» в этих формах не происходит от **dekmt*. Некоторые лингвисты отправлялись от формы косвенного падежа гот. **tigum* и т. д., которая может основываться на **dekmt-m-* (с окончанием, начинающимся с **-m-**). Но неясно, почему германский стал бы производить часто употребляемые формы именительного, винительного (и родительного) падежей от менее употребительных форм дательного-творительного. Наряду с общей индоевропейской формой **dek'omt-*, **dek'mt-* и **(d)k'omt-*, **(d)k'mt-* «десяток» в западном индоевропейском существовала форма **dek'u-* «десяток», которую предполагают лат.

decu-ssis, decu-ria и умбр. *tekv-ias* «декуриальный». Следовательно, германские **tigu-*, **tugu-* представляют **dek'u-*, **d°k'u-* (заметим, что тип **dek'mt-* «десяток» в итало-кельтском не встречается).

Готский язык, древние скандинавские формы и некоторые пережитки древнеанглийского показывают, что **tigu-*, *tugu-* склонялось. Но под влиянием названий от «пяти» до «десяти» склонение повсюду постепенно исчезло. Уже в древнеисландском старое двойственное *tottogo* «двадцать», которое стояло вне какого-либо правильного склонения, перестало изменяться, тогда как *þrír tiger* «три десятка» еще имело свое склонение. Другие группы слились и в дальнейшем перестали изменяться. В древневерхненемецком слияние и отсутствие склонения в слове, получившемся благодаря такому слиянию, наличествуют уже в самых древних текстах: отсюда др.-в.-нем. *zweinzug*, *drī-zug*, др.-сакс. *twēn-tig*, *thrī-tig* и т.п. Однако в древний период характер существительного, присущий этим словам, сказывается в том, что предмет счета стоит в родительном падеже множественного числа: др.-в.-нем. *feorzug wehhōno* «сорок недель», др.-сакс. *thrītig jāro* «тридцать лет». Но со временем аналогия с первыми числительными также возобладала, и исчисляемый предмет был поставлен в том падеже, которого требует роль этой группы в предложении.

Эти особенности числительных примечательны в двух отношениях.

С одной стороны, мы видим здесь место, занимаемое германским как диалектом в ряду индоевропейских языков. Готской формой *taihun* и древневерхненемецкой *zehan* германский язык совпадает со славянским и балтийским, как и название «тысячи», гот. *þūsundi* и т.д., находит соответствие только в др.-прусс. *tūsintons* и ст.-слав. *тысѣща*; формой **tigu-* он совпадает с лат. *decu-*. Название «один», гот. *ains* и т.д. также тождественно тем, которые мы встречаем, с одной стороны, в балтийском, с другой – в итало-кельтском.

В то же время германские формы развивались очень быстро; в них не сразу можно различить древнее состояние: трудно было бы установить происхождение готского *taihun*, др.-в.-нем. *zehan*, если бы не были известны балтийские и славянские формы. И хотя в самых ранних текстах можно разглядеть первоначальную структуру названий «двадцать», «тридцать» и т.п., эти названия очень рано обнаружили тенденцию уподобиться типу таких имен, как «пять», «шесть» и т.п. С самого начала письменной традиции др.-в.-нем. формы *zweinzug*, *drīzug* и т. п. достигли состояния, которое совпадает с современным типом.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По своему происхождению германский словарный запас ближе к балтийскому и славянскому, кельтскому и итальянским диалектам, чем к греческому, армянскому, индоиранскому. Если германские слова встречаются только в том или другом из индоевропейских языков, то именно в одном из этих. Например, настоящее время гот. *tiuha* «я тяну» встречается только в лат. *dūsō*, готское существительное *hals* «шея» – только в лат. *collus, collum*; с другой стороны, гот. *haims* «деревня» – только в др.-прусс. *saumis*, лит. *kaimas, kėmas*; гот. *hails* «здоровый» – только в ст.-слав. *цѣль* «здоровый» (с др.-прусс. *kailūstikan* «здоровье»).

Хотя германский и сохранил ряд терминов из ... словарного запаса индоевропейского, он, так же как и латинский, имеет много слов или форм, повидимому, народного происхождения. Так, мы встречаем здесь в большом числе экспрессивные формы с удвоенными внутренними согласными, которые в индоевропейском являются народными: например, наряду с гот. *bilaigon* «лизать» западногерманский дает др.-в.-нем. *leschōn*, др.-сакс. *likkōn*, др.-англ. *liscian*. Торжественное и священное название «земли», представленное скр. *kṣam-* и греч. *khthon-*, заменено производным, гот. *airfa* и т.д., словом более технического характера, обозначающим скорее «обрабатываемую почву»; следы торжественного наименования сохранились только в производном гот. *guma* «человек» (буквально «земной»), др.-англ. *guma*, др.-в.-нем. *gomo*, англ. лат. *homō* и лит. *žmū* (ст.-лит. *žmuō*), в противоположность «небесным» богам. Очень рано старый индоевропейский тип цивилизации стал исчезать в германском мире.

В словаре сказались различные чужеземные влияния; некоторые из них свидетельствуют о воздействии страны, язык которой нам неизвестен, и того языка, которому германский обязан, например, названием «серебра» (гот. *silubr*); в известную эпоху ряд важных слов был заимствован из кельтского. Что касается некоторых слов, как др.-англ. *tearh*, др.-в.-нем. *marah*, валлийское *march*, ирл. *marc* «лошадь», то возникает вопрос, не заимствовали ли его германский и кельтский, быть может, независимо друг от друга, из одного и того же неизвестного языка, влиянию которого они оба подверглись. Затем пришло влияние классической цивилизации в ее латинской (особенно в области Рейна) и греческой формах. Из греческого *kyrikē*, вероятно, уже в IV в. язык заимствовал западногерманское название «церкви»: др.-в.-нем. *kiricha*, др.-сакс. *kirika*, др.-англ. *cirice*. И если гот. *hails* и производный готский

глагол *hailjan* «лечить» и т.д. – старые германские слова, то такие слова, как др.-в.-нем. *heilazen*, др.-англ. *hālettan*, были созданы, чтобы передать латинское *salutare*. Здесь мы наблюдаем, как происходило проникновение греко-латинских элементов в германский словарь – путем ли заимствований в собственном смысле или путем привнесения в германские слова значений слов тех языков цивилизации, которые оказали влияние на германский мир.

ОБЩЕЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Общегерманский язык, состоявший почти целиком из индоевропейских элементов и сохранявший в своей грамматике множество индоевропейских особенностей, был в действительности уже новой системой. Развивая содержащиеся в нем нововведения, диалекты, на которые он распался, достигли состояния, которое все более удаляется от индоевропейского. Самая консервативная группа из всех, немецкая, имеет, однако, совершенно иную грамматику, нежели индоевропейская, и словарь, пропитанный чужеземными словами и значениями слов. Там, где исторические условия ускорили это развитие, от индоевропейского типа языка почти ничего не осталось: английский имеет в высшей степени своеобразное произношение, тип грамматики, максимально далекий от индоевропейского, а в его словаре лишь очень мало старых слов в их старом значении. С индоевропейским языком английский связан исторической преемственностью, но он почти ничего не сохранил от индоевропейского типа.

Каждый индоевропейский язык представляет собой самостоятельное развитие исходного общего языка. В каждом из них мы различаем специфические тенденции, в известной мере отражающие особенности, присущие прежним наречиям, место которых заняла та или иная индоевропейская группа. Нигде это своеобразное развитие не сказывается так отчетливо, как в германском языке, нигде с такой ясностью не проступают тенденции, идущие, повидимому, от какого-то предшествующего языка. И нигде не видно более наглядно, как изменился, обогатился и приспособился старый индоевропейский словарь в соответствии с новыми потребностями цивилизации.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА I

ЮВІЛЕЇ

ЮВІЛЕЙНА ХРОНІКА НА ПОШАНУ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА КАЛИТИ А. А

Редколегія «*Наукових студій – XXI (Scientific studies – XXI)*», вітаючи професора, доктора філологічних наук Калиту Аллу Андріївну з 70-річним ювілеєм, уважає за необхідне, передусім, відзначити надзвичайно вагомі наукові здобутки поважного ювіляра у розбудові фундаментальних напрямів сучасної філологічної германістики, спрямованих на активізацію досліджень загальномовознавчого рівня.

Яскравим прикладом цього саме і слугує поданий далі реферативний огляд наукових статей міжнародної гуманітарної спільноти, зорієнтований на інтерпретацію сучасних досліджень звукової будови емоційного мовлення, фоносемантичних явищ, парадигматико-інтонаційних векторів, когнітивно-лінгвістичних та когнітивно-культурологічних аспектів інтерпретації мови й мовлення.

Gaudeamus igitur,
Juvenes dum sumus!
Post jugundam juventutem,
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.

Ubi sunt, qui ante nos
In mundo fuere?
Vadite ad Superos,
Transite ad Inferos,
Ubi jam fuere!

Vivat Academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet!
Vivant membra qualibet!
Semper sunt in flore!

*Редколегія
«Наукових студій – XXI
(Scientific studies – XXI)»*

**РЕФЕРАТИВНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ ЗБІРКИ
НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ПРИСВЯЧЕНОЇ 70-РІЧНОМУ ЮВІЛЕЮ
ПРОФЕСОРА АЛЛИ АНДРІЇВНИ КАЛИТИ. –
К.: Вид-во «Політехніка», 2015. – 264 с.**

РОЗДІЛ I

СУЧАСНІ ДОСЛІЖЕННЯ ЗВУКОВОЇ БУДОВИ МОВИ

СТОРІНКИ:

УДК 811.111+81'342

С. 27-32

**СПЕЦИФІКА ПОРОДЖЕННЯ ФОНЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОГО
МОВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ**

Валігура О. Р.

*Київський національний лінгвістичний університет
olha.valihura@gmail.com*

У статті описано вплив когнітивних механізмів свідомості мовця на специфіку взаємодії компонентів фонетичної системи в інтерферованому мовленні. Виокремлено основні ознаки породжуваної українцями інтерферованої фонетичної системи англійського мовлення на сегментному й надсегментному рівнях шляхом зіставного аналізу англійського вимовного еталону та інтерферованого мовлення українців.

Ключові слова: *компоненти фонетичної системи, когнітивні механізми, англійське мовлення українців, фонетична інтерференція.*

В статье описывается влияние когнитивных механизмов сознания говорящего на специфику взаимодействия компонентов фонетической системы в интерферирующей речи. Установлены основные признаки порождаемой украинцами интерферирующей фонетической системы английской речи путем сопоставительного анализа английского эталонного произношения и интерферирующей речи носителей украинского языка.

Ключевые слова: *компоненты фонетической системы, когнитивные механизмы, английская речь украинцев, фонетическая интерференция.*

The article outlines the influence of the speaker's cognitive mechanisms on the interaction between the phonetic system components in the interfered speech. The research establishes principal features of the interfered phonetic system of English speech generated by Ukrainians on both segmental and suprasegmental levels via the comparative analysis of the English pronunciation standard and the Ukrainian bilinguals' interfered speech.

Keywords: *phonetic system components, cognitive mechanisms, Ukrainians' English speech, phonetic interference.*

ФОНОСЕМАНТИЧНІ ЯВИЩА В ЛІТЕРАТУРІ**Кушнерик В. І.***Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
kuschneryk@rambler.ru*

У статті проводиться порівняльно-зіставне дослідження явищ фоносемантизму в німецькій, російській та українській мовах. На основі розробленої методики формалізованого подання фонетичної та лексичної систем, а також на базі лінгво-квантитативних експериментів вивчаються фоносемантичні закономірності формування та функціонування асоціативно-символічних значень, існуючих у свідомості людини в різних мовах світу.

Ключові слова: фоносемантизм, асоціативно-символічне значення, лінгво-квантитативний експеримент, німецька, російська та українська мови.

В статье представлены результаты сравнительно-сопоставительного исследования явлений фоносемантизма в немецком, русском и украинском языках. На основе разработанной методики формализованного представления фонетической и лексической систем, а также на базе лингво-квантитативных экспериментов изучаются фоносемантические закономерности формирования и функционирования ассоциативно-символических значений, существующих в сознании человека в разных языках мира.

Ключевые слова: фоносемантизм, ассоциативно-символическое значение, лингво-квантитативный эксперимент, немецкий, русский и украинский языки.

The article presents the results of a comparative-and-contrastive study of the phonosemantic phenomena in German, Russian and Ukrainian. Using the methodology of a formalized representation of phonetic and lexical systems as well as on the basis of linguistic quantitative experiments the author outlines phonosemantic regularities of formation and functioning of associative-and-symbolic meanings that exist in the mind of different languages' speakers.

Keywords: phonosemantics, associative-and-symbolic meaning, linguistic quantitative experiment, German, Russian and Ukrainian.

**ТРУДНОЩІ У СПРИЙНЯТТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТЕЛЕРЕКЛАМИ НОСІЯМИ І
НЕНОСІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ****Козуб Л.С.***Національний університет біоресурсів і природокористування України
liubatern@yahoo.com*

У статті розглядаються труднощі у сприйнятті англійської телевізійної реклами носіями і неносіями англійської мови. Особлива увага приділяється соціолінгвістичним особливостям аналізованих текстів та ролі засобів масової інформації в міжкультурній комунікації. У статті підкреслюється необхідність пошуку певної кореляції між мовними і

позамовними факторами, які відіграють важливу роль для розуміння та інтерпретації телерекламних текстів.

Ключові слова: англійська комерційна телереклама, соціолінгвістичні особливості, аудитивний аналіз, сприйняття текстів, реципієнт.

В статье рассматриваются сложности в восприятии английской телевизионной рекламы носителями и неносителями английского языка. Особое внимание уделяется социолингвистическим особенностям рассматриваемых текстов, и роли средств массовой информации в межкультурной коммуникации. В статье подчеркивается необходимость поиска определенной корреляции между лингвистическими и экстралингвистическими факторами, которые играют важную роль для понимания и интерпретации телерекламных текстов.

Ключевые слова: английская коммерческая телереклама, социолингвистические особенности, аудитивный анализ, восприятие текстов, реципиент.

The article deals with difficulties in perception of English television commercials by native and non-native speakers. Special attention is paid to sociolinguistic peculiarities of the analyzed texts, as well as the role of mass media in intercultural communication. The article highlights the importance of finding certain correlation between linguistic and extralinguistic factors which contribute to adequate understanding and interpretation of television commercials.

Keywords: English television commercial, sociolinguistic peculiarities, auditory analyses, perception of texts, recipient.

УДК 811.111'342.9

С. 51-59.

ПРОСОДИЧНІ МАРКЕРИ ДОМІНУВАННЯ В АНГЛОМОВНИХ ДІЛОВИХ ПЕРЕГОВОРАХ

Лусичкіна О.О.

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків
olysychkina@gmail.com

Стаття присвячена визначенню специфіки просодичного маркування домінування в англomовних ділових переговорах. Експериментально з'ясовано особливості функціонування просодії як засобу актуалізації домінування. Доведено, що інтеграція мелодійних, часових та темпоральних характеристик відбиває комунікативно-прагматичне навантаження інтеракцій англomовного ділового дискурсу та відтворює прагматичний потенціал цього виду дискурсу.

Ключові слова: маркери домінування, діловий дискурс, інтеракція, просодична актуалізація, частота основного тону, інтенсивність, темпоральні характеристики.

Статья посвящена определению специфики просодического маркирования доминирования в англоязычных деловых переговорах. Экспериментально установлены особенности функционирования просодии как средства актуализации доминирования. Доказано, что интеграция просодических характеристик отражает коммуникативно-прагматическую нагрузку интеракций англоязычного делового дискурса и отображает

прагматический потенциал этого вида дискурса.

Ключевые слова: маркеры доминирования, деловой дискурс, интеракция, просодическая актуализация, частота основного тона, интензивность, темпоральные характеристики.

This article highlights the prosodic features of domination in English business negotiations. The characteristics of prosody as a means of domination actualization within interactions have been experimentally determined. It has been proven that the prosodic characteristics integration reflects the communicative and pragmatic load of English business discourse interactions and conveys this discourse pragmatic potential.

Keywords: domination, business discourse, interaction, prosodic actualization, frequency, intensity, temporal characteristics.

УДК 811.111:81'342.9

С. 60-66

ACTUALIZATION OF PHONOCONCEPTS IN SPEECH-AND-MUSIC WORKS

Марченко В. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

seonolut@gmail.com

У статті на основі аналізу теоретичних й експериментальних робіт комунікативно-когнітивного напрямку лінгвістичних та музикознавчих досліджень з'ясовано природу фоноконцепту та особливостей його функціонування у мовленнєво-музичних творах. Підкреслюється важливість розгляду інтегральної взаємодії вербальних і музичних фоноконцептів у передачі смислу мовленнєво-музичних творів у когнітивних процесах мовленнєво-музичної комунікації. Указується на перспективність подальшого вивчення взаємозв'язку мовлення і музики шляхом зіставлення фоноконцептів поетичного та мовленнєво-музичного творів.

Ключові слова: фоноконцепт, інтонація мовлення, інтонація музики, компоненти інтонації, мовленнєво-музичний твір, мовленнєво-музична комунікація.

В статье на основе анализа теоретических и экспериментальных работ коммуникативно-когнитивного направления лингвистических и музыковедческих исследований определена природа фоноконцепта и особенностей его функционирования в речемзыкальных произведениях. Подчеркивается важность рассмотрения интегрального взаимодействия вербальных и музыкальных фоноконцептов в передаче смысла речемзыкальных произведений в когнитивных процессах речемзыкальной коммуникации. Отмечается перспективность дальнейшего изучения взаимосвязи речи и музыки путем сопоставления фоноконцептов поэтического и речемзыкального произведений.

Ключевые слова: фоноконцепт, интонация речи, интонация музыки, компоненты интонации, речемзыкальное произведение, речемзыкальная коммуникация.

In the paper, based on the analysis of theoretical and experimental results of cognitive and communicative researches in linguistics and musicology, the author makes an attempt to explain the nature of phonoconcept and peculiarities of its

functioning in speech-and-music works. The author dwells on the importance of integrated studying of the verbal and music concepts and particularly the way they convey the meaning of speech-and-music works. The paper substantiates the feasibility of the further study of speech and music relations by the comparison of phonoconcepts of a poetic and speech-and-music works.

Keywords: *phonoconcept, intonation of speech, intonation of music, intonation components, speech-and-music work, speech-and-music communication.*

УДК 811.11'342.9:398.22

С. 67-77

ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ МІФІВ

Тараненко Л.І.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

litera@i.ua

У статті на основі аудитивного аналізу структурно-фабульних елементів англomовних міфів встановлено специфіку їхнього просодичного оформлення та обґрунтовано інваріантну та варіантні реалізації їхніх інтонаційних моделей. За результатами оцінки рівнів емоційного і прагматичного потенціалів озвученого міфу описано енергетичні особливості просодичного оформлення його структурно-фабульних елементів.

Ключові слова: *англomовний міф, структурно-фабульні елементи, аудитивний аналіз, просодичні засоби, інваріант, варіантні просодичні моделі, емоційний і прагматичний потенціали.*

В статье на основе аудитивного анализа структурно-фабульных элементов англоязычных мифов установлена специфика их просодического оформления и обоснованы инвариант и варианты реализации их интонационных моделей. По результатам оценки уровней эмоционального и прагматического потенциалов звучащих мифов описаны энергетические особенности просодического оформления его структурно-фабульных элементов.

Ключевые слова: *англоязычный миф, структурно-фабульные элементы, аудитивный анализ, просодические средства, инвариант, варианты просодические модели, эмоциональный и прагматический потенциалы.*

In the article on the basis of auditory analysis of English myths' structural plot elements the author outlines the specificity of their prosodic organization as well as substantiates their invariant and variant intonation patterns. The evaluation of emotional and pragmatic potentials of the spoken myths allowed the author to describe the energetic peculiarities of prosodic features functioning within the myth's structural plot elements

Keywords: *English myth, structural plot elements, auditory analysis, prosodic means, invariant, variant prosodic patterns, emotional and pragmatic potentials.*

**ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ МОДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ
НОСІЇВ МОВИ ТА БІЛІНГВІВ****Шнуровська Л.В.***Київський національний лінгвістичний університет
shnyrovska@ukr.net*

У статті розглядається проблема категорії модальності у сучасній лінгвістиці. Охарактеризовано типи об'єктивної та суб'єктивної модальності з точки зору їх семантики та інтонаційної структури. Окрема увага приділена питанню інтонаційних засобів вираження модальності в англійському мовленні носіїв мови та білінгвів.

Ключові слова: *модальність, об'єктивна модальність, суб'єктивна модальність, типи модальності, інтонаційні засоби вираження.*

В статье рассматривается проблема категории модальности в современной лингвистике. Охарактеризованы типы объективной и субъективной модальности с точки зрения их семантики и интонационной структуры. Отдельное внимание уделено вопросу интонационных средств выражения модальности в английской речи носителей языка и билингвов.

Ключевые слова: *модальность, объективная модальность, субъективная модальность, типы модальности, интонационные средства выражения.*

The article views the issue of modality in modern linguistics. The author characterizes the types of objective and subjective modality in terms of their semantics and intonation patterns. Special attention is paid to intonation means for conveying the modality in English speech of native speakers and bilinguals.

Keywords: *modality, objective modality, subjective modality, types of modality, intonation means of expression.*

РОЗДІЛ II**КОГНІТИВНИЙ, КУЛЬТОРОЛОГІЧНИЙ І ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ
ДОСЛІДЖЕННЯ МОВИ Й МОВЛЕННЯ****КОНТАКТУВАННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ VS ВЕРБОКРЕАЦІЯ****Анохіна Т.О.***Київський національний лінгвістичний університет
anokhina-tetiana@mail.ru***Швачко С.О.***Сумський державний університет
shvachko.07@mail.ru*

У статті фокусується увага на об'єкті дослідження (контактування мовних одиниць), статус його у парадигмі вербокреації (предмет дослідження). Осмислюється природа вторинних утворень на різних векторах буття мови, мовлення та мовленнєвої поведінки. Емпатується теза про валідність комплексного підходу до вторинних утворень, про

інтеграцію з минулим досвідом та тенденціями комплементарності. Системність мови осмислюється в інтеграції синергетичних тлумачень.

Ключові слова: контактування мовних одиниць, вербокреація, мова, мовлення, мовленнєва поведінка, синергетичні тлумачення.

В статье рассматривается проблема контактирования языковых единиц (объект исследования), его статус как вторичного конструирования (предмет исследования). Осмысление онтологии секондарных (вторичных) единиц осуществляется на материале разных инвариантов мегасистемы – звуковом, лексическом, грамматическом, фразеологическом и текстовом. Фокусируется внимание на валоративности комплексного подхода к объекту исследования, его энергии и информативности. Верифицируется тезис А.А. Потебни – Язык мы не строим, а достраиваем.

Ключевые слова: контактирование языковых единиц, вербокреация, язык, речь, речевая деятельность, синергетическое комментирование.

The objects of this investigation are being mentioned in the article title. The ontology of the referents is being studied in the vein of derivation, epigrammatic procedure of formal and semantic evolution of the secondary units. The derivatives are analyzed at different language vectors – phonetic, lexical, grammatical, phraseological and textual. Emphasis is made upon the valour of a complex synergetic approach towards the subject of investigation and verification of the thesis by O.O. Potebnia – We don't make language, we remake it.

Keywords: contactligature, verbocreation, language, speech, speech behavior, synergetics.

УДК 81.255.2

С. 91-98

РУССКИЕ ПОЭТИЧЕСКИЕ МИНИАТЮРЫ В АНГЛИЙСКИХ ПЕРЕВОДАХ

Орехова Н.Н., Максимова М.В.

Глазовский государственный педагогический институт

г. Глазов, Россия

kafrgf@ggpi.org

В статье на основе лингвостилистического анализа стихотворений И. Никитина «По всей степи ковыль» в переводе Д. Роттенберга и «Утро» в переводе Н. Ореховой раскрываются особенности перевода поэтических произведений с русского языка на английский.

Ключевые слова: поэтический перевод, поэзия, И.С. Никитин, лирико-эпическая тональность.

У статті на основі мовностилістичного аналізу поезій І. Нікітіна «По всей степи ковыль» в перекладі Д. Роттенберга і «Утро» в перекладі Н. Орехової розкриваються особливості перекладу поетичних творів з російської мови на англійську.

Ключові слова: поетичний переклад, поезія, І. С. Нікітін, лірико-епічна тональність.

In the article on the basis of a linguostylistic analysis of I. Nikitin's poems «Feather-grass fills the steppe» translated by D. Rottenberg and «Morning» in N. Orekhova's translation the authors outline the specificity of a poetic translation from Russian into English.

Keywords: poetic translation, poetry, Ivan Nikitin, lyrical and epic tone.

GLOBAL TEXT CATEGORIES IN POETIC IMAGES OF THE WORLD (BASED ON UKRAINIAN, MONGOLIAN, AND VIETNAMESE)**Nataliya PANASENKO***University of SS Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia**cindy777@mail.ru*

У статті представлено аналіз перекладів віршу «The Arrow and the Song» Генрі Лонгфеллоу на українську, монгольську та в'єтнамську мови та їх зворотній переклад на англійську мову (крім української мови). Мета автора полягає в тому, щоб дізнатися, як люди, що належать до різних культур, розуміють оригінальний текст, які засоби вони використовують для актуалізації змісту літературного твору, як особливості національного характеру відображені в перекладі, наскільки важливі символи тієї чи іншої культури. Глобальні категорії тексту (факти, події, учасники ситуацію, час, простір, оцінка та деякі інші) допомагають з'ясувати усі ці особливості.

Ключові слова: глобальні категорії тексту, художній простір, картина світу, події, оцінка.

В статье представлен анализ переводов стихотворения «The Arrow and the Song» Генри Лонгфеллоу на украинский, монгольский и вьетнамский языки и обратный перевод на английский язык (кроме украинского языка). Цель автора состоит в том, чтобы выяснить, как люди, принадлежащие различным культурам, понимают оригинальный текст, какие способы они используют для актуализации смысла литературного произведения, как особенности национального характера отражены в переводе, насколько важны символы той или иной культуры. Глобальные категории текста (факты, события, участники ситуации, время, пространство, оценка и некоторые другие) помогают установить все эти особенности.

Ключевые слова: глобальные категории текста, художественное пространство, картина мира, события, оценка.

The article presents the translations analysis of the poem «The Arrow and the Song» by Henry Longfellow into Ukrainian, Mongolian, and Vietnamese and back translation into English (except Ukrainian). The author's aim is to find out how people belonging to different cultures understand the original, what means they use for the actualization of the literary work meaning, how features of the national character are reflected in the translation, how much importance is given to symbols of this or that culture. To find out these specific features the author concentrates her attention on global text categories (facts, events, participants of the situation, time, space, evaluation and some others).

Keywords: global text categories, literary space, image of the world, events, and evaluation.

ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ РОЛЬ У МЕМУАРНОМУ ТЕКСТОТВОРЕННІ**Радзієвська Т.В.***Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України**t.v.rad@mail.ru*

Статтю присвячено комплексу питань, пов'язаних з дослідженням спогадів та вербальних форм їх відображення в мемуарному дискурсі.

Розглядається роль фактора пам'яті в мемуарному текстотворенні. Аналіз здійснюється на англomовному та російськомовному матеріалі мемуарних творів В. Набокова, які вивчаються в аспекті взаємодії статичного та динамічного режимів актуалізації пам'яті.

Ключові слова: мемуарний дискурс, фактор пам'яті, В.Набоков, текстотворення.

Статья посвящена комплексу проблем, связанных с исследованием воспоминаний и вербальных форм их отображения в мемуарном дискурсе. Изучается роль фактора памяти в мемуарном текстообразовании. Анализ осуществляется на материале английских и русских мемуарных произведений В.Набокова, которые рассматриваются с точки зрения взаимодействия статического и динамического режимов актуализации памяти.

Ключевые слова: мемуарный дискурс, фактор памяти, В. Набоков, текстообразование.

The article focuses on the phenomenon of reminiscences activity and the verbal forms of its manifestation in memoirs discourse. The role of the memory factor in textproduction of memoirs is discussed. Within the scope of case study the English and Russian memoirs works of Vladimir Nabokov are examined in order to show the interaction of static and dynamic regimes of the memory resource.

Keywords: memoirs discourse, the memory factor, V. Nabokov, textproduction.

УДК 811.161.2:81'373.7

С. 120-129

НОВОЗАПОЗИЧЕННЯ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стишов О. А.

Київський університет імені Бориса Грінченка
styshov@ukr.net

У статті на матеріалі дискурсу сучасних українськомовних мас-медіа розглянуто одне з важливих джерел поповнення й збагачення фразеологічної системи української мови кінця ХХ – початку ХХІ століть – нові ФО-запозичення з англійської мови, не зафіксовані у лексикографічних працях. Проаналізовано основні тематичні групи названих стійких одиниць.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна одиниця (ФО), фразема-англізм, дискурс, ЗМІ, мас-медіа, калька, варваризм.

В статье на материале дискурса современных масс-медиа рассматривается один из важных источников пополнения и обогащения фразеологической системы украинского языка конца ХХ – начала ХХІ веков – новые ФЕ-заимствования с английского языка, не зафиксированные в лексикографических работах. Анализируются основные тематические группы названных устойчивых единиц.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая единица (ФЕ), фразема-англицизм, дискурс, СМИ, масс-медиа, калька, варваризм.

In the article as a result of the analysis of modern Ukrainian mass media texts the author characterizes one of the important sources that enriches the Ukrainian phraseological system of the late XXth – early XXIst centuries, i.e. new phraseological

borrowings from English, not yet fixed in lexicographical sources. The author outlines main thematic groups of the analyzed phraseological units.

Keywords: *idiom, phraseological unit (PhU) phraseme-Anglicism, discourse, mass media, loan translation, barbarisms.*

УДК 81'373'82

С. 130-134

**ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
РОМАНІВ У. ФОЛКНЕРА**

Бойцян Л. Ф.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглядається проблема відтворення концептуального простору романів У. Фолкнера з точки зору лінгвокультурологічного підходу. Установлюються основні концепти, які структурують концептуальний простір романів митця.

Ключові слова: *концептуальний простір, концептуальна метафора, концепт, когнітивна лінгвістика.*

В статье рассматривается проблема отражения концептуального пространства романов У.Фолкнера с точки зрения лингвокультурологического подхода. Устанавливаются основные концепты, которые структурируют концептуальное пространство романов писателя.

Ключевые слова: *концептуальное пространство, концептуальная метафора, концепт, когнитивная лингвистика.*

The article deals with the urgent problem of conceptual space actualization in W. Faulkner's novels. The main concepts structuring the conceptual space in W. Faulkner's novels have been stated.

Keywords: *conceptual space, conceptual metaphor, concept, cognitive linguistics.*

УДК 811'111'161'2

С. 135-143

**РЕЦИПІЄНТ ПОВІДОМЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА
МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЖАНРІВ СОЦІАЛЬНОГО ТИПУ
УСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ)**

Борисов О. О.

*Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка
allex-artek@mail.ru*

Стаття присвячена розгляду особливостей представлення реципієнта повідомлення в таких соціально організованих жанрах усного формату британської та української комунікації, якими є інтерв'ю та ток-шоу. Встановлюється ведуча роль адресата в етнічному діалогічному дискурсі. У розвідці представлено різні типи адресата залежно від типу впливу та позиції особи в комунікативному акті.

Ключові слова: *реципієнт, повідомлення, етнічний діалогічний дискурс, інтерв'ю, ток-шоу.*

Статья посвящена рассмотрению особенностей представления адресата в таких социально организованных жанрах устного формата британского и украинского общения, как интервью и ток-шоу. Определяется ведущая роль адресата в этническом диалогическом дискурсе. В работе представлены разные типы адресата в зависимости от типа влияния и его позиции в коммуникативном акте.

Ключевые слова: реципиент, сообщение, этнический диалогический дискурс, интервью, ток-шоу.

The article is devoted to the research of the addressee representation in such socially organized genres of oral British and Ukrainian communication as the interview and talk-show. The leading role of the addressee in the ethnic dialogical discourse of the genres is established. Different types of the addressee depending on the type of influence and one's role in a speech act are revealed.

Kywords: recipient, message, ethnic dialogical discourse, interview, talk show.

УДК 81'255.2:6=111=161.2

С. 144-148

ПЕРЕКЛАД КОМПОЗИТ ТА ПОЛІКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ОФОРМЛЕНИХ АГЕНТИВНИМИ СУФІКСАМИ

Гонта І. А.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ihonta@ukr.net*

Статтю присвячено проблемі утворення англійських композитних термінів, а також термінів-словосполучень, оформлених агентивними суфіксами -er, -or, -ant, -ist в авіаційній галузі, а також проблемі їх перекладу українською мовою. Вибір матеріалу зумовлений широким використанням вищезазначених суфіксів та труднощами перекладу полікомпонентних термінів, що пояснюється їх складною структурою та ємною семантикою. Номінативні одиниці кількістю 494 та їхні українські відповідники було відібрано з професійних словників. Аналізуються способи перекладу полікомпонентних термінів з агентивними суфіксами та наводяться відповідні підрахунки в цифрах та відсотках. Було виявлено такі способи перекладу: перестановка компонентів, компресія, декомпресія, морфологічні трансформації, калькований переклад, описовий переклад, спосіб заміни українським еквівалентом, транскодування.

Ключові слова: композита, полікомпонентний термін, перестановка компонентів, компресія, декомпресія, описовий переклад, транскодування.

Статья посвящена проблеме образования английских композитных терминов, а также терминов-словосочетаний, оформленных агентивными суффиксами -er, -or, -ant, -ist в авиационной сфере, а также проблеме их перевода на украинский язык. Выбор материала обусловлен широким употреблением вышеупомянутых суффиксов и трудностями перевода поликомпонентных терминов, что объясняется их сложной структурой и емкой семантикой. Номинативные единицы в количестве 494 слов и поликомпонентных терминов были отобраны из профессиональных словарей. Анализируются способы перевода поликомпонентных терминов с

агентивними суффіксами с презентацією кількостених и процентних подсчетов. Были исследованы следующие способы перевода: перестановка компонентов, компрессия, декомпрессия, морфологические трансформации, калькирование, описательный перевод, способ замены украинским эквивалентом, транскодирование.

Ключевые слова: композита, поликомпонентний термин, перестановка компонентов, компрессия, декомпрессия, описательный перевод, транскодирование.

The article deals with the problem of functioning compounds, derivational compounds and word combinations with suffixes -er, -or, -ant, -ist as professional terms in the English and Ukrainian aviation sphere. The choice of the material for investigation can be explained by a wide usage of the above-mentioned suffixes and difficulties in translating the words and word combinations due to their complex structure and semantics. The number of the nominative units of 494 and their Ukrainian translations have been selected from professional dictionaries. The ways of translating multicomponental terms with agentive suffixes -er, -or, -ant, -ist into the Ukrainian language are analysed and provided with calculations including percentage. The ways of translation turn out to be the following: shift of components, compression, decompression, so-called morphological transformations, i.e. the change of noun into adjective, loan translation, descriptive translation, transcoding and the method of substitution with Ukrainian corresponding equivalents.

Keywords: compound, multicomponental term, shift of components, compression, decompression, descriptive translation, transcoding.

УДК 811.111'342.9:81'27

С. 149-157

КЛАСИФІКАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ, СТРУКТУРНИХ І СЕМАНТИЧНИХ ОЗНАК АНГЛОМОВНОЇ КОМЕРЦІЙНОЇ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ

Деркач Н. В., Очередько К. В.

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка
tashiklang@gmail.com, katerina.ocheredko2015@yandex.ua

У статті наведено узагальнену класифікацію типів комерційної аудіовізуальної реклами. На її основі сформовано робочу класифікацію провідних функціональних, структурних та семантичних ознак англomовної комерційної аудіовізуальної реклами для добору експериментального матеріалу при дослідженні ролі просодичних засобів актуалізації її зразків у рекламному дискурсі. Інваріантні інтонаційні моделі відеороликів англomовної комерційної реклами встановлюватимуться у межах їх окремих тематичних різновидів, що виконують інформаційну, переконувальну чи нагадувальну функцію.

Ключові слова: англomовна комерційна аудіовізуальна реклама, класифікація, тематичний різновид, комунікативна функція, структурно-функціональний блок.

В статье приведена обобщенная классификация типов коммерческой аудиовизуальной рекламы. На ее основе сформирована рабочая классификация основных функциональных, структурных и семантических признаков англomовной коммерческой аудиовизуальной рекламы для подбора экспериментального материала при исследовании роли просодических

средств актуализации ее образцов в рекламном дискурсе. Инвариантные интонационные модели видеороликов англоязычной коммерческой рекламы будут устанавливаться в пределах ее отдельных тематических разновидностей, которые осуществляют информационную, увещательную или напоминающую функцию.

Ключевые слова: англоязычная коммерческая аудиовизуальная реклама, классификация, тематическая разновидность, коммуникативная функция, структурно-функциональный блок.

In the article a generalized classification of the types of commercial videos is provided. On its basis a working classification of the major functional, structural and semantic features of the English commercial videos has been formed with the purpose of selecting the experimental material while researching the role of prosodic means of its samples' actualization in the advertising discourse. Invariant intonation models of the English commercial videos will be established within their certain thematic kinds which perform the informing, persuading or reminding function.

Keywords: English commercial video, classification, thematic kind, communicative function, structural functional unit.

УДК 811.112.2'373.423

С. 158-170

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОМОНІМІЇ В ДІАХРОНІЇ

Кійко С. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
kiykosvit@gmail.com

У статті запропоновано методику дослідження еволюційних процесів у мові в руслі синергетичної наукової парадигми. Шляхом аналізу динаміки поширеності різних видів омонімів у трьох періодах історії німецької мови встановлено нелінійність розвитку омонімії, виявлено причини порушення синхронійної рівноваги рівнів мовної системи на певному етапі мовного розвитку і визначено місце антропогенних факторів в еволюційних процесах німецької мови. Дослідження внутрішньосистемного хаотичного стану у середньовісньонімецькому періоді, його меж і точок біфуркації дало змогу з'ясувати шляхи еволюції мовної системи, описати роль її окремих структурних рівнів у процесах порушення синхронної рівноваги й виникнення хаотичного стану, накопичення нових аналітичних структур і стабілізації шляхом елімінування хаосних інновацій.

Ключові слова: омонімія, синергетика, хаотичний стан, точки біфуркації, німецька мова, давньовісньонімецький період, середньовісньонімецький період.

В статье предложена методика исследования эволюционных процессов в языке в русле синергетической научной парадигмы. Путем анализа динамики распространения разных видов омонимов в трех периодах истории немецкого языка установлена нелинейность развития омонимии, обнаружены причины нарушения синхронического равновесия уровней языковой системы на каждом этапе языкового развития и определено место антропогенных факторов в эволюционных процессах немецкого языка. Исследование внутрисистемного хаотического состояния в средневысньонемецком периоде, его границ и точек бифуркации позволило

определить пути эволюции языковой системы, описать роль ее отдельных структурных уровней в процессах нарушения синхронического равновесия и возникновения хаотического состояния, накопления новых аналитических структур и стабилизации путем элиминизации хаотических инноваций.

Ключевые слова: омонимия, синергетика, хаотическое состояние, точки бифуркации, немецкий язык, древневерхненемецкий период, средневерхненемецкий период.

The article focuses on the method of study of the evolutionary processes in the language in line with a synergetic scientific paradigm. By analyzing the dynamics of the prevalence of different types of homonyms in three periods in the history of German, the nonlinearity of the development of homonyms was established, the reasons for the synchronic equilibrium divergence of the levels of the language system at a definite stage of language development were singled out, and the place of anthropogenic factors in the evolutionary process of German was outlined. The research of the internal systemic chaotic state in the period of Middle High German, its limits and bifurcation points allowed us to find out the ways of evolution of the language system, to describe the role of its individual structural levels in the divergence of the synchronic equilibrium and the emergence of chaotic state, in the accumulation of new analytical structures and stabilization by eliminating chaotic innovations.

Keywords: homonymy, synergetic, chaotic state, bifurcation points, German, Old High German, Middle High German.

УДК 81'42:811.112.2:811.161.2

С. 171-178

СИТУАТИВНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР БУДОВИ СУЧАСНИХ МЕДІАТЕКСТІВ

Кійко Ю. Є.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
kiykoyuriy@gmail.com

Стаття присвячена розгляду ситуативності як одного з визначальних факторів онтогенезу текстів у мас-медіа. Ситуативність експліцитно проявляється в інтертекстуальності, евіденціальності та референційності, і, як наслідок, впливає на вербальне і невербальне оформлення сучасних німецьких і українських медіатекстів. Загалом спостерігається тенденція до фрактальної креолізованої подачі новин як на рівні окремого медіатексту, так і на рівні цілого медіавидання як комплексу медіатекстів.

Ключові слова: медіалінгвістика, медіатекст, ситуативність.

Статья посвящена рассмотрению ситуативности как одного из определяющих факторов онтогенеза текстов в масс-медиа. Ситуативность эксплицитно проявляется в интертекстуальности, эвиденциальности и референциальности, и, как следствие, влияет на вербальное и невербальное оформление современных немецких и украинских медиатекстов. В целом наблюдается тенденция к фрактальной креолизированной подаче новостей как на уровне отдельного медиатекста, так и на уровне целого медиаиздания как комплекса медиатекстов.

Ключевые слова: медиалингвистика, медиатекст, ситуативность.

The article is dedicated to the survey of situationality as one of the determinants of media texts ontogenesis. It explicitly manifests itself in intertextuality, evidentiality and references, and, consequently, affects verbal and non-verbal design of the modern German and Ukrainian media texts. There is generally a tendency towards a fractal creolized news presentation both at the level of media texts and at the level of the whole media issue as a complex of media texts.

Keywords: *media linguistics, media text, situationality.*

УДК 811.111'42

С. 179-185

ШИФТЕРИ У РОЛІ КОНЕКТОРІВ ОПОВІДНОГО ТЕКСТУ

Космацька Н. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

nkosma@mail.ru

Статтю присвячено граматичним засобам зв'язування такого виду оповідного тексту як комікс. На матеріалі французької серії «Astérix» здійснено аналіз морфосинтаксичних структур авторського коментаря – речитативу. На основі наведених прикладів визначено, що конективну функцію виконують такі шифтерні категорії: особова форма дієслова, час дієслова, вказівні займенники, займенникові прикметники, прислівникові звороти, означені артиклі.

Ключові слова: *шифтери, дейктичні одиниці, форма дієслова, спосіб дієслова, займенник, речитатив.*

Статья посвящена грамматическим средствам связывания такого вида повествовательного текста как комикс. На материале французской серии «Astérix» осуществлен анализ морфосинтаксических структур авторского комментария – речитатива. На основании приведенных примеров определено, что коннективную функцию выполняют следующие шифтерные категории: личная форма глагола, время глагола, указательные местоимения, местоименные имена прилагательные, прилагательные, определенные артикли.

Ключевые слова: *шифтеры, дейктические единицы, форма глагола, наклонение, местоимение, речитатив.*

The article deals with grammatical means of connecting in such type of narrative text as comic strip. On the material of French comic books «Astérix» the morphosyntactical structures of the author's commentary are analyzed. Cited instances reveal that connective function is performed by the following shifters categories: personal form of the verb, grammatical mood, demonstrative pronouns, demonstrative adjectives, adverbs, definite articles.

Keywords: *shifters, deictic units, verb's form, grammatical mood, pronoun, recitative.*

УДК 811.133.1'255.4

С. 185-191

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ НОМІНАЦІЇ СВЯТ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Куликова В. Г.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний університет»

ktppfm_koulykova@ukr.net

Статтю присвячено дослідженню французьких та українських назв свят з позицій культурологічного підходу. Зокрема у роботі в порівняльному аспекті встановлюється вплив культурологічних чинників на особливості номінації свят, визначаються їх структурні характеристики, а також досліджуються причини появи синонімічних назв.

Ключові слова: свято, номінація, культурологічний аспект, французька мова, українська мова.

Статья посвящена исследованию французских и украинских названий праздников с позиции культурологического подхода. В частности, в работе в сравнительном аспекте определяется влияние культурологических факторов на особенности номинации праздников, выявляются их структурные характеристики, а также исследуются причины возникновения синонимических названий.

Ключевые слова: праздник, номинация, культурологический аспект, французский язык, украинский язык.

This paper is focused on the investigation of French and Ukrainian hilydays's names as the part of linguistics culturology. In particular in the comparative aspect the article determines the impact of cultural factors on the holidays' nomination, identifies their structural characteristics, as well as examines the causes of synonymous names.

Keywords: holyday, nomination, cultural approach, the French language, the Ukrainian language.

УДК 81'27

С. 192-197

ЛІНГВІСТИЧНА ПЕРСПЕКТИВА ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ СИЛОВИХ СТРУКТУР

Лусичкіна І. О.

Національна академія Національної гвардії України, м. Харків
ilysychkina@gmail.com

У статті висвітлено лінгвокомунікативний механізм підтримання позитивного іміджу американських силових структур на матеріалі публікацій про ЦРУ на офіційному сайті цієї агенції та в мас-медіа США. Встановлено інвентар макростратегій і пов'язаних із ними стратегій і тактик, спрямованих на репарацію і посилення позитивного корпоративного іміджу.

Ключові слова: імідж силової структури, корпоративний імідж, підтримання позитивного іміджу, репараційні стратегії, тактики, макростратегії, актуальні топоси, імплікатури.

В статье освещается лингвокоммуникативный механизм поддержания положительного имиджа американских силовых структур на материале публикаций о ЦРУ на официальном сайте этого агентства и в масс-медиа США. Установлен инвентарь макростратегий и связанных с ними стратегий и тактик, направленных на репарацию и усиление положительного корпоративного имиджа.

Ключевые слова: имидж силовой структуры, корпоративный имидж, поддержание положительного имиджа, репарационные стратегии, тактики, макростратегии, актуальные топосы, импликаатуры.

This article highlights the lingual and communicative mechanism to maintain the positive image of the U.S. force agencies based on publications about C.I.A. on the official website of this agency and in mass media of the USA. The inventory of macrostrategies has been defined along with the associated strategies and tactics aimed at reparation and reinforcement of the positive corporate image.

Keywords: *image of the force agency, corporate image, maintenance of the positive image, reparation strategies, tactics, macrostrategies, timely toposes, implicatures.*

УДК 81.255.2

С. 198-201

МОДЕРНИЗАЦИЯ: ПЕРЕВОД ИЛИ ПЕРЕДЕЛКА?

Максимова М. В.

*Глазовский государственный педагогический институт
г. Глазов, Россия
marimax78@yandex.ru*

Статья посвящена проблеме модернизации в переводе и допустимой степени вмешательства переводчика в текст оригинала. На примере анализа перевода «Алисы в Стране Чудес» Л. Кэрролла в исполнении А. Кононенко автор доказывает, что вмешательство в лингвокультурную составляющую исходного текста может привести к плачевным, а иногда и курьезным последствиям.

Ключевые слова: *модернизация в переводе, Кэрролл, переводческие трансформации.*

Статтю присвячено проблемі модернізації в перекладі та допустимого ступеня втручання перекладача в текст оригіналу. На прикладі аналізу перекладу «Аліси в Країні Чудес» Л. Керролла у виконанні А. Кононенка автор доводить, що втручання в лінгвокультурну складову вихідного тексту може привести до плачевних, а іноді й курйозним наслідків.

Ключові слова: *модернізація в перекладі, Керролл, перекладацькі трансформації.*

The article is devoted to the problem of modernization in translation. Through the example of the translation of Carroll's « Alice in Wonderland» made by A. Kononenko the author proves that interference in the linguistic-cultural constituent of the original may lead to deplorable if not curious effect.

Keywords: *modernization in translation, Carroll, translation transformations.*

УДК 811.133.1'373.7

С. 202-209

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОЕ ВЫРАЖЕНИЕ КОНЦЕПТА PAIN (ХЛЕБ) ВО ФРАНЦУЗСКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Павлюк Е. О.

*Запорожский национальный университет
helen.pavlyuk@gmail.com*

В статье анализируется фразеологическое представление концепта PAIN (ХЛЕБ) во французской языковой картине мира. В рамках антропоцентрической парадигмы в языковой картине мира этот концепт представлен названиями состояний и действий человека, моральных и

физических качеств, чертами внешности человека, названиями межличностных отношений. Этот ключевой концепт отражает культурно-национальную специфику французского языка.

Ключевые слова: языковая картина мира, концепт, фразеологизм, антропоцентрическая парадигма, метафора.

У статті аналізується фразеологічне представлення концепту PAIN (ХЛІБ) у французькій мовній картині світу. У рамках антропоцентричної парадигми у мовній картині світу цей концепт представлений назвами станів і дій людини, моральних і фізичних якостей, рисами зовнішності людини, найменуваннями міжособистісних стосунків. Цей ключовий концепт відображає культурно-національну специфіку французької мови.

Ключові слова: мовна картина світу, концепт, фразема, антропоцентрична парадигма, метафора.

The article analyzes the representation of a phraseological concept PAIN (BREAD) in the French language picture of the world. Within the anthropocentric view of the world, this concept presents the names of a person's actions, states, moral and physical qualities, appearance, interpersonal relations. This key concept reflects the cultural and national identity of the French language.

Keywords: linguistic picture of the world, concept, idiom, anthropocentrism (anthropocentric paradigm), metaphor.

УДК 81.255.2

С. 210-217

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ГАЛУЗІ НАНОЕЛЕКТРОНІКИ

Полюк І. С.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

ipolyuk1953@gmail.com

Статтю присвячено актуальному питанню дослідження шляхів формування французької термінології у галузі наноелектроніки. Розглянуто семантичні й морфологічні засоби термінотворення. Зокрема, проаналізовано явища синонімії та омонімії, запозичення у галузі наноелектроніки, наведено приклади суфіксальних і префіксальних способів термінотворення.

Ключові слова: термінотворення, галузь наноелектроніки, семантичний та морфологічний способи, синонімія, омонімія терміна.

Статья посвящена актуальному вопросу исследования путей формирования французской терминологии в области нанoeлектроники. Рассмотрены семантические и морфологические способы терминообразования. В частности, проанализированы явления синонимии и омонимии, заимствования в области нанoeлектроники, приведены примеры суффиксальных и префиксальных способов терминообразования.

Ключевые слова: терминообразование, отрасль нанoeлектроники, семантический и морфологический способы, синонимия, омонимия термина.

The article outlines the ways of formation of the French terminology in the field of nanoelectronics. Semantic and morphological means of terminology formation

have been analyzed. In particular, the phenomena of homonyms, synonyms and borrowings in the field of nanoelectronics have been described, the examples of suffixation and prefixation as the ways of terminology formation have been presented.

Keywords: terminology, field of nanoelectronics, semantic and morphological methods, synonyms, homonyms of terms.

УДК 811.111 (73) `27`06

С. 218-222

ЕФЕКТ МЕТЕЛИКА В АМЕРИКАНСЬКОМУ КІНОДИСКУРСІ

Харченко О. В.

*Київська міжрегіональна академія управління персоналом
simplicita@ukr.net*

Стаття фокусує увагу на когнітивному механізмі американського кінодискурсу комічного – «ефекті метелика». Проведене дослідження виявляє, що цей когнітивний механізм семантичного зсуву значення найчастіше реалізується через рефреймінг логічних та маловірогідних (можливо алогічних) інференцій та такі стилістичні фігури як каламбур та double entendre.

Ключові слова: ефект метелика, кінодискурс комічного, стилістична фігура double entendre, когнітивний патерн, гіперболізація тощо.

Статья фокусирует своё внимание на когнитивном механизме американского кинодискурса комического – «эффекте бабочки». Проведённое исследование показывает, что этот когнитивный механизм семантического смещения значения чаще всего реализуется через рефрейминг логических и маловероятных (возможно аллогических) инференций и такие стилистические фигуры как каламбур и double entendre.

Ключевые слова: эффект бабочки, кинодискурс комического, стилистическая фигура double entendre, когнитивный паттерн, гиперболизация etc.

The article focuses its attention on such cognitive mechanism of American Comedy Film Discourse as «The Butterfly Effect». The conducted research reveals that more often such cognitive mechanism of semantic change is realized through reframing of logical and slightly possible (probably illogical) inferences and such stylistic figures as puns and double entendre.

Keywords: Butterfly Effect, Comedy Film Discourse, stylistic figure double entendre, cognitive pattern, hyperbole etc.

РОЗДІЛ III

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ТА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

С. 223-229

ОБ УЧЕБНОМ КОМПЛЕКСЕ ПРАКТИЧЕСКОГО КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА (ОРИЕНТИРОВАННЫЙ НА ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ КАЗАХСКОЙ КУЛЬТУРЫ)

Ахметжанова З. К., Жолшаева М. С., Нурманова Г. Н.

Статья посвящена рассмотрению проблемы изучения казахского языка иноязычной аудиторией на основе анализа учебного комплекса практического казахского языка, содержащего 12 лексических тем и ориентированного на духовные ценности казахской культуры с точки зрения предъявляемых к нему учебно-методологических принципов текстоцентризма, когнитивизма, функционализма, культурологического погружения и сопряженности национально-культурных концептов с психологией и философией народа.

Ключевые слова: казахский язык, учебный комплекс, учебно-методические принципы, казахская культура.

Стаття присвячена розгляду проблеми вивчення казахської мови іншомовною аудиторією на основі аналізу навчального комплексу практичної казахської мови, який містить 12 лексичних тем і орієнтований на духовні цінності казахської культури з погляду навчально-методологічних принципів текстоцентризму, когнитивізму, функціоналізму, культурологічного занурення і зв'язку національно-культурних концептів з психологією і філософією народу.

Ключові слова: казахська мова, навчальний комплекс, навчально-методичні принципи, казахська культура.

The article considers the problem of learning the Kazakh language by foreigners by means of analyzing the educational complex of practical Kazakh that comprises 12 lexical topics, focused on the spiritual values of the Kazakh culture in terms of meeting the requirements of such educational-methodological principles as text centrism, cognitivism, functionalism, cultural immersion and connection of national-cultural concepts with psychology and philosophy of the people.

Keywords: the Kazakh language, educational complex, educational principles, Kazakh culture.

УДК 378.147

С. 230-236

ВИМОГИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У СВІТЛІ РЕФОРМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Іваненко С. М.

Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова
swetlaiw@ukr.net

У статті йдеться про критику Болонського процесу в Німеччині і в Україні, невідповідність українських реформ в галузі вищої школи вимогам ринку праці, порушення засадничих положень Болонського процесу, невідповідність кількості аудиторних занять вимогам якісного навчання майбутнього фахівця з іноземної мови, за якої не спрацьовує жодна сучасна методика викладання іноземної мови.

Ключові слова: Болонський процес, викладання іноземної мови, інновативність та гуманізм знання, німецька мова як друга іноземна мова і як друга спеціальність.

В статье речь идет о критике Болонского процесса в Германии и в Украине, несоответствии украинских реформ в области высшей школы требованиям рынка труда, нарушениях основоположных принципов Болонского процесса, несоответствии количества аудиторных занятий требованию качественного обучения будущего специалиста по иностранному языку, при котором не срабатывает ни одна методика преподавания иностранного языка.

Ключевые слова: Болонский процесс, преподавание иностранного языка, инновативность и гуманизм знания, немецкий язык как второй иностранный язык и как вторая специальность.

The article deals with the criticism of Bologna process in Germany and in Ukraine, the irrelevance of the Ukrainian reforms of the higher school to the requirements of the employee market, disruption of the original Bologna principles, the discrepancy of the amount of studying hours to the demands of qualified foreign languages specialists training, at which any foreign language teaching methodology fails.

Keywords: Bologna process, foreign language teaching, knowledge innovation and humanism, German as the second foreign language and as the subsidiary subject.

УДК 378.014.25.014.6

С. 237-244

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Гавриленко К. М.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

asdi35@rambler.ru

У статті йдеться про особливості аналізу тексту та складнощі перекладу різноманітних мовних одиниць на фонетичному, лексичному, фразовому та текстовому рівнях. Автор робить короткий екскурс у історію аспектів розвитку підходів до аналізу текстів та його складових, спираючись на роботи багатьох відомих вчених-лінгвістів. Наводяться практичні поради щодо навчання студентів перекладу іноземних текстів, аналізуються випадки історичних змін у перекладах власних імен та географічних назв. Наголошується на особливостях перекладу текстів із фразеологізмами, наводяться поради з пошуку лексичних відповідників.

Ключові слова: текст, мовні одиниці, мовні рівні, переклад, навчання, фразеологізми, лексичні відповідники.

В статье рассказывается об особенностях анализа текста и сложностях перевода различных языковых единиц на фонетическом, лексическом, фразовом и текстовом уровнях. Автор делает краткий экскурс в историю аспектов развития подходов к анализу текстов и их составляющих, опираясь на работы многих известных ученых-лингвистов. Также приводятся практические советы по обучению студентов переводу иностранных текстов, анализируются случаи исторических изменений в переводах собственных имен и географических названий. Кроме того,

делается акцент на особенностях перевода текстов с фразеологизмами, даются советы по поиску лексических соответствий.

Ключевые слова: текст, языковые единицы, языковые уровни, перевод, обучение, фразеологизмы, лексические соответствия.

The article describes the features of the text analysis and translation of various complexities of language units at the phonetic, lexical, phrase and textual levels. The author outlines a brief history of the development aspects of approaches to the analysis of text and its components, based on the works of many well-known scientists and linguists. It also provides practical advice on teaching students to translate foreign texts, analyzes cases of historical changes in the translation of proper and geographical names. In addition, the features of texts translation from phraseological units are emphasized and advice on lexical correspondences search is given.

Kywords: text, language units, language levels, translation, training, phraseologisms, lexical correspondence.

УДК 371.134:371.686+811.111

С. 245-252

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОЇ ВІДЕОФОНОГРАМИ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ І КУЛЬТУР

Конотоп О. С.

Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка
konotop_university@mail.ru

У статті дано визначення автентичної відеофонограми та окреслено переваги її використання для формування іншомовної комунікативної компетентності. Виділено переваги, що зумовлені технічним засобом навчання, на якому здійснюється демонстрація, – легкість включення в навчальний процес, мобільність, здійснення монтажу і використання різних режимів роботи. Також було встановлено, що перевагами, зумовленими власне змістом автентичної відеофонограми, є емоційний вплив, вільний доступ, реалізація різних видів наочності, індивідуалізація процесу формування іншомовної комунікативної компетентності, висока мовленнєво-розумова активність і інтенсифікація навчального процесу, можливість оптимально провести самостійну роботу, наявність зворотного зв'язку.

Ключові слова: автентична відеофонограма, іншомовна комунікативна компетентність, іншомовна лінгвосоціокультурна компетентність.

В статье дано определение аутентичной видеофонограммы и описаны преимущества ее использования для формирования иноязычной коммуникативной компетентности. Выделены преимущества, обусловленные техническим средством обучения, на котором осуществляется демонстрация, – легкость включения в учебный процесс, мобильность, осуществление монтажа и использования различных режимов работы). Также были определены преимущества, обусловленные собственно содержанием аутентичной видеофонограммы: эмоциональное воздействие, свободный доступ, реализация различных видов наглядности, индивидуализация процесса формирования иноязычной коммуникативной компетентности, высокая речевая активность и интенсификация учебного

процесса, возможность провести самостоятельную работу, наличие обратной связи.

Ключевые слова: аутентичная видеофонограмма, иноязычная коммуникативная компетентность, иноязычная лингвосоциокультурная компетентность.

In the article the term 'authentic video' is defined and the benefits of its use for the formation of foreign language communicative competence are outlined. The advantages of using video due to its technical characteristics are: easy inclusion in the learning process, mobility, implementation of installation and possibility of using different modes of operation. The benefits conditioned by the video content were also determined and they include: emotional impact, free access, various kinds of visibility, individualization, intensification of educational process, optimal opportunity to conduct independent work, the presence of feedback.

Keywords: authentic video, foreign language communicative competence, foreign language lingvosociocultural competence.

УДК 37.013.42

С. 253-259

МЕСТО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ОБРАЗОВАНИИ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА

Салтыкова М. В.,

Максимова М. В.

*Глазовский государственный педагогический институт
им. В.Г. Короленко, г. Глазов, Удмуртская республика, Российская
Федерация
mary-alex77@mail.ru*

В статье рассматривается возможность и необходимость внедрения поликультурного образования в программу коррекционных школ. На примере социально-образовательного проекта, реализуемого студентами педагогического вуза, авторы обосновывают ценность изучения иностранных языков для детей с нарушениями интеллекта.

Ключевые слова: дети с ОВЗ, поликультурное образование, нарушение интеллекта.

У статті розглядається можливість і необхідність втілення полікультурної освіти в програму корекційних шкіл. На прикладі соціально-освітнього проекту, що реалізується студентами педагогічного вузу, автори обґрунтовують доцільність вивчення іноземних мов дітьми з порушеннями інтелекту.

Ключові слова: діти з ОМЗ, полікультурна освіта, порушення інтелекту.

The article discusses the possibility and necessity of implementation of multi-cultural education into the curricula of special schools. Through the example of a social-educational project carried out by the students of a pedagogical college the authors justify the value of foreign languages for children with mental development disorder.

Keywords: children with health limitations, multi-cultural education, mental development disorder.

ЧАСТИНА II

ХРОНІКА

РОЗДІЛ II, 1

ХРОНІКА ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ, КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ»

(Україна, Київ, 2015)

Пархоменко О. М.
Україна, м. Київ

У реферативному огляді представлено інформацію щодо змісту й основної проблематики наукових доповідей учасників другої Міжнародної науково-практичної конференції «Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти» (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»).

Ключові слова: наукова конференція, професійна комунікація, дослідницька діяльність, міждисциплінарні дослідження.

В реферативном обзоре представлена информация о содержании и основной проблематике научных докладов участников второй Международной научно-практической конференции «Языки профессиональной коммуникации: лингвокультурный, когнитивно-дискурсивный, переводоведческий и методический аспекты» (Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»).

Ключевые слова: научная конференция, профессиональная коммуникация, исследовательская деятельность, междисциплинарные исследования.

The referential review presents information about the content and main problematics of scientific reports delivered by participants of the second International scientific conference «Languages of professional communication: linguocultural, cognitive, discursive, translation-related and methodological aspects» (National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»).

Keywords: scientific conference, professional communication, research activities, interdisciplinary studies.

16 квітня 2015 року в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут» відбулася II Міжнародна науково-

практична конференція «Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти» (голова оргкомітету – перший проректор Національного технічного університету України «КПІ», академік НАН України, доктор технічних наук, професор *Ю.І. Якименко*; члени оргкомітету – кафедра теорії, практики та перекладу французької мови факультету лінгвістики).

В організації й проведенні конференції брали активну участь представники Французького інституту в Україні при Посольстві Франції в Україні та Ресурсного Центру для викладачів англійської мови при Посольстві США в Україні.

У роботі конференції взяли участь фахівці з питань викладання іноземних мов професійної комунікації і перекладознавства, серед яких були науково-педагогічні працівники з 27 університетів України та зарубіжжя, зокрема науковці з Інституту східнослов'янської філології та Інституту Росії та Східної Європи Ягелонського університету (м. Краків, Республіка Польща), Гуманітарного факультету Краківського педагогічного університету імені Комісії Народної Освіти, Університету імені Сулеймана Демиреля (м. Алмати, Республіка Казахстан), викладачі курсу CELTA при Британській раді (м. Краків, Республіка Польща).

З вітальним словом до учасників конференції звернулася співголова організаційного комітету, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу французької мови, доцент *І.С. Полюк*, яка у своєму виступі відзначила потужний науковий склад учасників конференції, серед яких 13 професорів, докторів філологічних і педагогічних наук, кандидати наук, докторанти, аспіранти та магістранти, що забезпечило високий рівень наукової дискусії.

На пленарному засіданні виступи провідних науковців у галузі лінгвістики, педагогіки й методики викладання іноземних мов висвітлили фундаментальні питання сучасної лінгвістики, перекладознавства та інноваційних технологій викладання іноземних мов у контексті професійної комунікації, а також окреслили перспективні напрями подальших наукових розвідок.

Доктор педагогічних наук, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України, професор *С.М. Амеліна* у своїй доповіді представила огляд навчальних програм зі спеціальності «переклад», за якими навчаються студенти провідних вузів світу (Німеччини, Великобританії, США), а також окреслила особливості перекладу термінів, уживаних у текстах аграрної тематики.

Прамовним професіоналізмом у діалектах Славії був присвячений виступ *І.М. Нечитайло*, доктора філологічних наук, професора кафедри російської та української мов Київського національного лінгвістичного університету. У своєму виступі науковець яскраво продемонструвала відмінності у словарниково-словотвірних характеристиках праслов'янських діалектизмів на позначення знарядь праці, обґрунтовуючи специфіку форм пізнання світу носіями прадавніх діалектів.

У доповіді *О.М. Ільченко*, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України «Science Communication: More than Meets the Eye», присвяченій висвітленню лінгвостилістичних особливостей сучасного англо-американського наукового дискурсу, співдоповідач канд. філол. наук *О.І. Шаля* ознайомила присутніх з новітніми тенденціями, що мають місце на лексичному, граматичному і стилістичному рівнях наукового дискурсу, а також наголосила, що його вивчення є запорукою ефективного обміну науковою інформацією та всебічного розуміння сучасного інтелектуального середовища.

Глибокий і ґрунтовний аналіз мовленнєво-музичного твору, класифікації його структурних елементів та механізмів сугестивного впливу на слухача було зроблено в доповіді *А.А. Калити*, доктора філологічних наук, професора кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «КПІ», автора нової концепції енергетики мовлення.

Особливістю конференції цього року стало проведення на пленарному засіданні майстер-класу з метою демонстрації практичних досягнень науковців. Завданням майстер-класу, підготовленого авторами навчального посібника «Analytical Outlines» – кандидата педагогічних наук, доцента *З.М. Корневою* та аспіранткою кафедри ТППАМ *Ю.В. Павловською*, було розкрити специфіку індивідуалізації навчання англійської мови майбутніх аналітиків систем. У першій частині майстер-класу було обговорено теоретичні питання, пов'язані із індивідуалізацією навчального процесу, а саме передумови індивідуалізованого навчання, види та форми індивідуалізації. *З.М. Корнева* ознайомила аудиторію з основними концепціями посібника «Analytical Outlines», який призначено для навчання професійно орієнтованої англійської мови у парадигмі особистісно-орієнтованого навчання. У практичній частині майстер-класу *Ю.В. Павловська* представила зразки завдань із посібника, які наочно продемонстрували його переваги в безпосередній навчальній діяльності

студентів. У жвавій формі учасники конференції мали можливість виконати вправи, спрямовані на різні навчальні стилі і рівні знань студентів, оцінити запропоновані колективні форми роботи, рольову гру тощо.

Учасники конференції мали можливість ознайомитися з експозицією методичної літератури за тематикою конференції, підготовленою співробітниками Наукової бібліотеки ім. Г.І. Денисенка (куратор виставки – *М.О. Мірошніченко*), а також – з виставкою новинок фахової літератури та підручників з англійської і французької мов офіційних дистриб'юторів іноземної літератури в Україні – компаній «Лінгвіст» та «Dinternal-books».

Іншим напрямом упровадження сучасних форм наукової дискусії стало проведення стендових доповідей, які дозволили авторам стендів схематично відобразити в графічній чи вербальній формах основні здобутки своїх наукових пошуків. Стендові доповіді представляли докторант *Л.І. Тараненко* та аспіранти *В. Марченко*, *М. Колісник* і *О. Сокирська*. А учасники конференції мали можливість у невимушеній формі під час перерви ознайомитися зі змістом репрезентованих на стендах проектів та обговорити безпосередньо з авторами питання, що їх зацікавили.

Роботу конференції було продовжено на засіданнях чотирьох секцій:

- актуальні проблеми дискурсології та міжкультурної комунікації;
- функціонування мовних одиниць у професійних дискурсах;
- проблеми перекладу в контексті професійної комунікації;
- інноваційні технології навчання іноземної мови для професійних цілей.

На секційних засіданнях обговорювалися актуальні для сучасного мовознавства питання, присвячені, зокрема:

- *обґрунтуванню робочої класифікації* лінгвістичних ознак англійських фольклорних текстів малої форми (*Л.І. Тараненко*, канд. філол. наук, доцент, докторант Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»);
- *засобам актуалізації* у мові слоту *Місце* фреймової моделі концепту ТЕРОРИЗМ (*А.Б. Семенчук*, канд. філол. наук, доцент Запорізького національного університету);
- *проблемам навчання* письмового перекладу (*В.Д. Ігнатенко*, Білоцерківський національний аграрний університет);
- *ролі анімаційної діяльності* у навчанні іноземних мов, на базі роботи сектору міжнародного солідаритету у Франції (*Л.В. Школяр*,

аспірант Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»).

При підведенні підсумків, відзначаючи високий рівень підготовки й проведення наукової конференції, якісний і кількісний склад її учасників, було наголошено на доцільності щорічного проведення конференцій такого рівня для обміну інформацією про пошуки філологів-представників різних країн і наукових шкіл у галузі когнітивної лінгвістики.

Було наголошено, що тематика представлених доповідей вирізняється широким діапазоном охоплення питань сучасних гуманітарних досліджень, пов'язаних з лінгвокультурним, когнітивно-дискурсивним, перекладознавчим і методичним аспектами, високим методологічним рівнем виконуваних досліджень та глибиною отриманих теоретичних і практичних висновків.

Резолюція конференції включала також положення щодо впровадження різних форм співробітництва вітчизняних і закордонних фахівців з метою підвищення значення дослідницької діяльності – міжнародних конференцій, он-лайн і заочних конференцій, дистанційних інтернет-проектів з проблем професійної комунікації, лінгвістики і перекладознавства, теорії і практики викладання іноземних мов.

РОЗДІЛ II, 2

ПРОГРАМА

ДРУГОЇ МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ,
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ»

(Національний технічний університет України «КПІ»,
м. Київ, 2015 р.)

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Амеліна С.М. (докт. пед. наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України). *Лексичні особливості текстів аграрної тематики у перекладацькому аспекті.*

Ільченко О.М. (докт. філол. наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України), **Шаля О.І.** (канд. філол. наук, викладач, учений секретар Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України). *Science Communication: More than Meets the Eye.*

Калита А.А. (докт. філол. наук, професор Національного технічного університету України «КПІ»). *До проблеми класифікації структурних елементів тексту мовленнєво-музичного твору.*

Кожушко С.П. (докт. пед. наук, завідувач кафедри іноземних мов Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля). *Ефективна підготовка фахівців з комерційної діяльності до професійної взаємодії: мовний аспект.*

Нечитайло І.М. (докт. філол. наук, професор кафедри російської та української мов Київського національного лінгвістичного університету). *Прамовні професіоналізми в діалектах Славії.*

Черноватий Л.М. (докт. пед. наук, професор кафедри теорії та практики перекладу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна). *Конфесійний стиль як елемент заставної стилістики у змісті навчання майбутніх перекладачів.*

ЗАСІДАННЯ СЕКЦІЙ:

СЕКЦІЯ 1.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИСКУРСОЛОГІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Алексенко С.Ф. (Сумський державний педагогічний університет ім. А. Макаренка). *Some English Markers of Social Variation.*

Андрущенко І.О. (Київський національний лінгвістичний університет). *Аудитивний аналіз публічного політичного мовлення Д.Д. Ейзенхауера.*

Башук Н.П. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Фонові знання як складова пізнання культури країни, мова якої вивчається.*

Бедрич Я.В. (Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України). *Невербальні засоби вираження інклюзивності в англійській мові науки.*

Буць Ж.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Французькі реалістичні романи ХХ століття у руслі досліджень сучасної лінгвопоетики.*

Валігура О.Р. (Київський національний лінгвістичний університет). *Когнітивні чинники процесу засвоєння іноземної мови.*

Дроф'як Н.І. (Львівський національний університет імені Івана Франка). *Проблема культурного шоку в міжкультурній комунікації.*

Єсипенко Н.Г. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича). *Асоціативні ознаки концептів.*

Забужанська І.Д. (Київський національний лінгвістичний університет). *Ритмічна організація віршованого тексту як вияв лінгвоментальної діяльності людини.*

Козуб Л.С. (Національний університет біоресурсів і природокористування України). *Tools for the acoustic analysis of speech prosody.*

Копчак М.М. (Львівський національний університет імені Івана Франка). *Прагматико-дискурсивна проекція мовленнєвого акту побажання.*

Кривенець І.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Лексико-стилістична своєрідність заголовків французьких політичних Інтернет-видань.*

Крисанова Т.А. (Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк). *Модальність гніву в англomовному кінодискурсі.*

Лютянська Н.І. (Чорноморський державний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв). *Дискурсивні характеристики ситуації міжкультурної комунікації.*

Мамедова А.І. (Запорізький національний університет). *Концепт Mensch в лирике Генріха Гейне.*

Маслюк М.Г. (Київський національний лінгвістичний університет). *Використання імплікації, заперечення та кон'юнкції задля тлумачення оксиморонної імплікатури.*

Пахаренко А.В. (Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна). *Комунікативне непорозуміння як відображення становлення авторитарної особистості.*

Поліщук О.Л. (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького). *Прагматичні особливості проксемної поведінки мовної особистості.*

Полюк І.С. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Fonctions differentes du langage.*

Савчук Р.І. (Київський національний лінгвістичний університет). *Наративний прийом монтажу як основний спосіб творення сюрреалістської оповідної реальності.*

Семенчук А.Б. (Запорізький національний університет). *Вербалізація слоту Місце інноваціями англійської мови.*

Слаба О.В. (Київський національний лінгвістичний університет). *Функціонування економічних термінів-англоамериканізмів у німецькомовному публіцистичному дискурсі.*

Славомірські Р., Козера І. (Інститут Росії та Східної Європи Ягелонського університету, м. Краків, Республіка Польща). *Значение памяти в поэтическом языке Владимира Высоцкого.*

Сокирська О.С. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Просодичний супровід лексико-граматичних засобів вираження відмови в англійській мові.*

Тараненко Л.І. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Обґрунтування робочої класифікації лінгвістичних ознак англійських фольклорних текстів малої форми.*

Томахів М.В. (Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України). *Відеолекція як новий жанр сучасного наукового дискурсу.*

Устименко С.Є. (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»). *Специфіка реалізації стратегії ухилення від відповіді в англомовному побутовому дискурсі.*

Шевченко І.С. (Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна). *Коммуникативное поведение в свете когнитивной дискурсологии.*

Шелковнікова З.Б. (Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України). *Функції наративу в науковому тексті.*

СЕКЦІЯ 2.

ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ У ПРОФЕСІЙНИХ ДИСКУРСАХ

Алексієвець О.М. (Київський національний лінгвістичний університет). *Дослідження просодії політичного дискурсу в національно-культурному контексті.*

Бондар Л.В., Полонська Т.М. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Структура французької терміносистеми у галузі біомедичної інженерії.*

Бурка Н.А. (Київський національний лінгвістичний університет). *Систематизація напрямів й аспектів дослідження синтагматики фонем у межах структурного підходу.*

Гузєрчук О.О. (Київський національний лінгвістичний університет). *Особливості актуалізації тонального інтервалу на ділянці «передтермінальна частина–ядро» в англомовних висловлюваннях підбадьорювання.*

Гуменюк І.Л. (Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка). *Особливості варіювання критерію емоційно-прагматичного потенціалу в пейзажних описах англомовної прози.*

Деркач Н.В. (Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка). *Функціональна специфіка темпу англійського мовлення.*

Єфімова О.М. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Поглиблене ознайомлення з реаліями країни при вивченні іноземної мови курсантами у вищих військових навчальних закладах.*

Ібрагімова С.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Особливості процесу виникнення, утворення та функціонування нових лексичних одиниць у французькому спеціалізованому дискурсі.*

Івасишина Т.А. (Національна академія Служби безпеки України). *Біблійні афоризми в контексті віртуального дискурсу.*

Колісник М.П. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Сутність поняття лінгвістичної варіативності.*

Космацька Н.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Параграфеміка французького газетного заголовка.*

Куценко М.А. (Навчально-науковий інститут телекомунікацій та інформатизації). *Лексико-граматичні засоби вираження співчуття в англійській мові.*

Марченко В.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Методологічне підґрунтя вивчення сугестивного потенціалу мовленнєво-музичного твору.*

Мельничук Р.І. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича). *Функціонування звукозображувальної системи у звуконаслідувальній і звукосимволічній лексиці сучасної німецької мови.*

Морошкіна Г.Ф. (Запорізький національний університет). *Актуалізація чуттєво-образної картини світу в епістолярії Ван Гога.*

Олійник О.С. (Київський національний університет імені Тараса Шевченка). *Юридична дефініція як засіб вербалізації правового концепту (на матеріалі текстів Кримінальних кодексів США).*

Охріменко В.О. (Київський національний лінгвістичний університет). *Дослідження ономотопеїчної лексики корейської мови.*

Полюк І.С., Бут І.М. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Концепт ENERGIE у науково-популярному дискурсі.*

Савчук В.І. (Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди). *Систематизація ознак актуалізації стратегічно-тактичної складової англомовного президентського звернення.*

Тютюнник В.Ю., Давиденко Ю.Є. (Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпропетровськ). *Синонимические отношения в русской терминологии градостроительства.*

Шумченко Т.І. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Комунікативні категорії речення.*

СЕКЦІЯ 3.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Ахметжанова З.К., Жолшаєва М.С. (Університет імені Сулеймана Деміреля, м. Алмати, Казахстан). *О языковой и лингвокультурной компетенциях переводчика.*

Бойко І.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Проблеми перекладу в контексті професійної комунікації.*

Кагановська О.М. (Київський національний лінгвістичний університет). *Перекладознавчий ракурс дослідження можливих світів і наративу крізь призму текстових концептів.*

Калита А.А., Литвякова Я.О. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Засоби формування цілісності франкомовного наукового тексту.*

Космацька Н.В., Литвин Я.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Підходи до перекладу українських власних назв французькою мовою.*

Куликова В.Г., Черновол А.О. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Лексико-семантичні особливості відтворення французьких медичних скорочень.*

Ласка І.В. (Дипломатична академія України при МЗС України, м. Київ), **Пархоменко О.М.** (Національний технічний університет України «КПІ»). *Філософсько-граматична парадигма розвитку французького перекладознавства.*

Полюк І.С., Биченко О.П. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Переклад термінів галузі наноелектроніки*

Славомірські Р., Козера І. (Інститут східнослов'янської філології Ягелонського університету, м. Краків, Республіка Польща). *Переводя непереводимое.*

Ямро М. (Краківський педагогічний університет імені Комісії Народної Освіти, м. Краків, Республіка Польща), **Козера І., Славомірські Р.** (Інститут східнослов'янської філології Ягелонського університету, м. Краків, Республіка Польща). *К вопросу о переводе языка политики.*

СЕКЦІЯ 4.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІЛЕЙ

Антоненко І.І. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Формування англомовної лексичної компетенції у студентів ВНЗ.*

Арістова Н.О. (Національний університет біоресурсів і природокористування України). *Вплив позааудиторної діяльності на формування професійної суб'єктності майбутніх філологів.*

Бараненкова Н.А., Светенок Л.К. (Чернігівський національний технологічний університет). *Інтенсифікація сприйняття іноземної мови студентами немовних вишів.*

Бондар Л.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Навчання ведення дебатів студентів технічних спеціальностей.*

Гурсьєва Л.В., Козьміна Н.А. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Іншомовні науково-технічні терміни на практичних заняттях з англійської мови.*

Declan Cooley. (Британська рада, м. Краків, Республіка Польща). *Teaching English as a Second Language: Cultivating Inquiry in the English Classroom.*

Жицька С.А. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Team Teaching as a New Approach in Language Teaching.*

Загорулько С.В., Петренко С.В. (Національна академія Служби безпеки України). *Вправи для навчання студентів немовних спеціальностей ведення іншомовної дискусії на сонові проблемної ситуації.*

Іващенко О.Г. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Щоб навчитися вільно говорити іноземною мовою, треба хотіти говорити.*

Ігнатенко В.Д. (Київський національний лінгвістичний університет). *Навчання письмового перекладу: проблема видів вправ.*

Козаченко Т.П. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Основи професійно-орієнтованого навчання.*

Марічєва С.М., Яковенко Н.В. (Національна академія Служби безпеки України). *Дистанционные технологии в процессе обучения иностранному языку студентов-заочников.*

Миронова І.М., Гаркуша М.С. (Національна академія Служби безпеки України, м. Київ). *Інноваційні технології як засіб реалізації особистісно-діяльнісного підходу в навчанні іноземним мовам.*

Мойсєєнко С.М. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Використання елементів дистанційного навчання для формування іншомовної компетенції майбутніх інженерів.*

Січкарь Н.М., Карасьова Л.А. (Національна академія Служби безпеки України). *Организация учебного процесса в виртуальной образовательной среде с применением интернет-технологий.*

Федоренко І.С. (Київський національний лінгвістичний університет). *Сучасний стан формування компетентності в англійському діалогічному мовленні у майбутніх техніків-будівельників.*

Феофілова Л.В., Яковенко Н.В. (Національна академія Служби безпеки України, м. Київ). *Віртуальне освітнє середовище як засіб інтенсифікації іншомовної підготовки студентів у вищих навчальних закладах.*

Цимбал І.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Компоненти психологічної готовності студентів технічних спеціальностей до роботи з іншомовними науковими текстами.*

Школяр Л.В. (Національний технічний університет України «КПІ»). *Роль анімаційної діяльності у навчанні іноземним мовам (на базі роботи сектору Міжнародного Солідаритету у Франції).*

РОЗДІЛ II, 3
ПРОГРАМА
V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«АНТИКРИЗОВИЙ РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ
ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

*(Український гуманітарний інститут,
Україна, м. Буча, квітень 2015 р.)*

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Забродський Ф. (начальник сервісного відділу роботи з клієнтом страхової компанії «Граве-Україна»). *Презентація страхової компанії «Граве-Україна».*

Балаклицький М.А. (доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Український гуманітарний інститут). *Толерантизація релігійної тематики українських ЗМІ після Євромайдану.*

Закупра Ж.А. (кандидат філологічних наук, доцент Київського славістичного інституту). *Роль коммуникативной функции художественного произведения в процессе обучения русскому языку студентов-иностранцев.*

Петрашко Л.П. (докт. економ наук, професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана). *Університетська освіта в інтересах сталого розвитку.*

Медвідь Ф.М. (докт. наук в галузі політології, канд. філософ. наук, Міжрегіональна Академія управління персоналом). *Інформаційна безпека України в умовах сучасного кіберпростору.*

Анатол Морару (Бельцкий государственный университет имени Алеку Руссо, Молдова). *Внеурочная работа со студентами-журналистами и партнерство с зарубежными университетами.*

ЗАСІДАННЯ СЕКЦІЙ:

СЕКЦІЯ 1.

**АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ МІЖНАРОДНОГО, НАЦІОНАЛЬНОГО
ТА РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНІВ**

Александрова М.О. (Маріупольський державний університет). *Перегляд концептуальних засад системи глобального фінансового регулювання в умовах світової економічної кризи.*

Бурова О.Б. (Український гуманітарний інститут). *Теоретичні аспекти категорії «ресурсний потенціал сільських територій».*

Георгінова Л.В. (Український гуманітарний інститут). *Тренінги особистісного зростання в системі підготовки майбутніх менеджерів.*

Зінченко В.В. (Український гуманітарний інститут). *Передумови і перспективи інституційної трансформації «філософії менеджменту освіти» в інтернаціональну систему «менеджменту знань».*

Мичак Н.Г. (Український гуманітарний інститут). *Соціально-психологічне забезпечення управління вищим навчальним закладом.*

Сотніченко О.А. (Український гуманітарний інститут). *Податки у фінансовій системі України.*

Удовицька Є.А. (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»). *Теоретичні аспекти формування антикризових стратегій корпорацій.*

СЕКЦІЯ 2.

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Бєліков М.І. (Український гуманітарний інститут). *Оцінювання ефективності інвестиційних проектів з врахуванням можливих сценаріїв розвитку.*

Джуряк Н.М. (Український гуманітарний інститут, Житомирський державний технологічний університет). *Облікова політика: суб'єкти, об'єкти, елементи.*

Кігель В.Р. (Український гуманітарний інститут). *ЕМ-модель оптимізації мультивалютного резерву за умов курсового ризику.*

Патраш Л.А. (Український гуманітарний інститут). *Компоративний аналіз розвитку економік пострадянських країн (1991-2014 рр.).*

Пернарівський О.В. (Національний університет Державної податкової служби України). *Ризикоорієнтований підхід до оцінки ефективності інвестиційних проектів.*

Сугоняк В.П. (Український гуманітарний інститут). *Математичні компетенції майбутнього фахівця-фінансиста.*

Штанько Л.О. (Український гуманітарний інститут). *Екологонебезпечність харчових виробництв.*

СЕКЦІЯ 3.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА КОМУНІКАЦІЇ: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Алькема В.Г. (Український гуманітарний інститут). *Попит на послуги реклами і PR як кваліфікатор репутації ділових видань.*

Кушнір Г.О., Балаклицький М.А. (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна). *Медійна персона Євгена Сверстюка в контексті теорії «сильного» автора.*

Петренко С.І. (Український гуманітарний інститут). *Правда як ціннісний стандарт особистості журналіста – професіонала масово-комунікаційної діяльності.*

Сазонова Ю.О. (Український гуманітарний інститут, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна). *Дореволюційна спортивна преса Харкова: особливості зародження та формування у 1900-1910-і рр.*

Хлебникова Н.В. (Український гуманітарний інститут). *Международные проекты по журналистике в университетах Европы.*

СЕКЦІЯ 4.

СУСПІЛЬНІ ГУМАНІТАРНІ НАУКИ У ПРОСТОРИ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ЗНАННЯ

Акініна Н.Л. (Український гуманітарний інститут). *Теоретичні та методичні засади формування сучасних підручників для вищої школи.*

Доценко В.О. (Національний університет ДПС України). *Радянські профспілки і національні меншини Української СРР у 1920-30-ті роки.*

Доценко К.М. (Національний університет ДПС України). *Психологія як навчальна дисципліна: виклики сучасності.*

Закупра Ж.А. *Роль коммуникативной функции художественного произведения в процессе обучения русскому языку студентов-иностранцев.*

Медвідь А.М., Медвідь Ф.М., Чорний Е.В. (Міжрегіональна Академія управління персоналом). *Риторична спадщина Київської Русі: питання історіографії.*

Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Шацьких Є.Є. (Міжрегіональна Академія управління персоналом). *Перспективи розвитку юридичної науки в Україні.*

Мотричук Р.Г. (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова). *Антирелігійна діяльність більшовиків серед етноменшин України в 1920-ті рр.*

Проданюк Ф.М. (Київський національний університет технологій и дизайну). *Інтерактивні методи навчання під час вивчення курсу «Історія української культури» в вищих навчальних закладах України.*

СЕКЦІЯ 5.

СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА І ПОШУКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Безсонов В.С. (Український гуманітарний інститут). *Становлення феномену особистісно-соціального виховання в історії вітчизняної педагогіки.*

Гладка М.А. (Український гуманітарний інститут). *Мовностилістичні засоби переконання у виступах екс-канцлера Г. Шредера.*

Євдокимова Л.В. (Український гуманітарний інститут). *Біблійні тексти як джерело морального та лінгвістичного аспекту в методиці викладання іноземної мови.*

Карпенко І.В. (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології). *Вплив НІТН на формування професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови.*

Роман С.В., Коломінова О.О. (Український гуманітарний інститут). *Дитячий англійський фольклор як засіб вторинної соціалізації учнів.*

Кривцун К.Р. (Український гуманітарний інститут). *Вербалізація концепту «кохання» в пареміях англійської мови.*

Мельник Я.О. (Український гуманітарний інститут). *Структурно-семантичні особливості біблеїзмів англомовних та українських біблійних текстів.*

Налчаджи Л.Й. (Український гуманітарний інститут). *Втілення концепту «american dream» у промовах американського президента Б. Обама.*

Полина А.В. (Український гуманітарний інститут). *Когнитивный портрет М.Л. Кинга (на примере речи «I have a dream»).*

Становкина М.А. (Издательский отдел Украинской унионной конференции Церкви адвентистов седьмого дня). *Особенности перевода медицинской терминологии (на примере книги Дона Холла «Преимущество вегетарианства»).*

СЕКЦІЯ 6.

ФІЛОСОФІЯ ТА РЕЛІГІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПІЗНАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ

Лебедєв В.С. (Український гуманітарний інститут). *Досвід поєднання релігійної та світської освіти в вищому навчальному закладі.*

Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Писана А.В. (Міжрегіональна Академія управління персоналом). *Нормативістська теорія Ганса Кельзена.*

Ношин Я.І. (Український гуманітарний інститут). *До питання переосмислення засад західної філософської традиції: Левінас versus Гайдеггер.*

СЕКЦІЯ 7.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Медвідь Ф.М., Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, Чорна М.Ф. (Міжрегіональна Академія управління персоналом), **Доносо Варгас Дієго Хосе** (Міжнародний університет «UISEK»). *Інформаційна безпека України в умовах сучасного кіберпростору.*

Петрашко Л.П. (Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана). *Відповідальні партнерства – інноваційні моделі співробітництва ландшафту сталого розвитку.*

Терещенко Л.О. (Український гуманітарний інститут). *Роль і місце інформаційних систем в управлінні економічним об'єктом.*

Третьякова Т.А. (Украинский гуманитарный институт). *Экспертные системы при принятии решений.*

СЕКЦІЯ 8.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Бойко Ю.І. (Український гуманітарний інститут). *Нормування фізичних навантажень у процесі оздоровчих занять фізичними вправами.*

Гаврилюк В.О. (Український гуманітарний інститут). *Шляхи профілактики порушень опорно-рухової системи на уроках фізичної культури в загальноосвітній школі.*

КРУГЛИЙ СТІЛ

«ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ СПІВПРАЦІ УГІ З МІСЦЕВОЮ ГРОМАДОЮ»

Відкриття круглого столу (**Георгінова Л.В.**, к.пед.н., доцент, проректор з питань розвитку УГІ).

Петрашко Л.П. (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана). *Реалізація проекту «Європейські практики корпоративної відповідальності».*

Кобизська А. (Український гуманітарний інститут). *Кейс-стаді «Корпоративна соціальна відповідальність пансіоната «Десна».*

Вождаєнко В. (Український гуманітарний інститут). *Кейс-стаді «Корпоративна соціальна відповідальність підприємства «Зееландія».*

Василенко А.П. (виконавчий директор підприємства «Зееландія»). *Как выбираются приоритеты и партнеры в программе благотворительности.*

Міненко А. (Український гуманітарний інститут). *Кейс-стаді «Корпоративна соціальна відповідальність Українського гуманітарного інституту».*

Штанько Л.О. (Український гуманітарний інститут). *Подальші перспективи розвитку корпоративної соціальної відповідальності Українського гуманітарного інституту.*

Федорук А.П. (міський голова м. Бучі). *Проект «Доступ до інформації» і можливості співпраці УГІ з навчальними закладами міст-побратимів.*

Сімон Т.А. (Бучанська Міська Рада). *Бюджет Бучі, громадська участь у бюджетному процесі.*

Бегас А.І. (Адвентистське Агенство Допомоги та Розвитку України). *Стажування та волонтерство для студентів в проектах Адвентистського Агенства Допомоги та Розвитку.*

Кричфалушій Е. (Асоціація випускників Українського гуманітарного інституту). *Проект по створенню теплиць.*

Мельник Я. (Асоціація випускників Українського гуманітарного інституту). *Проект літнього християнського табору для подальшого опанування англійською мовою.*

ЧАСТИНА III
НАУКОВЕ ЖИТТЯ (РЕФЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ)

**РЕФЕРАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОГЛЯД МАТЕРІАЛІВ
«НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 1, А; Вип. 1, В, 2012), «НАУКОВИХ
СТУДІЙ» (Вип. 2, А; Вип. 2, В, 2013), «НАУКОВИХ СТУДІЙ» (Вип. 3
(Том 5), 2014), «НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (Вип. 4 (Том 6), 2014),
«НАУКОВИХ СТУДІЙ – ХХІ» (Вип. 5 (Том 7), 2015)**

**НАУКОВІ СТУДІЇ (*культура, освіта – антропоцентричні парадигми і
сучасний світ*). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – К.:
Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2012. – Вип. 1, А; Вип. 1, В**

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 124.3

С. 2–24

**ПРЕДИКАТИВНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ В ІСТОРИКО-
ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ**

**Балута В.В.
Україна, м. Бердянськ**

Аналізується «мета» як предмет пізнання на категоріальному рівні, окреслюються підходи до визначення й тлумачення категорії «мета» в історії філософії на основі порівняльного аналізу концепцій Східної, Західноєвропейської та Російської філософської думки.

Ключові слова: *категорія мети, історико-філософський дискурс, предмет пізнання.*

Анализируется «цель» как предмет познания на категориальном уровне, определяются подходы к определению и толкованию категории «цели» в истории философии на основе сравнительного анализа концепций Восточной, Западноευропейской и Российской философской мысли.

Ключевые слова: *категория цели, историко-философский дискурс, предмет познания.*

The article analyzes the «purpose» as a matter of knowledge of the categorical level on the bases of a comparative analysis of concepts of Eastern, Western and Russian philosophical thoughts. It outlines approaches to defining and interpreting the category of «objective» in the history of philosophy.

Key words: the category of «objectives», the matter of knowledge, historical and philosophical discourse.

УДК 32 (091)

С. 25–48

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ И ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕНТАЛИТЕТА

Вельм И.М.

Удмуртская Республика, г. Ижевск

У статті проаналізовано порівняльну характеристику, подану Геродотом щодо різних народів. Вивчено фактори, що впливають на формування народного духу в епоху Нового часу. Реконструйовано проблему народного духу через призму соціально-філософських поглядів І.Г. Гердера. Проведено категоріальний аналіз філософських та психологічних уявлень з позицій З. Фрейда. Розглянуто істотний внесок у дослідження менталітету представниками історичної школи «Анналів».

Ключові слова: душа і дух народів, психологічні відмінності між народами, проблема народного духу у Гердера, філософські та психологічні уявлення про душу в поглядах З. Фрейда, менталітет, представники школи «Анналів».

Проанализирована сравнительная характеристика, данная Геродотом в отношении различных народов. Изучены факторы, влияющие на формирование народного духа в эпоху Нового времени. Реконструирована проблема народного духа через призму социально-философских взглядов И.Г. Гердера. Проведен категориальный анализ философских и психологических представлений с позиций З. Фрейда. Рассмотрен существенный вклад в исследование менталитета представителями исторической школы «Анналов».

Ключевые слова: душа и дух народов, психологические различия между народами, проблема народного духа у Гердера, философские и психологические представления о душе во взглядах З. Фрейда, менталитет, представители школы «Анналов».

The article presents a comparative analyses of characteristics given by Herodotus to various nations. It also outlines the factors, influencing the formation of the national spirit in the era of modern times. The paper reconstructs the problem of the national spirit through the analysis of social and philosophical views of I.G. Herder as well as Freud's philosophical and psychological ideas. The article also considers an important contribution to the study of the mentality made by the representatives of the historical school of «Annales».

Key words: the soul and spirit of the nations, psychological differences, the problem of the national spirit by Herder, philosophical and psychological ideas by Freud, mentality, representatives of the school of «Annals.»

ГЕНЕЗА РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ШЛЯХ ВІД ПОНЯТТЯ ДО СЕГМЕНТА

Голота Б.М.
Україна, м. Бердянськ

Розглядаються проблемні питання генези типів раціональності в їхній історичній взаємодії. Подано аналіз поняття «раціонального мислення» як узагальнюючого до «науки». Окреслено коло наукових проблем сучасної гуманітарної науки, теорії пізнання та філософії науки.

Ключові слова: *типи раціональності, генеза раціональності, раціональне мислення, гуманітарна наука.*

Рассматриваются проблемные вопросы генезиса типов рациональности в их историческом взаимодействии. Дан анализ понятия «рационального мышления» как обобщающего к «науке». Очерчен круг научных проблем современной гуманитарной науки, теории познания и философии науки.

Ключевые слова: *типы рациональности, генезис рациональности, рациональное мышление, гуманитарная наука.*

The article outlines the problems of genesis rationality types in their historical interaction. It presents the analysis of the concept of «rational thinking» as a synthesis of the «science» as well as considers the range of scientific problems of modern humanities, epistemology and philosophy of science.

Keywords: *types of rationality, genesis of rationality, rational thinking, humanities, epistemology, philosophy of science.*

ИДЕАЛ РОДИТЕЛЬСКОГО ВОСПИТАНИЯ В НАСЛЕДИИ СИМЕОНА ПОЛОЦКОГО И ДМИТРИЯ РОСТОВСКОГО

Грицай Л.А.
Российская Федерация, г. Рязань

У статті розкривається ідеал батьківського виховання як філософсько-історичний феномен у вітчизняній педагогічній думці другої половини XVII – початку XVIII століть. Ідеали батьківського виховання розглядаються у працях Семіона Полоцького та Дмитрія Ростовського. Пропонуються переваги зазначених ідеалів, на основі яких робиться висновок про філософсько-педагогічні підходи до розуміння суті виховання дітей в сім'ї.

Ключові слова: *батьківське виховання, ідеали батьківського виховання.*

В статье изучается родительское воспитание как философско-исторический феномен в отечественной педагогической мысли второй

половины XVII – начало XVIII веков. Рассматриваются идеалы родительского воспитания в трудах Симеона Полоцкого и Дмитрия Ростовского. Предлагается преимущественный анализ данных идеалов, на основе которых делается вывод о философско-педагогических подходах к пониманию сущности воспитания детей в семье.

Ключевые слова: родительское воспитание, идеалы родительского воспитания.

The parental education as a philosophical-and-historical phenomenon in the national educational of the second half of the XVII – beginning of the XVIII century is studied in this article. The ideals of parenting in the works by Simeon of Polotsk and Dmitri of Rostov are also considered. The article also suggests the philosophical-and-pedagogical approaches to understanding the essence of children education in the family.

Key words: parental education, parental ideals of children education.

УДК 316(73)

С. 80–88

КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ ОСМЫСЛЕНИЯ HI-ТЕСН КАК СРЕДЫ ОБИТАНИЯ

Дедюлина М.А.

Российская Федерация, г. Таганрог

У роботі проводиться порівняльний аналіз високих технологій як середовища існування на Сході і Заході. Якщо на Заході людське середовище отруєне технологіями, то на Сході фактично дається можливість сприймати високі технології як середовище проживання,

Ключовы слова: високі технології, середовище існування, людина, технологія.

В работе проводится сравнительный анализ высоких технологий как среды обитания на Востоке и Западе. Если на Западе человеческая среда отравлена технологиями, то на Востоке фактически дается возможность воспринимать высокие технологии как среду обитания.

Ключевые слова: высокие технологии, среда обитания, человек, технология.

The article presents the comparative analysis of high technologies as inhabitancies in the East and the West. It also gives the comparative analysis of the person in captivity of Hi-Tech and Hi-Hume. It is stated that if in the West the human environment is poisoned by technologies, the East, in fact, is enabled to perceive high technologies as an inhabitancy.

Key words: Hi-Tech, inhabitancies, technologies, the person.

ФРАНЦУЗСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ XVIII в.: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Казаков М.А.
Украина, г. Киев

Дана стаття розглядає соціальні ідеї французьких матеріалістів XVIII століття на прикладі Гольбаха, Гельвеція, Кондорсе, Барнава і Кабаніса і зачатки в їх філософських системах історичного підходу до вивчення суспільства, розуміння причин соціальної нерівності й несправедливості і їх подолання.

Ключові слова: французький матеріалізм, історичний підхід, суспільство, нерівність, несправедливість.

Данная статья рассматривает социальные идеи французских материалистов XVIII века на примере Гольбаха, Гельвеция, Кондорсе, Барнава и Кабаниса и зачатки в их философских системах исторического подхода к изучению общества, понимания причин социального неравенства и несправедливости и их преодоления.

Ключевые слова: французский материализм, исторический подход, общество, неравенство, несправедливость.

The given article outlines social ideas of the French materialists of the 18th century on the examples of works by d'Holbach, Helvetius, Condorcet, Barnave and Cabanis, as well as shows the dawn of the historical approach in their philosophical systems to the study of society, understanding of the reasons of social inequality and injustice along with the methods of overcoming them.

Keywords: French materialism, historical approach, society, inequality, injustice.

ІДЕАЛЬНИЙ АЛГОРИТМ ІНДУКЦІЇ

Клюйков Р.С., Україна, м. Маріуполь
Клюйков С.Ф., Україна, м.Алчевськ

Сучасна математика не може дійти згоди стосовно своїх основ, аксіом, виведення істинних знань та перспектив розвитку. Вона не зауважує, що ті ж питання ставилися до розгляду ще Платоном, і вирішені його «Діалогами». Запропонована ієрархія узагальнень дозволяє зрозуміти винайдений Платоном алгоритм індукції, побудовані ним ідеальні числа, їхню математику та використання всього цього для пошуку істини будь-яких міркувань. Індуктивно-дедуктивний метод Платона стає альтернативою аксіоматичному, спрощується навчання та використання математики, вона будується алгоритмом індукції без аксіом аж до Світового Розуму.

Ключові слова: математика, індукція, алгоритм, Платон, ідеальні числа, аксіома.

Современная математика не может прийти к согласию относительно

своих основ, аксиом, выводов истинных знаний и перспектив развития. И не замечает, что те же вопросы рассматривал еще Платон и представил ответы на них в своих «Диалогах». Предложенная иерархия обобщений позволяет понять изобретенный Платоном алгоритм индукции, построенные им идеальные числа, их математику и использование всего этого для поиска истины каких-либо размышлений. Индуктивно-дедуктивный метод Платона становится альтернативой аксиоматическому методу, упрощается обучение и использование математики, она строится алгоритмом индукции без аксиом вплоть до Мирового Разума.

Ключевые слова: математика, индукция, алгоритм, Платон, идеальные числа, аксиома.

Contemporary Mathematics cannot reach an agreement as to its principles, axioms, conclusions of true knowledge and perspectives of its development. Besides, it does not consider the fact that the same issues were studied by Plato, who suggested the answers to them in his «Dialogues.» The proposed in the article hierarchy of generalizations allows us to understand the algorithm of induction invented by Plato, ideal numbers built by him, their mathematics as well as the use of all this to find the truth of any thought. The inductive-deductive method of Plato becomes an alternative to the axiomatic method, which without the axioms simplifies the training and the use of mathematics, being constructed by the algorithm of induction up to the Universal Mind.

Key words: mathematics, induction, algorithm, Plato, ideal numbers, axiom.

УДК 140.8 + 378.1

С. 120–129

ПЕРСПЕКТИВИ НООФІЛОСОФІЇ І ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Корсак Ю.К.
Україна, м. Київ

На прикладі держав Європейського Союзу доведено, що більш ефективне формування високої духовності молоді може стати можливим на основі урівноваженого поєднання в навчальних планах найновіших наукових знань і великого культурно-духовного релігійного доробку. Вказано, що поява перших екобезпечних ноотехнологій дає підстави на створення нового розділу філософії – ноофілософії.

Ключові слова: духовність, суспільство знань, сталий розвиток, ноотехнології, ноофілософія.

На примере стран Европейского Союза доказано, что более эффективное формирование высокой духовности молодежи может стать возможным на основе уравновешенного сочетания в учебных планах новейших научных знаний и большого культурно-духовного религиозного наследия. Указано, что появление первых экобезопасных ноотехнологий является основанием для создания нового раздела философии – ноофилоософии.

Ключевые слова: духовность, общество знаний, устойчивое развитие, ноотехнологии, ноофилософия.

By the example of the states of the European Union become proved that more effective formation of high spirituality of youth can possible on the basis of equilibrium association in curricula of the newest scientific knowledge and the big cultural - spiritual religious heritage. It is specified, that occurrence of the first ecosafe nootechnologies gives the bases to create new section of philosophy - noophilosophy.

Keywords: spirituality, society of knowledge, sustainable development, nootechnologies, noophilosophy.

УДК: 18:7.01; 7.01

C. 130–137

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ АЛЛЕГОРИИ И МИФОЛОГИИ

**Мир-Багирзаде Ф.А.
Азербайджан, г. Баку**

Стаття присвячена символічному розумінню алегорії та міфології. Міфи створювалися стародавніми людьми, а явища природи обожнювалися ними. Події в житті древніх людей (урожай, добування їжі) мали безпосередній вплив і в їх побуті, які пізніше озвучувалися в усній народній мові, а потім у фольклорі. Автором досліджуються погляди західних і російських учених про міфології і алегорії, їх ознаки та відмінності, вивчається символічне розуміння в структурі, як символу, так і алегорії.

Ключеві слова: фольклор, традиції, міфи, оповіді, символ, культ, алегорія, людина, розуміння, образ, божество, релігія.

Статья посвящена символическому пониманию аллегории и мифологии. Мифы создавались древними людьми, а явления природы обожествлялись ими. События в жизни древних людей (урожай, добыча пищи) имели непосредственное влияние и в их быте, которые позже отражались в устной народной речи, а затем в фольклоре. Автором исследуются взгляды западных и российских учёных о мифологии и аллегории, их признаках и различиях, изучается символическое понимание в структуре, как символа, так и аллегории.

Ключевые слова: фольклор, традиции, мифы, сказания, символ, культ, аллегория, человек, понимание, образ, божества, религия

The article is devoted to symbolical understanding of allegory and mythology. Myths were created by ancient people, and natural phenomena were idolized by them. Events in a life of ancient people (a crop, extraction peep) had direct influence and in their life which were reflected in oral national speech later, and then in folklore. The author investigates sights of the western and Russian scientists about mythology and allegories, their attributes and distinctions, the symbolical understanding in structure, both a symbol, and allegory is studied.

Key words: folklore, traditions, myths, legends, a symbol, a cult, allegory, the person, understanding, image, deities, religion.

THE CONCEPT OF IDENTITY: FORMATION AND DEVELOPMENT

Gusev A.S.

Russian Federation, Saint-Petersburg

У статті розглядаються передумови формування теорії ідентичності, становлення і її розвиток як цілісної наукової парадигми в історико-культурному, філософському, психологічному, політологічному та соціологічному контекстах. Автор представляє концепції, що внесли вагомий внесок у процес формування теорії ідентичності. Крім того, акцентується увага на сучасних розробках в рамках зазначеної концепції.

Ключові слова: *теорія ідентичності, історико-культурний, філософський, психологічний, політологічний, соціологічний контексти.*

В статье рассматриваются предпосылки формирования теории идентичности, становление и развитие её как целостной научной парадигмы в историко-культурном, философском, психологическом, политологическом и социологическом контекстах. Автор представляет концепции, внесшие весомый вклад в процесс формирования теории идентичности. Кроме того, акцентируется внимание на современных разработках в рамках указанной концепции.

Ключевые слова: *теория идентичности, историко-культурный, философский, психологический, политологический, социологический контексты.*

The article studies the prerequisites of the identity theory formation as well as its evolvement and development as an integral and comprehensive scientific framework within historical, cultural, philosophical, psychological, politological and social contexts. The author introduces the approaches by scientists and philosophers, who made a significant contribution to the identity theory formation. Moreover, a special emphasis is made on the contemporary surveys within the frame of the aforementioned concept.

Key words: *theory formation, historical, cultural, philosophical, psychological, politological, social contexts.*

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81.1:81-115:81'442:81'37

С. 149–179

ПРАІНДОЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЧНА НОМІНАЦІЯ Й ЕТИМОЛОГІЯ

Болдирев Р.В.

Україна, м. Київ

У статті розглядалися проблеми етимологічної інтерпретації фрагментів різних культурно-генетичних пластів у структурі лексики індоєвропейської прамови й у лексичних системах давніх і сучасних індоєвропейських мов, особливо корпусу міжнародних міграційних термінів, з позицій як реконструкції лексикосемантичної парадигми індоєвропейської протокультури, так і з позицій реконструкції певних тематично маркованих серій епізодів доісторичного етномовноміграційного поступу на теренах Євроафразії.

Ключові слова: *етномовноміграційні процеси, міграційний термін, реконструкція, Євроафразія.*

В статье рассматривались проблемы этимологической интерпретации фрагментов культурно-генетических пластов в структуре лексики индоевропейского праязыка и в лексических системах древних и современных индоевропейских языков, особенно корпуса международных миграционных терминов, с позиций как реконструкции лексико-семантической парадигмы индоевропейской протокультуры, так и с позиций реконструкции определённых тематически маркированных серий эпизодов доисторического этнолингвомиграционного движения в континентальных координатах Евроафразии.

Ключевые слова: *этнолингвомиграционные процессы, миграционный термин, реконструкция, Евроафразия.*

The article is devoted to the etymological problems of different cultural-genetic layers interpretation in the structure of Proto-Indo-European vocabulary and in the ancient and modern Indo-European languages lexical systems. Special attention is paid to the corps of international migratory terms, both from positions of reconstruction of lexico-semantic paradigm of Indo-European proto-culture and reconstruction of certain thematically marked episodes of prehistoric Euro-Afro-Asian ethno-lingual-migratory development.

Key words: *ethno-lingual-migratory processes, migratory terms, reconstruction, Euro-Afro-Asia.*

ОЦІННИЙ КОМПОНЕНТ МОВНОГО ЗНАЧЕННЯ

Іщенко Н.Г.
Україна, м. Київ

У статті розглядається один із компонентів конотації – оцінний і одночасно оцінне значення, яке формується на основі цього компоненту. Оцінний компонент слова – це позитивна або негативна оцінка, яка міститься у значенні слова або набувається словом із контексту. Оцінне значення – поняття високої абстракції і його зміст дозволяє суб'єкту варіювати референтну віднесеність знаку.

Ключові слова: конотація, денотація, оцінний компонент, оцінне значення і оцінне слово.

В статье рассматривается один из компонентов коннотации – оценочный и одновременно оценочное значение, которое формируется на основе этого компонента. Оценочный компонент слова – это позитивная или отрицательная оценка, которая содержится в самом значении слова или она контекстуально обусловлена. Оценочное значение – это понятие высокой абстракции и его содержание разрешает субъекту варьировать референтную отнесенность знака.

Ключевые слова: коннотация, денотация, оценочный компонент, оценочное значение и оценочное слово.

The article considers one of the components of connotation – evaluation and, at the same time, the evaluative meaning of the word. Evaluation component is an approval or disapproval, included in the meaning of the word or formed from the context. The evaluative meaning is a concept of high abstraction and its content allows us to vary the referent concerning the language unit.

Keywords: connotation, denotation, evaluation component, evaluative meaning, evaluative word.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПЕРЕКЛАДУ

Калита А.А.
Україна, м. Київ

У статті на підставі аналізу автором окреслено перспективи дослідження проблем перекладознавства та запропоновано концепцію когнітивного підходу до вирішення низки його теоретичних і практичних питань.

Ключові слова: когнітивний підхід, проблеми перекладознавства, перспективи дослідження.

В статье на основании анализа автором намечены перспективы исследования проблем переводоведения, а также предложена концепция когнитивного подхода к решению ряда его теоретических и практических вопросов.

Ключевые слова: *когнитивный подход, проблемы перевода, перспективы исследования.*

In the article the author on the basis of analysis outlines the prospects of studying the problems of translation as well as advances the conceptual idea of applying a cognitive approach to solving a number of theoretical and practical issues of translation.

Keywords: *cognitive approach, problems of translation, prospects of studying.*

УДК: 378:33:81'25:005.336.2

С. 202–214

ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

**Машкова І.М., Давидюк А.Р.
Україна, Київ**

Стаття розглядає проблему формування перекладацьких компетенцій у студентів-економістів. Особлива увага приділяється створенню навчально-методичних матеріалів з метою удосконалення іншомовної компетентності майбутніх фахівців економічної сфери.

Ключові слова: *компетенції, перекладацька компетенція, соціокультурна компетенція, іншомовна компетентність.*

Статья рассматривает проблему формирования переводческих компетенций у студентов-экономистов. Особое внимание уделяется созданию учебно-методических материалов с целью усовершенствования иноязычной компетентности будущих специалистов экономической сферы.

Ключевые слова: *компетенции, переводческая компетенция, социокультурная компетенция, иноязычная компетентность.*

The article deals with the problem of forming translator's (interpreter's) competences of students-economists. The particular attention is paid to the training and methodical materials aimed at improving foreign language competency of future specialists in economics.

Key words: *competences, translator's (interpreter's) competence, sociocultural competence, foreign language competency.*

СЕМАНТИКО-СЛОВОТВІРНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛОКАЛІЗМІВ ЯК ШЛЯХ ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРАМОВИ

Нечитайло І.М.

Україна, м. Київ

Статтю присвячено теоретичному опрацюванню проблем праслов'янських діалектизмів у слов'янських мовах, визначенню їхніх принципових територіальних, лексико-семантичних та словотвірних особливостей.

Ключові слова: праслов'янський діалектизм, девербатив, семантичні трансформації, семантико-словотвірні моделі, структурно-генетичні типи, ізоглоси, діалектна диференціація прамови.

Статья посвящена исследованию становления и динамики значений праславянских диалектизмов отглагольного происхождения в их связях с другими славянскими и неславянскими языками в синхронии и диахронии.

Ключевые слова: праславянский диалектизм, девербатив, семантические трансформации, семантико-словообразовательные модели, структурно-генетические типы, изоглоссы, диалектная дифференциация праязыка.

The article is devoted to the theoretical elaboration of the Proto-Slavic dialectisms problem in Slavonic languages as well as to the definition of their principle territorial, lexico-semantic and word-building characteristics.

Keywords: Proto-Slavic dialectism, deverbative word, semantic transformations, models of semantic word-formations, structural-genetic types, isoglosses, dialectal differentiation of proto-language.

ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНА СИСТЕМА КИТАЙСЬКОЇ ІЄРОГЛІФІКИ І ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА КИТАЙСЬКОЇ ТА ЯПОНСЬКОЇ МОВ

Пирогов В.Л.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена розгляду лексико-семантичної динаміки китайської та японської мов на тлі знаково-символічної системи китайської ієрогліфіки, зокрема, проблемі семантичної інтерференції зовні ідентичних графо-лексем японської та китайської мов. Ієрогліфи виконують функцію своєрідних накопичувачів парадигматичних кластерів лексичних одиниць в умовах національно специфічних лінгвокультур, тому, незважаючи на зовнішню ідентичність, між окремими графо-лексемами японської та китайської мов

існують суттєві змістові розбіжності, що унеможливляють їх вільне перенесення з однієї мови в другу.

Ключові слова: китайська мова, японська мова, лексико-семантична динаміка, ієрогліфіка, інтерференція, графо-лексема, знаково символічна система.

Стаття посвящена рассмотрению лексико-семантической динамики китайского и японского языков на фоне знаково-символической системы китайской иероглифики, в частности, проблеме семантической интерференции внешне идентичных графо-лексем японского и китайского языков. Иероглифы выполняют функцию своеобразных накопителей парадигматических кластеров лексических единиц в условиях национально специфичных лингвокультурах, поэтому, несмотря на внешнюю идентичность, между отдельными графо-лексемами японского и китайского языков существуют существенные смысловые различия, которые делают невозможным их свободное перенос с одного языка на другой.

Ключевые слова: китайский язык, японский язык, лексико-семантическая динамика, иероглифика, интерференция, графо-лексема., Знаково символическая система.

The paper is focused on lexical-and-semantic dynamics of the Chinese and Japanese languages associated with semiotic-and-symbolic characteristic of the Chinese character writing system, particularly on the problem of discerning formally identic but semantically different graphic lexemes. The fact is that characters, as we assert, serve a peculiar kind of accumulators of lexical units combined into paradigmatic clusters in correspondence with nationally specific ethno-lingual-cultural environments. Notwithstanding formal identity a number of graphic-lexemes used in Japanese and Chinese languages may have essentially different semantic meanings or connotations. This is why they cannot be used in both languages interchangeably.

Key words: Clines, Japanese, lexical-and-semantic dynamics semiotic-and-symbolic, system, hieroglyphic graphic lexeme, interference.

УДК 811.111 – 112:81'371

С. 271–276

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ BEAUTY В РІЗНИХ ТИПАХ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ «БІБЛІЇ» І РОМАНУ О.УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)

Поліна Г.В.

Україна, м. Буча

Стаття присвячена порівняльному аналізу характеристик концепту BEAUTY у світському та релігійному англomовних дискурсах. Як приклад світського розуміння досліджуваного концепту запропоновано його представлення у романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

Ключові слова: концепт, біблійний дискурс, світський дискурс.

Статья посвящена сравнительному анализу характеристик концепта BEAUTY в светском и религиозном английских дискурсах. Как пример

светского понимания исследуемого концепта предложено его представление в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея».

Ключевые слова: концепт, библейский дискурс, светский дискурс.

The article is devoted to comparative analysis of the concept BEAUTY characteristics in the English secular and religious discourses. As the example of the secular understanding of the given concept its description in *The Picture of Dorian Gray* by O. Wilde is chosen.

Keywords: concept, biblical discourse, secular discourse.

УДК 811'111

С. 277–286

СТАТУС ЧИСЛІВНИКІВ У ВІЛЬНИХ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯХ

Швачко С.О.

Україна, м. Суми

У статті аналізуються лінгвокогнітивні аспекти числівників у контексті вільних та фразеологічних словосполучень. Фокусується увага на семантичній девіації числівників дискантних мов.

Ключові слова: числівники, вільні та фразеологічні словосполучення, семантична девіація.

В статье анализируются лингвокогнитивные аспекты числительных в контексте свободных и фразеологических словосочетаний. Фокусируется внимание на семантической девиации числительных дискантных языков.

Ключевые слова: числительные, свободные и фразеологические словосочетания, семантическое девиация.

The article in question deals with the status of Numerals as far as their linguo-cognitive aspects are considered. Attention is being focused upon their semantic deviations in different languages.

Key words: Numerals, linguo-cognitive aspects, semantic deviations.

УДК 81'342

С. 287–298

SPEECH ENERGETIC THEORY: SYNERGETICS OF PHONOCONCEPT GENERATION AND ACTUALIZATION

Kalita A., Taranenko L.

Ukraine, Kyiv

У статті на підставі основних положень енергетичної теорії мовлення обґрунтовано концептуально-синергетичну парадигму методології дослідження та опису процесів породження й актуалізації фоноконцепту.

Ключові слова: енергетична теорія мовлення, концептуально-синергетична парадигма, синергетична модель, фоноконцепт.

В статье на основании основных положений энергетической теории речи обосновано концептуально-синергетическую парадигму методологии

исследования и описания процессов порождения и актуализации фоноконцепта.

Ключевые слова: энергетическая теория речи, концептуально-синергетическая парадигма, синергетическая модель, фоноконцепт.

In the article on the basis of main principles of speech energetic theory the authors advance a conceptual-and-synergetic paradigm constituting the methodology of research and description of phonoconcept generation and actualization processes.

Key words: speech energetic theory, conceptual-and-synergetic paradigm, synergetic model, phonoconcept.

УДК 81'373

С. 299–312

LINGUISTIC STATUS OF HOLOPHRASIS

Klymenyuk V.

Germany, Stuttgart

На основі аналізу тлумачень ознак явища голофразиса, викладених у наукових джерелах, автором визначено його лінгвістичний статус та сформульовано загальну дефініцію цього явища.

Ключові слова: голофразис, ознаки голофразиса, дефініція, лінгвістичний статус.

На основе анализа толкований признаков явления голофразиса, представленных в научных источниках, автором определен его лингвистический статус и сформулирована общая дефиниция этого явления.

Ключевые слова: голофразис, признаки голофразиса, дефиниция, лингвистический статус.

Having analyzed the interpretations of holophrasis properties, given in various scientific sources, the author defines the holophrasis linguistic status as well as formulates its general definition.

Keywords: holophrasis, holophrasis properties, definition, linguistic status.

DIE ANREDE-, GRUSS-, UND ABSCHIEDSFORMEN IM DEUTSCHEN UND ITALIENISCHEN: KONTRASTIVER VERGLEICH

Zima L.I.
Ukraine, Kyiv

У статті розглядаються деякі форми мовного етикету в німецькій мові та їх відповідники в італійській мові, виявляються як спільні так і відмінні риси, що обумовлені національно-культурною специфікою мови.

Ключові слова: форми звертання, вітання та прощання, національні-культурні особливості, прагматичний аспект, міжкультурна комунікація, стилістичний відтінок, фразеологічний зворот, особливості, властиві даній країні.

In the article some forms of speech-ethics in the languages which belong to different language-groups (German and Italian) are analyzed. There are both common and distinguished features in two languages.

Keywords: forms of addressing, greeting and parting, national-cultural features, pragmatic aspect, intercultural communication, stylistic shade, phraseological turn, country-specific features.

РОЗДІЛ III**ПЕДАГОГІКА****ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА МУЛЬТИКУЛЬТУРНУ КОМУНІКАЦІЮ**

Богданов О.В., США, м. Нью-Йорк
Георгінова Л.В., Україна, м. Буча

У статті обґрунтовується важливість застосування деяких сучасних інноваційних форм організації виховання конкурентоспроможного випускника ВНЗ з використанням мультимедійних засобів вивчення іноземних мов. Наведено досвід формування ціннісних орієнтацій студентів на мультикультурну комунікацію у практиці студентського самоуправління у навчальних закладах України, Росії, Казахстану.

Ключові слова: самоуправління, ціннісні орієнтації, Інтернет-технології, лінгвотренажер, іноземні мови.

В статье обосновывается важность применения некоторых современных инновационных форм организации воспитания конкурентоспособного выпускника вуза с использованием мультимедийных

средств изучения иностранных языков. Приведен опыт формирования ценностных ориентаций на мультикультурной коммуникации в практике студенческого самоуправления в учебных заведениях Украины, России, Казахстана.

Ключевые слова: самоуправления, ценностные ориентации, Интернет-технологии, лингвотренажер, иностранные языки.

The article substantiates the importance of some modern innovative forms of training competitive graduates with the help of multimedia means of learning foreign languages. The experience of forming students' value orientations on multicultural communication in the practice of student self-governance in educational institutions of Ukraine, Russia and Kazakhstan is presented in the article.

Keywords: self-government, value orientations, internet technology, language trainers, foreign languages.

УДК 37.02

С. 331–343

ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ст. (КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ АСПЕКТ)

**Гайфутдинов А.М., Гайфутдинова Т.В.
Российская Федерация, г. Набережные Челны**

У змінах дефініції поняття «принцип навчання» відображається процес формування його змісту. Визнання об'єктивності дії дидактичних принципів на основі існуючих законів процесу навчання можна визначити як один з напрямів їхнього визначення. Паралельно існує інше уявлення принципів, згідно з яким принципи визначаються як «норма», «постулат» і їх дія обмежують рамками однієї суспільно-економічної формації, педагогічної системи (дидактичної концепції), викладання будь якого предмету.

Ключові слова: поняття «принцип навчання», дидактичні принципи, навчальний процес, норма, постулат

В изменениях дефиниции понятия «принцип обучения» отражается процесс формирования его содержания. Признание объективности действия дидактических принципов на основе существующих законов процесса обучения можно определить как одно из направлений в их определении. Параллельно существует другое представление принципов, согласно которому принципы определяются как «норма», «постулат» и их действие ограничивают рамками одной общественно-экономической формации, педагогической системы (дидактической концепции), преподавания какого-либо предмета.

Ключевые слова: понятие «принцип обучения», дидактические принципы, учебный процесс, норма, постулат

The changes of a definition of concept «the training principle» reflects the process of formation of its contents. On the basis of existing laws of the process of training it is possible to define recognition of objectivity of action of didactic principles as one of the directions in their definition. In parallel there is an other representation

of principles according to which principles are defined as the «norm», «postulate» and their action are limited within a framework of one socioeconomic structure, pedagogical system (the didactic concept), teaching of any subject.

Key Words: *the notion of «the teaching principle», didactic principles, teaching process, norm, postulate.*

УДК 651

С. 344–359

УЧЕБНО-ДЕЛОПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ДОКУМЕНТАЦИЯ КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ РОССИЙСКОЙ СРЕДНЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ РУБЕЖА XIX-XX вв.

Корнилова И.В., Российская Федерация, г. Набережные Челны

Литвин А.А., Российская Федерация, г. Казань

Магсумов Т.А., Российская Федерация, г. Набережные Челны

У статті здійснено джерелознавчий аналіз навчально-ділової документації середніх професійних навчальних закладів Росії кінця XIX – початку XX переважно на матеріалах Казані. Подано широку сукупність інформації про документальні джерела, систематизація й аналіз яких покликані допомогти здійснити комплексне дослідження багатогранної системи професійної освіти.

Ключові слова: *формулярний список, річний звіт, журнал засідань, прохання, промислове училище, комерційне училище, землеробське училище, Казань.*

В статье проводится источниковедческий анализ учебно-делопроизводственной документации средних профессиональных учебных заведений России в конце XIX – начале XX в. в основном на материалах Казани. Представлена широкая совокупность сведений о документальных источниках, систематизация и анализ которых призваны помочь провести комплексное исследование многогранной системы профессионального образования.

Ключевые слова: *формулярный список, годовой отчет, журнал заседаний, прошение, промышленное училище, коммерческое училище, земледельческое училище, Казань.*

The article highlights the historical sources analysis of training clerical documentation of secondary vocational schools of Russia in the late XIX – early XX century mainly on the materials of Kazan. A wide collection of information about the documentary sources is represented. Systematization and analysis are intended to help carry out a comprehensive study of a multifaceted system of vocational education.

Keywords: *formulary list, annual report, the register of meetings, petition, industrial school, commercial school, agricultural school, Kazan.*

НООПЕДАГОГІКА І НАУКОВІ ЗАВДАННЯ НА ХХІ ст.**Корсак К.В.****Україна**

У статті доведено можливість сталого розвитку людства зі зростанням чисельності та якості життя у разі повної заміни індустріальних виробництв ноотехнологіями. Зазначається також, що освітньо-науковий комплекс може забезпечити цей прогрес через підвищення навчальних, виховних і дослідницьких спроможностей. Серед нових засобів автор виокремлює – створення ноопедагогіки на основі поєднання кращого у спадку класичної педагогіки, цивілізованих релігій і досягнень точних наук у вивченні людини.

Ключові слова: *сталий розвиток, ноорозвиток, ноотехнології, освітньо-науковий комплекс, ноопедагогіка.*

В статье доказана возможность устойчивого развития человечества с ростом численности и качества жизни в случае полной замены индустриальных производств ноотехнологиями. Отмечается также, что образовательно-научный комплекс может обеспечить этот прогресс через повышение учебных, воспитательных и исследовательских возможностей. Среди новых средств автор выделяет – создание ноопедагогик на основе сочетания лучшего в наследство классической педагогики, цивилизованных религий и достижений точных наук в изучении человека.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, нооразвитие, ноотехнологии, образовательно-научный комплекс, ноопедагогика.*

The article shows the possibility of sustainable development of mankind under condition of population growth and quality of life in case of full replacement of industrial manufactures by nootechnologies. The educational-scientific complex can provide this progress through the increase of educational and research capacities. Among new means the author names a creation of noopedagogics on the basis of association of the best inheritance of classical pedagogics and achievements of the exact sciences in studying of the human being.

Keywords: *sustainable development, noodevelopment, nootechnologies, educational-scientific complex, noopedagogics.*

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОСТРАНСТВА ЛИЧНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОПЫТА УЧАЩЕГОСЯ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Мелекесова Р.М.
Российская Федерация, г. Воткинск

Учні, реалізуючи своє особисте замовлення на освіту через побудову індивідуальних освітніх програм, виходять за межі базової шкільної програми. При наявності широкого спектру освітніх ресурсів учень опиняється в ситуації вибору, до якого не завжди буває підготовлений. У цій роботі пропонується готувати учня до цього вибору через особливий вид освітньої діяльності – освітні проби. Описується методологія конструювання відповідного освітнього простору і досвід створення умов та організації діяльності учнів щодо реалізації вибору змісту освіти, викладача, темпу і способу навчальної діяльності.

Ключові слова: *освітній досвід, методологічний підхід, організація діяльності учнів.*

Учащиеся, реализуя свой личный заказ на образование через построение индивидуальных образовательных программ, выходят за пределы базовой школьной программы. При наличии широкого спектра образовательных ресурсов ученик оказывается в ситуации выбора, к которому не всегда бывает подготовлен. В настоящей работе предлагается готовить ученика к этому выбору через особый вид образовательной деятельности – образовательные пробы. Описывается методология конструирования соответствующего образовательного пространства и опыт создания условий и организации деятельности учащихся по реализации выбора содержания образования, преподавателя, темпа и способа учебной деятельности.

Ключевые слова: *образовательный опыт, методологический подход, организация деятельности учащихся.*

The student, realizing personal necessity in education through making individual educational programs, goes beyond the limits of a basic school program. In the presence of a wide range of educational resources students find themselves in a situation of a choice, to which they sometimes are not prepared. The present paper suggests the ways preparing students for this choice through a special type of educational activity – educational tests. It also offers the methodology of designing a corresponding educational area; as well as describes the experience of creating conditions and organization of students' activities for making a choice of education content, choosing a teacher, the tempo and way of educational activity.

Keywords: *educational experience, methodological approach, organization of student activity.*

ДИДАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФОРМИРОВАНИЯ СУБЪЕКТНОЙ ПОЗИЦИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ

Москаленко А.В.

Российская Федерация, г. Дедовск

У статті розглядається процес впливу дидактичних умов на суб'єктивну позицію учнів; визначаються основні дидактичні умови, які сприяють формуванню суб'єктивної позиції старшокласників у процесі навчання в загальноосвітній школі.

Ключові слова: дидактичні умови, формування суб'єктивної оцінки старшокласників, особистість, самооцінка, ціннісна орієнтація, особистісно-орієнтований підхід.

В статье рассматривается процесс воздействия дидактических условий на субъективную позицию учащихся; определяются основные дидактические условия, способствующие формированию субъективной позиции старшеклассников в процессе обучения в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: дидактические условия, формирование субъективной оценки старшеклассников, личность, самооценка, ценностная ориентация, личностно-ориентированный подход.

The article is aimed at examining the process of didactic conditions influence upon students' subjective position, as well as defines the main didactic conditions, facilitating the formation of senior pupils' subjective position in the learning process in comprehensive secondary schools.

Keywords: didactic conditions, formation of senior pupils' subjective estimation, personality, self-appreciation, value orientation, personality-centered approach.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ГРЕЦІЇ

Постригач Н.О.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена розкриттю особливостей реалізації громадянської освіти вчителів у Грецькій республіці. Автор наголошує на тому, що громадянська освіта передбачає наявність відповідних знань і навичок, необхідних для реалізації громадянських прав, обов'язків і свобод, формуванні компетентностей майбутніх учителів для активної участі в житті громадянського демократичного суспільства на усіх рівнях.

Ключові слова: громадянська освіта, міждисциплінарний підхід, освітня політика, модульна організація навчального процесу.

В статье раскрываются особенности реализации гражданского образования учителей в Греческой республике. Автор обращает внимание на то, что греческое образование предполагает наличие соответствующих знаний и навыков, необходимых для реализации гражданских прав, обязанностей и свобод, формировании компетенции будущих учителей для активного участия в жизни гражданского демократического общества на всех уровнях.

Ключевые слова: гражданское образование, междисциплинарный подход, образовательная политика, модульная организация учебного процесса.

This article is devoted to studying the features of civic education of teachers in Greece. The author emphasizes that the civic education presupposes adequate knowledge and skills necessary for the realization of civil rights, duties and freedoms, forming competencies of future teachers for involvement in the civil democratic society at all levels.

Keywords: civic education, cross-curricular approach, educational policy, a modular organization of the educational process.

УДК 378.14.047: 373.3

С. 407–418

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ І СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ АСПЕКТ)

**Прокоф'єва М.Ю.
Україна, м. Ялта**

У статті розкриваються компоненти системи формування педагогічної рефлексії майбутнього вчителя, процесуально-технологічні особливості і провідні прийоми і методи, спрямовані на потенційні можливості студентів у процесі підготовки до педагогічної діяльності.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, система формування педагогічної рефлексії майбутнього вчителя.

В статье раскрываются компоненты системы формирования педагогической рефлексии будущего учителя, процессуально-технологические особенности и ведущие приемы и методы, направленные на востребование потенциальных возможностей студентов в процессе подготовки к педагогической деятельности.

Ключевые слова: педагогическая рефлексия, система формирования педагогической рефлексии будущего учителя.

The article presents the components of the system of future teachers' reflection formation. It reveals the procedural-technological peculiarities and the chief methods aimed at bringing into use students' capabilities in the process of their training for the future teaching.

Keywords: pedagogical reflection, the system of future teachers' reflection formation.

ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СПОСОБ ПОДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА»

Хлебникова Н.В.

Украина, г. Киев

У статті розглянуто проблеми підготовки кадрів для практичної роботи в журналістиці, а також для навчання журналістів в академічному середовищі університетів і на тренінгах. Автор пропонує нову модель проектної діяльності для місцевих засобів масової інформації, яка спрямована на формування навичок використання інтернет-технологій, та розвиває громадянський світогляд учасників проектів.

Ключові слова: підготовка кадрів, цивільна журналістика, інтернет-технології, проект, соціально-відповідальні ЗМІ.

В статье рассматриваются проблемы подготовки кадров для практической работы в журналистике и для обучения журналистов в академической университетской среде и на тренингах. Автор представляет новую модель проектной деятельности для локальных медиа, которая формирует навыки применения интернет-технологий и развивает гражданское мировоззрение участников проектов.

Ключевые слова: подготовка кадров, гражданская журналистика, интернет-технологии, проект, социально ответственные СМИ.

The article considers the problems of journalism education. The author presents a local media project as a model for journalism teaching. Such a project develops the Internet technology skills and strengthens the civil worldview for project participants.

Keywords: training, civil journalism, internet-technology, media-project, social responsibility of the mass media.

РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В УКРАЇНІ З 40-Х РОКІВ ХХ ст. ДО ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Ченбай І.В.

Україна, м. Черкаси

Стаття присвячена історико-педагогічному аналізу процесу становлення і розвитку в Україні сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з 40-х років ХХ ст. до поч. ХХІ ст. На основі теоретичних узагальнень даних архівних та опублікованих джерел, вивчення наукової літератури та статистичних даних цілісно висвітлюється історичний шлях становлення і розвитку таких форм, як

усиновлення, опіка, піклування, патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу.

Ключові слова: сімейні форми виховання, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, усиновлення, опіка, піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронат.

Стаття посвящена историко-педагогическому анализу процесса становления и развития в Украине семейных форм воспитания детей-сирот и детей, лишённых родительского попечения, с 40-х годов XX в. до нач. XXI в. На основании теоретических обобщений данных архивных и опубликованных источников, изучения научной литературы и статистических данных целостно освещается исторический путь становления и развития таких форм, как усыновление, опека, попечение, патронат, приёмная семья, детский дом семейного типа.

Ключевые слова: семейные формы воспитания, дети-сироты и дети, лишённые родительского попечения, усыновление, опека, попечение, приёмная семья, детский дом семейного типа, патронат.

The article is dedicated to the historical and pedagogical analysis of the development and formation process of family forms of upbringing orphans and parentally deprived children in Ukraine since 40-s of the XX century till the early XXI century. On the basis of theoretical generalization of archive evidence and published materials, as well as studying scientific literature and statistical information the author highlights the historical development and formation of such forms as: adoption, care, patronage, foster family, children house of family type.

Keywords: family forms of upbringing, orphaned-children, parentally deprived children, adoption, care, foster family, children home of family type, patronage.

УДК 378-057.875(045)

С. 459–474

GENDER PEDAGOGY AS A BRANCH OF SCIENCE

Volzhanova O.

Russian Federation, Izhevsk

У статті йдеться про нову галузь знань, яка зараз активно впроваджується в російській педагогічній освіті – це гендерна педагогіка. Запропонований один з варіантів впровадження гендерної освіти в педагогічному вузі. Описані структура курсу з гендерних досліджень, застосовувані прийоми, форми та методи формування гендерної ідентичності студентів, а також наведено результати експерименту по впливу навчального курсу на гендерну ідентичність майбутніх вчителів.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, формування, студент, школа, самоідентифікація, самореалізація, педагогічні умови, гендерна педагогіка, соціалізація, прихований навчальний план, гендерні стереотипи, гендерний підхід, гендерна асиметрія, технологія, проектна діяльність.

В статье говорится о новой отрасли знаний, которая сейчас активно внедряется в российском педагогическом образовании – это гендерная педагогика. Предложен один из вариантов внедрения гендерного образования в педагогическом ВУЗе. Описаны структура курса по гендерным исследованиям, применяемые приемы, формы и методы формирования гендерной идентичности студентов, а также приведены результаты эксперимента по влиянию учебного курса на гендерную идентичность будущих учителей.

Ключевые слова: гендер, гендерная идентичность, формирование, студент, школа, самоидентификация, самореализация, педагогические условия, гендерная педагогика, социализация, скрытый учебный план, гендерные стереотипы, гендерный подход, гендерная асимметрия, технология, проектная деятельность.

The article presents a new branch of knowledge, which is now being promoted in Russian teacher training education – gender pedagogics. The article suggests one of the variants of applying gender education in teacher training institutes. The author describes the structure of the course in gender studies, applied techniques, forms and methods of forming gender identity of students, as well as the results of the experiment on the effect of a training course on gender identity of future teachers.

Key Words: gender, gender identity, designing, student, school, self-identification, self-actualization, educational conditions, gender pedagogics, socialization, curriculum, gender stereotypes, gender approach, gender asymmetry, technology, project.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 658.5.011

С. 475–488

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЛОГІСТИЧНИХ УТВОРЕНЬ

Алькема В.Г.

Україна, м. Буча

Проаналізовано роль ресурсного потенціалу в розвитку системи економічної безпеки логістичних утворень. Представлено сучасне розуміння змісту понять «ресурси» та «ресурсний потенціал». Розкрито зміст сучасного підходу до ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємств. Визначено важливість, зміст та структуру ресурсного потенціалу для забезпечення економічної безпеки логістичних утворень.

Ключові слова: логістика, економічна безпека, логістичні утворення, потенціал, ресурси.

Проанализировано роль современного ресурсного потенциала в развитии экономической безопасности логистических образований. Рассмотрено современное понимание содержания понятий «ресурсы» и «ресурсный потенциал». Раскрыто содержание современного подхода к интерпретации ресурсного обеспечения экономической безопасности предприятий. Определены важность, содержание и структуру ресурсного потенциала для обеспечения экономической безопасности логистических образований.

Ключевые слова: логістика, економічна безпека, логістичні формування, потенціал, ресурси.

The article analyzes the role of the resource potential in the development of the logistic formations' economic security system. It outlines the present-day comprehension of the terms «resource» and «resource potential», as well as reveals the content of a recent approach to the resource supply of enterprises' economic security.

Keywords: logistics, economic safety, logistics movements, potential resources.

УДК 338.240

С. 489–496

ІНТЕРФЕЙСНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча

Третьяк М.М., Україна, м. Дніпропетровськ

Стаття присвячена дослідженню інтерфейсної складової економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності, які функціонують в Україні. Розглянуто проблеми інтерфейсної безпеки та запропоновані методи їх вирішення.

Ключові слова: економічна безпека, складові економічної безпеки, інтерфейсна складова економічної безпеки, компоненти інтерфейсної складової.

Статья посвящена исследованию интерфейсной составляющей экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности, функционирующих в Украине. Рассмотрены проблемы интерфейсной безопасности и предложены методы их решения.

Ключевые слова: экономическая безопасность, составляющие экономической безопасности, интерфейсная составляющая экономической безопасности, компоненты экономической составляющей.

The publication is dedicated to the study of the interface component of economic security of business entities operating in Ukraine. This article discusses the problems connected with security interfaces as well as offers methods to solve them.

Keywords: economic security, components of economic security, economic security components interface, economic interface components.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У 2005-2010 РОКАХ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Бобров Є.А.
Україна, м. Київ

Незважаючи на численні дослідження, розробка проблем у сфері енергетичної безпеки повинна постійно тривати, оскільки динаміка життєвих процесів вимагає реагування на зміни та постійного удосконалення. Наявність цієї проблеми зумовлює мету започаткованого дослідження.

Ключові слова: економічна безпека, енергетична стратегія.

Несмотря на многочисленные исследования, разработка проблем в сфере энергетической безопасности должна постоянно продолжаться, поскольку динамика жизненных процессов требует реагирования на изменения и постоянного совершенствования. Наличие этой проблемы обуславливает цель предпринятого исследования.

Ключевые слова: экономическая безопасность, энергетическая стратегия.

A number of scientific research are devoted to the problems of energy safety. Despite these numerous works, the development of energy safety problems should always take place, since the dynamics of life processes requires responding to its changes and continuous improvements. This leads to the necessity of this research.

Keywords: economic security, energy strategy.

ВУГЛЕЦЕВІ РИНКИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ: РЕАЛЬНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Бойко Ю.Ю.
Україна, м. Буча

Розроблено класифікацію вуглецевих ринків та подано характеристику кожного з них. Описано та проаналізовано поточний стан справ, визначено сильні та слабкі сторони механізмів функціонування ринків, а також представлено перспективні шляхи їх розвитку.

Ключові слова: вуглецевий ринок, режим торгівлі, кіотський ринок, європейська система торгівлі викидами, план дій Кейданрен, Регіональна ініціатива по парниковим газам, Чиказька кліматична біржа, Схема по зниженню викидів вуглецю, квота, еквівалент CO₂, парниковий газ.

Разработана классификация углеродных рынков и дана характеристика каждого из них. Описано и проанализировано текущее

состояние дел, определены сильные и слабые стороны рынков, а также представлены перспективные пути их развития.

Ключевые слова: углеродный рынок, режим торговли, Киотский рынок, европейская система торговли выбросами, план действий Кейданрен, Региональная инициатива по парниковым газам, Чикагская климатическая биржа, Схема по снижению выбросов углерода, квота, эквивалент CO₂, парниковый газ.

The article aims at classification of carbon markets and characterization of each of them. It describes and analyses the current situation on the markets and identifies their strengths and weaknesses. The article also presents forecasts as for future ways of market development.

Key words: carbon market, trade regime, the Kyoto market, the European Union Emission Trading System, plan Keidanren, the Regional Greenhouse Gas Initiative, Chicago Climate Futures Exchange, Carbon Pollution Reduction Scheme, quota, equivalent CO₂, a greenhouse gas.

УДК 336.276

С. 516–526

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ФИНАНСОВУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ УКРАИНЫ

Бондарь А.Л., Мироненко Т.В.
Украина, г. Донецк

У статті розглянуто проблему обслуговування державного боргу України. Особливу увагу приділено аналізу його динаміки за останні 5 років. Аналізується рівень боргової безпеки України як складової фінансової безпеки держави. Пропонуються шляхи підвищення фінансової безпеки України в контексті управління державним боргом.

Ключові слова: державний борг, управління боргом, фінансова безпека.

В данной статье рассматривается проблемы обслуживания государственного долга Украины. Особое внимание уделено анализу его динамики за последние 5 лет. Анализируется уровень долговой безопасности Украины как составной части финансовой безопасности государства. Предлагаются пути повышения финансовой безопасности Украины в контексте управления государственным долгом.

Ключевые слова: государственный долг, управления долгом, финансовая безопасность.

The problem of the maintenance of the government debt in Ukraine is the subject of this article. Special attention is paid to the analysis of how it has changed over the last 5 years. The level of debt security is analyzed as a part of financial security. Suggestions for the improvement of the financial security of Ukraine are provided in the context of debt management.

Keywords: government debt, debt management, financial security.

РАЗВИТИЕ ФИНАНСОВЫХ ИННОВАЦИЙ В НЕБАНКОВСКИХ КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Гришина Е.А.

Российская Федерация, г. Саратов

У статті розглянуто основні підходи до визначення небанківських кредитних організацій: правовий за остаточним принципом. Автором запропонована класифікація за органами управління: небанківські кредитні організації, які регулюються банком Росії, та небанківські кредитні організації, які регулюються іншими органами влади: ломбарди, кредитні спілки, лізингові компанії, ПІФи тощо. В кожному із зазначених видів розглянуто фінансові інновації та визначено тенденцію їхнього зростання.

Ключові слова: *небанківські кредитні організації, фінансові інновації, класифікація.*

В статье рассмотрены основные подходы к определению небанковских кредитных организаций: правовой и по остаточному принципу. Автором была предложена классификация по органам управления: небанковские кредитные организации, регулируемые Банком России и небанковские кредитные организации, регулируемые другими органами власти: ломбарды, кредитные союзы, лизинговые компании, ПИФы и другие. В каждом из перечисленных видов рассмотрены финансовые инновации и выявлена тенденция к их росту.

Ключевые слова: *небанковские кредитные организации, финансовые инновации, классификация.*

In the article the author considers the main approaches to the definition of non-bank credit organizations: legal and by a residual principle. The author offers a classification by governing bodies: the non-bank credit organizations regulated by the Bank of Russia and the non-bank credit organizations, regulated by other authorities, such as pawnshops, credit unions, leasing companies, mutual funds and others. In each of the listed types the financial innovations are considered and the tendency to their growth is revealed.

Keywords: *non-bank credit organizations, financial innovation, classification.*

СТРУКТУРА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА КРИЗОВИХ ЯВИЩ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Гонтаржевський М.Л.

Україна, м. Київ

У статті розглянуто теоретичні засади функціонування банківських ризиків в умовах ринкових відносин. Визначено основні методи управлінської діяльності управління ризиками вітчизняних банків. Доведено, що пріоритетним є забезпечення максимального збереження активів і капіталу на основі мінімізації ризиків.

Ключові слова: банківські ризики, ринкові відносини, національна економіка, банківський менеджмент.

В статье рассмотрены теоретические основы функционирования банковских рисков в условиях рыночных отношений. Определены основные методы управленческой деятельности управления рисками отечественных банков. Доказано, что приоритетным выступает обеспечение максимального сохранения активов и капитала на основании минимизации рисков.

Ключевые слова: банковские риски, рыночные отношения, национальная экономика, банковский менеджмент.

The article advances the theoretical grounds for banking risks in market conditions. It outlines the main methods of risk management activities of domestic banks. It proves that the priority are in ensuring maximum preservation of assets and capital on the basis of risk propensity minimization.

Keywords: banking risks, market relations, national economy, bank management.

БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСАМИ НЕФТЯНЫХ КОМПАНИЙ

Зайцев В.Ю.

Российская Федерация, г. Ярославль

Стаття присвячена питанням фінансового бюджетування. Бюджетування розглядається як ефективний інструмент управління фінансами нафтових компаній. Автором дається визначення бюджетування компанії, досліджуються основні етапи організації системи бюджетування в

нафтових компаніях, вказується на особливості здійснення бюджетного процесу в компаніях нафтогазового комплексу.

Ключові слова: нафтові компанії, бюджетування, система бюджетування, оперативні бюджети, інвестиційні бюджети, фінансові бюджети, планування, аналіз, контроль, центри відповідальності, бюджетний комітет.

Стаття посвящена фінансовому бюджетуванню. Бюджетирование рассматривается как эффективный инструмент управления финансами нефтяных компаний. Автором дается определение бюджетированию компании, определяются основные этапы организации системы бюджетирования в нефтяных компаниях, указывается на особенности осуществления бюджетного процесса в компаниях нефтегазового комплекса.

Ключевые слова: нефтяные компании, бюджетирование, система бюджетирования, оперативные бюджеты, инвестиционные бюджеты, финансовые бюджеты, планирование, анализ, контроль, центры ответственности, бюджетный комитет.

The article is devoted to financial budgeting. Budgeting, is considered as an effective tool of financial management of oil companies. The author defines the company's budgeting, identifies the main stages of organizing a system of budgeting in the oil companies, points out the peculiarities of the budget process in the oil and gas companies.

Keywords: oil companies, budgeting, system of budgeting, operational budgets, investment budgets, financial budgets, planning, analysis, control, responsibility centers, the budget committee.

УДК 336.221.4

С. 580–588

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Заставний Н.І.

Україна, м. Львів

Стаття присвячена порівнянню податкового обліку, який діяв на підставі закону України «Про податок на прибуток», та бухгалтерського обліку і податкового обліку, які діють згідно з Податковим кодексом України. Відображені основні відмінності податкового обліку від бухгалтерського, описані основні зміни, що відбулися у веденні податкового обліку на видавничо-поліграфічних підприємствах із затвердженням Податкового кодексу України. Охарактеризовано особливості обліку та нарахування амортизації груп основних засобів, наведено приклади методів нарахування амортизації для кожної групи основних засобів.

Ключові слова: податковий облік, бухгалтерській облік, видавничо-поліграфічні підприємства, Податковий кодекс України.

Стаття посвящена сравнению налогового учета, который действовал на основании закона Украины «О налоге на прибыль», бухгалтерского учета

и налогового учета, действующих согласно Налоговому кодексу Украины. Отражены основные отличия налогового учета от бухгалтерского, описаны основные изменения, произошедшие в ведении налогового учета на издательско-полиграфических предприятиях с утверждением Налогового кодекса Украины. Охарактеризованы особенности учета и начисления амортизации групп основных средств, приведены примеры методов начисления амортизации для каждой группы основных средств.

Ключевые слова: налоговый учет, бухгалтерский учет, издательско-полиграфические предприятия, Налоговый кодекс Украины.

This article is devoted to the comparison of tax accounting being in force on the basis of the Law of Ukraine «On Profit Tax», bookkeeping and tax accounting which operate under the Tax Code of Ukraine. The article shows displaying the main differences between tax accounting and bookkeeping, describes the major changes, having occurred in tax accounting in publishing and printing companies since the approval of the Tax Code of Ukraine. The paper also characterizes features of accounting and depreciation as well as provides assets examples of methods of depreciation for each group of assets.

Keywords: tax accounting, bookkeeping, publishing and printing companies, Tax code of Ukraine.

УДК 339.137:339.9+316.42

С. 589–613

ІНСТИТУЦІЙНА ДЕСТРУКЦІЯ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І СТРАТЕГІЇ СИСТЕМНОГО АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Зінченко В.В.
Україна, м. Буча

Досліджуються трансформації світових систем суспільств та економік в умовах глобалізаційних змін. Аналізуються світоглядні, економічні тенденції, управлінські моделі, а також перспективи й форми їхнього подальшого розвитку.

Ключові слова: глобалізація, суспільна трансформація, антикризовий розвиток, інституалізація, управлінські системи.

Исследуются трансформации мировых систем обществ и экономик в условиях глобализационных изменений. Анализируются мировоззренческие, экономические тенденции, управленческие модели, а также перспективы и формы их дальнейшего развития.

Ключевые слова: глобализация, общественная трансформация, антикризисное развитие, институализация, управленческие системы.

The author studies the transformation of the world systems of societies and economies in globalizing changes. He also analyzes the ideological and economic trends, management models as well as perspectives and forms of their further development.

Keywords: globalization, social transformation, antirecessionary development, institutionalization, management systems.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ У НЕДЕТЕРМІНОВАНИХ ЗАДАЧАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РІШЕНЬ

Кігель В.Р.

Україна, м. Буча

У статті наведено методи визначення та відбиття індивідуальних пріоритетів особи, яка обирає рішення при розв'язуванні завдань оптимізації фінансових рішень за умов невизначеності та/або ризику; зазначено приклади можливого використання наведених методів у практиці фінансового менеджменту.

Ключові слова: ООР (особа, яка обирає рішення), прибуток, невизначеність, ризик, детермінований еквівалент, індивідуальне ставлення до невизначеності (ризик).

В статье приведены методы определения и отражения индивидуальных приоритетов лица, выбирающего решение при развязывании задач оптимизации финансовых решений в условиях неопределенности и/или риска; указаны примеры возможного использования приведенных методов в практике финансового менеджмента.

Ключевые слова: ЧВР (лицо, которое выбирает решения), прибыль, неопределенность, риск, детерминированный эквивалент, индивидуальное отношение к неопределенности (риска).

In the article the author reveals the methods of determination and reflection of a person's priorities when making a decision in the process of solving the tasks connected with the optimization of financial solutions in condition of uncertainty and/or risk. The examples of possible practical application of the given methods are also mentioned.

Key words: PMD (person, making a decision), income, risk, determined equivalent, individual attitude towards vagueness (risk).

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Козар В.В.

Україна, м. Ірпінь

Стаття присвячена методології та методиці дослідження формування й використання трудового потенціалу регіону. Акцент зроблено на сутності трудового потенціалу та показано його взаємозв'язок з іншими економічними категоріями. Досліджено чинники, що впливають на відтворення трудового потенціалу регіону.

Ключові слова: трудовий потенціал, відтворення, регіон.

Статья посвящена методологии и методике исследования процессов формирования и использования трудового потенциала региона. Акцентируется внимание на сущности трудового потенциала, показана его взаимосвязь с другими экономическими категориями. Исследованы факторы, влияющие на воспроизводство трудового потенциала региона;

Ключевые слова: *трудовой потенциал, воспроизводство, регион.*

The article is devoted to the methodology and research methods of formation and use of labor potential. The emphasis is made on the nature of the labor potential and its relationship to other economic categories. The article also examines factors affecting the reproduction of labor potential of the region.

Keywords: *labor potential, reproduction, region.*

УДК 336.71.078.3

С. 653–666

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ БАНКРОТСТВА КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И РОССИЙСКОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

Лосев В.В.

Российская Федерация, г. Волгоград

Стаття присвячена особливостям банкротства кредитних організацій в Російській Федерації. Зазначається, що законодавцем при регулюванні питань неспроможності даних суб'єктів особлива увага приділяється заходам з попередження банкрутства. Подано коротку характеристику заходів з попередження банкрутства кредитних організацій. Проаналізовано деякі процесуальні особливості розгляду справ про банкрутство, а також окреслений комплексний характер регулювання процедур неспроможності.

Ключові слова: *банкрутство, кредитні організації, законодавство, Російська Федерація.*

Статья посвящена особенностям банкротства кредитных организаций в Российской Федерации. Отмечается, что законодателем при регулировании вопросов несостоятельности данных субъектов особое внимание уделяется мерам по предупреждению банкротства. Дается краткая характеристика мер по предупреждению банкротства кредитных организаций. Проанализированы некоторые процессуальные особенности рассмотрения дел о банкротстве, а также отмечен комплексный характер регулирования процедур несостоятельности.

Ключевые слова: *банкрутство, кредитные организации, законодательство, Российская Федерация.*

The article concerns the peculiarities of bankruptcy of credit organizations in the Russian Federation. It is noted that the legislator while regulating insolvency of these subjects, focuses on the measures to prevent bankruptcy. The author presents a brief description of the measures to prevent the bankruptcy of credit institutions. He also outlines some procedural peculiarities of cases of bankruptcy, as well as points at the complexity of regulation of insolvency proceedings.

Keywords: *bankruptcy, credit organizations, legislation, Russian Federation.*

УДК 35(076.6), 351

С. 667–979

ОТРАЖЕНИЕ ОПЫТА В СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ НА САЙТАХ ГОСОРГАНОВ

**Мейкшане Т.В.
Белорусь**

Аналізується зміст офіційних сайтів державних органів України, Російської Федерації та Республіки Казахстан з метою визначення специфіки відображення світового досвіду в галузі державного управління, статусу державного службовця. Робляться висновки щодо потреб освітнього процесу та практичної діяльності державних органів Республіки Білорусь.

Ключові слова: *державне управління, державні службовці, компетентність, правовий статус.*

Анализируется содержание официальных сайтов государственных органов Украины, Российской Федерации и Республики Казахстан с целью определения специфики отражения мирового опыта в области государственного управления, статуса государственного служащего. Делаются выводы применительно к нуждам образовательного процесса и практической деятельности государственных органов Республики Беларусь.

Ключевые слова: *государственное управление, государственные служащие, компетентность, правовой статус.*

The content of home pages of state authorities of Ukraine, Russian Federation and the Republic of Kazakhstan has been analyzed with the aim of determining world's experience in public administration and status of civil servant construal. Conclusions are made in the context of the needs of educational process and practical activities of the state authorities of the Republic of Belarus.

Keywords: *state management, government officials, competence, legal status.*

УДК 330.133.2

С. 680–702

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

**Мірко Н.В.
Україна, м. Київ**

У статті розглядається методологія дослідження внутрішнього ринку промислової продукції. Представлено національну модель ринкової економічної

системи з позиції світового господарства. Розкрито функції ринку промислової продукції.

Ключові слова: внутрішній ринок, промислова продукція, модель, функції ринку.

В статье рассматривается методология исследования внутреннего рынка промышленной продукции. Представлено национальную модель рыночной экономической системы с позиций мирового хозяйства. Раскрыты функции рынка промышленной продукции.

Ключевые слова: внутренний рынок, промышленная продукция, модель, функции рынка.

The article suggests the research methodology of the domestic market of industrial products. The author advances a national model of a market economic system viewed in the context of the global economy. The article also reveals features of an industrial products market.

Keywords: domestic market, industrial products, model, market functions.

УДК 336.22:658

С. 703–713

КОРПОРАТИВНИЙ ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Михальчук Л.А.

Україна, м. Буча

У статті розглядаються стан і проблеми функціонування системи корпоративного податкового менеджменту на вітчизняному підприємстві, його важливість у системі управління на сучасному етапі господарювання. Обґрунтовано її недоліки та запропоновано окремі організаційні заходи щодо удосконалення досліджуваної системи.

Ключові слова: податковий менеджмент, система управління, підприємство.

В статье рассмотрены состояние и проблемы функционирования корпоративного налогового менеджмента на отечественном предприятии, его значимость в системе управления на современном этапе хозяйствования. Обосновано ее недостатки и предложены отдельные организационные мероприятия по совершенствованию исследуемой системы.

Ключевые слова: налоговый менеджмент, система управления, предприятие.

The article deals with the state and problems of the system of corporate tax management in the domestic enterprise and its importance in the control system at the present stage of management. The proofs of the shortcomings are given and the specific arrangements for the improvement of the studied system are proposed.

Key words: tax management, management system, enterprise.

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРМИЧЕСКОГО ОБЕЗВРЕЖИВАНИЯ ОТХОДОВ В УЧРЕЖДЕНИИ ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1»

Назарова О.А., Самигуллина Г.З., Султан-Галиева Г.М.
Российская Федерация, г. Ижевск

У статті показано методи обробки медичних відходів, принципи роботи інсинераторних установок ИН-50.1 та newster-10. Подано економічний розрахунок ефективності використання інсинераторної установки. Розкрито етапи і технологічні особливості термічного знешкодження відходів в окремій установі ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1».

Ключові слова: медичні відходи, термічне знешкодження, інсинераторна установка.

В статье показаны методы обработки медицинских отходов, принципы работы инсинераторных установок ИН-50.1 и newster-10. Представлен экономический расчет эффективности использования инсинераторной установки. Раскрыты этапы и технологические особенности термического обезвреживания отходов в отдельном учреждении ЛПУ «БУЗ УР РКБ №1».

Ключевые слова: медицинские отходы, термическое обезвреживание, инсинераторная установка.

The article shows methods of processing of a medical waste, principles of work of the insineratorny IN-50.1 and newster-10 installations. It also represents the economic calculation of the effectiveness of the use of insineratornxy installation. The article characterizes stages and technological special features of the thermal neutralization of wastes in the individual establishment LPU «BOUZ UR RKB No. 1».

Keywords: medical waste, thermal neutralization, insineratornxy installation.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ: СИСТЕМА І ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Нікітан Н.О.
Україна, м. Буча

У роботі досліджено суть державного фінансового контролю в Україні взагалі та його окремих елементів зокрема. Розглянуто особливості проведення державного фінансового контролю державними органами. Запропоновано основні напрями вдосконалення та розвитку системи державного фінансового контролю України.

Ключові слова: фінансовий контроль, державний фінансовий контроль, контролюючі органи, Рахункова палата, Державна казначейська служба, Державна фінансова інспекція.

В работе исследована сущность государственного финансового контроля Украины вообще и его отдельных элементов в частности. Рассмотрены особенности проведения государственного финансового контроля государственными органами. Предложены основные направления совершенствования и развития системы государственного финансового контроля Украины.

Ключевые слова: финансовый контроль, государственный финансовый контроль, контролирующие органы, Счетная палата, Государственная казначейская служба, Государственная финансовая инспекция.

In this work the author explains the essence of the state financial control in Ukraine in general and of its individual elements in particular. The features of the state financial control authorities are considered. The basic directions of improvement and development of public financial control of Ukraine system are offered.

Keywords: financial control, state financial control, regulatory authorities, the Chamber, the State Treasury, the State Financial Inspection.

УДК 339.5(477): 339.9

C. 737–750

ЗОНА ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ЯК КРОК НА ШЛЯХУ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Семенюк А.П.

Україна, м. Хмельницький

У статті розглянуто перспективи співробітництва між Україною і Турецькою Республікою в економічній сфері в контексті впровадження стратегічного партнерства.

Ключові слова: товарообіг, партнерство.

В статье рассмотрены Турецкой Республикой перспективы сотрудничества между Украиной и Турцией в экономической сфере в контексте внедрения стратегического партнерства.

Ключевые слова: товарооборот, партнерство.

The article considers the prospects of cooperation between Ukraine and Turkey in the economic sphere in the context of strategic partnership implementation.

Keywords: commodity turnover, partnership.

РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Сотніченко О.А.

Україна, м. Буча

У статті досліджено ефективність запровадження ПДВ та визначено його роль у формуванні доходної частини Державного бюджету України.

Ключові слова: *доходи бюджету, податкові надходження, податок на додану вартість.*

В статье исследованы эффективность введения НДС, а также определена его роль в формировании доходной части Государственного бюджета Украины.

Ключевые слова: *доходы бюджета, налоговые поступления, налог на добавленную стоимость.*

The paper outlines the effectiveness of the introduction of VAT as well as defines its role in the formation of revenues of the State Budget of Ukraine.

Keywords: *budget revenues, tax revenues, value added tax.*

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Старостенко Г.Г.

Україна, м. Ірпінь

У статті розглядаються принципи та методи державного регулювання в соціально-економічній системі.

Ключові слова: *державне регулювання, метод, принцип, соціально-економічна система.*

В статье рассмотрены принципы и методы государственного регулирования в социально-экономической системе.

Ключевые слова: *государственное регулирование, метод, принцип, социально-экономическая система.*

The article discusses the principles and methods of state regulation in the socio-economic system.

Keywords: *state regulation, method, principle, socio-economic system.*

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ПОТРЕБНОСТЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ НА РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ МЕНЕДЖМЕНТ-ОБРАЗОВАНИЯ И РЫНКА ТРУДА МЕНЕДЖЕРОВ

Шемятихина Л.Ю.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті розкрито сутність оцінки впливу потреб національної економіки на розвиток системи менеджмент-освіти, а також аналіз ринку праці менеджерів.

Ключові слова: менеджмент-освіта, галузі національної економіки, підготовка менеджерів, стандарти професійної діяльності.

В статье рассмотрены суть оценки влияния нужд национальной экономики на развитие системы менеджмент-образования, а также анализ рынка труда менеджеров.

Ключевые слова: менеджмент-образование, отрасли национальной экономики, подготовка менеджеров, стандарты профессиональной деятельности.

The article reveals the essence of the estimation of national economy needs' influence upon the development of a management-education system as well as presents the analysis of the managers' work market.

Keywords: management-education, branches of national economy, manager's training, standards of professional activity.

ВПЛИВ СТРАТЕГІЇ ПЛАНУВАННЯ ЗАПАСІВ І ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Щуренко Д.С.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню впливу системи планування запасами на фінансові показники підприємства. Запропоновано дві діючі системи планування запасами машинобудівного підприємства.

Ключові слова: система планування, фінансові показники, запас, прогнозування попиту, метод експоненціального згладжування, метод зваженої ковзаючої середньої.

Статья посвящена исследованию влияния системы планирования запасами на финансовые показатели предприятия. Предложены две действующие системы планирования запасами машиностроительного предприятия.

Ключевые слова: система планирования, финансовые показатели, запас, прогнозирование спроса, метод экспоненциального сглаживания, метод взвешенной скользящей средней.

The article is devoted to the study of the influence of the planning system inventory on the financial performance of the enterprise. The author proposes two operating planning systems of the engineering company stocks.

Keywords: *system planning, financial figures, stock, demand forecasting, exponential smoothing method, the method of the assessed moving average.*

УДК 334.7

C. 814–819

IMPROVEMENT OF A MANAGEMENT TECHNIQUE BY EFFICIENCY OF ACTIVITY OF INDUSTRIAL AND FINANCIAL GROUPS

Brutian E.S., Dolgikh E.O.
Ukraine, Kryvyi Rih

У статті розглянуто методики управління ефективністю діяльності промислово-фінансових груп та вплив економічних принципів на результат їх діяльності.

Ключові слова: *промислові та фінансові групи, ефективність, пріоритети розвитку, корпорації, оборотний капітал, інтеграція виробництва, інвестиції в промисловість.*

В статье рассмотрены методики управления эффективностью деятельности промышленно-финансовых групп, а также влияние экономических принципов на результат их деятельности.

Ключевые слова: *промышленные и финансовые группы, эффективность, приоритеты развития, корпорации, оборотный капитал, интеграция производства, инвестиции в промышленность.*

Management techniques by efficiency of activity of industrial and financial groups are considered; the principles by efficiency of their functioning are resulted.

Keywords: *industrial and financial groups, efficiency, priorities of development, corporation, working capital, production integration, industrial investments.*

АНОТАЦІЇ ТА РЕЦЕНЗІЇ.....C. 821–867

**ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
10.02.17 – ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО
(Болдирев Р.В., Кочерган М.П., Семчинський С.В.).....C. 821–843**

**АКАДЕМІК О.С. МЕЛЬНИЧУК І ТЕОРЕТИЧНЕ МОВОЗНАВСТВО (Тараненко
Л.І., Калита А.А., Нечитайло І.М.).....C. 821-843**

**ФОНЕТИЧНА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ПРОЗОВОГО ТЕКСТУ
(Паращук В.Ю.).....C. 821–843**

ПСИХОЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА УСТНОЙ КОММУНИКАЦИИ
(Орехова Н.Н.).....С. 855–858

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ И НАУЧНОЕ ПОЗНАНИЕ
(Олейник В.В.).....С. 859–867

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ХРОНІКА

ХРОНІКА РОБОТИ VII МІЖНАРОДНОЇ ЛІТНЬОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ
«ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИЕ ЯЗЫКИ И ЛИТЕРАТУРЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ И
КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТАХ: КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА И
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ»
(Тараненко Л.І., Гутніченко О.М.).....С. 868–875

ХРОНІКА РОБОТИ VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ВОСТОЧНОСЛОВЯНСКИЕ ЯЗЫКЕ В ИСТОРИЧЕСКОМ И КУЛЬТУРНОМ
КОНТЕКСТАХ: НОВЫЕ ПАРАДИГМЫ И НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В
КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ»
(Тараненко Л.І., Гутніченко О.М.).....С. 876–880

НАУКОВІ СТУДІЇ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2013. – Вип. 2, А; Вип. 2, В.

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 130.2

С. 2–10

СТРУКТУРА І ЗМІСТ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ РЕФОРМ

**Балута В.В., Україна, м. Бердянськ
Голота Б.М., Україна, м. Бердянськ**

У статті аналізується українська національна ідея в контексті її історико-культурних форм та їхнього генезису. Визначаються структура, причини та безпосередні чинники формування національної інтегративної ідеології.

Ключові слова: *українська національна ідея, політичні реформи, історико-культурні форми.*

В статье анализируется украинская национальная идея в контексте ее историко-культурных форм и их генезиса. Определяются структура, причины и непосредственные факторы формирования национальной интегративной идеологии.

Ключевые слова: *украинская национальная идея, политические реформы, историко-культурные формы.*

The article analyzes the Ukrainian national idea in the context of its historical and cultural forms and their genesis. The author identifies the structure, causes and direct factors shaping the national integrative ideology.

Keywords: *Ukrainian national idea, political reforms, historical and cultural forms.*

КАТЕГОРІЇ ОНТОЛОГІЧНОЇ НЕПОВНОТИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ АНАЛІЗІ ТВОРЧОСТІ

Білик Г.О.

Україна, м. Харків

Досліджується онтологічний статус неповноти категорії суб'єкта і паузи. На основі феноменологічних і структуралістських аналітик, а також окремих концепцій творчості, розглядається смислотворча роль паузи в тексті. На підставі цієї смислотворчої ролі аналізується суб'єкт творчості. Прикладом слугує творчість французького письменника Л.-Ф. Селіна.

Ключові слова: *суб'єктність, пауза, онтологічна неповнота, суб'єкт творчості.*

Исследуется онтологический статус неполноты категории субъекта и паузы. На основе феноменологических и структуралистских аналитик, а также отдельных концепций творчества, рассматривается смыслообразующая роль паузы в тексте. С учетом этой смыслообразующей роли анализируется субъект творчества. Примером служит творчество французского писателя Л.-Ф. Селина.

Ключевые слова: *субъектность, пауза, онтологическая неполнота, субъект творчества.*

The article examines the ontological status of incompleteness of the subject category and a pause. On the basis of phenomenological and structural analytics as well as some individual concepts of creativity, it considers the semantic role of a pause in the text. Taking into consideration this role, the subject of creativity is also being analyzed. The work of a French writer L.-F. Celine is viewed as an example.

Keywords: *subjectivity, pause, ontological incompleteness, the subject of creativity.*

СПІВБУТТЯ Й ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КОМУНІКАЦІЯ У КІНОМАТОГРАФІЧНИХ РЕФЛЕКСІЯХ

Бурий А.Р.

Україна, м. Дрогобич

Визначення людини в екзистенціалізмі і в кіномистецтві нерозривно пов'язане з розумінням суспільного буття. У статті розглядаються способи переформування буття індивідуума. На матеріалі образів фільмів провідних авторів західноєвропейського кіномистецтва актуалізується екзистенціалістська проблема зіткнення особистості та суспільства.

Аналізуються трагедія вмираючої комунікації та шляхи набуття людиною гармонії у спілкуванні.

Ключові слова: екзистенціалізм, кіномистецтво, комунікація, суспільство, цивілізація, слово, істинне буття, самотність, відчуження, конфлікт.

Определение человека в экзистенциализме и в киноискусстве неразрывно связано с пониманием общественного бытия. В статье рассматриваются способы переформирования бытия индивидуума. На материале образов фильмов ведущих авторов западноевропейского киноискусства актуализируется экзистенциалистская проблема столкновения личности и общества. Анализируются трагедия умирающей коммуникации и пути обретения человеком гармонии в общении.

Ключевые слова: экзистенциализм, киноискусство, коммуникация, общество, цивилизация, слово, истинное бытие, одиночество, отчуждение, конфликт.

The definition of a human being in existentialism and cinematography is closely connected with the understanding of social existence. In the article the author considers the methods of transformation of the individual's existence. Viewed on the film material of prominent directors of the west European cinematography, the existential problem of collision of personality and society is being emphasized. The tragedy of dying communication is being analyzed alongside with the ways of a person's acquiring the harmony in socializing with others.

Keywords: existentialism, cinematography, communication, society, civilization, word, true existence, solitude, alienation, conflict.

УДК 323.1(477)

С. 38–44

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СУТНІСНА ОСНОВА ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Зайцева І.В.

Україна

У статті досліджується роль національної ідеї у державотворчих процесах. Автор акцентує увагу на тому, що важливою рисою Української національної ідеї є її вкоріненість в історичному минулому, піклування про історичну долю нації. Як основа функціонування української нації, серцевина її духовних інтересів і наріжний камінь її соціально-політичних прагнень, українська національна ідея є всеохоплюючою і означає державність, суверенітет і соборність. Суть її полягає у віддзеркаленні прагнень українського народу до свободи, завоюванні економічної, політичної і культурної незалежності та повнокровному утвердженні у міжнародних відносинах.

Ключові слова: нація, національна ідея, державність, національна ментальність, історична пам'ять, національна незалежність.

В статье исследуется роль национальной идеи в

государствообразующих процессах. Автор акцентирует внимание на том, что важным признаком Украинской национальной идеи является её укорененность в историческом прошлом, беспокойство об исторической судьбе нации. Будучи основой функционирования украинской нации, сердцевиной ее духовных интересов и краеугольным камнем её социально-политических стремлений, украинская национальная идея является всеобъемлющей и обозначает государственность, суверенитет и соборность. Суть ее состоит в отображении стремлений украинского народа к свободе, экономической, политической и культурной независимости, а также к полноценному утверждению в международных отношениях.

Ключевые слова: *нация, национальная идея, государственность, национальная ментальность, историческая память, национальная независимость.*

The article explores the role of the national concept in the process of state formation. The inculcation of the national concept in historic past and the concern about the fortune of the nation nowadays are emphasized in the article as its significant features. The Ukrainian national concept is all-embracing. It means statehood, sovereignty and conciliarism as the basis of the Ukrainian nation functioning, the core of its spiritual interests and the cornerstone of its social and political aspiration. Its essence consists in reflection of the Ukrainian people's aspiration to liberty, the achievement of economic, political and cultural independence as well as its full consolidation in international relations.

Keywords: *nation, national concept, statehood, national mentality, historical memory, national independence.*

УДК141. 131

С. 45–53

ТЕОРИЯ ПОЗНАНИЯ ПЛАТОНА

Клюйков Р.С., Украина, г. Мариуполь

Клюйков С.Ф., Украина, г. Мариуполь

Безсистемність перекладів і тлумачень діалогу «Тимей» пояснюють «незавершеністю» його викладу Платоном. Математичні терміни здатні дешифрувати текст і вперше виявляють у ньому принципи і методику ідеального і реального математичного моделювання світопізнання. Езотеричне для обраних тепер відкрите для всіх.

Ключові слова: *ідеї, ідеальна математика, математичне моделювання.*

Бессистемность переводов и толкований диалога «Тимей» объясняют «незавершённостью» изложения Платона. Математические термины дешифруют текст и впервые вскрывают в нём принципы и методику идеального и реального математического моделирования Познания мира.

Эзотерическое Посвящённых открыто всем.

Ключевые слова: *идеи, идеальная математика, математическое моделирование.*

The article states that the lack of consistency in translation and interpretation of the dialogue «Timaeus» can be explained by «incompleteness» in Plato's presentation. Mathematical terms can decrypt the text and for the first time reveal the principles of ideal and real mathematical modeling of the world cognition. Esotericism of elite is now open for everyone.

Keywords: *ideas, ideal mathematics, mathematical modeling.*

УДК 62:7.05

С. 54–58

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ДИЗАЙН ХХІ В. – СРЕДСТВО ГУМАНИЗАЦИИ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ОБЩЕСТВА

Крохалев В.С.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

Сучасну людину оточують предмети промислового дизайну, які значною мірою впливають на її світогляд та спосіб життя. Які цілі стояли перед піонерами дизайну і які стоять перед дизайнерами сьогодні? Як промисловий дизайн змінює світ?

Ключові слова: *промисловий дизайн, спосіб життя, суспільство, естетичне виховання.*

Современный человек окружён предметами промышленного дизайна, оказывающие значительное влияние на его мировоззрение и образ жизни. Какие цели стояли перед пионерами дизайна и какие стоят перед дизайнерами сегодня? Как промышленный дизайн меняет мир?

Ключевые слова: *промышленный дизайн, образ жизни, общество, эстетическое воспитание.*

Modern people are surrounded with objects of industrial design. These objects make considerable impact on the people's way of life and their world outlook. The article is dedicated to the questions: what tasks were solved by the pioneers of design? What tasks are being solved by designers today? How does the industrial design change the world?

Keywords: *industrial design, the way of life, society, aesthetic upbringing.*

ДРЕВНИЕ СИМВОЛЫ И СИМВОЛЫ СОВРЕМЕННОСТИ В ПОСТИЖЕНИИ КУЛЬТУРЫ

Мир-Багирзаде Ф.А.

Азербайджанская Республика, г. Баку

Усі історичні формації за період існування людини стали засобом для аналізу її долі та життя, засобом виживання у всесвіті і набуття спокою в собі і соціумі. Символи характеризують соціальний статус людини в суспільстві та її приналежність до соціуму. Існують різні види символів, які впливають на наше життя. Для осягнення світу і спілкування між людьми значну роль відіграє мова, яка розкриває значимий бік знака. Завдяки знанням, людина опанувала мовлення і писемність та уможливила її поширення у якості досвіду для багатьох поколінь людства.

Ключові слова: століття, культура, період, світ, речі, знаки, ідеал, образ, прагнення, ідея, концепція, зміст, символ.

Все исторические формации в жизни человека стали средством для анализа судьбы, а также жизни человека, средством его выживания во вселенной и обретения покоя в себе и социуме. Символы характеризуют социальный статус человека в обществе, его принадлежность к социуму. Существуют различные виды символов, которые влияют на нашу жизнь. Для постижения мира и общения между людьми большую роль играет язык, который раскрывает значимую сторону знака. Благодаря знаниям, человек овладел речью и письменностью и дал возможность её распространения как опыт для многих поколений человечества.

Ключевые слова: век, культура, период, мир, вещи, знаки, идеал, образ, стремление, идея, концепция, содержание, символ.

All the historical formations throughout the life of man have become the means for the human beings' life and destiny analysis, as well as the means of their survival in the universe and coming into piece with themselves and society. Symbols signify the person's social status in the society. There are various types of symbols that affect our lives. A major role in understanding the world and realizing communication is performed by the language, which can significantly help in revealing the content of a sign. Due to the knowledge the man mastered oral and written speech which enabled him to spread it as experience for many generations of mankind.

Keywords: century, culture, period, world, things, signs, an ideal, image, aspiration, idea, concept, content, symbol.

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СПІВВІДНОШЕННЯ «ОСОБИСТІСТЬ-ІНФОРМАЦІЯ»

Мудрак В.І.
Україна, м. Київ

Сучасні підходи до розвитку співвідношення «особистість-інформація» в глобальному інформаційно-пізнавальному просторі розгортаються в системі інформаціологічного забезпечення професійної компетентності в системі вищої освіти. Це передбачає напрацювання новітніх соціально-філософських тенденцій в контексті «людина-технологія-вища освіта-професійна компетентність».

Ключові слова: професійна компетентність, вища освіта, інформаційно-пізнавальний простір.

Современные подходы к развитию соотношения «личность-информация» в глобальном информационно-познавательном пространстве разворачиваются в системе информациологического обеспечения профессиональной компетентности в системе высшего образования. Это предполагает наработку новейших социально-философских тенденций в контексте «человек-технология-высшее образование-профессиональная компетентность».

Ключевые слова: профессиональная компетентность, высшее образование, информационно-познавательное пространство.

Modern approaches to the development of «personality-information» correlation within the global informative-and-cognitive space are ongoing under informational support of professional competence in the system of tertiary education. It presupposes the formation of the newest social-and-philosophical tendencies within the context of «person-technology-tertiary education-professional competence».

Keywords: professional competence, tertiary education, informative-and-cognitive space.

МОДЕРНИЗМ И СЕКУЛЯРИЗМ В МУСУЛЬМАНСКОМ МИРОВОЗЗРЕНИИ XIX – НАЧАЛА XX ВВ.

Мустафаев Радиф
Азербайджанская Республика

У статті подано загальні уявлення щодо ставлення до модернізму й секуляризму в мусульманському світогляді XIX – початку XX ст. У цьому аспекті характеризуються і суспільно-філософські погляди азербайджанських мислителів того ж часу. З'ясовується, що європейські секулярні тенденції стали поступово переходити і в мусульманський світ, у багатьох регіонах якого також намітилося прагнення до секуляризації і запозиченню європейського досвіду щодо заміни теократичної моделі влади на світську, а догматичного світогляду на діалектичний.

Ключові слова: модернізм, секуляризм, реформаторство, халіфат, божественна влада, теократія, лаїцизм, просвітницький рух, тиранічна влада, релігійна теократія, догматичний світогляд.

В статье даются общие представления об отношении к модернизму и секуляризму в мусульманском мировоззрении XIX – начала XX вв. В этом аспекте характеризуются и общественно-философские воззрения азербайджанских мыслителей того же времени. Выясняется, что европейские секулярные тенденции стали постепенно переходить и в мусульманский мир, во многих регионах которого также наметилось стремление к секуляризации и заимствованию европейского опыта по замене теократической модели власти на светскую, а догматического мировоззрения на диалектическое.

Ключевые слова: модернизм, секуляризм, реформаторство, халифат, божественная власть, теократия, лаицизм, просветительское движение, тираническая власть, религиозная теократия, догматические мировоззрения.

The article presents an overall view on the attitude to modernism and secularism in the Muslim Outlook of the 19th and early 20th centuries. In this aspect the author characterizes social and philosophical ideas of Azerbaijani intellectuals of that time. It turns out that European secularization was gradually moving to the Muslim world, as a result of which many regions were ready to accept secularism as well as borrow European experience to replace the theocratic model of authority by the secular, and the dogmatic worldview by the dialectic one.

Keywords: modernism, secularism, transformation, Caliphate, divine power, theocracy, laitisizm, educational movement, tyrannical power, religious theocracy, dogmatic worldview.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РЕЛИГИОЗНОГО СОЗНАНИЯ В ОТНОСИТЕЛЬНО ЗАКРЫТЫХ ЦЕРКОВНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУППАХ

Новикова Н.Л.

Российская Федерация, п. Заокский

Статья посвящена выявлению специфики развития религиозного сознания в относительно закрытых церковных организациях (монастыри, учебные заведения в форме пансионатов, санатории и пр.). Автор стремится выделить доминирующие факторы, влияющие на духовность в закрытых сообществах.

Ключевые слова: закрытые социальные группы, духовность, развитие нравственности.

Стаття присвячена виявленню специфіки розвитку релігійної свідомості у відносно закритих церковних організаціях (монастирі, навчальні заклади у формі пансіонатів, санаторії та ін.). Автор здійснює спробу виокремлення домінуючих факторів, які впливають на духовність у закритих спільнотах.

Ключові слова: закриті соціальні групи, духовність, розвиток моральності.

The article is devoted to the specificity of the religious consciousness in relatively closed church organizations (such as monasteries, educational institutions in the form of boarding houses, sanatoria, etc.). The author seeks to identify the dominant factors affecting the spirituality in closed communities.

Keywords: closed social groups, spirituality, development of morality.

ДИСКРИМИНАЦИЯ ПО ВНЕШНЕМУ ОБЛИКУ В ПРЕДСТАВЛЕНИЯХ МОЛОДЕЖИ

Погонцева Д.В.

Российская Федерация, г. Ростов-на-Дону

У статті розглядається феномен дискримінації за зовнішнім виглядом. Аналізуються теоретичні та експериментальні роботи російських і зарубіжних дослідників, присвячені різним дискримінаціям за зовнішнім виглядом. Наводяться емпіричні дані дослідження різних аспектів дискримінації за зовнішнім виглядом.

Ключові слова: дискримінація, зовнішній вигляд, молодь, теоретичний аналіз, емпіричні дані.

В статье рассматривается феномен дискриминации по внешнему

облику. Анализируются теоретические и экспериментальные работы российских и зарубежных исследователей, посвященные различным видам дискриминации по внешнему облику. Приводятся эмпирические данные исследования различных аспектов дискриминации по внешнему облику.

Ключевые слова: дискриминация, внешний облик, молодежь, теоретический анализ, эмпирические данные.

The article discusses the phenomenon of appearance discrimination. The author analyses theoretical and experimental works by Russian and foreign researchers on various forms of discrimination in appearance. The article provides empirical studies on different aspects of appearance discrimination.

Keywords: discrimination, appearance, youth, theoretical analysis, empirical data.

УДК 130.122

С. 95–101

ЕКОЛОГІЯ ДУХОВНОСТІ МОЛОДІ

Романчук С.М.

Україна, м. Ірпінь

Останнім часом надзвичайно гостро постала проблема аморальності молоді. У статті автор аналізує причини екології духовності, наголошує на її соціальному характері. У праці акцентується увага на тому, що саме духовна праця реалізує людину як особистість.

Ключові слова: дух, екологія духовності, особистість, молодь, суспільство, культура.

В последнее время очень остро встала проблема безнравственности молодежи. В статье автор анализирует причины экологии духовности, отмечает ее социальный характер. В работе акцентируется внимание на том, что именно духовный труд реализует человека как личность.

Ключевые слова: дух, экология духовности, личность, молодежь, общество, культура.

Recently the problem of amorality of young people has become extremely acute. The article analyzes the reasons of ecology of spirituality, focuses on its social character. The author emphasizes that it is the spiritual activity that makes a personality.

Keywords: spirit, ecology of spirituality, personality, youth, society, culture.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОЇ СВОБОДИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Сива С.В., Україна, м. Ірпінь
Романчук С.М., Україна, м. Ірпінь

У статті досліджуються особливості побудови нової теоретичної моделі особистості, яка дозволить відобразити її цілісність, урахувати сутнісні особливості, показати моральну свободу особистості як систему внутрішньо самостійну і водночас взаємопов'язану з іншими системами (суспільством, світом тощо) на прикладі творчості Григорія Сковороди.

Ключові слова: *нація, моральна свобода, свобода вибору, моральне виховання.*

В статье исследуются особенности построения новой теоретической модели личности, позволяющая отобразить её целостность, учитывать её сущностные особенности, показать моральную свободу личности как систему внутренне самостоятельную и в тоже время взаимосвязанную с другими системами (обществом, миром и т.д.) на примере творчества Григория Сковороды.

Ключевые слова: *нация, моральная свобода, свобода выбора, моральное воспитание.*

The article examines the features of a new theoretical model of a personality, which makes it possible to display its integrity, consider essential features, show an individual's moral freedom viewed as a system internally independent and, at the same time, interconnected with other systems (society, the world, etc.) As an example the article considers Gregory Skovoroda's creative works.

Keywords: *nation, moral freedom, freedom of choice, moral education.*

СОЦИАЛЬНАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (СОЦИОЛОГИЯ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ 2010 г.)

Соловченков С.А.
Российская Федерация, г. Биробиджан

У статті аналізується ситуація з протестною активністю населення в деяких регіонах Росії на підставі соціологічного опитування 2010 р.

Ключові слова: *населення, соціальна безпека, протестна активність, соціологічне опитування.*

В статье анализируется ситуация с протестной активностью

населения в некоторых регионах России на основании социологического опроса 2010 г.

Ключевые слова: населения, социальная безопасность, протестная активность, социологический опрос.

This paper analyzes the situation of the protest activity of the population in some regions of Russia based on a poll of 2010.

Keywords: population, social safety, protest activity, poll.

УДК: 09.00.00

С. 123–134

ПОШАГОВАЯ ГЕРМЕНЕВТИКА КАК МЕТОД ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ И ПРОИЗВЕДЕНИЕ С. РАФАЛЬСКОГО «ПРОЛАПС»

Хорошок А.А.

Украина, г. Чернигов

Дана стаття розглядає метод поетапної герменевтики як новий метод філософського та літературного аналізу тексту, новий спосіб його прочитання, деконструкції та інтерпретації. У якості прикладу обрано твір представника сучасної української прози.

Ключові слова: поетапна герменевтика, метод інтерпретації, літературний аналіз тексту, метод деконструкції.

Данная статья рассматривает метод пошаговой герменевтики в качестве нового метода философского и литературного анализа текста, новый способ его прочтения, деконструкции и интерпретации. В качестве примера выбрано произведение представителя современной украинской прозы.

Ключевые слова: пошаговая герменевтика, метод интерпретации, литературный анализ текста, метод деконструкции.

The article introduces the method of step-by-step hermeneutics being a new method of philosophical and literal analysis of the text. It is also viewed as a new method of the text reading, its deconstruction and interpretation. The work of the representative of modern Ukrainian prose was chosen as an example of the text analysis.

Keywords: step-by-step hermeneutics, method of interpretation, text literary analysis, method of deconstruction.

ОСНОВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЇХ КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ**Чабах О.М.****Україна, м. Київ**

У статті розглядаються демократичні стандарти і гарантії Конституції України.

Ключові слова: демократія, стандарти, конституція, гарантія, система.

В статье рассмотрены демократические стандарты Конституции Украины.

Ключевые слова: демократия, стандарты, конституция, гарантия, система.

The article outlines the democratic standards and guarantees of the Constitution of Ukraine.

Keywords: democracy, standards, Constitution, guarantee, system.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА: ПРОБЛЕМЫ ИНТЕРПРЕТАЦИИ**Чебыкин Е.В.****Российская Федерация, г. Екатеринбург**

У статті розглядаються дві непримиренні альтернативи походження людини: біблійне вчення про створення та еволюційне вчення. На підставі аналізу існуючого знання автор робить висновки про хибність одного з альтернативних вчень.

Ключові слова: людиноподібні мавпи, проміжні форми, людина розумна, походження людини, еволюція, створення, інволюція, ідеологія.

В статье рассматриваются две непримиримые альтернативы происхождения человека: библейское учение о сотворении и эволюционное учение. На основании анализа существующего знания автор делает выводы о ложности одной из них.

Ключевые слова: человекообразные обезьяны, промежуточные формы, человек разумный, происхождение человека, эволюция, сотворение, инволюция, идеология.

The author scrutinizes the two irreconcilable contrasting theories of the human origin: the Biblical doctrine about the Creation of the world and the evolution theory. The conclusion is made about one of these theories being misconceived.

Keywords: anthropoid apes, transitional forms, Homo sapiens, human origin, evolution, the Creation, involution, ideology.

ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ІСИХАЗМ ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ (ПРАВОСЛАВНОЇ) МУЗИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ

Ярош О.А.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена розкриттю ролі містичного православного богослов'я та ісихазму у формуванні української християнської музичної традиції східного (православного) напрямку. У ній проаналізовано характерні особливості традиційної християнської (православної) обрядово-культової практики та ісихазм як богословсько-містично-аскетичне вчення, в якому зосереджені основні духовні цінності й ідеали православ'я.

Ключові слова: містицизм, містичне богослов'я, ісихазм, аскетизм, апофатика, обожнення, спів, Літургія, Євхаристія, молитва.

Статья посвящена раскрытию роли мистического православного богословья и исахизма в формировании украинской христианской музыкальной традиции восточного (православного) направления. В работе проанализированы характерные особенности традиционной христианской (православной) обрядно-культовой практики и исахизма как богословно-мистико-аскетического учения, в котором сосредоточены основные духовные ценности и идеалы православия.

Ключевые слова: мистицизм, мистическое богословие, исихазм, аскетизм, апофатика, обожествление, пение, Литургия, Евхаристия, молитва.

The article elucidates the role of mystical Orthodox theology and the sychasm in formation of Ukrainian Christian musical tradition of the Eastern (Orthodox) movement. It presents the analysis of the characteristics of the traditional Christian (Orthodox) ritual and cultural practices as well as analyses the sychasm as a theological and mystical-and-ascetic doctrine which combines the main spiritual values and ideals of Orthodoxy.

Keywords: mysticism, mystical theology, the sychasm, asceticism, apophaticism, worshipping, singing, liturgy, Eucharist, prayer.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'276:811.161.2.

С. 158–164

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ: РЕАЛІЇ ЖИТТЯ

Бернацька С.М., Україна, м. Ірпінь
Домрачева А.С., Україна, м. Ірпінь

У статті розглянуто питання публічної комунікації на сучасному етапі розвитку української мови. Продемонстровано, що використання сленгів у молодіжному середовищі позначається на загальному рівні культури. Запропоновано шляхи подолання ситуації, що склалася.

Ключові слова: *культура мови, сленг, жаргон, «мова вулиці», молодіжний сленг, субкультура суспільства, неформальне спілкування.*

В статье рассмотрен вопрос публичной коммуникации на современном этапе развития украинского языка. Показано, что использование сленга в молодежной среде отражается на общем уровне культуры. Предложено пути преодоления сложившейся ситуации.

Ключевые слова: *культура речи, сленг, жаргон, «язык улицы», молодёжный сленг, субкультура общества, неформальное общения.*

The article considers the public communication problem, viewed at the present stage of Ukrainian language development. The article shows that using slang by the youth has an effect on the general standard of culture and nation. The authors suggest ways of overcoming such a situation.

Keywords: *language culture, slang, jargon (cant), street language, youth slang, society subculture, informal communication.*

УДК 81.1 : 81 – 115:81'442:81'37

С. 165–181

РЕКОНСТРУКЦІЯ Й АРЕАЛЬНО-ХРОНОЛОГІЧНА ТА ЕТИМОЛОГІЧНА КОДИФІКАЦІЯ ПРАІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ І МІЖМОВНІ КОНТАКТИ

Болдирев Р.В.
м. Київ, Україна

Стаття присвячена етимологічному аналізу структурно-семантичних особливостей фрагментів різних культурно-генетичних пластів лексики індоєвропейських мов з позицій реконструкції лексико-семантичної парадигми Індоєвропейської протокультури.

Ключові слова: *етимологічний аналіз, давні індоєвропейські мови, сучасні індоєвропейські мови, кодифікація, ізогlossen.*

Статья посвящена этимологическому анализу структурно-

семантических особенностей фрагментов разных культурно-генетических пластов лексики индоевропейских языков с позиции реконструкции лексико-семантической парадигмы Индоевропейской протокультуры.

Ключевые слова: *этимологический анализ, древние индоевропейские языки, современные индоевропейские языки, кодификация, изоглосса.*

This thesis is devoted to the etymological analysis of structural and semantic peculiarities of fragments of different cultural-genetic layers in the vocabulary of Indo-European languages, considered from the viewpoint of reconstruction of the lexical-semantic paradigm of Indo-European protoculture.

Keywords: *etymological interpretation, ancient Indo-European languages, modern Indo-European languages, codification, isogloss.*

УДК 811.111 – 112:81'371

С. 182–189

ОСОБЛИВОСТІ ФРЕЙМОВОЇ СТРУКТУРИ ТА ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ARCHITECTURE» В АВТОРСЬКОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ «САГИ ПРО ФОРСАЙТІВ» ДЖ. ГОЛСУОРСІ)

**Гальчинська А.В.
Україна, м. Буча**

У статті розглянуто концепт «ARCHITECTURE» в англomовному авторському дискурсі на матеріалі твору Дж. Голсуорсі «Сага про Форсайтів»; виокремлено його фреймову структуру та визначено засоби його вербалізації.

Ключові слова: *картина світу, концепт, фрейм, термін, авторський дискурс.*

В статье рассматриваются концепт «ARCHITECTURE» в англоязычном авторском дискурсе на материале романа Дж. Голсуорси «Сага о Форсайтах», а также построение его фреймовой структуры; определены способы его вербализации.

Ключевые слова: *картина мира, концепт, фрейм, термин, авторский дискурс.*

The paper investigates the concept «ARCHITECTURE» in the English author's discourse based on John Galsworthy's novel «The Forsyte Saga». The frame structure and the ways of verbalization of this concept are presented in the paper.

Keywords: *picture of the world, concept, frame, term, author's discourse.*

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ЕВФЕМІЗАЦІЇ НАЗВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Гороховська О.І.
Україна, м. Буча

У статті на підставі розгляду мовно-стилістичних особливостей сучасної політичної лексики систематизовано різновиди та функціональне призначення прийому евфемізації військових дій, актуалізованого в політичному дискурсі.

Ключові слова: *евфемізація, функція евфемізації, політична лексика, політичний дискурс.*

В статье на основе рассмотрения стилистических особенностей политической лексики систематизированы типы и функциональное предназначение приема эвфемизации военных действий, актуализированного в политическом дискурсе.

Ключевые слова: *эвфемизация, функция эвфемизации, политическая лексика, политический дискурс.*

In the paper on the basis of defining the stylistic peculiarities of political lexis the author systematizes types and functional specificity of military actions euphemisms, used in the political discrouse.

Keywords: *euphimization, functioning of euphimisms, political lexis, political discourse.*

РЕЧЕННЯ ІЗ СУБ'ЄКТОМ У НЕПРЯМОМУ ВІДМІНКУ В ІСТОРІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кондратьєва Л.В.
Україна, м. Буча

У статті розглядаються речення із суб'єктом у непрямому відмінку на матеріалі давньоанглійської та середньоанглійської мов, зокрема ті риси, які наближають їх до речень із суб'єктом у називному відмінку. Речення із суб'єктом у непрямому відмінку розглядаються як перехідне явище у синтаксисі до номінативних речень.

Ключові слова: *безособові речення, суб'єкт у непрямому відмінку, неканонічний підмет, номінативний підмет, безособові дієслова.*

В статье рассматриваются предложения с субъектом в косвенном падеже на материале древнеанглийского и среднеанглийского языков, в частности те черты, которые приближают их к предложениям с субъектом в именительном падеже. Предложения с субъектом в косвенном падеже рассматриваются как переходное явление в синтаксисе к номинативным

предложениям.

Ключевые слова: безличные предложения, субъект в косвенном падеже, неканонический подлежащее, номинативной подлежащее, безличные глаголы.

The paper deals with the non-nominative subject in Old and Middle English. The criteria of analyzing this type of subject are studied in order to show whether they are applicable to the data obtained from Old and Modern English sources. It is shown that at least in some cases a non-nominative subject in Old and Middle English sentences behaves like nominative subject and therefore should be considered a transitive phenomenon in syntax that leads to the appearance of nominative sentences.

Keywords: impersonal sentences, non-nominative subject, non-canonical subject, nominative subject, impersonal verbs.

УДК 008:379.85

С. 202–207

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ЕКСТРАЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ СУГЕСТІЇ В РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Кривцун К.Р.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню питань лінгвістичних та екстралінгвальних особливостей рекламних текстів, можливостям сугестивного впливу на адресата в рекламній сфері.

Ключові слова: рекламний текст, сугестивний вплив, слоган, лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби.

Статья посвящена изучению лингвистических и экстралингвальных особенностей рекламных текстов, возможностей сугестивного воздействия рекламной сферы на адресата.

Ключевые слова: рекламный текст, сугестивное воздействие, слоган, лингвистические и экстралингвистические средства.

The article is dedicated to the study of linguistic and extralinguistic peculiarities of the text of a commercial well as to its subliminal influence on the addressee.

Keywords: the text of a commercial, subliminal influence, slogan, linguistic and extralinguistic means.

УДК 82-311.1

С. 208–213

УРБАНІСТИЧНІ ЕТЮДИ: РОМАНІСТИКА ГІ ДЕ МОПАССАНА І В. ПІДМОГИЛЬНОГО

Кроха Г.В.
Україна, м. Маріуполь

Урбаністична тематика розвивалася в літературі у розрізі критики нового для суспільства соціально-економічного укладу, розкриття його негативних сторін. У запропонованому дослідженні теми «людини та міста»

автор спирався на тексти двох романів: «Любий друг» Гі де Мопассана та «Місто» В. Підмогильного. У роботі викладено основні теоретичні положення про особливості урбаністичної літератури на прикладі текстів двох романів.

Ключові слова: урбаністична тематика, урбаністична література, роман, Гі де Мопассан, В. Підмогильний.

Урбаністическая тематика развивалась в литературе в контексте критики нового для общества социально-экономического строя, раскрытия его негативных сторон. В предложенном исследовании темы «человек и город» автор использовал тексты двух романов: «Милый друг» Ги де Мопассана и «Город» В. Подмогильного. В работе изложены основные теоретические положения об особенностях урбаністической литературы на примере текстов двух романов.

Ключевые слова: урбаністическая тематика, урбаністической литература, роман, Ги де Мопассан, В. Подмогильный.

The Urban themes are developed in the literature in the context of criticism of the new socio-economic society, revealing its negative sides. In the study of the theme a «Person and the City» the author used the text of two novels: «Dear friend» by Guy de Maupassant and «City» by V. Pidmohylny. This study outlines the basic theoretical principles of the features of urban literature using the of example the two novels.

Keywords: urban themes, urban literature, novel, Guy de Maupassant, V. Pidmohylny.

УДК 811.531

С. 214–220

ДІЄСЛОВА РУХУ В СУЧАСНІЙ КОРЕЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються дієслова руху в сучасній корейській мові. За основу взяті дієслова, які використовуються для позначення пересувань у воді.

Ключові слова: дієслово, дієслово руху, плавати, плити, спливати, злітати, дрейфувати.

В статье рассматриваются глаголы движения в современном корейском языке. За основу взяты глаголы, которые используются для обозначения передвижений в воде.

Ключевые слова: глагол, глагол движения, плавать, плыть, всплывать, взлетать, дрейфовать.

The article deals with verbs of motion in modern Korean. The basis is the verbs used to refer to movements in the water.

Keywords: verb, verb motion, float, emerge swim, fly, drift.

ХУДОЖНІ ФОРМИ ТА ЖАНРОВА ПАЛІТРА СУЧАСНОЇ КОРЕЙСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються художні форми та жанрова палітра сучасної корейської дитячої літератури.

Ключові слова: манхва, ілюстрована книга, художня форма, жанрова палітра, дитяча література.

В статье рассматриваются художественные формы и жанровая палитра современной корейской детской литературы.

Ключевые слова: манхва, иллюстрированная книга, художественная форма, жанровая палитра, детская литература.

The article deals with the art forms and genre palette of modern Korean children's literature.

Keywords: Manhwa, picture book, art form, genre palette, children's literature.

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Павлова А.К.
Україна, м. Ірпінь

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки використання вербальних засобів у юридичному дискурсі як складному комунікативному утворенні. Оцінні поняття, які застосовуються у сфері матеріального та процесуального права, мають не лише юридичні особливості, а й відмінні риси лексико-семантичного характеру.

Ключові слова: юридичний дискурс, право, лексико-семантичні засоби, мовні явища, юрист, науковий стиль, офіційно-діловий стиль.

Статья посвящена определению специфики использования вербальных средств в юридическом дискурсе как сложном коммуникативном образовании. Оценочные понятия, использующиеся в сфере материального и процессуального права, имеют не только юридические особенности, но и отличительные черты лексико-семантического характера.

Ключевые слова: юридический дискурс, право, лексико-семантические средства, языковые явления, юрист, научный стиль, официально-деловой стиль.

The article is devoted to the specificity of the verbal means typical of the legal discourse viewed as a complex communicative formation. The evaluative concepts used in the spheres of material and procedural rights have both legal aspects and

distinctive features of lexical and semantic nature.

Keywords: *legal discourse, law, lexical and semantic features, linguistic phenomena, lawyer, academic style, official business style.*

УДК 811.111'42

С. 239–247

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю

Прокопенко А.В.
Україна, м. Суми

У статті осмислюються структурний та семантичний аспекти політичних інтерв'ю американських веб-сайтів новин, які функціонують у сфері передвиборчого дискурсу; фокусується увага на його текстових категоріях – когезії та когерентності.

Ключові слова: *політичне інтерв'ю, структурно-семантичні аспекти, когезія, когерентність, англійська мова.*

В статье осмысливаются структурный и семантический аспекты политического интервью американских веб-сайтов новостей, функционирующие в русле избирательного дискурса; фокусируется внимание на его текстовых категориях – когезии и когерентности.

Ключевые слова: *политическое интервью, структурно-семантические аспекты, связность (когезия), целостность (когерентность), английский язык.*

The article deals with the structural and semantic aspects of political interview of American news web sites functioning within electoral discourse; the attention is being focused on its text categories – cohesion and coherence.

Key words: *political interview, structural and semantic aspects, cohesion, coherence, the English language.*

УДК 81'42=111:659.131.2

С. 248-257

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ЖУРНАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ КОСМЕТИКИ: МОДУС МОДАЛЬНОСТІ

Рева Н.С.
Україна, м. Суми

У статті розглядаються комунікативні аспекти журнальної реклами косметичних засобів. Увага фокусується на типах речень, їх поліфункціональності та полімодальності у блоках зазначених текстів.

Ключові слова: *журнальний рекламний текст, структурно-семантичні блоки, типи речень, модальність, англійська мова.*

В статье рассматриваются коммуникативные аспекты журнальной рекламны косметических средств. Внимание фокусируется на типах

предложений, их полифункциональности и полимодальности в блоках указанных текстов.

Ключевые слова: журнальный рекламный текст, структурно-семантические блоки, типы предложений, модальность, английский язык.

The article deals with the communicative aspects of magazine advertisements of cosmetics. The attention is focused on the sentence types, their polyfunctioning and polymodality in the blocks of the texts under analysis.

Keywords: magazine ad text, structural-semantic blocks, sentence types, modality, the English language.

УДК 81'271.14

С. 258–262

КОМУНІКАТИВНІ ТА МОВНІ ДЕВІАЦІЇ ЯК ПРОБЛЕМА МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

Романчук С.М., Україна, м. Ірпінь

Сергієнко Н.В., Україна, м. Ірпінь

Запропонована праця розглядає комунікативні й мовні девіації як бар'єри у формуванні та становленні мовної особистості студентів. Проаналізовано типи лексичних і граматичних помилок, що призводять до непорозумінь між учасниками комунікативної діяльності.

Ключові слова: комунікативна девіація, мовна девіація, мовленнєва культура, лексична та граматична семантика, прагматика.

Предложенная работа рассматривает коммуникативные и языковые девиации как барьеры в формировании и становлении языковой личности студентов. Проанализированы типы лексических и грамматических ошибок, ведущие к недоразумениям между участниками коммуникативной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная девиация, языковая девиация, речевая культура, лексическая и грамматическая семантика, прагматика.

The offered paper examines communicative and linguistic deviations viewed as barriers in the formation of students' linguistic personality. The types of lexical and grammatical errors, resulting in misunderstanding between the participants of communicative activity, are also analysed.

Keywords: communicative deviations, linguistic deviations, communicative culture, lexical and grammatical semantics, pragmatics.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ СТАТУС ПРЕДЛОГА В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Семенюк А.А.
Украина, г. Луцк

У статті розглядаються лінгвістичні особливості прийменника на сучасному етапі розвитку англійської мови. На прикладі семантико-синтаксичних моделей аналізується комбінаторика прийменника через призму процесів інволюції та еволюції.

Ключові слова: прийменник, еволюція, інволюція, комбінаторика, модель.

В статье рассматриваются лингвистические особенности предлога на современном этапе развития английского языка. На примере семантико-синтаксических моделей анализируется комбинаторика предлога с учётом процессов инволюции и эволюции.

Ключевые слова: предлог, эволюция, инволюция, комбинаторика, модель.

The article deals with linguistic peculiarities of the preposition at present-day stage of the English language development. The combinability of the preposition is analyzed on the basis of semantico-syntactic models with the processes of involution and evolution taken into consideration.

Keywords: preposition, evolution, involution, combinability, model.

ВЛАСНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОМОЦІЇ ВИДАВНИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАВНИЦТВА «СМОЛОСКИП»)

Татарко А.Ю.
Україна, м. Київ

У статті охарактеризовано видавничий бюлетень «Смолоскип України», розглянуто його композиційні і жанрово-стилістичні особливості. На основі аналізу змісту «Смолоскипа України» визначено роль його власних періодичних видань у промоції видавництва.

Ключові слова: видавнича справа, періодичні видання, бюлетень, Смолоскип, промоція.

В статье дается характеристика издательского бюллетеня «Смолоскып», рассматриваются его композиционные и жанрово-стилистические особенности. На основе анализа содержания «Смолоскыпа Украины» определяется роль его собственных периодических изданий в продвижении издательства.

Ключевые слова: *издательское дело, периодическое издание, бюлетень, Смолоскып, продвижение.*

The article describes newsletter publishing «Smoloskyp Ukrainy» as a type of publication, analyzed its composition and genre and stylistic features. By analyzing the content of «Smoloskyp Ukrainy» the author defines the role of their own periodicals to promote publishers.

Keywords: *publishing, periodicals, newsletter, Smoloskyp, promotion.*

УДК 378.147:811.111

С. 280–297

АНГЛІЙСЬКА ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНА ЛЕКСИКА: СУЧАСНИЙ ЮРИДИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Чернишова С.О.

Україна, м. Київ

Стаття методологічного характеру містить інформацію щодо покращення викладання юридичної професійно-орієнтованої англійської лексики для студентів немовних факультетів. У статті подано вправи, завдання, а також варіанти типових помилок, з якими стикаються студенти-юристи.

Ключові слова: *викладання, юридична лексика, немовні факультети, студенти-юристи, англійська професійно-орієнтована лексика.*

Статья методического характера содержит информацию о том, как улучшить преподавание юридической профессионально-ориентированной английской лексики для студентов неязыковых факультетов. В статье подобраны упражнения, задания, советы методичного характера, а также варианты типичных ошибок, с которыми сталкиваются студенты-юристы.

Ключевые слова: *преподавание, юридическая лексика, неязыковые факультеты, студенты-юристы, английская профессионально-ориентированная лексика.*

The article of methodical character deals with the information about improvtment of the teaching quality of the legal professionally oriented English vocabulary for the students of non-language faculties. Exercises, tasks, advice of methodical character as well as variants of the typical errors which the law students experience are also presented in the article.

Keywords: *teaching, legal vocabulary, law students, professionally-oriented English vocabulary.*

ЭПИДИГМАТИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ДЕКОДИРОВАНИЯ СФЕРЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ НОМИНАТИВНЫХ И КОММУНИКАТИВНЫХ ЕДИНИЦ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Швачко С.А., Украина, г. Сумы,
Кобзева Н.А., Российская Федерация, г. Томск

У статті досліджується природа номінативних (НО) та комунікативних одиниць (КО) англійської мови. Увага фокусується на явищах конвергенції та дивергенції, які інтегративно реалізуються у комунікативній функції.

Ключові слова: англійська мова, комунікативні одиниці, номінативні одиниці, епидигматика, структурно-семантичні тенденції, дивергенція, конвергенція.

В статье рассматривается природа номинативных (НЕ) и коммуникативных (КЕ) единиц английского языка. Внимание фокусируется на явлениях конвергенции и дивергенции, которые интегративно реализуются в коммуникативной функции.

Ключевые слова: английский язык, коммуникативные единицы, номинативные единицы, эпидигматика, структурно-семантические тенденции, дивергенция, конвергенция.

The article in question deals with the nature of nominative and communicative units (NU :: CU) of the English language. Attention is being focused upon the fact that in spite of their (NU :: CU) convergence and divergence they perform integratively the great mission of communication.

Keywords: English, communicative units, nominative units, epidigmatics, structural and semantic tendencies, divergence, convergence.

САГА О КОЛИЧЕСТВЕННЫХ СЛОВАХ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКИХ ЧИСЛИТЕЛЬНЫХ)

Швачко С.А.
Украина, г. Сумы

У статті розглядаються лінгвокогнітивні аспекти англійських числівників, слів міри і ваги. Фокусується увага на їхніх етимологічних витоках, термінологізації, детермінологізації, мовленнєвому модусі, поліфункціональності, вербокреації та синкретизмі. Осмислення онтології зазначених квантитативних одиниць об'єктивує дієвість процесів еволюції та інволюції як маркерів розвитку мови.

Ключові слова: англійські числівники, слова міри та ваги, лінгвокогнітивні аспекти, синкретизм, процеси еволюції та інволюції.

В статье рассматриваются лингвокогнитивные аспекты английских числительных, слов меры и веса. Фокусируется внимание на их этимологических истоках, терминологизации, детерминологизации, речевом модусе, полифункциональности, вербокреации и синкретизме. Осмысление количественных единиц объективирует действенность процесса эволюции и инволюции как маркеров языкового развития.

Ключевые слова: английские числительные, слова меры и веса, лингвокогнитивные аспекты, синкретизм, процессы эволюции и инволюции.

The article in question deals with the English numerals, words of weight and measure. Attention is being focused upon the major aspects of their etymological sources, terminological and determinological approximation phenomenon, polyfunctionality, epigrammatic potentiality and syncretism. Identification of these properties objectivizes the processes of evolution and involution, which are eternal, stable and everlasting.

Keywords: numerals, words of weight and measure, linguocreative aspects, syncretism, processes of evolution and involution.

УДК 378

С. 318–322

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ І ФОНЕТИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Щербакова О.А.
Україна, м. Буча

Розглядається роль англійських запозичень та їхня адаптація в українській мові. Вивчаються семантичні групи англіцизмів та порівнюються зі словами-відповідниками в мові-оригіналі. Описуються види семантичної і фонетико-граматичної адаптації, які мають місце в українських новотворах.

Ключові слова: англіцизм, запозичення, асиміляція.

Рассматривается роль английских заимствований и их адаптация в украинском языке. Изучаются семантические группы англицизмов и сравниваются со словами-соответствиями в языке-оригинале. Описываются виды семантической и фонетико-грамматической адаптации, имеющие место в украинских новообразованиях.

Ключевые слова: англицизм, заимствования, ассимиляция.

The article examines the role of English loan words and their adaptation to the Ukrainian language. Semantic groups of Anglicisms are studied and they are compared to the corresponding words in the source language. The author describes types of semantic and phonetic-grammatical adaptation, taking place in the system of Ukrainian new words.

Keywords: anglicism, loan word, assimilation.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА – I

УДК 317.214.114

С. 324–333

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Акініна Н.Л.

Україна, м. Буча

Стаття присвячена концептуальним основам проблеми формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу. У статті розглянуто також принципи гуманізації і демократизації процесу навчання, педагогічного стимулювання, діалогічного спілкування, індивідуалізації процесу навчання та диференціації процесу навчання.

Ключові слова: *освітні принципи, гуманізація, демократизація процесу навчання, педагогічне стимулювання, діалогічне спілкування, особистісно-діяльнісний і компетентнісний підходи, контекстний підхід.*

Статья посвящена концептуальным основам формирования психолого-педагогической компетентности преподавателя высшего учебного заведения. В статье также рассмотрены принципы гуманизации и демократизации процесса обучения, педагогического стимулирования, диалогического общения, индивидуализации и дифференциации процесса обучения.

Ключевые слова: *образовательные принципы, гуманизация, демократизация процесса обучения, педагогическое стимулирование, диалогическое общение, личностно-деятельностный и компетентностный подходы, контекстный подход.*

The article is devoted to the problem of forming conceptual foundations of psycho-pedagogical competence of university lecturers. The article outlines the principles of humanization and democratization of education, teacher incentives, dialogic communication as well as individualization and differentiation of the teaching process.

Keywords: *educational principles, humanization, democratization of the teaching process, teacher incentives, dialogic communication, learner-activity and competence approaches, contextual approach.*

**ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ
У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ:
МЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

**Герлянд Т.М.
Україна, м. Київ**

Стаття присвячена розгляду проблеми професійного спрямування загальноосвітньої підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Описано методологічний підхід до дослідження цієї проблеми та шляхи її вирішення.

Ключові слова: *кваліфікований робітник, професійна спрямованість, загальноосвітня підготовка, професійна підготовка.*

Статья посвящена рассмотрению проблемы профессиональной направленности общеобразовательной подготовки будущих квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Описан методологический подход к исследованию данной проблемы и пути ее решения.

Ключевые слова: *квалифицированный рабочий, профессиональная направленность, общеобразовательная подготовка, профессиональная подготовка.*

The article is devoted to the problem of professional orientation of future skilled workers' secondary education in technical and vocational institutions. The methodological approach to the study of problem and its solution are also described in the paper.

Keywords: *skilled worker, professional orientation, educational background, professional training.*

**ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ А. АДЛЕРА
И СОМАТИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ**

**Гудзовская А.А.
Российская Федерация, г. Самара**

У статті розглядаються проблеми взаємозв'язку хвороби і психологічних особливостей людини. Соціальний інтерес розглядається як психологічний фактор, що сприяє збереженню соматичного здоров'я. Соціальний інтерес – поняття, введене А. Адлером для позначення почуття причетності, залучення в спільноту, відчуття відповідальності і турботи про неї. А. Адлер розглядає соціальний інтерес як вроджений, що розвивається лише за відповідних умов виховання. Обговорюються

результати емпіричного дослідження соціального інтересу 10-12-річних здорових дітей і дітей, хворих на туберкульоз.

Ключові слова: соціальний інтерес, соматичне здоров'я, А. Адлер, виховання.

В статье рассматриваются проблемы взаимосвязи болезни и психологических особенностей человека. Социальный интерес рассматривается как психологический фактор, способствующий сбережению соматического здоровья. Социальный интерес – понятие, введенное А. Адлером для обозначения чувства сопричастности, включенности в общность, переживания ответственности и заботы о ней. А. Адлер рассматривает социальный интерес как врожденный, который развивается только при соответствующих условиях воспитания. Обсуждаются результаты эмпирического исследования социального интереса 10-12-летних здоровых детей и детей, больных туберкулезом.

Ключевые слова: социальный интерес, соматическое здоровье, А. Адлер, воспитание.

The article analyses the problems of the interrelation of an illness and psychological features of the person. Social interest is considered as the psychological factor contributing to conserve physical health. Social interest is the concept introduced by A. Adler for designation of the feeling of participation, inclusiveness in a community, experience of responsibility and care of it. A. Adler considers social interest as an innate concept that develops only with the relevant conditions of education and upbringing. Results of empirical research of social interest of 10-12-year old healthy children and children sick with tuberculosis are discussed.

Keywords: social interest, physical health, A. Adler, upbringing.

УДК 37'930.85

С. 359–368

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА З ПОШИРЕННЯ ОСВІТИ СЕРЕД ЄВРЕЇВ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Доценко В.О.
Україна, м. Ірпінь

У статті розглядаються основні етапи діяльності в українських губерніях Російської імперії Товариства з поширення освіти серед євреїв, аналізуються окремі аспекти поширення серед євреїв світської освіти.

Ключові слова: освіта, євреї, громадська організація, хедери.

В статье рассматриваются основные этапы деятельности в украинских губерниях Российской империи Общества по распространению просвещения среди евреев, анализируются некоторые аспекты распространения среди евреев светского образования.

Ключевые слова: образование, евреи, общественная организация, хедеры.

The article reviews the main stages of the activities of Society for the spread of education among Jews within Ukrainian provinces of the Russian Empire. It also analyzes some aspects of the spread of secular education among Jews.

Keywords: *education, Jews, public organization, headers.*

УДК 378.147 (477)

С. 369–378

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

**Дударчук Г.І.
Україна**

У статті подано короткий історичний огляд розвитку проектної технології, встановлено переваги та недоліки проектного навчання. Описано результати формульованого експерименту, що демонструють ставлення до методу проектів студентів та викладачів аграрних вузів.

Ключові слова: *проектна технологія, проект, проектна методика, метод проектів, опитування.*

В статье изложен краткий исторический обзор развития проектной технологии, установлены преимущества и недостатки проектного обучения. Описаны результаты формирующего эксперимента, касающиеся отношения к методу проектов студентов и преподавателей аграрных вузов.

Ключевые слова: *проектная технология, проект, проектная методика, метод проектов, опрос.*

This article presents a short historical overview of the design technology as well as outlines pros and cons of the project study. It also describes results of the forming experiment that show the attitude to the method projects by students and teachers of agricultural schools.

Keywords: *design technology, design, project method, project method, survey.*

УДК 37.016:5

С. 379–383

ОБРАЗОВАНИЕ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ОБЩЕСТВА: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ МЕГАСИСТЕМНОЙ «КОЭВОЛЮЦИОННОЙ ПАРАДИГМЫ»

**Дуйсебек А.Т.
Республика Казахстан, г. Астана**

У статті висвітлено ідеї освіти для сталого розвитку, що передбачає трансформації від однобокого технократичного світогляду людства до соціоприродної коеволюції в мегасистемі «Природа-Суспільство-Людина». На

думку автора, реалізація цієї концепції вимагає використання системно-синергетичного, ноосферно-гуманістичного та інноваційно-випереджального методологічних підходів в освіті.

Ключові слова: коеволюційна парадигма, освіта для сталого розвитку, синергетична культура, функціональна грамотність, ключові компетенції.

В статье освещены идеи образования для устойчивого развития, предусматривающего трансформации от одностороннего технократического мировоззрения человечества к социоприродной коэволюции в мегасистеме «Природа-Общество-Человек». По мнению автора, реализация данной концепции требует использования системно-синергетического, ноосферно-гуманитарного и инновационно-опережающего методологических подходов в образовании.

Ключевые слова: коэволюционная парадигма, образование для устойчивого развития, синергетическая культура, функциональная грамотность, ключевые компетенций.

This article describes the questions of the transfer to the stable development which covers the transformation of the one-sided technocratic outlook of mankind to the socio-natural coevolution within the «Nature-Society-Man» megasystem. The author considers that realization of this concept in education requires the use of systematic and synergistic, noosphere-humanistic and innovative-outrunning methodological approaches.

Keywords: coevolution paradigm, education for sustainable development, synergetic culture, functional literacy, key competences.

УДК 372.881.111.22

С. 384–393

ПІДГОТОВКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ І ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Зайцева Н.В.

Україна, м. Сімферополь

У статті розглядаються аспекти формування навчально-пізнавальної компетенції як складової іншомовно-комунікативної компетенції у процесі підготовки студентами інженерних спеціальностей індивідуальних творчих завдань німецькою мовою з використанням пошукових можливостей мережі Інтернет.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, навчально-пізнавальна компетенція, пошукові можливості, самостійна робота студента, індивідуальне творче завдання.

В статье рассматриваются аспекты формирования учебно-познавательной компетенции как составляющей иноязычной коммуникативной компетенции в процессе подготовки студентами инженерных специальностей индивидуальных творческих заданий на немецком языке с использованием поисковых возможностей сети Интернет.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция,

учебно-познавательная компетенция, поисковые возможности, самостоятельная работа студента, индивидуальное творческое задание.

The article deals with the aspects of educational and cognitive competence as a component of linguistic competence. It analyses the opportunities of the Internet search applications by engineering specialties students while preparing individual creative tasks in German.

Keywords: linguistic competence, educational and cognitive competence, independent work, individual creative task, search possibilities.

УДК 37.018.1(045)

С. 394–402

ПРОГНОСТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК РЕСУРС ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ

**Карманчиков А.И.
Российская Федерация, г. Ижевск**

У статті розглянуто прогностична культура як ресурс особистісного розвитку і професійного самовизначення. Подано також деякі рекомендації старшокласникам і студентам на етапі їх самовизначення у сучасному суспільному житті.

Ключеві слова: прогностична культура, дослідження майбутнього, мислення, розвиток, самовизначення.

В статье рассмотрены прогностическая культура личностного развития и профессионального самоопределения. В ней также даны некоторые рекомендации старшеклассникам и студентам на этапе их самоопределения в современной общественной жизни.

Ключевые слова: прогностическая культура, исследование будущего, мышление, развитие, самоопределение.

The article deals with predictive culture as a resource of a personality development and professional self-identity. The article also gives some recommendations for high school and university students at the stage of their orientation in present-day social life.

Keywords: predictive culture, the study of the future, thinking, development, self-determination.

**BRITISH INTERNET RESOURCES FOR PRIMARY SCHOOL AND
METHODS OF TEACHING ENGLISH IN PRIMARY SCHOOL IN UKRAINE**

Kolominova O.O.
Ukraine, Kyiv

Стаття присвячена дослідженню дидактичних можливостей використання британського Інтернет-курсу «ЕТТО» у сфері підготовки вчителів англійської мови для початкової школи. Розглянуто оригінальні підходи до використання онлайн курсу. Подано практичні рекомендації щодо упровадження онлайн курсу в Україні.

Ключові слова: *онлайн курс, методика навчання англійської мови у початковій школі, формування методичної культури учителя англійської мови.*

Статья посвящена исследованию дидактических возможностей использования британского Интернет-курса «ЕТТО» в сфере подготовки учителей английского языка для начальной школы. Рассмотрены оригинальные подходы к использованию онлайн курса. Представлены практические рекомендации по внедрению онлайн курса в Украине.

Ключевые слова: *онлайн курс, методика обучения английскому языку в начальной школе, формирование методической культуры учителя английского языка.*

The article investigates the British on-line course ETTO didactic potential in training primary school teachers. Original approaches towards the course exploiting are outlined. Recommendations for the on-line course implementation in Ukraine are given.

Keywords: *on-line course, methods of teaching English in primary school, development of an English language teacher's methodological culture.*

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА В МАГИСТРАТУРЕ КАК ФОРМА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ-БИОЛОГОВ**

Мирнова М.Н.
Российская Федерация, г. Ростов-на-Дону

У статті на основі компетентнісного підходу розглянуто принципи побудови програми педагогічної практики в магістратурі, форми її організації і поточного контролю. Розкрито роль практик у формуванні професійної компетенції студентів-біологів ПФУ.

Ключові слова: *програма педагогічної практики, магістратура, професійна компетенція студентів, контроль.*

В статье на основе компетентностного подхода рассмотрены принципы построения программы педагогической практики в магистратуре,

форми її організації і поточного контролю. Розкрито роль практик в формуванні професійної компетенції студентів-біологів ЮФУ.

Ключевые слова: *программа педагогической практике, магистратура, профессиональная компетенция студентов, контроль.*

The article advances the principles of pedagogical practice structure for students studying MA course, the forms of its organization as well as its current control on the basis of a competence approach. It also highlights the role of practice in the formation of professional competence of biology student of YuFU.

Keywords: *programme of pedagogical practice, MA course, students' professional competence, control.*

УДК 37.015.3

С. 421–426

ВИКЛАДАЧ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОРГАНІЗАТОР НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

**Мичак Н.Г.
Україна, м. Буча**

У статті розглядається особистість викладача як організатора навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Зазначено, що його діяльність спрямована, у першу чергу, на формування і розвиток особистості вихованця.

Ключові слова: *функції педагогічної діяльності, психолого-педагогічні особливості педагогічної діяльності, професійна компетентність.*

В статье рассматривается личность преподавателя высшего учебного заведения как организатора учебно-воспитательного процесса. Отмечено, что его деятельность направлена, в первую очередь, на формирование и развитие личности воспитанника.

Ключевые слова: *функции педагогической деятельности, психолого-педагогические особенности педагогической деятельности, профессиональная компетентность.*

The article views the university lecturer as a leading person in organizing educational and upbringing processes. It is highlighted that his/her activities should be focused, in the first place, on the student's personality formation and individual development.

Keywords: *functions of educational activities, psycho-pedagogical features of educational activities, professional competence.*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГА І СПРЯМОВАНІСТЬ ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Олійник А.В.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються актуальні проблеми виховання спрямованості на формування здорового способу життя. Визначено суперечності сучасного стану теорії і практики підготовки науково-педагогічного працівника, орієнтованого на здоровий спосіб життя.

Ключові слова: *технологія, підготовка, формування, здоровий спосіб життя, науково-педагогічний працівник.*

В статье рассматриваются актуальные проблемы воспитания направленности на формирование здорового образа жизни. Определены противоречия современного состояния теории и практики подготовки научно-педагогического работника, ориентированного на здоровый образ жизни.

Ключевые слова: *технология, подготовка, формирование, здоровый образ жизни, научно-педагогический работник.*

The article deals with the topical issue, namely the education of orientation at the healthy way of life formation. The author defines contradictions in the modern state of theory and practice in training the scientific-and-pedagogical workers oriented at the healthy way of life.

Keywords: *technology, preparation, formation, healthy way of life, scientific-and-pedagogical worker.*

РОЗДІЛ III, В
ПЕДАГОГІКА – II

УДК 378.147:355.232

С. 434–441

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ
ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ВИЩОГО
ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

**Олійник Л.В.
Україна, м. Київ**

У статті автор досліджує процес управління якістю підготовки майбутніх магістрів військово-соціального управління в системі вищої військової освіти.

Ключові слова: *якість, підготовка, вища військова освіта.*

В статье автор исследует процесс управления качеством подготовки будущих магистров военно-социального управления в системе высшего образования.

Ключевые слова: *качество, подготовка, высшее военное образование.*

In the article the author probes the process of quality management of the future social-military masters' preparation in the system of higher military education.

Keywords: *quality, preparation, future social military masters, higher military education.*

УДК 37.015

С. 442–447

**ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИЙ
ОСВІТЯНСЬКИЙ ПРОСТІР
(БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС)**

**Пономарьова Л.В., Україна, м. Буча
Тихонович О.О., Україна, м. Київ**

У статті відображено сучасний стан і перспективи інтеграції України у міжнародний освітнянський простір та приєднання до Болонського процесу; окреслені проблеми, що перешкоджають ефективному реформуванню вітчизняної вищої школи та переходу на європейські стандарти навчання. Показано необхідність формування організаційних, економічних і технологічних зв'язків професійної освіти, враховуючи потреби ринкової економіки у висококваліфікованих спеціалістах світового рівня. Висвітлено нові підходи до навчального процесу на базі впровадження інноваційних

методів, що відкриває доступ до необмеженого інформаційного простору.

Ключові слова: перспективи, інтеграція, європейські стандарти викладання.

В статье отображено современное состояние и перспективы интеграции Украины в международное образовательное пространство в свете Болонского процесса. Очерчены проблемы, препятствующие эффективному реформированию отечественной высшей школы и переходу на европейские стандарты обучения; показана необходимость формирования организационных, экономических и технологических связей профессионального образования, учитывая потребность рыночной экономики в высококвалифицированных специалистах мирового уровня. Освещены новые подходы к учебному процессу на базе внедрения инновационных методов, что откроет доступ к неограниченному информационному пространству.

Ключевые слова: перспективы, интеграция, европейские стандарты преподавания.

In the article the author describes the present-day state and perspectives of the integration of Ukraine into the international educational space and accession to Bologna process. The author also outlines the problems that prevent an effective reformation of domestic higher school and transition to European teaching standards.

Keywords: perspectives, integration, European teaching standards, world's education system.

УДК 94(477)1928

С. 448–461

Д. ДОРОШЕНКО – ІДЕОЛОГ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО РУХУ ФОРМУВАННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХ ст.

Проданюк Ф.М.

Україна, м. Буча

У роботі розглянуто діяльність гетьманського уряду з розширення території України, з'ясовано напрями забезпечення зовнішньої й етнонаціональної політики України.

Ключові слова: Д.І. Дорошенко, Гетьманат, дипломатія, державник, зовнішня політика, міністерство закордонних справ, Українська держава.

В работе рассмотрена деятельность гетманского правительства по расширению территории Украины, рассмотрена сущность и направления обеспечения внешней и этнонациональной политики Украины.

Ключевые слова: Д.И. Дорошенко, Гетманат, дипломатия, государственный, внешняя политика, министерство иностранных дел, Украинское государство.

This paper analyzes the Hetman's government activities to expand the territory of Ukraine. It presents the essence and directions of foreign and ethnic policy of

Ukraine.

Keywords: *D.I. Doroshenko, Hetman government, diplomacy, statesmen, foreign policy, the Ministry of Foreign Affairs, the Ukrainian State.*

УДК: 378.147:504

С. 462–469

ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНА ОСВІТА І ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Слатвінська О.А.
Україна, м. Київ

Виховання людини в дусі відповідального ставлення до навколишнього середовища, здоров'я оточуючих, до власного здоров'я як до найвищих суспільних цінностей характеризує сучасне суспільство, яке вимагає досягнення нової якості кінцевого результату освітньої сфери – формування екологічної компетентності випускника професійно-технічний навчальний заклад.

Ключові слова: *екологічна компетентність, професійно-технічний навчальний заклад, професійна технічна освіта.*

Воспитание человека в духе ответственного отношения к окружающей среде, здоровью окружающих, к собственному здоровью как к наивысшим общественным ценностям характеризует современное общество, требующее достижения нового качества конечного результата образовательной сферы – формирования экологической компетентности выпускника профессионально-технического училища.

Ключевые слова: *экологическая компетентность, профессионально-техническое образование, профессионально-техническое училище.*

Educating people in a spirit of responsible attitude towards the environment and health of others, to their own health as the highest social values characterizes the modern society that requires reaching a new quality of the final result of education, namely the formation of ecological competence of vocational and technical schools graduate students.

Keywords: *environmental competence, vocational school, vocational education.*

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ЛИЧНОСТИ

Собильская А.С.

Российская Федерация, г. Ставрополь

Формування етнокультурної ідентичності особистості є важливою ланкою в освітньому процесі, який повинен урахувати психологічні аспекти індивідуальності підлітків. Цей процес має здійснюватися з опорою на культуру народу.

Ключові слова: *особистість, етнічна ідентичність, етнічна самосвідомість.*

Формирование этнокультурной идентичности личности является важным звеном в образовательном процессе. Образовательный процесс должен учитывать психологические аспекты индивидуальности подростков. Данный процесс должен осуществляться с опорой на культуру народа.

Ключевые слова: *личность, этническая идентичность, этническое самосознание.*

The formation of a person's ethnocultural identity is an important link in educational process. The educational process should consider psychological aspects of teenagers' identity. The realization of this process has to be based on the culture of people.

Keywords: *personality, ethnic identity, ethnic consciousness.*

ИНФОРМАЦИОННОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ «ПРАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ» ПРИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ПРОГРАММИСТОВ И МЕНЕДЖЕРОВ

Тюлепбердинова Г.А.

Республика Казахстан, г. Алматы

У статті розглядаються аспекти, з погляду яких психологія необхідна для програмування, зокрема, та для інформаційного моделювання в цілому. Викладено, як психологія допомагає програмістові і колективу програмістів в управлінні власною творчістю і колективною роботою.

Ключові слова: *інформаційне моделювання, мислення, програмування, управлінська діяльність.*

В данной работе рассматривается, в каких аспектах психология необходима для программирования, в частности, и для информационного моделирования в целом, как она помогает программисту и коллективу программистов в управлении собственным творчеством и коллективной

работой.

Ключевые слова: информационное моделирование, мышление, программирование, управленческая деятельность.

The given paper considers in what aspects the psychology is necessary for programming in particular and for informational modeling in general. The author shows the way the psychology helps the programmer and the team of programmers manage individual creativity and the group work.

Keywords: information modeling, thinking, programming, managerial activities.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 658:330.131.7

С. 484–495

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча

Усик Т.І., Україна, м. Київ

У статті проаналізовано зміст економічної безпеки підприємства з погляду ресурсно-функціонального підходу та обґрунтовано, що забезпечення належної економічної безпеки полягає в захищеності його стратегічного потенціалу від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників. На підставі системного підходу розкрито модель управління стратегічного потенціалу з урахуванням ризиків та загроз функціонування суб'єктів реального сектора економіки.

Ключові слова: економічна безпека, ресурси, функціональні складові, стратегічний потенціал, ризики, загрози, стан захищеності, економічна безпека підприємства, стратегія розвитку, компетенції.

В статье проанализировано содержание экономической безопасности предприятия с точки зрения ресурсно-функционального подхода и обосновано, что обеспечение надлежащей экономической безопасности заключается в защищенности его стратегического потенциала от негативного действия внешних и внутренних факторов. На основании системного подхода раскрыта модель управления стратегического потенциала с учетом рисков и угроз функционирования субъектов реального сектора экономики.

Ключевые слова: экономическая безопасность, ресурсы, функциональные составляющие, стратегический потенциал, риски, угрозы, состояние защищенности, экономическая безопасность предприятия, стратегия развития, компетенции.

The article examines the essence of enterprise economic security considered from the point of view of a resource-and-functional approach. It proves that the provision of adequate economic security consists in the protection of its strategic potential from the negative influence of external and internal factors. On the basis of the system approach as well as taking into account risks and threats to the real sector of economy subjects' functioning, the authors present the model of strategic potential management.

Keywords: *economic security, resources, functional components, strategic potential, risks, threats, state of security, expertise economic security, development strategy, competence.*

УДК 655.563

С. 496–508

МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО ПОСТАЧАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча

Вельбой А.В., Україна, м. Київ

У статті досліджується сутність заготівельної логістики та обґрунтовано цілі її здійснення. Розглянуто механізм організації ефективного постачання на підприємстві.

Ключові слова: *логістика постачання, закупівлі, постачання, запаси.*

В статье исследуется сущность заготовительной логистики и обосновано цели ее осуществления. Рассмотрен механизм организации эффективного снабжения на предприятии.

Ключевые слова: *логистика снабжения, закупки, поставки, запасы.*

The article examines the nature of purveying logistics as well as substantiates the goals of its implementation. It also offers the mechanism of the efficient shipping organization in the enterprise.

Keywords: *purveying logistics, procurement, shipping, supply.*

ОПТИМІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Бєліков М.І.
Україна, м. Буча

У статті запропоновано економіко-математичну модель для оптимізації інвестиційної програми підприємства. Модель забезпечує побудову програми ефективних інвестиційних проектів відповідно до вимог ЄБРР.

Ключові слова: *оптимізація, економіко-математична модель, інвестиційна програма.*

В статье предложено экономико-математическую модель для оптимизации инвестиционной программы предприятия. Модель обеспечивает построение программы эффективных инвестиционных проектов в соответствии с требованиями ЕБРР.

Ключевые слова: *оптимизация, экономико-математическая модель, инвестиционная программа.*

The article suggests an economic-mathematical model for the optimization of an enterprise investments schedule. The model is able to provide the construction of effective investment projects according to the demands of EBRD.

Keywords: *optimization, economic-mathematical model, investment program.*

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ**

Гонтаржевський М.Л.
Україна, м. Київ

Досліджено особливості банківської діяльності в Україні в умовах перехідної економіки. Визначено сутність державного регулювання ринку банківських послуг та його вплив на функціонування ринку фінансових послуг.

Ключові слова: *банк, банківська діяльність, державне регулювання, фінансовий ринок, державний вплив.*

Исследованы особенности банковской деятельности в Украине в условиях переходной экономики. Определена сущность государственного регулирования рынка банковских услуг и его влияние на функционирование рынка финансовых услуг.

Ключевые слова: *банк, банковская деятельность, государственное регулирование, финансовый рынок, государственное влияние.*

The article studies the features of the banking business in Ukraine in transition economies. It defines the essence of government regulation of the banking market and its impact on the functioning of the financial services market.

Keywords: *bank, banking, government regulation, financial market, government influence.*

УДК 655.563

С. 531–540

ОПТИМІЗАЦІЯ «ЛОГІСТИЧНОГО ЛАНЦЮГА» ПОСТАЧАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Григорусь Ю.О.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню оптимізації «логістичного ланцюга» постачання фармацевтичної компанії. Розглянуто шляхи та напрями вдосконалення структури логістичних ланцюгів постачання, які забезпечують доступність товару. Розроблено логістичні підходи до формування ланцюга поставок, а саме утворення віртуального складу.

Ключові слова: *логістика, фармацевтична галузь, ланцюг поставок, логістичні рішення, віртуальний склад.*

Статья посвящена исследованию оптимизации «логистической цепи» снабжения фармацевтической компании. Рассмотрены пути и направления усовершенствования структуры логистических цепей снабжения, которые обеспечивают доступность товара. Разработаны логистические подходы к формированию цепи поставок, а именно образование виртуального склада.

Ключевые слова: *логистика, фармацевтическая отрасль, цепь поставок, логистические решения, виртуальный склад.*

The article outlines the optimization of a «logistic network» of the pharmaceutical company supply. It suggests ways and directions aimed at improving the structure of a logistic network of supply that provides accessibility to the goods. The author advances a logistic approach to the formation of a supply network, namely the creation of a virtual warehouse.

Keywords: *logistics, pharmaceutical industry, supply network, logistics solutions, virtual warehouse.*

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ**Грушко В.І., Україна, м. Київ****Дзендзя І., Україна, м. Київ**

У статті на підставі розгляду теоретичних засад і чинників стійкого функціонування банківського сектору, а також реального стану стійкості вітчизняної банківської системи запропоновано прийоми і методи забезпечення фінансової стійкості банків.

Ключові слова: банківська система, фінансова стійкість, динаміка капіталу банків, банківські ризики.

В статье на основании рассмотрения теоретической базы и факторов устойчивого функционирования банковского сектора, а также реального состояния устойчивости отечественной банковской системы предложено приёмы и методы обеспечения финансовой устойчивости банков.

Ключевые слова: банковская система, финансовая устойчивость, динамика капитала банков, банковские риски.

In the article on the basis of the analysis of banking sectors sustainable functioning as well as the study of the real state of the domestic banking system stability, the authors suggest techniques and methods to ensure the banks' financial stability.

Keywords: banking system, financial stability, dynamics of bank capital, banking risks.

АНАЛИЗ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ «ЮЖНОДОНБАССКОЕ №1» И ПУТИ ЕГО УКРЕПЛЕНИЯ**Денисенко Н.О., Украина, г. Донецк****Гончар М.А., Украина, г. Донецк**

У запропонованому дослідженні проаналізовано фінансовий стан ДП «ШУ «Південнодонбаське № 1» та встановлено основні фактори, що впливають на її фінансову стійкість. Визначено провідні напрями зміцнення фінансового стану та можливі шляхи їх реалізації.

Ключові слова: фінансовий стан, зміцнення, промислове підприємство.

В данном исследовании проанализировано финансовое состояние ГП «ШУ «Южнодонбасское №1», а также выявлены основные факторы, оказывающие влияние на ее финансовую устойчивость. Определены главные направления укрепления финансового состояния и возможные пути

их реализации.

Ключевые слова: финансовое состояние, укрепление, промышленное предприятие.

In this research the financial situation of the state enterprise «Mine Office «Yuzhnodonbasskaya №1» is analysed. The authors outline basic factors that influence its financial stability as well as define directions of strengthening its financial state and possible ways of their realizations.

Keywords: financial situation, strengthening, industrial enterprise.

УДК 332.8

С. 561–571

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

Дудар А.В.

Украина, г. Донецк

У статті розглянуто нові напрямки реформування регіонального ЖКГ. Проаналізовано перспективи розвитку ЖКГ.

Ключові слова: ЖКГ, реформування, розвиток.

В статье рассмотрены новые направления реформирования регионального ЖКХ. Проанализированы перспективы развития ЖКХ.

Ключевые слова: ЖКХ, реформирование, развитие.

In the article the author considers new directions for the reformation of the regional housing and communal services. The article also analyzes the development prospects of housing and communal services.

Keywords: housing and communal services, reformation, development.

УДК 336.144.2

С. 572–579

СОЗДАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЫ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ КАК ОДНА ИЗ ОСНОВНЫХ ЗАДАЧ ОРГАНИЗАЦИИ ЭФФЕКТИВНОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЛИНГА

Думущи И.П.

Украина, г. Буча

Викладено сутність бюджетування як інструменту фінансового контролінгу. Представлено основні етапи організації бюджетування на підприємстві та можливі типові помилки, що виникають під час цього процесу. Подано шляхи підвищення ефективності якісного впровадження і розвитку системи бюджетування на українських підприємствах.

Ключевые слова: бюджетування, фінансовий контроль,

підприємство, типові помилки.

Изложена сущность бюджетирования как инструмента финансового контроллинга. Представлены основные этапы организации бюджетирования на предприятии и возможные типичные ошибки, возникающие при развитии данного процесса. Раскрываются пути повышения эффективности качественного внедрения и развития системы бюджетирования на украинских предприятиях.

Ключові слова: бюджетирование, финансовый контроль, предприятие, типичные ошибки.

The article presents the essential idea of budgeting as a tool for financial controlling. It outlines basic stages of budget planning at the enterprise as well as possible common errors that might occur within this process. The author offers ways to improve the efficiency of implementation and further development of the budgeting system in Ukrainian enterprises.

Keywords: budgeting, financial control, enterprise, common mistakes.

УДК 338.1

С. 580–593

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКТИВНОСТИ В ОБЛАСТИ ФОРМИРОВАНИЯ БЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Ермолаева У.И., Российская Федерация, г. Новомосковск

Пашина Н.Б., Российская Федерация, г. Новомосковск

Для діагностики стану інноваційного потенціалу сучасного промислового підприємства необхідно здійснювати оцінку не лише внутрішніх складових, але й оцінити, наскільки зовнішнє середовище сприяє його розвитку. При цьому крім традиційних факторів зовнішнього середовища, необхідно оцінити й ефективність державних структур (як на рівні країни, так і на рівні регіонів) у галузі підтримки промислових підприємств, які активно займаються процесом управління інноваціями та інноваційним потенціалом в своїй стратегічній діяльності.

Ключові слова: державна політика, програми розвитку науки та інновацій, інноваційний потенціал підприємства, показники розвитку інновацій у Росії, інструменти розвитку науки.

Для диагностики состояния инновационного потенциала современного промышленного предприятия необходимо проводить оценку не только внутренних составляющих, но и оценить, насколько внешняя среда способствует его развитию. При этом, помимо традиционных факторов внешней среды, необходимо особенно оценить эффективность государственных структур (как на уровне страны, так и на уровне регионов) в области поддержки промышленных предприятий, активно занимающихся процессом управления инновациями и инновационным

потенциалом в своей стратегической деятельности.

Ключевые слова: государственная политика, программы развития науки и инноваций, инновационный потенциал предприятия, показатели развития инноваций в России, инструменты развития науки.

For diagnostics of a condition of innovative capacity of the modern industrial enterprise it is necessary to carry out an appraisal of not only internal components, but also to estimate the way environment promotes its development. Besides traditional environmental factors, it is necessary to estimate the efficiency of the state structures (both at country level, and at the level of regions) in the sphere of support of industrial enterprises which are actively engaged in the management process of innovations and innovative potential in their strategic activity.

Keywords: state policy, programs of science and innovations development, innovative capacity of the enterprise, indicators of innovations development in Russia, instruments of science development.

УДК 331.101.2

С. 594–605

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДТВОРЕННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Козар В.В.

Україна, м. Ірпінь

У статті запропоновано основні напрями удосконалення механізму відтворення трудового потенціалу регіону. Проаналізовано його вплив на соціально-економічний розвиток у країні та визначено необхідні передумови для реалізації цього процесу.

Ключові слова: регіон, механізм удосконалення, трудовий потенціал, соціально-економічний розвиток регіону, трудові відносини.

В статье предложены основные направления по совершенствованию механизма воспроизводства трудового потенциала региона. Проанализировано его влияние на социально-экономическое развитие в стране и определены необходимые предпосылки для реализации этого процесса.

Ключевые слова: регион, механизм совершенствования, трудовой потенциал, социально-экономический развитие региона, трудовые отношения.

The paper offers the main directions for improving the mechanism of labor potential reproduction of the region. It analyzes its impact on socio-economic development in the country and identifies the necessary preconditions for the implementation of this process.

Keywords: region, improvement mechanism, employment potential, socio-economic development of the region, labor relations.

ВПЛИВ ЕМІСІЇ ГРОШЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БОРГІВ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НИМИ

Коптюх О.Г.
Україна, м. Київ

У статті показано, що кредитний характер емісії грошей, породжуючи державні борги і сприяючи їхньому невпинному зростанню, не припускає жодної іншої альтернативи. Автор доходить висновку, що вихід – у вдосконаленні методів управління державними боргами.

Ключові слова. канали емісії грошей, державний борг, криза.

В статье показано, что кредитный характер эмиссии денег, порождая государственные долги и способствуя их постоянному росту, не предполагает никакой альтернативы. Автор приходит к выводу, что выход – в совершенствовании методов управления государственными долгами.

Ключевые слова. каналы эмиссии денег, государственный долг, кризис.

The article states that the credit creation of money, which forms public debt and contributes to its continues growth, does not assume any alternative. The author comes to the conclusion that the only way out is to improve the management of public debt.

Keywords: channels of money emission, public debt, crisis.

О «ВТОРОСТЕПЕННЫХ РАБОТАХ» В СОВРЕМЕННЫХ ОРУЖЕЙНЫХ СИСТЕМАХ

Кулагин А.В.
Российская Федерация, г. Ижевск

У статті досліджуються теоретичні та експериментальні дані штатних нарізних систем артилерійської і стрілецької зброї щодо «другорядних робіт» у ході пострілу. Пропонується можливість більш детального дослідження та універсалізації тиску форсування і сили опору руху кулі (снаряду) як однієї з основних внутрішньобалістичних характеристик «другорядних робіт».

Ключові слова: збройна система, внутрішньобалістичні характеристики, опір руху, тиск форсування.

В статье исследуются теоретические и экспериментальные данные штатных нарезных систем артиллерийского и стрелкового оружия по «второстепенным работам» в ходе выстрела. Предлагается возможность более детального исследования и универсализации давления форсирования и

силы сопротивления движению пули (снаряда) как одной из основных внутрибаллистических характеристик «второстепенных работ».

Ключевые слова: *оружейная система, внутрибаллистические характеристики, сопротивления движению, давления форсирования.*

The article presents theoretical and experimental data on the gun- and shoot-systems in the «secondary works» of shooting-time. The author suggests a possibility of a detailed research of the force pressure and resistance force to the bullet (shell) movement, being one of the leading inner-ballistic characteristics of «secondary works».

Keywords: *gun system, inner-ballistic characteristics, resistance force, force pressure.*

УДК 37.014.54 + 339.138

С. 634-651

МАРКЕТИНГОВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОТРАСЛЕВОГО ВУЗА НА РЫНКЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО (КЛАССИЧЕСКОГО) И ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО БИЗНЕС-ОБРАЗОВАНИЯ

Леонгардт В.А.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті представлено результати дослідження необхідності проектування процесу управління маркетинговою діяльністю ВНЗ на ринку вищої і додаткової професійної освіти, його структуру та зміст для галузевого (педагогічного) ВНЗ.

Ключові слова: *процес управління маркетинговою діяльністю, маркетингова стратегія, галузевий ВНЗ.*

В статье представлены результаты исследования о необходимости проектирования процесса управления маркетинговой деятельностью ВНЗ на рынке высшего и дополнительного профессионального образования, его структуре и содержании для отраслевого (педагогического) ВНЗ.

Ключевые слова: *процесс управления маркетинговой деятельностью, маркетинговая стратегия, отраслевой вуз.*

In the article the author presents results of his research on the necessity to design the management process of the high school marketing activity in the market of the higher and additional vocational training, as well as outlines its structure and content for a pedagogical high school.

Keywords: *marketing activity menegement, marketing strategy, high school.*

ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕМПІВ ТА ОБСЯГІВ ВИВЕДЕННЯ НА РИНОК ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Мілютіна Ю.С.

Україна, м. Київ

У статті викладено розроблену автором методика прогнозування темпів та обсягів виведення на ринок інноваційного туристичного продукту. Виділено сегменти за ознакою сприйняття інноваційного турпродукту та за критерієм прихильності покупців пропозиції туристичного підприємства. Класифіковано туристичні підприємства за ознакою інноваційного потенціалу. Адаптовано модель Ф. Басса шляхом урахування коефіцієнтів інноваційності (p), імітаційності (k) та реплікаційності (r), ефектів від застосування інноваційних маркетингових інструментів, а також сезонності попиту на туристичному ринку.

Ключові слова: *інноваційний турпродукт, ринок, дифузійна модель, математична модель Ф. Басса.*

В статье изложена разработанная автором методика прогнозирования темпов и объемов вывода на рынок инновационного туристического продукта. Выделены сегменты по признаку восприятия инновационного турпродукта и по критерию приверженности покупателей предложения туристического предприятия. Классифицированы туристические предприятия по признаку инновационного потенциала. Адаптирована модель Ф. Басса путем учета коэффициентов инновационности (p), имитационности (k) и репликационности (r), эффектов от применения инновационных маркетинговых инструментов, а также сезонности спроса на туристическом рынке.

Ключевые слова: *инновационный турпродукт, рынок, диффузионная модель, математическая модель Ф. Басса.*

The article presents the the author's methodology predicting the rate and scope of introducing the innovative tourism product to the market. It also highlights segments on the bases of the perceptions of innovative tourism products and on the criterion of disposition of buyers towards the offers of the tourist business. Travel companies are classified according to their innovation potential. F. Bass' model is adapted by considering the coefficients of innovation (p), imitativeness (k) and replication (r), the effects of the use of innovative marketing tools as well as seasonal demand in the tourism market.

Keywords: *innovative tourism product, market, diffusion model, mathematical model of F. Bass.*

От Редакционной коллегии журнала «Наукові студії – XXI»
Украинского гуманитарного института

Редакционная коллегия «Наукових студій – XXI» Украинского гуманитарного института, публикуя статью доктора политических наук Поповой О.В. (Российская Федерация, г. Санкт-Петербург), подчёркивает, что научная концепция Редакционной коллегии журнала «Наукові студії – XXI» не совпадает с теоретической позицией уважаемого автора статьи в вопросах его оценки проблем формирования элитных политико-административных структур современной российской государственной системы на материале данных 2012 г. о некоторых региональных результатах авторского социологического исследования.

**СОЦИОЛОГИЯ ЭКСПЕРТНЫХ ОЦЕНОК ФОРМИРОВАНИЯ
РЕГИОНАЛЬНЫХ ПОЛИТИКО-АДМИНИСТРАТИВНЫХ СТРУКТУР
РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (2012 г.)**

Попова О.В.

Российская Федерация, г. Санкт-Петербург

У статті наводяться окремі результати соціологічного дослідження механізмів рекрутування регіональної політичної еліти. Аналізуються експертні оцінки якості регіональної еліти та чинників успішної кар'єри.

Ключові слова: *Росія, соціологічне дослідження, експертне інтерв'ю, регіональна політична еліта, політична кар'єра.*

В статье приводятся некоторые результаты социологического исследования механизмов рекрутирования региональной политической элиты. Анализируются экспертные оценки качества региональной элиты и факторов успешной карьеры.

Ключевые слова: *Россия, социологическое исследование, экспертное интервью, региональная политическая элита, политическая карьера.*

The article presents some results of a sociological study outlining the mechanisms of recruitment of regional political elite. The author analyzes experts' opinion on the quality of regional elite as well as factors of a successful career.

Keywords: *Russia, sociological studies, expert interviews, regional political elite, political career.*

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ ЛОГІСТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Собко Н.В.
Україна, м. Буча

У статті розглянуто теоретичні основи щодо управління системою фінансової логістики підприємства, розкрито її основні складові та особливості впровадження й ефективного функціонування в системі логістичного менеджменту на підприємстві в цілому.

Ключові слова: логістика, логістична система, фінансова логістика, система фінансової логістики, фінансові потоки підприємства.

В статье рассмотрены теоретические основы по управлению системой финансовой логистики предприятия, раскрыты ее основные составляющие, а также особенности внедрения и эффективного функционирования в системе логистического менеджмента на предприятии в целом.

Ключевые слова: логистика, логистическая система, финансовая логистика, система финансовой логистики, финансовые потоки предприятия.

The article deepens theoretical views on the management of the enterprise financial logistics. The author reveals its main components and features as well as the specificity of its implementation and effective functioning within the system of logistic management at the enterprise as a whole.

Keywords: logistics, logistic system, financial logistics, logistics financial system, enterprise financial flows.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК СУЧАСНА СИСТЕМА АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Старостенко Г.Г., Україна, м. Ірпінь
Сурженко А.В., Україна, м. Ірпінь

У статті досліджено особливості функціонування на підприємстві механізму фінансового контролінгу для прийняття управлінських рішень в умовах кризи. Визначено роль фінансового контролінгу в системі управлінського обліку на підприємстві та проаналізовано методи його ефективного впровадження.

Ключові слова: фінансовий контролінг, антикризове управління, управлінський облік, інформаційне забезпечення контролінгу.

В статье исследованы особенности функционирования на

предприятии механизма контроллинга для принятия управленческих решений в условиях кризиса. Определены роль контроллинга в системе управленческого учета на предприятии и проанализированы методы их эффективного внедрения.

Ключевые слова: финансовый контроллинг, антикризисное управление, управленческий учет, информационное обеспечение контроллинга.

The article outlines the features of the functioning of enterprise financial controlling of a decision-making mechanism in conditions of a crisis. The role of financial controlling in the system of management accounting as well as its effective implementation in the enterprise are also defined in the article.

Keywords: financial controlling, crisis management, management accounting, information management controlling.

УДК 33

С. 714–728

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПРЕДПРИЯТИЯ И УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ

Суменков М.С.

Российская Федерация, г. Екатеринбург

У статті запропоновано методологію дослідження економічної діяльності підприємства з урахуванням різноманіття факторів у процесі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: економічна діяльність, підприємство, прийняття рішень.

В статье предложена методология исследования экономической деятельности предприятия с учетом многообразия факторов в процессе принятия управленческих решений.

Ключевые слова: экономическая деятельность, предприятие, принятие решений.

The paper suggests a methodology for the study of the enterprise economic activity. The conclusions are made considering a variety of factors influencing the process of management decision-making.

Keywords: economic activity, enterprise, decision-making.

ВЫБОР ПОДВИЖНОГО СОСТАВА КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Тохи́ро Т.И.

Республика Таджикистан, г. Душанбе

Обґрунтовується методичний підхід до вибору рухомого складу як фактору впливу на економічну безпеку автотранспортного підприємства на основі сумісного обліку показників продуктивності і собівартості перевезень.

Ключові слова: економічна безпека, автотранспортне підприємство, вибіркова оцінка, коефіцієнт валентності.

Обосновывается методический подход к выбору подвижного состава как фактора, влияющего на экономическую безопасность автотранспортного предприятия на основе совместного учета показателей производительности и себестоимости перевозок.

Ключевые слова: экономическая безопасность, автотранспортное предприятие, выборочная оценка, коэффициент валентности.

The paper substantiates a methodological approach to the choice of rolling stock as a factor affecting the economic security of the motor transport enterprise. The conclusion is made on the basis of a joint figures analysis of both transportation productivity and costs.

Keywords: economic security, motor transport enterprise, selective estimation, valency coefficient.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И СТАБИЛИЗАЦИЯ ЕЁ ВНЕШНЕГО И ВНУТРЕННЕГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ДОЛГА 2013 г.

Тупчи́енко В.А.

Российская Федерация

У статті на підставі аналізу даних Міністерства фінансів Російської Федерації щодо зовнішнього та внутрішнього державного боргів станом на 2013 р. пропонуються можливі шляхи та модель стабілізації державного боргу Росії.

Ключові слова: зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, Російська Федерація, стабілізація.

В статье на основе анализа данных Министерства финансов Российской Федерации относительно внешнего и внутреннего

государственного долга по состоянию на 2013 г, предлагаются возможные пути и модель стабилизации государственного долга России.

Ключевые слова: внешний государственный долг, внутренний государственный долг, Российская Федерация, стабилизация.

In the article on the basis of data analysis obtained from the Ministry of Finance of the Russian Federation regarding the internal and external national debts as of the year 2013, the author suggests the model and possible ways to stabilize Russia's national debt.

Keywords: external national debt, internal debt, the Russian Federation, stabilization.

РЕЦЕНЗІЇ ТА АНОТАЦІЇ

I

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІ Й ТИПОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВ: ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ ДЕВЕРБАТИВИ

1) ПРОБЛЕМИ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО МОВНОГО СВІТУ

(Жайворонок В.В.).....С. 752–757

2) СЕМАНТИКА І СЛОВОТВІР ПРАСЛОВ'ЯНСЬКИХ ДЕВАРБАТИВІВ: ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ І ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

(Манакін В.М.).....С. 758–763

3) КОМПАРАТИВНІ ТА ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ: ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ ДЕВЕРБАТИВНІ ДІАЛЕКТИЗМИ

(Черниш Т.О.).....С. 764–771

II

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ВЕРБАЛЬНО-СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ І УКРАЇНСЬКОМОВНІ САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ

(Жайворонок В.В.).....С. 772–777

ПРОСОДИЧНА АКТУАЛІЗАЦІЯ І МОДЕЛЮВАННЯ КОНЦЕПТОСФЕР АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ «МАЛОЇ ФОРМИ»: ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ І СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

(Болдирев Р.В.).....С. 778–781

ТЕОРЕТИЧНА ФОНЕТИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ДИДАКТИЧНИЙ І ДОВІДКОВО-ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ КОНТЕКСТ

(Нечитайло І.М., Швачко С.О.).....С. 782–783

III

1) ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
10.02.17 – ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ
МОВОЗНАВСТВО

(Болдирев Р.В., Кочерган М.П., Семчинський С.В.).....С. 784–805

2) СОВРЕМЕННАЯ АВТОРСКАЯ АФОРИСТИКА: СЕМАНТИКО-
ТЕМАТИЧЕСКИЙ И ЭНИГМАТИЧЕСКИЙ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИЙ
АСПЕКТ

(Клименко А.В.).....С. 806–816

НАУКОВЕ ЖИТТЯ ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

I

ОРДЕН ВРАНИШНЬОГО СОНЦЯ

(Ювілей Пирогова Володимира Леонідовича)

С. 818–819

II

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ У ПАРАМЕТРАХ ЛІНГВІСТИЧНОЇ
КОГНІТИВНОЇ ПАРАДИГМИ (Хроніка).....С. 820–821

1) ПРОГРАММА XII МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«НОВЫЕ ПАРАДИГМЫ И НОВЫЕ РЕШЕНИЯ В КОГНИТИВНОЙ
ЛИНГВИСТИКЕ» (Одесский национальный университет, Кемеровский
государственный университет, июль 2013).....С. 822–832

2) ПРОГРАММА XII МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ ЛЕТНЕЙ ШКОЛЫ
«КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА И КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ» (Одесский национальный университет, Кемеровский
государственный университет, июль 2013).....С. 833–836

НАУКОВІ СТУДІЇ (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія. Філологія. Педагогіка. Економіка. – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2014. – Вип. 3 (Том 5).

РОЗДІЛ І

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 234.3

С. 2–7

СТРУКТУРА «КНИГИ ПРОРОКА ЗАХАРИИ»: «СВЯТИЛИЩЕ» КАК КЛЮЧ ДЛЯ ТОЛКОВАНИЯ

Егизарян Э.М.

Российская Федерация, п. Заокский

Статья посвящена выявлению исторического фона и истолкованию первых шести глав книги пророка Захарии. Автор приходит к выводу, что пророчества, содержащиеся в книге, указывают на первое пришествие Иисуса Христа.

Ключевые слова: богословие, христианство, Библия, пророчества, Ветхий завет.

Стаття присвячена виявленню історичного тла і тлумаченню перших шести глав книги пророка Захарії. Автор доходить висновку, що пророцтва, які містяться в книзі, вказують на перше пришествя Ісуса Христа.

Ключові слова: богослов'я, християнство, Біблія, пророцтва, Старий Заповіт.

The article is dedicated to highlighting the historical background as well as interpreting the first six chapters of the book of Zechariah. The author concludes that the prophecies contained in the boo, point to the first Advent of Jesus Christ.

Keywords: theology, Christianity, Bible, prophecy, the Old Testament

ДЕКОНСТРУКЦИЯ ЖАКА ДЕРРИДА И ХРИСТИАНСТВО: ДВА ВЗГЛЯДА НА ОДНУ ПРОБЛЕМУ

Понятовский Ф.К.

Украина, г. Буча

Данная статья рассматривает два взгляда на проблему несовершенства мира. Согласно идеям французского философа Ж. Деррида, наш мир страдает от борьбы, происходящей между бинарными парами. Отмечается, что деконструкция является естественным процессом, снимающим накал этой борьбы. Согласно Ж. Деррида, это бесконечный процесс, так как пока есть бинарные противоположности, этот процесс не остановится. Ж. Деррида не предлагает радикального решения данной проблемы, а видит лишь надежду в существовании нечто, что не может быть деконструировано. Христианство же рассматривает проблему несовершенства данного мира через призму борьбы добра и зла, что по сути является бинарной противоположностью. Решение, которое предлагает христианство, состоит в полном уничтожении бинарного мира и замене его на мир, где нет места бинарным противоположностям.

Ключевые слова: деконструкция, бинарные противоположности, Ж. Деррида, христианство.

У статті розглянуто два погляди на проблему недосконалості світу. Згідно з ідеями французького філософа Ж. Дерріди, наш світ страждає від боротьби, що відбувається між бінарними парами. Зазначається, що деконструкція є природним процесом, який знімає напруження цієї боротьби. Відповідно до бачення Ж. Дерріди, цей процес є безкінечним, оскільки допоки існують бінарні протилежності, він не зупиниться. Ж. Дерріда не пропонує радикального вирішення цієї проблеми. Він має лише віру в існування чогось, що не може бути деконструйованим. Християнство ж розглядає проблему недосконалості нашого світу через призму боротьби добра і зла, що по суті і є бінарною протилежністю. Рішення, яке пропонує християнство, полягає в повному знищенні бінарного світу і заміні його на світ, де немає місця бінарним протилежностям.

Ключові слова: деконструкція, бінарні протилежності, Ж. Дерріда, християнство.

The article brings for consideration two points of view on the problem of the world deficiency. According to the ideas of the French philosopher J. Derrida, our world is suffering from the constant battle between binary oppositions. It is noted that deconstruction is a natural process that reduces the intensity of confrontation. J. Derrida states that it is a constant process which will continue as long as binary oppositions exist. J. Derrida does not offer a final solution for this problem, but only expresses his belief in the existence of something that cannot be deconstructed. Christianity considers the problem of the world deficiency through the struggle between the good and the evil, being a binary opposition. The solution suggested by

Christianity is a complete elimination of the binary world and its replacement with the one where there is no space for binary oppositions.

Keywords: *deconstruction, binary oppositions, Jacques Derrida, Christianity.*

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 167'159.964.225:781.62

С. 18–41

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ КОМПЛЕКСНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ СУГГЕСТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ РЕЧЕМУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА СЛУШАТЕЛЯ

Калита А.А., Украина, г. Киев
Марченко В.В., Украина, г. Киев

В статье изложена идея комплексного лингвистического исследования проблемы суггестивного воздействия речемузыкальных произведений на слушателя. В качестве базовых методологических предпосылок ее реализации обоснованы структурно-когнитивные модели функционирования механизмов порождения суггестивного воздействия в речемузыкальной коммуникации и формальная классификация структурных элементов текста речемузыкального произведения.

Ключевые слова: *речемузыкальные произведения, суггестивное воздействие, структурно-когнитивные модели, структурные элементы текста.*

У статті викладено ідею комплексного лінгвістичного дослідження проблеми сугестивного впливу мовленнєво-музичних творів на слухача. У якості базових методологічних передумов її реалізації обґрунтовані структурно-когнітивні моделі функціонування механізмів породження сугестивного впливу в мовленнєво-музичній комунікації та формальна класифікація структурних елементів тексту мовленнєво-музичного твору.

Ключові слова: *мовленнєво-музичні твори, сугестивний вплив, структурно-когнітивні моделі, структурні елементи тексту.*

The article reveals the idea of an integrated linguistic research of the subliminal influence of speech-and-music works on the listener. As the methodological basis of its implementation, the authors present and substantiate a structural-and-cognitive model of generating mechanism of the subliminal influence in speech-and-music communication and a formal classification of structural elements of a speech-and-music text.

Keywords: *speech-and-music works, subliminal influence, structural-and-cognitive models, structural elements of the text.*

БІБЛЕЇЗМИ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНОМОВНИХ ТЕКСТІВ: ГРАМАТИЧНА Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ

Мельник Я.О.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню ізоморфних та аломорфних структурно-семантичних особливостей біблеїзмів в англomовних та українomовних текстах, а також встановленню їхньої ролі в системі досліджуваних мов.

Ключові слова: *біблеїзм, структурно-семантичні особливості, ізоморфні та аломорфні ознаки.*

Статья посвящена изучению изоморфных и алломорфных структурно-семантических особенностей библеизмов в англоязычных и украиноязычных текстах, а также определению их роли в системе исследуемых языков.

Ключевые слова: *библеизм, структурно-семантические особенности, изоморфные и алломорфные признаки.*

The article is devoted to the study of isomorphic and allomorphic structural and semantic features of biblical expressions in English and Ukrainian texts as well as to defining their role within the system of studied languages.

Keywords: *biblical expression, structural and semantic features, isomorphic and allomorphic features.*

КОРЕЙСЬКА ПОЕЗІЯ ЕПОХИ КОРЬО: ТЕМАТИЧНИЙ І ЖАНРОВИЙ АСПЕКТИ

Могилко Ю.О.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються структурні, тематичні та функціонально-жанрові особливості корейської поезії хянга епохи Корьо («Житіє Кюнью»).

Ключові слова: *корейська поезія, художня форма, жанр, хянга, епоха Корьо.*

В статье рассматриваются структурные, тематические и функционально-жанровые особенности корейской поэзии хянга эпохи Корё («Житие Кюнё»).

Ключевые слова: *корейская поэзия, художественная форма, жанр, хянга, эпоха Корё.*

The article deals with structural, thematic and functional-and-genre peculiarities of Korean poetry hyangga of the epoch of Korjo («Biography of Kjunjo»).

Keywords: *korean poetry, art form, genre, hyangga, epoch of Korjo.*

АНГЛІЙСЬКА НАРОДНА КАЗКА: ДЕФІНІЦІЯ І ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ

Тараненко Л.І
Україна, м. Київ

У статті шляхом аналізу існуючих у науковій літературі уявлень щодо казки уточнено її формулювання як фольклорного тексту малої форми, обґрунтовано ієрархічну супідрядність її функціональних характеристик та окреслено типові жанрові ознаки.

Ключові слова: казка, дефініція, функціональне призначення, жанрові ознаки.

В статье путем анализа существующих в научной литературе представлений о сказке уточняется ее формулировка как фольклорного текста малой формы, обосновывается иерархическое соподчинение ее функциональных признаков, а также отмечаются ее типичные жанровые характеристики.

Ключевые слова: сказка, дефиниция, функциональное назначение, жанровые признаки.

In the article the author updates the definition of the fairy tale as a small form folk text by means of analyzing existing in scientific literature ideas on its versatile nature. The author also outlines typical genre characteristics of the fairy tale as well as substantiates a hierarchical subordination of its functional features.

Keywords: fairy tale, definition, functionality, genre characteristics.

АКСІОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ДЕНОТАТІВ АНГЛОМОВНОГО ДИСКУРСУ

Швачко С.О.
Україна, м. Суми

У роботі розглядаються лінгвокогнітивні аспекти параметричного оцінювання референтів на матеріалі слів англomовного дискурсу. Фокусується увага на кількісних словах-номінаціях понять «багато» – «мало». Складність онтологічної природи референтів зумовлено вибір методів їх аналізу: дистрибутивного, компонентного, дискурсивного, концептуального.

Ключові слова: лінгвокогнітивні аспекти, параметричні оцінки, поняття «багато» – «мало», англійська мова.

В статье исследуются лингвокогнитивные аспекты слов в качестве оценивания результатов познания. Фокусируется внимание на номинациях понятий «много» – «мало» в английском дискурсе. Выбор методов объективируется природой референтов, а также тенденциями современной

методологии, т.е. дистрибутивным, компонентным, дискурсивным и концептуальным анализами.

Ключевые слова: лингвокогнитивные аспекты, параметрические оценки, понятия «много» – «мало», английский язык.

The article in question deals with the linguocognitive aspects of words, the way they assess results of cognition. Attention is being focused upon nominations of notions «many/much» – «few/little». The methods used in the paper are being objectivized by the nature of investigated referents and tendencies in modern methodology, i.e. distributional, componential, discursive and conceptual analysis. The goal of investigation is aimed at taxonomy of linguistic nominations, namely assessing quantitative markers of cognitive proceedings.

Keywords: linguocognitive aspects, parameter assessment of English denotates, notions «many/much» – «few/little», the English language.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 028.42'159.922.72

С. 77–85

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: РОЗВИТОК КОГНІТИВНО-ПІЗНАВАЛЬНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Вовк О.І.

Україна, м. Черкаси

У статті досліджуються стилі та способи пізнання й кодування інформації як індивідуальні особливості, що впливають на оволодіння іноземною мовою студентами-філологами. Зокрема, акцентується увага на тому, що стилі і способи пізнання позначаються на індивідуальних репрезентаційних здатностях суб'єктів пізнання й забезпечують якісне засвоєння інформації.

Ключові слова: епістемологічні стилі, способи кодування інформації, ментальні репрезентації, способи пізнання.

В статье рассматриваются стили и способы познания и кодирования информации как индивидуальные особенности, влияющие на овладение иностранным языком студентами-филологами. В частности, подчёркивается, что стили и способы познания влияют на индивидуальные репрезентативные способности студентов и обеспечивают качественное усвоение информации.

Ключевые слова: эпистемологические стили, способы кодирования информации, ментальные репрезентации, способы познания.

The article investigates the role of learning styles and modes of information coding in foreign language acquisition. The idea is highlighted that learning styles

influence students' mental representations and individual modes of information coding, among which the verbal-symbolic, visual, subject-practical and sensory are singled out and described. It is presumed that the learning styles and modes of information coding dramatically effect conceptualization, memorization, assimilation and retrieval of the information under study.

Key words: *learning styles, modes of information coding, mental representations, ways of cognition.*

УДК 378

С. 86–93

КУРС «ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ФИЗИКЕ» И ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ ФИЗИКИ

Филимонов А.С.

Российская Федерация, г. Самара

Вивчення фізики в школі на рівні сучасних вимог інформаційного суспільства залежить від ступеня універсальної підготовки учительських кадрів, важливою складовою якої є формування необхідних професійних якостей. Майбутній учитель фізики повинен бути підготовленим до професійної діяльності не лише в предметній галузі, але й у сфері освітніх технологій.

Ключові слова: *учительські кадри, професійні якості, професійна діяльність, предметна галузь, інформаційні та комунікаційні технології.*

Изучение физики в школе на уровне современных требований информационного общества зависит от степени универсальной подготовленности учительских кадров, важной составляющей которой, является формирование необходимых профессиональных качеств. Будущий учитель физики должен быть подготовлен к профессиональной деятельности не только в предметной области, но и в сфере образовательных информационных и коммуникационных технологий.

Ключевые слова: *учительские кадры, профессиональные качества, профессиональная деятельность, предметная область, информационные и коммуникационные технологии.*

Studying physics at school at the level of present-day requirements of the information society depends on the degree of the teacher staff universal training, the formation of necessary professional qualities being its important component. The future teacher of physics should be trained for his/her professional activity not only in the subject area, but also in the sphere of educational information and communication technologies.

Keywords: *teacher staff, professional quality, professional activity, subject area, information and communication technologies.*

**ER HAT AN FÜHRENDEN UNIVERSITÄTEN IN DEN USA, BRASILien,
ITALIEN UND DEUTSCHLAND UNTERRICHTET UND VIELE BÜCHER AUF
DEM GEBIET DES WIRTSCHAFT UMWELT VERÖFFENTLICHT**

Ditzhein W.

Deutschland, Berlin

У статті обґрунтовано доцільність розробки нових підходів до вивчення таких наук, як етика, політологія та правознавство. Зокрема, акцентується увага на необхідності їхнього розвитку за імперативними стандартами і у масштабах гуманістичних параметрів «екологічної картини світу».

Ключові слова: *етика, політологія, правознавство, екологічна картина світу.*

В статье обоснована целесообразность разработки новых подходов к изучению таких наук, как этика, политология и правоведение. В частности, акцентируется внимание на необходимости их развития по императивным стандартам и масштабам гуманистических параметров «экологической картины мира».

Ключевые слова: *этика, политология, правоведение, экологическая картина мира.*

The article justifies the expediency of introducing new approaches to the study of such disciplines as ethics, political science and law. In particular, the author focuses on the necessity of their development within the so-called «ecological world view».

Keywords: *ethics, political science, law, ecological world view.*

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 339.138:330.341.1

С. 107–115

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Алькема В.Г., Україна, м. Буча
Бережна І.М., Україна, м. Київ

У статті розглянуто теоретичні підходи до пояснення суті поняття «маркетингова інноваційна товарна політика». Розглянуто місце товару в маркетинговій політиці підприємства. Проаналізовано зміст поняття товарної політики, визначено завдання та структуру сучасної маркетингової товарної політики підприємства з позиції можливості прийняття трьох рішень органами управління. Обґрунтовано висновок про те, що маркетингова інноваційна товарна політика в діяльності сучасного підприємства є важливим елементом його успішного функціонування та запорукою майбутнього фінансового зростання.

Ключові слова: *маркетинг, інноваційна політика, маркетингова політика, товар, товарний асортимент, товарна політика, маркетингова товарна політика.*

В статье рассмотрены теоретические подходы к объяснению сути понятия «маркетинговая инновационная товарная политика». Рассмотрено место товара в маркетинговой политике предприятия. Проанализировано содержание понятия товарной политики, определены задачи и структура современной маркетинговой товарной политики предприятия с позиции возможности принятия трех решений органами управления. Обоснован вывод о том, что маркетинговая инновационная товарная политика в деятельности современного предприятия является важным элементом его успешного функционирования и является залогом будущего финансового роста.

Ключевые слова: *маркетинг, инновационная политика, маркетинговая политика, товар, товарный ассортимент, товарная политика, маркетинговая товарная политика.*

The paper considers theoretical approaches to explaining the essence of the concept «marketing innovative products' policy». The authors outline the place of goods within the marketing policy of a company; suggest the definition of the notion «commodity policy» as well as present objectives and structure of the company's modern policy of the commodity marketing viewed from the standpoint of the adoption of three management decisions. It is concluded that marketing innovative product policy in the activities of a modern enterprise is an important element of its successful functioning and a guarantee of its future financial growth.

Keywords: *marketing, innovation policy, marketing policy, product, product portfolio, product policy, marketing products policy.*

УДК 314.3 (477)

С. 116-122

СУЧАСНИЙ ДЕМОГРАФІЧНИЙ СТАН У СІЛЬСЬКИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Бурова О.Б.
Україна, м. Буча

У статті досліджено стан та тенденції народжуваності сільського населення в Україні, у тому числі в Херсонській області. Виявлено за допомогою кореляційно-регресійного аналізу основні показники, що впливають на рівень народжуваності в регіоні. Запропоновано шляхи покращення демографічної ситуації як в Херсонській області, так і в Україні в цілому.

Ключові слова: *народжуваність, чисельність сільського населення, фертильність, коефіцієнти народжуваності та смертності, депопуляція.*

В статье исследовано состояние и тенденции рождаемости сельского населения в Украине, в том числе в Херсонской области. Выявлены с помощью корреляционно-регрессионного анализа основные показатели, влияющие на уровень рождаемости в регионе. Предложены пути улучшения демографической ситуации как в Херсонской области, так и в Украине в целом.

Ключевые слова: *рождаемость, численность сельского населения, фертильность, коэффициенты рождаемости и смертности, депопуляция.*

The article presents the results of the research of the present-day state and ongoing tendencies of birth-rate of rural population of Ukraine, Kherson region including. Using a correlation-and-regression analysis, the author defines the key factors, influencing the birth-rate in the region as well as suggests the ways of improving the demographic situation both in Kherson region and in Ukraine as a whole.

Keywords: *birth-rate, rural population, fertility, fertility and mortality coefficients, depopulation.*

ІННОВАЦІЙНІ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Чабан В.Г.
Україна, м. Київ

У статті досліджено застосування інноваційних енергозберігаючих технологій у зарубіжних країнах. На прикладі підприємств овочівництва закритого ґрунту обґрунтовано застосування окремих інноваційних заходів, які здатні суттєво скоротити енерго- та ресурсовитрати. Проведено аналіз основних показників енергоефективності, який підтверджує раціональність упровадження енергозберігаючих технологій.

Ключові слова: енергозберігаючі технології, інновації, овочівництво закритого ґрунту, альтернативні джерела енергії, енергоефективність.

В статье исследовано применение инновационных энергосберегающих технологий в зарубежных странах. На примере предприятий овощеводства закрытого грунта обосновано применение отдельных инновационных мероприятий, способные существенно сократить энерго- и ресурсозатраты. Проведен анализ основных показателей энергоэффективности, подтверждающий рациональность внедрения энергосберегающих технологий.

Ключевые слова: энергосберегающие технологии, инновации, овощеводство закрытого грунта, альтернативные источники энергии, энергоэффективность.

The application of innovative energy-saving technologies applied in foreign countries is being investigated in the paper. Using the example of horticulture business of protected ground, the author justifies the application of innovative activities aimed at a significant reduction of the resource and energy consumption. Having analyzed main indices of energy efficiency, the author substantiates the expediency of introducing the energy saving technologies.

Keywords: energy-saving technologies, innovations, protected ground vegetable-growing, alternative energy sources, energy efficiency.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ ТА НАРИСИ.....(С. 132–359)

I

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ (XX-
ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI СТ.)

ПЕДАГОГІЧНІ СТУДІЇ: ПРІОРИТЕТИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ

ОСОБИСТОСТІ (Алфімов В.М.).....	С. 133–137
ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО- ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ (Пономаревський С.Б.).....	С. 138–143
ВІТЧИЗНЯНА ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА І ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ВИХОВАННЯ (Жуковський В.М.).....	С. 144–147
ВІТЧИЗНЯНА СЕРЕДНЬООСВІТНЯ ШКОЛА: ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ПАРАДИГМИ (Матвієнко О.В.).....	С. 148–150
ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ: АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ (Петриченко Н.Г.).....	С. 151–152
II	
ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ІСПИТУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 10.02.04 – ГЕРМАНСЬКІ МОВИ (АНГЛІЙСЬКА МОВА).....	С. 153–197
III	
ЛІТОПИС РОДОВОДУ ЧАЙКИ-ЧАЙКОВСЬКИХ: ІСТОРИКО-СОЦІО- КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ (Санникова Т.О.).....	С. 198–208

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

ФІЛОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ У КООРДИНАТАХ ЕВРИСТИЧНИХ ПАРАДИГМ ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ.....	С. 209–211

Мейє Антуан

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ МЕТОД В ИСТОРИЧЕСКОМ ЯЗЫКОЗНАНИИ (Пер. с фр. А.В. Дилигенской. Под ред. Б.В. Горнунга и М.Н. Петерсона. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1954).....	С. 212–299

Трубецкой Н.С.

МЫСЛИ ОБ ИНДОЕВРОПЕЙСКОЙ ПРОБЛЕМЕ (Вопросы языкознания. – № 1. – 1958. – С. 6577).....С. 300–319

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ХРОНІКА. ОГЛЯДИ

I

ПРОГРАМА VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
УКРАЇНИ» (Київ, 25-26 вересня 2014 р.).....С. 321–359

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 1(091):303.725.23

С. 1–10

К ЕДИНОМУ – «ЕДИНСТВЕННЫЙ ПРАВИЛЬНЫЙ ПУТЬ»

Клюйков Р.С., Украина, г. Мариуполь

Клюйков С.Ф., Украина, г. Мариуполь

Стаття присвячена розгляду представленого в працях Платона «правильного шляху» в пізнанні. Зазначається, що «хора» є ідеальною математичною моделлю, створюваною за допомогою діалектичного методу протилежними ідеями за зразком ідеала. Наголошується, що цей метод, реалізований у моделюванні складних об'єктів, стає досяжним для будь-кого в Пізнанні Істини.

Ключові слова: *модель, творчість, розум, повна індукція, Пізнання, Істина.*

Статья посвящена рассмотрению представленного в работах Платона «правильного пути» в познании. Отмечается, что «хора» является идеальной математической моделью, созданной диалектическим методом из противоречивых идей по образу идеала. Подчеркивается, что данный метод, реализованный в моделировании сложных объектов, доступен любому в Познании Истины.

Ключевые слова: *модель, творчество, разум, полная индукция, Познание, Истина.*

The article is dedicated to the analysis of «the correct way» of the process of cognition as it is presented in works by Plato. It is noted that «Khora» is the ideal mathematical model created on the basis of opposed ideas according to the ideal using the dialectical method. The article highlights that this method, implemented in modeling complex objects, is attainable for anyone in Cognition of Truth.

Keywords: *model, creativity, reason, complete induction, Cognition, Truth.*

ЕВАНГЕЛИЕ ОТ ИОАННА: АНТОНИМИЯ В АЛЛЮЗИЯХ КАК СРЕДСТВО РАСШИРЕНИЯ СМЫСЛА

Щеглова Н.И.

Российская Федерация, п. Заокский

Данная статья посвящена интертекстуальному аспекту Евангелия от Иоанна. Поиск решения поставленной задачи осуществляется на стыке двух сфер знания: филологии и теологии. В ходе анализа текста было обнаружено, что расширение смысла в ветхозаветных аллюзиях, по крайней мере, трех фрагментов четвертого Евангелия достигается за счет использования многоуровневой антонимии. В результате формируются новые ценности, способные переформатировать этнические и социальные отношения мультикультурного общества.

Ключевые слова: Евангелие от Иоанна, кросс-культурный контекст, социум, иудейская и эллинистическая культуры, концептуальный дискурс, текст, подтекст, стилистические приемы, анализ нарратива, интертекстуальность, аллюзия, антонимия, расширение смысла, христологическое прочтение, реализованная эсхатология.

Стаття присвячена інтертекстуальному аспекту Євангелія від Іоанна. Пошук рішення поставленого завдання здійснюється на стику двох сфер знання: філології і теології. У ході аналізу тексту було виявлено, що розширення смислу в старозавітних алюзіях, принаймні в трьох фрагментах четвертого Євангелія, досягається за рахунок використання багаторівневої антонімії. У результаті цього формуються нові цінності, здатні переформатувати етнічні та соціальні відносини мультикультурної спільноти.

Ключові слова: Євангеліє від Іоанна, крос-культурний контекст, соціум, юдейська й елліністична культури; концептуальний дискурс, текст, підтекст, стилістичні прийоми, аналіз наративу, інтертекстуальність, алюзія, антонімія, розширення сенсу, христологічне прочитання, реалізована есхатологія.

The article is devoted to the intertextual analysis of the Gospel of John. Two spheres of knowledge – philological and theological – are being involved in the study. Analyzing narration, the author comes to the conclusion that widening of meaning in the OT allusions is possible due to several rows of antonyms at least in three passages of the fourth gospel. As a result new values appear, which are capable of reshaping ethnical and social relations in the poly-cultural society.

Keywords: the Gospel of John, cross-cultural context, society, judaic and hellenistic culture; conceptual discource, stylistic devices, narration analysis, intertextuality, allusions, antonyms, expansion of sense, christological dimension, realized eschatology.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'37:811.161.1+811.163.2

С. 20–37

НОМИНАЦИЯ КУЛЬТУРНОГО РАСТЕНИЯ ВАЛЕРИАНА ЛЕКАРСТВЕННАЯ (VALERIANA OFFICINALIS) В РУССКОМ И БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКАХ

Ангелова Г.

Народная Республика Болгария, г. София

В статье изложены способы номинации культурного растения «валериана лекарственная» (болг. дилинка) в русском и болгарском языках. Рассмотрены его основные ономаσιологические признаки, а также представлены модели номинативного ряда исследуемого культурного растения в русском и болгарском языках и говорах.

Ключевые слова: валериана лекарственная, номинация, ономаσιологические признаки, русский язык, болгарский язык.

У статті викладено способи номінації культурної рослини «валеріана лікарська» (болг. дилинка) в російській та болгарській мовах. Розглянуто її основні ономасіологічні ознаки, а також представлено моделі номінативного ряду досліджуваної культурної рослини в російській та болгарській мовах і говірках.

Ключові слова: валеріана лікарська, номінація, ономасіологічні ознаки, російська мова, болгарська мова.

The article describes the ways of nomination of the cultivated plant «Common Valerian» (blg. dilyanka) in Russian and Bulgarian. The author outlines its main onomasiological features as well as provides models of its nominative row in the Russian and Bulgarian languages and dialects.

Keywords: Common Valerian, nomination, onomasiological features, Russian, Bulgarian.

ІНДОЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА ЛЕКСИКА І ЕТИМОЛОГІЯ: ДАВНІЙ СХІД – ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ

Болдирев Р.В.

Україна, м. Київ

В статье рассматривались проблемы этимологической интерпретации международных миграционных терминов у координатах реконструкции серий эпизодов доисторического этноязыкового развития Евразии.

Ключевые слова: *этноязыковые миграционные процессы, миграционный термин, реконструкция, интерпретация, Евразия.*

У статті розглядалися проблеми етимологічної інтерпретації міжнародних міграційних термінів у координатах реконструкції серій епізодів доісторичного етномовного розвитку Євразії.

Ключові слова: *етномовні міграційні процеси, міграційний термін, реконструкція, інтерпретація, Євразія.*

The article is devoted to problems of etymological interpretation of international migratory terms in co-ordinates of reconstruction of episodes of prehistoric Euro-Asian ethno-lingual development.

Keywords: *ethno-lingual, migratory processes, migratory term, reconstruction, interpretation, Euro-Asian.*

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПАРАДИГМИ У ТВОРЧОСТІ І. БАГРЯНОГО: РОМАН «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»

Гутніченко О.М.

Україна, м. Київ

У статті розглядаються деякі літературознавчі та лінгвістичні аспекти роману І. Багряного «Сад Гетсиманський». Увага зосереджена на образі головного героя, розкриваються риси його характеру, зокрема духовна сила і моральна стійкість; проводяться паралелі з образом Христа, з'ясовуються функції біблійних алюзій. На підставі аналізу витоків образу сильної особистості у світовому та вітчизняному контекстах у статті розглядаються психологічні чинники творення образу головного героя (сни, підсвідомість), а також лінгвальні засоби його реалізації.

Ключові слова: *образ, особистість, роман, стиль, лінгвальні засоби.*

В статье рассматриваются некоторые литературоведческие и

лингвистические аспекты романа И. Багряного «Сад Гетсиманский». Внимание сосредоточено на образе главного героя, раскрываются черты его характера, в частности духовная сила и моральная стойкость; проводятся параллели с образом Христа, определяются функции библиеских аллюзий. На основании анализа истоков образа сильной личности в мировом и отечественном контекстах в статье рассматриваются психологические факторы создания образа главного героя (сны, подсознательное), а также лингвальные средства его реализации.

Ключевые слова: образ, личность, роман, стиль, лингвальные средства.

The article outlines some literary and linguistic aspects of the novel «Getsymansky Garden» by I. Bagryaniy. Attention is focused on protagonist's image, revealing his traits of character, in particular spiritual force and moral firmness. His character is compared with that of Christ; the functions of biblical allusions are discussed. On the basis of the analysis of strong personality's image depicted in the world and home contexts, the psychological factors of protagonist character creation (dreams, subconsciousness) as well as linguistic means of its realization are also examined in the article.

Keywords: image, personality, novel, style, linguistic means.

УДК 81'373.43'42:7

C.79-85

ФОРМУВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ МИСТЕЦЬКОГО ДИСКУРСУ

Дмитренко І.О.
Україна, м. Суми

У статті розглядається інтеграція термінів позамистецьких семантичних полів у мистецький дискурс та визначається їхня роль у творенні неологічних одиниць. Звертається увага на належність термінів як новоутворених одиниць до семантичних полів сфер, не пов'язаних із мистецтвом. Підкреслюється вплив позамистецьких термінів на значення неологізмів.

Ключові слова: неологізм, мистецький дискурс, семантичне навантаження, семантичне поле.

Статья рассматривает интеграцию терминов внеискусствоведческих семантических полей в искусствоведческий дискурс и определяет их роль в образовании неологических единиц. Внимание уделяется существованию искусствоведческих терминов, которые являются частью новых созданных единиц, в семантических полях сфер, не связанных с искусством. Определяется влияние внеискусствоведческих терминов на значение неологизмом.

Ключевые слова: неологизм, искусствоведческий дискурс, семантическая нагрузка, семантическое поле.

The article envisages integration of the out-artistic terms of semantic realms into the artistic discourse as well as distinguishes their role in the neologisms formation. The consideration is given to the existence of the artistic terms which are the part of the newly formed units in semantic realms unrelated with art. The influence of the out-artistic terms over the neologism meaning is defined.

Keywords: *neologism, artistic discourse, semantic charge, semantic realm.*

УДК 811'373.46

С.86-94

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ США ЯК МАРКЕР ДИНАМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Дяченко І.О., Україна, м. Суми

Попова О.В., Україна, м. Суми

Стаття присвячена процесам термінологізації та детермінологізації у політичному дискурсі США. Виходячи з провідних функцій та характеристик політичного дискурсу США, визначається місце термінологічної лексики в ньому та чинники, що зумовлюють процес детермінологізації.

Ключові слова: *детермінологізація, інтенціонал значення, контенціонал значення, політичний дискурс, семантика, термінологізація.*

Статья посвящена процессам терминологизации и детерминологизации в политическом дискурсе США. Исходя из основных функций и характеристик политического дискурса США, определяется место терминологической лексики в нем и факторы, провоцирующие процессы детерминологизации.

Ключевые слова: *детерминологизация, интенционал значения, контенционал значения, политический дискурс, семантика, терминологизация.*

The article deals with the processes of terminologisation and determinologisation in political discourse of the USA. Considering basic functions and characteristics of the political discourse of the USA, the authors define the place of terms within the discourse as well as the factors that lead to determinologisation.

Keywords: *determinologisation, meaning's intentional, meaning's contentional, political discourse, semantics, termonologisation.*

СУБОРДИНАЦІЙНИЙ КОНЦЕПТ «MARKET» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ БІЗНЕС-ДИСКУРСІ

Науменко Л.П.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена аналізу концепту «market» як одному з субординаційних концептів базового концепту «trade», що організовує концептосферу сучасного англomовного бізнес-дискурсу. Досліджується дериваційний, словотвірний та текстотворчий потенціали номінатора концепту market, а також його зв'язки з іншими можливими назвами цього концепту. Розкривається структура концепту «market», зокрема його логіко-поняттєвий, смисловий (смислові центри / семантичні ядра) та схематичний (статичний фрейм) компоненти.

Ключові слова: субординаційний концепт, бізнес-дискурс, смисловий центр, семантичне ядро, статичний фрейм.

Статья посвящена анализу концепта «market» как одного из субординационных концептов базового концепта «trade», формирующий концептосферу современного англоязычного бизнес-дискурса. Исследуются деривационный, словообразовательный и текстотворческий потенциалы номинатора концепта market, а также его связи с другими возможными названиями данного концепта. Разкривається структура концепта «market», а именно его логико-понятийный, смысловой (смысловые центры / семантические ядра) и схематический (статичный фрейм) компоненты.

Ключевые слова: субординационный концепт, бизнес-дискурс, смысловой центр, семантическое ядро, статичный фрейм.

The paper is devoted to the analysis of the concept «market» as one of the subordinate concepts of the basic concept «trade» which shapes the conceptual sphere of the contemporary English business discourse. The derivative, word-building, text-composing potentials of the word «market» have been studied, as well as its semantic links with other possible names of the concept. The structure of the concept «market» including its logical, notional, semantic (sense centres / semantic kernels), and schematic (static frame) components have been presented.

Keywords: subordinate concept, business discourse, sense centre, semantic kernel, static frame.

ТИПОЛОГІЯ СИСТЕМИ ПИСЬМА І ЕВОЛЮЦІЯ КИТАЙСЬКОЇ ІЕРОГЛІФІКИ

Пирогов В.Л.
Україна, м. Київ

У статті розглянуто проблему взаємозв'язку між письмом як особливою системою начертальних знаків і мисленням на основі різноаспектного і докладного аналізу фундаментальних розбіжностей між писемностями ієрогліфічного і буквено-фонетичного типів.

Ключові слова: ієрогліф, архітектоніка ієрогліфа, ієрогліфічне письмо, буквено-фонетичне письмо, мислення, мова, еволюція письма, корпускулярна модель мислення.

В статье рассмотрена проблема взаимосвязи между письмом как особой системой начертательных знаков и мышлением на основе разностороннего и подробного анализа фундаментальных различий между письменностями иероглифического и буквенно-фонетического типов.

Ключевые слова: иероглиф, архитекtonика иероглифа, иероглифическое письмо, буквенно-фонетическое письмо, мышление, язык, эволюция письма, корпускулярная модель мышления.

The paper is focused on disclosing relationship between writing as a system of special graphic signs and thinking through a comprehensive and detailed analysis of the fundamental differences between logographic and alphabetic writing systems.

Key words: hieroglyph, architectonics of Chinese character, logographic writing, alphabetic writing, thinking pattern, language, corpuscular model of thinking.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ДИКТАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Семенюк А.А.
Україна, м. Київ

У статті розглядаються гендерні особливості міжособистісної інтеракції між рідними братами та сестрами у диктальному дискурсі шляхом аналізу мовного вираження стратегій і тактик комунікантів.

Ключові слова: гендер, сіблінги, диктальний дискурс сіблінгів, стратегія, тактика.

В статье рассматриваются гендерные особенности межличностной интеракции между родными братьями и сёстрами в диалогическом дискурсе путём анализа языкового выражения стратегий и тактик коммуникантов.

Ключевые слова: *гендер, сиблинги, диалогический дискурс сиблингов, стратегия, тактика.*

The article deals with gender peculiarities of interpersonal communication between brothers and sisters in make-know siblings' discourse through lingual means of interlocutors' strategies and tactics analysis.

Keywords: *gender, siblings, make-know siblings' discourse, strategy, tactics.*

УДК 811.11'342.9:398

С. 141–156

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ УЧАСТІ ФОНЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ В АКТУАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТІВ МАЛОЇ ФОРМИ

Тараненко Л.І.

Україна, м. Київ

У статті здійснено аналіз стану досліджень основних питань проблеми участі фонетичних засобів в актуалізації англійських фольклорних творів, за результатами якого обґрунтовано раціональність експериментально-фонетичного пошуку закономірностей енергетичного забезпечення функціонування просодичних засобів в оформленні англійських фольклорних текстів малої форми.

Ключові слова: *фонетичні засоби, англійські фольклорні тексти малої форми, енергетичний аспект, експериментально-фонетичне дослідження.*

В статье проанализировано состояние исследований основных вопросов проблемы участия фонетических средств в актуализации английских фольклорных произведений, на основании которого обоснованно рациональность экспериментально-фонетического поиска закономерностей энергетического обеспечения функционирования просодических средств в оформлении английских фольклорных текстов малой формы.

Ключевые слова: *фонетические средства, английские фольклорные тексты малой форме, энергетический аспект, экспериментально-фонетическое исследование.*

The article presents the analysis of research works dedicated to major problems of phonetic means' participation in English folk texts actualization. Considering its results the author substantiates the rationality of carrying out an experimental-phonetic study aimed at defining the energetic basis that ensures prosodic means' functioning in organizing English small form folk texts.

Keywords: *phonetic means, English small form folklore texts, energetic aspect, experimental-phonetic study.*

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 658.378 (477)

С. 157–172

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ТА ЇЇ РОЛЬ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Георгінова Л.В.
Україна, м. Буча

У статті розглянуто роль корпоративної культури в системі управління персоналом вищого навчального закладу, що впливає на його імідж, реалізацію місії та конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Уточнено сутність поняття «корпоративна культура ВНЗ», проаналізовано взаємозв'язок елементів системи управління персоналом та елементів корпоративної культури вищого навчального закладу.

Ключові слова: організація, вищий навчальний заклад, корпоративна культура, управління персоналом, місія, система цінностей.

В статье рассмотрена роль корпоративной культуры в системе управления персоналом высшего учебного заведения, ее влияние на его имидж, реализацию миссии и конкурентоспособность на рынке образовательных услуг. Уточнена сущность понятия «корпоративная культура вуза», проанализирована взаимосвязь элементов системы управления персоналом и элементов корпоративной культуры высшего учебного заведения.

Ключевые слова: организация, высшее учебное заведение, корпоративная культура, управление персоналом, миссия, система ценностей.

The article outlines the role of corporate culture in the university personnel management, affecting its image, implementation of the university mission as well as its competitiveness in the educational market. The author specifies the essence of the concept «university corporate culture», analyzes the relationship of the elements of personnel management system and the elements of corporate culture of higher educational establishment.

Keywords: organization, higher education institutions, corporate culture, human resources, mission, values.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Карпенко І.В.
Україна, м. Київ

У статті розглянуті можливості реалізації сучасних інформаційних технологій у процесі навчання студентів вищих навчальних закладів педагогічних спеціальностей. Описані шляхи їх застосування в умовах інформаційного суспільства. Визначено відповідні інформаційні ресурси та комунікаційні можливості учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: сучасні інформаційні технології, інформаційно-комунікаційне педагогічне середовище, інформаційне суспільство.

В статье рассмотрены возможности реализации современных информационных технологий в процессе обучения студентов высших учебных заведений педагогических специальностей. Описаны пути их применения в условиях информационного общества. Определены соответствующие информационные ресурсы и коммуникационные возможности участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: современные информационные технологии, информационно-коммуникационная педагогическая среда, информационное общество.

The article deals with the possibilities of modern Informational technologies realization in the process of teaching students of higher pedagogical institutions. The ways of their application in the information society conditions have been described. The appropriate information resources and communicative possibilities of participants of educational process have been determined.

Keywords: modern information technologies, informational and communicative environment, informational society.

МАССОВЫЕ МАНИПУЛЯЦИИ: PRO ET CONTRA

Петров В.Б.
Российская Федерация, г. Магнитогорск

В статье показано, что психологические манипуляции стали привычной частью нашей повседневной жизни. Автор отмечает, что манипуляции не следует рассматривать только как негативный феномен, а также раскрывает факторы осуществления осознанного или неосознаваемого манипулятивного воздействия.

Ключевые слова: манипуляция, психологическое воздействие.

У статті показано, що психологічні маніпуляції стали звичною частиною нашого повсякденного життя. Автор наголошує, що маніпуляцію не слід розглядати лише як негативний феномен, а також розкриває фактори здійснення усвідомлюваного або неусвідомлюваного маніпулятивного впливу.

Ключові слова: маніпуляція, психологічний вплив.

The article shows that psychological manipulations have become an ordinary part of our everyday life. The author outlines that manipulation should not be considered only as a negative phenomenon as well as names factors realizing conscious or unconscious manipulative influence.

Keywords: psychological manipulation, psychological influence.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

УДК 657.30

С. 182–193

АНАЛИЗ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В 2011 ГОДУ

Жабина О.А., Российская Федерация
Растащенкова А.А., Российская Федерация

У роботі докладно проаналізовано діяльність Центрального Банку в ході формування та реалізації грошово-кредитної політики в 2011 р. Визначено кількісні орієнтири і грошова програма. Розглянуто політику валютного курсу. Вивчено інструменти грошово-кредитної політики та оцінено ефективність їхнього використання. Запропонована робота може допомогти розглянути грошово-кредитну політику Центрального Банку в 2011 р. і зробити прогноз щодо реалізації грошово-кредитної політики в 2012 р. і наступних роках.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, центральний банк, прогноз, Російська Федерація.

В работе подробно проанализирована деятельность Центрального Банка в ходе формирования и реализации денежно-кредитной политики в 2011 г. Определены количественные ориентиры и денежная программа. Рассмотрена политика валютного курса. Изучены инструменты денежно-кредитной политики и оценена эффективность их использования. Данная работа может помочь рассмотреть денежно-кредитную политику Центрального Банка в 2011 г. и сделать прогноз по реализации денежно-кредитной политики в 2012 г. и последующих годах.

Ключевые слова: денежно-кредитная политика, центральный банк, прогноз, Российская Федерация.

The paper analyses activities of the Central Bank during formation and realization of monetary policy in 2011. The article defines quantitative reference and the monetary program as well as considers the policy of an exchange rate. The author studies means and ways of a monetary policy realization and estimates the efficiency of their use. The author believes that this work can help consider a monetary policy of the Central Bank in 2011 and make a forecast on the monetary policy realization in 2012 and coming years.

Keywords: *monetary policy, the Central Bank, forecast, Russian Federation.*

УДК 3.33

С. 194–204

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ВИКОНАННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ В ОРГАНАХ ДКСУ ДЛЯ НЕДОПУЩЕННЯ ПОРУШЕНЬ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

**Нікітан Н.О.
Україна, м. Буча**

У роботі досліджено суть системи контролю за недопущенням порушень бюджетного законодавства, цільового та ефективного використання бюджетних ресурсів. Розглянуто особливості використання бюджетних коштів з позиції обмінних та необмінних операцій, досліджено казначейський контроль касових видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів. Визначені основні причини відмов у прийнятті до виконання платіжних доручень з виконання державного та місцевих бюджетів. Запропоновано напрямки вдосконалення контролю виконання видаткової частини бюджету в органах ДКСУ.

Ключові слова: *виконання бюджету, контроль за виконанням бюджету, порушення бюджетного законодавства, Державна казначейська служба.*

В работе исследованы суть системы контроля по недопущению нарушений бюджетного законодательства, целевого и эффективного использования бюджетных ресурсов. Рассмотрены особенности использования бюджетных средств с позиции обменных и необменных операций, исследованы казначейский контроль кассовых расходов распорядителей и получателей бюджетных средств. Определены основные причины отказов в принятии к исполнению платежных поручений по выполнению государственного и местных бюджетов. Предложены направления по совершенствованию контроля исполнения расходной части бюджета в органах ГКСУ.

Ключевые слова: *исполнение бюджета, контроль исполнения бюджета, нарушения бюджетного законодательства, Государственная казначейская служба.*

The article studies the essence of a control system for preventing violations of budget legislation as well as of the targeted and efficient use of budget resources.

The author outlines features of budgetary funds from the standpoint of exchange and non-exchange transactions as well as characterizes the treasury control of cash expenditures of the budget funds' managers and recipients. The author also specifies the main reasons for the rejection of the admittance of payment orders as to the state and local budgets' execution as well as suggests directions to improve the control over budget expenditures within SCSU.

Keywords: *budget execution, budget execution monitoring, violations of budget legislation, the State Treasury.*

УДК 336:005.51

С. 205–211

ФІНАНСОВІ ЧИННИКИ ТА СТИМУЛИ В ЛАНЦЮГАХ ПОСТАВОК

Собко Н.В.
Україна, м. Буча

У статті окреслено причини виникнення проблем, пов'язаних з фінансовими стимулами в ланцюгах поставок, та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *логістика, поставки, фінансові стимули.*

В статье автор очерчивает причины возникновения проблем, связанных с финансовыми стимулами в цепочках поставок, а также предлагает пути их решения.

Ключевые слова: *логистика, поставки, финансовые стимулы.*

In the article the author outlines the reasons of the problems connected with financial stimuli within a supply chain as well as suggests possible ways of their solutions.

Keywords: *logistics, supplies, financial stimuli.*

УДК 339.133.057.2:339.132

С. 212–229

ЦЕНОВАЯ ЭЛАСТИЧНОСТЬ СПРОСА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Чехлатова Е.А.
Республика Хакасия, г. Абакан

У статті наведено коротку характеристику цінової еластичності попиту та пропозиції, а також формули для її розрахунку. Показано взаємозв'язок величини коефіцієнта еластичності за ціною і характером реалізованого товару. Установлюються причини, які зумовлюють відмінності у величинах коефіцієнта цінової еластичності попиту і пропозиції на різні товари. У статті подано графіки, порівняльні таблиці, розглянуто приклади. Автор робить висновок, що аналіз цінової еластичності дозволяє вибрати вірну стратегію поведінки на ринку.

Ключові слова: *цінова еластичність, попит, закон попиту.*

В статье приведена краткая характеристика ценовой эластичности спроса и предложения, а также формулы для её расчёта. Показана взаимосвязь между величиной коэффициента эластичности по цене и характером реализуемого товара. Выявляются причины, обуславливающие различия в величинах коэффициента ценовой эластичности спроса и предложения на различные товары. В статье присутствуют графики, сравнительные таблицы, рассмотрены примеры. Автор приходит к выводу, что анализ ценовой эластичности позволяет выбрать верную стратегию поведения на рынке.

Ключевые слова: ценовая эластичность, спрос, закон спроса.

The article provides a brief characteristics of the price elasticity of supply and demand, as well as the formula for its calculation. It shows the interrelation between the size of the price elasticity coefficient and the character of vendible goods. The article highlights the reasons that cause distinctions in the values of the coefficient of demand and supply price elasticity, depending on the variety of goods. In the article there are charts, comparative tables as well as examples. The author comes to the conclusion that the analysis of price elasticity makes it possible to choose a proper strategy for the market behavior.

Keywords: price elasticity, demand, the law of demand, supply.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, НАРИСИ

ЧАСТИНА I

СТИЛІСТИКА І ФРАЗЕОЛОГІЯ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАДИГМИ

1) СУЧАСНИЙ КИТАЙСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: СУГЕСТИВНИЙ АСПЕКТ

(Пирогов В.Л.).....С. 230–236

2) ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ І СУЧАСНЕ ДІЛОВЕ КИТАЙСЬКЕ МОВЛЕННЯ

(Пирогов В.Л.).....С. 237–247

ЧАСТИНА II

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ І РЕФОРМИ В ОСВІТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНА ЛІНГВОДИДАКТИКА Й ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....С. 248–249

ПРОГРАМА КАНДИДАТСЬКОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 13.00.02 – ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: УКРАЇНСЬКА МОВА.....С. 250–306

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І ГЕНЕТИЧНІ, ТИПОЛОГО-СЕМАНТИЧНІ Й
КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ПАРАДИГМИ ЛІНГВІСТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....С. 307–310

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ
Мейе А. (Перевод с пятого французского издания Н.А. Сигал. Под
редакцией, с предисловием и примечаниями В.М. Жирмунского. – М.:
Изд-во иностранной литературы, 1954).....С. 311–355

СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ МЕТОД И ОПРЕДЕЛЕНИЕ
ЯЗЫКОВОГО РОДСТВА Смирницкий А.И. (Под общей редакцией
Звегинцева В.А. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1955).....С. 356–410

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ЧАСТИНА І

УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ: ІСТОРІЯ ТА
СЬОГОДЕННЯ (ДО 15-РІЧЧЯ З ДНЯ ЗАСНУВАННЯ).....С. 411–424

ЧАСТИНА ІІ

1) ХРОНІКА РОБОТИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКО РЕЛІГІЄЗНАВЧИХ
НАУК: РЕАЛІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ»
(Український гуманітарний інститут,
Київ-Буча, 2014 р.).....С. 425–428

2) ПРОГРАМА МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«МОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ,
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ТА
МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ» (Національний технічний університет
України «Київський політехнічний інститут», Київ, 2014 р.).....С. 429–440

РОЗДІЛ I

ФІЛОСОФІЯ

СТОРІНКИ:

УДК 81'11

С. 1–12

КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬСТВА І ДІАЛОГІКА: ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Борисов О.О.

Україна, м. Чернігів

Стаття присвячена розгляду діалогу як форми комунікативного існування суспільства та підходів до його осмислення в історії людської цивілізації.

Ключові слова: *діалог, міфологія, релігія, філософія, наука.*

Статья посвящена рассмотрению диалога как формы коммуникативного существования общества и подходов к его осмыслению в истории человеческой цивилизации.

Ключевые слова: *диалог, мифология, религия, философия, наука.*

The article is dedicated to the analysis of the dialogue as the form of the communicative existence of society as well as the approaches to its understanding in the history of human civilization.

Key words: *dialogue, mythology, religion, philosophy, science.*

УДК 141.7:37.013.73+316.42

С. 13–26

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В МОДЕЛЯХ ОСВІТИ

Зінченко В.В.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена фундаментальним проблемам і ціннісним стратегіям освіти. Зазначається, що рух від загального до конкретного, коли до процесу пізнання постійно залучається соціальний контекст, дає можливість адекватно, в руслі системного підходу, визначити провідну логіку розвитку освіти й виховання. Обґрунтовується необхідність плюралізму парадигм при розробці нових підходів до предмету філософії освіти.

Ключові слова: інституційний вимір, філософія освіти, цінності, соціальний розвиток, педагогічна парадигма, глобальні трансформації.

Статья посвящена фундаментальным проблемам и ценностным стратегиям образования. Отмечается, что движение от общего к конкретному, когда в процесс познания постоянно вовлекается социальный контекст, дает возможность адекватно, в русле системного подхода, определить ведущую логику развития образования и воспитания. Обосновывается необходимость плюрализма парадигм при разработке новых подходов к предмету философии образования.

Ключевые слова: институциональное измерение, философия образования, ценности, социальное развитие, педагогическая парадигма, глобальные трансформации.

The article is focused on the fundamental problems and value strategies of education. It is specified that the movement from general to concrete, when a social context is constantly engaged in the process of cognition, makes it possible to adequately define within a systemic approach a leading logic of the development of education. The necessity of pluralism of paradigms is based on the development of new approaches to the notion of philosophy of education.

Key words: institutional dimension, philosophy of education, values, social development, pedagogical paradigm, global transformations.

РОЗДІЛ II

ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81'42 + 791

С. 27–36

ДИСКУРСИВНИЙ ТА ТЕКСТОВИЙ АСПЕКТИ АНІМАЦІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Васильєва О.Г.

Україна, м. Чернігів

У статті розглядаються дискурсивно-текстові особливості анімаційних творів. Останні тлумачаться як послідовності тематично пов'язаних кадрів, створених засобами анімації. В анімаційному творі виділено текстовий та дискурсивний складники, кожен з яких має комунікативно-компонентну специфіку.

Ключові слова: анімаційна комунікація, анімаційний твір, текст, дискурс.

В статье рассматриваются дискурсивно-текстовые особенности анимационных произведений. Последние определяются как последовательности тематически связанных кадров, созданных средствами анимации. В анимационном произведении выделены текстовая и

дискурсивная составляющие, отличающиеся коммуникативно-компонентной спецификой.

Ключевые слова: анимационная коммуникация, анимационное произведение, текст, дискурс.

The article presents a scrutiny of the peculiarities of animation communication which uses animated artwork as a means. The latter is a string of cohered frames made by means of animation. In the animated artwork the text and discourse constituents are distinguished, their communication and component specificity being described.

Keywords: animation communication, animated artwork, text, discourse.

УДК 81'42+159.955.6

С. 37–41

ЛІНГВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Гладка М.А.

Україна, м. Буча

У статті наведено результати дослідження особливостей аргументації у структурі політичного дискурсу на матеріалі сучасних мас-медіа.

Ключові слова: політичний дискурс, риторика, комунікація, тактика, переконання, доказ.

В статье приведены результаты исследования особенностей аргументации в структуре политического дискурса на материале современных масс-медиа.

Ключевые слова: политический дискурс, риторика, коммуникация, тактика, убеждение, доказательства.

Im Artikel sind die Ergebnisse der Forschung der Besonderheiten der Argumentation in der Struktur des politischen Diskurses auf Material der modernen Massenmedien gebracht.

Die Stichwörter: der politische Diskurs, die Rhetorik, die Kommunikation, die Taktik, die Überzeugung, die Beweise.

СЛОВОСКЛАДАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Данилюк Л.В.
Україна, м. Буча

У статті розглянуто складні слова у площині особливостей їхньої структури та функціонування (частоти вживання) у художньому англомовному дискурсі кінця ХІХ – початку ХХІ століть з метою виявлення сучасних тенденцій до вживання цього виду словотвору і його продуктивності в англійській мові.

Ключові слова: *складні слова, композити, структурні моделі, частота вживання, порівняльний аналіз, тенденція.*

В статье рассмотрены сложные слова в плане особенностей их структуры и функционирования (частоты употребления) в художественном дискурсе конца ХІХ – начала ХХІ столетий с целью выявления современных тенденций к употреблению этого вида словообразования и его продуктивности в английском языке.

Ключевые слова: *сложные слова, композиты, структурные модели, частота употребления, сравнительный анализ, тенденция.*

The article deals with the comparative analysis of compound words in English discourse of the end of the ХІХth, the mid of the ХХth and the early ХХІst centuries with the aim to find out modern tendencies in compounding as a way of word formation in the present-day English.

Key words: *compound words, structural patterns, functioning, comparative analysis, productivity, tendency.*

**СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ОЗНАК АНГЛІЙСЬКОГО
МОВЛЕННЯ: ФІЗИЧНИЙ І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

Деркач Н.В.
Україна, м. Чернігів

У статті витлумачено поняття «темп мовлення» і «швидкість вимови», висвітлено психофізіологічні засади їхньої кореляції. Розглянуто специфіку варіативності темпових показників та її чинники.

Ключові слова: *темп мовлення, швидкість вимови, інтоногрупа, пауза, ритм.*

В статье истолкованы понятия «темп речи» и «скорость произношения», освещены психофизиологические основы их корреляции. Рассмотрена специфика вариативности показателей темпа и ее факторы.

Ключевые слова: темп речи, скорость произношения, интонационная группа, пауза, ритм.

In the article the notions of «speech tempo» and «articulation rate» are discussed and psychophysiological bases of their correlation are elicited. The specificity of tempo showings variability and its factors are viewed.

Keywords: speech tempo, articulation rate, tone-unit, pause, rhythm.

УДК 81'24=81'243

С. 61–67

КОММУНИКАТИВНАЯ ФУНКЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ И ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ СТУДЕНТОВ- ИНОСТРАНЦЕВ

Закупра Ж.А.
Украина, г. Киев

У статті розглядається роль комунікативної функції художнього тексту в процесі навчання російській мові студентів-іноземців.

Ключові слова: художній текст, готовність до сприймання, раціонально-емоційна ситуація спілкування, мета висловлювання, мовне оформлення, реалізація мовленнєвої дії.

В статье рассматривается роль коммуникативной функции художественного текста в процессе обучения русскому языку студентов-иностранцев.

Ключевые слова: художественный текст, готовность к восприятию, рационально-эмоциональная ситуация общения, замысел высказывания, языковое оформление, реализация речевого действия.

The article deals with the role of the communicative function of a belle-lettres text in teaching Russian to foreign students.

Keywords: belle-lettres text, comprehension readiness, communicative rational-emotional situation, the utterance communicative aim, linguistic form, speech act realization.

УДК 811.521'373.1:159.923.35

С. 68–87

ЛІНГВАЛЬНО-НЕЛІНГВАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ: ТВОРЧА СПАДЩИНА КЕНКО ХОСІ

Пирогов В.Л.
Україна, м. Київ

Мета дослідження: розкрити роль видатного твору доби Японського Середньовіччя – «Цуредзурегуса» (徒然草, Записки з нудьги) у становленні сучасної японської мови та формуванні характерних ментальних рис японців

шляхом вивчення жанрово-стилістичних особливостей цього твору, текстового аналізу важливих естетичних принципів, що містяться в ньому, зокрема, моно-но аваре, вабі-сабі та юген. Крім того, стаття має на меті виявити вплив класичної афористики Китаю на формування сучасної японської мови, зокрема, її лексичного, фразеологічного та паремійного корпусів.

Ключові слова: Цуредзурегуса, дзуйхіцу, моно-но аваре, вабі-сабі, юген, історія японської мови, японська фразеологія, менталітет японців.

Цель исследования: раскрыть роль выдающегося произведения эпохи Японского Средневековья – «Цуредзурегуса» (徒然草, Записки от скуки) в становлении современного японского языка и формировании характерных ментальных черт японцев путем изучения жанрово-стилистических особенностей этого произведения, текстового анализа важных эстетических принципов, содержащихся в нем, в частности, моно-но аварэ, ваби-саби и юген. Кроме того, статья имеет целью выявить влияние классической афористики Китая на формирование современного японского языка, в частности, его лексического, фразеологического и паремийного корпусов.

Ключевые слова: Цурэдзурэгуса, дзуйхицу, моно-но аварэ, ваби-саби, югэн, история японского языка, японская фразеология, менталитет японцев.

The paper is focused on analyzing the role of the famous literary monument of Medieval Japan – «Tsuresuregusa» (徒然草, Essays in Idleness) in shaping the modern Japanese language and mentality by investigating its genre and style peculiarities as well as its vocabulary through textual analysis of the essential aesthetic principles of Japanese culture, particularly mono-no aware, wabi-sabi and yugen. Besides, the paper is aimed at revealing the influence of the traditional Chinese aphoristic literature on the formation of the modern Japanese language, particularly idioms and proverbs.

Key words: Tsuresuregusa, zuihitsu, mono-no-aware, wabi-sabi, yugen, history of the Japanese language, Japanese idioms, mindset of the Japanese.

УДК 811.111'27

С. 88–99

К ВОПРОСУ О ЛИНГВОКОГНИТИВНОМ АНАЛИЗЕ ДИСКУРСА (НА ПРИМЕРЕ РЕЧИ М. Л. КИНГА «I HAVE A DREAM»)

Полина А.В.
Україна, м. Буча

У статті представлено результати лінгвокогнітивного аналізу політичної промови М.Л. Кінга «I Have a Dream» відповідно до моделі Т. ван Дейка. На рівні семантичного аналізу розглядаються смислові характеристики концепту «Американська мрія», експлікованого в заголовку і розгорнутого у промові. На рівні прагматики проводився аналіз її комплексного комунікативного змісту. На інтеракційному рівні аналізуються

когнітивні (особистісні, професійні) характеристики адресанта даного дискурсивного фрагмента.

Ключові слова: Американська мрія, семантичний аналіз, прагматичний аналіз, інтеракційний аналіз.

В статті приведено лінгвокогнітивний аналіз політичної мови М.Л. Кінга «I Have a Dream» в відповідності з моделлю Т. ван Дейка. На рівні семантичного аналізу розглядаються смислові характеристики концепта «Американська мрія», експліцитованого в заголовку і розкритого в мові. На рівні прагматики проводиться аналіз її комплексного комунікативного змісту. На інтеракційному рівні аналізуються когнітивні (особистісні, професійні) характеристики адресанта даного дискурсивного фрагмента.

Ключевые слова: Американская мечта, семантический анализ, прагматический анализ, интеракционный анализ.

This article gives the lingual and cognitive analysis of M.L. King's «I Have a Dream» in accordance with T. van Dijk's model. At the level of semantic analysis the semantic characteristics of the concept «American Dream» are considered. They are explicated in the title and are developed in the speech itself. At the level of pragmatic analysis its integrated communicative content is studied. At the level of interactional analysis cognitive (personal and professional) characteristics of the writer of the speech are considered.

Keywords: American Dream, semantic analysis, pragmatic analysis, interactional analysis.

УДК 81' 373.6:659.123

С. 100–106

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ І МОВА СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА УКРАЇНИ

Романчук С.М.

Україна, м. Ірпінь, м. Буча

У статті проаналізовано деякі особливості лексичного складу сучасних мас-медіа (неологізми, жаргонізми, застарілі слова та оказіоналізми).

Ключові слова: лексична система ЗМІ, мас-медійний простір, лексичні інновації.

В статті исследуются некоторые особенности лексической системы масс-медиа (неологизмы, жаргонизмы, устаревшие слова, окказионализмы).

Ключевые слова: лексическая система, СМИ, масс-медийное пространство, лексические инновации.

The paper analyzes the lexical composition of modern media (neologisms, slang, obsolete words and occasionalism).

Keywords: lexical media system, mass media space, lexical innovations.

РОЗДІЛ III

ПЕДАГОГІКА

УДК 37.091.214

С. 107–128

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Роман С.В., Україна, м. Горлівка

Зєня Л.Я., Україна, м. Київ

Коломінова О.О., Україна, м. Київ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад укладання навчальних програм для вищих навчальних закладів, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів іноземної мови і культури. Визначаються методологічні орієнтири побудови нормативного забезпечення навчальних дисциплін, які є об'єктом укладання програми. Спеціальна увага приділена методичним основам цього процесу з урахуванням перспектив подальшого розвитку системи вищої мовної освіти, а також здобутків теорії і практики навчання мови.

Ключові слова: фахова підготовка майбутніх учителів іноземної мови, функціональне призначення навчальної програми, структурні і змістові компоненти, методичний аспект укладання навчальної і робочої програм.

Статья посвящена исследованию концептуальных основ составления учебных программ для высших учебных заведений, осуществляющих профессиональную подготовку будущих учителей иностранного языка и культуры. Определяются методологические ориентиры построения нормативного обеспечения учебных дисциплин, которые являются объектом составления программы. Специальное внимание уделяется методическим основам этого процесса с учетом перспектив дальнейшего развития системы высшего языкового образования, а также достижений теории и практики обучения языку.

Ключевые слова: специальная подготовка будущих учителей иностранного языка, функциональное предназначение учебной программы, структурные и содержательные компоненты, методический аспект составления учебной и рабочей программ.

The article deals with investigating the conceptual framework of designing the language development curricula and syllabi for trainee teachers' studying at institutions of higher education and taking a foreign language and culture as their major. The methodological guidelines as the object for creating a normative-regulatory provision for learning subjects are defined. Special attention is given to the methodological basis of this process through the perspective of the further

development in the system of higher education and taking into account the latest achievements and research findings in the theory and practice of teaching languages.

Key words: *educational and professional development, trainee teachers' of foreign languages, functional purpose of the curriculum / syllabus, structural and content components, methodological aspect of the curriculum / syllabus design.*

УДК 37.091.212

С. 129–147

СТУДЕНТИ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТСТ.: ПРАВОВИЙ СТАТУС, СОЦІАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНИЙ СКЛАД ТА МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ

**Яремчук В.Д., Україна, м. Київ
Проданюк Ф.М., Україна, м. Київ**

У статті звернута увага до процесів, які відбувалися передусім у студентському середовищі університетів як базової ланки вищої освіти Наддніпрянської України у ХІХ – початку ХХ ст.: правового статусу студентів, їхнього соціально-національного складу, матеріального становища.

Ключові слова: *Наддніпрянська Україна, університет, правовий статус студентства, соціально-національний склад, матеріальне становище.*

В статье рассматриваются процессы, проходившие в университетской студенческой среде Надднепрянской Украины в ХІХ – начале ХХ ст. Анализируется правовой статус студентов, их социально-национальный состав и материальное положение.

Ключевые слова: *Надднепрянская Украина, университет, правовой статус, социально-национальный состав, материальное положение.*

The article analyses processes ongoing in the students' community of universities as a basis of higher education in Naddnepriansky Ukraine in the ХІХ – early ХХ centuries. The authors consider the students' legal status, social and national composition of their community as well as their material condition.

Key words: *Naddnepriansky Ukraine, university, student legal status, social and national composition, material status.*

ОСОБИСТИСНО-СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОСВІТНІЙ ФЕНОМЕН В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Безсонов В.С.
Україна, м. Буча

Стаття присвячена вивченню феномену соціально-особистісного виховання в історії української педагогіки та визначенню основних етапів його становлення в освітній парадигмі України.

Ключові слова: особистісно-соціальне виховання, соціалізація особистості, громадське виховання, соціальне середовище, соціальна адаптація, формування особистості, особистість.

Статья посвящена изучению феномена личностно-социального воспитания в истории украинской педагогики и определению основных этапов его становления в образовательной парадигме Украины.

Ключевые слова: личностно-социальное воспитание, социализация личности, общественное воспитание, социальная среда, социальная адаптация, формирование личности, личность.

The article is devoted to the study of the phenomenon of personal and social education in the history of Ukrainian pedagogy and to determination of the main stages of its formation in the educational paradigm of Ukraine.

Keywords: social and personal education, socialization, public education, social environment, social adaptation, personality formation, personality.

РОЗДІЛ IV

ЕКОНОМІКА

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Бурова О.Б.
Україна, м. Буча

У статті узагальнено сутність таких економічних категорій, як «потенціал» і «ресурсний потенціал сільських територій». Акцентовано увагу на обґрунтуванні змісту категорії «ресурсний потенціал сільських територій», зважаючи на провідну роль ресурсного забезпечення в соціально-економічному розвитку сільських територій.

Ключові слова: потенціал, ресурсний потенціал сільських територій, ресурсний потенціал підприємства, природно-ресурсний потенціал.

В статье обобщена сущность таких экономических категорий, как «потенциал» и «ресурсный потенциал сельских территорий». Акцентируется внимание на обосновании содержания категории «ресурсный потенциал сельских территорий», учитывая ведущую роль ресурсного обеспечения в социально-экономическом развитии сельских территорий.

Ключевые слова: потенциал, ресурсный потенциал сельских территорий, ресурсный потенциал предприятия, природно-ресурсный потенциал.

This article summarizes the essence of such economic categories as «potential» and «rural areas' resource potential». The attention is focused on substantiation of the category «rural areas' resource potential», taking into consideration the central role of resource provision in the socio-economic development of rural areas.

Keywords: potential, resource potential of rural areas, resource potential of the company, natural resource potential.

УДК: 338.439.4

С. 165–175

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ (ПЕРЕОРІЄНТУВАННЯ НА РИНКИ КРАЇН ЄС ТА КИТАЮ)

Слободян Н.Я.

Україна, м. Київ

Стаття присвячена аналізу конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. Зазначено, що однією з найважливіших умов підтримання конкурентної позиції країни у глобальному середовищі є виготовлення і реалізація якісної та конкурентоспроможної продукції. Відповідність стандартам ЄС дає можливість виходу українським товарам на європейський ринок, але не гарантує їх конкурентоспроможності. Для підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості на етапі переорієнтування на ринки країн ЄС і для забезпечення конкурентоспроможності на глобальному ринку визначальною умовою є підвищення ділової досконалості підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, харчова промисловість, автономні торговельні преференції, тарифна квота, ринок експорту продовольчих товарів.

Статья посвящена анализу проблемы конкурентоспособности предприятий пищевой промышленности. Одним из важных условий поддержания конкурентной позиции страны в глобальной среде является изготовление и реализация качественной и конкурентоспособной продукции. Соответствие стандартам ЕС дает возможность выхода украинским

товарам на европейский рынок, но не гарантирует их конкурентоспособности. Для повышения конкурентоспособности пищевой промышленности на этапе её переориентирования на рынки ЕС и для обеспечения конкурентоспособности на глобальном рынке решающим условием является повышение делового совершенства предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, пищевая промышленность, автономные торговые преференции, тарифная квота, рынок экспорта продовольственных товаров.

This article analyzes the competitiveness of the food industry. It is indicated that one of the most important conditions for maintaining the country's competitive position in the global environment is production and sale of high-quality and competitive products. The authors remark that though conformity with the EU standards enables the output of Ukrainian goods to the European market, it does not guarantee their competitiveness. The key factor of the increase of food industry's competitiveness during its reorientation to the EU markets as well as its competitiveness in the global market is the improvement of enterprises.

Keywords: competitiveness, food industry, autonomous trade preferences, tariff quotas, export market of food products.

УДК 657.30

С. 176–192

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ОБ'ЄКТОМ

Терещенко Л.О., Україна, м. Київ
Скоморохова С.Ю., Україна, м. Київ

У статті йдеться про систему управління економічним об'єктом, зумовлену об'єктивною потребою та закономірностями ринкової системи господарювання, пов'язаними із задоволенням, насамперед, індивідуальних потреб, забезпеченням зацікавленості робітників у найвищих кінцевих результатах, широкому використанні новітніх інформаційних технологій.

Ключові слова: система, система управління, управлінські інформаційні системи, інформаційні технології, сфера управління, управлінські рішення, функції управління, функціональні підсистеми.

В статье речь идет о системе управления экономическим объектом, обусловленную объективной потребностью и закономерностями рыночной системы ведения хозяйства, связанными с удовлетворением прежде всего индивидуальных нужд, обеспечением заинтересованности рабочих в наивысших конечных результатах, широком использовании новейших информационных технологий.

Ключевые слова: система, система управления, управленческие информационные системы, информационные технологии, сфера управления, функции управления, функциональные подсистемы.

The article dwells upon the management system caused by the objective needs and regularities of the market system, connected with meeting individuals'

needs, encouraging the workers to increase their performance and produce high quality outputs as well as with a wide usage of innovative technologies.

Kyewords: system, management system, management information systems, information technology, management, administrative decisions, functional subsystems.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, КОМЕНТАРІ

ЧАСТИНА I

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ: ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАДИГМИ

I. ТИПОЛОГІЯ І ПРАГМАТИКА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОДИФІКАЦІЇ:
ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ КОНТЕКСТ
(Бацевич Ф.С.).....С. 198–200

II. ОНТОЛОГІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ І ВЕРБАЛЬНО-НЕВЕРБАЛЬНЕ
ДЕКОДУВАННЯ ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ:
ЕТНОЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ВЕКТОРИ
(Манакін В.М.).....С. 201–205

III. ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЛІНГВАЛЬНИХ КОДІВ Й ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА
КОМУНІКАЦІЯ: ФУНКЦІЙНО-ПРАГМАТИЧНА ТИПОЛОГІЯ
(Карпенко О.Ю.).....С. 206–210

ЧАСТИНА II

ФОНОСЕМАНТИКА І ПОЕТИЧНА МОВА

I. УКРАЇНСЬКА ПОЕТИЧНА МОВА: АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНА
БУДОВА І СЕМІОТИЧНІ КОНОТАЦІЇ
(Мацько Л.І.).....С. 211–217

II. ФОНЕТИЧНІ КОНОТАЦІЇ І ПОЕТИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ХУДОЖНИЙ
ФЕНОМЕН: ТИПОЛОГІЯ АРТИКУЛЯЦІЙНО-АКУСТИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ
(Маленко О.О.).....С. 218–224

III. КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНА АНАЛІТИЧНА ПАРАДИГМА І
СЕМАНТИКА Й ПРАГМАТИКА ФОНЕТИЧНИХ КОНОТАЦІЙ
УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ
(Шабат-Савка С.Т.).....С. 225–232

ЧАСТИНА III

ЛЕКСИКА МАЛАГАСІЙСЬКОЇ МОВИ: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ
(Пирогов В.Л.).....С. 233–240

ЧАСТИНА VI

Новітнє парадигмальне дослідження Української школи глобалістики:
студентам, викладачам і науковцям (Зінченко В.В. Глобалізація і
глобалістика: Навчальний посібник. – Львів: Вид-во «Новий Світ» – 2000,
2014. – 428 с.)
(Власов В.І.).....С. 240–244

ЧАСТИНА V

ІСТОРИКО-ЕТИМОЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ. 1. Давні писемності Близького
Сходу (Месопотамське письмо. Єгипетська ієрогліфіка.
Індоевропейські лексичні єгиптизми)
(Болдирев Р.В.) С. 245–279

НАУКОВА АНТОЛОГІЯ

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ СВІТ І ЕВРИСТИЧНІ ПАРАДИГМИ
(Болдирев Р.В.).....С. 280–282

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЕРМАНСКОЙ ГРУППЫ ЯЗЫКОВ
Антуан Мейе (*A. Meillet. Caractères généraux des langues
germaniques. – Cinquième édition revue. – Paris, 1937 /Перевод
с пятого французского издания Н.А. Сизгал. Под редакцией,
с предисловием и примечаниями проф. В.М. Жирмунского. –
М.: Изд-во иностранной литературы, 1952)*).....С. 283–360

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. ЮВІЛЕЇ. ХРОНІКА

ПРОГРАМА НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «МОВИ І
ПИСЕМНОСТІ ДАЛЕКОГО СХОДУ: НОВІ ПАРАДИГМИ І ТЕНДЕНЦІЇ»
(Міністерство освіти і науки України, Київський національний лінгвістичний
університет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди,
Національний університет «Львівська політехніка», Україна, м. Київ,
2015 р.).....С. 361–364

ЮВІЛЕЙНА ХРОНІКА В АНТРОПОЦЕНТРИЧНИХ КООРДИНАТАХ
МОВА – ЛЮДИНА – СВІТ НА ПОШАНУ
КАЛИТИ АЛЛИ АНДРІЇВНИ.....С. 365–376

ВИМОГИ ДО РУКОПИСІВ
ЖУРНАЛУ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІТАРНОГО ІНСТИТУТУ
«НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ (КУЛЬТУРА, ОСВІТА – АНТРОПОЦЕНТРИЧНІ
ПАРАДИГМИ І СУЧАСНИЙ СВІТ). ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ.
ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА»

1. Матеріали до опублікування приймаються від фахівців у галузі філософських, філологічних, педагогічних та економічних наук. Мова публікації – українська, англійська, білоруська, болгарська, китайська, корейська, німецька, польська, російська, словацька, французька, чеська, японська. Публікація повинна містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями;
- аналіз новітніх досліджень, у яких започатковано розв'язання поставленої проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, що розглядається у статті;
- формулювання мети статті;
- виклад основного матеріалу дослідження;
- висновки з цього дослідження і перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

2. Обсяг публікацій у межах:

- Аналітична оглядова стаття – до 1-1,5 друк. арк.
- Стаття – до 0,5-0,75 друк. арк.
- Рецензія – до 0,5 друк. арк.
- Хроніка – до 0,5 друк. арк.

До Редакційної колегії необхідно представити:

- електронний варіант статті;
- відомості про автора(-ів) на окремому аркуші та окремим файлом (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи або навчання, посада, телефон, домашня та електронна адреси);

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, імен, прізвищ і бібліографічних посилань та інших даних наукових статей несуть автори публікацій.

Подані до Редакційної колегії матеріали не повертаються.

Вимоги до оформлення рукописів:

- стаття подається в редакторі Word для Windows версія 6.0, 7.0 без автоматичних переносів слів;
- відцентрована назва публікації друкується великими літерами

жирним шрифтом Arial (розмір шрифту 16), під нею в центрі звичайними літерами прізвище, ініціали автора (розмір шрифту 14).

- анотації трьома мовами (українською, російською та англійською чи німецькою мовами) подаються шрифтом 13 Arial курсивом через 1 міжрядковий інтервал, ключові слова – напівжирним курсивом;

- основний текст рукопису друкується через 1,15 інтервали без переносів шрифтом 14 Arial. Поля вгорі, внизу, праворуч – 2 см, ліворуч – 2,5 см. Відступ абзацу – 5 знаків. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

- спеціальні шрифти та символи додаються окремими файлами;

- рисунки й таблиці подаються в тексті файлами у форматі *.jpg*;

- елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються; значення слів, словосполучень беруться у лапки;

- «ЛІТЕРАТУРА» друкується жирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля. Нижче в підбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт за алфавітом.

- підрядкові виноски не допускаються.

Обов'язкова наявність перекладу бібліографічного списку англійською мовою. Переклад англійською мовою повинен бути оформлений таким чином: автор (автори), рік видання у круглих дужках, назва статті, книги тощо, назва журналу або видавництва, номер випуску (якщо є), сторінки журналу (для книги не вказуються), місто.

Приклад перекладу бібліографічного списку:

Myerson, R.B. (1981), Optimal auction design // Mathematics of Operations Research. – 6. – P. 58–73.

Rabin, M. (2002), A perspective on psychology and economics // European Economic Review. – 46. – P. 657–685.

Аналогом перекладу списку Літератури може бути транслітерація латиницею.

Приклад транслітерації списку Літератури:

1. *Алькама В.Г. Система економічної безпеки логістичних утворень: Монографія / В.Г. Алькема. – К.: Університет економіки і права «КРОК», 2011. – 378 с. (Al'kema V.H. Systema ekonomichnoyi bezpeky lohistychnykh utvoren': Monohrafiya / V.H. Al'kema. – K.: Universytet ekonomiky i prava «KROK», 2011. – 378 s.)*

Особливу увагу необхідно звернути на однотипність оформлення всього списку Літератури за вимогами ДАК України, наприклад:

Монографії

Белєхова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): Монографія / Л.І. Белєхова. – К.; Херсон: ТОВ «Айлант», 2002. – 368 с.

Василій Великий. Гомілії / Василій Великий; [Пер. з давньогрец. Л. Л. Звонської]. – Львів: Вид-во «Свічадо», 2006. – 307 с. (Джерела християнського Сходу. Золотий вік патристики IV – V ст.; № 14).

Васько Р.В. Давньогерманський консонантизм: парадигматика і синтагматика: Монографія / Р.В. Васько; Відп. редактор А.Д. Бєлова. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – 305 с.

Вербицький В.В. Еколого-натуралістична освіта в Україні (історія, проблеми, перспективи): Монографія / В.В. Вербицький. – К.: Вид-во «Аверс», 2003. – 304 с.

Грицяк І.А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади: Монографія / І.А. Грицяк – К.: Вид-во Національної академії державного управління, 2005. – 236 с.

Жаловага А.С. Антропологічна природа християнства: Монографія / А.С. Жаловага. – К.: ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2008. – 288 с.

Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.

Потапенко О.І. Лінгвокультурологія: Монографія / О.І. Потапенко; В.В. Куйбіда; Я.О. Потапенко. – К.: Вид-во «МІЛЕНІУМ», 2011. – 244 с.

Проблеми типологічної та квантитативної лексикології: [Зб. наук. праць / Наук. ред. Каліущенко В.Д. та ін.]. – Чернівці: Вид-во «Рута», 2007. – 310 с.

Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / За редакцією С.І. Юрія, В.Г. Демянишина. – К.: Кондор-Видавництво, 2012. – 376 с.

Саламатов В.О. Когнітивні моделі соціальної реальності в державному управлінні: сутність, можливості та механізм застосування: Монографія / В.О. Саламатов. – К.: Вид-во Національної академії державного управління, 2006. – 212 с.

Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В.П. Соловьев. – К.: Изд-во «Феникс», 2004. – 560 с.

Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: Монографія / В.М. Шаповал. – К.: Юридична Фірма «Салком», Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.

Швачко С.О., Кобякова І.К. Вступ до мовознавства: Посібник / С. О. Швачко, І. К. Кобякова. – Вінниця: Вид-во «Нова Книга», 2006. – 224 с.

Статті у журналах, збірниках

Ажнюк Б.М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство / Редакційна колегія: О.Б. Ткаченко (голова), С.С. Єрмоленко, Г.В. Зимовець. – К.: Видавничий дім Д. Бураго. – 2012. – С. 228–236.

Акініна Н.Л. Особливості науково-методичного забезпечення освітніх процесів / Н.Л. Акініна // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – 2008. – Вип. 54, спецвипуск 1. – С. 95–98.

Алькема В.Г. Розвиток компетенцій персоналу в системі післядипломної освіти як чинник економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності / В.Г. Алькема // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – 2011. – Вип. 66, Ч. II. – С. 52–59.

Арутюнова Н.Д. Стратегия и тактика речевого поведения // Прагматические аспекты изучения предложения и текста. – К.: Вид-во «Вища школа». – 1983. – С. 9–12.

Євтух М.Б. Освіта у ХХІ столітті: розвиток і формування // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету [ЛІНГВАПАКС – VIII]. Мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Серії: Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип.3, В. – С. 720–731.

Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / [Вітвіцький В.В., Кисляченко М.Ф., Лобастов І.В., Нечипорук А.А.]. – К.: НДІ «Укراгропромпродуктивність», 2006. – 106 с. (Бібліотека спеціаліста АПК. Економічні нормативи).

Поліна Г.В. Вторинна номінація концепту «любов» в англійському релігійному дискурсі / Г.В. Поліна // Проблеми освіти: Науковий збірник. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. – 2011. – Вип. 68. – С. 254–316.

Психология менеджмента / [Власов П.К., Липницкий А.В., Луцких И.М. и др.]; Под ред. Г.С. Никифорова. – [3-е изд.]. – Харьков: Гуманитарний центр, 2007. – 510 с.

Разумовский В.А. Управление маркетинговыми исследованиями в регионе / В.А. Разумовский, Д.А. Андреев. – М., 2002. – 210 с. [Деп. в ИНИОН Рос. акад. наук. 15.02.02, № 139876].

Bolinger B. Two Views of Accent // Journal of Linguistics. – 1985. –Vol. 21, № 1. – P. 79–123.

Searle J.R. What is a Speech Act? // Philosophy in America. – Oxford: Oxford University Press. – 1965. – P. 221–239.

* Підзаголовок монографії, статті тощо подається після основної назви через дві крапки з великої літери.

Дисертації

Басиров Ш.Р. Словотвір дієслів із рефлексивним комплексом в індоєвропейських мовах: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.17 / Ш.Р. Басиров; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2006. – 433 с.

Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05 / О.М. Кагановська; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2003. – 502 с.

Мезенин С.М. Образные средства в языке В.Шекспира: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / С.М. Мезенин; Московский государственный университет. – М., 1985. – 380 с.

Толчеева Т.С. Контенсивна типологія сигніфікативних артефактів у різносистемних мовах: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 / Т.С. Толчеева; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2010. – 415 с.

Харитонов І.Я. Грамматически значимые признаки семантики слова в современном немецком языке: Дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / І.Я. Харитонов. – К., 1985.

Автореферати дисертацій

Андреева С.А. Поэтическое слово в когнитивном аспекте (на материала английских поэтических произведений викторианского периода): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / С.А. Андреева; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – М., 1999. – 19 с.

Бутенко О.Г. Виховання шанобливого ставлення до матері у старших дошкільників: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / О.Г. Бутенко; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 20 с.: табл. – укр.

Горбань О.В. Громадянське суспільство: ідея та механізм її здійснення (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... д-ра філософ. наук: 09.00.03 / Є.М. Марченко; Ін-т вищої освіти Національної

академії педагогічних наук України. – К., 2011. – 16 с. – (укр.).

Колодій О.І. Притча і притчевість в українській прозі 70-80-х років ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 / О.І. Колодій, Національна академія наук України. – К., 2000. – 18 с.

Курищук В.В. Банківське кредитування експортної діяльності підприємств в Україні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / В.В. Курищук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 20 с. – (укр.).

Левицький А.Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: Автореф. дис. ... д-ра. філол. наук: 10.02.04 / А.Е. Левицький; Київський державний лінгвістичний університет. – К., 1999. – 36 с.

Лукінова Т.Б. Генезис і еволюція квантитативних імен у слов'янських мовах (порівняльно-історичний аспект): Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.03 / Т.Б. Лукінова; Національна академія наук України, Інститут української мови. – К., 2001. – 35 с.

Марченко Є.О. Генезис уявлень про справедливість (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / Є.М. Марченко; Ін-т вищої освіти Національної академії педагогічних наук України. – К., 2011. – 16 с. – (укр.)

Морозова Н.І. Адаптивний розвиток підприємств аптечної торгівлі: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н.І. Морозова; Донецький національний ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – Донецьк, 2011. – 19 с. – (укр.).

Сітко А.В. Відтворення комунікативної семантики англійських інтегрованих конструкцій у перекладі: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / А.В. Сітко; ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний ун-т імені К.Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 19 с. – (укр.).

Тези доповідей

Економіка, менеджмент, освіта в системі реформування агропромислового комплексу: Матеріали всеукраїнської конференції молодих учених-аграрників [«Молодь України і аграрна реформа»] (Харків, 11–13.10.2000) / Міністерство аграрної політики, Харк. держ. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків: Харківський державний аграрний ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2000. – 167 с.

Клименюк О.В. Методология формирования объект-предметной структуры педагогического исследования // Пути развития и усовершенствования системы последипломного образования: Материалы

Всеукраинской научно-практической конференции (24-25 ноября 1994 г.). – К.: Міністерство освіти України, УІПКККО. – 1995. – С. 6–8.

Манакін В.М. Актуальні завдання контрастивного вивчення лексики слов'янських мов // Проблеми зіставної семантики: Тези Міжнародної наукової конференції / Ін-т мовознавства Національної академії наук України; Київський державний лінгвістичний ун-т. – 1996. – К. – С. 29–31.

Матеріали IX з'їзду Асоціації українських банків (30 червня 2000 р.) / Інформаційний бюлетень. – К.: [Асоціація українських банків], 2000. – 117 с.

Мерсьє А. Философия и наука // Proceeding of the XVth World Congress of Philosophy. – 1973. – Vol. 1. – Sofia. – P. 29.

Ризикологія в економіці та підприємстві: Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 березня 2001 р.) / Міністерство освіти і науки України, Державна податкова адміністрація України [та ін.]. – К.: [КНЕУ: Академія ДПС України], 2001. – 452 с.

Словники

ЕСУМ (1982-2012). Етимологічний словник української мови: У семи томах. – Т.1: А-Г / Редакційна колегія: О.С. Мельничук (головний редактор), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. Укладачі: Р.В. Болдирев та ін. – К.: Вид-во «Наук. думка», 1982; Т. 5: Р-Т / Редакційна колегія: О.С. Мельничук (головний редактор), В.Т. Коломієць, Т.Б. Лукінова, Г.П. Півторак, В.Г. Складенко, О.Б. Ткаченко. Укладачі: Болдирев Р.В. та ін. – К.: Вид-во «Наук. думка», 2006; Т.6: У–Я (Редакційна колегія: О.С. Мельничук (головний редактор), В.Т. Коломієць, Т.Б. Лукінова, Г.П. Півторак, В.Г. Складенко, О.Б. Ткаченко. Редактори тому: Т.Б. Лукінова, Г.П. Півторак, О.Б. Ткаченко. Укладачі: Г.П. Півторак та ін. – Вид-во «Наук. думка», 2012.

CIDE (1995). Cambridge International Dictionary of English. – Cambridge University Press.

Wood F.T. (1976). English Colloquial Idioms. – L.: Macmillan.

WTNIDELU (1986). Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged / Ed. by Ph. B. Gove. – Springfield: Webster Inc., Publ.

Джерела ілюстративного матеріалу оформляються як монографії або журнали чи збірники; періодичні видання – за зразком Times 12.03.1985; 5.07.1993.

Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи.

Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання», а також має враховувати інформацію щодо вимог до рукописів, позначених, зокрема, у таких нормативних виданнях, як:

- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 3, 2008 р.
- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 5, 2009 р.
- Бюлетень Вищої атестаційної комісії України, № 9-10, 2011 р.

Опис складається з елементів, які поділяються на обов'язкові та факультативні. У бібліографічному описі можуть бути обов'язкові чи обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язкові елементи містять бібліографічні відомості, які забезпечують ідентифікацію документа, і наводяться у будь-якому описі.

Таблиці, схеми, малюнки тощо наводяться також, зокрема, за Вимогами ДАК України.

**СПИСОК
АВТОРІВ, ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ, РЕДАКТОРІВ,
РЕЦЕНЗЕНТІВ, ВІДПОВІДАЛЬНИХ СЕКРЕТАРІВ РОЗДІЛІВ**

Акініна Н.Л.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних соціально-економічних дисциплін Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Алькама В.Г.	доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Ангелова Г.	доктор філологічних наук, кафедра болгарського мови Департаменту мовного навчання Софійського університету імені Св. Климента Охридського (г. Софія, Народна Республіка Болгарія)
Анохіна Т.О.	кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Бацевич Ф.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
Безсонов В.С.	викладач кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Богачевська І.В.	доктор філософських наук, професор (Україна)
Бойченко М.І.	доктор філософських наук, доцент (Україна)
Болдирев Р.В.	академік Академії наук вищої школи України, академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор, ректор Українського гуманітарного інституту (м. Київ, Україна)

Бріцин В.М.	доктор філологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Бурова О. Б.	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Васильєва О.Г.	кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (м. Чернігів, Україна)
Виноградов В.О.	доктор філологічних наук, професор, завідувач сектору африканських мов Інституту мовознавства Російської академії наук (м. Москва, Російська Федерація)
Власов В.І.	доктор економічних наук, доктор сільськогосподарських наук, професор, головний науковий співробітник ННЦ «Інституту аграрної економіки» (м. Київ, Україна)
Вовк О.І.	доктор педагогічних наук, професор кафедри англійської філології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (м. Черкаси, Україна)
Гальчинська А.В.	викладач кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м.Буча, Україна)
Георгінова Л.В.	кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з питань розвитку Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)

Гладка М.А.	викладач кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Гнатюк Л.П.	доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Гнатюк Л.Я.	доктор філологічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладу Донецького національного університету (м. Вінниця, Україна)
Голубовська І.О.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та класичної філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Гонта О.І.	доктор економічних наук, професор (Україна)
Гриценко П.Ю.	доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української мови Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Гусейнов С.	доктор философских наук, заведующий отделом проблем религиоведения и философии культуры Института философии, социологии и права Национальной академии наук Азербайджанской Республики (Азербайджанская Республика)
Данилич В.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романських мов та перекладу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Данилюк Л.В.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)

Дегтярьов Є.В.	академік Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності, доктор філософських наук, завідувач кафедри філософії Магнітогорського державного університету (м. Магнітогорськ, Російська Федерація)
Денисова С.П.	доктор філологічних наук, професор Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Деркач Н.В.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології Чернігівського педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (м. Чернігів, Україна)
Дмитренко І.О.	Сумський державний університет (м. Суми, Україна)
Дяченко І.О.	Сумський державний університет (м. Суми, Україна)
Єрмоленко С.С.	доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Жабина О.А.	Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова (Российская Федерация)
Жайворонок В.В.	доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Жаловага А.С.	кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та релігієзнавства Українського гуманітарного інституту; проректор Вищої теологічно-гуманітарної школи ім. Міхала Беліні-Чеховського (м. Буча, Україна; м. Подкова Лєсна, Республіка Польща)
Закупра Ж.А.	кандидат филологических наук, доцент кафедры практического курса славянских языков Киевского славистического университета (г. Киев, Украина)
Зацний Ю.А.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)

Зєня Л.Я.	декан факультету перекладачів, професор кафедри німецької філології та перекладу і прикладної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Зінченко В.В.	доктор філософських наук, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Іщенко Н.Г.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (м. Київ, Україна)
Іванова Л.П.	доктор філологічних наук, професор кафедри російської мови факультету іноземної філології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (м. Київ, Україна)
Їжик М.О.	кандидат філологічних наук, кафедра китайської, корейської та японської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Кагановська О.М.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іспанської та французької філології Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Калита А.А.	доктор філологічних наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (м. Київ, Україна)
Карпенко І.В.	кафедра теорії і методики викладання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, (м. Київ, Україна)
Карпенко О.Ю.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (м. Одеса, Україна)

Кігель В.Р.	кандидат економічних наук, завідувач кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Клюйков Р.С.	Институт информатики и искусственного интеллекта Донецького національного технічного університету (г. Мариуполь, Украина)
Клюйков С.Ф.	Приазовский государственный технический университет (г. Мариуполь, Украина)
Коломінова О.О.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного й типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Київ, Україна)
Корольова А.В.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна); Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова (м.Київ, Україна)
Корсак К.В.	доктор філософських наук, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Костюк В.В.	Рада Засновників Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Кочерган М.П.	академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Кудрявцева Н.П.	кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Кутаєв Ш.К.	доктор економічних наук, професор (Російська Федерація)
Любченко Т.В.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології та перекладу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)

Магсумов Т.А.	академік Міжнародної академії соціальних технологій (Російська Федерація)
Майборода В.К.	академік Академії наук вищої школи України, доктор педагогічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Майданюк К.С.	Український гуманітарний інститут (м. Буча, Україна)
Маленко О.О.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (м. Харків, Україна)
Манакін В.М.	доктор філологічних наук, професор, декан факультету журналістики, завідувач кафедри видавничої справи і редагування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Мацько Л.І.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, академік Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Мацюк Г.П.	доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, Україна)
Мичак Н.Г.	старший викладач кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Михайлин І.Л.	доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна)
Мойсієнко А.К.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Мосенкіс Ю.Л.	доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

Науменко Л.П.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Нечитайло І.М.	доктор філологічних наук, професор Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Нікітан Н.О.	викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Ніколаєва С.Ю.	доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладення іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Німчук В.В.	доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу історії та граматики Інституту української мови Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Новойтенко І.В.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)
Ношин Я.І.	старший викладач кафедри філософії та релігієзнавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Озерова Н.Г.	доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу російської мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Олійник В.В.	академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, ректор Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Онкович Г.В.	доктор педагогічних наук, професор Інституту вищої школи Національної академії педагогічних наук (м. Київ, Україна)

Пархоменко О.М.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (м. Київ, Україна)
Патраш Л.А.	викладач кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Петрашко Л.П.	доктор економічних наук, професор кафедри міжнародного менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна)
Петров В.Б.	доктор филологических наук, профессор, директор Магнитогорского филиала ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации» (г. Магнитогорск, Российская Федерация)
Петухова О.М.	доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Пирогов В.Л.	кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри мов і цивілізацій Далекого Сходу Київського національного лінгвістичного університету (м. Київ, Україна)
Плеханова Т.М.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Поліна Г.В.	кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного і типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Попова О.В.	доктор політичних наук, кандидат соціологічних наук, професор (Російська Федерація)
Пристайко Т.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (м. Дніпропетровськ, Україна)

Проданюк Ф.М.	кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та українознавства Київського національного університету технологій та дизайну (м. Київ, Україна)
Растащенко А.А.	Российская Федерация
Рибачук М.Ф.	академік Української академії політичних наук, доктор філософських наук, професор, проректор із зовнішніх зв'язків Українського гуманітарного інституту (м. Київ, Україна)
Роман С.В.	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та порівняльно-історичного й типологічного мовознавства Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Романчук С.М.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри української словесності та культури Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь, Буча, Україна)
Романюк Н.В.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри видавничої справи та редагування Запорізького національного університету (м. Запоріжжя, Україна)
Самчук З.Ф.	доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна)
Семенюк А.А.	кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, (м. Луцьк, Україна)
Сенів М.Г.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури та класичної філології Донецького національного університету (м. Донецьк, м. Вінниця, Україна)
Скоморохова С.Ю.	кафедра обліку та аудиту Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)
Слободян Н.Я.	кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і права Національного університету харчових технологій (м. Київ, Україна)

Слухай Н.В.	доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Снитко О.С.	доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови, заступник директора з наукової роботи Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Стадник М.М.	доктор філософських наук, професор кафедри політичної аналітики і прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України (м. Київ, Україна)
Старостенко Г.Г.	доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Національного університету державної податкової служби України (м. Ірпінь, Україна)
Степанов В.В.	кафедра германської філології Сумського державного університету (м. Суми, Україна)
Таланова Ж.В.	доктор педагогічних наук (м. Київ, Україна)
Тараненко Л.І.	кандидат філологічних наук, доцент, докторант Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (м. Київ, Україна)
Терещенко Л.О.	кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної кібернетики Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Ткачук В.І.	почесний доктор (PhD) (Україна, Російська Федерація)
Українець Л.Ф.	доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Полтавського національного педагогічного університету (м. Полтава, Україна)
Ульянова К.М.	кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та видавничої справи Луганського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (м. Старобільськ, Україна)
Філіпович Л.О.	доктор філософських наук (Україна)

Черниш Т.О.	доктор філологічних наук, професор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
Чехлатова Е.А.	г. Абакан, Республика Хакасия (Российская Федерация)
Чижевська Л.В.	академік Академії економічних наук України, доктор економічних наук, професор (Україна)
Шабат-Савка С.Т.	доктор філологічних наук, доцент кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)
Шевченко І.С.	академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри ділової іноземної мови та перекладу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (м. Харків, Україна)
Швачко С.О.	академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу англійської мови Сумського державного університету (м. Суми, Україна)
Шинкарук В.Д.	академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (м. Київ, Україна)
Штанько Л.О.	кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Українського гуманітарного інституту (м. Буча, Україна)
Щеглова Н.И.	п. Заокский (Российская Федерация)
Яковлєв Д.	кандидат філософських наук, доцент (Російська Федерація)
Яремчук В.Д.	доктор політичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса Національної академії наук України (м. Київ, Україна)
Ятченко А.Д.	кандидат філософських наук, доцент, Український гуманітарний інститут (м. Буча, Україна)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ
МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Наукове видання зареєстровано в Міжнародній наукометричній базі даних
РИНЦ (RSCI – Russian Science Citation Index). Ліцензійний договір № 201-
04/2015. Входить до аналітичного інструментарію Science Index. Розміщення –
Научная электронная библиотека ELIBRARY.RU.

НАУКОВІ СТУДІЇ – ХХІ

(культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ).

ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА. ЕКОНОМІКА

Випуск 6 (Том 8)

Відповідальні за випуск та макетування: Штанько Л.О., Тараненко Л.І.

Комп'ютерний набір, верстка і макетування:

Майданюк К.С., Ношин Я.І., Ношин К.О.

Художнє оформлення Пиріг А.В.

**Видавничий варіант макету підготовлений
у видавництві «МІЛЕНІУМ» (м. Київ, Україна)**

Підписано до друку 28.08.2015 р.

Формат 60х84/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial. Друк офсетний.

Умовно-друковані арк. 33,6. Обліково-видавничі арк. 31,3

Наклад 300 прим. Замовлення № 27

Видавничий центр науково-організаційного відділу
Українського гуманітарного інституту
08293, Київська обл., м. Буча, вул. Інститутська, 14,
тел. + 38 (04597) 49 725
e-mail: office@ugi.edu.ua

Видавництво «МІЛЕНІУМ» (м. Київ, Україна)
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 535 від 19.07.2001 р.

м. Київ, вул. Фрунзе, 60
Тел./факс +38 (044) 222-74-35
E-mail: milenium_ofis @ukr.net